KAZIM TAŞKENT KLASİK YAPITLAR DİZİSİ

Laurence Sterne

TRISTRAM SHANDY

Beyefendi'nin Hayatı ve Görüşleri

Çeviren: Nuran Yavuz

YKY

Laurence Sterne

TRISTRAM SHANDY

Beyefendi'nin Hayatı ve Görüşleri

KÂZIM TAŞKENT KLASİK YAPITLAR DİZİSİ

Laurence Sterne

TRISTRAM SHANDY
Beyefendi'nin Hayatı ve Görüşleri

Çeviren: Nuran Yavuz

YKY
İSTANBUL

Yapı Kredi Yayınları - 1281
Kâzım Taşkent
Klasik Yapıtlar Dizisi - 35

Tristram Shandy Beyefendi'nin Hayatı ve Görüşleri / Laurence Sterne
Özgün adı: The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman
İngilizceden çeviren: Nuran Yavuz
Redaksiyon: Fatih Özgüven

Kitap Editörü: Selahattin Özpalabıyıklar

Kapak Tasarımı: Mehmet Ulusel
Baskı: Altan Matbaacılık Ltd. Şti.

İngilizce ilk baskı: 1759-1767
Çeviriye esas alınan metin: Laurence Sterne: The Life and Opinions of Tristram Shandy, Gentleman, Edited with an Introduction and Notes by Ian Campbell Ross, Oxford University Press, The World's Classics, 1991

1. Baskı: İstanbul, Aralık 1999
ISBN 975-363-143-X

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 1999
© Ian Campbell Ross 1983

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 80050 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 2793 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
http://www.shop.superonline.com/yky
e-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr

İçindekiler

Herkesin Böyle Bir Amcası Olmalı...
(Orhan Pamuk) • 7

Laurence Sterne Kronolojisi • 21

TRISTRAM SHANDY

I. Kitap • 25
I. Kitap'ın Notları • 93

II. Kitap • 103
II. Kitap'ın Notları • 167

III. Kitap • 175
III. Kitap'ın Notları • 249

IV. Kitap • 257
IV. Kitap'ın Notları • 339

V. Kitap • 345
V. Kitap'ın Notları • 407

VI. Kitap • 415
VI. Kitap'ın Notları • 473

VII. Kitap • 481
VII. Kitap'ın Notları • 535

VIII. Kitap • 541
VIII. Kitap'ın Notları • 593

IX. Kitap • 597
IX. Kitap'ın Notları • 659

HERKESİN BÖYLE BİR AMCASI OLMALI...

Hepimiz böyle bir amcamız olsun isteriz. Tristram Shandy gibi hiç durmadan anlatan, anlattığına kendini kaptırıp giden, şakaları, kelime oyunları, gevezelikleri, bizi hayret ettirebilme yeteneği, tuhaflıkları, saçmalıkları, çocuksuluğu, saplantıları ve takıntılarıyla bizi hep gülümseten, akıllı, zeki, kültürlü, görmüş geçirmiş, ama bir yanıyla da hep muzip bir çocuk kalmış olan bir amca. Babamız ya da yengemiz, bu amca gevezeliği iyice uzatıp, hikâyesinin kıvamını kaçırdığında "yeter artık!" diyeceklerdir. "Çocukları korkutuyorsun, bıktırıyorsun." Oysa yalnız çocuklar değil, yetişkinler de amcanın bu bitmek tükenmek bilmeyen hikâyesinin, dinleye dinleye alışıp tiryakisi olmuşlardır bile. Bir kere alıştıktan sonra bu amcanın sesini sürekli dinlemek isteriz çünkü.

Bir sesi, bir anlatıcıyı bu derecede alışıp sevmeye benzeyen başka çok şey vardır hayatta: Kalabalık işyerlerinde, askerde, okulda, eski arkadaşların buluşma toplantısında bu kişiyi her şeyden önce sesinden tanırız. Kimi zaman onu dinlemeye o kadar alışırız ki, ne anlatacağını merak ettiğimizden değil, yalnızca sesini duymak için konuşmasını isteriz. Bu amca, sahneye çıktığında daha ağzını açmadan seyircilerin gülmeye başladığı

oyuncuya da benzer, her konuda bir fikri olan o çokbilmiş komşuya da. Kafasından geçen her şeyi hikâye ve yazı konusu yapabilmesiyle bizim köşe yazarlarımızı da hatırlatır. Hayatta böyle bir anlatıcıya, böyle bir sese alıştığımızda başımızdan geçen ve çok iyi bildiğimiz olayları bir kere de onun sesinden dinlemek, onun benzersiz bakışından görmek isteriz. Üst katta oturan ve her gün bir süre mutlaka görülen bir akraba, ya da günlerinizi hep birlikte geçirdiğiniz manga arkadaşı gibi, onun sesini duymak bazen öyle bir alışkanlık olur ki, bazen bütün hayat ve dünya o anlattıkça var oluyor bile sanabiliriz. Herkesin böyle bir amcası olmalıdır.

Ama Sterne gibi bir amcaya da kırk yılda bir rastlanır ancak. Benim amcam ise çocukluğumuzda bize edebi bilmeceler değil, matematik bilmeceleri sorardı. Hiç hoşlanmazdım sınava çekilmekten, ama gene de ne kadar akıllı olduğumu kanıtlama telaşı içinde bir cevap yetiştirmeye çalışırdım. Asıl başka bir şeye dikkat çekmek istiyorum şimdi: Amcamın çok güzel bir karısı vardı. Babaannemin eski mobilyalar, tül perdeler ve tozlu eşyalarla dolu evinin karanlık havasının bile solduramadığı bu güzelliği seyretmeye beş yaşındayken bazen yengeme giderdim. Kırk yıl sonra yengem bunu bana hâlâ hatırlatır. Oğulları, ikisi de, şimdi, hamdolsun dişçi oldular, Nişantaşı'nda muayenehaneleri var. Büyüğünün muayenehanesinden geçen gün çıkarken han kapısının dışarıdan kilitlenmiş olduğunu fark ettim. İçerideki tekir kedi demir parmaklıklar arasından çıkıp karşı bakkala girerken ben dişimde bir karanfil tadı arkasından bakakaldım. Kedinin sokağa geçip girdiği bakkal hâlâ Nişantaşı'nda en iyi mezeyi, özellikle yalancı dolmayı satar.

Konu Haricine Çıkmak

Bu son paragrafta yaptığım şeye konu dışına çıkmak dendiğini biliyorsunuz. Tristram Shandy İngilizlerin "digression" dediği ve bizlerin zaten hep yaptığımız şey olduğu için günümüz dilinde ayrı bir kavramla ifade etme gereğini duymadığımız bu şeyle örmüştür kitabını. Elinizde tuttuğunuz, *Tristram Shandy*

Beyefendi'nin Hayatı ve Görüşleri adlı bu kitapta, Tristram Shandy'nin hayatı ve görüşlerine hiç sıra gelmez. Tristram, ancak kitabın sonuna doğru bir yerde doğacak, çok da fazla etrafta görünmeden kaybolacaktır. Sterne'in kahramanı doğumdan önce nasıl, hangi tarihte peydahlandığını, babasının doğum, hayat üzerine görüşlerini uzun uzun anlatır gibi yapar. Ama bu konuların hiçbirinin üzerinde öyle uzun uzun durmaz. Bir ağacın bir dalından öbürüne sürekli yer değiştiren ve dur durak bilmez bir hızlı ve neşeli serçe gibi, hızla konudan konuya sıçrayarak ilerler. Çoğu zaman hikâyesinin nereye doğru gittiğini bilmediği izlenimini uyandırır okuyucuda. Ama metnin içindeki bazı uyarılardan ve kitabının yapısından Sterne'in romanını son derece planlı bir şekilde yazdığını söyleyen ve bunu cetvellerle kanıtlamaya girişen Shklovsky gibi ünlü eleştirmenler de vardır.

Bu konuda elinizdeki cildin sekizinci kitabının ikinci bölümünde anlatıcımızın ne dediğine bakalım bir:

"Bugün dünya yüzünde bir kitaba başlamak için bilinen birkaç yol vardır ve ben kendi seçtiğim yolun bunlardan en iyisi olduğuna eminim.—En azından dine en uygun yol bu—çünkü ben işe ilk cümleyi yazmakla başlar—ve ikincisini Kadir Tanrının yol göstericiliğine bırakırım."

Kitabın hikâyesi de bu konu dışına çıkma mantığını izler. Öyle ki bu kitabın konusu konu dışına çıkmaktır diyebiliriz. Ama Sterne konunun bu olduğunu benim gibi birisinin saptama ukalalığında bulunacağını bilseydi konuyu hemen gene değiştirirdi.

Peki O Zaman Konu Ne?

Romanlarda konu dışına çıkma dediğimiz yerlerde sıkılırız. Zaten sıkılmaya başladığımız andan itibaren romanın konu dışına çıktığını söyleriz kendimize. Öte yandan, romanlarda neyin sıkıcı olduğu da okurdan okura değişir. Kimi uzun doğa tasvirlerinde esnemeye başlar, kimi düğün töreninin ayrıntıları anlatıldığında, kimi yeterince sevişme olmadığı için, kimi olduğu için sıkılır, kimi nakkaşların hünerine kızar, kimi de karmaşık aile ve

akrabalık ilişkilerinin renklerine girildiğinde. Zaten bütün bu konular değil, bir romanı çekici ve itici yapan, yazarının anlatım hüneri ve usulüdür. O zaman da bir kitabın konusunun her şey olabileceğini anlarız hemen. *Tristram Shandy* işte böyle bir kitaptır; konusu her şeydir.

Bu "her şey"in bir mantığı olacağını unutmayalım hiç. Bir yazarın kitabına koyduğu her şey kitabın konusu olabilir belki, ama gene de içimizdeki o şaşmaz okur içgüdüsü bir *içsıkıntısı* ve *sabırsızlıkla* bize hemen konu dışı şeyleri, uzatmaları, gereksiz parçaları bir bir gösterir. (Sabırsızlık *Tristram Shandy*'de en çok kullanılan kavramlardan biridir ve Sterne kitabını içsıkıntısına karşı yazdığını söyler.) Bu kitaba her şeyin girmesini, üstelik girip bütün tuhaflığına rağmen bizim ilgimizi çekmesini sağlayan şey ise Sterne'in yukarıda tarif etmeye çalıştığım o tuhaf anlatıcı sesidir. Bu kitap anlattığı tuhaflıklardan, alaycılıkla verdiği âlimane bilgilerden, babanın saati kurmasından, Toby Amca'nın maceralarından, henüz doğmamış Tristram ile romanın yazarı Sterne'in kişiliklerinin yavaş yavaş birbirine karışmasından, bir türlü doğamayan Tristram'ın babasının her ayın ilk pazar akşamı evdeki büyük saati kurmasından, yazarın kitabı yazarken ve Tristram'ın kendi hayatının hikâyesine başlarken aklından geçirdikleriyle yapılmıştır.

O Zaman, Yazarın Hayat Hikâyesi Lütfen!

Astsubay diyebileceğimiz yoksul bir askerin oğluydu Laurence Sterne. İrlanda'da 1713'te doğdu, çocukluk yıllarını İngiltere ve İrlanda'da çeşitli garnizon şehirlerinde ailesiyle birlikte geçirdi. On yaşından sonra bir daha İrlanda'ya geri dönmedi. On sekiz yaşındayken babası ölünce daha da yoksullaştı ve din adamı olması şartıyla kendisini destekleyen uzak bir akrabasının yardımıyla Cambridge'de ilahiyat ve klasik edebiyat eğitimi gördü. Mezun olur olmaz Anglikan Kilisesi'ne girdi ve ailesindeki diğer namlı papazların, din görevlilerin adlarının da yardımıyla hızla yükselip bir vaiz ve papaz olarak ilerledi. Yirmi sekiz yaşındayken Elizabeth Lumley ile evlendi; çocuklarından

yalnız bir kız, Lydia, yaşadı. *Tristram Shandy*'yi yazıp kırk yedi yaşında, 1760'ta yayımlayana kadar, karısının ruhsal sorunlarından başka Sterne'in hayatında kayda değer önemli bir şey yok.

Tristram Shandy'deki o dur durak tanımayan anlatıcının, ders verir bir havada konudan konuya sıçrayan sesin arkasında, demek ki bir vaizin olduğu sonucunu çıkarmak zor değil. Sterne, vaazlarının bazılarını yayımlayacak, hatta bazılarını romanın içine hınzırca serpiştirecek kadar ciddiye almıştı. Ama burada onu öncü ve modern yapan, kitaplarının bugün de okunmasını sağlayan bir özelliğin önemine haydi bir kere daha dikkat edelim.

İster Anglikan olsun, ister Sünni, vaiz dediğimiz anlatıcının anlattığı şeyler çok belirgin bir yasaklar ve değerler dizgesine, biraz sonra BÜYÜK HİKÂYE diyeceğim şeye dayanır. Bu yüzden de, tıpkı bizdeki ahlâkçı ve toplumcu eleştirmenlerin edebiyattan istedikleri gibi, vaizlerin hikâyelerinin bir amacı vardır. Cuma vaazı veren Nurullah Efendi'yi bir amacı olduğu, bize bir ders ve ahlâk verdiği için dinleriz, çok iyi anlatması, ağlaması, bizi de ağlatıp korkutması, söz ve anlatım hüneri onun sonraki özellikleridir. Sterne'in yenilikçiliği, şaşırtıcı özgünlüğü işte buradadır: Bir vaiz olmasına rağmen Sterne roman sanatında "amaçsız hikâye" diyebileceğim şeyi keşfetmiştir. Bir hedefe varmak, bir ders vermek dürtüsüyle değil, yalnızca anlatma zevki için anlatır. Dahası, bu modern tutumun fazlasıyla da farkındadır: Amaçsızlık onda bir eksiklik değil, bir amaçtır. Bu da onu amaçsızca konuşan bir gevezeden ayırır. Dilinde, edasında boş gevezeleri hatırlatan pek çok şey olmasına rağmen.

Elbette ki bir Anglikan vaizin amaçsız romanlar yazıp onları Londra'da yayımlatıp geniş sayıda okura ulaşması modernliğe yeni yeni geçmekte olan bir toplumda öfke ve hasetle karşılanacaktı. Sterne'in şakacılığı ve oyunculuğundan nasibini almamış ve her toplumda her zaman fazla fazla bulunur öfkeli kıskançlar hemen saldırmışlar ona: Kitapları açık saçık diye, bir vaize yakışmayacak kadar ciddiyetsiz diye, romanı anlaşılmıyor, kutsal kavramlarla gırgır geçiyor diye, grameri bozuk, cümleleri kesik kesik ve anlamı bilinmeyen uydurma kelimeler kullanıyor diye de.

Bütün bu saldırılar, aile dertleri ve kendi sağlık sorunları

(ileri yaşta vereme yakalanmıştı) sürerken şakacılığından ve her şeyi alaya almaktan hiç vazgeçmediğini okur aklından hiç çıkarmasın. Sterne, kitaplarının çok iyi satması üzerine koşa koşa Londra'ya gidip hak ettiği ününün tadını çıkardığını, ilk cildin başarısı üzerine keyifle yeni ciltleri yazdığını ve kadınlarla "duygusal" ilişkiler kurmaya devam ettiğinin bilinmesinden hoşlanırdı. Çünkü Sterne, Türkiye'de, şakadan anlamaz dinciler, gelenekçiler ve milliyetçilerle şakadan anlamaz "aydınlanmacıların" neşesini kaçırdığı ülkemizde, kendisinden etkilenecek yazarların ve *Tristram Shandy*'den zevk alacak zeki okurların olduğunu işitmekten memnun olurdu.

İyi, Peki, O Zaman Tristram Shandy*'nin Konusu Ne Oluyor?*

Bu sabırsızlıkla değil bu kitabı, bu giriş yazısını bile bitiremeyeceğinizi söyleyeyim. Çok ısrar ettiğiniz için size romanın ilk kitabının bölümlerinin bir dökümünü veriyorum:

1. Yazar-Tristram Shandy arasında bir yerden hikâye eden anlatıcı, peydahlanmasının hazin koşullarını anlatıyor.

2. Yazar peydahlanmayı sağlayan spermatozoa benzeri HOMUNCULUS'u (KÜÇÜK ADAMCIK) anlatıyor.

3. Bundan sonraki bölümde anlatılacak hikâyenin Toby Amcası tarafından yazara nasıl anlatılmış olduğu anlatılıyor.

4. "... kendi öyküme başladığım biçimde başlamış olmaktan ... fevkalade hoşnutum" diyor yazarımız ve peydahlandığı gecenin tarihini veriyor.

5. Yazar doğum tarihini 1718 yılının Kasım ayının beşinci günü olarak açıklıyor.

6. Yazar okuyucuyu uyarıyor: "... yol boyunca ara ara oyalanırsam, bazen kafama bir soytarı takkesi geçirirsem—hem de ucu zilli olanlardan,—uçup gitme— ..."

7. Papazın ve karısının bir ebe bulmak için çabaları.

8. BOŞZAMAN BEYGİRLERİ tanıtılıyor: "... keyfimin istediğine göre, bazen keman çalarım bazen resim yaparım." Ve bir ithaf.

9. Bir önceki bölümdeki ithafın açıklanması.

10. Ebe kadının hikâyesine geri dönüş.

11. Shakespeare'in ünlü kahramanından adını alan Yorick tanıtılıyor.

12. Yorick'in şakaları, kötü sonuçları ve ölümü.

13. Ebenin hikâyesine yeniden dönüş.

14. Yazar niye hikâyesinin sonunun gelmediğini, durmadan yan yollara niye saptığını anlatıyor: Konu dışına çıkma üzerine bir konu dışına çıkma.

15. Yazarın annesinin evlilik senet ve hikâyesi.

16. Annesinin Londra'dan dönüşü.

17. Babasının eve döndükten sonraki niyetleri.

18. Taşrada doğum hazırlıkları ve çeşitli düşünceler.

19. Babasının Tristram isminden nefret etmesi ve diğer felsefi tutumları.

20. Yazar, tıpkı bu yazarın bazen yaptığı gibi, dikkatsiz okurları azarlıyor. Bu kendisinin dikkatli bir yazar olduğu anlamına gelmez tabii.

21. Pek çok konu dışına çıkmayla birlikte doğuma biraz daha yaklaşıyoruz.

22. Yazarın eserinin yapısı hakkındaki görüşleri: "Tek bir sözcükle ifade etmek gerekirse, yapıtım hem konu dışına çıkmaya yönelik, hem de ileriye dönüktür—üstelik eşzamanlı olarak."

23. "Bu bölüme fevkalade saçma sapanca başlamak eğilimindeyim ve hayal gücüme engel koymak niyetinde de değilim." BOŞZAMAN BEYGİRİ'nden amcasının karakterini çıkarmak.

24. Amcasının BOŞZAMAN BEYGİRİ üzerine.

25. Toby Amca'nın savaşta kasığından aldığı yara ve birinci kitabın bir övünmeyle bitişi: "... okurumun şimdiye dek hiçbir konuda hiçbir şeyi tahmin edememiş olmasının sorumluluğu büyük oranda bana aittir. ben öyle iyi, öyle özel bir mizaca sahibimdir ki, eğer sizin bir sonraki sayfada karşınıza ne çıkacağı konusunda en küçük bir fikir, bir varsayım öne sürebileceğinizi düşünsem, onu kitabımdan derhal söker atardım."

Yani Konu Ne Oluyor?

Bir türlü konuya, hikâyenin özüne, işlerin tam merkezine girememe oluyor böylece bu kitabın konusu: Yani düzensizliği, dağınık görünümü, bir anda pek çok etkiye, çağrışıma, yoldan çıkma ve hesapta olmayan şeye (yazarımızın bir sonraki sayfada ne diyeceğini okurun tahmin edememesine ne kadar önem verdiğini hatırlayalım) açık olması, ele avuca gelmemesi, başının ve sonunun anlamsızlığı ve merkezinin ve anlamının belirsizliğine karşın bu konularda pek çok kafa yormaya ve lakırdıya açık olmasıyla, yani konusu ve ona uyan yapısıyla, *Tristram Shandy* tamı tamına hayatın kendisine benzer.

Ne Yani, Hayat Böyle mi?

Bu sorunun özellikle öfkeyle sorulmuş olanı bir romana edilebilecek en iyi iltifattır. Romanlar bize hayatın yapısı ve nasıl olduğu konusunda sorular sordurduğu kadar değerlidir. Büyük romancılar (çok azdır onlar) bu büyük soruyu kahramanlarına doğrudan sordurdukları, ya da kendileri gibi düşünen anlatıcılara tartıştırdıkları için değil, günlük hayattan, hayatın sıradan ve olağanüstü ayrıntılarından, küçük ve büyük hayat dertlerinden bahsederken romanlarının üslubu, havası, biçimi, dili ve edasıyla bize bu soruyu sordurtabildikleri için aklımızda yer ederler. O romanı okuyana kadar hayat hakkında edindiğimiz bir görüş vardır ve sıradan romanlar (aşkın hakiki bir duygu sanıldığı melodramatik aşk romanları, şikâyetin siyaset sanıldığı melodramatik siyaset romanları, eski güzel insanların yerine para canlısı kötülerin geldiğini bin yıldır tekrarlayan bütün o anlatılar) bu görüşleri onaylarken bize yeni olarak olsa olsa yazarın kişisel hayatının ve konumunun değişik imkânlarını sunarlar.

Tristram Shandy gibi ilk bakışta okunması zor, ancak anlayanın anlayacağı kitaplar ise hayat ve yazı konusundaki temel görüşlerimize karşı çıkarlar. Onlara kızarız ve tepki gösteririz. "Hiçbir şey anlaşılmıyor, yarısında bıraktım," deriz. En zeki okurla en kuş beyinli okur bu tür tepkide birleşir. "Okunmuyor,

çünkü hayat böyle değil," derler heyecanla. Kuş beyinli okur anlayışsızlığı ile övünüp, dar görüşlülüğünün sebeplerini anlatırken (yazarın –Sterne'in– neyi anlattığı belli olmadığı gibi, ahlaksızlığı ve gramer kurallarına uymadığı hakkında sıkça yazılmıştır) sezgisi kuvvetli zeki okur huzursuzluk duyar ve kitaba duyulan öfke ve ilginin gürültü ve dumanı arkasında, insanın dünyadaki yeri, edebiyatın temel işlevi, yazıyla insanoğlunun yapabileceği derin ve harika şeylerden birinin bilgisi olduğunu sezip, kitabı bir yalnız zamanında yeniden ele alır. Bu tür kitapların doğal okuyucuyla buluşmasını sağlayan ve edebiyat züppelerinin hiç anlayamayacakları hakiki bir yanları vardır. Kitabın tuhaflığı ve yabanlığı ile kavga etmektense, gösterdiği hazlara ve parlak şeye yaklaşan akıllı okurlar seçer edebiyat tarihinin temel taşlarını, anlayışsızlıklarıyla övünen şakadan anlamaz kuralcılar değil. Sezgileri, nükteleri, vecizeleri, taşı gediğine koymasıyla İngiliz edebiyatının en zeki yazarlarından biri olan Samuel Johnson bile o kuralcı öğretmen yanıyla elinizdeki bu romana sabırsız bir anlayışsızlıkla yaklaşmış ve "Tuhaf olan hiçbir şey kalıcı olmaz," demişti, "*Tristram Shandy* olmadı," İngilizcesinin ilk baskısından tam iki yüz kırk yıl sonra *Tristram Shandy*'nin Türkçe çevirisine önsöz yazmaktan büyük bir şeref ve keyif duyuyorum.

Peki, Bu Kitap Bana Ne Öğretti?

Harika kitapları, onlardan zevk alıp mutlu olmak için değil, bir işe yarasın diye okumayı alışkanlık edinmiş ve okuryazarların halkın geri kalanına hizmet etmesine koşullanmış fakir bir ülkede (hatırlattığım için özür dilerim) yaşadığımı sık sık hatırladığım için kitapları okura sevdirmenin kolay, ama aldatıcı bir yolunu bulurum: Bu da, işe kitapların okura öğreteceği şeylerden başlamaktır. Şöyle: Bütün büyük romanların yaptığı gibi *Tristram Shandy* de hayata ilişkin pek çok ayrıntının, törenin, ruh durumunun, inceliğin bilgisini verir bize. *Harp ve Sulh*'un Borodino Savaşı'nın ayrıntılarını öğretmesi, *Moby Dick*'in balina avcılığı konusunda ansiklopedik bilgiler

vermesi gibi *Tristram Shandy* de 18. yüzyılda İrlanda'da doğup büyüyüp daha sonraları İngiltere'ye geçip papaz olacak bir çocuğun çocukluk ve yetişme ayrıntılarını öğretir bize. Ayrıca en iyi örneklerinin Robert Burton'un *Melankoli'nin Anatomisi*, Cervantes'in *Don Kişot*'u (Artık Türkçeye de bir deyim olarak da girmiş olan bu kitabın adını Türkçe yazabilmeliyiz) Rabelais'nin *Gargantua ve Pantagruel*'i (bütün bir Avrupa kültürünün eleştiri ve mizah geleneğinin arkasında yatan bu kitabın tam bir çevirisi olmadığı için utanalım!) gibi kitapları olan "malumatfüruş mizah" ya da "felsefi gırgır" kitaplarından biridir *Tristram Shandy*. Sabırsız okurların konu dışına çıkma dediği ansiklopedik bilgiler, yaygın felsefi görüşler, bilgi ve malumat tuhaflıkları, insan ruh ve karakteri üzerine araştırmalar (evet, bunların hepsi bu kitapta var) bu ağır konuları gırgıra alan ciddi ve hafif bir mizah anlayışı ve bir kahramanın bu büyük felsefi gerçekleri tersyüz eden, sorguya çeken, şakaya alan eylemleri ile dengelenir. Bu büyük, ansiklopedik, şahane kitaplar her şeyden önce kitaplar hakkında kitaplardır ve hayat hakkındaki temel ve derin bilgilerin ancak kitaplar okuyarak ve o kitaplarla çatışan yeni kitaplar yazarak ortaya konulacağını bize gösterirler. Kitapların hayalleriyle hayatı zehirlenen kahramanların anlatıldığı bu tür felsefi romanların birincisi şövalye romanlarının bir kurbanını hikâye eden *Don Kişot*, sonuncusu ya da gerçekçi romanların birincisi ise aşk romanlarıyla zehirlenip aşkta aradığını bulamayınca kendini zehirleyen Madame Bovary'nin romanıdır.

Madame Bovary'nin sonundaki harika zehirlenme sahnesi (kitapla değil, eczayla alınan ölümcül zehir) Türk edebiyatını da yüzyıl zehirleyecek bir yalınkat gerçekçiliği bütün dünyaya yaydı. Öyle ki, gerçekçiliği abarta abarta gerçekçilikten bizi kurtaran o büyük ve okunması zor kitabı *Ulysses*'i, James Joyce altmış yıl sonra yayımladığı zaman, dünyanın Avrupa dışındaki yerlerinde yaşayıp Avrupa'ya hayranlık duyup bütün doğruların kaynağı olarak gören biz kenardakiler, gerçekçilikten başka hiçbir yazış yolu olamayacağına öylesine inanmıştık ki, kendi geleneklerimizi, yazış ve yazıyla duyuş usullerimizi hızla ve hırsla unutmaya karar vermiştik. Batı medeniyetine kolaydan varma hayalleriyle

desteklenen bu hafıza kaybı sonunda tuhaf boyutlara vardı ve Flaubert'den öğrenilmiş gerçekçi romanın Batı'dan ithal edilmiş sınırlı bir anlatım yolu olduğu unutuldu da bu tuhaf dünya yerli sanılmaya başlandı. Böylece yalınkat gerçekçilik dışındaki anlatım biçimlerini "yerli değil" diye eleştiren dar görüşlü, milliyetçi ve mizahtan yoksun bir eleştirmenler kuşağı yetişti. Rabelais'nin *Gargantua ve Pantagruel*'i, Sterne'in *Tristram Shandy*'si gibi kitaplar daha önceden çevrilip sınırlı edebiyat dünyamızda biraz olsun etkilerini gösterebilmiş olsaydılar, cılız Türk romanı (bu işe bütün hayatını vermiş Orhan size doğruları söyleyince ona kızmamayı öğrenin artık) dar görüşlü, halkçı, milliyetçi yalınkat gerçekçiliğin sınırlı dünyasında daha az solar, hayatımızın ve düşlerimizin romanlara girmesi gereken karmaşası daha az bastırılırdı. Dünyayı yalınkat gerçekçilikten kurtaran en büyük roman olan *Ulysses* de, köy-kasaba gerçekçiliğini bizde bitirip aynı özgürlük ve büyük şehir duygusunu duyuran *Tutunamayanlar* da *Tristram Shandy*'den etkilerle yazılmıştır. (Gerçekçiliğin kafesinden çıkan cılız Türk romanı, kendi geleneğinin ve hayalinin kanatlarını tak ve uç artık, uç!) *Tutunamayanlar*'da kahramanın kendi kendine konuşup tartıştığı iç sesinin –Olrick'in– *Tristram Shandy*'nin Yorick'ine ne kadar benzediğini ek bilgi olarak veriyorum.

Bu kitabın sunuş yazısından bile bu kadar yararlandığını görüp sevinç ve heyecana kapılan ey okur! Bu kitabın sağlayacağı asıl faydayı, verdiği özel bilgiyi fısıldayacağım şimdi kulağına. Dikkatle dinle, üzerinden altı yıl geçirip kendinin kılmadan sakın kendi fikrin gibi onu başkalarına satmaya kalkma.

İşte Bu Kitabın Verdiği Asıl Bilgi:

Bütün büyük efsaneler, dinler, felsefeler, bize hayat hakkında büyük ve temel gerçekler öğretir. Bu büyük gerçek, ayrıntılı bir hikâyeye de benzediği ve sanıldığından daha da edebi olduğundan ona BÜYÜK HİKÂYE diyelim. Roman sanatı, insanın günlük hayatını, serüvenlerini bu BÜYÜK HİKÂYE ile çeşitli yollarla ilişkilendirerek anlatır. Bu süreç boyunca da insanı,

kafasını BÜYÜK HİKÂYE'ye, olayların özüne, bir amaca, bir odağa takmış olarak gösterir bize. Bu bağlamda tensel zevklere, cinselliğe, yiyip içmeye, ya da mesela para kazanmaya fazlaca kafayı takmış birini bir karikatür gibi tek boyutlu bulabiliriz romanlarda, ama bu BÜYÜK HİKÂYE'ye yönlenmiş kişi (aşk, vatan ya da mesela siyasi amaç için) bu BÜYÜK HİKÂYE'nin gölgesi yüzünden tek boyutlu bulunmaz hiç. Don Kişot bir karikatür değil, üç boyutlu insan diye sevilir. Oysa *Tristram Shandy*'nin bize öğrettiği insanın amacı, kararlılığı, kişiliği, hayatı ne olursa olsun kafasının ve kendi hikâyesinin çok daha dağınık olduğudur.

Yani BÜYÜK HİKÂYE'lerin kesin varlığı ve gölgesi, onlara inanıp inanmamamız, hayatımızı onlara benzetmez. Hayatımız tek merkezli, tek odaklı değildir; kafalarımızın içi ise aslında hiçbir hikâyeyi sonuna kadar götürmeyecek kadar çeşitlidir. Hayat da böyledir işte: Hikâyesini anlatırken bir konudan diğerine sıçrayan, kendi keyfince aklına gelenleri söyleyiveren Tristram gibi yaşarız hayatımızı. Etkilere açık ruhumuz, bir andan ötekine değişen düşüncelerimiz, bir hikâyeyi bitirmeden bir başka şakaya sıçrayan kafamız, çevrenin ve hayatın o beklenmedik rastlantı ve şakalarına uyum gösterir, BÜYÜK HİKÂYE'lerin yapısına değil. Çoğunlukla bir korunma ve sürüklenme duygusuyla böylece an be an yaşadığımız hayatın bir noktasında, mesela ortasında, mesela ölürken ve bu romanda olduğu gibi mesela doğarken hayatın ne olduğunu kendimize sorduğumuzda aklımıza dinlerin, felsefelerin, efsanelerin değil, bu kitabın yapısı gelmelidir.

Özet: Hayat büyük kitaplarda anlatılanlara değil, şu elinde tuttuğunuz kitabın yapısına benzer.

Ama Dikkat: Hayat bu kitabın kendisine değil, yapısına benzer. Çünkü bu kitabın kendisi hiçbir şeyi sonuçlandırıp anlatmaz ve anlamlandırmaz aslında.

Sonuç:

Hayatın anlamı değil, bir yapısı vardır yalnızca.

Bunu zaten biliyorduk, bu yüzden altı yüz sayfa kitap yazılır mı hiç! Diyorsanız cevabım:

Bütün büyük romanlar zaten bildiğiniz, ama o konuda büyük bir roman yazılmadığı için kabul edemediğiniz gerçekleri göstermek için yazılır.

Orhan Pamuk

LAURENCE STERNE KRONOLOJİSİ

1713 24 Kasım günü İrlanda, Clonmel'de, Astsubay Roger Sterne ile Agnes Sterne'in ilk oğlu ve ikinci çocuğu olarak dünyaya gelir.

1723 (ya da 1724) Halifax'ta okula gitmek için İrlanda'dan ve ailesinden ayrılır. 9 ya da 10 yaşındadır; bir daha İrlanda'ya ve ailesine dönmeyecektir.

1731 31 Temmuz günü babası Roger Sterne, Jamaika, Port Antonio'da ölür. Sterne 17 yaşındadır.

1733 Cambridge'de, bir akrabasının aracılığıyla, atalarından Richard Sterne'in 1634-1644 arası müdürlük yaptığı Jesus College'a burslu öğrenci olarak kaydolur. 19 yaşındadır.

1737 Ocak'ta mezun olur. 6 Mart'ta İngiltere Kilisesi'ne kabul edilir ve St. İves'a vaiz yardımcısı atanır. 23 yaşındadır.

1738 18 Şubat günü Yorkshire, Catton'a vaiz yardımcısı atanır. 20 Ağustos'ta papaz olur ve Sutton-on-the-Forest piskopos vekilliğinde görevlendirilir. 24 yaşındadır.

1740 Lisansüstü (M.A.) diploması alır. 26 yaşındadır.

1741 19 Ocak'ta York Kilisesi'ne bağlı Givendale kilise vakfına kabul olunur. 30 Mart günü Elizabeth Lumley ile evlenir. Yeni kurulmakta olan Liberal Parti (Whigs) için siyasal propaganda metinleri yazar ve North Newbald kilise vakfı tarafından ödüllendirilir. 27 yaşındadır.

1742 8 Ocak'ta North Newbald kilise vakfına ödenekli papaz olarak kabul edilir. 28 yaşındadır.

1743 Haziran'da *Gentlemen's Magazine*'de "The Unknown World: Verses occasion'd by hearing a Pass-Bell" (Bilinmeyen Dünya: Bir Cenaze Çanının Anıştırdığı Dizeler) adlı şiiri yayınlanır. Sterne 29 yaşındadır.

1744 14 Mart'ta Sterne'e ikinci bir geçim mıntıkası tahsis edilir. 30 yaşındadır. Sterne çifti Tindal Çiftliği'ni satın alır ve 1758'e kadar fazla bir kazanç edinemeksizin işletirler.

1745 1 Ekim'de Elizabeth Sterne, kızı Lydia'yı doğurur; Lydia ertesi gün ölür. Sterne 31 yaşındadır.

1747 Nisan ayında, "The Case of Elijah and the Widow of Zerephath, consider'd" (İlyas ve Tsarefat'lı Dul Vakası Üzerine) adlı ve daha sonra York'ta yayınlanacak olan bir hayırseverlik vaazı verir. 1 Aralık'ta, hayatta kalacak tek çocuğu olan ikinci kızı doğar; onun da adını Lydia koyarlar; Sterne 34 yaşındadır.

1750 29 Temmuz günü York Katedrali'nde "The Abuses of Conscience" (Vicdanın Suistimalleri) adlı bir vaaz verir; vaaz Ağustos'ta York'ta yayımlanır.

1759 Ocak'ta *A Political Romance* (Politik Bir Romans) York'ta yayımlanır. Aralık'ta *Tristram Shandy*, I-II, York'ta yayımlanır; Sterne 46 yaşındadır.

1760 Ocak'ta *Tristram Shandy*, I-II, Londra'da satışa çıkar; bundan böyle, I. ve II. ciltler dahil, *Tristram Shandy*'nin bütün ciltleri Londra'da yayımlanacaktır. 29 Mart'ta Sterne'e Yorkshire, Coxwold'da da bir geçim mıntıkası tahsis edilir. Mayıs'ta *The Sermons of Mr. Yorick* (Bay Yorick'in Vaazları), I-II yayımlanır.

1761 Ocak'ta *Tristram Shandy*, III-IV yayımlanır; Sterne 47 yaşındadır. Aralık'ta *Tristram Shandy*, V-VI yayımlanır; Sterne 48 yaşındadır.

1762 Ocak'ta sağlık nedenleriyle (veremdir) karısı ve kızıyla birlikte Fransa'ya gider.

1764 Mayıs'ta tek başına İngiltere'ye döner; karısı ve kızı Fransa'da kalmışlardır. Sterne Coxwold'a yerleşir. 50 yaşındadır ve sağlık durumu kötüdür.

1765 Ocak'ta *Tristram Shandy*, VII-VIII yayımlanır. Ekim'de Sterne Fransa ve İtalya'ya gitmek üzere İngiltere'den ayrılır.

1766 Ocak'ta *The Sermons of Mr. Yorick*, III-IV yayımlanır. Haziran'da Sterne İngiltere'ye döner.

1767 Ocak'ta *Tristram Shandy*, IX yayımlanır. Sterne, Elizabeth Draper'la tanışır; 23 yaşındaki Elizabeth Draper, Nisan ayında Hindistan'daki kocasının yanına gitmek üzere İngiltere'den ayrılacaktır. Nisan'dan Kasım'a kadar *The Journal to Eliza*'yı (Eliza'ya Günce) yazar.

1768 Şubat ayında *A Sentimental Journey through France and Italy* (Fransa ve İtalya'da Duygulu Bir Yolculuk), I-II yayımlanır. (Bu kitabın Türkçede iki çevirisi bulunmaktadır: *Fransa ve İtalyada*

Hissî Seyahat, çeviren: Ali Kâmi Akyüz, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1945; *Duygu Yolculuğu*, Çeviren: Nihal Yeğinobalı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.) 18 Mart günü Sterne, Bond Street'teki ikametgâhında 54 yaşında ölür. 22 Mart'ta Londra'da Hanover Square'deki St. George Kilisesi mezarlığına gömülür. Dört gün sonra Cambridge Üniversitesi anatomi profesörlerinden Charles Collignon'un uygulamalı dersinde kullanılmak üzere getirilmiş olan kadavra, Sterne'e ait olduğu anlaşılarak mezarına geri götürülür.

1769 Haziran'da *Sermons by the late Rev. Mr. Sterne* (Merhum Rahip Bay Sterne'in Vaazları), V-VII, Lydia Sterne tarafından yayımlanır.

1904 *The Journal to Eliza*, ilk kez, Wilbur L. Cross tarafından 12 ciltlik *The Works and Life of Laurence Sterne* (Laurence Sterne'in Yapıtları ve Yaşamı) içinde yayımlanır.

1969 8 Haziran günü Sterne'in kemikleri Coxwold kilisesinin bahçesine taşınır.

TRISTRAM SHANDY

Beyefendi'nin Hayatı ve Görüşleri

Ταρασσει τοὺς Ἀνθρώπους οὐ τὰ Πράγματα, αλλα τὰ περι τῶν Πραγμάτων, Δογματα.[1]

I. KİTAP

1760

Çok Saygıdeğer
Bay PİTT'e.[1]

EFENDİM,

HİÇBİR zavallı ithaf yazarı yazdığı ithaf konusunda benim kadar umutsuz olmamıştır; zira bu ithaf ülkenin ücra bir köşesinde,[2] kötü sağlığa ve yaşamın daha bin türlü belasına karşı sürekli, ama neşeyle, savaş vermekte olduğum saz damlı, münzevi bir evde yazılmaktadır;—çünkü insan her gülümsediğinde—hele hele de güldüğünde, Hayatın bu Kesitine bir şeyler kattığından eminim.

Sizden, Efendim, bu kitabı alarak—(yok, hayır, himayelerinize değil,—kendi kendini himaye edebilmelidir)—sayfiyeye giderken yanınızda götürmenizi, onu şereflendirmenizi naçizane rica ediyorum; ve eğer orada sizi gülümsettiğini duyar, ya da bir anlık acınızı unutturduğunu düşleyebilirsem—kendimi bir nazır kadar mutlu hissedeceğim;—belki de şimdiye kadar okuduğum ya da duyduğum herhangi birinden (bir kişi hariç) çok daha mutlu.

Bendeniz, yüce Efendim,
(Zatıâlileriniz için daha da önemlisi,)
Bendeniz, iyi Efendim,
Duacınız,
ve en naçiz Kulunuz

YAZAR.

I. Bölüm

KEŞKE babam ya da annem, daha doğrusu, eşit oranda sorumlu olduklarına göre, her ikisi de, beni peydahlamaya kalkıştıklarında, ne halt ettikleri üzerinde biraz olsun kafa yormuş olsalardı; eğer o sırada yapmakta oldukları şeyin nelere yol açabileceğini gereğince dikkate alsalardı;—sorunun yalnızca akıl sahibi bir Varlık üretmek olmadığını, aynı zamanda mutlu bir biçime ve ısıya sahip bir beden yaratmak, vücudunun mutlu gelişimi ve ısısını, belki dehasını ve hatta zekâsının kalıbını belirlemek olduğunu;—ve, zaten tersi mümkün mü, peydahlamakta olduklarının kendisinin ve ailesinin alın yazısının o sırada ağır basan salgı[1] ve mizaçlarınca yönlendirilecek olduğunu:—Eğer, bütün bunları ölçüp biçseler ve ona göre davransalardı,—ben şimdi okurun karşısında muhtemelen görmekte olduğundan farklı bir kişilik olarak dünyadaki yerimi almış bulunacaktım; buna gerçekten inanıyorum.—İnanın bana ey ahali, bu hiç de çoğunuzun sandığı gibi önemsiz bir ayrıntı değil;—herhalde hepiniz yaşamın özünün[2] babadan oğula nasıl aktarıldığını vs., vs.—bunun gibi daha pek çok şeyi—duymuşsunuzdur:—Sizi temin ederim, insanoğlunun aklının ya da akılsızlığının, yeryüzündeki başarısının ve başarısızlıklarının onda dokuzu bu özün hal ve gidişatını yönelttiğiniz yol ve yordamlara bağlıdır; ona bir kez yol verdiniz mi de, bu yol ister doğru olsun ister yanlış, hiç fark etmez,—alır başını teker meker yuvarlanır gider; aynı izlerin üzerinden tekrar tekrar geçerek kendine bahçedeki bir patika gibi düz ve düzgün bir yol açar; bir kez bu yola ayakları alıştı mı da, bazen Şeytanın kendisi bile onu yolundan alıkoyamaz.

Söylesene cancağızım, dedi annem, *saati kurmayı unutmadın ya?* —*Aman T—!* diye ünledi babam, sesini fazla yükseltmemeye özen göstererek,—*Dünya yaratılalı beri hiçbir kadının böylesine budalaca bir soruyla bir erkeğin sözünü kestiği görülmüş müdür*? Neymiş, ne diyormuş babanız?—Hiç.

II. Bölüm

—Bakın, aslında bence bu soruda bir şey yok, ne kötü ne iyi.—Şöyle söyleyeyim, Efendim, soru en azından çok zamansız bir soruydu,—çünkü görevi *HOMUNCULUS*'a[1] eşlik etmek, onunla el ele gitmek ve onu beklendiği yere emniyet içinde ulaştırmak olan yaşam özünü ürküttü ve kaçırdı.

HOMUNCULUS, Efendim, her ne kadar bu hafifmeşrep çağda, çılgın ve önyargılı gözlere her ne kadar aşağılık ve gülünç görünmekteyse de;—bilimsel araştırmanın akıl gözüyle bakıldığında, herkesçe kabul edilir ki,—belli haklarla donatılmış ve korunmaya alınmış bir VARLIK'tır:—En küçümen feylesoflar bile, sırası gelmişken söyleyeyim, en kapsamlı kavrayış onlardadır; (sorgulamaları ruhlarına aykırı gelişmiş olduğundan) bize HOMUNCULUS'un aynı el tarafından,—aynı doğal yoldan,—yaratıldığını,—bizimle aynı hareket gücüne ve yeteneklere sahip olduğunu, tartışma götürmez biçimde göstermişlerdir:—Onun da bizim gibi deri, saç, yağ, et, atar ve toplardamarlar, lif, sinir, kıkırdak, kemik, ilik, beyin, salgı bezleri, cinsel organlar gibi aynı organ ve eklemlerden oluştuğunu;—bizler kadar hareketli, ve, bizlere, kelimenin her anlamında *İngiltere* Adliye Nazırı kadar benzer ve eş bir yaratık olduğunu göstermişlerdir. Ona iyilik edilebilir, ona kötülük edilebilir, o haklarını talep edebilir;—kısacası, insanlığın tüm idrak ve hukukuna, yani *Tully*, *Puffendorff*[2] ya da öteki ahlak yazarlarımızın en iyileri bu durum ve ilişkiden her ne anlaşılmasına izin veriyorlarsa, onlara sahiptir.

Şimdi, sevgili Efendim, ya onun başına bu yapayalnız yolculuğu sırasında bir kaza geldiyse?—Ya da, bir kaza gelir korkusuyla (bu denli genç bir gezgin için çok doğal) benim küçük Beye-

fendim, bedbaht, bitkin bir halde yolculuğunun sonuna vardıysa—kas gücü ve erkekliği ip gibi incelmiş;—canlılığının özü anlatılamayacak denli tarumar;—ve zavallının altüst olmuş sinirleri ani kasılmalara ya da bir dizi kasvetli düş ve hayalin pençesine düşmüşse, o uzun, upuzun dokuz ay boyunca.—Daha sonra hiçbir hekim ya da feylesof hünerince tam olarak onarılamayacak binlerce beden ve ruh zayıflığı için atılan bu temeli düşünmek bile beni tir tir titretiyor.

III. Bölüm

AŞAĞIDA anlatacağım öyküyü amcam Bay *Toby Shandy*'ye borçluyum; mükemmel bir doğa feylesofu[1] olan ve en basit sorunlar üzerinde bile uzun uzadıya düşünüp mantık yürüten babam, ona sık sık ve altını çizerek başıma gelen felaketten söz etmiş, ama özellikle de, amcam *Toby*'nin de çok iyi anımsadığı gibi, benim şapkamı giyiş tarzımda izah edilemez bir çarpıklık (kendi deyimidir) gözlemlediğini, bunu hangi ilkelere dayanarak yaptığımı görebildiğini,—yaşlı beyefendi başını sallayarak ve serzenişten çok hüzün yüklü bir sesle sürdürmüş sözlerini—yüreğinin kendisini ta başından beri uyardığını, şimdi bunun ve benimle ilgili daha binlerce gözleminin doğrulandığını;—benim başkalarının oğulları gibi düşünmemin ve davranmamın hiçbir zaman mümkün olamayacağını;—söylemiş:—*Ama heyhat!* diye devam eden babam başını bir kez daha sallayıp yanağından aşağı süzülmekte olan gözyaşını silerek, *Benim Tristram'ımın felaketi daha bu dünyaya gelmezden dokuz ay önce başladı*, demiş.

—Yakınında oturmakta olan annem başını kaldırıp ona bakmış,—ama o babamın ne demek istediğini mümkünü yok bilemezdi,—oysa bu konuda sık sık bilgilendirilmiş olan amcam Bay *Toby Shandy*,—onun ne demek istediğini pek güzel anlamış.

IV. Bölüm

BU dünyada, pek çok iyi insan gibi,—kendinizle ilgili her konuda tüm sırlarınızı baştan sona onlara anlatmazsanız size küsen pek çok okur—ve bir o kadar da okumaz olduğunu biliyorum.

Salt onları kırmamak ve, bir de, yaşayan hiçbir kulu düş kırıklığına uğratmayı istememek gibi bir özelliğim olduğu için, daha şimdiden bu kadar ayrıntıya girmiş bulunuyorum. Hayatım ve görüşlerim bu dünyada bir hayli gürültü koparacağına göre, ve, eğer doğru tahmin etmekte isem, rütbe, meslek ve unvanları ne olursa olsun herkesi avcunun içine alabileceğine;—ve *Pilgrim's Progress*'ten[1] daha az okunmayacağına—ve, sonunda, *Montaigne*'in[2] kendi *Denemeler*'inin başına gelmesinden korktuğunun başına geleceğine, yani her oturma odasında pencere içlerini süsleyeceğine göre;—sırası geldikçe herkese az biraz akıl danışmayı gerekli görüyor ve aynı yönde biraz daha ilerlediğim için özür diliyorum: İşte bu nedenle, kendi öyküme, başladığım biçimde başlamış olmaktan ve onu, içindeki her şeyin izini tek tek sürerek, başladığım gibi *Horace*'ın[3] deyimiyle *ab Ovo* sürdürebilmekten, fevkalade hoşnutum.

Biliyorum, *Horace*, bu yöntemi tümüyle tasvip etmez: ama kendileri epik şiirden ya da tragedyadan;—(hangisiydi unuttum) söz etmektedirler;—öyle değilse Bay *Horace*'tan özür dilerim—yazmaya başladığımı yazarken, kendimi ne onun ne de gelmiş geçmiş başka birinin koyduğu kurallarla sınırlayacağım.

Öte yandan, bu kadar gerilere gitmeyi gereksiz görebilecek olanlara, bu bölümün geri kalanını atlayıp okumayı sürdürmelerini öğütleyebilirim; zira bundan sonrası yalnızca meraklılar ve mütecessisler için yazıldı.

——————————Kapıyı kapat.——————————

Ben Hazreti İsa'nın doğuşundan bin yedi yüz on sekiz yıl sonra *Mart* ayının ilk *Pazarını* ilk *Pazartesine* bağlayan gece peydahlandım. Bundan eminim.—Ben daha doğmadan olmuş bir olayın ayrıntıları konusunda nasıl böyle emin olabildiğime gelince, bunu şimdiye dek yalnız bizim ailece bilinen ve ancak şimdi bu noktanın açıklığa kavuşması için kamuoyuna duyurulmakta olan bir başka küçük hikâyeye borçluyum.

Efendim, önceleri bir *Türkiyye* taciri[4] olan ve fakat birkaç yıl önce emekli olmak ve ölünceye dek oturmak üzere —— eyaletindeki babasından kalma topraklarına çekilen babam, kanımca her şeyde—ister iş olsun, ister eğlence—dünyanın en düzenli adamlarından biriydi. Bu aşırı dakiklik merakının küçük bir örneği olarak da; (aslında bu merakın kölesiydi) yıl boyunca her ayın ilk *Pazar gecesi*;—arka merdivenlerin üst sahanlığındaki büyük saati kendi elleriyle kurmayı uzun yıllar boyunca bir kural—*Pazar gecelerinin* yinelenmesi kadar kesin;—haline getirmişti:—Ve benim sözünü ettiğim yıllarda elli ila altmış yaşlarında olduğundan,—zamanla bu ve benzeri basit kocalık görevlerini de aynı sırada yerine getirmeyi âdet edinmişti. Amcam *Toby*'ye de sık sık söylediği gibi, böylece hepsini bir kerede hallederek ay boyunca başına dert ve bela olmalarından kurtulmaktaydı.

İşte bu görevi yerine getirdiği sırada ceremesini büyük ölçüde benim çekeceğim ve korkarım sonuçlarını mezara dek taşıyacağım bir felaket oldu;—sonradan anlaşılmıştı ki, doğası gereği hiçbir bağlantısı olmadığı halde, talihsiz bir çağrışım sonucu, ne zaman söz konusu saatin kurulduğunu duysa, zavallı annemin aklına kaçınılmaz olarak başka şeyler düşmekteydi,—*ya da tam tersi*:—başka şeyler aklına düşer düşmez, saatin kurulduğunu duymaktaydı. Bu gibi şeyleri birçoklarından daha iyi kavrayan arif *Locke*,[5] böyle garip çağrışımların başka hiçbir önyargı kaynağının neden olamayacağı denli çarpık davranışlara yol açabileceğini söyler.

Ama her şey sırasıyla.

Şimdi masanın üzerinde durmakta olan babamın cep defterindeki bir nota bakılırsa, "*Lady-Day* yortusunda, yani benim ana rahmine düşüşümü tarihlediğim ayın 25'inde,—babam büyük ağabeyim *Bobby* ile birlikte, onu *Westminster*'daki okuluna götürüp yerleştirmek üzere Londra'ya hareket etmiş" ve, aynı yetkili kaynağa göre, "*Mayıs* ayının *ikinci haftasına* kadar karısına ve ailesine geri dönmemiş,"—bu nokta olaya hemen hemen kesinlik kazandırıyor. Gelgelelim, bir sonraki bölümün başında olup bitecekler bu konuda en küçük bir kuşkuya mahal bırakmayacaktır.

—Peki ama Efendim, babanız *Aralık*, *Ocak* ve *Şubat* ayları boyunca ne yapmaktaydı?—Aman Madam—babam bütün bu süre boyunca siyatikten mustaripti.

V. Bölüm

1718 YILININ *Kasım* ayının beşinci günü, önceden hesaplanan tarihe, makul bir kocanın dokuz takvim ayına tekabül etmesini bekleyebileceği kadar yaklaşan bir sürenin sonunda,—ben *Tristram Shandy*, Beyefendi, bu iğrenç ve belalı dünyamıza getirildim.—Keşke Ay'da, ya da bir başka gezegende (*Jüpiter* ya da *Satürn*[1] hariç, soğuğa hiç dayanıklı değilimdir de) doğmuş olsaydım, hiçbirinde (*Venüs* konusunda yorum yok) bu aşağılık ve pis gezegenimizde—vicdanımın sesine uyarak, saygıyla belirteyim, bence bu gezegen ötekilerin artık ve kırpıntılarından imal edilmiş olmalı;—beni bekleyenden daha kötü bir kaderim olamazdı; yok, gezegenin kendisi pek de kötü sayılmaz, eğer orada doğan kişi büyük bir unvan ya da malikâne sahibi olarak dünyaya gelmişse, ya da bir yolunu bulup kendine bir kamu görevi edinebilmiş, şerefli ve nüfuzlu bir makama sahip olabilmişse;—ama benim durumum farklı;—eh, herkesin kısmeti neyse kaşığında;—böyle olunca da, tekrar ediyorum, bu dünya olmuş ve olacak dünyalar içinde en adisidir;—çünkü, içtenlikle söylüyorum, bu dünyada soluk almaya başladığım saatlerden bu yana, hoş, *Flanders*'da rüzgâra karşı paten kayarken yakalandığım nefes darlığı musibeti yüzünden artık soluk da alamaz oldum ya;—Kader Tanrıçası'nın elinde bir oyuncak olup çıktım; kader her zaman sırtıma küçük ya da büyük bir şer yüklemiştir diyerek kendisine haksızlık etmek istemem ama;—yine de tüm iyi niyetimle teslim etmeliyim ki, o acımasız Düşes yaşamımın her döneminde, ele geçirdiği her köşe ve her dönemeçte, beni en acınası kazalarla belalarla, en aksi tesadüflerle bir küçük hayat KAHRAMAN'ının güç bela kaldırabileceği şeylerle yerden yere çalmıştır.

VI. Bölüm

SON bölümün başlangıcında size *ne zaman* doğduğumu kesin olarak söylediysem de, *nasıl*'ını anlatmadım. *Hayır*; bu ayrıntı başlıbaşına bir fasıldır;—üstelik Efendim, siz ve ben birbirimi-

ze tamamen yabancı olduğumuzdan, kendimle ilgili pek çok konuyu size birdenbire açmam pek de yakışık almaz.—Biraz sabırlı olmalısınız. Bakınız, ben yalnızca hayatımı değil, aynı zamanda görüşlerimi de yazmaya girişmiş bulunuyorum; benim kişiliğim ve ne biçim bir fani olduğum konusunda edineceğiniz bilgilerin, görüşlerim konusunda edineceğiniz bilgileri daha da çeşnilendireceğini ummakta ve beklemekteyim: Benimle birlikte yol aldıkça, aramızda başlamakta olan aşinalık, samimiyete dönüşecek, ve, eğer ikimizden biri bir hata yapmazsa, sonunda gelip dostluğa dayanacaktır.—*O diem præclarum!*[1]—O zaman da beni ilgilendiren her şey doğal olarak önemsiz, ya da anlatıldığında can sıkıcı olmaktan çıkacaktır. Bu yüzden, sevgili dostum ve yol arkadaşım, başlangıçta öykümü anlatmakta biraz cimri davrandığımı düşünmekteysen,—tahammül et,—bırak devam edeyim ve kendi öykümü kendi bildiğimce anlatayım: ya da, eğer yol boyunca ara ara oyalanırsam, bazen kafama bir soytarı takkesi geçirirsem—hem de ucu zilli olanlardan,—uçup gitme,—tam tersine, bundan pek nasibini alamamış bir görüntü arz etsem de, nazik ol ve bana biraz bilgelik payı biç;—işte ikimiz böyle ilerlerken, ister benimle birlikte gül, ister bana gül, ya da ne istersen onu yap—ama sakın ola ki hiddete kapılma.

VII. Bölüm

ANNEMLE babamın yaşadıkları köyde, bir de zayıf, dürüst, anaç, saygın bir ebe hanım yaşarmış; biraz aklı selim sahibi olduğundan ve biraz da kendi becerisinden çok Doğa Ana'nın çabalarına güvendiğinden, yıllardır yürütmeyi başardığı ebelik mesleği sayesinde,—bu dünyada kendine göre, ama hiç de azımsanmayacak bir şöhret edinmiş;—*dünya* derken, bilmem zatıâlilerinizi bu noktada aydınlatmam gerekir mi, büyük dünyanın çemberi içinde yer alan, dört *İngiliz* mili çapında, ya da öyle bir şey, ve tam ortasında bu iyi yürekli yaşlı kadının yaşadığı köyün bulunduğu küçük çemberi kastetmekteyim.—Kadıncağız, anlaşıldığı kadarıyla, kırk yedi yaşında, üç ya da dört küçük çocukla parasız pulsuz dul kalmış; ve o zamanlar hanım hanımcık, ağır-

başlı, dahası fazla gevezelik etmeyen bir kadıncağız olduğundan, ayrıca da merhamet uyandırdığından, kederi ve bu kederin altındaki sessizliği, dost ellerin ona uzanması için bir çığlık gibi çınlamaktaymış: Köy papazının karısının yüreği acıma duygularıyla dolmuş; ve sık sık kocasının cemaatinin karşı karşıya kaldığı bir güçlükten, yakınlarda ebe denilebilecek birinin bulunmayışından yakınır olduğundan, durum ne kadar acil olursa olsun, at sırtında yedi-sekiz mil katetmeden yanma varılabilecek bir ebe olmadığından, üstelik karanlık gecelerde ve berbat yollarda bu yedi uzun mil, ortalık çamur balçık olduğu için, on dört mile eşitti; yani, kısacası, bütün bunlar ebe yok demek gibi bir şey olduğundan, papazın karısının aklına bu kadıncağıza ebelik mesleğinin basit ilkelerinin öğretilebileceği, böylelikle de cemaate olduğu kadar bu zavallıcığa da bir iyilik edilebileceği gelmiş. Yörede bu tasarısını kendisinden iyi uygulayabilecek bir başkası bulunmadığından, iyi yürekli kadın, büyük bir hayırseverlik göstererek kolları sıvamış; ve, cemaatteki kadınlar üzerinde nüfuz sahibi olduğundan, aklına koyduğunu yaparken bir güçlükle karşılaşmamış. Aslına bakarsanız, papazın kendisi de bütün bu olup bitenler sırasında karısını desteklemiş, ve, her şey gerektiği gibi olsun, zavallıcık öğrendiklerini karısının ona verdiği iyi eğitime yaraşır bir biçimde uygulayabilsin diye,—gerekli yasal belgeyi[1] almak için, toplam on sekiz şilin dört peni tutan masrafları seve seve kendi cebinden ödemiş; böylece de karı koca el ele verip iyi yürekli kadıncağızın gerçek ve tüzel her türlü *hak, yetki ve sorumluluğu* kendine ait bir makam sahibi olmasını sağlamışlar.

Bu hak, yetki ve sorumluluk sözcükleri, bildiğiniz üzere, benzeri ehliyet, ruhsat, meslek ve erklerin verilmesi sırasında hiç geçmezdi; o güne dek bu çeşit yetkiler Ebeler Birliği'ne verilmekteydi. Ne var ki, her türlü aygıtı önce parçalayıp sonra yeniden bir araya getirmek gibi özel bir yeteneği olan papaz, bu kez de kendi buluşu olan su katılmamış bir *Didius Formülü*[2] uyarınca bu işi hallederken, yalnızca zarif bir yasa tadilatı keşfetmekle kalmamış, kendi münasebetsizliğini[3] işin içine katabilmek için yöredeki eski ehliyet sahibi tüm saygıdeğer hatunları da mesleklerini açık edip içinde bu kelimeler geçen ruhsatlar almaya kandırmayı başarmıştı.

İtiraf edeyim, *Didius*'u bu tür fantezilerinden ötürü hiçbir

zaman kıskanmadım:—Ama herkesin zevki kendine.—Dr. *Kunastrokius*,[4] o büyük adam, boş zamanlarında eşeklerin kuyruklarını taramaktan, cansız kıllar bulduğunda da, cebinde her zaman cımbız taşıdığı halde, bunları dişleriyle koparmaktan inanılmaz bir haz duymaz mıydı? Eh, ona bakarsanız, Efendim, her çağda en bilge kişilerin, *Hazreti Süleyman* da dahil, BOŞZAMAN BEYGİRLERİ;[5]—koşturdukları atlar—yok mudur? Metelikleri ve midye kabukları, davulları, trompetleri, kemanları, paletleri,—kurtçukları ve kelebekleri?—ve, eğer adamın biri BOŞZAMAN BEYGİRİ'ne binmiş Kral Yolu'nda sessiz ve sakin ilerlemekteyse, sizi ya da beni terkisine binmeye zorlamadığı sürece,—affınıza mağruren Efendim, bundan size ya da bana ne?

VIII. Bölüm

—*De gustibus non est disputandum*;[1]—yani BOŞZAMAN BEYGİRLERİ tartışılamaz. Bana gelince, böyle bir tartışmaya zaten pek ender girerim. Hem zaten, alttan alta onlara düşman olsam bile, nezaket kuralları içinde tartışmayı beceremem; çünkü zaman zaman ve özellikle Ay değişimlerinde, keyfimin istediğine göre, bazen keman çalarım bazen resim yaparım:—Şunu bilesiniz ki, bende de bir çift semer var ve sık sık bir ona bir ötekine biner (elâlem buna ne derse dersin) hava almaya çıkarım;—bazen, söylemeye utanıyorum, bilge bir adamın hiç de uygun bulmayacağı denli uzun yolculuklara çıktığım olur.—Ama, işin gerçeği,—ben bilge bir adam değilim;—üstelik de bu dünyada öyle sıradan bir faniyim ki, benim ne yaptığım kimsenin umurunda değil. Bundan ötürü dertlenip dırlanmam. Rahatımsa hiç kaçmaz, hani o yüce lordları, o uzun uzun şahsiyetleri gördüğümde, aşağıdakiler gibi;—sözgelimi, yüce Lordlarım A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, M, N, O, P, Q ve ötekiler, sıralanmışlar, hepsi de tek tek atlarına binmiş;—kimi koca mahmuzlarıyla, daha bir ağırbaşlı, ölçülü ilerlemekte;—kimi tam tersine, çeneleri boyunlarına gömülmüş, kamçıları ağızlarında, borçlu kovalayan rengârenk küçük şeytanlar misali, atlarını kamçılayıp duruyorlar,—kimileriyse sanki boyunlarını kırmaya ant içmiş.—Daha iyi ya—derim kendi kendime;—çünkü, en kötü durumda, dünya onlar-

sız da mükemmelen geçinip gidebilir;—geride kalanlara gelince,—eh, işte,—Tanrı yollarını açık etsin,—bırakın, at koştursunlar, ben itiraz etmem, çünkü o lord hazretleri bu gece atlarından düşerlerse,—bire karşı on bahse girerim ki, çoğu yarın sabaha kalmaz daha da beter at biniyor olacaklardır.

Bu çeşit örneklerin rahatımı kaçırdığı söylenemez.—Ama, itiraf etmeliyim, kafamı bozan bir durum varsa, o da büyük işler yapmak için doğmuş birisini, dahası, mizacı gereği her zaman iyiliklere yönelmiş birisini,—bu onun şerefine şeref katar;—böyle birisini Lordum, sizin gibi birisini, ilkeleri ve davranışları kanı kadar asil ve âlicenap, bu yozlaşmış dünyanın bir saniye olsun onsuz yapamayacağı birisini,—böyle bir ata binmiş görmektir, Lordum. Vatanıma duyduğum sevginin, ve Lordumun şanlı ve şöhretli olması için duyduğum isteğin izin verdiğinden bir dakikacık bile uzun bir süre onu böyle bir atın sırtında görürsem eğer;—o zaman Lordum, feylesofluğumu derhal bir yana bırakır ve içten bir sabırsızlığın ilk çılgın heyecanına atladığım gibi, BOŞZAMAN BEYGİRİ'nin de, bütün biraderlerinin de, canı cehenneme! deyiverirdim.

Lordum,

"HER NE KADAR, o üç büyük kural açısından, özü, biçimi ve yeri açısından, yakışık almamaktaysa da, bunun bir ithaf olduğunda ısrar ediyorum: Ve bu nedenle bunu bir ithaf olarak kabul etmenizi istirham ediyorum. Onu siz Lord Hazretleri'nin, ayağa kalktığınızda—ki dilediğiniz an,—yani Lordum, fırsat bulduğunuzda, şunu da ekleyeyim, hiç kuşkusuz en iyi niyetle, ayağa kalkabilirsiniz—ayaklarının altına saygılı bir alçakgönüllülükle sermeme izin veriniz.

Lordum,

Lord Hazretleri'nin en itaatkâr,
ve en sadık,
ve en alçakgönüllü kulu
olmaktan şeref duyan,
bendeniz,
TRİSTRAM SHANDY.

IX. Bölüm

TÜM insanlığa resmen beyan ederim ki, yukarıdaki ithaf hiçbir prens, piskopos, papa ya da hükümdara—bu ülkenin ya da Hıristiyanlık dünyasının içinde yer alan herhangi bir başka ülkenin dük, marki, kont, vikont ya da baronuna—hitaben yazılmış değildir;—hiçbir şahıs ya da şahsiyete, küçük ya da büyük, özel olarak ya da başkalarının önünde, dolaylı ya da dolaysız sunulmamış, ya da davul zurna ile ilan edilmemiştir; bu, gerçekten de yeryüzünde yaşayan tek bir kul üzerinde denenmemiş bir Bakir İthaf'tır.

Bu nokta üzerinde ısrarla durmaktayım, zira bu ithaftan alabildiğine yararlanmak için izleyeceğim yönteme karşı çıkmaya ya da beni engellemeye kalkışanlar olabilir;—onu apaçık satışa çıkarmak niyetindeyim ve şu andan itibaren de çıkarmış bulunuyorum.

—Her yazarın kendine özgü bir meramını anlatma yöntemi vardır;—bana gelince, karanlık kapı aralarında birkaç altın uğruna pazarlığa tutuşmaktan nefret ettiğim için;—kendi kendime, daha başından, siz yüce kişilerle açık ve dürüst iş görmeye, böylesinin çıkarıma daha uygun olup olmayacağını denemeye karar verdim.

O yüzden, Majestelerinin bu diyarlarında, üzerlerine sımsıkı oturacak kibar bir ithaf ihtiyacı içinde olan ve yukarıdaki ithafın kendilerine yakışabileceği (çünkü, sırası gelmişken söyleyeyim, biraz olsun pot yaparsa, geri alırım), bir dük, marki, kont, vikont ya da baron varsa—elli altın karşılığında—emirlerine amadedir;—ki herhangi bir parlak akıllı adamın bütçesinin kaldırabileceğinden yirmi altın daha ucuza gitmekte olduğundan eminim.

Lordum, bir daha göz atarsanız, bazı ithaflar gibi kaba saba bir karalama olmadığını teslim edersiniz. Tasarımı, Lord Hazretleri'nin gördükleri gibi, yerli yerindedir—rengi parlak, çizimi düzgündür. Ya da, bilim adamı diliyle söyler ve yapıtımı ressam tartısına vurursak, 20 üzerinden, sanırım, Lordum, konturlar 12, kompozisyon 9, renklendirme 6, ifade 13 buçuk, ve tasarım—eğer Lordum izin verirlerse, kendi *tasarımımı* çok iyi bilmekte ve bu konuda kesinlikle mükemmel olmayı tasarlamaktayım;—20

üzerinden alacağı not 19'un altına düşmeyecektir. Bütün bunların yanı sıra, bir tutarlılık söz konusu; BOŞZAMAN BEYGİRİ'ni (ikincil bir figürdür o, bir tür arka plan), betimleyen fırça darbeleri sizin figürünüzün belli başlı aydınlıklarına daha da güç kazandırıyor, onları harikulade öne çıkartıyor;—dahası, *tout ensemble*'ın[1] orijinal bir havası var.

Zahmet olmazsa, sayın Lordum, meblağın yazara verilmek üzere Bay *Dodsley*'e[2] teslim edilmesini emrediniz. Bir sonraki baskısında bu bölüm kitaptan çıkarılacak ve siz Lord Hazretleri'nin unvan, rütbe ve armaları ve işledikleri iyi işler bir önceki bölümün başında yer alacaktır. *De gustibus non est disputandum* diye başlayan bölüm ve bu kitapta BOŞZAMAN BEYGİRLERİ ile ilgili başka ne varsa, ama yalnızca bu kadarı, siz Lord Hazretleri'ne ithaf edilecektir.—Geri kalanını AY'a ithaf ediyorum. Sırası gelmişken söyleyeyim; onun kitabıma yol verme konusunda aklıma gelen tüm Aziz ve AZİZELER içinde en güçlüsü olduğuna ve yeryüzündeki herkesi deliler gibi kitabımın peşine düşürebileceğine inanıyorum.

Parlak Tanrıça,

Eğer CANDİD ve Miss CUNEGUNDE'nin[3] işleriyle uğraşmaktan zaman bulabilirsen,—*Tristram Shandy*'yi de himayen altına al.

X. Bölüm

HER NE KADAR önemsizse de, ebe kadına yapılan bu iyiliği kimin üstlendiği, ya da bu iyiliği aslında kimin üstlenmeye hakkı olduğu,—ilk bakışta öykümüzle ilintili görünmese de;—şurası muhakkak ki, o iyi kalpli hanım, papazın karısı yani, yapılanın tümünü bir güzel kendine mal edecekti. Oysa ben, papazın, bu parlak fikir ilk önce kendi aklına düşmemiş olsa da, önüne konur konmaz yürekten sahiplenişine ve uygulanabilmesi için gerekli parayı vermek üzere derhal cebine davranışına bakılırsa, yapılan bu iyilik üzerinde, hiç olmazsa kısmen, hak talebinde bulunabileceğine,—bu onurun tam yarısını değilse bile,—bir miktarını hak ettiğine, ömrü billah inanacağım.

Oysa o günlerde dünya meselcyi farklı değerlendirmekten yanaydı.

Bırakın kitabı elinizden; olayların nasıl geliştiğini tahmin etmeniz için size yarım gün zaman tanıyorum.

Bilesiniz ki, artık hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olduğunuz ebenin ruhsatı üzerindeki tarihten beş yıl kadar önce, söz konusu papaz, görgü kurallarına fevkalade aykırı bir davranışı—hem kendine, hem mevkiine, hem de makamına aykırı düşen bir davranışı—yüzünden milletin diline düşmüştü;—papazın daha beteri ne görülmüş ne de bilinmiş, cılız, suratsız, eşek kılıklı, bir sterlin on beş şilin ya eder ya etmez, kısacası en iyi niyetli benzetmeyle *Rosinante*'nin[1] öz be öz kardeşi, her şeyiyle kılı kılına eşi bir atı vardı;—tek farkı, bunun bir de tıknefes oluşuydu; doğrusu *Rosinante* için böyle bir şey söylendiğini hiç duymadım; dahası, *Rosinante*, ister sıska olsun ister tombul, çoğu *İspanyol* atında görüldüğü üzere,—her girintisi çıkıntısıyla at gibi attı.

KAHRAMAN'ın atının iffetli bir at olduğundan her ne kadar eminsem de, bu niteliği onun hakkında tam karşı görüşe de zemin hazırlamış olabilir: Ama, aynı zamanda, şurası da muhakkak ki, *Rosinante*'nin iffeti (*Yangeli* Taşıyıcılar[2] serüveninde de belirtildiği gibi) herhangi bir bedensel özür ya da benzer nedenden değil, sakin huylu yaratıldığından ve kanı bozuk olmayışından kaynaklanmaktaydı.—Ve, izninizle belirteyim, Madam, dünya yüzünde pek çok gerçek iffetlilik örneği bulunmaktadır; bu konuda ağzınızı açıp tek bir söz edemezsiniz.

Ancak, gerçek böyle de olsa, amacım bu dramatik yapıtın sahnesinde boy gösteren her bir yaratığa aynı oranda adilane davranmak olduğuna göre,—*Don Kişot*'un atına bir ayrıcalık tanıyamazdım—papazın atının da her bir girintisi çıkıntısıyla işte tıpkı öyle bir at olduğunu söylemeliyim,—ALÇAKGÖNÜLLÜLÜK sırtına binecek bir at arasa, bundan daha sıska, daha cılız, daha suratsız bir beygir bulamazdı.

Her ne kadar orada burada yargıları pek kuvvetli olmayan bir adam olduğu söylense de, papaz, kuşkusuz, atı olacak bu atcağızın görünüşüne pekâlâ bir şeyler katabilirdi;—çünkü çok şık, yarım hörgüçlü, yeşil pelüşten minderli, çift sıra gümüş başlı çivi kakmalı ve parlak pirinçten mahmuzlu, bellemesi siyah

dantelle çevrilmiş gri, incecik bir kumaştan ve siyah, *poudrè d'or*'lu[3] ipek bir saçakla son bulan bir eyere sahipti,—bütün bunları yaşamının baharında, en mağrur günlerinde satın almıştı, ve, bir de, her bir yanı kakmalı, görkemli bir gem.—Ne var ki, hayvancağzıyla dalga geçmeye gönlü elvermediğinden, hepsini çalışma odasının kapısı arkasına asmış,—bunların yerine, beygirine, biçimine ve değerine yaraşır bir eyer ve bir gem vurmuştu.

Kilisesine bağlı toprakları dolaşmak ya da çevredeki soyluları ziyaret etmek üzere her yola çıkışında,—kolayca tahmin edebileceğiniz üzere, papaz, zihni pas tutmasın diye, yeterince görmeli, yeterince duymalıydı,—doğrusu bu ya, hangi köye girse, genç ihtiyar herkesin dikkatini çekerdi.—O geçerken eller durur, iş işlemez olur,—kova kuyunun orta yerinde asılı kalır,—çıkrık dönmeyi unutur,———hatta ve hatta metelik fırlatma ve metelik sallama oyunları[4] papaz gidene dek ağzı açık bakakalırlardı. Eh, papaz da pek acul olmadığından, genellikle gereken gözlemleri yapacak, ciddi olanların homurtularını, ferah yüreklilerin gülüşmelerini duyacak zamanı olur, ve bütün bunlara olağanüstü bir serinkanlılıkla katlanırdı. Kişiliği gereği—latife yapmayı pek severdi—ve, alay edilmeyi hak ettiğine inandığından, kendisiyle dalga geçenlere kızamayacağını söylerdi: Onun para canlısı olmadığını iyi bilen ve bu yüzden de,—gerçek nedeni öne sürmek yerine,—aklına estiği gibi davranan mizacıyla dalga geçmekte bir sakınca görmeyen dostlarına katılır, onlarla birlikte kendine gülerdi. Bazen de, kemikleri üzerinde bir dirhem et bulunmadığını, beygiri kadar sıska olduğunu, atının binicisine yaraşır bir hayvan olduğunu, ikisinin bir arada, gövdesi at, başı insan yaratık misali, birbirlerini tamamladıklarını söylerdi. Başka zamanlarda, farklı bir ruh hali içinde olduğunda—zekânın aldatıcı kışkırtmalarına uymayacak kadar keyifliyse eğer—veremin onu yiyip bitirdiğinden söz açar ve büyük bir ciddiyetle, tombul bir at görmeye bile katlanamayacağını, derhal hüzünleneceğini, kalbinin küt küt atmaya başlayacağını; üzerine bindiği sıska atı, yalnızca zevahiri kurtarmak için değil, yürceği rahat etsin diye seçtiğini öne sürerdi.

Başka günlerdeyse, kanlı canlı bir at yerine alçakgönüllü,

tıknefes, eşek kılıklı bir at binmeyi yeğlemesini elli tane birbirinden komik ve birbirine karşıt nedene bağlardı: Çünkü, böyle bir atın sırtında öylece oturup, atın başına bir ölüyü seyredermişçe bakarak *de vanitate mundi et fugâ sæculi*[5] üzerine tefekküre dalabilmekteydi. Atına binmiş usul usul ilerlerken, dilediği zihinsel egzersizi yapmaya zamanı olmaktaydı—tıpkı çalışma odasındaymışçasına, isterse vereceği vaazda önc süreceği savı, isterse donundaki deliği düşünebilirdi; hem de her birini aynı yoğunlukla. Canlı bir tırısla ağır bir münakaşa, tıpkı zekâ ile muhakeme gibi, yan yana koşulamazdı. Oysa, atının sırtında her şeyi birleştirip uzlaştırabilir, vaazını hazırlayabilir, öksürüğünü hale yola koyabilir, ve, eğer doğa öyle bir çağrıda bulunursa, uyuklayabilirdi de.—Kısacası, papaz bu gibi durumlarda gerçek nedenin dışında her türlü neden ileri sürmekte, ve, gerçek olanı, o da sadece iyi niyetinden, kendi kendini övmek olacağını düşündüğünden, gizlemekteydi.

Hikâyenin aslıysa şöyle: Bu centilmenin yaşamının başlangıç yıllarında, o muhteşem eyerle gemi satın aldığı sıralarda, bir huyu, bir merakı, ya da ne derseniz deyin, bir özelliği vardı:—bir aşırılıktan ötekine sıçrardı hep.—Yaşadığı yörede iyi atlara tutkun olduğu söylenirdi; genellikle de kilisenin ahırında her an eyer vurulmaya hazır bekleyen bir at bulunurdu. En yakındaki ebe kadınsa, daha önce size söylemiş olduğum üzere, köyden en az yedi mil uzakta oturduğundan, yollar da berbat olduğundan,—zavallı centilmenimizin atını hemen her hafta hazin bir görev beklemekteydi; kötü kalpli birisi olmadığı için, ve her vaka bir öncekinden daha acil ve tehlikeli olduğu için, hayvanını ne kadar severse sevsin, ricacıları geri çevirmeye bir türlü gönlü elvermezdi. Sonuçta atı hırpalanmış, kalçası çıkmış ya da dizi burkulmuş olarak geri gelirdi.—Ya ayağı cerahat toplamış, ya soluğu kesilmiş ya da bilmem ne, kısacası, ne olursa olur, bir dirhem et taşıyamaz bir halde. Bu yüzden de papaz her dokuz ya da on ayda bir, kötülemiş atını elden çıkarmak ve yerine iyi bir at satın almak zorunda kalırdı.

Böyle bir zararın, bir bütçede *communibus annis*[6] yol açabileceği açığın hesabını, başına benzer işler gelmişlerden oluşturulacak bir hakem heyetine bırakıyorum;—ancak, şurası muhakkak

ki, bu namuslu centilmen bu duruma yıllar boyu hiç mızmızlanmadan katlanmış ve, sonunda, bu tür kazaların ardı arkası kesilmeyince, konuyu incelemeye gerek duymuş, her bir şeyi kafasında iyice ölçe tarta toparladıktan sonra da görmüştü ki, bunun kendisine maliyeti, diğer harcamalarından kat be kat yüksek olduktan başka, kendi başına böylesine yüklü bir kalem, cemaate başka bir âlicenaplıkta bulunmasına imkân bırakmamaktadır. Dahası, başını alıp dörtnala giden bu harcamanın yarısıyla, on katı iyilik yapabileceğini düşünmüştü;—ve, bütün düşündüklerini üst üste koyduğunda hepsinden ağır basan bir başka mesele de tüm hayratını tek bir işe, papazın tahmininee cemaati için hiç de arzu edilmeyen bir işe, yani gebe kalmak ve çocuk doğurmak işine yatırmakta oluşuydu; böylece de iktidarsızlar—yaşlılar—için; yoksulluk, hastalık ve kederin bir arada barındığı, saat başı ziyaretine zorlandığı bir sürü tatsız durum için, elinde avucunda hiçbir şey kalmamaktaydı.

İşte bütün bunlardan ötürü bu harcama kaleminden vazgeçmeye karar verdi ve bu beladan kesinkes kurtulmanın sadece iki yolu olduğunu gördü: Ya atını her ne koşulda olursa olsun ödünç vermemeyi vazgeçilmez bir kurala dönüştürecek, ya da yeryüzündeki en pestili çıkmış atı bulup—kendisinin nasıl pestilini çıkarmışlarsa—bütün o ağrılar, sancılarla—o ata binmeye razı olacaktı;—bölümün sonuna dek.

Birinci seçenek konusunda kararlı davranamayabileceği endişesiyle, güle oynaya ikinci seçeneği benimsedi, ve daha önce de belirttiğim gibi, bunu pekâlâ böylece açıklayabilecekken, onurundan ötürü, ya da bunu bir onur meselesi yaparak—çünkü asil tabiatlıydı—düşmanlarının hakaretine, dostlarının alayına katlanmayı, kendine yönelik bir övgü olarak algılanabilecek bir öykü anlatmanın acısına yeğledi.

Bu saygıdeğer centilmenin ulvi ve halisane duyguları konusunda âli düşünceler beslemekteyim; kişiliğinin bu tekil özelliği, kanımca, *La Mancha*'lı eşsiz şövalyenin[7] dürüst incelikleri mertebesine yaklaşmaktadır. Bu arada şunu da belirteyim, *La Mancha*'nın eşsiz şövalyesini tüm çılgınlıklarına rağmen gün geçtikçe kadim tarihin en yüce kahramanlarından bile daha çok sever oldum.

Ancak, benim kıssamdan çıkarılacak hisse bu değil: Benim niyetim dünyanın bu olaydaki tutumunu sergilemekti. Çünkü, tahmin edersiniz ki, durumun izahı papazın lehine olduğu sürece—kim nasıl öğrenebilirdi ki zaten—ne düşmanları böyle bir izaha kalkışır, ne de dostları böyle bir izaha yanaşırdı. Ne var ki, papaz ebe kadına yardım etmeye kalkıp da ebelik ruhsatı için gerekli parayı cebinden verince, her şey açığa çıkıverdi. Yitirdiği bütün atlar, iki fazlasıyla, her birinin nasıl telef olup gittiği, tamı tamına hatırlanıp bilindi. Hikâye saman alevi gibi dört bir yanı sardı. Papazın onur nöbetleri tuttu yeniden: At gibi bir ata binecekti bundan böyle, ve, onun için de, gün gibi aşikârdı, ruhsatın bedelini kuruşu kuruşuna geri alacaktı; daha ilk yıl on katı tasarruf edecekti: Bundan böyle papazın bu yardımseverliğinin ne anlama geldiği konusunda herkes dilediğini düşünebilirdi.

Papazın bu konudaki görüşlerinin, ya da yaşamı boyunca işlediği işler konusundaki görüşlerinin ne olduğu—daha doğrusu bu konularda başkalarının kafalarında dolaşan düşüncelerin ne olduğu—düşüncesi papazın da kafasında dolaşmakta, onu sık sık derin uykulardan uyandırmaktaydı.

On yıl kadar önce centilmenimiz bu sorundan kurtulma talihine mazhar oldu, çünkü o tarihte kilisesinden ayrıldı—ve ardından da herkes,—artık kimselere şikâyet edemeyeceği tek bir yargıç dışında bir kula olsun verilecek hesabı yok.

Ne var ki, bazı adamların bazı eylemlerini bir felaket bekler. Ne yapıp etseler, onları doğru yoldan alıkoyup saptıran öyle bir ortama düşüverirler ki, en dürüst yüreğin bağışladığı tüm övülesi unvanlara layık olsalar bile, bu işleri işleyenler övgüsüz yaşamak, övgüsüz ölmek zorunda kalırlar.

Bunun böyle olduğunun en acıklı örneği işte bu centilmendir. Ama, bunun nasıl böyle olduğunu bilmeniz—ve bu bilgiden yararlanabilmeniz—için onun yaşamını ve sözlerini gözler önüne seren aşağıdaki iki bölümü okumanızı hararetle tavsiye ederim. Bu da bittikten sonra, eğer önümüze başka bir engel çıkmazsa, ebe kadının öyküsüne devam edeceğiz.

XI. Bölüm

PAPAZIN adı Yorick'ti ve işin ilginç yanı (ailenin kalın parşömen üzerine yazılı ve çok iyi korunmuş en eski kaydında da görülebileceği üzere), tam tamına—az kalsın dokuz yüz yıldır diyecektim, ama her ne kadar tartışma götürmez de olsa, mümkün olmayacak bir gerçeği dile getirip de adıma gölge düşürmek istemem—o yüzden, tek bir harfi değiştirilmeksizin ya da eklenip atılmaksızın tastamam böyle yazılmaktaydı, ancak ne zamandan beridir bilemiyorum, demekle yetineceğim. Ülkedeki en köklü soyadlarının en az yarısı için aynı şeyleri söyleyemem, bu soyadlarının çoğu yıllar boyu—tıpkı sahipleri gibi—kırpılıp budanmışlardır. Bunu neye borçluyuz?—Sahiplerinin soyadlarından gurur duyuşlarına mı, utanç duyuşlarına mı?—Gerçeği söylemek gerekirse, bence, kâh birine, kâh ötekine: Hangisi daha cazip gelmişse. Ama gene de öyle bir alçaklıktır ki bu, ve gün gelip aklımızı öyle bir karıştırıp bulandıracaktır ki, hiçbirimiz kalkıp da, "büyük büyükbabası şunu şunu yapan adamdı" diye yemin edemeyecek.

Yorick ailesi kendisini bu şerden dikkatle uzak tutmuş, ve, sofuca korudukları söz konusu kayıtlardan öğrendiğimize göre, *Danimarka* kökenli olan bu aile *Horwendillus*'un[1] kral olduğu kadar eski bir tarihten bu yana *İngiltere*'de kök salmaktaymış. Ve yine anlaşıldığı kadarıyla, Bay *Yorick*'in atalarından biri ölünceye dek Danimarka kralının maiyetinde önemli bir görevde bulunmuş. Bu önemli görevin ne olduğu kayıtlarda bildirilmemekte, yalnızca söz konusu görevin bundan iki yüz yıl kadar önce, tümüyle gereksiz görülerek, sadece *Danimarka* sarayında değil, Hıristiyan dünyasının tüm saraylarında lağvedildiği belirtilmektedir.

Bu görevin kralın baş soytarılığı olabileceği,—ve de, bildiğiniz üzere, oyunlarının çoğu gerçek olaylara dayanan *Shakespeare*'imizin *Hamlet*'indeki *Yorick*'in bu adamın ta kendisi olabileceği—sık sık aklıma düşmüştür.

Bu olasılığı kesinleştirmek için *Saxo-Grammaticus*'un *Danimarka* tarihine[2] bakacak zamanım yok;—ama sizin uğraşacak

vaktiniz varsa eğer, tabii kitabı da bulabilirseniz, kendiniz bakabilirsiniz.

Ama, 1741 yılında, Bay *Noddy*'nin büyük oğluna mürebbi sıfatıyla refakat ettiğim, birlikte *Avrupa*'nın pek çok yerini at sırtında koştura koştura dolaştığımız, bu kitabın ilerleyen sayfalarında fevkalade hoş bir biçimde anlatılacak olan gezi sırasında *Danimarka*'yı şöyle bir görecek kadar zamanım oldu. Şöyle bir görecek kadar, diyorum, çünkü ancak bu ülkeyi uzun uzadıya dolaşmış bir gezginin gözlemlerine katılabilecek kadar kısa bir süre kalabildik;—yani, "Doğasının ülkenin vatandaşlarına zekâ ve yetenek dağıtmakta ne çok müsrif, ne de çok cimri davrandığı;—ancak basiretli bir ebeveyn gibi hepsine aynı ılımlı sevecenlikle yaklaştığı; lütuflarını onlara aynı eşit değerde sunduğu; her birinin diğeriyle aynı düzeyde olmasına özen gösterdiği; bu yüzden de seçkin konumdaki bu krallıkta pek ender olarak istisnalara rastlandığı; her tabakadan insanın birbirine yavan bir evcil anlayış gösterdiği ve herkesin de bundan nasibini aldığı" bence de çok doğru bir müşahade.

Bakın, bizde durum farklıdır;—bizler bu konuda uçlardayızdır;—bir dehasınızdır;—ya da bire elli iddiaya girerim, Efendim, muhteşem bir ebleh ve mankafasınızdır;—ikisinin arası basamaklar hiç olmadığından değil kuşkusuz,—yok, hayır,—o kadar da değil, o kadar da düzensizlik hüküm sürmüyor;—ancak bu huzursuz adada bu iki aşırılığa daha sık ve daha çok rastlanır; çünkü burada doğa, ihsan ve mizaç dağıtırken fevkalade havai ve kaprisli davranır;—kader bile mal mülk dağıtırken böyle aklına estiğince davranmaz.

İşte benim *Yorick*'in soyu konusunda tereddüte düşmem de buradan kaynaklanıyor, zira hatırlayabildiğim kadarıyla, ve kendisine ilişkin edinebildiğim tüm bilgilere göre, mizacında[3] bir damla *Danimarkalı* kanı bulunduğunu sanmıyorum; belki de dokuz yüz yıl içinde bu kanın tümü boşalmış gitmiştir:—Sizinle bu konuyu bir dakika bile tartışmayacağım, çünkü ne olmuşsa olmuş, ama sonuç değişmemişti:—Böyle bir soydan gelen kişinin soğukkanlı, aklı başında ve düzgün mizaçlı olması beklenir-

ken,—adam tam tersine cıva gibi bir yükselip bir alçalan ve kolay anlaşılmaz,—bütün davranışları kurallara aykırı bir yaratık,—en ılıman iklimin yoğurup hamur edeceği kadar canlı, kaprisli, *gaité du cœur*[4] sahibi bir adamdı. Bunca yelkenine karşın, zavallı *Yorick*'in bir dirhem safrası yoktu gemisinde; dünya işleri nasıl döner hiç bilmezdi. Yirmi altı yaşında, ortalığa ilk çıktığında, nasıl dümen tutacağı konusunda on üçünde, şen şakrak, saf bir kız çocuğu kadar bilgi sahibiydi. Eh, böyle olunca da, ruhunun kıpır kıpır rüzgârına kendini kaptırmıştı,ve tahmin edebileceğiniz gibi, günde on kez birilerinin ipleri ayağına dolanmaktaydı. Yoluna çıkanların çoğu da ondan daha ciddi, daha ağırkanlı kimseler olduklarından,—ve yine tahmin edebileceğiniz gibi, talihsiz de olduğundan, hep bu tür adamlarla başı derde girer oldu. Bütün bu *Fracas*'nın[5] altında bir tür talihsiz nüktedanlığın yattığını söyleyebilirim sanıyorum:—Doğrusu ya, *Yorick*, tabiatı gereği, ciddiyetten hiç hazzetmez, ağırbaşlılığa ısrarla karşı koyardı hep;—aslında ciddiyetin kendisine değil;—çünkü gerektiğinde günler, haftalar boyu dünyanın en ağırbaşlı, en ciddi adamı kesiliverirdi;—ciddiyetin sahtesine düşmandı; cehalet kisvesi altındaki ya da budalalıktan kaynaklanan ciddiyet gösterilerine karşı savaş açmıştı; ve ne zaman böyle bir gösteriyle karşılaşsa, ne denli örtük, ne denli saklı biçimde olursa olsun, bunlara metelik vermezdi.

Kimi zamanlar, aklına eser, ciddiyet alçak bir serseridir, derdi,—hem de en tehlikeli türünden, diye eklerdi,—çünkü ciddiyet kurnazdı; ve *Yorick* namuslu, iyi niyetli kişilerin sahte ciddiyet yüzünden bir yılda kaptırdıkları mal ve parayı yankesicilere ve mağaza farelerine ancak yedi yılda kaptırabileceklerine yürekten inanırdı. Coşkulu bir yüreğin çıplak hiddetinin zararı yoktur,—onun zararı ancak kendine, derdi.—Ciddiyetin özü entrika, dolayısıyla riyaydı;—insana kendisini olduğundan daha duyarlı, daha bilgili göstererek dünyanın gözüne girmesi için öğretilmiş bir hileydi; hem de bütün yapmacıklıklarıyla. Bilge bir *Fransız*'ın[6] çok önceleri tanımladığı kadar vardı, daha bile kötüydü,—yani, *Zihinsel özürleri örtmek üzere bedenin takındığı gizemli bir*

tavır;—ciddiyetin bu tanımı, derdi *Yorick* olanca ihtiyatsız üslubuyla, altın harflerle yazılmalıdır.

Oysa, aslında tecrübesiz ve saf bir adamdı *Yorick*; tedbirli ve ağzı sıkı olmak gereken her durumda alabildiğine boşboğaz ve patavatsız kesilir, ağzına geleni söylerdi. Onu ilgilendiren tek şey sözü edilen konunun özüydü. *Yorick* konunun özünü dolaylı anlatıma hiç gerek duymadan, gündelik *İngilizce*'ye çevirmekle yetinir,—çoğu kez de kim, ne zaman, nerede gibi ayrıntılara önem vermezdi. Diyelim ki, acımasız bir iş işlenmiş ya da haksızlık edilmiş de bundan söz edilmekteyse eğer, bir an olsun hikâyenin kahramanı kim,—mevkii nedir,—kendisine bir zararı dokunacak kadar güçlü müdür,—hiç düşünmeden, yapılan gerçekten de adi bir şeyse, hemen oracıkta, adamın adiliğinden,—vs. başlardı. Yaptığı yorumları, bir *bon mot*[7] ile noktalamak ya da şakaya, espriye boğmak gibi bir alışkanlığı olduğundan, kötü talih *Yorick*'in boşboğazlığını hemen kışkırtıverirdi. Kısacası, aklına ilk geleni söyleyebileceği durumları kendi yaratmasa da, karşısına böyle bir fırsat çıktığında, zekâsını ve espri gücünü, lafı gediğine oturtma, latife yapma yeteneğini sergilemekten kendini alıkoyamazdı:—Latifelerinin dinleyici bulamayıp boşa gittikleri de pek olmazdı doğrusu.

Bütün bunların sonuçlarını ve bu yüzden *Yorick*'in başına gelen felaketi bir sonraki bölümde okuyacaksınız.

XII. Bölüm

BORÇVEREN'LE *borçalan*'ın para keseleri arasındaki fark, *soytarılık eden* ile *soytarılık edilen*'in bellekleri arasındaki fark kadardır. Ama buradaki benzetme, akademisyenlerin deyimiyle, dört ayak üzerinde değilse de, *Homer*'dekilerin en iyisinden bir ya da iki ayak daha fazlası üzerinde durur (*Homer*'in teşbihleri iki ayak üzerinde durur, bu dört);—ezcümle, birisi sizin hesabınıza paraları toplamış, öteki sizin namınıza bir güzel kahkaha patlatmıştır; hepsi bu. Oysa faiz her iki durumda da işlemekte-

dir; düzenli ya da düzensiz yapılan ödemelerin, olayın anısını canlı tutmak dışında bir işlevi yoktur. Ne var ki, bir şer saatte,—rehinci kapıya dikilir ve anaparayı o güne dek işlemiş tüm faiziyle birlikte geri isteyerek, her ikisine de sorumluluklarını hatırlatıverir.

Okur, insan doğası konusunda etraflı bilgi sahibi olduğundan (çünkü *olsaydı*'larınızdan nefret ediyorum), kahramanım bu tür arızi hatırlatmalara biraz olsun maruz kalmaksızın böyle dörtnala gitmiş olamazdı demekle yetineceğim. Doğruyu söylemek gerekirse, kahramanım bir sürü ufak tefek borca girmiş, ve, *Eugenius*'un[1] sık sık verdiği öğütler de dahil olmak üzere, hiçbir uyarıya kulak asmayıp, bu borçları önemsememiş; bunlar art niyetle yapılmış anlaşmalar olmadıklarına,—tam tersine, namuslu davranmak amacıyla, keyifli bir anda taahhüt edilmiş oldukları-na göre, nasıl olsa zamanla defterden silinir, unutulurlar diye düşünmüştü.

Eugenius bunu asla kabul etmez, ona sık sık günün birinde borç verenin karşısına dikileceğini söyler ve yine sık sık, sesinde hüzünlü bir kaygıyla,—Hem de son meteliğine kadar,—diye eklerdi. *Yorick* ise her zamanki aldırmazlığıyla sık sık—püf!—derdi, ve konu açıldığında kırlarda dolaşmaktaysalar eğer, hoplar, seker, zıplar, sıvışıverirdi; yok eğer, sanık, kapalı bir mekânda, bir şömine karşısında, bir masa iki iskemleyle kıstırılmış ve kolayca sıyrılıp kaçamayacak durumdaysa,—*Eugenius* aynı amaçla, ama daha özenle seçilmiş sözcükler kullanarak bir ağzı sıkılık söylevine başlardı.

İnan bana sevgili *Yorick*, bu uluorta patavatsızlığın yüzünden, çok yakında hiçbir aklıevvelin seni içinden çıkarması mümkün olmayan zor durumlara düşeceksin.—Bu gibi işlerde çoğu kez, latifelere hedef olan kişinin, kendisini yara almış addettiğini, ve yara almış bir kişinin tüm haklarına sahip olduğunu düşündüğünü müşahade etmişimdir. Kendisini böyle addedince de tüm eşini dostunu, akraba taallukatı yanma çağırdığını; müttefiklerinin ortak bir tehlike karşısındaymışçasına onun safında sıralandığını; yaptığın her on şakaya karşılık yüz düşman kazandı-

ğını söylemek için yüksek bir aritmetik bilgisi gerekmez. Ama senin buna inanman için, arının kovanına çomak sokman ve bir kovan dolusu arının kulaklarına üşüşüp seni yarı ölü bir hale getirinceye kadar iğnelemeleri gerekir.

Değer verdiğim bir adamın bu şakalarının kara ruhluluğundan ya da kötü niyetten kaynaklanmadığına eminim.—Bunların içtenlikli ve oyunbaz girişimler olduğunu biliyor, inanıyorum:—Ancak, sevgili çocuk, aptallar bunun ayırdına varamazlar ki,—düzenbazlar da varmak istemezler; sense birini kışkırtmak, öbürüyle dalga geçmek ne demektir, hiç mi hiç bilemedin. Ortak çıkarları adına bir araya geldiler mi, inan bana, öyle bir savaşa tutuşurlar ki seninle sevgili dostum, sonunda canü gönülden pes eder, yaşamaktan vazgeçersin.

İNTİKAM, bir muzır köşeden başını çıkartır, hakkında bir namussuzluk hikâyesi uydurur, ve sen istediğin kadar iyi kalpli ol, istediğin kadar dürüst davran, belini doğrultamazsın.—Evinin bahtı temelinden sarsılır,—bütün bunlara yol açan kişiliğin, dört bir yandan kanamaya başlar,—inancın sarsılır,—işinde iftiraya uğrarsın,—aklını yitirirsin,—ilmin ve irfanın ayaklar altına alınır. Yaşadığın dramın son sahnesinde de, ACIMASIZLIK ve KORKAKLIK—KÖTÜLÜK'ün kiralayıp karanlıkta üzerine salacağı bu alçak ikizler—tüm zaaflarına, yanlışlarına yükleniverirler. En değerlilerimiz bile, sevgili çocuk, âciz kalır bu durumda. Bana inan,—inan bana *Yorick, Kişisel bir doyum elde edebilmek için, masum ve âciz bir yaratık kurban etmeye bir kez karar verildiyse eğer, şuradan buradan biraz çalı çırpı toplayıp, kurbanla birlikte sunmak üzere onlarla bir ateş yakmak işten bile değildir.*

Yorick, kaderi konusunda yüzüne karşı okunan bu hüzünlü kehaneti ne zaman dinlese gözünden bir damla yaş süzülür ve o bir damla yaşa eşlik eden vaatkâr bir bakışla, bundan böyle temkinli davranmaya kesin karar verdiğini söylerdi.—Ama, heyhat, iş işten geçmişti!—Başını ..... ve .....'nin çektikleri bir büyük ittifak, olabileceklerin öngörülmesinden çok önce kurulmuş; saldırı planı, tıpkı *Eugenius*'un öngördüğü gibi, uygulanmaya konulmuştu bile. Müttefikler alabildiğine acımasız, *Yorick* arkasından

döndürülen fırıldaklardan alabildiğine habersiz, ve o daha henüz,—ağır ol bakalım evlat, terfiin yakındır—diye düşünürken—köküne darbeyi indiriverdiler. *Yorick* de oracıkta, kendisinden önce böylece alaşağı edilmiş nice değerli adam gibi, yerle bir oluverdi.

Ama gene de, *Yorick* bir süre yiğitçe karşı koydu onlara. Ne var ki, sonunda sayıca üstünlükleri karşısında ve savaşın felaketlerine yenik düşmüş olarak, ama daha da önemlisi, savaş çok acımasız bir biçimde sürdürüldüğü için, kılıcını attı—ve görünüşte sonuna dek pek bir açık vermemeyi başardıysa da,—genel kanı, onun kalbi kırık öldüğü idi.

Eugenius'un da aynı kanıyı paylaştığına ilişkin nedenler aşağıda açıklanmıştır:

Yorick'in son nefesini verişinden birkaç saat önce, *Eugenius* onu son bir kez görüp vedalaşmak üzere yanına varmıştı. Yatağının perdesini aralayıp da hatırını sorduğunda, *Yorick* gözlerini ona çevirmiş, elini avuçlarının içine almış,—gösterdiği dostluktan ötürü teşekkür ettikten sonra; eğer, ilerde, yeniden karşılaşmak kaderde var ise,—ona tekrar tekrar teşekkür edeceğini söylemişti. Ardından da,—Düşmanlarımı ebediyen atlatmama birkaç saat kaldı,—demişti.—Umarım öyle değildir, diye yanıtlamıştı yanaklarından aşağı yaşlar süzülen *Eugenius* ve dünyanın en yumuşak sesiyle,—Umarım, öyle değildir, *Yorick*, diye yinelemişti.—*Yorick*'in yanıtı gözlerini ona çevirip, *Eugenius*'un elini hafifçe sıkmak olmuştu. Hepsi bu. Ama bu *Eugenius*'un yüreğini nasıl da dağlamıştı.—Hadi,—hadi *Yorick*, demişti *Eugenius*, gözlerindeki yaşları silip, metin davranmaya karar vermişti,—sevgili çocuk, müsterih ol,—canlılığını ve metanetini, onlara en çok ihtiyacın varken, bu buhran anında elden bırakma. Daha ne çareler bulunduğunu, Tanrının senin için daha neler yapabileceğini kim bilebilir ki?—*Yorick* elini yüreğine götürerek, yavaşça başını sallamış, *Eugenius* ise,—Bana gelince,—diye sözünü sürdürmüştü, bir yandan da acı acı ağlayarak,—senden nasıl ayrılacağımı bilemiyorum, *Yorick*, ve inanıyorum ki,—diye eklemişti *Eugenius*, sesine var gücüyle neşeli bir tını vermeye çalışarak,—

sende hâlâ bir piskopos olmaya yetecek cevher var,—ve belki de ben bunu görecek kadar yaşayacağım.—İstirham ederim *Eugenius*, demişti *Yorick*, takkesini sol eliyle becerebildiğince çıkartarak—sağ eli hâlâ *Eugenius*'un eline kenetlenmiş vaziyetteydi,—İstirham ederim, başıma bir bak.—Başında bir arıza görmüyorum, diye karşılık vermişti *Eugenius*. O halde, heyhat dostum, demişti *Yorick*, sana şunu söyleyeyim, başım ve 'nin ve ötekilerin karanlıkta indirdikleri çirkin darbelerle öylesine yaralandı, öylesine kötü muamele gördü ki, eğer iyileşirsem *Sancho Pança*[2] gibi ben de, şöyle diyeceğim: "Gökten dolu gibi piskopos tacı yağsa, onlardan bir tanesi bile başıma uymaz."—*Yorick* bu sözleri söylediğinde, son nefesi titrek dudakları arasından çıkıp gitmek üzereydi,—ama, gene de *Cervantesvari* bir tonda söylenmiş sözlerdi bunlar,—ve o konuşurken *Eugenius* bir an için gözlerinde bir kıvılcım parladığını müşahade etmiş,—*Yorick*'in ruhundaki (*Shakespeare*'in *Yorick*'in atası için söylediği gibi) meclisi kahkahalara boğmayı alışkanlık edinmiş o ışıltıların[3] soluk bir resmini görür gibi olmuştu!

İşte bu yüzden, *Eugenius* dostunun kalbinin kırık olduğuna inanmış, avucundaki eli sıkmış,—sonra da, bir yandan ağlayarak, sessizce odadan ayrılmıştı. *Yorick*'se *Eugenius*'u kapıya dek gözleriyle izlemiş, sonra,—gözlerini kapatmış—ve bir daha da açmamıştı.

Kendi kilisesinin bahçesinin bir köşesine gömülüdür şimdi; dostu *Eugenius*'un onun cellatlarından izin alıp yaptırdığı sade mermerden mezar taşı üzerinde hem bir kitabe hem de bir mersiye niteliğindeki şu üç sözcük yer alır:[4]

Heyhat, zavallı YORİCK!

Yorick'in ruhu günde on kez başucundaki anıtsal yazıtın, kendisine duyulan merhamet ve saygıyı yansıtan kederli sesler-

ce okunduğunu duyarak teselli bulmaktadır;—kilisenin bahçesindeki mezarının yanı başındaki patikadan geçen herkes—mutlaka mezar taşına bir kez bakar ve kendi kendine,

Heyhat, zavallı Y O R İ C K !

diye iç geçirerek yoluna devam eder.

XIII. Bölüm

DALDAN dala sıçrayan bu heyecanlı öykünün okuru ebe kadından o kadar uzun süredir uzak kaldı ki, ondan yeniden söz açmanın, okura yeryüzünde böyle birinin yaşadığını hatırlatmanın, yani, aklımı toparlayabildiğim kadarıyla, planıma en uygun düşeni yapmanın, zamanı geldi de geçiyor bile,—okura onu takdim etmenin vaktidir: Bakarsınız, yepyeni bir konu çıkar önümüze, okurla benim arama derhal halledilmesi gereken beklenmedik işler girer;—zavallı kadıncağız bu arada kaybolup gitmesin;—çünkü, ihtiyacımız olduğunda ortalarda olmadı mı elimiz kolumuz bağlanır, bir şeycikler yapamayız.

Sanırım, bu iyi yürekli kadının bizim köyümüzde, kasabamızda hiç de yabana atılır bir kişi olmadığını,—ününün önemli kişiler çevresinin en ucuna ve eteklerine dek yayıldığını belirtmiştim. Tanrının her kulunun, sırtında bir mintan olsun olmasın,—böyle bir çevresi vardır;—bu arada, Saygıdeğer Efendim, böyle bir çevrenin *dünyada* bir ağırlığı olduğu, önemli olduğu size her söylendiğinde, onu hayalhanenizde, karşınıza çıkarılan şahsiyetin mevkii, mesleği, bilgisi, yetenekleri, boyu ve derinliğiyle (her iki yönde de ölçtükten sonra) doğru olarak oranlayarak büyütebilmeli ya da küçültebilmelisiniz.

Söz konusu olayda ben bu çevreyi, anımsayabildiğim kadarıyla, dört ya da beş mille sınırlamıştım. Dolayısıyla, yalnızca kilise topraklarının tümünü değil, bir sonraki kilisenin en uç sınırındaki birkaç köycüğü de içermekte olduğundan, yabana atılamayacak büyüklükte bir çevreydi. Dahası, iki üç mil kadar uzağındaki büyük bir çiftlik eviyle birkaç ufak tefek evcik tarafından da, dediğim gibi, bizim ebe kadının bacasından çıkan duman pek güzel izlenebilmekteydi. Ancak burada, bütün bunların bir harita üzerinde çok daha güzel gösterilip anlatılabileceğini, haritanınsa şu anda gravürcü tarafından hazırlanmakta olduğunu, bu harita ve elinizdeki kitabın daha pek çok ayrıntı ve eklerinin, yirminci cildin sonunda yer alacağını belirtmek isterim. Kitabı şişirmek istemediğim için değil—bunu düşünmek bile istemem; bu ayrıntı ve ekler, sadece, hayatım ve görüşlerim *dünya*'ca (bu sözcüğün ne anlama geldiğini unutmayın) okunduktan sonra,

benzeri bölüm, olay ve söylentilerin öznel bir yorum oldukları, ya da karanlık ve şüpheli bir anlam taşıdıkları düşünülebileceğinden, birer açımlama, şerh, örnek, anahtar mahiyetindedirler. Aramızda kalsın, bunun böyle olacağından—yani kitabımın *dünya*'ca okunacağından—*Büyük Britanya*'nın tüm centilmen eleştirmenlerine rağmen—zatıâlileri tam tersini yazmak ya da söylemek zahmetine katlansalar da—eminim.—Bütün bunların siz Saygıdeğer Efendimle benim aramızda sır kalması gerektiğini ayrıca belirtmeme umarım gerek yoktur.

XIV. Bölüm

BU öyküyü anlatmaya devam etmeden önce, kendimi ve okuru açıklanması gerekli bir konuda aydınlatmak amacıyla, annemin nikâh senedini gözden geçirirken—okumaya başlayalı henüz bir buçuk gün olmamıştı, pekâlâ bir ay sürebilirdi—aradığım şeyi buluverdim. Bu da gösterir ki, kişi bir hikâye yazmaya oturduğunda——yazdığı *Jack Hickathrift*'in[1] ya da *Tom Thumb*'ın[2] öyküsü bile olsa, hepsini yazıp da bitirmeden, önüne ne engeller çıkabileceğini,—şu ya da bu yolculuk sırasında, nerelere uçup gidebileceğini—hiç mi hiç bilemez. Bir hikâyenin yazarı yazdığı hikâyeyi, katırcının katırını sürdüğü gibi,—düpedüz—sözgelimi *Roma*'dan ta *Loretto*'ya kadar, bir kez olsun dönüp sağa sola bakmadan—önüne katıp sürebilir mi? Size yolculuğunun biteceğini bir saat öncesinden söylemeye kalkışabilir, ama bunu gerçekleştirmesi, ahlaki olarak, imkânsızdır: Çünkü, eğer biraz olsun yaşama şevki varsa, en az elli kez, şunun bunun peşine takılıp yolundan sapacaktır; başka türlüsü elinden gelmez. Önüne sürekli gözünü çelen manzaralar, görüntüler çıkacak, durup bunlara bakmaktan kendini alıkoyamayacaktır. Dahası, pek çok ve çeşitli,

Denkleştirilecek hesaplar;
Öğrenilecek hikmetler;
Çözülecek yazıtlar;
Hikâyesine katılacak hikâyeler;
Ayıklanacak masallar;

Kapısı çalınacak şahsiyetler;

Bu kapıya yapıştırılacak övgüler;

Ona bakarsanız hicviyeler de; çıkacaktır karşısına:—Oysa katırcıyla katırı bütün bunlardan muaftırlar. Özetlemek gerekirse, her aşamada hakgözetirliğin zaman zaman okumaya davet ettiği, incelenmesi gereken nice arşiv, sicil, kayıt, belge, bitmez tükenmez soyağacı olacaktır:—kısacası, sonu gelmez;—bana gelince, tam altı haftadır elimden geldiğince hızlı yazıyorum yazmasına—ve daha doğmadım bile:—Size, ne yazık ki, topu topu *ne zaman* doğduğumu söyleyebildim ancak, *nasıl*'ma bir türlü gelemedim;—gördüğünüz gibi kalkıştığım işin tamamlanmasına daha çok var.

Yola çıktığımda öngörmemiş olduğum—ve şimdi, ilerledikçe, azalmak yerine artacaklarından emin bulunduğum—bu öngörülemez kesintiler, bundan böyle izlemeye kararlı olduğum bir ipucu sağladılar bana: Bu da, acele etmemek,—keyfini çıkara çıkara ilerlemek;—her yıl yaşamımın iki cildini yazıp yayınlayacağım; ve böyle sessiz sakin ilerlemeye katlanabilir, kitapçımla da makul bir anlaşmaya varabilirsem eğer, hayatta kaldığım sürece bu böyle gidecek.

XV. Bölüm

ANNEMİN nikâh senedindeki maddeyi—okura nicedir aramakta olduğumu söylediğim ve nihayet bulduğum maddeyi—buraya olduğu gibi almak daha doğru olur kanısındayım. Maddenin kendisi o denli—benim asla başaramayacağım kadar—mufassal bir anlatıma sahip ki, avukatın elinden kalemi çekip almaya kalkmak barbarlık olur.—Aynen şöyle:

"**İşbu Senetle ayrıca şahit olunur ki,** Adı geçen Tüccar *Walter Shandy*, yine yukarıda adı geçen *Elizabeth Mollineux* ile kendi arasında resmen ve fiilen ve Tanrının da inayetiyle gerçekleştirilmesi mutasavver evlilik babında ve diğer meşru ve mer'i mülahazalarla, yukarıda adı geçen vekilleri, vs. vs. *John Dixon* ve *James Turner* Efendileri—söz, karar, anlaşma, lütuf, rıza, taahhüt ve tam bir muvafakatla **şahit gösterir ki,**—eğer adı geçen Tüccar

Walter Shandy, bundan böyle kaza, kader, hastalık veya bir başka sebeple,—adı geçen *Elizabeth Mollineux*'nün tabiat kanunu gereği veya bir başka sebeple çocuk doğurmak ve yetiştirmekten imtina etmesinden önce emekli olmaya karar verir de, ve eğer, adı-geçen *Walter Shandy* böylelikle işini bırakıp, adı geçen *Elizabeth Mollineux*'nün hür iradesi ve muvafakatı ve rızası hilafına *Londra* şehrinden ayrılarak bundan böyle ..... eyaletindeki *Shandy Malikânesi*'nde veya satın alınmış veya alınacak herhangi bir başka taşra evi, veya şato, veya konak veya malikâne veya müştemilat veya çiftlik evinde veya böyle bir ikametgâhın bir bölüm veya biriminde yaşamak üzere emekliye ayrılırsa, ve bu durumda ve adı geçen *Elizabeth Mollineux*'nün bedeni kocasının himayesinde yaşadığı söz konusu süre içinde meşruen çocuk ya da çocuklara her hamile kalış veya bırakılışından uygun bir süre sonra—burada kararlaştırıldığı üzere, adı geçen *Elizabeth Mollineux*'nün hamileliğinin miadının dolmasından, veya beklenen ve hesaplanmış olan doğum tarihinden altı hafta önce—adı geçen *Walter Shandy* bilumum masraf, harç ve rüsumlar kendisine ait olmak üzere, kendi kesesinden adı geçen *John Dixon* ve *James Turner* Efendilere veya vekillerine aşağıda belirtilen kullanım veya kullanımlar, amaç, niyet ve sonuçlar doğrultusunda harcanmak koşuluyla, yüz yirmi sterlin muadili geçerli ve meşru bir meblağı ödemeyi veya ödetmeyi taahhüt, VAKF ve teslim eder:—**Binaenaleyh**,—söz konusu yüz yirmi sterlin tutarındaki meblağ ya doğrudan adı geçen *Elizabeth Mollineux*'ye verilerek ya da adı geçen vekillere başka bir yoldan tevdi edilerek, yeterli sayıda muhkem atın çektiği bir araba kiralanarak adı geçen *Elizabeth Mollineux*'nün hamile olduğu çocuğu ya da çocukları taşıyan vücudunun *Londra* şehrine sevki ve bu esnada ve adı geçen şehirde veya şehrin civarında doğum vuku bulana dek ve doğuma ilişkin yapılması gerekebilecek her türlü masraf, harç, rüsum ve sair harcamaların karşılanması mümkün kılınacaktır. Ve adı geçen *Elizabeth Mollineux*, burada anlaşmaya varılan ve kararlaştırılan bu gibi durum ya da durumlar vuku bulduğunda, her seferinde, söz konusu arabayı ve atları dilediğince ve münakaşasız kiralayabilecek, hâzirunun üzerinde anlaştıkları mahiyet, maksat ve gayelerle mütenasip olarak ve hiçbir engel, dava, taciz, eza, ce-

za, tart, tecavüz, tehdit veya tahkire maruz kalmaksızın adı geçen arabaya ve adı geçen arabadan binebilecek, inebilecek ve yeniden binebilecektir.—Ve dahi, adı geçen *Elizabeth Mollineux*, hamileliği ilerlediğinde ve önceden belirlenmiş olan süreye yaklaşıldığı zaman veya zamanlarda,—adı geçen *Londra* şehrinde kendi irade ve talebi doğrultusunda ve halihazırdaki kocasının himayesi altında yaşamayı sürdürmekle birlikte, bir *femme sole*[1] gibi, bekâr bir kadın gibi, uygun gördüğü yer ve yerlerde, dilediği aile ve ailelerin yanında, dilediği eş dost ve diğer kişilerle birlikte olabilme ve yaşayabilme hakkına meşruen sahip olacaktır.—**İşbu Senetle ayrıca şahit olunur ki**, Adı geçen akdin uygulanabilmesini kolaylaştırmak maksadıyla, adı geçen Tüccar *Walter Shandy*, bundan böyle, ve adı geçen *John Dixon* ve *James Turner* Efendilerle arasında imzalanan bir yıllık bir taahhüt ve satış anlaşması uyarınca ve bugünden bir sonraki günün tarihinden itibaren geçerli olmak üzere, ve meşru hak ve yetkisi olan kullanım hakkını devretme hükmüne dayanarak, bir yıl süreyle — eyaletindeki *Shandy* Lordluğu'nu ve Malikânesi'ni, bilumum ev, ilave, ek, yapı, ahır, ambar, bağ, bahçe, ön, arka, çiftlik, çubuk, çit, tarla, tepe, kulübe, baraka, arazi, çayır, otlak, yemlik, bataklık, orman, koru, vadi, dalyan, su ve su yollarıyla birlikte,—**Bilumum** hak, yetki ve sorumluluklarını,—bilumum gelir, intikal, tahsisat, yıllık, hizmet, çiftlik kiraları, şövalyelik hakları, mesuliyet meclisleri, müsadere edilmiş malları, azatları, madenleri, taşocakları, suçlu ve kaçakların mal ve davarları, suçluların ve celp edilmişlerin kendileri, ve celp kâğıtları, avlanma ruhsatları[2] ve diğer bilumum hükümranlık ve beylik hak ve hukuk ve imtiyaz ve mirasıyla birlikte, **ve dahi** adı geçen *Shandy* papaz ya da rahip evinin tümünü, bilumum ondalık, öşür, vakıf arazisi, hibe, ihsan ve tasarruf hakkıyla birlikte, adı geçen *John Dixon* ve *James Taylor*'a veya varis veya vasiyeti tenfiz memuru veya vekillerine satmayı, bırakmayı, vermeyi taahhüt eder"—Ezcümle—"Annem (tabii, eğer isterse) *Londra*'da doğum yapabilecekti."

Ancak, böyle bir nikâh senedi maddesiyle anneme açıkça tanınmış ve amcam *Toby Shandy* dışında kimsenin aklına gelmemiş olan, annemin bir hile yapma olasılığına karşı babam da bir ek maddeyle güvence altına alınmıştı. Şöyle: "Eğer annem bundan

böyle herhangi bir anda babamı sahte bağırtı ve belirtilerle bir *Londra* seyahatinin masraf ve ezası altına sokarsa, böyle davrandığı her seferin ardından, bir sonraki seferde, ama yalnızca bir sonraki seferde, ve *toties quoties*[3] süre boyunca, anlaşmanın kendisine tanımış olduğu haktan, sanki aralarında böyle bir anlaşma hiç yapılmamışçasına, mahrum kalacaktı."—Her ne kadar makul bir tedbir gibi görünse de,—makul oluşunu kabul etmekle birlikte, bu maddenin yükünün bütün ağırlığıyla benim sırtıma yıkılması oldum olası ağrıma gitmiştir.

Ne var ki, ben bir talihsizlik sonucu peydahlandım ve doğdum.—Zavallı annem, havadan mı, sudan mı,—yoksa her ikisinden birden mi etkilendi,—yoksa hiçbirinden mi;—yoksa hayal gücünün ve hevesinin birdenbire şişip kabarıvermesinden mi;—yoksa çok güçlü bir istek, bir arzu aklını başından aldığından mı;—kısacası bu konuda aldatan mıydı, aldanan mı, onun kararını vermek bana düşmez. Olay şöyle gelişti: 1717 *Eylül*'ünün sonlarında, benim doğduğum yıldan bir önceki yıl, annem, babamın tüm itirazlarına rağmen—babam derhal ek maddeyi öne sürmüştü;—onu *Londra'ya* sürüklemeyi başardığından, yani şu nikâh senedi maddeleri yüzünden, sanki kader beni gerçekten de burunsuz yaratmış gibi, yamyassı bir burunla doğma talihsizliğine uğradım.

Bu olayın nasıl geliştiği—ve yaşamımın şu ya da bu aşamasında, tek bir uzvumun yitirilmiş, daha doğrusu yassılmış olmasının sebep olduğu nice kahır ve hicran,—zamanı geldiğinde okurun gözleri önüne bir bir serilecektir.

XVI. Bölüm

BABAM, herkesin kolayca tahmin edebileceği gibi, annemle birlikte taşraya geri dönerken hayli hırçın ve huzursuzdu. İlk yirmi ya da yirmi beş mil boyunca bu lanet olası masrafı son meteliğine kadar tasarruf edebilirdik, diye kendi kendini—ve bu arada annemi—yedi bitirdi;—aslında canını en çok sıkan şey olayın yılın en çekici mevsiminde yaşanıyor olmasıydı. Daha önce de söylediğim gibi, *Eylül* ayı sonlarıydı, ve babamın pek merak-

lı olduğu ispalya meyvelerinin, özellikle de yeşil frenk eriklerinin tam zamanıydı: "Yılın herhangi bir başka ayında en saçma bir iş için *Londra*'ya çağrılmış olsa, ağzını açıp da tek bir söz etmezdi."

Yolculuğun bundan sonraki iki merhalesi boyunca, bir oğul yitirmiş olmanın indirdiği ağır darbe dışında hiçbir konu konuşulmadı. Anlaşılan babam, ağabeyim *Bobby* onu yarı yolda bırakırsa, yaşlılığında kendisine ikinci bir destek olacak bir oğul fikrini iyice benimsemiş, kafasına ve defterine böylece kayıt düşmüştü. "Yaşadığım bu hayal kırıklığı" diyordu, "aklı başında bir adam için, bu yolculuğa harcanan paradan on kat daha beter—ve de yüz yirmi sterlinin canı cehennemeydi, vız gelirdi."

Stilton'dan ta *Grantham*'a kadar, hiçbir şey onu dostlarının başsağlığı dileklerini kabul etmek ve *Pazar* günü kilisede elâlemin yüzüne nasıl bakacaklarını düşünmek kadar çileden çıkarmayacaktı. *Pazar* günü olup bitebilecekleri, kederin keskinleştirdiği zekâsının iğneleyici şiddetiyle öyle komik, öyle hoş anlatmakta, sevgili zevcesi ile kendisini cemaatin önünde öyle acıklı resmetmekteydi ki; annem, yolculuğun bu iki merhalesinin alabildiğine traji-komik olduğunu, yol boyunca bir yandan ağlayıp bir yandan gülmek dışında hiçbir şey yapamadığını söyleyecekti.

Grantham'dan *Trent*'i geçinceye dek, babam annemin kendisine oynadığına artık iyice kani olduğu bu alçakça oyun ve düzene artık dayanamayacağını belirtti durdu. "Elbette" diyordu kendi kendine ve tekrar tekrar "kadın kendi kendini aldatmış olamaz ya;—eğer öyleyse,—bu ne büyük zaaf!"—zaaf, kahreden sözcük! Hayal gücünü çileden çıkarıyor ve bir anda, onu alabildiğine çılgına çeviriyordu. Çünkü *zaaf* sözcüğü ağzından çıkıp da beynine saplanır saplanmaz, olabilecek her türlü zaaf aklına üşüşüveriyor—bu arada akli zaaflar da tabii—sonra da bir iki merhale boyunca olasılıklar konusunda akıllar yürütmekten başka bir şey yapamıyordu. Bütün bu sıkıntıların, üzüntülerin nedeni kendisi olabilir miydi; nasıl olabilirdi—ya da nasıl olamazdı.

Kısacası, bu olaydan yola çıkarak her biri birbiri ardına aklına gelip giden o kadar çok huzur bozucu konu üretebilmekteydi ki, annem şehre giderken nasıl bir yolculuk yaptı bilemem ama,

dönüşü hiç de kolay olmamıştı: Amcam *Toby*'ye yakınarak belirttiği gibi, babam insanı doğduğuna doğacağına pişman ederdi.

XVII. Bölüm

HER NE KADAR kadar babam eve dönerken, size söylediğim gibi, pek keyifli değildiyse de—yol boyu oflamış, puflamıştı,—gene de öykünün en beter tarafını kendine saklama inceliğini göstermişti:—Amcam *Toby*'nin nikâh senedine koydurmayı akıl ettiği ek maddeden yararlanmaya, böylece de kendi hakkını savunmaya kararlıydı. Üstelik de tam on üç ay boyunca, beni peydahladıkları geceye dek, annemin bu komplodan hiç mi hiç haberi olmayacaktı. Hatırlayacaksınız, daha sonra yatakta yatmış ciddi ciddi çene çalarlarken, babam biraz üzgün, biraz kızgın, anneme nikâh senetlerinde yer alan maddeye göre davranması gerekeceğini, yani bir sonraki çocuğunu taşrada doğurarak geçen yılki yolculuğun hesabını denkleştirmek zorunda olduğunu hatırlatmıştı.

Babam nice erdemlere sahip bir centilmendi, ama tabiatının, bunlar arasına katılabilir mi katılamaz mı bilemediğim bir özelliği vardı.—Bunun adına iyi bir gayeye ulaşmak için kullanıldığında sebat, kötü bir gaye içinse inat denir: Annem onun bu özelliğini ve serzenişte bulunmanın hiçbir işe yaramayacağını biliyordu;—o yüzden de oturduğu yerde oturmaya karar verdi, başa gelen çekilirdi.

XVIII. Bölüm

ANNEMİN beni taşrada doğurması konusunda o gece anlaştıklarından, daha doğrusu konu daha o gece kesinleştiğinden, annem derhal gereken tedbirleri almaya başladı; hamileliğinin üçüncü günü size sık sık sözünü ettiğim ebe kadının peşine düştü ve hamileliğinin haftası dolmadan kesin kararını verdi: Doğumu ünlü Dr. *Maningham*'a[1] yaptıramayacağına göre—oysa sekiz mil kadar yakınımızda ebelik sanatı üzerine beş şilinlik bir kitap

yazmış, bu müessesenin işlediği vahim hataları gözler önüne serdikten başka, ters gelen cenini kolayca çekip almak konusundaki ilginç gelişmeleri, bizlerin dünyaya gelişimiz sırasında karşılaşılabilecek pek çok tehlikeli durumu da kitabına eklemiş bir bilim adamı cerrah vardı;—ama annem, bütün bunlara rağmen, düşünün bir, hayatını, ve bu arada benim hayatımı, bu yaşlı kadından başkasının eline teslim etmemeye kesin kararlıydı.—Çok hoş doğrusu;—eğer istediğini elde edememişsen,—asla ondan daha az "iyi"siyle yetinme;—hayır, bu içler acısı bir durum olur. Bundan tam bir hafta önce, bütün dünyaya ders olsun diye kaleme almakta olduğum bu kitabın yazıldığı bugünden—yani 9 *Mart* 1759'dan—tam bir hafta önce, benim sevgili sevgili *Jenny*'m,[2] kumaşçı dükkânında yardası 5.20 şilinden bir ipekli için pazarlık ederken,—yüzümdeki ifadeyi görür görmez, derhal kumaşçıya döndü, ona bunca zahmet verdiği için özür diledi,—ve yardası on pense bir yarda bez satın alıverdi.—İşte size aynı ruh yüceliğinin tıpkısının aynısı bir durum; arada küçük bir fark var:—Annem sergilediği ruh yüceliği gösterisinin onurundan biraz mahrum kalmaktaydı:—Dilediğince tehlikeli ve çılgın bir aşırılığın kahramanı olamayacaktı; çünkü, yaşlı ebe gerçekten de güvenilebilir biriydi—yirmiye yakın yıldır cemaatte her bir ananın her bir oğlunu kaza ya da hataya kurban etmeden dünyaya getirmeyi başarmıştı.

Bu gerçekler—her ne kadar belli bir ağırlıkları olsa da—annemin ebe seçimi konusundaki ısrarının babamın ruhunda yarattığı kaygı ve tereddütleri gidermeye yeterli değildi—söylemeye gerek yok, babamın insanlığının ve adalet duygusunun doğası gereği hissettikleri—ya da eş ve baba olarak hissettikleri—aslında onu en küçük bir kazanın meydana gelmemesi için elinden geleni yapmaya zorluyordu—babam, *Shandy Malikânesi*'nde gerçekleşecek doğum sırasında karısının—ya da çocuğunun—başına bir şey gelirse neler olabileceğini düşünüyor, bu sefer her şeyin yolunda gitmesinden özellikle kendisini sorumlu tutuyordu. Dünyanın sonuçlara bakarak yargıya vardığını biliyordu; başına gelen onca belaya bir de bu aksilik eklenirse, bütün suçu onun sırtına yükleyeceklerdi: "Heyhat!—eğer Bayan *Shandy*, zavallı kadıncağız, doğurmak için şehre gidebilseydi—diyorlar ki, diz

çökmüş yalvarıp yakarmış kadıncağız—üstelik Bay *Shandy*'yle evlenirken getirdiği servet göz önüne alınırsa, bana sorarsanız hiç de öyle altından kalkılamayacak bir masraf değildi;—hanım da, bebeciği de burada şu saat hayatta olacaklardı."

Babam bu feryada verilecek bir cevap olmadığını biliyordu,—ama, yalnızca kendini savunmak için değil, yalnızca bu noktada evladının ve karısının sağlığıyla pek ilgili olduğu için de değil—babam çok etraflı bakardı meselelere—bu şanssız olayın kötü örnek olacak biçimde kullanılmasından korktuğu için, işin içine kamu yararı girdiği için—endişeliydi.

Kraliçe *Elizabeth* döneminden bu yana şu ya da bu sudan bahaneyle metropole oluk oluk akan para ve insan selinin neredeyse yurttaşlık haklarını ihlal edecek denli tehlike arz ettiği konusunda tüm siyaset yazarlarının ağızbirliği ettiklerini ve bundan yakındıklarını bilmekteydi—yalnızca *sel* imgesi pek hoşuna gitmiyordu,—kendisi burada *hastalık* teşbihini kullanmayı yeğliyor ve bu imgeyi mükemmel bir benzetmeyle bütünleyip ulusal bedende de, tıpkı insan bedeninde olduğu gibi kanın ve canın aşağılara indiklerinden çok daha hızlı bir biçimde beyne hücum ettiklerini, dolaşımdaki herhangi bir engellemenin her iki bedende de ölüme yol açacağını söylüyordu.

Özgürlüklerimizi, derdi, *Fransız* siyasetçi ya da *Fransız* işgalleri nedeniyle yitirmemiz tehlikesi yok;—yok, hayır, anayasamızdaki ülserli salgılardan ve çürümüş maddelerden kaynaklanan bir veremin acılarıyla kıvranmakta değildi özgürlüklerimiz—en azından durumun sanıldığı kadar kötü olmadığını umuyordu—onu asıl korkutan, ani bir kriz baş gösterip de hep birlikte, bir devlet-felcine uğramamız olasılığıydı—işte o zaman *Tanrı hepimizi korusun*'du.

Babam bir hastalığın teşhisini her zaman tedavisiyle birlikte ortaya koyardı.

"Eğer ben mutlak hükümdar olsaydım" derdi, bir yandan iki eliyle dizliklerini çekiştirip koltuğundan kalkarken, "metropolümün her caddesine ortalıkta dolaşanlara oraya ne halt etmeye geldiklerini soracak bir yargıç tayin ederdim—ve eğer, adil ve bitaraf bir dava sonunda, evlerini bırakıp da çanta-çıkın, çoluk-çocuk, buralara gelmelerinin nedenini makul bir biçimde açıkla-

yamıyorlarsa, kolculara teslim edip, tıpkı serseriler gibi, yasal yerleşim bölgelerine geri gönderirdim. Böylelikle de metropolün kendi ağırlığı altında ezilmesini önlemiş olurdum. Baş hiçbir zaman bedenin taşıyamayacağı denli büyük olmamalı. Yorgun ve bitkin kollar ve bacaklar hak ettiklerince beslenip doğal güçleri, güzellikleri onlara geri verilmeli—ülkemin çayırları ve mısır tarlaları gülmeli, türkü çağırmalı—neşe ve konukseverlik her bir yanı sarmalı—ve krallığımın Eşrafının eline öyle bir güç, öyle bir yetki verilmeli ki, Asillerimin onların elinden almakta oldukları dengelensin"di.

"Neden" diye sorardı babam, duyguları kabararak ve odada volta atarak, "*Fransa*'nın nice nice şirin eyaletinde o denli az saray ya da malikâne vardır? Geriye kalmış birkaç *chateau* neden harap, bakımsız, bomboş birer döküntüden ibarettir?" "Çünkü, Efendim" derdi babam, "o krallıkta kimse taşrayla ilgilenmez. İlgi duydukları tek şey—eğer ilgi duydukları bir şey varsa—saraydır; bir de Yüce Hükümdar'ın[3] bakışları. Yüzünde güneşler mi açmış, yoksa bir bulut mu geziniyor—bir *Fransız* için hayat memat meselesi olan budur."

Annemin taşrada doğum yaparken başına herhangi bir kötü kaza gelmemesi için babamı her türlü tedbiri almaya sevk eden bir diğer siyasal neden de—böyle bir durumda zaten sallantıda olan güçler dengesinin kaçınılmaz olarak soyluların daha güçsüz kesiminin lehine—kendisinin ve kendisinden yüksek mevkilerdekilerin aleyhine—bozulmasıydı. Anayasanın saat başı ellerinden çekip almakta olduğu diğer haklara bir de bu eklenirse, sonunda Tanrının dünyayı ilk yarattığı günden bu yana ayakta olan evcil yönetimin egemenlik düzenine ölümcül bir darbe indirilmiş olacaktı.

Bu noktada Sir *Robert Filmer*'in[4] görüşlerine tamamıyla katılmaktaydı: Dünyanın doğusundaki en büyük hükümdarlıkların yapısı ve kurumları bu ev-cil düzenin ve pederşahi gücün mükemmel modeli ve prototipi üzerine kuruluydu. Ve ne yazık ki, son yüzyıldır—ya da daha uzun bir zamandan beri—karma hükümet modeline doğru yozlaştırılmaktaydı. Bu yönetim biçimi, her ne kadar büyük topluluklar söz konusu olduğunda arzulanabilir olsa da, küçük topluluklar için huzursuzluk yaratmaktan

ve—babamın görebildiği kadarıyla—üzüntüye yol açmaktan ve akıl karıştırmaktan başka işe yaramamaktaydı.

Bütün bu—şahsi ve umumi—endişelerden ötürü babam doğumda mutlaka erkek bir ebenin hazır bulunmasından yanaydı—annemse asla. Babam anneme bir kez için olsun öncelik hakkından vazgeçmesi, bu seçimi kendisine bırakması için yalvarıp yakarıyor; oysa annem, bu konuda sahip olduğu imtiyazı kullanmakta, seçimi kendisinin yapmasında ısrar ediyordu—kendini yaşlı kadın dışında tek bir kula teslim etmeyecekti. Babam ne yapabilirdi? Aklını kaçıracaktı. Annemle her biçimde konuşmayı denemişti—tezini çeşitli açılardan dile getirmişti—onunla bu konuyu bir Hıristiyan—bir kâfir—bir koca—bir baba—bir vatansever—bir erkek olarak tartışmıştı. Annemse her seferinde onu bir kadın olarak yanıtlamakta; bu yüzden de biraz zor durumda kalmaktaydı,—Bu kadar çok çeşitli kişiliğin ardına sığınıp savaşamayacağına göre—haksızlıktı bu—bire karşı yedi—annem ne yapabilirdi? Tek bir avantajı vardı—bunun dışında karşı taraf kuşkusuz çok daha güçlüydü—babama karşı kalbinin derinliklerinde taşıdığı bir incinmişlik, babamla eşit koşullarda tartışma olanağı sağlayan tek şey—böylece her iki tarafın da *dualarını* kabul olunuyordu. Kısacası, annemi yaşlı kadın doğurtacak, bu arada bilim adamı cerrahın babam ve amcam *Toby Shandy* ile birlikte arka odada bir şişe şarap içmesine izin verilecek ve karşılığında kendisine beş altın ödenecekti.

Bu bölümü bitirmeden önce nazlı okurumun bağrına bir uyarı saplamak için izin istiyorum—o da şu—ağzımdan kaçırmış olabileceğim birkaç sözcüğe bakıp da şu hükme varmasın ki—"Ben evli bir adamım." Sevgili sevgili *Jenny*'m hitabı—bu müşfik adlandırma ve oraya buraya birkaç fırça darbesiyle serpiştirdiğim tek tük evlilik bilgileri—dünyanın en tarafsız yargıcını bile, doğal olarak, aleyhimde bir hükme sevk etmiş olabilir:—Bu konuda Madam, sizden biricik istirhamım, adil olmanız, bana da, kendinize de haksızlık etmemeniz ve, elinize daha güvenilir kanıtlar geçinceye dek hakkımda—ki şimdi böyle düşündüğünüzden eminim—bu tür bir izlenim edinmemeniz, bir önyargı beslememenizdir. Hayır Madam, sizin sevgili sevgili *Jenny*'min metresim olduğunu düşünmenizi isteyecek kadar kendimi beğenmiş ya da

mantıksız değilim demeyeceğim,—yok, hayır,—bu kişiliğime bir başka uç noktadan iltifat olur; kişiliğimde, belki de hiç hakkı olmadığı halde, bir özgürlük rüzgârı estirir. Tek söyleyebileceğim, daha birkaç cilt boyunca ne sizin, ne de dünya yüzündeki en derin düşünen kişinin bu konuda bir fikir sahibi olabilmesinin mümkün olamayacağıdır. Canım canım *Jenny*'m!—görüyorsunuz ona nasıl da müşfik sesleniyorum—pekâlâ kızım olabilir.—Unutmayın, on sekiz yılında[5] doğdum ben.—Ya da, benim sevgili sevgili *Jenny*'m—hiç de gayri tabii, hiç de mübalağalı bir varsayım değil bu—pekâlâ arkadaşım olabilir.——Arkadaş!—Arkadaşım.—Kuşkunuz olmasın Madam, karşı cinsten kişiler arasında da .....maksızın (ayıp şey, Bay *Shandy*!) pekâlâ bir arkadaşlık yaşatılıp sürdürülebilir. Karşı cinsten kişiler arasındaki dostluklara sızan o sıcak, o tatlı duygu[6] dışında başka hiçbir şey, Madam. Sizi, en halisinden *Fransız* romanslarının o saf ve duygulu bölümlerini incelemeye davet ederim. İnanın Madam, şu anda sözünü etmek onurunu yaşadığım o güzelim duygunun nice iffetli anlatımlarla dile getirilebileceğini görünce şaşıp kalacaksınız.

XIX. Bölüm

AÇIKLAMAYA çalışmaktansa, yerine en çetrefil geometri problemini çözmeyi yeğleyeceğim bir şey var:—Babam gibi aklı başında bir adamın—felsefe bilgisi derin, okurun da müşahade etmiş olması gerekir; ve de öğrenmeye hevesli, ayrıca siyaset konusunda fikir sahibi; üstelik söz yarıştırmakta da (okur görecektir) cahil olmayan bir adamın, nasıl olup da böylesine olağanüstü bir fikre—söylediğim zaman okur, eğer asabi bir tipse kitabı fırlatıp atacak, cıva gibi ise, bir kahkaha patlatacak; ciddi ve ağır yapılıysa çılgın ve abartılı bulacaktır—babam gibi bir adamın, nasıl olur da, sıradan akıllıların hayal bile edemeyeceği kadar önemli bir konu olduğuna inandığı vaftiz adlarının seçimi konusunda böyle bir fikre sahip olabileceğidir.

Babamın bu konudaki görüşü, iyi isimlerin ve kötü isimlerin—onları böyle adlandırıyordu—kişiliğimizi ve davranışlarımızı, adeta büyüleyici bir etkiyle, belirlediğiydi.

Cervantes'in Kahraman'ı, Medyumluk Sanatı'nın başarılarını karalama gücüne sahip olduğuna, ya da DULCİNEA[1] adının onları taçlandırmaya yettiğine ne kadar inanmışsa, babam da bir yanda TRİSMEGİSTUS[2] ya da ARCHİMEDES,[3] bir yanda ise NYKY ve SİMKİN[4] için aynı şeyi düşünüyordu.—Kaç CÆSAR, kaç POMPEY,—derdi, salt adlarının onlara verdiği esinle, bu adlara layık olabilmiştir. Ve kim bilir kaç kişi, diye eklerdi, kişilikleri boğulup hiçliğe NİCODEMUS'LANMAMIŞ[5] olsalar, nice nice başarılar kazanırdı.

Bakışlarınızdan Efendim, derdi babam (ya da durum ne demesini gerektiriyorsa), bu görüşüme yürekten katılmadığınız anlaşılıyor. Konuyu dibine kadar taramamış olanlar, diye eklerdi, bu görüşü sağlam bir muhakemeden çok zengin bir muhayyilenin ürünü sanabilir. Oysa sevgili Efendim, sizi iyi tanıdığımı sanıyorum, bu yüzden de bir örnek vermekte sakınca görmüyorum—tartışmada karşı taraf olmanız için değil—bir yargıç olarak, sağduyunuza ve içtenlikli bir görüş öne süreceğinize inandığım için; sizin, pek çok eğitilmiş kişide görülen kısır önyargılarınız yoktur; ve, eğer kişiliğinize nüfuz edebilmişsem, salt bir dost kaybederim endişesiyle, bir fikre karşı çıkmayanların çok ötesinde, geniş görüşlü bir dehaya sahipsiniz. Oğlunuz! O tatlı, o açık yürekli, bütün beklentilerinizin odağı sevgili oğlunuz! Sevgili BİLLY'niz, Efendim! Ona, ne pahasına olursa olsun, JUDAS adını vermeyi düşünür müydünüz hiç? Siz, sevgili Efendim, derdi babam, elini bağrına götürüp yüzüne tatlı bir ifade vererek, ve *argumentum ad hominem*'in[6] kesinlikle şart koştuğu o yumuşacık, o dayanılmaz *piano*[7] sesle, eğer oğlunuzun vaftiz babası bir *Yahudi* olsaydı da, ona bu adı takmanızı önerseydi, ve beraberinde çıkarıp bir kese de altın verseydi, siz Efendim, kutsal bir emanete böyle ihanet eder miydiniz?—Ah! Tanrım, derdi babam, göklere bakarak,—eğer sizi doğru tanıyorsam, Efendim, elinizden gelmezdi. Size yapılan teklifi ayaklarınızın altında çiğner, onu nefretle sizi kışkırtmaya kalkışanın suratına fırlatıp atardınız.

Bu davranışınızdaki zihin yüceliğine hayranım; olup bitenler sırasında paraya duyduğunuz nefret ve onu cömertçe reddetmeniz gerçekten saygıdeğer bir tutum. Ama bu tutumunuzu daha da soylu kılan ardında yatan ilkedir. Bu varsayıma, yani oğlu-

nuza JUDAS adını vermiş olsanız, bu isimden asla ayrılamayacak olan o alçak ve hain fikrin oğlunuzu ömrü boyu gölge gibi izleyeceği ve sonunda onu, önünde siz Efendim gibi bir örnek olmasına rağmen, cimri ve sefil bir adama dönüştüreceği varsayımına beslediğiniz güven ve inanç, ancak bir babanın oğluna duyduğu muhabbetle açıklanabilir.

Henüz bu muhakemeyi yanıtlayabilen tek bir kişiyle karşılaşmadım.—Ama, babam gerçekten de hem münakaşada hem münazarada kimselerin karşı koyamayacağı, doğuştan hatip,—*Θεοδιδακτος*[8] bir adamdı. İkna gücü dudaklarında toplanmıştı. Mantık ve retorik onun hamuruna karılmıştı.—Ve bütün bunların yanı sıra, karşısındakinin zaaf ve tutkularını öyle kolay tahmin edebilirdi ki, DOĞA ayağa kalkıp "İşte size belagat sahibi bir adam" dese yeriydi. Kısacası, tartışmanın ister güçlü tarafında, ister zayıf tarafında yer alsın, babamın karşısında olmak tehlikeliydi. Ama, gariptir, hiçbir zaman eskilerden *Cicero*'yu ya da *Quintilian de Oratore*'yi,[9] ya da *İsocrates*'i,[10] ya da *Aristo*'yu[11] ya da *Longinus*'u,[12]—yenilerden *Vossius*'u[13] ya da *Skioppius*'u[14] ya da *Ramus*'u[15] ya da *Farnaby*'yi[16] okumamıştı. Daha da garibi, ömrü boyunca bir kez olsun *Crackenthorp*'un[17] ya da *Burgersdicius*'un[18] ya da herhangi bir *Felemenkli* mantıkçının ya da eleştirmenin tek bir konferansı beyninde cin fikirli bir kıvılcım çaktırmamıştı,—*ad ignorantiam*[19] bir tartışma ile *ad hominem* bir tartışma arasındaki farkı bile bilmezdi. Çok iyi anımsıyorum, benimle birlikte kaydımı yaptırmak üzere 'deki *Jesus College*'e[20] geldiğinde, değerli hocam ve o bilgeler topluluğundan birkaç meslektaşı daha, elindeki aletlerin adını bile bilmeyen bir adamın onları nasıl böyle ustalıkla kullanmayı becerdiğine şaşıp kalmışlardı.

Ne var ki babam, onları her zaman en iyi biçimde kullanmak zorundaydı, çünkü her zaman savunması gereken binlerce minimini, komik, ikircikli fikir olurdu kafasında. Ve, çoğu da, kanımca, başlangıçta sadece birer *vive la Bagatelle*,[21] birer kapris olduklarından, babam onlarla yarım saat kadar oynaştıktan ve bunlarla zekâsını biledikten sonra, bir başka gün yeniden ele almak üzere kafasından atardı.

Bütün bunlardan söz edişimin nedeni yalnızca babamın kafasında dört dönen pek çok tuhaf fikrin gelişimi ve oluşumu üze-

rine bir varsayım ya da faraziye öne sürmek değil. Bilgili okuru, beynimize birkaç yıl özgürce girip çıkmasına izin verdiğimiz bu tür geveze konukların düşüncesiz ziyaretlerine karşı uyarmak isterim. Zira bunlar bir süre sonra beynimize yerleşmeye kalkışırlar—bazen orada bir anlamda mayalanırlar—ama çoğunlukla sevimli bir tutku ya da bir latifeymiş gibi başlar ve sonunda basbayağı ciddiyet kazanırlar.

Babamın bu tür sanıları olması kendine özgü, müstesna bir durum muydu, yoksa muhakemesi zamanla zekâsının oyuncağı mı olmuştu, yoksa, fikirlerinin çoğu, kesinkes doğru muydu; buna okur, sırası geldikçe, kendisi karar verecek. Ben burada yalnızca biri hakkında, bu vaftiz adlarının kişiliklerimiz üzerindeki etkisi konusunda—her nasıl aklına girmişse—babamın fevkalade ciddi—alabildiğine ısrarlı—ve sistemli olduğunu ve tüm sistematik düşünenler gibi, yeri göğü altüst ettiğini, varsayımını desteklesin diye ne bulursa eğip büktüğünü söylemek istiyorum. Kısacası—tekrar ediyorum—bu konuda çok ciddiydi ve bu yüzden, ne zaman çocuklarına ad takarken özensiz, aldırmaz davranan birileriyle, hatta, ona bakarsanız, köpeklerini *Ponto* ya da *Cupid* diye adlandıranlarla karşılaşsa—hele de belli bir konumda, aklı başında kişilerse bunlar—sabrı taşıverirdi.

Bu, derdi, hastalıklı bir şey; dahası, vakayı ağırlaştıran bir durum var, şöyle: Bir kez hatalı olarak, haksız yere verilen kötücül bir ad, kişilik gibi, lekelense bile daha sonra aklanabilir bir şey değildir. Ya da, gel zaman git zaman, adamın yaşamı boyunca düzeltilemediği gibi, ölümünden sonra da, şöyle ya da böyle, düzeltilemez: Bu yara, derdi babam, asla kapanmaz. Yok, hayır, kanun çıkarsanız bile onarılabileceğini sanmam: Yasama erkinin soyadları konusunda yaptırım gücüne sahip olduğunu sizin kadar kendisi de bilmekteydi; ama parlamento şimdiye dek çok sağlam nedenlerle—bunları tek tek sıralayabilirdi—bir adım daha ileri gitmeyi göze alamadı—derdi babam.

Her ne kadar bu görüşünden ötürü, size söylemiş olduğum gibi, belli isimlere karşı güçlü sempatiler—ve antipatiler—beslemekte idiyse de, babamı hiçbir şekilde etkilemeyen, karşılarında tarafsız kalabildiği pek çok isim olduğu da anlaşılacaktır. *Jack*, *Dick*, *Tom* bu soy isimlerdi: Babam onlara tarafsız isimler derdi;

onların düzenbaz ve aptallar kadar, akıllı ve iyiler tarafından da tarafsızca taşındıklarını—yoo, hicvetmeksizin—söylerdi; böylelikle de ters yönde çalışan eşit güçler örneği, birbirlerinin etkilerini yok ettiklerini düşünüyordu. Bu nedenle, sık sık belirttiği gibi, hangisinin seçildiği bir incir çekirdeğini doldurmayacak önemdeydi. Ağabeyimin adı *Bob*, bu tarafsız vaftiz adlarından biriydi; her iki yönde de önemli bir etkisi yoktu; ve, bu ad ağabeyime verildiği sırada babamın *Epsom*'da[22] olduğu ammsanırsa—Tanrıya şükürler olsun—çok daha kötüsü verilmiş olabilirdi. *Andrew*, cebirdeki eksi değer gibi bir şeydi.—Hiçten de beter, derdi babam. *William*'ı tutardı; *Numps*[23] tutmadıklarındandı; *Nick*[24] ise, derdi, ŞEYTAN'ın ta kendisi.

Ama, onun gözünde evrendeki en dayanılmaz iticilikteki isim TRİSTRAM[25] idi. Yeryüzünde bu denli aşağılık bulduğu, bu denli nefret ettiği başka bir şey yoktu. Bu ismin *rerum naturâ*'nın[26] en rezil, en acınası yönlerini ortaya çıkarmak dışında bir işe yaramadığını düşündüğünden; tartışmanın orta yerinde—bu arada belirteyim, sık sık böyle tartışmalara girerdi—birden kanlı canlı bir EPİPHENOMA[27] ya da bir EROTESİS[28] ile, hatta bir üçüncü, bazen bir beşinci yöntemle ortaya atılıverir, tartışmanın dışına çıkar ve karşı tarafın kendisini derhal cevaplamasını isterdi:—Bana *Tristram* adında birinin önemli, kayda değer bir şey yaptığını hatırladığınızı, okuduğunuzu ya da böyle bir şey işittiğinizi söyleyebilir misiniz?—Hayır,—derdi babam, TRİSTRAM!—Olacak gibi değil!

Babamın bu konuda bir kitap yazıp yayınlayarak bu fikrini bütün dünyaya ilan etmemesi için ne eksiği vardı? Usta bir düşünür fikirlerini tek başına savunmaktan gocunmaz; yeter ki, onları gerektiği gibi gözler önüne serebilsin. Babam da işte tastamam bunu yaptı: On altı yılında, benim doğumumdan iki yıl önce, oturup *Tristram* sözcüğü üzerine çarçabuk bir RİSALE yazmaya koyuldu ve dünyaya, gayet alçakgönüllü, gayet içtenlikli bir dille bu addan neden nefret ettiğini bir bir anlattı.

Benim nazik okurum bu öyküyü elindeki kitabın başlığı ile karşılaştırdığında, babama canü gönülden acımayacak mıdır? Doğru düzgün, hali vakti yerinde bir beyefendinin, tuhaf olmakla birlikte zararsız görüşlere sahip, ve, bunların birbirleriyle çeli-

şen amaçları tarafından böylesine oyuna getirilmiş bir beyefendinin, sahnenin orta yerinde küçücük sistemleri, tüm dilekleri altüst olmuş,—bir olaylar zinciri tarafından, en acımasız, en ciddi biçimde, sanki onu bu hale getirmek, düşüncelerine hakaret etmek maksadıyla hazırlanmış bir plan uyarınca yerle yeksan edildiğini görünce—okur babama acımayacak mıdır? Tek bir sözcükle ifade etmek gerekirse, bu ileri yaşında, artık belalardan azade yaşaması gerekirken, günde on kez kederlenen, günde on kez Tanrıdan niyaz ettiği çocuğa TRİSTRAM! diye seslenen birisi! Ah, o iki hüzünlü hecenin sesi! Kulağına *zıpçıktı* gibi gelen, evrendeki en küfürlü isim gibi gelen o ses! Toprağı bol olsun, yemin ederim, şu dünyada ölümlü insanların amaçlarını tersyüz etmekle uğraşan ya da bundan keyif duyan bir kötü ruh varsa eğer, o sırada mutlaka oradaydı; ve eğer vaftiz edilmeden önce doğmam gerekmeseydi, hemen şimdi şu anda okura bunun hesabını verirdim.

XX. Bölüm

—AMA Madam, son bölümü okurken neden dikkat etmediniz, size orada söyledim, *annemin Katolik olmadığını*.—Katolik! Hiç de öyle bir şey söylemediniz, Beyefendi.—Madam, izin verin tekrar edeyim, size bunu açıkça—en azından sözcükler dolaysız bir çıkarsama yapmanıza elverdiğince açık—söyledim.—O halde, Beyefendi, bir sayfa atlamış olmalıyım.—Hayır, Madam,—tek bir sözcük bile atlamadınız.—O halde uyuyordum, Beyefendi.—Gururum, Madam, size böyle bir kaçış hakkı tanımama izin vermez.—O halde, konu hakkında hiçbir şey bilmediğimi belirteyim.—Bu, Madam, tamamıyla sizin suçunuz, ve cezası derhal, yani bir sonraki nokta işaretine gelir gelmez, geri dönüp bütün bölümü baştan aşağı yeniden okumanızdır.

Hanımefendi'ye bu cezayı kaba ya da zulüm meraklısı olduğum için değil, halisane bir maksatla verdim. Bu yüzden de okuyup geri döndüğünde kendisinden özür dileyecek değilim: Onu kötü bir alışkanlık—dümdüz okuma alışkanlığı—yüzünden cezalandırdım. Onun gibi daha nicelerinin içine işlemiş olan mace-

rayı izlemek tutkusuna kapılmak yerine bu evsafta bir kitabı gerektiği gibi okusalar, derin irfan ve ilim sahibi olmaları kaçınılmaz olurdu. Zihin, okurken bir yandan da akıllıca düşünceler üretebilmeli, ilginç çıkarımlar yapabilmeli; Oğul *Pliny*'ye[1] "Hiç bu kadar kötü bir kitap okumamıştım, ama ondan yararlandım" dedirten o alışkanlığı edinebilmelidir. *Yunan*'ın ve *Roma*'nın öyküleri böyle bir yaklaşım ve yöntemle okunmazsa; sizi temin ederim, *Parismus*'un ve *Parismenus*'un[2] ya da *İngiltere*'nin Yedi Savunucusu'nun[3] tarihçeleri böyle okunsa bile elde edilecek yarar kadar yararlanılamaz onlardan.

—Aman, işte o nazlı Hanımefendi geliyorlar.—Sizden talep ettiğim gibi, bölümü yeni baştan okudunuz mu, Madam?—Okudunuz demek. Ve ikinci okuyuşunuzda Madam, size bir ipucu sağlayacak cümleyi fark ettiniz mi?—Tek bir sözcük bile fark etmediniz demek! O halde, Madam, lütfen bölümün son satırı üzerinde, "Vaftiz olmadan önce doğmam *gerekliydi*" dediğim satırı üzerinde iyice düşününüz. Annem, Madam, Katolik olsaydı, olaylar böyle gelişmeyecekti.*

Benim kitabım için korkunç bir felaket olan—ancak, Edebiyat Cumhuriyeti için ne denli korkunç bir felaket olduğu düşünülürse, kendi felaketim arada kaynayıp gidebilir—taze maceralar peşinde koşma tutkusu, itiyadımıza, mizacımıza öylesine işlemiştir, ve bizler bu şehevi arzumuzun sabırsızlanmalarını bu yol-

* *Roma Kilisesi* usulleri, tehlikeli bir doğum söz konusu olduğunda, çocuğun doğmadan *önce* vaftiz edilmesini öngörür, ancak, çocuğun bedeninin bir bölümünün vaftiz eden tarafından görülmesi koşulunu öne sürer. Oysa, 10 *Nisan* 1733'te *Sorbonne* doktorları aralarında yaptıkları bir müzakere sonucu ebelerin bu konudaki yetkilerini genişletmek kararı aldılar. Şöyle ki: Çocuğun bedeninin herhangi bir bölümü görülemezse, vaftiz, genc de enjeksiyon yoluyla—*par la moyen d'une petite Canulle*,—yani bir *şırınga* aracılığıyla gerçekleştirilebilecekti: Dinsel öğreti düğümlerini düğümleme ve çözme konusunda o denli mekanik bir kafaya sahip *Aquina'lı Aziz Thomas*'ın, sonunda, üzerine onca kafa yorulmuşken, bir ikinci *la chose impossible* olarak niteleyip konuyu kapatıvermiş olması çok gariptir: "Infantes in maternis uteris existentes (der Aziz *Thomas*) baptizari possunt *nullo modo*." *Thomas!* Ah, *Thomas!*

Eğer okur *enjeksiyon yoluyla* vaftiz sorununu öğrenmeye hevesliyse, bu meyanda *Sorbonne* doktorlarına yapılan başvuru ve onların cevaplarını içeren cevap aşağıda yer alıyor. [*Sterne'in dipnotu.*]

Aquina'lı Aziz Thomas (Tommaso) için, bkz. IV. Kitap, Slawkenbergii Fabella / Slawkenbergius'un Hikâyesi, Not 25. Latince alıntı: "Analarının rahminde yaşayan çocuklar *hiçbir biçimde* vaftiz edilemezler." *La chose impossible*: İmkânsız şey.

dan tatmin etmeye öylesine hevesliyizdir ki, bir kompozisyondan onun kaba saba ve etli butlu bölümleri dışında hiçbir şey algılayamıyoruz. Belli belirsiz değinmeler, sinsice sızdırılmış bilimsel bilgiler, yukarılara doğru ruh gibi uçup gidiyorlar. Alınacak derse gelince o da aşağılara kaçıyor, böylece her ikisi de, bir türlü mürekkep hokkasının dibinden çıkamıyor, dünyaca bilinmeden yitip gidiyorlar.

Umarım, erkek okur kadın okurun atladığı bu ve benzeri pek çok incelikli ve ilginç ayrıntıyı kaçırmamıştır. Sözlerimin boşa gitmemesini ve, kadın erkek herkesin, kadın okurumun örneğinden bir ders alarak okurken bir yandan da düşünmeyi öğrenmelerini dilemekteyim.

MEMOIRE presenté a Messieurs les Docteurs de SORBONNE.*, 4

UN Chirurgien Accoucheur, represente à Messieurs les Docteurs de Sorbonne, *qu'il y a de cas, quoique trés rares, où une mere ne sçauroit accoucher, & même où l'enfant est tellement renfermé dans le sein de sa mere, qu'il ne fait paroître aucune partie de son corps, ce qui seroit un cas, suivant les Rituels, de lui conférer, du moins sous condition, le baptême. Le Chirurgien, qui consulte, prétend, par le moyen d'une* petite canulle, *de pouvoir baptiser immediatement l'enfant, sans faire aucun tort á le mere.—Il demande si ce moyen, qu'il vient de proposer, est permis & légitime, et s'il peut s'en servir dans le cas qu'il vient d'exposer.*

REPONSE.

LE Conseil estime, que la question proposée souffre de grandes difficultes. Les Théologiens posent d'un coté pour principe, que le baptême, qui est une naissance spirituelle, suppose une premiere naissance; il faut être né dans le monde, pour renaître en Jesus Christ, *comme ils l'enseignent. S.* Thomas, 3 part. quæst, 88. artic. II. *suit cette doctrine comme une verité constante; l'on ne peut, dit ce S. Docteur, baptiser les enfans qui sont renfermés dans le sein de leurs Meres, et S.* Thomas *est*

* Vide Deventer. Paris Edit. 4to, 1734, s. 366. [*Sterne'in dipnotu.*]
Bu dipnot ilk kez kitabın ikinci (Londra) baskısında yer alır ve söz konusu başvuru ve cevabın hayal ürünü olduğu eleştirisine karşı Sterne'in gösterdiği kanıt niteliğindedir.

fondé sur ce, que less enfans ne sont point nés, & ne peuvent être comptés parmi les autres hommes; d'ou im conclud, qu'ils ne peuvent être l'object d'une action extérieure, pour recevoir par leur ministére, les sacremens nécessaires au salut: Pueri in maternis uteris existentes nondum prodierunt in lucem ut cum aliis hominibus vitam ducant; unde non possunt subjici actioni humanæ, ut per eorum ministerium sacramenta recipiant ad salutem. *Les rituels ordonnent dans la pratique ce que les théologiens ont établi sur les mêmes matiéres, & ils deffendent tous d'une maniére uniforme de baptiser les enfans qui sont renfermés dans le sein de leurs meres, s'ils ne font paroitre quelque partie de leurs corps. Le concours des théologiens, & des rituels, qui sont les règles des diocéses, parôit former une autorité qui termine la question presente; cependant le conseil de conscience considerant d'un côté, que le raisonnement des théologiens est uniquement fondé sur une raison de convenance, & que la deffense des rituels, suppose que l'on ne peut baptiser immediatement les enfans ainsi renfermés dans le sein de leurs meres, ce qui est contre la supposition presente; & d'un autre côté, considerant que les mêmes théologiens enseignent, que l'on peut risquer les sacremens qu'*Jesus Christ *á établis comme des moyens faciles, mais nécessaires pour sanctifier les hommes; & d'ailleurs estimant, que les enfans renfermés dans le sein de leurs meres, pourroient être capables de salut, parce qu'ils sont capables de damnation;—pour ces considerations, & eu égard a l'exposé, suivant lequel on assure avoir trouvé un moyen certain de baptiser ces enfans ainsi renfermés, sans faire aucun tort a la mere, le Conseil estime que l'on pourroit se servir du moyen proposé, dans la confiance qu'il a, que Dieu n'a point laissé ces sortes d'enfans sans aucuns secours, & supposant, comme il est exposé, que le moyen dont il s'agit est propre a leur procurer le baptême; cependant comme il s'agiroit, en autorisant la pratique proposée, de changer une régle universellement établie, le Conseil croit que celui qui consulte doit s'adresser a son évêque, & a qui il appartient de juger de l'utilité, & du danger du moyen proposé, & comme, sous le bon plaisir de l'evêque, le conseil estime qu'il faudroit recourir au Pape, qui a le droit d'expliquer les régles de l'eglise, et d'y déroger dans les cas, ou la loi ne sçauroit obliger, quelque sage & quelque utile que paroisse la maniére de baptiser dont il s'agit, le conseil ne pourroit l'approuver sans le concours de ces deux autorités. On conseile au moins à celui qui consulte, de s'adress-*

er á son evêque, & de lui faire part de la presente décision, afin que, si le prélat entre dans les raisons sur lesquelles les docteurs soussignés s'appuyent, il puisse être autorisé dans le cas de nécessité, ou il risqueroit trop d'attendre que la permission fût demandée & accordée d'employer le moyen qu'il propose si avantageux au salut de l'enfant. Au reste le conseile, en estimant que l'on pourroit s'en servir croit cependant, que si les enfans dont il s'agit, venoient au monde, contre l'esperance de ceux qui se séroient servis du même moyen, il séroit nécessaire de les baptiser sous condition, *& en cela le conseil se conforme a tous les rituels, qui en autorisant le baptême d'un enfant qui fait paroître quelque partie de son corps, enjoignent néantmoins, & ordonnent de le baptiser* sous condition, *s'il vient heureusement au monde.*

Déliberé en *Sorbonne*, le 10 *Avril*, 1733.

A. Le Moyne,
L. De Romigny,
De Marcilly.

Bay *Tristram Shandy*, Mösyölcri *Le Moyne, De Romigny* ve *De Marcilly'yi* kutlar ve böylesine yorucu bir konsültasyon ertesinde iyi bir gece geçirip dinlendiklerini umar. Acaba, diye sormak ister Bay *Shandy*, nikâh töreninden sonra ve fakat izdivaç henüz tamamına ermeden tüm Homunculus'lar hemen orada, bir çırpıda *enjeksiyon* yoluyla vaftiz edilseler çok daha kolay ve emniyetli olmaz mıydı, elbette yukarıda belirtildiği gibi, Homunculus'ların daha sonra sağlam olarak bu dünyaya gelmeleri ve (*sous condition*) her birinin tekrar vaftiz edilmeleri koşuluyla.—Ve, ikinci olarak da, bu işlemin, Bay *Shandy* yanlış anlamadıysa, *par le moyen d'une* petite canulle, ve *sans faire aucun tort a le pere*[5] uygulanması koşuluyla.

XXI. Bölüm

—BİR BUÇUK saatlik bir suskunluktan sonra,—Bu gürültü de ne, ne diye koşturup duruyorlar yukarıda, dedi babam, şöminenin karşısında oturmuş, yabanlık piposunu tüttürüp yeni satın aldığı siyah pelüş tozluklarını incelemekte olan amcam

Toby'ye.—Ne yapıyor olabilirler birader? dedi babam,—gürültüden birbirimizin dediğini duyamaz olduk.

Galiba,—diye onu yanıtladı amcam *Toby* ve cümlesine başlarken piposunu ağzından çıkarıp, başını iki üç kez sol baş parmağının tırnağına vurup silkeledi,—Galiba, dedi—ama amcam *Toby*'nin bu konuya ilişkin duygularını iyice kavrayabilmeniz için, onun karakteri üzerine biraz olsun bilgi sahibi olmanız gerekir; o yüzden de size önce onun kişiliğini anahatlarıyla anlatacağım; ardından babamla aralarında geçen konuşmaya geri dönceceğiz.

—Söyler misiniz, neydi şu adamın adı—o kadar hızlı yazıyorum ki, hatırlamaya ya da araştırmaya vaktim yok—"Havalarımız ve iklimimiz fevkalade tutarsız"—diyen o adam her kim idiyse, gözlemi çok yerinde, çok doğru. Ancak, bu önermeden çıkarılan sonuç,—yani "İşte bu yüzden çeşit çeşit alışılmadık ve acayip kişiliklere sahibiz"—sözleri ona ait değildir. Bu gerçeği keşfeden, ondan en az yüz elli yıl sonra yaşamış bir başka adamdır. Sonra,—"Bu bereketli hammadde deposu, bizim komedilerimizin *Fransa*'nınkilerden ya da *Kıta Avrupası*'nda yazılmış ya da yazılabilecek tüm komedilerden daha iyi olmasının asli ve doğal nedenidir,"—o da gene bir başkasıdır. Bu keşif Kral *William* döneminin ortalarına kadar gerçek anlamda yapılmış değildir. Bereket, eğer yanılmıyorsam yüce *Dryden*,[1] o uzun önsözlerinin birinde bu soruna parmak basmıştır. Ardından, Kraliçe *Anne* döneminin sonlarına doğru, yüce *Addison*[2] bu fikre sahip çıkmaya başlamış ve *Spectator*'un bir iki sayısında konuyu dünyaya ayrıntılı olarak açıklamıştır—ama keşif onun keşfi değildir. Nihayet, dördüncü ve son olarak,—iklimimizin bu garip düzensizliğinden kişiliklerimize yansıyan garip düzensizlik, dışarı çıkmaya elverişli olmayan havalarda bizlere kendi kendimizi eğlendirecek bir şeyler bulma fırsatı tanıyarak durumu kurtarır,—bu gözlem benimdir—ve şu yağmurlu günde, 26 *Mart* 1759, sabah saat dokuz ile on arasında ansızın yapılıvermiştir.

İşte böyle—irfanımızın engin harmanının emekçileri, benim sevgili meslektaşlarım, işte böyle, gözlerimiz önünde gün be gün olgunlaşmakta olan bilgi dağarcığımız ağır ağır, meşakkatle doluyor ve fizik, metafizik, fizyolojik, polemik, oşinogra-

fik, matematik, enigmatik, teknik, biyografik, romantik, şimik ve obstetrik gibi çoğu *ik*'le ve *tik*'le biten daha elli dalda, son iki yüzyıldır ya da daha uzun bir süredir, mükemmeliyetinin o *Ακμη*'sine[3] doğru emekliyor. Son yedi yıl içindeki gelişmelere bakarak bir tahminde bulunabilirsek, bu *Ακμη* pek de uzaklarda olmamalı.

Bu sonuç gerçekleştiğinde, umulur ki, her türlü yazı son bulacak; her türlü yazının son bulması her türlü okumayı yok edecek; ve zamanla, *nasıl savaş yoksulluğa, yoksulluk da barışa yol açarsa,* tıpkı öyle,—her tür bilgi ortadan kalkacak, ve, ardından, her şeye yeni baştan başlamamız gerekecek. Bir başka deyişle, tam başladığımız yere geri döneceğiz.

—Ne büyük mutluluk! Fersah fersah mutlu bir çağ! Keşke, peydahlandığım dönem—ve peydahlanma durum ve biçimim de—biraz farklı olsaydı; ya da doğumum, anneme babama bir rahatsızlık vermeksizin, yirmi—ya da yüz yirmi—yıl sonraya rastlasaydı da, insana edebiyat dünyasında gerçekten fırsat tanınacak günlerde doğmuş olsaydım.

Fakat amcam *Toby*'yi unuttuk, bunca zamandır orada piposunun küllerini silkip duruyor.

Amcamın mizacı bizim iklimimize pek uygun düşen o kendine özgü türdendi. Ve eğer, ailevi benzerliğin belli başlı çizgilerini taşımasa, mizacının tekilliğini havaya suya ya da her ikisinin şöyle ya da böyle bir bileşimine—ya da değişimine—değil de, düpedüz kanma borçlu olduğunu bilmesem, onu bu iklimin birinci sınıf ürünlerinden biri olarak nitelemekte hiç tereddüt etmezdim. Bu yüzden de, sık sık, babamın—evet, biliyorum kendine özgü nedenleri vardı—ama gene de, ben daha çocukken bazı tuhaf davranışlarımı fark ettiğinde, neden sorunu bu açıdan değerlendirmediğini merak etmişimdir; zira SHANDY AİLESİ kendine özgü bir karaktere sahipti—ailenin erkeklerini kastediyorum,—kadınların karakteri falan yoktu—biri dışında: Bundan altmış yıl kadar önce bir arabacımızla evlenip ondan çocuk doğuran ve babamın vaftiz adları kuramı uyarınca kendisinden söz ederken,—İsmi için vaftiz analarına ve vaftiz babalarına şükretsin—dediği büyükhalam DİNAH[4] dışında.

Böyle bir olayın, olup bittikten yıllar sonra, amcam *Toby* ile

babam arasında kibarca sürdürülmekte olan barış ve beraberliğin bozulmasına yol açması garip görülebilir—, ben de kalkıp okuru, bu nasıl olabilir diye düşüncelere sevk eder, ilgisiz bir bilmece ile baş başa bırakabilirdim, ama benim meselem bu değil. Bu felaketin daha o zaman, aile içinde tüm acılarıyla yaşanıp bitmesi beklenirdi—genellikle böyle olur. Ama bizim ailede hiçbir şey olması gerektiği gibi olmamıştır ki. Bir olasılıkla bu olay cereyan ettiğinde bir başka bela baş göstermiş, ve belalar bizim hayrımız için gönderildiklerinden, bu özel bela da SHANDY AİLESİ'ne hiçbir hayrı dokunmayacağını anlamış, ortaya çıkıp gereğini yapmak için uygun bir zaman ve zemin bulana dek beklemişti. Dikkat ediniz, bu konuda hiçbir kesin yargıda bulunmuyorum. Ben meraklısına çeşitli araştırma yöntemleri önermekle, onlara anlattığım olayların kaynağını göstermekle yetinmeyi yeğlerim. *Fescue* gibi bilgiçlik taslayarak değil, ya da hem kendisine hem okuruna pes ettiren *Tacitus*'un[5] kesinleyici üslubuyla değil; kendini okura yardımcı olmaya vakfetmiş bir yüreğin alçakgönüllü işgüzarlığıyla meraklısı için yazmaktayım ve meraklısı tarafından okunacağım—kuşkusuz böyle bir okumaya sonsuza dek katlanabileceklerini varsayabilirsek.

İşte bu yüzden, bu kederli olayın babam ve amcama dek neden gündeme gelmediğini ben bilemem. Ama ne yönde ve nasıl geliştiğini, olay ortaya çıktıktan sonra ikisi arasında ne gibi tatsızlıklara yol açtığını tam tamına açıklayabilirim. Şöyle ki:

Amcam TOBY SHANDY, Madam, onurlu ve dürüst bir adamda genellikle rastlanan tüm erdemlere sahip bir beyefendiydi. Bu erdemlerden biri de—ki ender olarak listede yer alır—tabiatı gereği, eşi görülmemiş derecede iffetli oluşuydu. Burada hemen tabiat sözcüğünü düzelteyim, zira birazdan tartışılması gerekecek: Bu iffetliliğin amcamın tabiatından mı kaynaklandığı, yoksa sonradan mı edinildiği konusunda önyargılı konuşmak istemem. Ancak, amcam *Toby*'nin her nasılsa sahip olduğu bu iffet gerçekten de sahihti Madam, ve sözlere değil—çünkü sözler konusunda ne yazık ki fazla bir seçeneği yoktu—şeylere yönelikti iffeti; onu avcunun içine almış, boyutları, hani neredeyse, böyle bir şey mümkünse eğer, bir kadının iffetinin boyutlarını bile aş-

mıştı: O kadınca incelik Madam, biz erkekleri dehşete düşüren, sizin cinsinize özgü o derin zihin ve düş temizliği.

Sanırsınız ki, Madam, amcam *Toby* bütün bunları tam da bu kaynaktan kapmış, zamanının büyük bir bölümünü hemcinslerinizle bol bol konuşarak geçirdiği için ve sizleri çok iyi tanıdığı ve böyle güzel hanımları taklit etmenin kaçınılmazlığına karşı duramadığı için, bu sevecen ruh halini benimsemişti.

Keşke böyle olsaydı. Çünkü yengesi dışında—yani babamın karısı ve benim annem dışında—amcam *Toby* bunca yıl karşı cinsle üç sözcük ya konuşmuş ya konuşmamıştı. Yok Madam, hayır, bir darbeye borçluydu bütün bunları.—Evet, bir darbeye, Madam!—*Namur*[6] kuşatması sırasında ileri mevzilerdeki bir boynuz-siperden[7] fırlatılan güllenin çarpıp sektirdiği ve amcamın kasığına isabet eden bir taşın marifeti olan darbeye.—Bir taşın bütün bunlarla ne ilgisi olabilir?—Bu uzun ve meraklı bir öyküdür Madam, ancak size anlatmaya kalkışsam yazmakta olduğum kendi öyküm yığıntıya boğulur.—Bu öykü daha ileride ki bir bölümde, tüm ayrıntılarıyla ve yerli yerince, gözlerinizin önüne serilecektir. Oraya gelinceye dek bu konuda daha aydınlatıcı olmak ya da şimdiye dek söylediklerime başka bir şey eklemek durumunda değilim. Ezcümle, amcam *Toby* eşi görülmedik derecede iffetli bir centilmendi ve bu iffet biraz da aile onurunun sönmez ateşiyle beslenip damıtılmıştı. Amcamın kişiliğinin bu iki özelliği içine öyle işlemişti ki, DİNAH halam olayı ne zaman gündeme gelse amcamın duyguları altüst olurdu. Bu konuya değinilmeyegörsün, yüzü pençe pençe kızarır—hele ki babam kadınlı erkekli toplantılarda bu öyküyü ayrıntılı olarak anlatmaya başladığında (ne yapsın, kanıtlamaya çalıştığı sav nedeniyle sık sık bu örneği vermek zorunda kalıyordu) ailemizin en zarif mensuplarından birinin başına gelen bu talihsizlik yüzünden amcam *Toby*'nin onuru ve iffeti kanamaya başlar, çoğu kez babamı bir kenara çekip, büyük bir kaygı içinde onu uyarır, dünyada her istediğini vereceğini, yeter ki bu öyküyü anlatmamasını söylerdi.

İnanıyorum ki, bir kardeşin bir kardeşe besleyebileceği en içten sevgi ve şefkatle amcam *Toby*'ye bağlı olan babam onu bu konuda ya da herhangi bir konuda üzmemek için bir kardeşin bir

kardeşten isteyebileceği mantık dahilindeki her şeyi yapmaya hazırdı. Ama bu konuda yapabileceği bir şey yoktu.

—Babam, daha önce de belirttiğim gibi, sapına kadar feylesof, sistematik bir mütefekkirdi: gezegenlerin geri devinimleri *Copernicus*[8] için ne kadar önemliyse—*Venüs*'ün yörüngesindeki geri kayışlar kendi adıyla anılan *Copernicus Sistemi*'ni ne denli doğrulamaktaysa—*Dinah* halam olayı da babam için o kadar önemliydi. Halamın kendi yörüngesindeki geri kayışı babamın sistemini (sanırım bundan böyle *Shandy Sistemi* olarak anılacaktır) aynı oranda doğrulamaktaydı.

Aile namusunun lekelenmesine ilişkin bir başka olay söz konusu olduğunda, babamın herhangi bir insan kadar utanç duyacağından kuşkum yok. Ne babam, ne de *Copernicus*, yanılmıyorsam, hakikati bulmak gibi bir görevleri olduğuna inanmasalar böyle bir açıklama yapmazlar, keşiflerini dünyaya duyurmak gereğini duymazlardı. *Amicus Plato*, derdi babam, amcam *Toby* anlasın diye sözcükleri tek tek açıklayarak; *Amicus Plato*, yani DİNAH halam;—*sed magis amica veritas*,[9]—ama HAKİKAT kız kardeşimdir.

Babamla amcam arasındaki bu kişilik çatışması, pek çok kardeş kavgasına neden olmuştur. Biri aileyi lekeleyen bir öykünün anlatılmasına tahammül edemezken, öteki bir gün olsun bu hikâyeyi akla getirecek bir şeyler söylemeden duramazdı.

Tanrı aşkına, diye haykırırdı amcam *Toby*,—benim hatırım için, hepimizin hatırı için sevgili kardeşim *Shandy*,—halamızın bu öyküsünü ve onun küllerini rahat bırak, huzur içinde dinlensinler. Nasıl olur da sen, sen nasıl olur da ailemizin namı konusunda bu denli duyarsız ve acımasız olabilirsin?—Bir faraziye karşısında bir ailenin namı nedir ki? diye yanıtlardı onu babam. Ona bakarsan, bir ailenin hayatı nedir ki?—Bir ailenin hayatı, ha! derdi amcam *Toby*, oturduğu koltukta kendini arkaya atıp, kollarını, gözlerini ve bir bacağını yukarı kaldırarak.—Evet, hayatı, diye ısrar ederdi babam. Her yıl kaç binlercesi kaldırılıp bir kenara atılıyor (en azından uygar ülkelerde).—Bir faraziyeye göre, hava kadar değerleri yok.—Benim basit mantığıma göre, diye onu yanıtlardı amcam *Toby*, kim tarafından işlenmiş olursa olsun, bu düpedüz bir CİNAYET'tir.—İşte senin yanlışın da burada, di-

ye karşılık verirdi babam—çünkü *Foro Scientiæ*'de[10] CİNAYET diye bir şey yoktur, yalnızca ÖLÜM vardır kardeşim.

Toby amcam bu noktada asla bir karşı sav öne sürmez, ıslıkla *Lillabullero*'dan[11] birkaç nota çalmayı yeğlerdi. Bu amcamın beklenmedik bir şeyle birdenbire karşılaştığında, özellikle de saçma bulduğu bir şey öne sürüldüğünde öfkesini bastırmak için sık sık başvurduğu bir yöntemdi.

Mantık üzerine yazanlarımızın hiçbiri, ya da anımsayabildiğim kadarıyla onları eleştirenlerden hiçbiri, bu orijinal tartışma türüne bir ad vermeyi uygun görmediklerinden, bu görevi bendeniz üstlenmek cüretini göstereceğim. İki nedenle: Bir, tartışmaların birbirine karıştırılmasını önlemek, bu türün diğer bütün tartışma türlerinden—örneğin *Argumentum ad Verecundiam*'dan,[12] *ex Absurdo*'dan,[13] *ex Fortiori*'den[14] ya da herhangi bir başka tartışma türünden—ayrı tutulmasını sağlamak için. İki, çocuklarımın çocukları, beynim ebedi uykusuna yattığında, bilgili büyükbabalarının beyninin de bir zamanlar—herkes gibi—bir meseleyle uğraştığını, bir ad icat ettiğini ve bilim dünyasının en yanıtlanamaz tartışmalarına verdiği bu adı büyük bir cömertlikle *Ars Logica*'nın[15] HAZİNE'sine kattığını söylesinler diye. Ve eğer tartışmanın amacı karşı tarafı ikna etmekten çok susturmaya yönelikse, çocuklarımın çocukları, eğer dilerlerse, bu türün en iyi tartışma türlerinden biri olduğunu da sözlerine ekleyebilirler.

Bu yüzden, eldeki veriler ışığında, bu tartışmanın sadece ve yalnızca *Argumentum Fistulatorium*[16] adı ve unvanıyla bilinmesini ve tanınmasını, ve bundan böyle *Argumentum Baculinum*[17] ve *Argumentum ad Crumenam*[18] ile aynı sınıftan addedilip sonsuza dek onlarla eşit sayılmasını kesinlikle emr ü ferman ederim.

Yalnızca kadınlar tarafından erkeklere karşı kullanılan *Argumentum Tripodium*'a[19] ve bunun tam tersi olan, erkeklerin kadınlara karşı kullandıkları *Argumentum ad Rem*'e[20] gelince—her ikisi bir tartışma için elhak yeterli, dahası, biri ötekinin en iyi yanıtı olduğuna göre—her zaman birbirinden ayrı tutulmalı ve kendilerine özgülükleri korunmalıdır.

XXII. Bölüm

BİLGE Piskopos *Hall*,[1] yani Kral *James*'in birinci hükümranlığı sırasında *Exeter* Piskoposu olan ünlü Dr. *Joseph Hall*, o kutsal Meditasyon Sanatı'nın sonunda kaleme aldığı ve 1610 yılında *Londra*'da *Aldergate Street*'te mukim *John Beal* tarafından basılan *Decad*'larından birinde "Kişinin kendini övmesi iğrenç bir şeydir" der—bence de gerçekten öyle.

Öte yandan, ustaca kotarılmış bir iş, gereğince ortaya konulmamışsa,—bence, kişinin kendini yaptığı işin onurundan mahrum bırakması ve bu işi bir fantezi olarak kafasında çürümeye terk edip bu dünyadan çekip gitmesi de bir o kadar iğrençtir.

İşte benim durumum tam tamına böyle.

Bir kaza sonucu yöneldiğim bu hayli uzun konudan sapma sırasında, bütün ötekilerde olduğu gibi (biri dışında) sapma becerisinin ustaca bir atağına tanık olmaktayız. Ama korkarım, okurum ta başından beri bu noktaya pek dikkat etmedi. Yok hayır, kafası almadığı için değil, yalnızca burada bir sapmada genellikle aranmayan, daha doğrusu bir sapmada bulunması pek umulmayan bir erdem bulunduğu için. Şöyle ki: Her ne kadar ben konu dışına her çıkışımda, müşahade ettiğiniz gibi, dürüst davranmaktaysam da—ve bulunduğum yerden, sık sık ve uzaklara—*Büyük Britanya*'daki herhangi bir yazar kadar—uçmaktaysam da, yokluğumda esas işim aksamasın diye, olayları sürekli olarak belli bir düzen içinde tutmaya özen göstermekteyim.

Sözgelimi, *Toby* amcamın tuhaf kişiliğini en kaba çizgileriyle size özetleyecekken, bakın işte önümüze halam *Dinah* ile arabacı çıktı ve bizi gezegenler sisteminin milyonlarca mil orta yerine fırlatıverdi. Bütün bunlara rağmen, amcam *Toby*'nin portresi gördüğünüz gibi, alttan alta yavaşça çiziliyor. En belirgin hatlarıyla değil elbette—o imkânsız—ama yol boyu ilerlerken, birkaç bildik fırça darbesiyle, belli belirsiz betimlemelerle, kâh oraya kâh buraya dokunarak. Ve, işte siz şimdi artık amcam *Toby*'yi eskisinden çok daha iyi tanımış bulunmaktasınız.

Böylece, yapıtımdaki bu gizli işleyiş kendi başına bir tür oluyor. İçinde birbiriyle çelişkili olduğu düşünülen karşıt iki devinim bir araya getiriliyor ve birbirleriyle uzlaştırılıyor. Tek bir

sözcükle ifade etmek gerekirse, yapıtım hem konu dışına çıkmaya yönelik, hem de ileriye dönüktür—üstelik eşzamanlı olarak.

Bu mesele, Efendim, dünyanın kendi ekseni çevresinde dönmekte oluşundan, onun günlük deviniminden, eliptik yörüngesi üzerinde ilerlemesinin bir yıl sürmesinden ve mevsimlerin çeşitliliğine ve değişimine yol açmasından çok farklı bir hikâye—gerçi, itiraf etmeliyim ki, fikir buradan kaynaklanıyor,—zira o pek övündüğümüz gelişmeleri ve buluşları hep böyle önemsiz görünen ipuçlarına borçlu olduğumuz kanısındayım.

Konu dışına çıkışlar, hiç tartışmasız okumayı güneş gibi aydınlatır, onun canıdır, ruhudur. Onları bir kitaptan çıkarın, kitabı da kaldırıp atın; her bir sayfaya sonsuz soğuk bir kış çökecektir. Onları yazara geri verin, yeni damat gibi dimdik dikilir karşınıza, sizi selamlar; çeşni katar kitaba, iştahınızın kaçmasına fırsat vermez.

Hüner, konu dışına çıktığınızda elinizdekini iyi pişirmek, iyi kotarmakta yatar. Ancak böylelikle bu sapmalardan yalnız okur değil, yazar da (zavallıcığın bu yüzden çektiği sıkıntı gerçekten de içler acısıdır) yararlanabilir. Zira, yazar ne zaman konu dışına çıkacak olsa, anında, bütün yapıtı taş kesilir; esas işini sürdürmekte ısrar ederse, sapmalara son vermesi gerekir.

Bu iş zor bir iş. Bu yüzden de, gördüğünüz gibi, başından beri, esas yapıtımı ve anlattığı heyecanlı maceraları öyle ara bölümlerle işledim, konu dışı ve ilerleyici devinimlerini öylesine karmaşık ve çetrefil bir dokuyla dokudum ki, çember içinde çember, mekanizmanın tümü, işliyor da işliyor. Ve, dahası, kırk yıl daha işleyip gidecek—yeter ki, sağlık çeşmesi bana bu denli uzun bir yaşam ve neşe bağışlasın.

XXIII. Bölüm

BU bölüme fevkalade saçma sapanca başlamak eğilimindeyim ve hayal gücüme engel koymak niyetinde de değilim.—Öyleyse, başlıyoruz.

Eğer, o yüce eleştirmenin önerdiği düzeltme doğrultusunda, insanın bağrında bir *Momus* penceresi[1] açılmış olsaydı, bu her

şeyden önce aptalca bir duruma yol açacaktı: İçimizdeki en bilge, en oturaklı kişiler yaşamları boyunca her gün, şu ya da bu biçimde pencere vergisi[2] ödemek zorunda kalacaklardı.

İkincisi, söz konusu pencere orada açılmış olsaydı, bir adamın karakterini öğrenmek için bir iskemle alıp yavaşça, dışarıdan bakınca içi görünen bir arı kovanına[3] yaklaşır gibi yaklaşmak ve bakmak yeterli olacaktı çıplak ruhunu izlemek için. O nazlı devinimlerini, çevirdiği dolapları, sürfelerinin gelişimini ilk kıpırtılarından başlayarak gözlemlemek;—onun neşeli sıçrayışlarını,—atlayışlarını,—sekişlerini,—ve bu sıçrayışları izleyen ağırbaşlı davranışlarını da bir süre gözlemledikten sonra kalemle hokkayı ele alıp sadece ve sadece gördüklerinizi yazacağınıza yemin etmek yeterli olacaktı. Ama bu gezegende yaşayan hiçbir biyografi yazarına bu imkân tanınmamıştır. *Merkür* gezegeninde (belki de) bu mümkündür—hatta daha da âlâsı. Çünkü o memleketin aşırı sıcak havası—bu rasat hesaplarınca kanıtlanmıştır, gezegen güneşe çok yakın olduğu için,—neredeyse kor kırmızı tavlanmış demir ısısına eşittir. Bu ısı, orada yaşayanların bedenlerini, uzun zaman önce, iklime uyum sağlayabilsinler diye (bu nihai neden oluyor) baştan aşağı camlaştırmış olmalı (bu da etkin neden) diye düşünüyorum. Öyle ki, bu iki neden arasında, ruhlarının her bir yanı (göbekleri dışında) baştan aşağı camdan, şeffaf bir bedene dönüşmüştür—aksini en sağlam felsefe bile iddia edemez. Ve, burada yaşayanlar iyice yaşlanıp bedenleri kırışıncaya dek, ışık huzmeleri onların içinden geçerken acımasızca kırılıp, ya da bedenlerinin yüzeyinden çakışan çizgiler halinde yansıyıp, adamın içi artık görülmez oluncaya dek, ruhu da (nezaket kurallarına uymakta ısrar etmemesi koşuluyla ve göbeğinin sağladığı minicik avantaj dışında) sokakta da kendi evindeymişçesine her türlü maskaralığa kalkışabilir.

Ama bu durum, yukarıda belirttiğim gibi, bu dünyada yaşayanlar için geçerli değil. Bizim zihinlerimiz bedenlerimizden dışarı yansımazlar, saydam olmayan bir derinin—ve kanın—karanlık kılıfını giyinmiş olduklarından onların özelliklerini başka yerlerde aramamız gerekir.

Gerçeği söylemek gerekirse insan aklı bu konuda kesin bir sonuca varabilmek için pek çok ve pek çeşitli yola başvurmak zorunda kalmıştır.

Bazıları sözgelimi, karakterlerini üflemeli aletler aracılığıyla çizerler—*Virgil*[4] *Dido* ile *Æneas*'ın macerasını bu açıdan ele alır. Oysa bu yaklaşım şöhretin soluğu kadar yanıltıcıdır; düpedüz dar görüşlülüktür. *İtalyanların*[5] kendilerine özgü bir karakteri betimlerken kullandıkları—kesinlikle şaşmaz diyorlar—belli bir üflemeli aletin *forte* ya da *piano* oluşundan yola çıktıklarını, bu yöntemle matematiksel kesinlikte sonuç elde edilebileceğine inandıklarını bilmiyor değilim. Söz konusu aletin adını vermeye cüret edemem; bizlerde de bulunduğunu söylemem yeterli; ama sakın bu aletle çizim yapmaya kalkışmayın; oldukça gizemlidir; ya da öyle olması gerekir; en azından, *ad populum*.[6]—İşte bu yüzden, Madam, kitabın burasına geldiğinizde, sizden alabildiğince hızla okuyup geçmenizi ve bu konuda fazla soru sormamanızı rica edeceğim.

Diğerleri, bir adamın karakterini kendi bedenlerinden boşalttıklarının dışında başka hiçbir yardıma başvurmaksızın çizmekten yanadırlar. Ama o kişinin doldurduklarının da bir eskizini yapıp, iki çizimi birbirine bakarak düzeltmez ve her ikisinden doğru dürüst tek bir figür çıkartamazsanız; olsa olsa çok hatalı ana çizgiler elde edebilirsiniz.

Bu yönteme bir itirazım yok, ancak, üzerine fena halde kandil kokusu sinmiş olmalı, üstelik bizleri o karakterin geri kalan *Doğa-Dışı*'larına[7] göz atmaya zorlayarak iyice bunaltabilir—bir adamın yaşamındaki en doğal eylemler neden onun Doğa-Dışı davranışları olarak adlandırılır—o da bambaşka bir konu.

Dördüncüler bu yazdıklarımın hiçbirine tenezzül etmezler. Hayır, yaratıcı oldukları için değil, Pentagrafik* Fırça Biraderleri'nden ödünç aldıkları saygıdeğer araçlarla kopyalama sanatını öğrenmiş oldukları için. Biliniz ki bunlar, en büyük hikâyecilerimizdir.

İşte onlardan biri, bir karakteri almış *ışığa karşı tutmuş,* tasvirini çiziyor. Bu ne dar görüşlülük, bu ne sahtekârlık—üstelik, poz veren adamın karakterine düpedüz haksızlık.

Ötekiler, durumu kurtarmak için kişiliğinizi *Camera*[8] aracılığı ile tasvir ederler—en yanıltıcı olanı budur—çünkü, hiç kuşku-

* Pentagraf, yazıları ve resimleri mekanik olarak ve her boyutta çoğaltan alet. [*Sterne'in dipnotu.*]

nuz olmasın, *orada*, en gülünç hallerinizden birinde resmedilirsiniz.

Amcam *Toby*'nin karakterini çizerken bu yanlışlardan hiçbirine düşmemek için, çizim sırasında mekanik bir aygıttan asla yararlanmamaya kesin kararlıyım. Kalemimin şimdiye dek *Alpler*'in ne o yanında ne bu yanında üflenmiş bir alet tarafından yönlendirilmesine de izin vermeyeceğim. Onun doldurulması ya da boşalttıklarıyla da ilgilenmeyeceğim, Doğa-Dışı'larına da el sürmeyeceğim. Amcam *Toby*'nin karakterini, kısaca, tek bir kelimeyle, onun BOŞZAMAN BEYGİRİ'ne bakarak çizeceğim.

XXIV. Bölüm

OKURUN *Toby* amcamın karakteri konusunda sabrının iyice tükendiğinden emin olmasam, onu önce böyle bir şey çizmek için elime geçirdiğim aletten daha iyisini bulamayacağı konusunda ikna etmiş olmayı isterdim.

Bir adam ve onun BOŞZAMAN BEYGİRİ: Her ne kadar ikisinin arasında ruhla beden arasındaki gibi bir etki/tepki ilişkisi olup olmadığından emin değilsem de, aralarında bir çeşit iletişim bulunduğu kesindir. Benim görüşüm elektriklenmiş bedenler benzeri bir ilişkileri olduğu, ve, bu ilişkinin binicinin bedeninin BOŞZAMAN BEYGİRİ'nin sırtıyla doğrudan temas halindeki kızışmış bölümleri arasında kurulduğudur. Uzun yolculuklar ve aşırı sürtünme sonucu binicinin bedeni BOŞZAMAN BEYGİRSEL maddeyle öylesine alabildiğine dolar ki, eğer birinin tabiatını betimleyebilirseniz, ötekinin zekâsı ve karakteri konusunda da oldukça kesin bilgi verebilirsiniz.

Kanımca, amcam *Toby*'nin hep sırtında gezdiği BOŞZAMAN BEYGİRİ, betimlenmeye değer, olağanüstü ve de kendine özgü bir BOŞZAMAN BEYGİRİ idi.—*York*'tan *Dover*'a, *Dover*'dan *Cornwall*'daki *Penzance*'a gitseniz, *Penzance*'tan gerisin geri *York*'a dönseniz, yolda onun gibi tek bir beygir göremezdiniz. Ya da, görseniz bile, ne kadar aceleniz olursa olsun, imkânı yok, durup uzun uzun seyretmekten kendinizi alıkoyamazdınız. Yürüyüşü ve görünüşü öyle garip, kuyruğundan kulağına öyle beygire ben-

zemeyen bir beygirdi ki, gerçekten bir BOŞZAMAN BEYGİRİ olup olmadığı tartışması sık sık gündeme gelirdi. Ama devinimin var olup olmadığını tartışırken şüphecinin karşısında ayağa kalkıp odada volta atmaya başlayan Feylesof[1] gibi, amcam *Toby* de BOŞZAMAN BEYGİRİ'nin gerçekten bir BOŞZAMAN BEYGİRİ olduğunu kanıtlamak için, onun sırtına atlayıp dolaşmaya çıkmaktan başka bir sav öne sürmezdi—bu konuda dileyen dilediğini düşünebilir.

Doğrusunu söylemek gerekirse, amcam *Toby* atına binmekten öyle keyif alır, atı amcam *Toby*'yi öyle güzel taşırdı ki, dünya ne düşünür ne söyler umurunda bile olmazdı amcamın.

Ama, sanırım, artık onu size tanıtmamın zamanı geldi de geçiyor bile: Ancak, her şeyi sırasıyla yapmak için, size önce amcam *Toby*'nin kendi BOŞZAMAN BEYGİRİ'yle nasıl tanıştığını anlatmama izin veriniz.

XXV. Bölüm

AMCAM *Toby*'nin *Namur* kuşatması sırasında kasığından aldığı yara askerlik yapmasını olanaksız kıldığından, onun *İngiltere*'ye dönmesi, ve eğer mümkünse, tedavi edilmesi uygun görülmüştü.

Amcam dört yıl boyunca odasından, bu sürenin bir bölümünde de yatağından çıkamamış ve yıllarca süren tedavisi sırasında, *oss pubis*'in[1] ve *oss illeum*[2] olarak bilinen *coxendix*'in[3] dış ucunun pul pul olup dökülmesinden kaynaklanan dayanılmaz acılar çekmişti. Her iki kemik de, bir siperden kopup sektiğini size daha önce söylemiş olduğum, biçimsiz olduğu kadar büyük de olan bir taş yüzünden, onarılamayacak biçimde ezilmişti. Doktor başından beri, amcam *Toby*'nin kasığındaki hasarın taşın—ki oldukça büyüktü—fırlatılma gücünden çok ağırlığından kaynaklandığı görüşündeydi. Bunun büyük bir şans olduğunu amcam *Toby*'ye sık sık söylerdi.

O sıralarda babam *Londra*'da çalışmaya başlamış ve bir ev tutmuştu. İki kardeş gerçek bir dostluk ve sevgi bağıyla birbirlerine bağlı olduklarından ve babam amcam *Toby*'nin hiçbir yerde

kendi evinde olduğu kadar iyi bakılıp tedavi edilemeyeceğini düşündüğünden evin en güzel bölümünü kardeşine tahsis etmişti. Ama kardeşine duyduğu muhabbetin çok daha içten göstergesi, herhangi bir nedenle eve gelen her dostu, her tanıdığı derhal elinden tutup amcam *Toby*'yi görmek ve yatağı başında bir saat çene çalmak üzere merdivenlere sürüklemesiydi.

Bir askerin yaralanmasının hikâyesi o yaranın acısını unutturur—en azından amcamın ziyaretçileri böyle düşünmekteydiler—ve günlük ziyaretlerinde, bu inançtan kaynaklanan bir düşüncelilikle, konuşmayı sık sık bu konuya yöneltirler, konuşma da genellikle kuşatmanın kendisine yönelirdi.

Bu sohbetlere sonsuz bir sevecenlik egemendi; amcam *Toby*'yi çok rahatlatmaktaydılar; daha da rahatlatabilirlerdi; ama ne yazık ki, amcamda, tedavisinin üç ay gerilemesine yol açacak, beklenmedik zihin bulanıklıkları görülmeye başlandı, ve eğer bu sohbetlerden kendini kurtarmanın bir yolunu bulamamış olsaydı, eminim bir zaman sonra mezarı boylardı.

Amcam *Toby*'de görülen zihin bulanıklıklarının ne olduğunu tahmin edebilmeniz mümkün değil. Eğer edebilseydiniz yüzüm kızarırdı, yok hayır, akrabası olarak değil, bir erkek olarak da değil, bir kadın olarak bile değil, ama bir yazar olarak yüzüm kızarırdı. Zira okurumun şimdiye dek hiçbir konuda hiçbir şeyi tahmin edememiş olmasının sorumluluğu büyük oranda bana aittir. Ve, bu açıdan Efendim, ben öyle iyi, öyle özel bir mizaca sahibimdir ki, eğer sizin bir sonraki sayfada karşınıza ne çıkacağı konusunda en küçük bir fikir, bir varsayım öne sürebileceğinizi düşünsem,—onu kitabımdan derhal söker atardım.

BİRİNCİ KİTABIN SONU.

I. KİTAP'IN NOTLARI

BAŞLIK SAYFASI

1 "İnsanın aklını karıştıran nesneler değil, nesnelere ilişkin yargılardır" biçiminde çevrilebilecek olan bu Grekçe deyiş, stoacı filozoflardan Epiktetos'un (İ.S. yak. 55-yak. 135) *El Kitabı*'ndandır.

İTHAF

1 *Bay PITT*: William Pitt, (1708-1778); 1759'da –"zaferler yılı"– Yedi Yıl Savaşları'ndaki önderliği nedeniyle çok popülerdi. Sterne, bu ithafı yalnızca *Tristram Shandy*'nin ilk baskısı kısa zamanda tükenip "popüler bir başarı" kazanması üzerine yapılan ilk Londra baskısına –kitabın ikinci baskısına– almıştır. İki farklı versiyonu olan ithaf, burada "düzeltilmiş" biçimiyle yer almaktadır.

2 *ülkenin ücra bir köşesinde*: Sterne, *Tristram Shandy*'yi, Sutton-on-the-Forest köyünden sekiz mil uzaktaki York kentine taşındıktan kısa bir süre sonra yazmaya başlamıştı.

I. BÖLÜM

1 *salgı* : Ortaçağ Avrupası'nda geçerli olan kadim fizyoloji uyarınca salgıların kan, balgam, sarı safra ve kara safra olmak üzere dörde ayrıldığı, ideal insanda her dört salgının eşit oranda bulunduğu görüşü egemendi. Salgılardan birinin başat olması halinde kişi sıcakkanlı, ağır tabiatlı, asabi ya da melankolik mizaçlı olmaktaydı.

2 *yaşam özü*: Eskilerde üç tür ruh bulunduğu düşünülürdü: Hayvani, hayati ve nebati. 18. yüzyıla gelindiğinde, bunlar tek bir öze, hayvani öze indirgendi. Sterne'in pek çok konuda başvurduğu Ephraim Chambers'in *Cyclopaedia: or, an Universal Dictionary of Arts and Sciences* (2. Baskı: 1738; Cyclopaedia ya da Evrensel Sanatlar ve Bilimler Sözlüğü) adlı yapıtında özün insan fizyolojisi üzerindeki etkisi kuşkucu bir yaklaşımla ele alınır ve "hayvan bedenlerinde bulunan ve kasları, duyguları, vb. harekete geçirme hassasına sahip ince, narin bir usare ya da salgı" olarak tanımlandıktan sonra anatomi uzmanlarının özün doğası konusunda çelişkili görüşleri olduğu, ancak "henüz var olduğunun bile kesinlikle kanıtlanamadığı" söylenir.

II. BÖLÜM

1 *HOMUNCULUS*: (Küçük Adam; Adamcık) Latince "homo" sözcüğünden türetilmiştir. Sterne, ilk mikroskopçuların spermatozoayı incelerken içinde gördüklerine inandıkları minyatür insan siluetine gönderme yapmaktadır.

2 *Tully*: Marcus Tullius Cicero (İ.Ö. 106-43) *De re publica, Yasalar*, vb. yapıtların yazarıdır. Samuel Puffendorf (1632-1694), *De Jure Naturae et Gentium*'un (1672) yazarıdır. Her ikisi de Tabii Hukuk akımını etkilemiş kişiler olarak bilinirler.

III. BÖLÜM

1 *doğa feylesofu*: 17. yüzyılda deneysel bilimin gelişmesi sonucu astronomi, fizik ve kimyanın yanı sıra biyolojiyi de içeren bir "doğa felsefesi" kavramı ortaya atılmıştır.

IV. BÖLÜM

1 *Pilgrim's Progress*: John Bunyan'ın *Pilgrim's Progress* (*İnanlının Yolculuğu [Yeruşalim Yolculuğu]*, Türkçesi: Bünyamin Candemir, Doyuran Matbaası, İstanbul 1987) adlı yapıtı 18. yüzyıl boyunca en çok okunan kitaplar arasında yer alır; 1760'ta en azından 40 baskı yapmış bulunuyordu.

2 *Montaigne*: Michel de Montaigne (1533-1592). Fransız deneme yazarı. Burada "Vergilius'un Bazı Dizeleri Üzerine" adlı denemesine (*Essays*, III. v) gönderme yapılmaktadır.

3 *Horace*: Quintus Horatius Flaccus (İ.Ö. 65-8), *Ars Poetica*'nın (Şiir Sanatı) yazarı. Tristram, burada yanıltıcı bir gönderme yapar, çünkü Horatius aslında Homeros'u Troya Savaşı'nı anlatmaya *abovo* (yani Helena'nın Leda'nın yumurtasından doğuşundan) başladığı için değil, *başlamadığı* için över.

4 *Türkiyye taciri*: Anadolu'ya mal ihraç eden tüccar.

5 *Locke*: John Locke (1632-1704). *Essay Concerning Human Understanding* (4. Baskı: 1700; *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, çeviren: Vehbi Hacıkadiroğlu, Ara Yayıncılık, İstanbul 1992) adlı yapıtı, 18. yüzyıl epistemolojisini ya da bilgi kuramını derinden etkilemiştir. *Tristram Shandy*'nin kurgusal yapısı büyük oranda Locke'un "fikirler arası çağrışım" görüşünün bir parodisi sayılabilir.

V. BÖLÜM

1 *Jüpiter ya da Satürn*: O tarihte bilinen yedi gezegenden dünyaya en uzak olanlar. Neptün 1846'da, Plüton 1930'da keşfedilmiştir.

VI. BÖLÜM

1 *O diem praeclarum!*: Ey güzel gün!

VII. BÖLÜM

1 *yasal belge*: Ebelik ruhsatı kastediliyor.

2 *Didius*: Sterne, Didius tipiyle York şehri kilise çevresindeki muhaliflerinden ve şehrin en önde gelen kilise avukatlarından olan Dr. Francis Topham'a alaycı bir gönderme yapmaktadır.

3 *münasebetsizlik*: Sterne, burada hem alışılmadık bir fikir, hem de argoda cinsel organ anlamına gelen bir terim kullanmaktadır. Didius'un "*su katılmamış formül*"ünü içine sokmayı başardığı ebelik ruhsatlarının denetiminden Kilise'nin Kuzey Eyaleti sınırları içinde sorumlu olan kişi Topham'dı.

4 *Dr. Kunastrokius*: Burada Dr. Richard Mead'e (1673-1754) kinayeli bir gönderme yapılmaktadır. Dr. Mead'in hastaları arasında Kraliçe Anne, I. George, II. George, Sir Robert Walpole ve Alexander Pope gibi ünlüler bulunmaktaydı.

5 *Boşzaman Beygirleri*: *Tristram Shandy* içinde yer alan önemli sözcüklerden biridir. Genellikle bir boşzaman uğraşı kastedilmekle birlikte, Sterne bir kelime oyunuyla sözcüğün bir başka anlamına da (fahişe) gönderme yapmaktadır.

VIII. BÖLÜM

1 *De gustibus non est disputandum*: Zevkler tartışılmaz.

IX. BÖLÜM

1 *tout ensemble*: Bütün hepsi.

2 *Bay Dodsley*: James Dodsley (1724-1797), Pall Mall'daki R. & J. Dodsley Yayınevi'ni, kendisinden çok daha ünlü olan ağabeyi Robert'ten (1703-1764) 1759'da (söz konusu yayınevi *Tristram Shandy*'nin ilk iki ciltinin ilk Londra baskısını yapmadan bir yıl önce) devralmıştır.

3 *Candid ve Miss Cunegunde'nin işleri*: Sterne, Voltaire'in 1759'da yayınlanan ve aynı yıl İngilizceye çevrilen *Candide* adlı yapıtına gönderme yapıyor.

X. BÖLÜM

1 *Rosinante*: Don Quixote'nin atı. kemikleri İspanyol Real'inin [parasının] köşeleri misali fırlamış..." (*Don Quixote*, I. i. 1). Burada ve ilerdeki alıntılarda, Sterne, Peter Motteux'nun çevirisinden yararlanmaktadır.

2 *Yangeli Taşıyıcılar*: Sözü edilen bölümde Rosinante "iffetli" ve "alçakgönüllü" sözcükleriyle betimlenir. (*Don Quixote*, I. iii. 1).

3 *poudrè d'or*: Altın tozu.

4 *metelik fırlatma ve metelik sallama*: Bir nişana doğru fırlatılan, sonra da bir deliğe sokulmaya çalışılan meteliklerle oynanan bir para oyunu ile bir şapkanın içinde karıştırılan paralarla oynanan bir tür tombala kastediliyor.

5 *de vanitate mundi et fugâ sæculi*: Dünyanın boşunalığı ve zamanın uçup gidişi üzerine.

6 *communibus annis*: Sıradan yıllarda.

7 *La Mancha'lı eşsiz şövalye*: Don Quixote.

XI. BÖLÜM

1 *Horwendillus*: Saxo'ya göre (bkz. bu bölümde Not 2), Horwendillus, 19. Danimarka Kralı ve Amlethus'un (Hamlet) babası idi.

2 *Saxo-Grammaticus'un Danimarka Tarihi*: Saxo (12. yy. ortaları-13. yy. başı), *Gesta Danorum*'un yazarıdır; Horwendillus'tan da söz eder. (III. xxvii). Latince belagati nedeniyle on dördüncü yüzyıl başlarından itibaren "Grammaticus" sıfatıyla anılmaya başlamıştır.

3 *mizaç*: salgıların dağılımı (Bkz. bu kitapta I. Bölüm, Not 1).

4 *gaité du cœur*: Yürek coşkusu.

5 *fracas*: Gürültü, patırtı.

6 *bilge bir Fransız*: Özdeyişleriyle tanınmış, ünlü Fransız yazarı Rochefoucauld dükü François (1613-1680).

7 *bon mot*: Latife.

XII. BÖLÜM

1 *Eugenius*: Eugenius tipi, bir olasılıkla ve bir oranda Sterne'in ilk kez Cambridge'de öğrenciyken tanıdığı John Hall'dan (sonraları Hall-Stevenson) esinlenerek yaratılmıştır. Yorkshire'daki Skelton Şatosu'nun sahibi olan Hall-Stevenson, Sterne'in yaşam boyu yakın dostu olmuş ve ölümcül hastalığı sırasında yanından ayrılmamıştır. Eugenius adı Grekçe kökenli olup, "soylu" ya da "iyi aileden" anlamındadır.

2 *Sancho Pança*: Sancho Panza. Don Quixote'ye uşağı olarak serüvenlerinde eşlik eden köylü. Burada *Don Quixote* I. i. 7'ye gönderme yapılmaktadır.

3 *meclisi ... işsiltıların*: *Hamlet*'ten (v. i. 192-193) uyarlanmıştır.

4 *hem bir kitabe hem de bir mersiye*: Hamlet'in, Kral'ın soytarısı Yorick'in kafatasını elinde tutarken söylediği sözler (*Hamlet*. v. i).

XIV. BÖLÜM

1 *Jack Hickathrift*: Sterne, büyük bir olasılıkla *The Pleasant History of Thomas Hic-ka-thrift* (Thomas Hic-ka-thrift'in Eğlenceli Hikâyesi) adıyla yayınlanmış İngiliz masalının kahramanının adını yanlış yazmaktadır.

2 *Tom Thumb*: *Parmak Çocuk* masalı.

XV. BÖLÜM

1 *femme sole*: Yalnız yaşayan kadın.

2 *çiftlik bedeli avlanma ruhsatı*: *Çiftlik bedeli*: Toprağı işleyenin, başka bir hizmet zorunluluğu olmaksızın, ömür boyu seniyöre ödemekle yükümlü olduğu sabit kira. *Şövalyelik bedeli*: Silahlı bir şövalyenin seniyöre karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu hizmetler karşılığında kendisine verilmiş olan toprak. *Mesuliyet meclisi*: Malikâne mensuplarının üretilenleri saptamak üzere belli zamanlarda yaptıkları toplantılar. *Celp kâğıdı*: Kolluk kuvvetlerine, bir kişiyi yasadışı olduğu gerekçesiyle tutuklayıp hâkim önüne çıkarma yetkisi veren belge. *Avlanma ruhsatı*: Yabanıl hayvan ve kuş avlama ve besleme izni.

3 *toties quoties*: Gerektiği kadar.

XVIII. BÖLÜM

1 *Dr. Manningham*: Sir Richard Manningham (1690-1769). Otuz yaşında Kraliyet Akademisi'ne kabul olunmuş, otuz birinde şövalye ünvanı verilmiş, dönemin en ünlü erkek ebesi.

2 *Jenny*: Sterne, *Tristram Shandy*'nin ilk bölümlerinde "Jenny" ile, o sıralar duygusal bir yakınlık duyduğu şarkıcı Catherine Fourmantel'e gönderme yapmaktadır. (Ayrıca bkz. III. Kitap, XII. Bölüm, Not 1.)

3 *Yüce Hükümdar*: XIV. Louis (1638-1715), Güneş-Kral.

4 *Sir Robert Filmer*: Filmer (yak. 1588-1653), *Patriarcha* (1680) adlı yapıtı ile ünlenmiş siyaset kuramcısı. Locke, *Two Treatises on Government*'te (1690; Hükümet Üzerine İki Deneme) *Patriarcha*'yı mutlakiyetçi partinin manifestosu olarak eleştirir. Filmer'in kuramları 18. yüzyılda büyük ölçüde gözden düşmüştü.

5 *on sekiz yılında*: 1718 yılında. Kitap boyunca, yılların kısa yazımlarında Sterne'in kastettiği 17.. yıllarıdır.

6 *o sıcak, o tatlı duygu*: 18. yüzyıla özgü bir tür duygu ya da duyarlılık kültü, santimantalizm. Kişinin gerçek ya da imgesel bir başka kişiyle, özellikle de onun başına gelen felaketlerle özdeşleşebileceği varsayımı üzerine kuruludur. Sterne, *Tristram Shandy* ve *A Sentimental Journey*'de (1768) bu kültü hayli önemser, ancak çok abartılı örneklerini alaya almaktan da geri kalmaz.

XIX. BÖLÜM

1 *Dulcinea*: *Don Quixote*'nin kahramanı, köylü kızı Aldonza Lorenzo'yu Dulcinea del Tobosso olarak adlandırarak onu imgeleminde ideal sevgiliye dönüştürür. (*Don Quixote*, I. i. 1)

2 *Trismegistus*: Hermes Trismegistos (Trismegistos: Grekçe, "üç kere büyük") teoloji, felsefe, astroloji ve gizembilim kitaplarının yazarı addedilen Mısır tanrısı Thoth'a verilen addır.

3 *Archimedes*: Arkhimedes (İ.Ö. yak. 287-212). Matematikçi, kâşif.

4 *Nyky ve Simkin*: Nick (Şeytan) ve Simkin'den (Aptal) türetilmişlerdir.

5 *Nicodemus'lanmamış*: Nikodimos, Hazreti İsa'yı gece ziyaret eden hükümdardır (*Kitab-ı Mukaddes*, Yuhanna 3: 1-21); burada "ürkütülmüş" anlamında kullanılıyor.

6 *argumentum ad hominem*: Karşı tarafın kişisel duygu ya da önyargılarına hitap etme üzerine kurulu tartışma.

7 *piano*: Çabuk, yumuşak, tatlı.

8 *Θεοδιδακτος*: Tanrı tarafından eğitilmiş.

9 *Quintilian de Oratore*: Marcus Fabius Quintilianus'un (İ.S. yak. 35-96) *Institutio oratoria*'sı. Klasik retoriğin en önemli yapıtlarındandır.

10 *Isocrates*: İsokrates. Atina'lı sofist, retorik hocası (İ.Ö. 436-338).

11 *Aristo*: Aristoteles (İ.Ö. 384-322). Felsefeci, bilim adamı, *Retorik*'in yazarı.

12 *Longinus*: Cassius Longinus (İ.S. yak. 213-273). 18. yüzyılda *On the Sublime*'ın yazarı olduğu sanılan retorikçi ve filozof.

13 *Vossius*: Gerhard Johannes Voss (1577-1649). Yapıtları arasında *Elementa rhetorica* da bulunan Hollandalı tanrıbilimci.
14 *Skioppius*: Kaspar Schoppe (1576-1649). Alman bilim adamı ve münazaracı.
15 *Ramus*: Petus Ramus ya da Pierre de la Ramée (1515-1572). Mantıkçı. Cicero retoriğini yeniden düzenleyen Audomarus Talacus üzerinde etkisi olmuştur.
16 *Farnaby*: Thomas Farnaby (?1575-1647). 1630-1642 yılları arasında Vossius'la mektuplaştığı bilinen öğretmen ve klasikçi, *Index Rhetoricus*'un yazarı.
17 *Crackenthorp*: Richard Crakanthorpe (1567-1642). Püriten yazar ve münazaracı.
18 *Burgersdicius*: Francis Burgersdyck (1590-1629). Felemenkli felsefeci ve mantıkçı.
19 *ad ignorantiam*: Retorikte karşı tarafın bilgisizliğinden yararlanmak üzerine kurulu tartışma türü.
20 *Jesus College*: Sterne 1733-1737 yılları arasında Cambridge'deki Jesus College'de okumuştur.
21 *vive la Bagatelle*: Yaşasın saçmalık!
22 *Epsom*: Epsom çayırında 17. yüzyıldan beri at yarışları yapılmaktaydı.
23 *Numps*: Aptal, geri zekâlı.
24 *Nick*: İngilizcede Şeytan'ın takma ismi Nick'tir.
25 *TRISTRAM*: Walter Shandy, Fransızca *triste* (hüzünlü) sözcüğünden türetilmiş olan bu ismi hiç sevmez.
26 *rerum naturâ*: Eşyanın tabiatı.
27 *EPIPHENOMA*: Retorikte, bir söylemi ya da bir söylemin bir bölümünü özetlemek üzere kullanılan bir ünlem cümlesini ya da düşünceyi belirten terim.
28 *EROTESIS*: Retorikte, konuşmacının sorulan sorunun tam tersini bir başka soruya dönüştürerek cevetlemesi.

XX. BÖLÜM

1 *Oğul Pliny*: Gaius Plinius Caecilius Secundus (İ.Ö. yak. 61-112). Baba Plinius tarafından evlat edinilmiş olup, bu sözü ile manevi babasını kastetmektedir.
2 *Parismenus*: *Parismus, The Renouned Prince of Bohemia* (1598; Ünlü Bohemya Hükümdarı Parismus) ve *Parismenos* (1599), Emanuel Forde'un yapıtlarıdır. İkisi genellikle bir arada basılmaktaydı.
3 *İngiltere'nin Yedi Savunucusu*: Sterne büyük bir olasılıkla Richard Johnson'ın *Famous Historie of the Seven Champions of Christendom* (yak. 1597; Hıristiyanlığın Yedi Savunucusunun Meşhur Tarihi) adlı yapıtında sözü edilen azizleri –George, Denis, James, Anthony, Andrew, Patrick, David– kastetmektedir.
4 *MEMOIRE presenté de SORBONNE, vs.*:
(s. 76-78'de yer alan Fransızca metnin çevirisi)

Mösyöleri SORBONNE Doktorlarına sunulmuş BAŞVURU METNİDİR.

Bir doğum cerrahı, Sorbonne doktorlarına, annenin doğum yapamayabileceği, ve hatta çocuğun ana rahmine bedeninin hiçbir bölümü görülemeyecek biçimde gömülmüş olduğu, dolayısıyla da Kilise'nin usullerine uygun biçimde vaftiz edilmesinin mümkün olamayacağı vakalara, ender de olsa, rastlandığını bildirir. Görüşlerinize başvuran cerrah bir şırınga aracılığıyla, anneye zarar vermeksizin, çocuğu doğrudan vaftiz etmek dileğindedir. Kullanmayı önerdiği aracın uygun ve yasal olup olmadığını ve söz konusu vakada kullanılıp kullanılamayacağını sormaktadır.

CEVAP.

Konsey sorulan sorunun cevaplandırılmasının çok zor olduğu görüşündedir. Tanrıbilimciler bir yandan ruhani doğum demek olan vaftizin doğumdan sonra yapılması ilkesini, öğretileri gereği kişinin İsa'da yeniden doğabilmesi için önce dünyaya gelmesi gerektiğini öne sürmektedirler. Aquina'lı Aziz Thomas, *bölüm 3, soru 88, madde 11*'de bu doktrinin kesin bir hakikat olduğunu belirtir: Kişi, der Kutsal Doktor, ana rahmindeki çocukları vaftiz edemez. Aziz Thomas'ın bu görüşü, doğmamış çocukların diğer insanlarla bir tutulamayacağı, bu yüzden de dıştan bir müdahaleyle, insan aracılığıyla, kurtuluş için gerekli kutsal ayinlerin onlara uygulanamayacağı olgusu üzerine kuruludur: *Ana rahminde yaşamakta olan çocuklar henüz diğer insanlarla birlikte yaşamlarını sürdürecekleri ışığın yüzünü görmemişlerdir; bu yüzden onlara bir insanın müdahalesiyle, insanlar aracılığıyla kurtuluş için gerekli olan kutsal ayinler uygulanamaz.* Kilise usulleri Tanrıbilimcilerin koydukları kuralların nasıl uygulanacağını belirler ve her ikisi de ana rahmindeki çocukların, bedenlerinin hiçbir bölümü görülemiyorsa vaftiz edilemeyeceği görüşündedirler. Tanrıbilimciler ile Kilise usulleri arasındaki mutabakat, ki piskoposluğun kurallarını oluştururlar, söz konusu soruyu kesin cevaplamaya yeterli bir otorite oluşturmaktadır; ancak Konsey, konuyu vicdanen değerlendirmiş ve bir yandan Tanrıbilimcilerin yürüttükleri muhakeme kolaylaştırıcı gerekçelere dayandığı, Kilise usullerinin yasaklaması ise ana rahminde böyle mahsur kalmış çocukların öne sürülenin aksine doğrudan vaftiz edilemeyeceği varsayımına dayandığı için; öte yandan, aynı Tanrıbilimciler öğretilerinde Hazreti İsa'nın kutsayıcı ayinlerinin insanlığı kutsamak uğruna kolay ama gerekli araçlar kullanılırken belli risklerin göze alınabileceğini öne sürdükleri için; dahası, ana rahmindeki çocuklar lanetlenebileceklerine göre, günahlarından arınma haklarının da olması gerekeceğinden;—Konsey, bütün bu mülahazaları ve bu gibi durumlarda anneye zarar vermeksizin çocukları vaftiz etmek için bir aracın bulunduğunu öne süren görüşü de değerlendirdiğinde, Tanrının bu durumda kalan çocuklardan yardımını esirgemeyeceğine inandığı ve belirtilen yöntemle ve söz konusu araçla vaftizin gerçekleştirilebileceğini varsaydığı için, söz konusu aracın kullanılabileceği görüşündedir. Ancak, önerilen yöntemin onaylaması evrenselleşmiş bir kuralı değiştirmek anlamına da geleceğinden, Kon-

sey, soru sahibinin kendi piskoposuna danışması ve önerilen yöntemin kullanışlılığını ve tehlikelerini ve nasıl kullanılacağını yetkililere onaylatması ve piskoposun onayını da aldıktan sonra sorunun Kilise'nin kurallarını açıklama ve yasalara uygun değillerse onları ihlal etme hakkını elinde tutan Papa'ya iletilmesi gerektiği, vaftiz yöntemi her ne kadar akla uygun ve geçerli olsa da, bu iki yetkenin görüş birliği olmaksızın öneriyi onaylayamayacağı görüşündedir. Soru sahibinin kendi piskoposuna başvurması ve onu halihazırdaki karardan haberdar etmesi önerilir ki, böylelikle söz konusu yetke, aşağıda imzası olan doktorların mülahazaları üzerine kurdukları nedenleri onaylıyor ise, gerektiğinde, yani çocuğun kurtuluşu adına önerilen yöntemin uygulanması için izin istemenin ve cevap beklemenin tehlikeleri gerekçesiyle böyle bir karar verme yetkisini haiz kılınabilsin. Bunun yanı sıra Konsey, önerilen yöntemin uygulanma olasılığı açısından, çocuk eğer söz konusu yöntemi uygulayanların beklentileri hilafına dünyaya gelir ise, *koşullu olarak* vaftiz edilmesi gerektiği kanısındadır, ve bu durumda Konsey, bedeninin herhangi bir bölümü gözle görüldüğünde çocuğun vaftiz edilebileceğine dair tüm kurallara uymakla birlikte, sağlam ve sağlıklı olarak dünyaya gelmesi halinde koşullu vaftiz edilmesini tavsiye ve tayin eder.

10 Nisan 1733 tarihinde Sorbonne'*da müzakere edilmiştir.*

A. Le Moyne,
L. De Romigny,
De Marcilly.

5 *par le moyen ... aucun tort a le pere*: "Bir şırınga aracılığıyla ve babaya hiçbir zarar vermemek koşuluyla" Sterne sık sık Fransızca yanlışları yapardı. Burada yaptığı yanlış (*a le pere*), ikinci baskıda "*au père*" olarak düzeltilmiştir.

XXI. BÖLÜM

1 *Dryden*: Bu fikirden John Dryden (1631-1700) *Essay of Dramatick Poesie* (1668; Dramatik Şiir Üzerine Denemeler) adlı yapıtında söz eder, ancak kendi fikri değildir.

2 *Addison*: Joseph Addison (1672-1719), *Spectator* 371'de, "Bizim İngiliz komedimiz, karakterlerinin ilginç ve çeşitli olması açısından öteki ülkelerin komedilerinden üstündür, çünkü içinde pek çok 'tuhaflık ve şaklaban' bulunur" der. İklimin karakter üzerindeki etkisinden de *Spectator* 83 ve 162'de söz eder.

3 *Ακμή*: Doruk.

4 *Dinah*: Dinah, İngiltere'de 17. yüzyılın ortalarından beri hizmetçiler ve işçiler arasında yaygın olarak rastlanan bir addı.

5 *Tacitus*: Cornelius Tacitus (yak. 56-120). Romalı hatip ve tarihçi. Özlü oluşu nedeniyle övülen ancak zaman zaman da aşırı kısaltılmış bulunarak eleştirilen bir edebi üslubu vardı.

6 *Namur*: Brüksel'in güneyinde Sambre ile Meuse'ün sularının birbirine kavuştuğu noktada stratejik bir konuma sahip olan Namur, 1690'larda iki kez

(1692'de Fransızlar, 1695'te William'ın kumandanlığındaki birleşik ordular tarafından) kuşatılmıştır. Toby amca ikinci kuşatma sırasında yaralanmıştır. Namur büyük çabalar sonucu ele geçirilmiş, ancak kesin bir askeri başarı kazanılamamıştır.

7 *boynuz-siper*: *Tristram Shandy*'de, Toby amcanın istihkâm bilimine ilişkin terimleri kullanması, kısmen, diğer karakterlerin olduğu gibi okurun da kafasını karıştırmak içindir. Sterne istihkâm konusundaki bilgisini Chambers'ın *Cyclopaedia*'sından edinmiştir. *Boynuz-siper*, tek cepheli bir ileri mevzi istihkâmıdır, bir perdeyle birbirine bağlı ve ana istihkâma paralel kanatlarla eklenmiş iki yarım-tabyadan oluşur. *Tabya*, yamuk beşgen formundadır. *Yarım-tabya*, tabyanın ikiye bölünmüşü olup, tabanı ana istihkâmın çizgisine paraleldir.

8 *Copernicus*: Gezegenlerin geri kayma olgusu ya da gözle görülür gerileyişlerini Nicolaus Copernicus (1473-1543) dünyanın kendi çevresinde (günlük) ve güneşin çevresinde (yıllık) dönmesi ile açıklar. *De hypothesibus motuum coelestium a se constitutis commentariolus* adlı elyazmasında yer alan bu belirleme ile Copernicus güneş merkezli bir evren görüşünü ilk kez açıklamıştır.

9 *Amicus Plato, sed magis amica veritas*: "Platon benim dostumdur, ama hakikat ondan daha üstün bir dosttur."

10 *Foro Scientiæ*: Bilim alanı.

11 *Lillabullero*: 1687'de bir olasılıkla Thomas Wharton (daha sonra Wharton Markizi) tarafından ve Tyrconnel Kontu'nun İrlanda'yı yönetme biçimini eleştirmek amacıyla yazılmış bir şarkıdır. Beste ilk kez 1686'da duyulmuş, güfte ve beste ilk kez 1688'de bir arada yayınlanmıştır.

12 *Argumentum ad Verecundiam*: İffetliliğe yönelik tartışma.

13 *ex Absurdo*: Saçma (absürd) üzerine temellendirilmiş tartışma.

14 *ex Fortiori*: Retorikte, kabul edilmiş bir sonuçtan yola çıkarak daha aşikâr bir sonuca varan tartışma.

15 *Ars Logica*: Mantık sanatı.

16 *Argumentum Fistulatorium*: Düdük çalanın tartışması. Daha önceki mantık terimlerinden farklı olarak, Sterne'in kendi uydurduğu bir terimdir.

17 *Argumentum Baculinum*: Sözlük anlamı, baston tartışmasıdır; kaba kuvvete dayalı bir tartışma anlamında kullanılıyor.

18 *Argumentum Crumenam*: Keseye yönelik tartışma; *crumena*, boyuna asılan meşin para kesesidir.

19 *Argumentum Tripodium*: Üçüncü bacak tartışması; Sterne'in bir diğer icadı.

20 *Argumentum ad Rem*: Şey'e yönelik tartışma; kabul edilen mantık terimlerindendir, ancak Sterne burada sözcük oyunu yapmaktadır.

XXII. BÖLÜM

1 *Piskopos Hall*: Joseph Hall (1574-1656). Din adamı ve ahlak felsefecisi. 1627'de Exeter, 1641'de Norveç piskoposu olmuştur. Hicivleriyle ün yapmıştır. Sterne çok sevdiği bu yazarın vaazlarını intihal etmiş, *A Sentimental Journey*'de onu yorumlamış, *Tristram Shandy*'de ise eleştirmiştir.

XXIII. BÖLÜM

1 *Momus penceresi*: Lukianos anlatır: Hephaistos insanı yaratırken, onu insanın bağrına bir pencere açmamakla suçlayan Tanrı Momus'un bu eleştirileri nedeniyle cennetten kovulmuştur.

2 *pencere vergisi*: Pencere vergisi, İngiltere'de 18. yüzyıl boyunca evinin pencere sayısına ve türüne göre halktan alınmış bir vergidir.

3 *dışarıdan bakınca arı kovanı*: İki ucunda iki cam pencere olan arı kovanı.

4 *Virgil*: Publius Vergilius Maro (İ.Ö. 70-19), *Aeneid* adlı yapıtında (iv, s. 173 ve devamı) Dedikodu'nun (şöhreti, halkın sesini, söylenti ve dedikoduyu simgeleyen Fama) Dido'nun Aeneas'a (Yunanca Aineias) olan aşkını bütün dünyaya nasıl yaydığını anlatır.

5 *İtalyanlar*: Sterne bir olasılıkla, o sıralar İngiltere'deki İtalyan opera sanatçıları arasında saygın bir konumda olan *castrati*'ye (hadımlar) gönderme yapmaktadır.

6 *ad populum*: Halk arasında.

7 *Doğa-Dışı'lar*: Sağlık için gerekli, ancak aşırıya kaçıldığında, ya da bir kaza sonucu, hastalıklara neden olabilecek altı şey: hava; et ve içki; uyumak ve uyanmak; hareket etmek ve dinlenmek; dışkılamak ve kabızlık; akıl hastalıkları.

8 *Camera*: *Camera obscura*, karanlık kutu.

XXIV. BÖLÜM

1 *Feylesof*: Kinik filozof Diogenes'in (İ.Ö. yak. 400-325), Elea'lı Zenon'a (doğumu İ.Ö. yak. 490) atfedilen, devinimin var olmadığı tezini çürütmek için ayağa kalkıp yürüdüğü varsayılır.

XXV. BÖLÜM

1 *oss pubis*: Kasık kemiği.

2 *oss ilium*: Kalça kemiği.

3 *coxendix*: Kalça.

TRISTRAM SHANDY

Beyefendi'nin Hayatı ve Görüşleri

Ταρασσει τους Ἀνθρώπους οὐ τὰ Πράγματα, αλλα τὰ περι τῶν Πραγμάτων, Δογματα.

II. KİTAP

1760

I. Bölüm

AMCAM *Toby*'nin yara aldığı *Namur* kuşatması üzerine yapılan pek çok konuşma ve kovuşturma sonucu içine düştüğü şaşkınlığı açıklamaya yer açmak amacıyla yeni bir kitaba başlıyorum.

Okur, Kral *William*'ın savaşlarının[1] tarihçesini okumuşsa kendisine anımsatmak, eğer okumamışsa, bilgilendirmek isterim: Bu kuşatmanın en unutulmaz taarruzlarından biri de *İngiliz-ler* ve *Hollandalılar* tarafından, ileri dış bayırda, büyük kanalı ya da su hendeğini çevreleyen *Aziz Nicolas* kapısı önünde, *İngilizlerin, Aziz Roch* yarım tabyası ile dışsiperinin[2] atışlarına alabildiğine açık oldukları noktada gerçekleşmiştir. Bu ateşli çatışmaların anafikri kısaca şuydu: *Hollandalılar* dışsiperin karşısında mevzilenmiş,—*İngilizler, Aziz Nicolas* kapısı önünde gizli geçit taktiğini[3] ustaca uygulamış, *Fransız* subaylar elde kılıç ateş hattı üzerine kahramanca sıralanmışlardı.

Amcam *Toby, Namur*'da görgü tanığı olduğu en önemli taarruz olan bu çatışmayı özel bir biçimde, süslü sözcüklerle anlatmaya özen gösterirdi,—*Maes* ve *Sambre*'ın suları tam burada birbirine karıştığı için kuşatmayı gerçekleştiren ordular birbirlerinin manevralarını doğru dürüst izleyemiyorlardı,—amcamın zihin karışıklığı yüzünden, öyküsünü anlaşılır bir biçimde anlatmaya çabalarken, dinleyenler onun nerede olduğunu, ne yaptığını iyice anlayabilsinler diye dış bayırla iç bayır, sahra şevi ile gizli geçit, yarım-ayla[4] dış tabya[5] arasındaki ince farkları ve ayrımları açıkça ifade etmeye çalışırken, üstesinden gelinmez güçlüklerle karşılaşırdı.

Yazarlar bile çoğu kez bu gibi terimleri birbirine karıştırırlar; amcam *Toby*'nin bunları açıklar ...ya ve bu arada birçok yanlış ka-

nıyı düzeltmeye uğraşırken, çoğu kez konuklarını, bazen de kendini şaşkına çevirmesini anlayışla karşılamalısınız.

Kabul etmek gerekir ki, babamın üst kata amcamı ziyarete gönderdikleri doğru düzgün düşünebilen kişiler olmadığı sürece, ya da *Toby* amcam açıklama yapmaya uygun bir ruh hali içinde değilse, ne yaparsa yapsın, konuşmasını anlaşılır bir biçimde sürdürebilmesi gerçekten de çok zordu.

Amcam *Toby*'nin anlattıklarını daha da anlaşılmaz kılan bir başka şey de *Maes*'in kıyılarından büyük su hendeğine kadar uzanan *Aziz Nicolas* kapısı önündeki dış bayır taarruzunun pek çok çukur, kanal, suyolu ve hendekle delik deşik edilmiş bir arazide gerçekleşmiş olmasıydı. Amcam, bu yarıklar arasında iyice şaşkına dönüyor, canını kurtarmak için ne ileri gidebiliyor, ne geri gelebiliyor, ve çoğu kez öykünün bu noktasında saldırıdan vazgeçmek zorunda kalıyordu.

Bu geri püskürtülmeler amcam *Toby*'yi tahmin edemeyeceğiniz kadar huzursuz ediyordu; oysa babam, kardeşine beslediği sevecen duygular yüzünden, onun odasına her gün yeni dostlar, yeni sorgulayıcılar taşımaktaydı—amcamın işi gerçekten de çok zordu.

Kuşkusuz amcam *Toby* kendine hâkim olmayı, durumu idare etmeyi herkes kadar başarıyordu, ancak, dış tabyadan kaçayım derken yarım-aya düşen, gizli geçitten kurtulayım derken dış bayırdan aşağı yuvarlanan, çukurdan çıkayım derken hendeğe giren birinin için için nasıl öfkelenip söylenmeye başladığını tahmin edebilirsiniz—amcam da öyle yapıyordu zaten. Her saat başı karşılaştığı bu ufak tefek sıkıntılar, *Hippocrates*'i[6] okumamış olanlara önemsiz, basit gelebilir, oysa *Hippocrates*'i, ya da Dr. *James Mackenzie*'yi[7] okuyan ve zihinsel rahatsızlıkların sindirim üzerindeki etkilerini bilenler, (bir yemeği sindirmek oluyor da, bir yarayı sindirmek neden olmasın?) amcam *Toby*'nin yarasında baş gösteren şiddetli ve keskin zonklamalara nasıl katlanmak zorunda kaldığını kolayca tahmin edebilirler.

—Amcam *Toby*'nin bu konuda ahkâm kesecek hali yoktu—yaşadıkları ona yeterdi ve bu acılara, bu üzüntülere tastamam üç ay dayandıktan sonra bir yolunu bulup kurtulmaya karar verdi.

Bir sabah, yatağında sırtüstü yatarken—kasığındaki yaranın verdiği ıstırap başka türlü yatmasına olanak tanımıyordu—aklına bir fikir geldi: Eğer *Namur* kalesinin ve şehrinin surlarını ve çevresini gösteren bir harita bulup satın alabilir ve bunu bir tahtaya yapıştırırsa, işi belki biraz kolaylaşırdı. Şehrin ve kalenin yanı sıra *Namur*'ün çevresini de içeren bir harita düşünmüş olması dikkate değer, zira *Toby* amcam yaralandığında, *Aziz Roch* yarım-tabyasının[8] dış açısının[9] tam karşısındaki bir siperin dönüş açısından[10] otuz toise[11] kadar uzaktaki bir koltuk siperindeydi[12]—ve taş kasığına isabet ettiği anda bulunduğu yerin tam üzerine pekâlâ da bir raptiye saplayabileceğini düşünüyordu.

Amcamın bütün dilekleri gerçekleşti, böylece bir yığın ıstırap verici açıklama yapmaktan kurtulmakla kalmadı,—sonunda, birazdan okuyacağınız üzere, kendi BOŞZAMAN BEYGİRİ ile de tanışma fırsatı doğmuş oldu.

II. Bölüm

İNSANLARI eğlendirmek bahasına, eleştirmenleriniz ve zevk sahibi beyler tarafından karalanmanıza yol açacak ölçüde her şeyi altüst etmek kadar aptalca bir şey olamaz. Onları hiç davet etmezseniz—ya da, daha ayıbı—sofrada (meslekten) bir eleştirmen yokmuşçasına davranıp, öteki misafirlerinizle ilgilenirseniz, onlara apaçık böyle bir fırsat vermiş olursunuz.

—Her iki olasılığa karşı da önlemimi aldım. Bir kere, onlar için sofrada yarım düzine iskemle ayırdım; ikincisi, kendilerine dalkavukluk etmekteyim—ellerinizden öperim, Beyler—başka hiçbir topluluk bana bu keyfi yaşatamaz—sizleri görmekten fevkalade mutluyum—istirham ederim, çekinmeyiniz, seremoniye gerek yok, lütfen oturunuz ve keyfinize bakınız.

Altı iskemle ayırdığımı söylemiştim ve tam bir yedinciyi de, tam şu durduğum yeri, onlar için boş bırakma hoşgörüsünü gösterecekken—durdum, çünkü bir eleştirmen (meslekten değil, doğuştan) bana görevimi gereğince yapmış olduğumu söyledi. O halde bu iskemleye kendim oturacağım ve gelecek yıl kendime çok daha fazla yer edinmeyi umacağım.

—Ama nasıl olur! amcanız *Toby*, anlaşıldığı kadarıyla bir asker ve siz onu bize hiç de akılsız biri olarak tanıtmadınız,—o halde, nasıl böyle şaşkın, böyle kafası karışık, zihni dağınık, tıpkı—Git bak.

Evet, Sayın Eleştirmen, sizi yanıtlayabilirdim ama buna tenezzül etmiyorum—hiç de uygar bir konuşma biçimi değil bu,—olup bitenleri açık seçik, anlaşılır biçimde anlatamayan bir adam, ya da iyice diplere, insan cehaletinin ve kafa karışıklığının kökenine varmayı başaramamış biri böyle konuşabilir ancak. Dahası, fazla kahramanca bir yanıt olur—ben de bu yüzden bu yanıtı reddediyorum,—çünkü bu tür saldırılar karşısında ıslıkla *Lillabullero* çalmak gibi bir alışkanlık edinmiş de olsa,—asker olması nedeniyle amcam *Toby* cesaretten yoksun değildi ve vereceği yanıt ona tam tamına uyardı;—ama bana uymaz. Görüyorsunuz ki, ben ilim irfan sahibi biri olarak yazmaktayım;—kinayelerim, tasvirlerim, istiarelerim, mecazlarım bile hep allame işi,—hem ben kişiliğimi gerektiğince korumaz, farklılığımı ortaya koymazsam,—halim nice olur? Mahvolurum Efendim;—tam da bir eleştirmenin yerine oturacakken,—iki kişilik yer ayırmalıymışım.

—Bu nedenle sizi şöyle yanıtlayacağım:

Söyler misiniz Efendim, şimdiye dek *Locke*'un İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme'si gibi bir kitap okudunuz mu hiç?—Beni yanıtlamak için acele etmeyiniz,—zira, okumadıkları halde bu kitaptan alıntı yapan,—okuyup da anlamamış olan pek çok kişi biliyorum:—Siz de bunlardansanız eğer, yazı yazmaktaki amacım insanları bilgilendirmek olduğuna göre, bu kitabın konusunu size üç sözcükle açıklayayım.—Bu kitap bir tarihtir.—Bir tarih mi? Kimin tarihi? Neyin? Nerede? Ne zaman?—Acele etmeyiniz—Bu bir tarih kitabıdır, Efendim (dünyaya böyle salık verilebilir), bir adamın aklından geçenleri anlatır, ve,—kitap hakkında söyleyecek başka sözünüz yoksa, inanın bana, metafizikçiler çevresinde hiç de aşağılanmazsınız.

Aklıma gelmişken söyleyeyim dedim.

Şimdi benimle birlikte ilerleyip konunun derinliklerine dalarsanız eğer, bir adamın zihnindeki belirsizliklerin ve karışıklıkların üç nedeni olduğunu görebilirsiniz.

İlk şeyden önce duyarsız organlar, sevgili Efendim. İkinci-

si, söz konusu organlar duyarsız olmadıkları zamanlar nesnelerin onlar üzerinde bıraktıkları hafif, gelip geçici izlenimler. Ve, üçüncü olarak da, içine gireni tutamayan kevgir gibi bir bellek.—Oda hizmetçiniz *Dolly*'yi çağırınız, bu meseleyi *Dolly*'nin de *Malebranch*[1] kadar anlayabileceği biçimde basitleştiremezsem eğer, takkemle zilim[2] sizin olsun.—*Dolly*, *Robin*'e yazdığı nameyi bitirip elini cebine soktuğunda, bu fırsattan yararlanın ve dünya yüzünde hiçbir şeyin, algılama organlarımızı ve yetimizi *Dolly*'nin elinin aramakta olduğu o nesne kadar güzel örnekleyip açıklayamayacağını anımsayın.—Organlarınız benim size anlatmamı gerektirecek kadar duyarsız değil—bir inç boyunda kırmızı dipli mum, Efendim.

Eritilip mektubun üzerine akıtıldığında—eğer *Dolly* yüksüğünü arama işini gereğinden fazla uzatmış ve bu yüzden mum donmuşsa, üzerinde mektup mühürleme dürtüsünün doğal sonucu olan yüksük izi oluşamayacaktır. Pekâlâ: Eğer *Dolly*'nin mumu, daha iyisini bulamadığından, balmumu ya da daha yumuşak türden bir mumsa,—bir iz oluşacak,—ama *Dolly* ne kadar bastırırsa bastırsın, bu iz kalıcı olmayacaktır. Ve, nihayet, mumun iyi cins bir mum olduğunu ve yüksüğün izinin açıkça görülebileceğini varsaysak bile, hanımı zili çaldığından *Dolly* alelacele yüksüğü mumun üzerine bastıracaktır;—dolayısıyla her üç durumda da, yüksüğün bıraktığı iz, aslına bir bakır metelik kadar benzeyecektir.

Bana inanın, bunların hiçbiri amcam *Toby*'nin konuşmasındaki anlaşılmazlığın gerçek nedeni değil; ben de zaten bu yüzden bütün bunları uzun uzadıya anlatmaktayım, tıpkı büyük fizyologlar gibi,—dünya gerçek nedenin ne *olmadığını* anlasın diye.

Gerçek nedene gelince, yukarıda da değindim, çok bereketli bir belirsizlik kaynağıdır,—ve hep öyle kalacaktır,—bu neden, en keskin, en gelişmiş zihinleri allak bullak eden istikrarsız sözcük kullanımıdır.

Bire on bahse girerim (hem de *Arthur*'un yerinde),[3] eskilerin yazılı tarihlerini hiç okumamışsınızdır;—okuduysanız eğer—nice safraya, nice mürekkebe mal olan ve mürekkep damlası[4] diye bilinen nice korkunç savaşa yol açmıştır bunlar,—iyi yürekli bir adam bunları okumaya kalksa, gözleri yaşla dolar.

Nazlı eleştirmen! söylenenleri ölçüp biçtiğinde, ve kendi bilgini, sözünü ve söylemini ne denli altüst ettiklerini kendi kendine düşündüğünde, sadece ve yalnızca KONSEYLER'de *οὐσία* ve *ὑπόστασις*[5] adına kopartılan o gürültü ve patırtıyı anımsa; bilginlerin OKULLAR'ında iktidar ve ruh adına,—öz ve *cevher* adına,—madde ve mekân adına kopartılan o *velveleyi* düşün.—Koskoca SAHNELER'de anlamları belirsiz, küçücük sözcüklerin yol açtığı kargaşayı düşün;—bütün bunları göz önüne alırsan, amcam *Toby*'nin zihin karışıklığı seni şaşırtmayacaktır, onun iç bayırıyla dış bayırını,—sahra şeviyle gizli geçidini,—dış tabyasıyla yarım-ayını dinlerken gözlerin yaşaracaktır: Amcamın yaşamını tehlikeye düşüren fikirler değil—Tanrı esirgesin!—sözcüklerdi.

III. Bölüm

AMCAM *Toby* aklını taktığı *Namur* haritasını ele geçirir geçirmez, bütün dikkatini bu haritayı incelemeye verdi, çünkü tek arzusu bir an önce iyileşmekti ve iyileşmesi de, okumuş olduğunuz üzere, zihinsel rahatsızlıklardan, tutkulardan kurtulmasına bağlı olduğundan, ele aldığı konuyu heyecanlanmadan anlatabilmesi için, bu konuda alabildiğine uzmanlaşması gerekiyordu.

On beş günlük ciddi ve zahmetli bir uygulama sonucunda, —amcam *Toby*'nin kasığındaki yaraya hiç de iyi gelmemişti bu çaba—devede kulak sayılabilecek bazı kenar köşe belgelerin ve *Gobesius*'un[1] *Felemenkçe* aslından çevrilmiş olan askeri mimarlık ve piroboloji üzerine yapıtının da yardımıyla, konuşmasına bir oranda açıklık kazandırabilmiş ve henüz iki ay dolmadan hayli belagat kazanmıştı;—böylece de ileri dış bayır taarruzunu doğru düzgün anlatmakla kalmayıp,—artık konuşma sanatına başlangıçtaki amacının gerektirdiğinden de fazla vakıftı—*Maes* ve *Sambre* ırmaklarını geçip *Vauban* hattına,[2] *Salsines Manastırı*'na vs. dek uzanabilmekte, konuklarına yaralanma şerefine nail olduğu *Aziz Nicolas* kapısındakinin yanı sıra, diğer bütün taarruzların öykülerini bir bir anlatabilmekteydi.

Ne var ki, bilgi merakı da servet düşkünlüğü gibi edinildik-

çe artar. Amcam *Toby* haritasının üzerinde ne kadar çalışırsa ona o kadar bağlanıyordu,—tıpkı, o elektrikli kaynaşma, o süreç, size daha önce de söyledim, o biteviye sürtüşme ve yakınlaşma sonucu, işinin erbabı kişilerin virtüöz-leşme, resim-leşme, kelebekleşme ve keman-laşma mutluluğuna ermeleri gibi.

Amcam *Toby* bilim şerbeti çeşmesinden ne kadar çok içerse, susuzluğunun ateşi ve sabırsızlığı o kadar artmaktaydı; öyle ki, yatağa mahkûm oluşunun üzerinden daha bir yıl geçmeden hayli yol almış, *İtalya* ve *Flanders*'da surlarla çevrili hemen her şehrin bir planını ele geçirmiş, bir yandan da bunların nasıl kuşatıldıklarının, nasıl yeniden onarılıp tahkim edildiklerinin tarihlerini okuyup dikkatle karşılaştırdığından ve bütün bu okumalardan yoğun bir ilgi ve keyif duyduğundan, kendini, yemeyi, içmeyi, yarasını, odaya kapanıp kalmışlığını unutur olmuştu.

İkinci yıl, amcam *Toby İtalyanca*'dan çevrilmiş *Ramelli*[3] ve *Cataneo*'yu satın aldı—ayrıca *Stevinus*'u, *Marolis*'i, Şövalye *de Ville*'i, *Lorini*'yi, *Cochorn*'u, *Sheeter*'i, *Pagan* Kontu'nu, Mareşal *Vauban*'ı, Mösyö *Blondel*'i, ve papazla berber Don Kişot'un kitaplığını bastıklarında[4] orada şövalyelik üzerine ne kadar kitap bulduysa, o kadar çok askeri mimarlık kitabı satın aldı.

Üçüncü yılın başlarına doğru,—aylardan *Ağustos*'tu, yıl doksan dokuz, amcam *Toby* ateşli silahlar konusunu biraz irdelemek gereğini duydu.—Ve en doğrusu bilgiyi kaynağından edinmektir diye düşünüp, güllenin düz çizgi sahtekârlığı altında yaptığı bütün o maskaralıkları keşfeden ilk adam olduğu söylenen *N. Tartaglia*[5] ile işe koyuldu.—Bu *N. Tartaglia*, amcam *Toby*'nin öyle kolay kolay üstesinden gelebileceği bir iş değildi.

——Hakikat Arayışı sonsuzdur!

Amcam *Toby* tam güllenin hangi yönde ilerlemediğini öğrenmişti ki, bu kez de insafsızca onun ne yönde ilerlediğini araştırmak gibi bir yola itildi ve bu yolda ilerlemeye başladı. İhtiyar *Maltus*'la[6] yeni baştan başladı; onu uzun uzadıya inceledi; ardından *Gallileo*[7] ve *Torricellius*'a[8] girişti ve güllenin izlediği yolun geometri kurallarınca kesinlikle belirlenmiş bir PARABOL—ya da HİBERBOL—olduğunu, bu yolun konik kesiminin parametresinin ya da *latus rectum*'unun,[9] güllenin ağırlığı ve genişliğiyle doğru orantılı olduğunu, ayrıca topun kuyruğu yatay pozisyonday-

ken, yolun tümünün güllenin geliş açısının sinüsünün iki katı olduğunu,—parametresinin yarısının ise——yeter, sevgili *Toby* amca,—yeter!—bu dikenli, bu çılgın yolda bir adım daha atma—basamaklar sarpa sarıyor! bu labirentin kuytuları çetrefil! BİLGİ peşinde—can alıcı bir hortlak o—koşarken başına gelecek belalar çetrefil.—Sevgili amca! Kaç—uç—uzaklaş ondan, yılandan kaçar gibi.—Olur mu hiç, iyi yürekli adam! geceler boyu kasığındaki yarayla böyle oturup kanını hummalı nöbetlere teslim etmek! Heyhat! hastalığın nüksedecek,—terin kuruyacak,—ruhun berhava olacak,—yaşam gücünü yitirceksin,—özsuyun tükenecek,[10]—kabız olacaksın, sağlığın bozulacak—yaşlanacaksın şimdiden.—Ah amca! *Toby* amcam benim.

IV. Bölüm

ŞUNU anlamayan adamın kalemşörlük konusundaki bilgisi benim gözümde beş para etmez:—Amcam *Toby*'ye yönceltilmiş bu son ateşli sözler yanında dünyanın en iyi düzyazı örneği bile eğreti kalacağından,—okurun damağında soğuk ve yavan bir tad bırakacağından—henüz hikâyemin orta yerindeyken bölümü noktaladım.

—Benim türümdeki yazarların ressamlarla paylaştıkları ortak bir ilke vardır.—Aslına tümüyle sadık kalarak kopyalamak resimlerimizin yeterince çarpıcı olmalarını engellediğinde, bizler ehven-i şeri seçer ve güzelliği ihlal etmektense hakikati tahrif etmeyi yeğleriz.—Bu sözleri *cum grano salis*[1] alınız, ancak öyle bile olsa,—bu benzetme sadece geçen bölümün sonundaki ateşli sözlerin soğumasına zaman tanımak için yapıldığı için—okurun kendine özgü gerekçelerle bu görüşe katılıp katılmaması pek de önemli değil.

Üçüncü yılın sonlarına doğru konik kesimin parametresi, yarı parametresi gibi hesapların yarasını azdırdığını fark eden *Toby* amcam güllelere küstü ve onları incelemekten vazgeçerek çalışmalarını istihkâm sanatının uygulamalarıyla sınırladı. Çalışmaya başlar başlamaz da, bu konuyu incelemekten hoşlandı, ve keyfi, kurulu bir zembereğin aniden boşalması misali, gerisin geriye geliverdi.

Amcamın her gün temiz bir gömlek giyme alışkanlığından vazgeçmesi,—berberini tıraş olmadan göndermeye başlaması,—doktoruna yedi pansuman boyunca bir kez bile yaram nasıl gidiyor diye sormaz oluşu da,—yarası artık ilgilendirmiyordu onu,—bu yıla rastlar. Ve sonra, birden,—inanmayacaksınız, şimşek kadar hızlı bir değişimdi bu,—amcam artık iyileşmek istiyorum diye ah vah etmeye başladı. Babama sızlanıyordu, doktoruna katlanamıyordu—ve bir sabah, merdivenleri çıkmakta olan doktorun ayak seslerini duyar duymaz, kitaplarını kapattı, alet edevatını bir kenara itti ve doktoruna tedavisinin çok fazla uzadığını söyleyerek onu uyardı:—Tedavim, dedi amcam doktoruna, çoktan bitmiş olmalıydı.—Çektiği acıları, dört yıldır yaşadığı bu mapushane yaşamının ezasını, cefasını uzun uzadıya anlattı; sevgili dostlarının anlayışlı bakışları, kardeşçe yüreklendirmeleri de olmasa, diye ekledi, çoktan bu felaket altında ezilir kalırdı. Amcam *Toby*'nin hitabet yeteneği karşısında babamın gözleri yaşlarla doldu—bunu hiç ummuyordu—amcam *Toby* doğuştan hatip değildi—bu yüzden babam daha da etkilenmişti. Doktor hayretler içinde kalmıştı—ortada bu sabırsızlık alametlerini, hatta çok daha ağırlarını duyması için neden olmadığından değil, yalnızca beklenmedik bir durumla karşılaştığından,—amcamın bakımını üstlendiği dört yıl boyunca bir kez olsun böyle davrandığına tanık olmamış, ağzından tek bir aksi söz, tek bir şikâyet çıktığını duymamıştı;—amcam *Toby* hep sabretmiş, hep katlanmıştı.

Katlanmayı seçersek şikâyet hakkımızı elimizden alırlar bazen,—ama bir başlamayagörelim, en tiz sesimizle bağırırız çoğu kez:—Doktor iyice şaşırmıştı—ama amcam *Toby* sözünü sürdürüp kendisinden yarasını derhal iyileştirmesini, aksi halde Kral'ın baş doktoru Mösyö *Ronjat*'yı çağırtmaya kesin kararlı olduğunu söyleyince daha da afalladı.

Yaşamak ve sağlıklı olmak arzusu insanın doğasında vardır; özgürlük ve gelişme isteği bu tutkunun kız kardeşi olurlar. Amcam *Toby* de kendi türünün bu özelliklerine sahipti ve bunların ikisinden biri amcamın iyileşip sokağa çıkmak için canü yürekten duyduğu arzuyu açıklamaya yeterliydi,—ancak, bizim ailemizde hiçbir şeyin olması gerektiği gibi olmadığını size daha önce de söylemiştim—bu olayda da birdenbire beliren bu dayanıl-

maz isteğin ortaya çıkış biçimi ve zamanı, dikkatli okuru, acaba amcam *Toby*'nin başka bir maksadı, başka bir merakı mı vardı, diye düşündürebilir: Evet, vardı; bu maksat ve merakın ne olduğu bir sonraki bölümün konusudur. Bunu da hallettikten sonra, artık salondaki şöminenin başına, amcam *Toby*'yi cümlesinin orta yerinde bıraktığımız yere geri dönmemizin uygun olacağını teslim ediyorum.

V. Bölüm

KİŞİ kendini bir tutkuya teslim ederse,—ya da, bir başka deyişle, BOŞZAMAN BEYGİRİ iyice dik başlı kesilip de gemi azıya alırsa,—elveda serinkanlı sağduyu, elveda düzgün düşünce!

Amcam *Toby*'nin yarası gerçekten de hemen hemen tümüyle iyileşmişti ve doktor geçirdiği şaşkınlıktan kurtulup yeniden konuşabildiğinde, amcama yaranın kapanmaya başladığını, eğer yeni bir pullanma görülmezse—ki öyle bir belirti yoktu—beş altı hafta içinde tümüyle iyileşmiş olacağını söyledi. Doktor on iki saat önce, ona yirmi yıla kadar iyileşebileceğini söylemiş olsa, bu süre amcam *Toby*'ye beş altı haftadan kısa gelirdi. Ama şimdi çok hızlı düşünmekte, planını uygulamak için sabırsızlanmaktaydı.—Bu yüzden de hiçbir kula akıl danışmadan,—bu arada belirteyim, eğer kişi danışsa da verilen öğütleri dinlemeyecekse, doğrusu danışmamaktır zaten;—uşağı *Trim*'e bir miktar sargı bezi ile pansuman merhemi paketlemesini, sonra da bir araba kiralayıp o gün saat tam on ikide—babam Borsa'dayken—kapının önünde olmasını söyledi. Ardından masanın üzerine doktora verilsin diye bir banknot, babama iletilmek üzere bir teşekkür mektubu bırakıp, haritalarını, istihkâm sanatı kitaplarını, alet edevatını vs. topladı ve bir kolunda koltuk değneği, öteki kolunda *Trim*, *Shandy Malikânesi*'ne müteveccihen yola çıktı.

Bu ani göçün nedeni, daha doğrusu doğuşu, şöyle açıklanabilir:

Bir önceki gece amcam *Toby*'nin haritalar vs. ile kuşatılmış olarak üzerinde çalıştığı masa, biraz küçük olduğundan—çünkü üzerinde her zaman irili ufaklı sayısız bilimsel aygıt dururdu—

amcam tütün kutusuna uzanmak isterken pergelini yere düşürmüş, pergelini almak için eğildiğindeyse gömleğinin yeni alet edevat çantasına ve mum makasına takılıp bu kez onları yere yıkmış, ve, şansı bir kez ters dönmüş olduğundan, makas düşmeden yakalayayım derken Mösyö *Blondel*'le *Pagan* Kontu'nu birbiri ardına yere yuvarlamıştı.

Amcam *Toby* gibi sakat bir adamın bunca belayla tek başına baş etmesi düşünülemezdi elbet.—O da zili çalıp uşağı *Trim*'i çağırmış, *Trim!* diye ünlemişti:—Lütfen bir bakar mısın şu karışıklığa.—Daha uygun bir teşkilat kurmalıyım, *Trim.* Cetveli al eline ve şu masanın enini boyunu bir ölç, sonra da marangoza gidip bununla aynı büyüklükte bir masa daha sipariş et.—Derhal Efendim, diye yanıtladı onu *Trim,* başını eğip amcamı saygıyla selamlayarak,—izninizle efendim, çok yakında taşradaki evinize gidebilecek kadar iyileşecekseniz ve,—istihkâm üzerine çalışmaktan bu denli keyif aldığınıza göre, masa sorununu sanırım tastamam çözebileceksiniz.

Size sırası gelmişken söylemeliyim, amcam kendi bölüğünden bir onbaşı olan ve *Trim* takma adlı bu emir erine—asıl adı *James Butler* idi; *Trim* adını askerde takmışlardı—çok kızgın olduğu zamanlar dışında, asla takma adından başka bir adla hitap etmezdi.

Zavallıcık *Namur* olayından iki yıl önce, *Landen* savaşında[1] bir misket mermisiyle sol dizinden yaralandığından askerlik yapamaz olmuş, kendi alayında pek sevildiği ve amcamın teklifini derhal kabul ettiği için, amcam *Toby* onu yanına emir eri olarak almıştı;—amcam *Toby*'ye karargâhta olsun, evinde olsun valet, uşak, seyis, berber, aşçı, terzi ve hastabakıcı olarak,—her bir rolünde ayrı ayrı, bağlılıkla, şefkatle, mükemmel hizmet etmişti.

Amcam *Toby* adamını pek sever, ilgi alanlarının benzer oluşundan ayrıca keyif duyardı. Zira Onbaşı *Trim* (bundan böyle kendisinden böyle söz edeceğim) dört yıl boyunca zaman zaman efendisinin tahkim edilmiş şehirler konusundaki nutuklarını dinlemiş ve sık sık da efendisinin haritalarına gizlice göz atmış olduğundan, BOŞZAMAN BEYGİRSEL olarak öğrendiklerinin yanı sıra, bir özel uşak olarak, *bizatihi Boşzaman Beygiri Dışı* kazanmalarıyla da, amcamın at koşturduğu alanda hiç de yabana atılmaya-

cak bir yetkinlik kazanmış,—evin aşçısı ve oda hizmetçisine bakılırsa, neredeyse amcam *Toby* kadar uzmanlaşmıştı.

Onbaşı *Trim*'in portresini tamamlamak için gerekli olan son fırça darbesi ile onun karakterindeki biricik karanlık çizgiyi de çekiyorum:—Herif akıl vermeden duramazdı—daha doğrusu, kendi sesine kulak vermekten çok hoşlanırdı; fakat çok saygılıydı, bu yüzden de konuşmamasını sağlamak çok da zor olmazdı—amma velakin bir kere ağzını açmaya görsün, imkânı yok susturamazdınız—inanılmaz bir çenebazdı—kendine özgü o saygılı tavrı eşliğinde sayısız *izninizle Efendim* süslemeleri ile sık sık konuşmasını böler, çenebazlığına çenebazlık katardı;—daha önceden uyarılmış olsanız bile Onbaşı *Trim*'e kolay kolay kızamazdınız. Amcam *Toby* kâh öfkelenir, kâh susardı, ama *Trim*'in bu kusuru ikisinin arasında hiçbir zaman ciddi bir soruna yol açmazdı. Amcam *Toby*, daha önce de belirttiğim gibi, adamını seviyordu; hem zaten, sadık bir uşağa her zaman naçiz bir dost gözüyle baktığından, onu susturmaya gönlü elvermezdi. İşte böyle bir adamdı Onbaşı *Trim*.

Haddim olmayarak, diye sözünü sürdürdü Onbaşı *Trim*, izninizle Efendim, bir öneride bulunup bu konudaki âcizane fikrimi söylememe izin verirseniz eğer,—*Trim*, dedi *Toby* amcam, çekinme konuş, ne düşündüğünü açıkça söyle. O halde, dedi *Trim*, (hayır, kaba bir köylü gibi kulaklarını sarkıtıp kafasını kaşıyarak değil) alnına düşen perçemini eliyle geri itip tümenini selamlayan bir asker gibi dimdik—Kanımca, dedi *Trim*, sol bacağını—sakat bacağını—biraz ileri atıp sağ eliyle duvarda asılı Dunkirk haritasını göstererek—Kanımca, dedi Onbaşı *Trim*, izninizle Efendim, naçiz kulunuzdan çok daha iyi bilirsiniz ki, bu dış tabyalar, tabyalar, perdeler ve boynuz-siperler, burada, kâğıt üzerinde siz Saygıdeğer Efendim ve bendenizin birlikte taşrada bir ya da bir buçuk dönümlük bir arazi üzerinde uygulayabileceklerimizle kıyaslanamayacak denli zavallı, acınası, saçma sapan görünüyor; yakında yaz gelecek, diye sözlerini sürdürdü *Trim*,—izninizle efendim; bahçede oturup, dilediğiniz şehrin ya da kalenin nografisini (nografi değil, iknografi, dedi amcam) verebilir, ve sizin tasarladığınız biçimde tahkim edememişsem eğer, sahra şevi üzerinden ateş edip düşürebilirsiniz onu. Gere-

keni yapacağından eminim, *Trim*, dedi amcam. İzninizle Efendim, diye sözünü sürdürdü *Trim*, poligonun çizgilerini ve açılarını bana tamtamına verirseniz—Bunu harfiyen yapabilirim, dedi amcam—İşe *fosse*[2] ile başlarım ve eğer, izninizle Efendim, uygun derinlik ve genişlik de bildirilmişse—Kılpayı hata olmaksızın bildirilecektir, *Trim*, dedi amcam—Bu taraftaki toprağı iç bayır için şehir yönünde, şu taraftaki toprağıysa dış bayır için kır yönünde kazar—Çok doğru, *Trim*, dedi amcam,—Ve onları tasarladığınız eğime getirdikten sonra,—izninizle Efendim, sahra şevini, *Flanders*'daki en mükemmel istihkâmlarda olduğu gibi, çok iyi bildiğiniz gibi Efendim çimle kaplarım—ve surları ve parapetleri[3] de çimlendirir—İstihkâmcılar onlara çim değil, *gazon*[4] derler *Trim*, dedi *Toby* amcam—İster gazon, ister çim deyiniz, diye yanıtladı *Trim*, Saygıdeğer Efendimin de bildikleri üzere, taş ya da tuğladan on kat daha iyi bir kaplama malzemesidir—Biliyorum *Trim*, bazı avantajları vardır, dedi amcam *Toby*, başını sallayarak—gülle gazon'a dümdüz dalar ve hendeği molozla, döküntüyle doldurup düşmanın kaleden içeri sızmasını engeller:—*Aziz Nicolas Kapısı*'nda olduğu gibi.

Saygıdeğer Efendim bu konularda, diye onu yanıtladı Onbaşı *Trim*, Majesteleri'nin ordusundaki tüm subaylardan çok daha bilgili—ancak izninizle Efendim, biz konumuzu masa ile sınırlayalım ve lütfen gidelim taşraya. Saygıdeğer Efendimin emirleri doğrultusunda beygir gibi çalışacağımdan, sizin için tüm bataryaları, sıçanyolları, hendekleri ve *palisado*'larıyla[5] herkeslerin görebilmek için yirmi mil yoldan gelecekleri mükemmel istihkâmlar inşa edeceğimden emin olabilirsiniz.

Trim konuştukça amcam *Toby*'nin yüzü pancar gibi kızarmaktaydı. Suçluluktan değil, tevazudan ya da kızgınlıktan da değil,—sevinçten kızarıyordu yüzü;—Onbaşı *Trim*'in tasarısı, betimlemeleri amcamı coşturup durmaktaydı. *Trim!* dedi *Toby* amcam, yeter! Harekâtı, diye sözünü sürdürdü *Trim*, Majesteleri'nin ve müttefiklerinin meydan savaşını başlattıkları gün başlatabiliriz ve kaleleri birbiri ardına hızla ele geçiririz.—*Trim*, dedi *Toby* amcam, sana yeter dedim—İzninizle Efendim, diye sözünü sürdürdü *Trim*, (koltuğu işaret ederek) siz koltuğunuza oturur, bu güzel havada bana emirler verirsiniz, ben de—Daha fazla söy-

leme dedim *Trim*, dedi *Toby* amcam. Böylelikle de yalnızca eğlenip iyi vakit geçirmekle kalmaz, izninizle Efendim—açık havanın, egzersizin, sağlıklı yaşamanın yararlarını da görmüş olursunuz—ve izninizle Efendim, yaranız da bir ay içinde tamamıyla kapanır. Yeterince konuştun, *Trim*, dedi amcam *Toby* (elini külot pantolonunun cebine sokarak), önerin fevkalade hoşuma gitti—İzninizle Efendim, gidip derhal bir istihkâmcı çapası satın alabilirim, bir kürek, bir kazma, bir çift—Yeter artık *Trim*, dedi amcam *Toby*, kendinden geçmiş bir halde ve *Trim*'in eline bir altın tutuşturarak, *Trim* dedi amcam *Toby*, daha fazla konuşma *Trim*, derhal aşağı in oğlum ve akşam yemeğimi getir, hemen şimdi.

Trim koşarak indi, efendisinin akşam yemeğini aldı getirdi ama nafile:—*Trim*'in harekât planı *Toby* amcamı öyle sarmıştı ki, bir lokma bile yiyemedi.—*Trim*, dedi *Toby* amcam, beni yatağıma götür—Ne fayda.—Amcam *Toby*'nin hayalhanesi Onbaşı *Trim*'in anlattıklarıyla yanıp tutuşmaktaydı, *Toby* amcamın gözüne uyku girmiyordu bir türlü.—Düşündükçe projeyi daha da çekici buluyor, sahne gözlerinin önünden gitmiyordu. Güneşin doğmasına iki saat kala, kesin kararını verdi: Onbaşı *Trim* ve kendisinin gizli firar planı aynen uygulanacaktı.

Amcam *Toby*'nin, *Shandy*'de, babamın mülkünün bulunduğu köyde, kendisine yaşlı bir amcadan miras kalmış şipşirin bir evi, bu evin de yılda yüz sterlin gelir getiren küçük bir arazisi vardı. Evin arkasında, ona bitişik çeyrek dönüm kadar bir bahçecik, bahçenin ucunda ise bu bahçeden bir dizi porsukağacıyla ayrılmış tastamam Onbaşı *Trim*'in önerdiği boyutlarda bir çayır bulunmaktaydı—İşte o yüzden *Trim* "bir ya da bir buçuk dönümlük bir arazi" der demez: Bu yeşil top çayırı anında amcam *Toby*'nin hayalhanesinin ağtabakası üzerinde belirip renklenivermişti—yüzünün renginin değişmesinin, en azından o denli kızarmasının ardındaki fiziksel neden işte buydu.

Hiçbir âşık, sevgilisine amcam *Toby*'nin gizlice yaşamayı düşlediği bu keyfe koştuğu kadar ateşle, bu denli hevesle koşmamıştır. Gizlice diyorum, çünkü daha önce de belirtmiştim, evle arazi arasında gelişmiş porsukağaçları vardı, üç bir taraftan da dikenli çobanpüskülünden sık çalılar ve bodur ağaçlarla kimselerin göremeyeceği biçimde çevrilmişti; bu yüzden gözlerden uzak olma

fikri, *Toby* amcamın yaşadığı zihinsel keyfi daha da artırmaktaydı—Nafile düşünce! Çevresi ne denli yüksek ağaçlarla çevrili olursa olsun, ya da ne denli gözlerden uzak olduğu sanılsın, sevgili *Toby* amca bir-bir buçuk dönümlük bir araziye yayılmış bu keyfi kimselerin haberi olmadan yaşayabileceğini nasıl düşünebilirdi!

Toby amcamla Onbaşı *Trim*'in bu işin üstesinden nasıl geldikleri—her biri macera dolu seferlerinin hikâyeleriyle birlikte—bu dramın *epitasis*'i[6] ve gelişimi açısından ilginç bir yan konu oluşturabilir. Ancak bizler şimdilik bu perdeyi kapatmak, ve, şöminenin başındaki konuşma sahnesine dönmek zorundayız.

VI. Bölüm

—Ne yapıyor olabilirler birader? dedi babam.—Galiba, diye onu yanıtladı amcam *Toby*, daha önce de söylediğim gibi, cümlesine başlarken piposunu ağzından çıkarıp külünü silkeleyerek;—Galiba, diye yanıtladı,—zili çalıp sorsak iyi olacak.

Tepemizdeki bu gürültü de ne, *Obadiah?*—dedi babam;—kardeşimle birbirimizi duyamaz olduk.

Efendim, dedi *Obadiah*, başını sol omuzuna doğru eğip babamı selamlayarak,—Hanımefendim ağırlaştı;—peki, ama *Susannah* neden peşinden ırz düşmanları kovalarmış gibi koşturuyor bahçede?—*Susannah*, Efendim, diye yanıtladı *Obadiah*, kestirmeden kasabaya varıp yaşlı ebe kadını getirmeye gidiyor.—Bir at eyerlensin, dedi babam, sen dosdoğru Dr. *Slop*'a, erkek ebeye git, selamlarımızı ilet—ve Hanımefendi'nin doğum sancılarının başladığını, kendisinin seninle birlikte derhal buraya gelmesini rica ettiğimi bildir.

Garip şey, diyor babam *Obadiah* kapıyı kaparken, amcam *Toby*'ye dönerek,—yakınımızda Dr. *Slop* gibi işinin ehli bir cerrah varken,—karım sonuna dek, çocuğumun yaşamını,—başından zaten bir felaket geçti zavallının,—cahil ve yaşlı bir kadının ellerine teslim etmekte direniyor;—yalnızca çocuğumun değil, kardeşim,—kendi yaşamını ve bundan sonra bana doğurabileceği bütün çocukların yaşamını da tehlikeye atıyor.

Belki de, birader, diye yanıtladı onu *Toby* amcam, yengem fazla masraf olmasın diye böyle yapıyordur.—Saçma, dedi babam,—doktora nasıl olsa para verilecek, bir şey yapsa da, yapmasa da—hiçbir şey olmasa da,—adam sinirlenmesin diye.

—O halde, dedi *Toby* amcam, yüreğinin tüm saflığıyla, bunun nedeni olsa olsa İFFET'tir.—Yengem, herhalde, bir erkeğin .....na bu kadar yaklaşmasına katlanamayacağını düşünüyor. *Toby* amcanın cümlesindeki sözcüklerden biri pek iyi duyulamamıştı—ama bence böylesi daha iyi—çünkü, kanımca, söylemek istediği YETERİNCE anlaşılmıştı.

Eğer, ben yanılıyorsam ve eğer *Toby* amcam bu sözcüğün iyi duyulmadığını düşünüyor ve cümlesini tekrarlamaya hazırlanıyor idiyse bile, babam birdenbire piposunu çat diye ikiye ayırdı ve böylece dünya Retorik uzmanlarının *Aposiopesis*[1] olarak adlandırdıkları söz sanatının örneklerinden birini vermiş oldu.—Ulu tanrım! İtalyan sanatçıların *Poco piu*'suyla *Poco meno*'su[2]—anlaşılmazlık, üç aşağı beş yukarı, nasıl da cümlenin o güzelim akışını belirleyiveriyor, tıpkı heykellerde olduğu gibi! Keskinin, kalemin, fırçanın, keman yayının, *ve saire*, hafif bir dokunuşu nasıl da yüreğimizi kabartıp şişiriyor—hazzın hası budur işte!—Yurttaşlarım!—dikkatli olun—sözlerinizi özenle seçin—ve asla! Hayır, asla unutmayın: Zarafetinizin ve şöhretinizin kaderi minimini edatlara, sıfatlara bağlıdır.

—"Yengem, belki de, dedi *Toby* amcam, bir erkeğin .....na bu kadar yaklaşmasını istemiyor." Bu nokta-noktaları kullandığınız anda işte size bir Aposiopesis! Kaldırın noktaları, *alt tarafı* yazın—işte size muzır. Onun üstünü çizin, *Gizli Geçit* yazın yerine—işte size eğretileme—ve, galiba da amcam *Toby*'nin kafası istihkâm meseleleriyle o kadar meşguldu ki, cümlesinde açıkça telaffuz edebileceği bir sözcük kullanmak istese, seçeceği sözcük tamtamına bu olurdu.

Ama durum gerçekten de bu muydu—ya da babamın piposunu birdenbire ikiye ayırıvermesi bir rastlantı mıydı, yoksa bir kızgınlık göstergesi mi—zaman gösterecek.

VII. Bölüm

BABAM haddizatında esaslı bir doğa feylesofu idi—ama aynı zamanda ahlak felsefesiyle de ilgiliydi ve bu yüzden de, piposunu lafın orta yerinde çat diye ikiye ayırıverince—yapması gereken tek şey elindeki iki parçayı usulca şömineye atmaktı. Oysa babam hiç de böyle yapmadı, elindekileri büyük bir hışımla kaldırıp dünyanın yüzüne fırlatıverdi.—Bu hareketini daha da çarpıcı kılmak için de bunu yaparken ayağa dikiliverdi.

Ortalık kızışıyor gibiydi—bunun böyle olduğu babamın, amcam *Toby*'yi yanıtlarken takındığı tavırdan açıkça anlaşılıyordu.

—"Bir erkeğin, dedi babam, (amcam *Toby*'nin sözlerini tekrarlayarak) .....na bu kadar yaklaşmasını istemiyor"—Tanrı aşkına kardeşim *Toby*! Senin sözlerine katlanmak için *Eyüp* sabrı gerekir, başımda yeterince bela var zaten.—Neden?—Nerede?—Hangi yönden?—Ne yüzden?—Ne bakımdan? dedi amcam *Toby*, adamakıllı sersemlemiş bir halde. Kardeşim, dedi babam, senin yaşına gelmiş bir adam nasıl kadınlar hakkında bu denli bilgisiz olabilir! Evet, kadınlar hakkında hiçbir şey bilmiyorum, dedi amcam *Toby*; ve, sanırım, diye sözlerini sürdürdü, *Dunkirk*'ün düşüşünden[1] bir yıl sonra dul bayan *Wadman*'la yaşadığım macera sırasında geçirdiğim şok nedeniyle—karşı cins konusunda bu denli cahil olmasam böyle bir şok yaşamazdım kuşkusuz—kadınların ne kendileri ne ilgileri konusunda hiçbir şey bilmediğimi, bildiğimi iddia edemeyeceğimi söyleyebilirim.—Bence kardeşim, diye onu yanıtladı babam, kadınların en azından hangi ucu doğru, hangi ucu yanlış, bu kadarını olsun bilebilirdin.

Aristo'nun Başyapıtı'nda[2] denilmiştir ki, "İnsan geçmişe ilişkin bir şeyler düşündüğünde,—aşağı, yere bakar;—oysa geleceğe ilişkinse düşünceleri, gözlerini yukarı, gökyüzüne çevirir."

Sanırım amcam *Toby*'nin düşündüğü bunların hiçbiri değildi,—çünkü dümdüz karşıya bakmaktaydı.—Doğru ucu,—dedi amcam *Toby*—bu iki sözcüğü yavaş sesle kendi kendine tekrarlarken gözlerini şöminenin alınlığındaki tam kavuşmayan iki çininin arasındaki yarığa dikmişti—Bir kadının doğru ucu!—İtiraf

edeyim ki, dedi amcam, bir kadının doğru ucunun hangisi olduğu konusunda Ay'da yaşayan bir adam kadar fikir sahibiyim;—ve bir ay düşünsem, diye sözünü sürdürdü amcam *Toby* (gözleri hâlâ yarığa dikili), bulamazdım.

Öyleyse *Toby* biraderim, diye onu yanıtladı babam, bak ben sana anlatayım.

Dünya yüzündeki her şeyin, diye sözünü sürdürdü babam (bir yandan da piposunu doldurarak)—maddeler dünyasındaki her şeyin, sevgili kardeşim, iki kulpu vardır;—şart değil, dedi amcam *Toby*;—En azından, diye onu yanıtladı babam, herkesin iki eli vardır,—ki bu da aynı kapıya çıkar.—Şimdi, eğer bir adam oturup da kadın denilen şu yaratığı oluşturan tüm parçaların biçimini, yapısını, dokusunu, bir araya getirilişini ve kullanılabilirliğini serinkanlılıkla düşünse, onları karşılaştırsa, analoji yoluyla—Bu sözcüğün tam olarak ne anlama geldiğini hiçbir zaman öğrenemedim,—dedi *Toby* amcam.—ANALOJİ, dedi babam, belli ilişkiler ve bağlantılar dahilinde, değişik—Tam bu noktada kapı gümbür gümbür çalınmaya başlandı ve babamın tanımlaması (tıpkı piposu gibi) ikiye bölündü,—eşzamanlı olarak da, tefekkürün dölyatağına düşebilecek en ilginç, en önemli tezin başı kopartılmış oldu;—babamın bu yüzden çektiği sancılardan hayırlısıyla kurtulması aylar aldı:—Bu konuya (ev yaşamının ardı arkası kesilmeyen kaza ve belalarının yarattığı zihinsel karışıklıklara ve sıkıntılara bakılırsa) üçüncü kitapta bir yer ayırıp ayıramayacağım, babamın savunduğu tezin içeriği kadar ciddi belirsizlik taşıyan bir durum.

VIII. Bölüm

AMCAM *Toby*'nin zili çalıp[1] *Obadiah*'yı bir at eyerleterek Dr. *Slop*'a göndermesinin üzerinden bir buçuk saatlik rahat bir okuma zamanı geçmişti ki—şimdi, kimse kalkıp da bana, yazınsal açıdan, *Obadiah*'ya gidip dönecek kadar zaman tanımadığımı, durumun aciliyetini de unutmamak gerekir, söyleyemez;—aslında adamcağızın belki de ancak çizmelerini giyebilecek kadar zamanı olmuştu.

Eğer hipercleştirmcn bu konunun üzerinc gider de elinc bir rakkas alıp zilin çalınışı ile kapının vuruluşu arasındaki gerçek fasılayı ölçerse;—ve eğer bunun iki dakika, on üç saniye, otuz altı saliseden uzun sürmediğini görür de,—zamanın birliğinde, daha doğrusu zamanın olasılığında açtığım bu gedikten ötürü bana hakaret etmeyi kendine iş edinirse,—ona hatırlatmak isterim ki, süre fikri ve sürenin basit kipleri[2] aslında düşüncelerimizin sıralı, birbirini izler oluşlarından kaynaklanır—ve gerçek bilimsel rakkas da budur. Diğer tüm rakkasların yetkinliğini inkâr ve reddettiğimden, bir bilim adamı olarak, ancak bilimsel rakkaslar açısından sınanmayı kabul edebilirim.

Bu yüzden *Shandy Malikânesi*'yle erkek ebe Dr. *Slop*'un evi arasındaki mesafenin topu topu sekiz mil olduğunu;—*Obadiah* Dr. *Slop*'un evine gidip dönene kadar, benim *Toby* amcayı *Flanders*'ı boydan boya geçirterek *Namur*'den *İngiltere*'ye getirdiğimi;—onu neredeyse dört yıl hasta yatağında tuttuğumu;—ardından amcamla Onbaşı *Trim*'i dört atın çektiği bir arabaya bindirip iki yüz mil uzaktaki *Yorkshire*'a gönderdiğimi hatırlatmak isterim.—Bütün bunlar okurun hayalhanesini (umarım) Dr. *Slop*'un sahne almasına—en azından, iki perde arasına konulan bir dans, bir şarkı, bir konser kadar—hazırlamıştır.

Eğer hipereleştirmenim, bu konuda söyleyebileceğim her şeyi söylediğim halde—iki dakika on üç saniye, iki dakika on üç saniyedir diye diretmekte ısrarlıysa—ve eğer bu rica, her ne kadar beni dramatik açıdan kurtarsa da, biyografim açısından lekeleyerek şimdiye dek bir apokrifa[3] olan kitabımın, bundan böyle düpedüz bir ROMANS olduğu öne sürülecekse—eğer bunu kabul etmeye zorlanırsam—itiraz ve muhalefetimi derhal geri çeker—ve hipercleştirmenc *Obadiah*'nın henüz altmış yarda yol almışken Dr. *Slop*'la karşılaştığını—hatta *Obadiah*'nın elinde bu karşılaşmanın çamurlu bir kanıtının bulunduğunu—acıklı bir kanıtla geri dönmekten kıl payı kurtulduğunu—bildirmek isterim.

Gözlerinizin önüne;—yok, en iyisi yeni bir bölüme başlamak.

IX. Bölüm

GÖZLERİNİZİN önüne, ufak tefek, bodur, kaba saba, bir metre otuz santim boyunda, ensesi kalın, göbeği kallavi bir Doktor *Slop*[1] getirin: Adam sanki Atlı Muhafız Birliği'nde başçavuş.

Dış hatlarıyla Dr. *Slop* böyle biriydi işte—*Hogarth*'ın güzellik tahlilini[2] okuduysanız eğer, bileceksiniz—okumadıysanız mutlaka okuyun—kolayca karikatürü çizilebilir, üç fırça darbesiyle anlatılabilirdi görünüşü.

Düşünün şimdi, böyle birisi,—çünkü gerçekten de öyleydi Dr. *Slop*'un dış görünüşü; minicik bir midillinin, belkemiği çökmüş—rengi güzel;—ama heyhat!—çelimsiz bir hayvan—sırtındaki bu yükle, yollar daha eşkince olsa bile eşkin gidemezken, üstelik yollar da eşkince olmayınca—adım adım ilerliyordu hayvancık, balçığa bata çıka.—Bir de *Obadiah*'yı düşünün, canavar gibi bir posta beygirinin sırtında, tırısa kalkmış ve karşı yönde dörtnala ilerliyor.

Ah, Efendim, izin veriniz, size bu sahneyi bir güzel anlatayım.

Dr. *Slop* o daracık patikada canavar gibi üzerine at sürmekte olan *Obadiah*'yı bir mil uzaktayken fark edebilmiş olsa—şeytan gibi dört bir yana çamur saçarak çepeçevre balçığa bulanmış, bata çıka üzerine gelen bu girdabı görmüş olsa, böyle bir görüntü, Dr. *Slop*'un durumunda birini *Whiston*'ın kuyrukluyıldızlarından[3] beter ürkütmez miydi?—Görüntünün NÜVE'sini, yani *Obadiah*'nın kendisiyle posta beygirini bir kenara bırakın,—bu girdap bile, Doktor'u değilse bile Doktor'un midillisini yuttuğu gibi ardı sıra sürüklemeye yeterdi. Yolunda güçlükle ilerlemekte olan Dr. *Slop*'un *Shandy Malikânesi*'ne varmasına altmış yarda, ve bir bahçe duvarı çıkıntısı yüzünden yolun dönemeç yaptığı noktaya beş yarda kala—yolun en çamur balçık yerinde—*Obadiah* ile posta beygirinin hızla, ağzı köpürerekten köşeyi dönüp onu lappadak baştan aşağı çamura buladığını okuduğunuzda (işte şimdi okuyorsunuz) Dr. *Slop*'un nasıl bir dehşete ve hidrofobiye duçar olduğunu tahmin edebilirsiniz.—Hiç, ama hiçbir şey Dr. *Slop*'u böyle bir rastlantı kadar—nasıl da ani!—sarsamazdı!

Ne yapsındı Dr. *Slop*!—Hemen istavroz çıkardı✠—Ööh!—ama Efendim, Doktor, Katolikti.—Önemi yok, eyerin kaşına yapışsa ya! Yapışmıştı zaten—Yok, hiçbir şey yapmasın daha iyiydi—çünkü istavroz çıkarayım derken kamçısı elinden düşmüş, diziyle eyer örtüsünün arasına kayan kamçıyı yakalayayım derken, ayağı üzengiden çıkmış, ayağı üzengiden çıkınca kendisi de eyerden kaymış ve bunca kayıp ve kayış sonunda (bu da, istavroz çıkarmanın pek bir işe yaramadığını gösterir) talihsiz Doktor dengesini yitirmişti. Bu yüzden de *Obadiah*'nın hamlesini beklemeden, midillisini kaderiyle baş başa bırakıp çaprazlamasına, bir pamuk çuvalı gibi yere yuvarlandı ve bu kazayı bedeninin en heybetli kesiminin yarım metre balçığa gömülmesi dışında belasız atlattı.

Obadiah takkesini iki kez çıkararak selamladı Doktor'u—bir düşerken,—bir de kıç üstü oturduğunda.—Ne de yanlış zamanlanmış bir iyiniyet gösterisi!—atını durdurup inse ve doktora yardım etse olmaz mıydı?—Efendim, durum elverdiğince elinden geleni yaptı—ama posta beygirinin MOMENT'i öylesine güçlüydü ki, hayvanı durdurana dek *Obadiah*'nın Dr. *Slop*'un çevresinde üç kez dönmesi gerekti;—ve son seferinde, hayvanı nihayet durdurabildiğinde, öyle bir çamur bulutu sardı ki dört bir yanı, *Obadiah* Doktor'a yaklaşacağına bir mil uzaklaşsa daha iyi ederdi. Kısacası, kimsenin böylesine balçığa bulandığı, Aşai Rabbani ayininden[4] bu yana böyle bir değişikliğe uğradığı görülmemişti.

X. Bölüm

Dr. *SLOP* arka salona girdiğinde—kadınların doğasını tartışmakta olan babamla amcam *Toby*'nin onu birdenbire karşılarında gördükleri için mi, yoksa görünüşündeki tuhaflıktan ötürü mü şaşırdıklarını söylemek biraz zor;—kaza evin yakınlarında olduğundan,—*Obadiah* doktoru yeniden ata bindirmeyi gereksiz görmüş ve onu öylece *yıkanmadan, onanmadan, yağlanmadan*[1] içeri buyur etmişti.—Dr. *Slop* salonun kapısında tam bir buçuk dakika, sessiz, hareketsiz, üzerinde çamurun bütün haşmetiyle ve eli

Obadiah'nın elinde *Hamlet*'in hayaleti gibi durdu. Kıç üstü düştüğünden, arkası tümüyle balçığa bulanmış,—ve *Obadiah*'nın savurduğu çamur her yanına öyle bir yapışmıştı ki, gören tek bir çamur zerresinin görevini yerine getirdiğine (çekincesiz)[2] yemin edebilirdi.

Böylece amcam *Toby*'nin önüne babamı alt edebilme fırsatı çıkmış oluyordu:—çünkü Dr. *Slop*'u o salamuraya yatırılmış haliyle gören tek bir kul amcam *Toby*'nin "belki de hemşirem Dr. *Slop*'un bu haliyle .....na yaklaşmasını istemez" görüşüne itiraz edemezdi. Ama bu bir *Argumentum ad hominem* olurdu; ve siz amcam *Toby*'nin, ustası olmadığı için bu yönteme başvurmadığını sanabilirsiniz.—Hayır, neden bu değildi;—hakaret etmek amcamın doğasına aykırıydı.

Dr. *Slop*'un gelmiş olması en az geliş biçimi kadar akıl karıştırıcıydı; oysa, babam bir dakika durup düşünse sorunu çözüverirdi. Hesapça annemin gününün dolduğunu bir hafta önce Dr. *Slop*'a söylediğine göre, o günden bu yana başka bir haber almayan Dr. *Slop*'un annemin ne durumda olduğunu görmek üzere *Shandy Malikânesi*'ne gelmiş olması pek doğal, üstelik de incelikli bir davranıştı.

Ama babamın aklı ne yazık ki olayı yanlış yönde incelemeye koyulmuş olduğundan ve tıpkı hipereleştirmenin aklı gibi çalıştığından, zilin çalınması ile kapının vurulması arasındaki fasılayı hesaplamaya çalıştığı—ve bütün gücüyle bu işlem üzerinde yoğunlaştığı için başka bir şey düşünemez olmuştu,—büyük matematikçilerin ortak zaafı! kanıtlamak için çabalarken öyle tükenirler ki, sonuç çıkarmaya güçleri kalmaz.

Zilin çalınması ile kapının vurulması meselesi amcam *Toby*'nin sinir sistemini de aynı oranda etkilemiş—ancak onda farklı bir düşünceler zincirini harekete geçirmiş—ve bu iki birbiriyle bağdaştırılamaz gümleme amcamın aklına derhal yüce mühendis *Stevinus*'u getirmişti:—Stevinus'un bu işle ne ilgisi olduğuna gelince,—ki en önemli sorun budur—bir sonraki bölümde değilse de—çözülecektir.

XI. Bölüm

YAZI gerektiği gibi yazıldığında (yani benim yazdığım gibi yazıldığında) karşılıklı söyleşiden başka bir şey değildir. Nasıl, dostlarınızla birlikteyken hep siz konuşmazsanız,—iyi aileden, edepli bir yazar da hep kendi düşüncelerini öne sürmez. Okurun idrakına gösterebileceğimiz en gerçek saygı, bunu dostça ortadan ikiye bölmek ve ona da, sırası geldiğinde, kendi hayal edebileceği bir şeyler bırakmaktır.

Bana gelince,—ben okura sürekli bu tür ikramlarda bulunmakta ve onun da hayalhanesini en az benimki kadar çalıştırması için elimden geleni yapmaktayım.

Şimdi sıra okurda;—Dr. *Slop*'un acıklı düşüşünü ve arka salonun kapısında beliren acıklı görüntüsünü uzun uzadıya anlattım;—okur bu minval üzre bir müddet hayal kurmayı sürdürsün.

O halde okur, Dr. *Slop*'un başına gelenleri anlatacağını düşleyecek—kullandığı sözcükleri, sesinin tonunu dilediğince kurgulayacaktır.—O halde okur, *Obadiah*'nın da olayı kendi açısından anlatacağını, anlatırken Dr. *Slop*'a abartılı bir ilgi ve pişmanlıkla bakacağını düşünecek, böylece de yan yana duran iki adam arasındaki tezatı uygun gördüğü biçimde vurgulayacaktır. O halde okur, babamın annemi görmek üzere üst kata çıktığını da düşleyecek ve bu düşsel yapıtını tamamlamak için de Doktor'un yıkandığını,—iyice keselendiğini,—teskin edildiğini,—tebrik edildiğini,—*Obadiah*'nın terliklerini ayağına geçirip kapıya doğru yürüdüğünü ve sahneye çıkmaya hazır olduğunu düşünecektir.

Ateşkes!—dur, iyi yürekli Dr. *Slop*!—o jinekolojik elini geri çekip koynuna sok, aman üşümesin—bu müdahalenin hangi engeller, hangi bilinmeyen nedenler yüzünden geciktiğini bilemezsin! Dr. *Slop*, hangi kutsal ittifakın hangi gizli maddeleri gereği burada olduğunuz size bildirildi mi?—Farkında mısınız ki şu anda *Lucina*'nın[1] kızlarından biri üst katta, tam tepenizde jinekolojikman yatırılmış bulunuyor! Heyhat! Evet, ne yazık ki doğru!—Hem, siz, ey *Pilumnus*'un yüce oğlu![2] Elinizden ne gelir ki? Silahlarınızı kuşanmadan geldiniz—hani, nerede *tiretête*'iniz,[3] nerede yeni icat edilmiş *forseps*'leriniz, *çengel*'leriniz, *şı-*

rınga'larınız? Bütün o kurtarıcı, azat edici aletleriniz evde kaldı.—Aman Tanrım, orada, başucundaki yeşil çuha torba içinde, iki piştov arasında asılı duruyorlar şimdi!—Zili çalın;—çağırın;—*Obadiah* atlasın posta beygirine ve rüzgâr gibi gidip alsın getirsin onları!

—Acele et, *Obadiah*, dedi babam—bir altın bahşişin var—Bir tane de benden, dedi *Toby* amcam.

XII. Bölüm

ANİ ve beklenmeyen ziyaretiniz, dedi *Toby* amcam Dr. *Slop*'a hitaben (*Toby* amcam konuşmaya başlarken üçü birlikte şöminenin başına oturdular)—aklıma büyük *Stevinus*'u getirdi; kendisi çok değer verdiğim bir yazardır.—Seninle, diye söze girdi babam, *Argumentum Ad Crumenam*'ı kullanarak,—bir altına karşı yirmi lirasına iddiaya girerim (böylece de *Obadiah*'ya söz verdiğim bahşiş çıkar), bu *Stevinus* ya mühendistir,—ya da yazar, ama mutlaka istihkâmla ilgili birisidir.

Evet, öyle,—dedi *Toby* amcam.—Biliyordum, dedi babam;—her ne kadar Dr. *Slop*'un ani ziyaretiyle istihkâm arasında nasıl bir bağlantı kurulabileceğini göremiyorsam da;—korktuğum başıma geldi.—Konuştuğumuz konu ne olursa olsun kardeşim,—ya da konu ne kadar aykırı, ne kadar alakasız olursa olsun,—ne yapar eder lafı istihkâma getirirsin: Kesinkes söylüyorum, kardeşim *Toby*,—diye sözünü sürdürdü babam, kafamı perdelerle boynuz-siperlerle doldurmana izin vermeyeceğim.—Eminim, boynuzlara izin vermeyeceksinizdir, dedi Dr. *Slop*, babamın sözünü kesip kendi yaptığı kelime oyununa gereğinden fazla gülerek.

Eleştirmen *Dennis*[1] bile, kelime oyunlarından babam kadar nefret etmez, onları babam kadar iğrenç bulmazdı;—babam, ne zaman bir kelime oyunu yapılsa derhal hırçınlaşır, hele ki ciddi bir konuşmanın orta yerinde bir kelime oyunuyla sözü kesilirse, burnuma bir fiske yemiş kadar kötü oluyorum derdi babam;—ikisinin arasında hiçbir fark yoktu babama göre.

Efendim, dedi *Toby* amcam Dr. *Slop*'a dönerek,—kardeşim

Shandy karyola perdelerini kastetmiyor;—filvaki *Du Cange*[2] "karyola perdeleri de büyük bir olasılıkla adlarını buradan alırlar" der;—biraderimin sözünü ettiği boynuz-siperlerin de boynuzlanmakla uzak yakın bir ilişkisi yok:—*Perde*, efendim, bir istihkâm deyimi olup iki tabya arasında yer alan ve bunları birbirine bağlayan bir duvarı ya da rampayı niteler.—Taarruz edenler genellikle perdeye doğrudan hücum etmezler, zira perdeler iki kanattan da sıkı korunmaya alınmışlardır; (Bütün perdeler gibi, dedi Dr. *Slop* gülerek.) biz gene de, diye sözünü sürdürdü amcam *Toby*, perdeleri daha da iyi korumak amacıyla önlerine dış tabyalar uzatır ve bunları hendeğin, yani *fossé*'nin, önüne koyarız:—Alelade kişiler istihkâm konusunda fikir sahibi değillerdir, dış tabya ile yarım-ayı birbirine karıştırırlar,—oysa aralarında çok önemli farklar vardır;—görünüşleri ya da yapılışları benzer evet, çünkü yapıları her bakımdan birbirinin eşidir;—ikisinin de dış açı oluşturan iki cephesi ve, düz değil, hilal biçiminde koyakları vardır.—Farkları nedir o halde? (dedi babam biraz asabice)—Nerede bulundukları, diye onu yanıtladı amcam *Toby*:—Zira, sevgili kardeşim, bir perdenin önüne yerleştirilen dış tabya, dış tabyadır; ama bir tabyanın önündeki dış tabya, dış tabya değildir;—yarım-aydır;—yarım-ay da öyle: Tabyanın önündeki yarım-ay, yarım-aydır, ama yerini değiştirir de bir perdenin önüne koyarsan, o bir yarım-ay değildir artık, dış tabyadır;—Anlaşılan, dedi babam, savunma ilminin de zayıf yanları var,—başka ilimler gibi.

—Boynuz-siperlere gelince, diye sözünü sürdürdü *Toby* amcam (eyvah, diye iç geçirdi babam), biraderimin sözünü etmiş olduğu boynuz-siperler ileri istihkâmların çok önemli bir bölümünü oluştururlar;—*Fransız* mühendisler onlara *Ouvrage á corne* derler; genellikle daha zayıf olduğunu düşündüğümüz noktaları takviye etmek için kullanırız onları;—iki epolman[3] ya da yarım tabyadan oluşurlar,—pek de güzeldirler, benimle birlikte biraz yürümeyi göze alırsanız, size görülmeye değer bir boynuz-siper gösterebilirim.—Kuşkusuz, diye sözünü sürdürdü amcam *Toby*, bir de taç diktiniz mi tepelerine çok daha sağlam olurlar, ama bu durumda hem daha pahalıya mal olur, hem de fazla yer tutarlar; bu yüzden, benim görüşüm karargâhın başını savunmak ya da gizlemek için uygundurlar; aksi halde, bir makas tabya[4]——Bu-

naltıyorsun bizi!——kardeşim *Toby*, dedi babam daha fazla dayanamayarak,—karşındaki evliya olsa sabrı tükenirdi;—yine nasıl becerdiysen, bizi o mahut meselenin orta yerine sürüklemekle kalmadın;—bu karmakarışık tahkimatla kafamızı iyice bulandırdın; üstelik de karım yukarıda doğum sancıları içinde kıvranırken—duyuyorsun çığlıklarını—ebe beyi burada esir aldın.—*Accoucheur*,[5]—lütfen, dedi Dr. *Slop*. Memnuniyetle, dedi babam, size ne ad verdikleri umurumda değil, ama şeytan görsün şu istihkâm biliminin yüzünü—binlerce insanın ölümüne sebep olduğu yetmezmiş gibi, sonunda beni de öldürecek.—Asla, asla, kardeşim, beynimi hendekler, mayınlar, pusular, kepenkler,[6] metris sepetleri,[7] *palisado*'lar, dış tabyalar, yarım-aylar, vesair hırdavatla dolduramazsın—*Namur*'ün ve *Flanders*'daki tüm kalelerin benim olacağımı bilsem bile.

Toby amcam yara aldığında sabretmeyi bilirdi—korkak olduğundan değil—ikinci kitabımın beşinci bölümünde amcamın "cesaret sahibi" olduğunu size söylemiştim—şunu da eklemek isterim, amcam hariç, gerektiğinde, kollarına atılıp sığınmak isteyeceğim birini düşünemiyorum; bunun nedeni amcamın duyarsız ya da zihnen azgelişmiş oluşu değildir; babamın bu hakaretinden herhangi bir başkası kadar etkilenmişti ama kolay sinirlenmezdi;—sakin, uysal tabiatlıydı amcam—onun yapısında herşey birbiriyle usul bir uyum içindeydi; bir sineği dahi incitemezdi *Toby* amcam.

—Git! diyor bir gün yemekte burnuna konan ve yemek boyunca canına okuyan bir sineğe—ve sonunda, sayısız nafile hamleden sonra, onu yakalayınca da,—senin canını yakmayacağım diyor *Toby* amcam, sofradan kalkıp odayı elinde sinek boydan boya katederek,—saçının bir teline bile dokunmayacağım—git, diyor, camı kaldırıp uçup kurtulması için avcunu açarak, git zavallı musibet, uç git, niye senin canını yakayım ki?—Bu dünya sana da yeter bana da.

Ben o zamanlar on yaşındaydım, ama onun bu davranışıyla acıma yaşındaki sinir sistemim arasında bir yakınlaşma olduğundan bedenim tepeden tırnağa hoş bir heyecanla sarsıldığı için midir;—yoksa amcamın merhamet dolu ses tonuyla, ahenkli hareketleri, o üslubu, o ifade tarzı—ne oranda, ya da hangi esrarcn-

giz güçler tarafından yönlendirildiyse—içime işledi de ondan mı, bilemiyorum,—ama şunu iyi biliyorum ki, amcam *Toby*'nin o gün orada bana asla unutmamak üzere öğrettiği şey, verdiği o evrensel iyi niyet dersi, aklımdan hiç çıkmamıştır: Üniversitede okuduğum *Literæ humaniores* dersinin ve gerek ülkemde gerekse dışarıda pahalı bir eğitim görmenin sağladığı diğer yararları inkâr edemesem de, hayırseverliğin yarısını bu rastlantısal anıma borçlu olduğumu sık sık düşünürüm.

☞ Konu üzerine yazılabilecek bir cilt değerindeki bu paragraf ebeveyn ve vasilere ithaf olunur.

Toby amcamın resmine bu fırça darbesini vururken, onu diğer yönleriyle resmetmek için yararlandığım aleti kullanamazdım;—o takdirde yalnızca BOŞZAMAN BEYGİRSEL benzerliğini göstermiş olurdum,—oysa burada amcamın kişiliğinin ahlaki yönü söz konusu. Oysa babam bu tür haksızlıklara sabırla katlanmak söz konusu olduğunda, okurun da çoktan fark etmiş olması gerektiği üzere farklı davranırdı; çok daha kolay etkilenip kızar ve işi hiçbir zaman karşısındakine kötülük etmeye vardırmasa da hayli hırçınlaşırdı;—gündelik hayatın küçük üzüntüleri, sıkıntıları onda komik, şakacı bir huysuzlanmaya neden olurdu. Babam aslında açık sözlü, cömert tabiatlıydı—her konuda ikna edilmeye açıktı ve başkaları karşısında takındığı bu nahoş, ufak tefek taşkınlıklar sırasında—özellikle de canü yürekten sevdiği amcam *Toby*'yse söz konusu olan, karşısındakine çektirdiği acının on katını kendi çekerdi—*Dinah* hala meselesi ya da buna ilişkin herhangi bir faraziye dışında.

İşte bu açıdan bakıldığında, iki kardeşin kişilikleri birbirine ışık tutmakta ve bu da *Stevinus* meselesini açıklamak için fevkalade yararlı olmaktadır.

Okura, kendisi bir BOŞZAMAN BEYGİRİ'ne sahipse eğer, insanın BOŞZAMAN BEYGİRİ'nin onun en nazik organlarından biri olduğunu hatırlatmama gerek yok; *Toby* amcamın da bu hak etmediği darbelere duyarsız kalması mümkün değildi. Hayır—yukarıda da belirttiğim gibi, *Toby* amcam bu darbelere karşı duyarlıydı, hem de çok.

İstirham ederim, Efendim, ne dedi? Nasıl davrandı?—Aman Efendim!—Harika bir şeydi! Çünkü babam BOŞZAMAN

BEYGİRİ'nc hakaret eder etmez, yüzü Dr. *Slop*'a dönük olarak konuşmakta olan amcam, büyük bir soğukkanlılıkla babama dönmüş ve ona öyle iyi niyetli, öyle kardeşçe, öyle anlatılmaz tatlılıkta bir ifadeyle bakmıştı ki, babamın yüreği dağlanıverdi: Derhal yerinden kalktı, *Toby* amcamın ellerini avcunun içine alarak—Kardeşim *Toby*, dedi—özür dilerim—lütfen affet beni, bu sabırsız mizacı anneme borçluyum.—Sevgili, sevgili biraderim, diye onu yanıtladı amcam *Toby*, babamın yardımıyla yerinden kalkarak, sözünü etmeye değmez—on kat kötüsünü söylesen, başımın üstünde yerin var. Ama haksızlık bu, dedi babam,—bir insanın, dahası öz kardeşimin kalbini kırmak—dahası böylesine iyi huylu—uysal, asla kin tutmayan bir kardeşin—düpedüz alçaklık:—Tanrı affetsin, açıkça namertlik bu—Estağfurullah, kardeşim, dedi *Toby* amcam—elli kat kötüsü olsa sorun değil. Üstelik, sevgili sevgili *Toby*, diye haykırdı babam, senin zevklerine, eğlencelerine nasıl karışabilirim, elimden gelse (ki gelmiyor) daha çok eğlenmeni, zevk almanı sağlamak dışında? Biraderim, dedi *Toby* amcam, babamın yüzüne tatlı tatlı bakarak—bu konuda çok yanılıyorsun;—çünkü sen yaşamın boyunca *Shandy* ailesi için çocuklar peydahlayarak benim zevkime zevk katmaktasın—Aman Efendim, dedi Dr. *Slop*, bu zevk size değil, Bay *Shandy*'ye ait.—Hiç de değil, dedi babam.

XIII. Bölüm

BİRADERİM için, dedi *Toby* amcam, bu bir *ilke* meselesi, ondan yapıyor.—Yani, ailesi diye yapıyor, öyle mi, dedi Dr. *Slop*—Amaan!—dedi babam—üzerinde durmaya değmez.

XIV. Bölüm

SON bölümün sonunda babamla *Toby* amcamı *Brutus*'la *Cassius*[1] gibi sahnenin bitiminde karşılıklı ayakta durmuş, birbirleriyle konuşur bıraktık.

Babam son sözlerini söylerken oturdu; amcam *Toby* de aynı-

sını yaptı, ancak koltuğa kurulmadan zili çalıp Onbaşı *Trim*'i çağırdı ve onu *Stevinus*'u alıp gelsin diye eve yolladı—amcam *Toby*'nin evi çok yakında, yolun hemen karşısındaydı.

Başkası olsa *Stevinus*'u tartışmaktan çoktan vazgeçerdi ama *Toby* amcam babama içerlememişti ve içerlemediğini göstermek için de konuyu sürdürmek yanlısıydı.

Birdenbire belirivermeniz Dr. *Slop*, dedi amcam, meseleyi kısaca özetleyerek, aklıma derhal *Stevinus*'u getirdi (inanın, babamın *Stevinus*'un başı üzerine bahse girmeye niyeti yoktu artık)—Çünkü, diye sözünü sürdürdü *Toby* amcam, Prens *Maurice*'in[2] ünlü yelkenli arabasının,[3] hani yarım düzine insanı, otuz *Alman* mili uzaklığa bilmem kaç dakikada taşıyıveren o mükemmel, o hızlı alametin mucidi dahi matematikçi ve mühendis *Stevinus*'tur.

Uşağınıza zahmet vermeseydiniz, dedi Dr. *Slop* (adamcağız topaldı da), *Stevinus*'un tanıklığına gerek yok, zira, *Leyden*'den dönerken *Havre*'dan geçtiğim sıra, kendi gözlerimle göreyim diye *Schevling*'e kadar iki mil yol yürüdüm.

—Bilge *Peireskius*'un[4] yaptığının yanında bu hiç kalır, dedi *Toby* amcam, o da kendi gözleriyle görebilmek için *Paris*'ten *Schevling*'e, sonra da *Schevling*'den *Paris*'e geri yürüdüğünc görc, 500 mil eder.

Bazı adamlar yarışta geçilmeye hiç gelmezler.

Bu *Peireskius*'un daha da budala olduğunu gösterir, diye yanıtladı Dr. *Slop*. Dikkatinizi çekerim—*Peireskius*'u küçümsediğim için değil, bilim aşkıyla tutuşan *Peireskius*'un yolu yayan tepmiş olması kendi girişimini önemsiz kıldığı için böyle söylemekteydi Dr. *Slop*. Demek ki, *Peireskius* daha da budalaymış, dedi bir kez daha.—Neden? dedi babam kardeşinin tarafını tutarak—kardeşine hakaret etmiş olduğunu kafasından atamıyor, bir an önce kendini affettirmek istiyordu, ama bir yandan da konuya ilgi duymaya başlamıştı.—Neden?—dedi babam. Neden *Peireskius* ya da bir başkası böyle bir şeye ya da herhangi bir başka gerçek bilgiye susadığı için aptal yerine konulsun? Sözünü ettiğiniz araba konusunda hiçbir şey bilmemekle birlikte, diye sözünü sürdürdü babam, mucidinin fevkalade icada yönelik bir beyni olduğuna eminim ve buluşunu hangi felsefi ilkeler üzerine inşa et-

tiğini tahmin edemesem de;—sağlam ilkeler oldukları kesin,—aksi halde, kardeşimin sözünü ettiği hızı elde etmesi mümkün olmazdı.

Böyle bir hız elde etmeyi başardı, evet, diye onu yanıtladı *Toby* amcam, en azından o kadarını, hatta belki daha da fazlasını, çünkü, *Peireskius*'un da büyük bir içtenlikle ifade ettiği gibi, *Tam citus erat, quam erat ventus* bir aygıttı, yani, *Latince*'mi unutmadıysam eğer, rüzgârın ta kendisi kadar hızlı, demek oluyor.

Lütfen, Dr. *Slop*, dedi babam, amcamın sözünü keserek (ama aynı zamanda özür dilemeyi ihmal etmeden) bu sözünü ettiğiniz araba hangi ilkeler uyarınca hareket etmekteydi?—Fevkalade zekice ilkeler, kuşkunuz olmasın, dedi Dr. *Slop*—ve, sık sık düşünmüşümdür, diye sözünü sürdürdü, sorulan soruyu geçiştirerek, neden bizde de sizinki gibi geniş arazilerde yaşayan (özellikle de eşleri henüz çocuk doğurma yaşını geçmemiş) toprak sahipleri böyle bir araba yapmayı hiç düşünmez? Oysa ani çağrılar vuku bulduğunda—kadın kısmından her zaman beklenir—ekmek istemeyen su istemeyen bedava rüzgârla toprak sürmek,—yeter ki essin—atlarla uğraşmaktan (canları cehenneme), onca masrafa, onca yiyeceğe mal olan atlardan çok daha akıllıca olurdu.

Hiç de akıllıca olmazdı, diye yanıtladı babam, "ekmek istemez su istemez, bedava"—iyi bir düzen değil bu;—ürünlerimizin üretilmesi kadar tüketilmesi sayesinde açların karnı doyar, ticareti ayakta tutar—para kazanılır ve toprağımız değerlenir—ben hükümdar olsaydım, böyle tertibatlar icat eden bilimsel kafaları ödüllendirsem bile, bunların kullanılmasını kesinlikle yasaklardım.

Babam tam duruma el koymuş—ve ticaret konusundaki söylevini amcamın istihkâm üzerine söylevi gibi ferah ferah sürdürmeye başlamıştı ki, kader babamın o sabah herhangi bir söyleve girişmemesi için karar almış olmalı ki onca güvenilir bilgi edinilemeden kaldı—zira babam bir sonraki cümlesine başlamak üzere ağzını açar açmaz,

XV. Bölüm

ONBAŞI *Trim* elinde *Stevinus* odaya girdi—ama çok geç kalmıştı—zira onun yokluğunda *Stevinus* konuşulup tüketilmiş, söyleşi başka bir yöne yönelmişti.

—Kitabı geri götürebilirsin *Trim*, dedi *Toby* amcam, başını sallayarak.

Söyler misiniz Onbaşı, dedi babam, alaycı bir sesle,—geri götürmeden önce bir bakın bakalım, içinde yelkenli arabaya dair bir şeyler bulabilecek misiniz?

Onbaşı *Trim*, asker kökenli olduğu için, emirlere uymayı—ve itiraz etmemeyi—iyi bilirdi; kitabı eline aldı, sehpanın üzerine koydu, sayfalarını çevirmeye başladı. İzninizle, Saygıdeğer Efendim, dedi Onbaşı *Trim*, ben böyle bir şey göremiyorum;—ama gene de, diye sözünü sürdürdü—şimdi şaka etme sırası ondaydı,—üzerinde çalışacağımdan emin olabilirsiniz, Efendim;—ve kitabın bir kapağını bir eline, ötekini diğer eline alıp geriye doğru büktü, güzelce silkeledi;—birtakım sayfalar yere düştü.

Evet, bir şey düştü, dedi *Trim*, izninizle Efendim, ancak arabaya ya da öyle bir şeye benzemiyor. Lütfen Onbaşı, dedi babam gülümseyerek, neye benziyor o halde? Sanırım, diye yanıtladı *Trim*, eğilip sayfaları yerden alırken, bir vaaza benziyor, zira kutsal kitaptan bir alıntıyla başlıyor, bir bab, bir dize—sonra gidiyor ama arabadan ziyade bir vaaz gibi gidiyor.

Herkes gülümsedi.

Nasıl olur, dedi amcam *Toby*, *Stevinus*'umun içinde bir vaazın ne işi olabilir?

Sanıyorum bir vaaz bu, diye yanıtladı *Trim*, Efendilerim izin verirlerse, çünkü işlek bir yazı, size bir sayfa okuyabilirim;—kendi okuduğunu dinlemek neredeyse kendi söylediğini dinlemek kadar hoşuna giderdi *Trim*'in.

Her zaman böyle garip rastlantılar sonucu yolumuza çıkan şeylerle ilgilenmeye güçlü bir eğilim duymuşumdur, dedi babam,—yapılacak daha önemli bir işimiz olmadığına göre de, en azından *Obadiah* geri gelinceye dek,—sizden rica etsem kardeşim, elbette Dr. *Slop*'un da bir itirazı yoksa, lütfen Onbaşı'ya em-

rediniz, bize bir iki sayfa okusun—bakalım hevesli göründüğü kadar başarılı olabilecek mi okuma konusunda.

İzninizle Efendim, dedi *Trim*, iki sefer boyunca alay papazının yazıcılığı görevini deruhte ettim—Okuyabilir, dedi amcam *Toby*, benim kadar iyi okuyabilir, sizi temin ederim, *Trim* benim bölüğümdeki en bilgili askerdi, bir yıl sonraki *Halberd*'i hak etmişti,[1] ama zavallının kaderi böyleymiş. Onbaşı *Trim* elini kalbine götürdü, efendisini eğilerek selamladı ve şapkasını yere bıraktıktan sonra, sağ elinin serbest kalması için vaazı sol eline aldı; seyircisi onu,—ve o seyircisini—daha iyi görebilsin diye kendinden emin adımlarla odanın ortasına ilerledi.

XVI. Bölüm

—TABİİ sizce bir sakıncası yoksa, dedi babam Dr. *Slop*'a—Yok, asla, dedi Dr. *Slop*; zira sorunun hangi açıdan ele alındığı belli değil, Kilisemizin ululardından birinin mütalaası da olabilir,—sizin kendi mütalaanız da; dolayısıyla her iki durumda risk aynı. Ne o, ne öteki açıdan ele alınmış, dedi *Trim*, vicdana hitaben yazılmış, izninizle belirteyim Saygıdeğer Efendilerim.

Trim'in yürüttüğü mantık izleyicilerini rahatlattı,—ancak Dr. *Slop*, *Trim*'e dönüp kızgın bir bakış fırlattı.

Başla, *Trim*—ve tane tane oku, dedi babam.—Emredersiniz, Efendim, izninizle, diye onu yanıtladı Onbaşı, dinleyicilerini selamladı ve sağ eliyle yaptığı bir jestle onları dikkate davet etti.

XVII. Bölüm

—AMA Onbaşı başlamadan önce, onun duruşunu betimlemeliyim sizlere,—yoksa tedirgin—kazık gibi—dimdik durduğunu düşüneceksiniz doğal olarak: Ağırlığını eşit olarak iki bacağı üzerine vermiş,—gözleri nöbet tutan erler gibi sabit,—bakışı kararlı,—sol elindeki vaazı tüfek gibi sıkıca kavramış olarak belirecek hayalhanenizde; kısacası *Trim*'i müfrezesiyle birlikte saldırıya hazır bir duruşta resmedeceksiniz. Oysa, hiç de böyle değildi duruşu.

Dinleyicilerinin önünde, bedeni ileri meyletmiş, ufuk çizgisiyle tam 85 buçuk derece bir açı oluşturacak biçimde durmaktaydı;—işinin ehli hatipler, ki buradan onlara seslenmekteyim, çok iyi bilirler, bu en inandırıcı vücut açısıdır; başka hangi açıdan konuşur ya da vaaz verirseniz verin—kesinlikle söylüyorum,—hem her gün yapılıyor bu,—ne denli etkili olduğuna, bırakıyorum dünya karar versin!

Bilvesile, bu 85 buçuk derecelik eğimin matematik kesinlikte olması zorunluluğu,—bize sanatla bilimin birbirine nasıl da arka çıktıklarını göstermiyor mu?

Dar açıyı geniş açıdan ayıramayan Onbaşı *Trim*'in nasıl olup da bu açıyı kılı kılına yakaladığı, bunun şanstan mı, doğuştan mı; sezgi ya da taklit gücünden mi kaynaklandığı vesaire, işbu bilim ve sanat külliyatının parlamento, mimber, meyhane, kahvehane, yatak odası ve ocakbaşı muhabbetlerinin işlevsel bölümlerine gelindiğinde ele alınıp incelenecektir.

Orada öyle—resim gözlerinizin önünde canlansın diye tekrar ediyorum—bedeni öne kaykılmış, biraz da eğilmiş, ağırlığının sekizde yedisini, dimdik duran sağ bacağına yüklemiş, sol ayağı (sol bacağındaki kusurun bu duruşuna katkısı azımsanmamalı) biraz ileride—yok ne bir yana doğru ne de öne yönelmiş, ikisinin ortası bir yerde—dizi bükülmüş ama estetik çizgisinin[1] sınırlarını aşmayacak kadar—bu arada bilimsellik çizgisinin de sınırları içinde kaldığını ekleyelim—unutmayın ki, bacağın duruşunu bedeninin sekizde birini taşıyor olması belirliyor, bu yüzden de ne ayak bu ağırlığın yükünün izin verdiğinden daha ileri atılabiliyor, ne diz daha fazla bükülebiliyor.

☞ Bu duruşu ressamlara; bir de,—bilmem, belirtmek gerekir mi, hatiplere, tavsiye ederim—sanırım gerekmez;—zira, uygulamazlarsa burun üstü yere kapaklanırlar.

Onbaşı *Trim*'in bedeni ve bacakları hakkında bu kadar laf yeter. Vaazı sol eliyle oldukça gevşek—ama kayıtsızca değil—tutmaktaydı: göbeğinin hemen üzerinde, göğsüne yapıştırmadan; sağ kolunu fazla özen göstermeksizin doğa ve yerçekimi yasaları uyarınca yanı sıra sarkıtmıştı—ama avcu, gerekirse uyandırmak istediği duyguyu desteklemek üzere açık ve izleyicisine yönelikti.

Onbaşı *Trim*'in gözleri ve yüz kasları bedeninin geri kalanıyla tam bir uyum içindeydi; içten; rahat; tamamen değilse de hemen hemen kendinden emin görünüyordu.

Eleştirmen Bey, Onbaşı *Trim* bütün bunları nasıl yapabilir? diye sormasın rica ederim; sırası gelince açıklanacağını kendisine söyledim—şimdilik, babamın, amcam *Toby*'nin ve Dr. *Slop*'un önünde öylece durduğunu düşünsün—bedenini zor bir dengede tutarak, bacakları aykırı ve bedeninin tümünde tam bir hatibe yakışan bir savruluş:—bu haliyle heykeltıraşlara modellik edebilirdi ve korkarım, en emektar kolej hocaları—ya da İbrani Profesör'ün kendisi bile—bu duruşta bir kusur bulamazdı.

Trim seyircisini selamladı ve okumaya başladı:

VAAZ.[2]

İBRANİLERE MEKTUP XIII. 18.

——*Çünkü Vicdanımızın temiz olduğuna* inanıyoruz.—

"İNANIYORUZ!—Vicdanımızın temiz olduğuna inanıyoruz!"

[Ama, *Trim*, dedi babam onun sözünü keserek, bu cümleyi çok yanlış vurgulamaktasın; burun büküp, tıslar gibi okuyorsun, duyan da vaiz birazdan Resul'le alay edecek sanır.

Aynen öyle olacak, izninizle Saygıdeğer Efendim, dedi *Trim*. Püf! dedi babam, gülümseyerek.

Efendim, *Trim* kesinlikle haklı, dedi Dr. *Slop*, zira yazarın (kendisi Protestan olmalı) Resul'den söz ederken takındığı ters tavra bakılırsa, birazdan alaya alacağı kesin. Ama Dr. *Slop*, yazarın bizim Kilisemizden olduğuna nasıl bu kadar çabuk karar verdiniz? diye onu yanıtladı babam—görebildiğim kadarıyla en azından şimdilik, hangi kiliseye mensup olduğu belli değil:—Eğer, dedi Dr. *Slop*, bizim Kilisemizden olsaydı yazar, böyle birşeye cesaret edemezdi. Bizim cemaatimizde, Efendim, bir resule—bir azize—hatta bir azizin tırnağına hakaret etmeye kalkışan adamın gözlerini oyarlar—Kim, azizler mi? dedi *Toby* amcam. Hayır, dedi Dr. *Slop*, başkaları olsa, evini başına yıkarlardı. İstirham ederim, dedi *Toby* amcam, Engizisyon sizce kadim bir yapı mıdır, yoksa çağdaş bir yapı mı?—Mimariden anlamam, dedi Dr.

Slop.—Lütfen Efendilerim, izninizle arz edeyim ki, Engizisyon çok iğrenç bir...—Tanrı aşkına *Trim*, tarifini kendine sakla, dedi babam, adını bile duymak istemiyorum.—Önemi yok, diye onu yanıtladı Dr. *Slop*—her ne kadar ateşli bir savunucusu değilsem de Engizisyonun bu gibi durumlarda adamı terbiye etmek için gerekli olduğuna inanıyorum ve eğer yazarımız da sözünü bu minval üzre sürdürmekte ısrar ederse kolundan tuttukları gibi Engizisyon karşısına çıkaracaklarını kendisine bildirmek isterim. Tanrı yardımcısı olsun o halde, dedi amcam *Toby*. Amin, diyerek ona katıldı *Trim*, çünkü, Tanrı bilir ya, zavallı kardeşim on dört yıldır sürünüyor orada.—Bunu ilk kez duyuyorum, dedi amcam *Toby* telaşla. Kardeşin oraya nasıl düştü *Trim*?—Ah Efendim, yürekler acısı bir hikâyedir bu—benim yüreğimi binlerce kez yaktı—şimdi anlatmam uzun sürer. Saygıdeğer Efendim, istihkâm üzerine çalışmalarımız sırasında bir gün size baştan sona anlatırım;—ama kısaca şöyle: Kardeşim *Tom* hizmetkârlık yapmak üzere *Lizbon*'a gitmiş ve orada bir *Yahudi*'nin dul karısıyla evlenmişti. Kadının küçük bir dükkânı vardı, sosis satıyordu, ve bu yüzden, her nedense kardeşimi, bir gece evinde karısı ve iki küçük çocuğuyla uyurken yatağından alıp doğruca Engizisyona götürdüler ve, Tanrı yardımcısı olsun, diye sözünü sürdürdü *Trim*, yüreğinin derinlerinden bir ah çekerek,—zavallı masum çocuk, bugüne dek hapis;—öyle masumdur ki, diye ekledi *Trim* (cebinden mendilini çıkararak) benzeri az bulunur.—

—*Trim* yanaklarından aşağı süzülen gözyaşlarını silmekte güçlük çekiyordu:—Odaya ölüm sessizliği çökmüştü: Merhametin en kesin ifadesi!

Haydi *Trim*, dedi babam sonunda, zavallı adamcağızın acısının biraz olsun dindiğini görünce,—okumaya devam et ve bu acıklı hikâyeyi unut;—sözünü kestiğim için üzgünüm—ama lütfen vaaza yeni baştan başla; çünkü eğer ilk cümlesi senin dediğin gibi gerçekten de Resul'e sövmek maksadıyla kaleme alınmışsa, Resul'ün yazarı ne suretle tahrik etmiş olabileceğini pek merak ediyorum doğrusu.

Onbaşı *Trim* gözyaşlarını sildi, mendilini cebine yerleştirirken eğilerek dinleyicilerini selamladı,—ve yeni baştan başladı.]

VAAZ.

İBRANİLERE MEKTUP xiii. 18.

——*Çünkü vicdanımızın temiz olduğuna* inanıyoruz.—

"İNANIYORUZ! vicdanımızın temiz olduğuna inanıyoruz! Bu dünyada insanın güvenebileceği ve en tartışmasız biçimde vakıf olabileceği tek bilgi, kuşkusuz, vicdanının temiz olup olmadığını bilmektir."

[Teşhisim doğru, bundan eminim, dedi Dr. *Slop.*]

"Eğer insan düşünebilen bir varlıksa, şu saptamanın gerçekliğine de aşina olması gerekir: İnsan kendi düşüncelerine, kendi duygularına vakıf olmalıdır; geçmişte nelerin peşinde koştuğunu hatırlayabilmeli, onu yaşamı boyunca yaptıklarını yapmaya sevkeden gerçek saikleri ve mihrakları mutlaka bilebilmelidir."

[İtiraz ediyorum, dedi Dr. *Slop*, beni destekleyen olsa da olmasa da!]

"Başka durumlarda sahte görünümler bizi yanıltabilir ve Bilge Kişi'nin de yakındığı gibi, *dünya yüzündeki nesneler konusunda hemen hiçbir zaman doğru tahminde bulunamayız; gözümüzün önünde duranları bile doğru dürüst göremeyiz.*[3] Ama burada akıl tüm kanıtları, tüm verileri kendi içinde taşır; kendi ördüğü ağın şuurundadır; dokusunu, inceliğini tanır, iyilik ya da kötülük tarafından gözleri önünde kurgulanmış her tasarıda hangi tutkunun ne kadar payı olduğunu tam olarak bilir."

[Dili güzel; *Trim* de iyi okuyor doğrusu, dedi babam.]

"Şimdi,—eğer vicdan aklın içerdiği bu bilgiden başka bir şey değilse, ve eğer, vicdanımızın ister onaylamak ister reddetmek üzere yaşamımız boyunca birbiri ardına yaptığımız işler konusunda muhakeme yürütmesi kaçınılmazsa; önermemizin koşulları gereği—bu içsel şehadet kişinin kendisi aleyhine döndüğünde ve kendi kendini suçladığında—söz konusu kişinin suçlu olması gerektiği aşikârdır. Öte yandan, eğer varılan yargı kişinin lehineyse, ve yüreği onu suçlamamaktaysa—bu, Resul'ün ima ettiği gibi bir inanç sorunu değil, bir kesinlik sorunudur, bir olgudur: Vicdanı rahat olan kişinin kendisinin de iyi bir insan olması gerekir."

[Anlayabildiğim kadarıyla Resul baştan aşağı haksız ve Pro-

testan Rahip haklı, dedi Dr. *Slop*. Efendim, sabırlı olunuz, dedi babam, zira, sanırım, birazdan Aziz *Paulus*'la Protestan Rahip'in aynı görüşte oldukları öne sürülecek. "Doğuyla Batı ne kadar aynıysa, dedi Dr. *Slop*, ve bütün bunları, diye sözlerini sürdürdü, iki elini havaya kaldırarak, neşriyat özgürlüğüne borçluyuz.

En kötü durumda vaize kürsüde tanınan özgürlükten daha kötü bir şey değil bu, dedi *Toby* amcam, çünkü bu vaaz basılmış değil, basılacağı da yok.

Devam et *Trim*, dedi babam.]

"İlk bakışta davanın aslı faslı buymuş gibi görünebilir; doğru ve yanlış bilgisinin insan zihninde iyice yer etmiş olduğundan da kuşkum yok—daha doğrusu olmazdı, eğer insanın vicdanı, günah işlemeyi bir alışkanlık haline getirip (kutsal kitapta da açıklandığı gibi katılaşıp duyarsızlaşabilmeseydi ve bedeninin bazı ince derili bölümlerinde görüldüğü üzere, gerilim ve sürekli kullanım sonucu, zamanla Tanrının ve doğanın kendisine bahşettiği o duyarlığı ve algılama gücünü yitirmeseydi, böyle şeyler hiç olmazdı.—Hiç olmadı mı bunlar; kişinin benlik sevgisinin onun muhakemesini asla etkilememesi mümkün mü;—yoksa bedenimizin aşağı kesimlerinin küçük çıkarları yukarılara çıktıkça faik melekelerimizi sersemletip onları kara bulutlarla kaplı bir karanlıkla mı sarmalamaktalar?—Bu kutsal MAHKEME'nin kapısından içeri kayırma gibi, sempati gibi şeyler asla giremezler mi?—ZEKÂ sunulan rüşveti hep geri mi çevirdi?—Yoksa beklenmedik bir keyfin savunucusu olmaktan utanç duyup yüzünü göstermekten mi kaçındı? Yoksa dava görülürken ÇIKAR'ın hep tarafsız kalacağı konusunda bize bir güvence mi verildi? Ve nihayet, söz konusu tutku asla hâkim koltuğuna oturmadı, davayı yönetip sonuçlandırmaktan sorumlu olan akıl yerine hüküm vermedi mi?—Eğer bütün bunlar gerçekten böyle olmuş olsaydı, ki itiraz merciinin böyle olduğunu varsayması gerekiyor, insanın dini ve ahlaki durumunun tek ölçütü tastamam kendi kendisine ne yakıştırıyorsa o olurdu: Kişinin suçlu ya da masum oluşunu, yalnızca ve yalnızca, kendi kendini onaylaması ya da reddi oranı belirlerdi.

"Kişi, tek bir vakada bile kendini vicdanen suçlu bulursa eğer (ki bu yönde çok ender olarak yanılgıya düşer) söz konusu

kişinin gerçekten de suçlu olduğunu teslim ederim. Ve, şayet, melankoli ya da hipokondriya gibi bir hastalıktan mustarip değilse, bu suçlamanın gereğince temellendirilmiş olduğunu rahatça söyleyebiliriz.

"Ancak bu önermenin tam tersi geçerli değildir;—yani, bir suç işlenmişse, vicdanı kişiyi mutlaka suçlu bulur ve suçlamadığı sürece de kişi masumdur, diyemeyiz. Bu doğru değildir. Bu yüzden de iman sahibi Hıristiyanların saat başı kendi kendilerini avutmak için başvurdukları yöntem (aklı onu yanlış yola sevketmediği için, vicdanı rahat olduğu için, Tanrıya şükrederek kendini avutmak) mantıken yanlıştır—Ve bu mantık sık sık uygulanıyor olsa da, kural ilk bakışta şaşmaz gibi görünse de, yakından baktığınızda göreceksiniz ki, yanlış uygulamalar nedeniyle pek çok hataya açıktır;—üzerine bina edilmiş olduğu ilkenin kendisi genellikle çarpıktır; bütün gücü tükenmiş ve bazen de haince yoksayılmıştır. İnsan yaşamı bu savı destekleyecek pek çok ıstırap verici örnekle doludur.

"Bir adam düşünün ki ilkelerinde alabildiğince kötü niyetli ve sefih; bir adam ki dünyayla ilişkisinde görülmedik bir tutum benimsemiş, hiçbir aklın, hiçbir bahanenin haklı kılamayacağı bir günahı ayan beyan işleyerek utanç duymaksızın yaşamaktadır;—insanlığın gereğinin tam tersine, yoldan çıkardığı suç ortağını sonsuza dek mahvetmeye yönelmiş, onun elinden tüm çeyizini almakla, onun başına yalnızca şerefsizlik örtüsünü örtmekle yetinmeyip—zavallıcığın masum ailesini de bu günah yüzünden utanç ve kedere boğmaktadır. Kuşkusuz, vicdanın böyle bir adama zor bir hayat yaşatacağını düşüneceksiniz şimdi, vicdanı onu gün be gün azap içinde kıvrandırır sanacaksınız.

"Ama heyhat! VİCDAN bütün bu olup bitenler sırasında, adamla uğraşacak yerde bambaşka işler peşindedir. *İlyas* Peygamber'in sahte ilah Baal'i[4] itham ederken söylediği gibi, bu bizim evcil Tanrı da, *ya gevezelik peşindedir, ya bir işini görmektedir, ya yolculuk ediyordur, belki uykudadır da uyandırılamıyordur.*

"Belki de VİCDAN o sıralar bir kumar borcu ya da şehvet için ödediği kirli bir bedel yüzünden ŞEREF'le düello yapmaya gitmiştir. Belki de VİCDAN bütün bunlar olup biterken evinde oturmuş, küçük çapulcular hakkında nutuk atmakta, parası ve

mevkii sayesinde türlü kışkırtmalara rağmen işleyemediği bu tür ufak tefek suçlardan hıncını çıkarmakta; bu yüzden de mutlu bir yaşam sürmekte; [Bizim kilisemizden olsa, dedi Dr. *Slop*, asla süremezdi]—huzur içinde uyumakta; ve sonunda gönül rahatlığıyla ölebilmektedir—belki de kendisinden çok daha iyi bir insandan da rahat."

[Bütün bunların bizde olması mümkün değil, dedi Dr. *Slop*, babama dönerek, bizim kilisemizde böyle bir şey asla olamaz. Ama bizimkinde olur, dedi babam, hem de gereğinden fazla.—Evet, dedi Dr. *Slop* (babamın samimi itirafı onu biraz şaşırtmıştı), Katolik Kilisesi'ne mensup birisinin de bu denli aşağılık bir yaşam sürebileceğini teslim ederim,—ama bu denli aşağılık ölemez.—Aşağılık adamların nasıl öldükleri, dedi babam aldırmazlıkla,—o kadar önemli değil.—Söylemek istediğim, diye onu yanıtladı Dr. *Slop*, ölüm döşeğinde uygulanan son kutsal ayinden yararlanmasına izin verilmez.—Kaç taneydi şu sizin ayinler? dedi amcam *Toby*, sayılarını hep unuturum da. Yedi, diye onu yanıtladı Dr. *Slop*.—Hımm! dedi amcam *Toby*—ama onaylayan bir ifadeyle değil de, daha ziyade çekmecede bir şey ararken beklediğinden fazla ıvır zıvırla karşılaşan birinin şaşkınlığını anlatan bir hayret nidasıyla,—Hımm!—diye yanıtladı amcam *Toby*. Dr. *Slop*'un kulağı tetikti, anladı; amcam *Toby*'nin çıkardığı ses, yedi kutsal ayin[5] aleyhine yazılmış bir cilt kitaba bedeldi.—Hımm! diye onu yanıtladı Dr. *Slop*, (böylece amcam *Toby*'nin öne sürdüğü savı gerisin geri kendisine iade etmiş oluyordu)—Neden olmasın Efendim, yedi temel erdem yok mu? Ya da yedi günah? Yedi altın mum?—Yedi kat arşı âlâ—O kadarını bilemeyeceğim, diye yanıtladı amcam *Toby*.—Dünyanın yedi harikası yok mu? Yaradılış yedi gün sürmedi mi?—Yedi gezegen?—Yedi afet?—Evet var, dedi babam fevkalade yapmacık bir ciddiyetle. Hadi lütfen, diye sözünü sürdürdü, diğer karakterlere geçelim, *Trim*.]

"Bir diğeri ise sefil ve acımasızdır (*Trim* burada sağ elini salladı), katı yürekli, bencil bir yaratıktır. Ne yakın dostlar edinebilir, ne topluma uyum sağlayabilir. Zavallı dullara, yetimlere dönüp bakmadan geçer gider; yaşamın kahrını çekenleri, talihsizleri yüreği sızlamadan, bir duasını esirgeyerek izler... [İzninizle,

Saygıdeğer Efendilerim, ama, diye haykırdı *Trim*, bu adam ötekinden de beter.]

"Bu gibi durumlarda vicdan yerinden kalkıp da adamı rahatsız etmez mi? Yok, hayır, Tanrıya şükür, böyle bir şey olmaz.—*Herkese hak ettiğini verdim, vicdanıma verilecek bir hesabım yok;—zina işlemedim; söz verip de yapmadığım, and içip de tutmadığım olmadı.—Bir başkasının karısını ya da çocuğunu kirletmedim, Tanrıya şükürler olsun, başkaları gibi zina işlemiş, haksızlık etmiş, hatta şu önümde duran gibi bir sefih değilim ben.*[6]

"Bir üçüncüsü, tabiatı gereği düzenbazdır, entrikacıdır.—Bakın, tüm yaşamına bir bakın;—karanlık işlerden, duyulmadık yalan dolanlardan başka bir şey göremezsiniz.—Her türlü yasayı çiğnemeyi aklına koymuş, sahip olduklarımızın keyfini sürmemizi, dürüstçe yaşamamızı engellemeye koyulmuştur.—Yoksulların, zavallıların cehaletinden, şaşkınlığından yararlanır, küçük entrikalar çevirir. Bir gencin deneyimsizliği ya da yaşamını ellerine teslim edecek kadar güvenen dostunun safiyeti ona bir servet kazandırır.

"Yaşlandığında ve pişmanlık, onu geçmişindeki bu karanlık olaylara dönüp bakmaya ve vicdanıyla hesaplaşmaya davet ettiğinde, VİCDAN, YASALAR'ı şöyle bir, GENEL olarak, gözden geçirir,—onun yapıp ettiklerinde yasalara açıkça aykırı hiçbir şey bulamaz: Kimsenin malına mülküne zarar vermemiş, bu yüzden de cezalandırılmayı hak etmemiştir. Ne başının üzerinde kamçılar şaklar, ne zindanın kapıları açılır ona. Vicdanını sızlatacak ne yapmıştır ki?—Vicdan güzelce yasaların ardına gizlenmiştir; kendine hiçbir halel getirmeden yasaların arkasına saklanmıştır; orada hiç yara almadan oturur, dört bir yanı **Bavalar** ve **Yakalar**'la çevrili, öylesine muhkemdir ki—en ufak vaaz dahi kıpırdatamaz onu oradan."

[Bu noktada Onbaşı *Trim* ve amcam *Toby* bakıştılar: Ahh,—ahh,—*Trim*! dedi amcam, başını sallayarak, bunlar acınası istihkâmlar, *Trim*. Siz Saygıdeğer Efendimle bendenizin yaptıkları yanında pek cılız kalıyorlar, Efendim, diye yanıtladı onu *Trim*.—Bu sonuncu adamın kişiliği, diye *Trim*'in sözünü kesti Dr. *Slop*, hepsinden de aşağılık, ve, sizinkilerden, düzenbaz bir avukatı anımsatıyor bana. Bizlerden birisi olsa, vicdanı bu kadar uzun sü-

re kör kalamaz, zira yılda en az üç kez günah çıkarması gerekir.—Böylece de vicdanının gözleri açılır, öyle mi? dedi amcam *Toby*.—Devam et, *Trim*, dedi babam, yoksa *Obadiah* sen vaazın sonuna gelmeden geri dönmüş olacak.—Aslında kısa bir vaaz, dedi *Trim*. Keşke daha uzun olsaydı, dedi amcam *Toby*, çünkü pek hoşuma gitti.—*Trim* devam etti.]

"Dördüncüsü böyle bir çareden bile mahrumdur; bu tür hilekârlık oyunlarını boşa zaman harcamak addeder;—amacına ulaşmak için gizli planlar yapmaya, temkinli adımlar atmaya bile gerek duymaz.—Bakın, yüzsüz alçak, nasıl da aldatıyor, yalan söylüyor, yalan yere yemin ediyor, çalıyor, adam öldürüyor!—Vahşet!—Ama doğrusu, başka türlüsü de beklenmezdi ondan—zavallı adam karanlıkta! Vicdanını rahibinin emin ellerine teslim etmiş, rahibin ondan tek beklentisiyse Papa'ya inanması, kiliseye gitmesi, haç çıkarması, tespih çekmesi, iyi bir Katolik olması. Ve bunlar onun vicdanen cennete gitmesi için yeterli! Ne?—Yalan yere yemin mi etmiş?—Olsun, bir 'içsel çekince' öne sürmüştü ya.—Oysa gerçekten de betimlediğimiz denli kötü kalpli ve ahlaksızsa,—eğer çalıyorsa,—eğer öldürüyorsa,—vicdanının da bir yara almış olması gerekmez mi? Evet—ama, adam günah çıkarmış—ve böylece yarası kapanmış, kalanı da bir süre sonra tümüyle affolunacak. Ah Papalık, verilecek hesabın yok ki!—Yoksa insan yüreğinin günbegün doğa ve kader gereği kendi kendine ihanet etmekte ısrar etmesi karşısında ilgisiz kalamazdın.—İşte bu yüzden bu yorulmak bilmez yolcunun kendi kendini yoldan çıkarmak eğilimine karşı, Tanrı biliyor, bu koskoca aldatmaca kapısını sonuna dek açtın ki, kendi kendisiyle huzura ersin—oysa erecek huzur yok orada.

"Gündelik yaşamdan seçtiğim bu sıradan örnekler daha fazla kanıt gerektirmeyecek denli bildik durumlar. Eğer gerçek olup olmadıklarından kuşkulananlar, ya da kişinin kendi kendini böylesine aldatabileceğine inanmayanlar varsa,—onları bir an için öz benliklerini incelemeye ve sözlerimi kendi yüreklerine danıştıktan sonra değerlendirmeye davet ederim.

"Orada, *yüreğinde*, işlediği her biri aynı oranda kötü niyetli, aynı oranda haince her işi nasıl ayrı ayrı değerlendirip, ayrı ayrı tarttığına bir baksın.—Görecektir ki, eğilimleri ya da görenekler

gereği işlediği suçların kimisi sevecen ve övgüler saçan ellerin yardımıyla sahte güzelliklerle allanıp pullanmış, ötekilerse;—içinde bir heves, bir istek uyandırmayanlar—birdenbire çıplak ve çarpık, budalalığın ve onursuzluğun tüm özelliklerini kuşanmış olarak görünecekler gözüne.

"*Davud* mağarada uyuyan *Saul*'u aniden basıp da[7] giysisinin eteğini kesiverdiğinde—yüreği pişmanlıkla dolmuş o anda, okuduğuma göre. Oysa aynı *Davud* sevip sayması gereken sadık ve yiğit hizmetkârı *Uriah*'yı[8] şehveti uğruna harcayıvermiş. Vicdanının onu uyarması gerekirken, yüreği hiç de pişmanlıkla dolmamış. Bu suçun işlenmesinin üzerinden tam bir yılın geçmesi gerekmiş *Nathan*'ın *Davud*'u tekdir etmek üzere gönderilmesi için. Ve, gene okuyoruz ki, bu süre boyunca bir kez olsun üzüntü duymamış, kederlenmemiş yaptıkları yüzünden.

"İşte böyle. Vicdan, bir zamanlar kadir olan bu yönetici—içimize muktedir bir yargıç olarak yerleştirilmiş, üstelik de yaratıcımız tarafından adil ve hakşinas olarak tasarlanmış bu yetke,—bir dizi bedbaht nedenler ve engeller sonucu, olup bitenleri çoğu kez doğru dürüst algılayamaz ve görevini gereğince yerine getiremez.—Zaman zaman görevini kötüye kullandığı bile olur.—Bu yüzden de yetkisini tek başına kullanmasına izin verilmemelidir; kararlarında onu yönetecek değilse bile, ona yardımcı olacak bir ilkenin eşlik etmesi elzemdir.

"Sizin için hayati önemi haiz bir konuda yanlış bir adım atmamak için doğru karar vermek, yani namuslu bir adam, yararlı bir yurttaş, Kralımızın sadık bir tebası ve Tanrımızın sadık bir kulu olarak taşıdığınız gerçek değeri öğrenmek istiyorsanız—dine ve ahlaka başvurun.—Bakın,—Ne yazıyor Tanrının yasasında? Nedir okuduğunuz? Aklın duruluğuna, adaletin ve hakkın değişmez gerekliliğine danışın—ne diyorlar size?

"İzin verin VİCDAN kararını bunlara göre versin, sonra, eğer yüreğiniz ferahlarsa, Resul'ün de öngördüğü gibi—şaşmaz bir kuraldır bu—(Burada Dr. *Slop* uyuklamaya başladı) *Tanrıya güveneceksin artık.*[9] Yani, kendi kendinizi yargıladığınızda vardığınız sonucun Tanrının yargısı olduğuna inanabilir, ve nihayette, işlediğiniz bütün işlerin hesabını vereceğiniz o yüce varlığın bundan

böyle hakkınızda vereceği adil kararı yüreğiniz imanla dolarak bekleyebilirsiniz.

"Gerçekten de, *ne mutlu o adama ki,*[10] Apokrifa yazarının dediği gibi, *nice günahın dikenleri yüreğini dalamamaktadır: Ne mutlu o adama ki, ister zengin olsun ister yoksul, yüreği onu suçlamaz; eğer iyiyse yüreği* (doğru yola yönelmiş, irfana ermiş bir yürekse eğer), *yüzü her zaman neşeyle ışıyacak, aklı onu yüksek kuledeki yedi bekçiden çok daha doğru yönlendirecektir.*—[Bir kulenin sağlam olması için dedi amcam *Toby*, kanatlarla desteklenmesi gerekir.] Ona en karanlık kuşkularında, bin ahlak âliminden daha doğru yol gösterici olacak; içinde bulunduğu durumda nasıl davranması gerektiğine, kanun koyucuların gün be gün koymaya zorlandıkları tüm kural ve yasaklardan çok daha sağlam bir güvence getireceklerdir;—*Zorlandıkları* diyorum, çünkü, insanların koydukları yasalar, en azından şimdilik, ilksel bir seçim sonucu değil, sadece gerekli oldukları için, insanları kendi yasası olmayan vicdanların kötü etkilerinden korumak için konulmaktadır; iyi niyetle, şerh düşülerek; ilkelerin ve vicdanın dizginleriyle doğrultulamayan bu gibi yanlış ve yoz davranışların önünü almak için, zindan, idam tehditleriyle bizi doğrultmak için konulmaktadır."

[Anlaşılıyor ki, dedi babam, bu vaaz Temple Kilisesi'nde ya da bir mahkemede okunmak üzere kaleme alınmış. Mantık yürütme biçimi hoşuma gitti. Dr. *Slop*'un ikna olmadan uyuyup kalmasına üzülüyorum. Çünkü, artık anlaşılıyor, vaiz, başından beri düşündüğüm gibi hiç de Aziz *Paulus*'a hakaret etmek niyetinde değil,—aralarında, kardeşim, hiç de bir fikir ayrılığı göremiyorum.—Fikir ayrılığı olsa ne olur? diye onu yanıtladı *Toby* amcam, bazen en yakın iki dost arasında bile fikir ayrılığı olabilir.—Doğru, *Toby* biraderim,—dedi babam; el sıkıştılar,—pipolarımızı dolduralım kardeşim, sonra *Trim* devam etsin.

—Eee, sen ne diyorsun? dedi babam Onbaşı *Trim*'e, tütün tabakasına uzanırken.

Bence, dedi Onbaşı, kuledeki yedi bekçi—ki sanırım görevleri gözcülük, izninizle arz edeyim Saygıdeğer Efendim, pek gerekli görünmüyorlar;—böyle bir şey bir alayı perişan eder. Askerini seven bir alay komutanı bunu asla yapmaz—eğer elinden gelirse. Çünkü, diye sözünü sürdürdü Onbaşı, ha iki gözcü, ha yirmi

gözcü. Ben şahsen en az yüz kez *Corps de Garde*'a[11] kumanda ettim, bunu söylerken bir inç kadar dikildi *Trim*'in bedeni,—ve Majesteleri Kral *William*'a hizmet etme şerefine nail olduğum süre boyunca, en önemli mevkilere bile bir kez olsun ikiden fazla gözcü koymadım.—Çok doğru, *Trim*, dedi *Toby* amcam, ancak, *Trim*, unutma ki *Hazreti Süleyman* zamanındaki kulelerin yanları yöreleri bizim bildiğimiz türden istihkâmlarla pekiştirilmiş değildi,—bunlar, *Süleyman*'ın ölümünden sonra icat olunmuştur, *Trim*, onun zamanında ne perdelerin önünde boynuz-siperler ne de dış tabyalar vardı; Ne de bir *Coup de main* saldırısına karşı bizim yaptığımız gibi gizli geçitler ve karşı—bayırlarla *palisado*'lanmış, ortası küvetli[12] *fossé*'ler. Bu yüzden de, kanımca, kuleye yerleştirilmiş olan *Corps de Garde*'dan yedi adamın oradaki görevleri gözcülük etmek değil, kaleyi savunmaktı.—Ama onlar, izninizle Efendim, bir muhafız mangasından başka bir şey olmuş olamazlar.—Babam içinden—dışından değil ama;—gülümsedi; Toby *amcam* ile Onbaşı *Trim*'in tartıştıkları konu, daha önce olanlar gözönüne alınırsa, alaya alınamayacak denli ciddiydi.—O yüzden de babam, henüz yakmış olduğu piposunu ağzına götürüp, *Trim*'e okumayı sürdürmesini söylemekle yetindi. *Trim* okumayı sürdürdü:]

"Tanrı korkusu her an gözlerimizin önünde ve birbirimize karşı davranışlarımızda, işlediğimiz her işte doğrunun ve yanlışın ebedi ölçütü olmalı:—Bu *kitabeler*'den[13] ilki dini görevlerimizi, ikincisiyse ahlaki olanları kapsar. İkisi o denli ayrıştırılamaz, o denli iç içe geçmiştir ki, ikisini de kırıp parçalamadan birbirinden ayıramazsınız—her ne kadar yaşamınızda sık sık buna teşebbüs etseniz de.

"Teşebbüs edildiğini söyledim, doğrudur;—dinden tamamıyla bihaber insanlara o kadar sık rastlıyoruz ki—ya da ahlakından kuşkulandığınıza dair en küçük ima karşısında bunu ağır hakaret telakki ettiklerini öne sürecek kadar namus yoksunu kişilere, ya da vicdanen adil ve doğru olduklarını sonuna dek savunma gösterisine girişenlere.

"Günümüzde ahlaken dürüst olmak gibi bir erdemi bile artık kuşkuyla karşılamak gerekirken, böyle bir şey zuhur ederse eğer,—işin özüne baktığımızda, bu davranışın sahibinin hiç de imrenilecek bir amaçla hareket etmediğini görürüz.

"Bırakın dilediğince azametlensin, dara düştüğü zamanlarda davranışlarını belirleyenin hiç de sağlam temeller olmayan kendi çıkarı, kendi gururu ya da kendi rahatı gibi küçük, geçici tutkulardan kaynaklandığı er geç anlaşılacaktır.

"Bunu bir örnekle açıklayacağım.

"Zaman zaman iş gördüğüm tefecinin ve gerektiğinde çağırdığım hekimin [gerekmez, diye ünledi Dr. *Slop* (uyanarak), bu durumda bir hekim çağırmak gerekmez] ikisinin de dini bütün adamlar olmadıklarını biliyorum. Dinden her zaman alaycı bir dille söz ettiklerini, dinimizin müeyyidelerine burun kıvırdıklarını, dine kuşkuyla baktıklarını duymaktayım. Gene de—durum böyle olsa da,—birinin ellerine servetimi emanet ediyorum,—diğerinin dürüst becerisine ise, benim için servetimden de önemli olan yaşamımı teslim etmekteyim.

"Şimdi, bu güvenimin esası nedir, ona bakalım.—Her şeyden önce, her ikisinin de ellerine teslim ettiğim erki benim aleyhime kullanacaklarını sanmıyorum.—Dürüstlüğün bu hayatın gereklerini yerine getirmeye yeterli olduğuna inanıyorum.—Dünyadaki başarılarının adil karakterli olup olmamalarına bağlı olduğunu biliyorum.—Kısacası,—kendilerine bir zarar vermeksizin bana bir zarar veremeyecekleri kanısındayım.

"Bir de işi tersinden ele alalım ve diyelim ki çıkar, bu sefer tersine işliyor, ve, diyelim ki, bu ikisinden biri, kendi şöhretine halel gelmeksizin, benim servetime el koyup beni çırılçıplak bırakabilir, ya da öteki, kendini ya da sanatını lekelemeksizin benim ölümüm sayesinde bir servet edinebilir. Her iki durumda da onları nasıl durdurabilirim? Dine, o en güçlü saike, başvurmam mümkün değil. Çıkar, dünyadaki ikinci güçlü saik, benim aleyhime çalışıyor. Bu muzır kışkırtmanın karşısındaki kefeye ne koymalıyım ki terazi dengelensin? Heyhat! Hiçbir şey! Sabun köpüğü ağırlığında bir şey bile yok elimde. ŞEREF'in ya da benzeri bir keyfî ilkenin merhametine sığınmak zorundayım. Bana bahşedilmiş en değerli iki ihsan için, mülküm ve hayatım için, ne müthiş bir güvence!

"Ama din olmaksızın ahlaka güvenemeyeceğimize göre,—öte yandan da, ahlak olmaksızın dinden fazla bir beklentimiz olamayacağı halde, gene de, ahlaken çok seviyesiz bir adamın,

dindar bir kişi olmak sıfatıyla kendi kendine nice değerler biçtiğini görüyoruz.

"Böyle bir adam, yalnızca haris, kindar, öç alıcı olmakla kalmaz; en basit namus anlayışından bile yoksundur.—Ama bağıra çağıra çağımızda dinsizliğin alıp yürüdüğünden söz eder; zaman zaman bağnazlaşır, günde iki kere kiliseye gider, dinin gereklerini yerine getirir,—dinin bazı zahiri müeyyideleriyle gönlünü eğler,—ve böylece de dindar bir adam olduğu, Tanrıya karşı görevlerini yerine getirdiği yargısına vararak vicdanını aldatır. Böyle bir adam, vehim içinde, kendisi gibi dindarlık gösterilerine girişmeyenleri—ahlaken ondan bin kat daha dürüst olsalar bile—küçümser.

"*İşte bu da dünya yüzündeki bir başka şer çıbanıdır*; ve kanımca hiçbir yanlış ilke, bu çıbanın neden olduğu denli ciddi kötülüklere yol açmamıştır. Bunun en bildik kanıtı Katolik Kilisesi'nin tarihinde yatar;—[Buyrun bakalım buna ne diyorsunuz? diye kükredi Dr. *Slop*]—o acımasızlıklara, o cinayetlere, o tecavüzlere, dökülen o kanlara [Kendi inatçılıklarına borçlular, başka bir şey değil, diye ünledi Dr. *Slop*], hepsine de sıkı sıkıya ahlak esaslarınca yönetilmeyen bir din adına cevaz verilmiştir.

"Dalalet içindeki bu maceraperest aziz, [*Trim* burada sağ kolunu alabildiğine sallamaya başladı ve kolu paragrafın sonuna dek bir ileri bir geri gidip durdu.]

"Dalalet içindeki bu maceraperest aziz, dünyadaki nice krallıkta kadın-erkek, genç-ihtiyar, değerli-değersiz demeden önüne geleni haçlı kılıcından geçirmemiş midir?—Din bayrağı altında savaştığı için adaleti ve insanlığı ayaklar altına alıp çiğnememiş, talihsizlerin çığlıklarına kulaklarını tıkamamış mıdır?"

[Pek çok savaşta bulundum, izninizle Efendim, dedi *Trim*, içini çekerek, ama bu denli acıklısını ne gördüm, ne de işittim.—Generalliğe yükseltileceğimi bilsem, bu zavallılara silah çekmezdim.—Neden, ne anladın ki bu savaştan? dedi Dr. *Slop*, *Trim*'e dönüp iyi yürekli Onbaşı'yı hak etmediği kadar hor görerek, Ne biliyorsun arkadaş, okuduğun bu savaş hakkında?—Bildiğim o ki, diye yanıtladı *Trim*, ömrümde bir kez olsun benden merhamet dilenen tek bir adamı geri çevirmedim;—ama bir ka-

dına, bir çocuğa silah doğrultmaktansa, diye sözünü sürdürdü *Trim*, bin kere ölmeyi yeğlerim.—Al sana bir altın, *Trim*, bu gece *Obadiah* ile birer kadeh içki için, dedi *Toby* amcam, *Obadiah*'ya da bir altın vereceğim.—Tanrı sizden razı olsun, saygıdeğer Efendim, diye onu yanıtladı *Trim*,—keşke bana değil de bu zavallı kadınlara, çocuklara verebilseydiniz o altını.—Çok namuslu adamsın, dedi *Toby* amcam. Babam başını salladı, evet öyle, dercesine.——

Ama lütfen *Trim*, dedi babam, şunun sonunu getir artık. Görebildiğim kadarıyla bir ya da iki sayfa kaldı.]

Onbaşı *Trim* okumaya devam etti.

"Eğer geçmiş yüzyılların şehadeti yeterli değilse sizce, şu gün dahi, bu dine kendilerini vakfetmiş olanların her biri şerefsizlik, rezalet içinde yüzerken bir yandan da günbegün Tanrıya hizmet ve saygı gösterisinde bulunmakta olduklarını düşünün.

"Bu konuda sizi ikna edebilmem için benimle bir an için Engizisyon hapishanesine gelin [Tanrı zavallı kardeşim *Tom*'un yardımcısı olsun.]—Bakın *Din*, nasıl da oturmuş yargıç koltuğuna; o iğrenç ve kara sırtını işkence aletlerine yaslamış;—*Merhamet* ve *Adalet* ayaklarının dibinde zincire vurulmuş. Dinleyin!—dinleyin!—İçler acısı bir inilti!—[Burda *Trim*'in benzi külrengi oldu.] Şu iniltiler içindeki zavallıya bakın bir! [Yaşlar yanaklarından aşağı süzülmeye başladı.]—Onu biraz önce sahte bir sorgulama için, bilimsel bir zulüm sisteminin icat ettiği en dayanılmaz acılarına katlanmak üzere mahkemeye getirdiler.—[Lanet olasılar, dedi *Trim*, yüzüne al bastı, kıpkırmızı oldu.] İşkencecilere teslim edilen şu zavallı kurbana bakın, hapishanelerde çürüyen bedeni nasıl da çelimsiz ve çökmüş. [Ah, bu benim kardeşim! diye ünledi zavallı *Trim*; yürekler acısı bir sesle ellerini şaklattı; vaaz yere düştü.—Zavallı *Tom* bu.—Babamın ve *Toby* amcamın kalpleri zavallı adamcağızın kederi karşısında hüzünle doldu. Dr. *Slop* bile *Trim*'in üzüntüsüne katıldığını ifade etti. Ama *Trim*, dedi babam, bir öykü değil okuduğun, bu bir vaaz. Lütfen cümleyi başından al.] İşkencecilere teslim edilen şu zavallı kurbana bakın,—nasıl da çelimsiz ve çökmüş hapishanelerde çürüyen bedeni; acıdan kıvranan sinirleri, kasları tek tek seçiliyor.

"Şu iğrenç makinenin yaptıklarına bakın! [Topçu ateşine tutulmayı yeğlerdim, dedi *Trim*, ayağını hırsla yere vurarak.] Nasıl kasılıp kıvranıyor zavallıcık!—Bakın nasıl gerip uzatmışlar bedenini!—Ne dayanılmaz bir işkence bu!—[Umarım *Portekiz*'de olmuyordur bunlar.] İnsan katlanamaz bu kadarına! Ulu Tanrım! Bezgin ruhu titreyen dudaklarının arasından uçtu uçacak!—[Tek bir satır daha okuyamam, dedi *Trim*, maalesef, iznimizle Efendim, bunlar Portekiz'de olup bitiyor, kardeşim *Tom*'un tutuklu olduğu yerde.—Tekrar ediyorum, *Trim*, dedi babam, burada gerçek bir olay anlatılmıyor, bir tasvir bu.—Sadece bir tasvir, iyi yürekli dostum, dedi Dr. *Slop*,—gerçekle uzaktan yakından bir ilgisi yok.—İşin o tarafını bırakalım şimdi, dedi babam, *Trim* okurken öyle heyecanlanıyor ki, devam etmesini istemek gaddarlık olur.—Vaazı bana ver *Trim*, ben bitiririm; sen gidebilirsin.—Hayır, kalıp dinlemeliyim! diye babamı yanıtladı *Trim*, elbette eğer Efendilerim izin verirlerse. Ancak, bana bir albayın maaşını vaadetseniz bile daha fazlasını okuyamam.—Zavallı *Trim*, dedi amcam *Toby*. Babam okumayı sürdürdü.]

"Bakın nasıl gerip uzatmışlar bedenini! Ne dayanılmaz bir işkence bu! İnsan doğası katlanamaz bu kadarına! Bezgin ruhu titrek dudaklarının arasından ha uçtu ha uçacak—ama hayır buna da izin verilmiyor! Bakın işte onu hücresine geri götürüyorlar! [Tanrıya şükürler olsun, dedi *Trim*, demek onu henüz öldürmediler]—Şimdi de hücresinden çıkartıp ateşe atmaya, can çekişmesini seyretmeye götürüyorlar—Bu ilkenin, merhamet olmadan da din olabilir ilkesinin, onun için hazırladığı son bu. [Tanrıya şükürler olsun, dedi *Trim*, öldü artık. Acıları son buldu, ona yapabilecekleri her şeyi yaptılar. Ah Efendilerim!—Sakin ol, *Trim*, dedi babam, ve *Trim*'in Dr. *Slop*'a hakaret etmesini önlemek için okumayı sürdürdü:—Bu hızla gidersek, asla bitiremeyeceğiz.]

"Tartışmalı bir fikrin yarar sağlayıp sağlamadığını sınamanın tek yolu, o fikrin sebep olduğu sonuçları gözden geçirmek ve onları Hıristiyanlık ruhuyla kıyaslamaktır.—Mesihimizin bize öğretmiş olduğu bu veciz ve şaşmaz kural bu ve benzeri durumlarda, bin tartışmaya bedeldir:—*Onları meyvelerinden tanıyacaksınız.*[14]

"Bu vaazı, fazla uzatmadan, söz konusu kuraldan çıkarılabilecek birkaç kısa ve bağımsız kurala değinerek bitirmek istiyorum.

"*Birincisi*, Her kim ki din aleyhine atıp tutuyordur, onun aklından değil, İMAN'ını el geçirmiş ihtiraslarından kuşkulanın. Sefih bir yaşamla halis bir iman iki geçimsiz komşuya benzerler ve eğer birbirlerinden ayrılırlarsa, inanın bana, bu ancak kavga gürültü çıkmasın diyedir.

"*İkincisi*, eğer böyle bir adam gün gelir de size bu gibi işlerin vicdanına *dokunduğunu* söylerse, şunu bilin ki, midesine *dokunduğunu* söyler gibi söylemektedir bunu;—her iki durumda da iştahını kabartan bir şey olmadığı anlaşılmalıdır bu sözlerden.

"Kısacası, her konuda VİCDAN'lı olmayan adama hiçbir konuda inanılmaz.

"Ve, kendiniz söz konusu olduğunuzda, şu basit ayrımı asla unutmayın, binlerce insanı mahvetmiş olan o hataya düşmeyin:—Vicdanınız kanun değildir;—Hayır, Tanrı ve akıl kanunları yapmışlar ve karar verebilmeniz için de içinize vicdanı yerleştirmişlerdir; hayır, *Doğulu* bir kadı gibi hislerinizin med ve cezirine uyarak değil;—bir *İngiliz* yargıcı gibi, bu özgürlük ve aklı selim ülkesinde yeni yasalar yapmaya kalkışmadan, var olan yazılı yasalara sadakatle uyarak davranasınız diye."

FİNİS.

Vaazı çok güzel okudun, *Trim*,—dedi babam. Görüşlerini kendine saklasaydı, dedi Dr. *Slop*, daha da iyi okuyacaktı.—Çok daha iyi okuyabilirdim, Efendim, dedi *Trim*, ama yüreğimin sesini dizginleyemedim.—İşte tam da o nedenle, *Trim*, diye onu yanıtladı babam, vaazı iyi okudun, ve, Kilisemiz mensupları da, diye sözünü sürdürdü Dr. *Slop*'a dönerek, vaaz verirken sevgili *Trim* gibi kendilerini söyledikleri sözlere kaptırabilselerdi;—zira vaazlarımız iyi telif edilmişlerdir, (Reddediyorum, dedi Dr. *Slop*),—Evet öyledir, dedi babam, bir de ateşli hatiplerle donanmış olsaydı kiliselerimizin kürsüleri,—o zaman bütün dünyaya örnek olurdu. Ama heyhat, diye sözünü sürdürdü babam, üzülerek teslim etmek zorundayım ki, bu açıdan, tıpkı *Fransız* politi-

kacıları gibi, mecliste kazandığımız her zaferi savaş meydanında kaybetmekteyiz.—Ne acı bir kayıp, dedi *Toby* amcam.—Vaazı beğendim, diye onu yanıtladı babam,—hayli dramatik; üslubunda özel bir şey, iyi kullanıldığı zaman dinleyicinin ilgisini çeken bir özellik var.—Bizler hemen her zaman böyle vaaz veririz, dedi Dr. *Slop*.—Biliyorum, biliyorum, dedi babam,—ama bunu öyle bir söyledi ki, onaylanmak ne denli hoşuna gitmişse, onaylanma biçimi o denli rahatsız etmişti Dr. *Slop*'u.—Ancak, diye ekledi Dr. *Slop*, biraz limoni bir sesle, bizim vaazların önemli bir üstünlüğü vardır, hiçbiri bir kilise ulusu veya onun karısı, ya da bir şehit veya bir azizden aşağı seviyede kişilerden söz etmezler.—Evet, bu vaazda bazı kötü kişilere yer verilmiş, dedi babam,—ne var ki, bu yüzden değerinden bir nebze olsun kaybetmiş değil.—

Kuzum, dedi *Toby* amcam, kim kaleme almış olabilir bu vaazı? Benim *Stevinus*'umun içinde ne işi var?—İkinci sorunu yanıtlayabilmek için *Stevinus* kadar büyük bir büyücü olmak gerekir, diye onu yanıtladı babam.—Birinci soru o denli zor değil; eğer idrakim beni yanıltmıyorsa, yazarını tahmin edebilirim, zira, eminim, bu vaazı köyün papazı kaleme almış.

Bu tahminin nedeni, vaazın üslubunun babamın kendi köy kilisesinde sık sık dinlediği vaazlara, *Yorick*'in vaazlarına—herhangi bir *a priori* muhakemenin onunki gibi felsefi bir zihne kabul ettirebileceği denli—benzemesiydi. *Yorick*'in ertesi gün amcam *Toby*'nin evine bir hizmetkâr göndererek vaazını geri istemesi üzerine bu varsayım *a posteriori* kanıtlanmış oldu.

Anlaşılan, her tür bilgiye susamış olan *Yorick*, *Stevinus*'u amcam *Toby*'den ödünç almış, vaazını yazar yazmaz da onu dalgınlıkla *Stevinus*'un arasına sıkıştırdıktan başka, unutkanlığı yüzünden *Stevinus*'u geri gönderdiğinde vaazı da kitabın içinde kalmıştı.

Zavallı kadersiz vaaz! Henüz bulunmuşken ikinci kez kaybolacaktın az kalsın!—Sahibinin ceplerinin birindeki hain ve eprimiş astar yırtığından beklenmedik bir anda kayıverdiğin gibi, sahibinin *Rosinante*'sinin seni sol ayağının altına almasıyla insafsızca çamurlara gömülecektin.—Ve seni oradan çekip çıkaran bir dilenci tarafından yarım meteliğe bir köy kilisesinin kâtibine satılacaktın, o da seni kilise papazına teslim edecekti—bir daha so-

nuna dek gerçek sahibin sana erişemeyecek ve benim bu hikâyeyi dünyaya açıklamakta olduğum şu ana dek, onun huzursuz ruhuna asla geri dönemeyecektin!

Okur inanmayacaktır ama, *Yorick*'in bu vaazı gerçekten de *York* Katedrali'nde bir mecliste yeminli bir şahidin gözleri önünde bu kilisenin bir papazı tarafından okunmuş, sonra da aynı kişi tarafından—hem de *Yorick*'in ölümünün üzerinden henüz iki yıl üç ay gibi kısa bir süre geçmişken—bastırılmıştır. *Yorick*'e, elhak, ömür boyu edilen en büyük iyilik!—Gene de, itiraf etmek gerekir ki, mezarında böylesine tartaklanıp böylesine yağmalanması da bir başka acımasızlık örneğidir doğrusu.

Neyse ki, bu işi başaran beyefendi, *Yorick*'e karşı iyi niyetten başka bir şey beslememekteydi—ve bu iyi niyetten ötürü vaazı ancak birkaç nüsha olarak bastırıp dağıtmıştı. Bana söylendiğine göre, dilese, uygun görse, kendisi de pekâlâ bir benzerini kaleme alabilirdi.—O durumda da ben bu olayı yayınlayıp dünyaya ilan etmezdim,—bu arada onun kişiliğini ya da kilisedeki mevkiini zedelemek amacıyla bu vaazı yayınlamadığımı belirteyim;—bu zevki başkalarına bırakıyorum, ben bunu yalnızca karşı koyamadığım iki nedenden yapmaktayım.

Birincisi *Yorick*'in hakkını *Yorick*'e teslim ederek köy halkı ve bazı diğer kişilerin iddia ettikleri gibi onun *hâlâ ortalıklarda dolaşan* hayaletini rahatlatmayı umuyorum.

İkincisi, bu olayı dünyaya duyurmakla, belli bir konunun aydınlanacağını,—papaz *Yorick*'in kişiliği ve vaazlarının bir örneği olan bu vaaz eğer takdirle karşılanacak olursa, şimdi artık tümü *Shandy* ailesinin elinde bulunan ve oylumlu bir cilt oluşturabilecek boyuttaki vaazlarının dünyanın hizmetine sunulabileceğini ve pek de yararlı olabileceğini bildirmek istiyorum.

XVIII. Bölüm

OBADİAH iki altını tartışmasız hak etti, zira tam Onbaşı *Trim* odadan çıkarken sözünü ettiğimiz tüm alet edevatın bulunduğu yeşil çuha torbayı sırtına vurmuş olarak, tangır tungur içeri girdi.

Sanırım, dedi Dr. *Slop* (bakışları canlandı yeniden) Bayan *Shandy*'ye gereken yardımda bulunabilecek durumda olduğumuza göre, birilerini yukarı gönderip nasıl olduğunu öğrenebiliriz—artık.

Yaşlı ebeye, en küçük bir zorluk dahi baş gösterecek olursa, derhal aşağıya inmesini emretmiştim, dedi babam—ve, zira Dr. *Slop*, şunu bilmenizi isterim ki, diye sözünü sürdürdü, yüzünde şaşkın bir gülümsemeyle, karımla aramda resmen kararlaştırılmış olan bir anlaşma uyarınca sizin bu olaydaki rolünüz ancak bir yardımcı düzeyinde kalmak durumunda. Ve korkarım—yukarıdaki o çırpı bacaklı yaşlı ebe size bir ihtiyaç duyduğunu beyan etmediği sürece,—o rolü bile üstlenemeyeceksiniz. Kadınların garip kaprisleri vardır, diye sözünü sürdürdü babam; ve yükün tümü onların omuzlarına yıkıldığı, ailelerimiz ve insanlık adına derin acılar çektikleri bu gibi durumlarda, *en Soveraines*[1] karar vermek hakkına sahip olduklarını iddia ederler—bu sıkıntıya kendi başlarına, diledikleri biçimde katlanmak isterler.

Bu da onların hakkı, dedi amcam *Toby*.—Ama efendim, diye söze girdi Dr. *Slop*—amcam *Toby*'nin bu konudaki görüşünü kaale almaksızın ve babama dönerek—başka konularda idareyi ele alsalar ya;—bence, soyunun sürmesini isteyen bir aile babası bu imtiyaz adına onlara bir değiş tokuş önerisinde bulunmalı ve diğer haklarından vazgeçmelidir.—Bilemiyorum, dedi babam—sesine fazla duygusallık katmamaya özen göstererek, biraz müteredditbir tonlamayla—Bilemiyorum, çocuklarımızı dünyaya kimin getireceği konusunda verilecek kararın karşılığında vazgeçilecek daha neyimiz kaldı ki—onları kimin peydahlayacağı dışında.—Bu uğurda insan her şeyden vazgeçebilir, dedi Dr. *Slop*.—Anlayamadım, dedi amcam *Toby*.—Efendim, diye yanıtladı Dr. *Slop*, son yıllarda doğumbilimin hemen her dalında kaydedilen ilerlemeleri bir işitseniz şaşarsınız. Ama, özellikle ceninin sağlam ve güvenli bir biçimde çekilip alınması işinde—öyle bir kusursuzluğa erişilmiştir ki, ben şahsen (ellerini yukarı kaldırdı) dünyanın nasıl olup da—Ah keşke, dedi amcam, *Flanders*'daki muhteşem ordularımızı bir görebilseydiniz.

XIX. Bölüm

BİR dakika için perdeyi indirip bu sahneyi kesiyorum—zira size bir şey hatırlatmalıyım—bir de bir şey bildirmeliyim.

Size hatırlatmak istediğim, teslim ediyorum, henüz yeri gelmemiş olmakla birlikte—çünkü yaklaşık yüz elli sayfa kadar önce söylenmeliydi, ama o zaman ileride daha uygun düşer diye düşünmüştüm, en uygun yer de burası galiba—yazarlar konuyu canlı tutmak ve ele aldıkları konudan kopmamak için ileri görüşlü olmalılar.

Bu iki mesele halledildikten sonra—perde yeniden açılacak ve amcam *Toby*, babam ve Dr. *Slop* konuşmalarını, bir daha kesintiye uğramadan sürdüreceklerdir.

O halde, birincisi, yani size hatırlatmam gereken şey şu:—babamın vaftiz adları konusundaki kendine özgü görüşü ve bu görüşü önceleyen bir önceki görüşü (ve benim bu doğrultudaki sözlerim), sanırım sizleri babamın her konuda birbirinden garip, aykırı fikirlere sahip tuhaf bir centilmen olduğu yollu bir düşünceye yöneltti. Aslına bakarsanız, adamın hayatı boyunca, peydahlandığı günden ikinci çocukluğunun[1] pijamalı, pantuflalı dönemine dek, her zaman pek sevdiği kendine özgü bir görüşü olmuş, bu görüşler yüzünden de her zaman sıradan düşünceden—yukarıdaki iki örnekte görüldüğü gibi—uzak durmuş, genel kanıya kuşkuyla bakmıştır.

—Bay *Shandy*, yani babam, saygıdeğer Efendim, hiçbir zaman hiçbir şeye başkalarının baktığı açıdan bakmazdı—kendi açısından bakmayı yeğlerdi; hiçbir şeyi çarşı terazisinde tartmazdı.—Yok,—bu denli kaba saba aldatmacalarla asla yetinmeyecek kadar rafine bir araştırmacıydı. Nesneler cetvele vurulduklarında, derdi, gerçek ağırlıklarını görebilmek için mesnet hemen hemen görünmez olmalıdır ki, genelgeçer akidelerin neden olabileceği tüm sürtüşmelerden azade kılınabilsinler. Bu olmaksızın dengeyi sağlamaktan sorumlu tüm felsefi teferruat hiçbir zaman ağırlığını ortaya koyamayacaktır.—Bilgi de, tıpkı madde gibi,—diye bir benzetme yapardı babam,—*in infinitum*[2] bölünemez;—bilgi zerrecikleri ve tanecikleri de tıpkı dünyanın çekim gücü gibi, onu meydana getiren parçacıklardır. Kısacası, derdi, yanlış

yanlıştır, nerede olursa olsun, nereye düşerse düşsün, ister bir ondalık, ister bir libre ağırlığında olsun, doğruya ölümcül bir darbe vurur ve onu karanlık kuyusunun dibine mahkûm eder—ister kelebeğin kanadındaki toz zerreciği kadar, ister güneşin, ayın ve bütün yıldızların ekseni büyüklüğünde olsun, yanlış yanlıştır. Bu yeterince önemsenmediği ve gerek kamusal, gerekse düşünsel sorunlarda gereğince uygulanmadığı için, dünyadaki pek çok şey şirazesinden çıkmıştır, diye yakınırdı babam;—siyasal çark çarpılmıştır; o mükemmel anayasamızın, devletimizin ve Kilisemizin temeli,—yorumcuların da belirttiği gibi,—oyulmaktadır.

Haykırıyorsunuz, derdi, bittik mahvolduk diye. Neden?—diye sorardı, *Zeno*'nun ve *Chrysippus*'un[3] kıyaslarını ve müselsel kıyaşlarını kullanarak, onların *Zeno*'ya ve *Chrysippus*'a ait olduklarını bilmeden.—Neden? Neden bitmiş, mahvolmuş bir halkız biz?—Çünkü çürümüşüz.—Ne yüzden, Sevgili Efendim, çürümüşüz biz?—Çünkü yoksuluz; irademiz değil, fakirliğimiz yüzünden boyun eğmekteyiz. O halde, ne yüzden—diye eklerdi—yoksuluz? İlgisizliğimizden—diye yanıtlardı kendi kendini—meteliğimize, çeyreğimize ilgisiz oluşumuzdan—banknotlarımız, Efendim, altınlarımız, şilinlerimiz kendi başlarının çaresine bakıyorlar.

Bilimsel çevrede de durum aynı, derdi; bilimin önemli, kabul görmüş belli başlı kurallarına halel gelmez.—Tabiat kanunları kendilerini korurlar;—ama hata (burada anneme dönüp içtenlikle bakardı),—hata, Efendim, tabiatın başıboş bıraktığı o minimini deliklerden, çentiklerden içeri sızıverir.

Size açıklamak istediğim babamın işte bu kendine özgü düşünme biçimiydi:—Sizi haberdar etmek istediğim ve şu ana kadar haberdar etmiş olmadığım nokta ise şu:

Babamın annemi doğum yapmak üzere yaşlı ebe kadındansa Dr. *Slop*'un yardımlarına başvurma konusunda ikna etmek için öne sürdüğü pek çok ve pek makul nedenler arasında, çok özel bir neden vardı ve annemle bir Hıristiyan olarak tartışmayı bitirip de bir feylesof olarak tartışmaya başladığında bu nedene vargücüyle, adeta ocak demirine yapışırmış gibi yapışmıştı ama bir işe yaramadı: Önermesi kendi içinde tutarsız olduğu için değil, ne yaparsa yapsın anneme bu önermenin esasını bir türlü kavratamadığından. Ne bahtsızlık!—dedi kendi kendine bir ak-

şam üzeri, bir buçuk saat boyunca anneme meseleyi anlatmaya çalışıp da hiçbir başarı sağlayamadığını görünce, odadan dışarı çıkarken,—Ne bahtsızlık! dedi kendi kendine, kapıyı kaparken alt dudağını dişleyerek,—bir adam doğanın bahşettiği en incelikli akıl yürütme melekelerinden birine sahip olsun da, aynı zamanda, o adamın karısı, hani ilaç olsun diye, tek bir çıkarsamanın barınamadığı bir kafaya sahip bulunsun.

Bu muhakeme ile her ne kadar annem karşısında yenik düşmekte idiyse de, tezi, kendi açısından, öne sürdüğü diğer önermelerin hepsinin toplamından daha ağırlıklıydı.—Bu yüzden yürüttüğü muhakemeyi ele alıp elimden geldiğince hakkını vermeye çalışacağım. Babamın yürüttüğü muhakeme ağırlıklı olarak aşağıdaki iki aksiyoma dayanmaktaydı:

Bir, kişinin bir dirhem kendi aklı, başkalarının on çeki aklına bedeldir; ve,

İki, (bu arada, bu aksiyomun, her ne kadar ikinci sırada gelmekteyse de, birinci aksiyoma temel teşkil ettiğini belirteyim) herkesin aklı yalnızca kendi ruhundan kaynaklanır, bir başkasınınkinden değil.

Şimdi, babam, her ruhun doğası gereği eşit olduğuna ve en zeki adam ile en aptalı arasındaki farkın başlangıçta birinin diğerinden daha sivri akıllı ya da kalın kafalı oluşundan *kaynaklanmadığına* inandığından—yalnızca bedenindeki şanslı ya da şanssız yerleşiminden, yani ruhunun bedeninin neresine yerleşmiş olduğundan kaynaklandığına inandığından—bu yerin tam tamına neresi olduğunu araştırmayı kendine görev edinmişti.

Bu konuda ele geçirebildiği bütün malzemeyi incelediğinde, ruhun *Des Cartes*'in[4] onu yerleştirdiği yerde, beyindeki kozalaksı bezin üzerinde olamayacağı sonucuna varmıştı. Zira, babamın felsefesine göre, bu bez akla ancak bir mercimek tanesi büyüklüğünde bir yatak sağlamaktaydı. Öte yandan, itiraf etmek gerekirdi ki, pek çok sinirin hepsi de burada son bulmaktaydı, bu nedenle de pek uzak bir tahmin değildi *Des Cartes*'inki—babam kesinlikle o yüce feylesofla birlikte tepetaklak aynı yanlışın tam orta yerine düşecekti ki *Toby* amcam ona, kendisine nakledilen *Landen* meydan savaşında bir *Valon* subayının öyküsünü anlattı. *Toby* amcamın ifadesine göre, söz konusu subay bir mis-

ket mermisi yüzünden beyninin bir bölümünü kaybetmiş, beyninin diğer bir bölümüyse bir *Fransız* cerrah tarafından alınmıştı, ama subay iyileşmiş ve beyninin kalanıyla görevine pekâlâ da devam edebilmişti.

Eğer ölüm, diye kendi kendine akıl yürüttü babam, ruhun bedenden ayrılmasından başka bir şey değilse—ve eğer insanlar gerçekten beyinleri olmaksızın da etrafta dolaşıp işlerini görebiliyorlarsa—demek ki ruh kesinlikle beyine yerleştirilmiş değildir.—*Vakti gelince görüle.*

Coglionissimo Borri'nin,[5] o yüce *Milanolu* fizikçinin, *Bartholine*'ye[6] yazdığı mektupta beyinciğin arkasına denk gelen bölümlerindeki hücrelerde keşfettiğinden söz ettiği o berrak, ince, belli belirsiz ve güzel kokulu sıvıya gelince—ki o, ruhun da aynı yere yerleşmiş olması gerektiğini söyler (bu arada belirteyim, daha aydınlanmış çağlarda her insanın iki ruhu olduğu düşünülürdü—birisi, büyük *Metheglingius*'a[7] göre, *Animus*, diğeriyse *Anima*'ydı[8])—*Borri*'nin bu fikri, benim kanımca, derdi babam,—buna asla katılmıyordu,—*Anima* gibi, hatta *Animus* gibi, asil, incelmiş, bu denli gayri maddi, bu denli yüceltilmiş bir şeyin, bir kurbağa misali, gün boyu, yaz kış, bir göl ya da herhangi bir başka su üzerinde—su ister berrak olsun ister bulanık—pinekleyip dalga geçmesi, derdi babam, hayalhanemi altüst ediyor,—böyle bir doktrini dinlemeye bile tahammülüm yok.

Bu itibarla, görülebildiği kadarıyla, ruhun ana duyum merkezinin ya da karargâhının, yani tüm zihinsel algıların vardığı, tüm komutaların gönderildiği yerin beyincikte ya da yakınlarında bir yerde, ya da belki de *medulla oblongata*'da, hani *Hollandalı* anatomi uzmanlarına göre yedi duyunun tüm organlarındaki minicik sinirlerin yollar, patikalar, dönemeçler izleyerek vardıkları meydana benzeyen bir yerde, toplanmaları en akla yakın olasılıktı.

Buraya kadar babamın fikirlerinde herhangi bir aykırılık yoktu;—her çağın, her ülkenin en büyük feylesofları onunla aynı görüşteydiler.—Ama tam bu noktada, babam kendine özgü bir yola sapmakta, oraya kadar izleyerek geldiği köşe taşlarından ayrılıverip yepyeni, *Shandyvari* bir varsayıma yönelmekteydi:—Ve bu varsayım—ruhun inceliği ve zarafeti, ister sözü edilen sı-

vının ısısından ve berraklığından, ister beyinciğin ince ağından ya da dokusundan kaynaklansın,—kendi başına ayakta durabilmekteydi.

Babam öncelikle her bireyin kendi görüşünü öne sürmeye özen göstermesi gerektiğine inanırdı—zekâ, bellek, hayal gücü, ifade yeteneği gibi doğanın lütfettiği bütün olumlu yetilerin o anlaşılmaz bileşiminin temelinde bu yatardı. Bu yüzden de hayli kafa yorma gerektiren bir şeydi. Bunun yanı sıra—ve kişinin vaftiz adının yanı sıra—evet, bu ikisi en özgül ve etkili nedenlerdi—bir üçüncü neden ya da mantıkçıların *Causa sine quâ non*,[9] olmazsa olmaz diye adlandırdıkları nedense bu ince dokunmuş, narin koza tahrip olmasın derken kafalarımızı acımasızca sıkıştırıp ezen, bizi dünyaya "baştan" getirmek gibi akıl almaz bir yöntemin uygulanmasıydı.

—Bu noktanın açıklanması gerekiyor.

Her türlü kitaba burnunu sokmadan edemeyen babam, *Adrianus Smelvogt*'un yayımladığı *Lithopedus Senonesis de Partu difficili*'ye* baktığında, bir çocuğun doğum sırasında yumuşak ve ezilmeye yatkın başının—o sırada kafatası kemikleri sertleşmemiş olduğundan—güçlü doğum sancıları çeken kadının ıkınmaları nedeniyle ortalama bir ölçümle kafatası üzerinde dikey olarak 470 pound averdupoise[10] ağırlığa eşit bir basınca maruz kaldığını; elli vakadan kırk dokuzunda söz konusu kafatasının armudi bir hamur topağı misali,—hani pastacıların yoğurdukları hamur gibi—bir biçim aldığını öğrenmişti. Ulu Tanrım! diye haykırdı babam, bu durum beyinciğin o olağanüstü ince, o nazik dokusunu ne denli harap ve perişan ediyor olmalı! Ya da *Borri*'nin sandığı gibi incecik bir sıvı söz konusuysa eğer, bu basınç

* Yazar burada iki açıdan yanılmaktadır;—*Lithopædus*'un *Lithopædeii Senonensis Icon* biçiminde yazılması gerekir. İkincisi, *Lithopædus* bir yazar değil, taşlaşmış bir çocuğun çizimidir. *Albosius* tarafından 1580'de yayınlanan bu olayın öyküsü *Cordæus*'un *Spachius*'unun sonundaki çalışmasında yer alır. Bay *Tristram Shandy*'nin bu yanlışa düşmesinin nedeni ya *Lithopædus*'un adını yakınlarda Dr.————'ın yayınladığı ünlü yazarlar kataloğunda görmüş olmasından ya da *Lithopædus*'un adını, çok benzediği için *Trinecavellius*'la karıştırmasından kaynaklanmaktadır. [*Sterne'in dipnotu.*]
Sterne burada Dr. John Burton'la alay etmektedir. Burton, Dr. William Smellie'yi (Adrianus Smelvogt) taşlaşmış bir çocuk bedeni resmini bir yazar ismi ile karıştırmakla suçlar. Bu suçlama Burton'un "Doktor William Smellie'ye Mektup (1753), De partu difficili"sinde yer alır.

o berrak sıvıyı tortulu ve bulanık bir suya dönüştürmez mi?

Ama babamı asıl ürküten kafanın tepe noktasındaki bu baskının yalnızca beynin kendisini yani *serebrum*'u zedelemekle kalmayıp, kaçınılmaz olarak *serebrum*'u *serebellum*'a, yani beyinciğe, idrakin yatağına doğru itip sıkıştırdığını öğrenmek olmuştu.—Tanrının lütfu ve melekleri bizi korusun! diye haykırdı babam, bu acıya kim dayanabilir? Tevekkeli değil, zihinsel ağ bu denli bölük pörçük, paramparça! Tevekkeli değil, en ileri zekâlılarımız iyice arapsaçı olmuş bir ipek yumağı görünümü arz ediyorlar!—Her şey karmakarışık!—Her şey darmadağınık!

Ancak, babam okumalarını sürdürünce önemli bir sır öğrendi ki o da şuydu: Eğer çocuk tersyüz edilirse—bir cerrah için kolaydı bu—ve ayaklarından çekip alınırsa *serebrum*'un *serebellum*'a yönelmesi yerine, tam tersine *serebellum serebrum*'a doğru çekilmekte, böylelikle de beynin zedelenme olasılığı tümüyle ortadan kalkmaktaydı.—Aman Tanrım! diye haykırdı babam, dünya Yaradanın bize verdiği o küçücük aklı elimizden almak için komplo hazırlamış adeta—doğum uzmanı profesörler de bu komplonun içindeler.—Oğlumun önce hangi ucu dışarı çıkmış bundan bana ne; yeter ki sonrası yolunda gitsin ve *serebellum*'u ezilip büzülmeden doğabilsin!

Önemli bir varsayım insanın kafasında döllenmeyegörsün, her şeyi kendini besleyecek biçimde özümser ve siz o varsayımı bir kez peydahladıktan sonra genellikle gördüğünüz, işittiğiniz, okuduğunuz ve anladığınız her şey o varsayımı büyütüp geliştirir. Bu çok önemlidir.

Babamın söz konusu varsayımı benimsemesi bir ay sürdü. İster *aptalca* olsun, ister *dâhiyane*, buradan yola çıkıp da çözümleyemediği hiçbir olgu yoktu;—ailenin en büyük oğlunun koca bir ebleh olması da böylece açıklanabiliyordu.—Zavallı mahluk, derdi babam, kendinden sonra gelecek kardeşlerine yol açtı.—Aynı varsayım salya sümük şapşallar ve kocakafalılar esrarını da çözmeye yardımcı olmakta, neden olduklarından başka türlü olamayacaklarını *a priori* açıklamaktaydı—şayet değilse, bilmem artık ne. Böylece Asyevi deha diye bilinen o feraset de açıklığa kavuşuyordu, daha ılıman iklimlerde görülen o zekâ kıvraklığı ve derinlemesine vakıf olma kabiliyeti de. Hayır, gerekçe

havanın bulutsuz ve güneşli oluşu vs. gibi sıradan ve sudan açıklamalar değildi—çünkü babam iyi bilmekteydi ki, bu etkenler pekâlâ da ruhun melekelerini yok edebilir, en azından sulandırabilir; benzer biçimde, daha soğuk iklimlerde katılaşmasına yolaçabilirlerdi;—oysa olayın kaynağına inildiğinde görülmekteydi ki, ılıman iklimlerde yaradılışın daha nazik bölümleri üzerinde daha hafif bir baskı vardır, daha çok zevk ve safaya yönelikler, acı çekme gerekçeleri daha az, öyle ki başın evc'i üzerindeki baskı ve direncin hafif oluşu *serebellum*'un tüm örgütlenişini zedelemiyor,—yok hayır, doğal doğuma inandığı için değil,—biliyordu ki bu nazik ağın tek bir teli zedelense ya da kopsa, ruh aklına estiği gibi davranmaya kalkışacaktır.

Babamın yürüttüğü muhakeme buralara geldiğinde—*sezaryen* ameliyatı hikâyeleri ve bu yöntemle dünyaya gelmiş nice dehanın öyküsü bu varsayımla nasıl da aydınlanırdı! İşte, görüyor musunuz derdi, duyu merkezi yani *sensorium* hiç zarar görmemiş, kafa, leğen kemiği tarafından sıkıştırılıp yassıtılmamış, *serebrum*'un *serebellum*'a doğru zorlandığına dair bir iz yok—ne bu yönde *oss pubis* tarafından, ne o yönde *oss coxcygis*[11] tarafından—ve lütfen bakınız ne mutlu sonuçlar alınmış! Buyrun işte, *Julius Cæsar*'ınız,[12] ki bu ameliyatın isim babasıdır, *Hermes Trismegistus*'unuz, ki bu ameliyat adını almadan çok daha önce doğmuştu, ya da *Scipio Africanus, Manlius Torquatus*'unuz, ya da altıncı *Edward*'ınız—yaşasaydı, bu varsayımı o da haklı çıkaracaktı—herbiri ünlüler albümünü şerefle donatan bu kişiler Efendim, evet hepsi, *yandan yandan* dünyaya gelmişlerdir.

Karnın ve *rahmin* yarılması fikri babamı topu topu altı hafta meşgul etti. Okumuş, öğrenmiş, *epigastrium*'daki, *matrix*'teki yarıkların ölümcül olmadığını görüp rahatlamıştı.—Annenin karnı çocuğun dışarı alınabileceği kadar yarılabilirdi pekâlâ.—Bu konuyu bir akşamüzeri anneme açtı, öylesine, birden aklına gelmiş gibi—ama annemin beti benzi atıverince, kendisini pek umutlandıran bu ameliyat fikrinden derhal vazgeçip susmayı yeğledi.—İşe yaramayacak bir lafı uzatmanın anlamı olmadığına göre iyi ki lafı uzatmadım, diye de kendi kendini teselli etti.

İşte babam Bay *Shandy*'nin varsayımı buydu. Bu konuda eklemek istediğim tek şey ağabeyim *Bobby*'nin her yönüyle bu var-

sayımı kanıtlamaya yaradığıdır. Aileye ne denli şeref sağladığını bilemem ama adını andığımız tüm kahramanların şereflerine şeref katmıştır ağabeyim.—Zira, size daha önce de söylediğim gibi, yalnızca babam *Epsom*'da iken doğmakla ve de onun yokluğunda vaftiz edilmekle kalmayıp—üstüne üstlük annemin *ilk* çocuğu olup—dünyaya *baştan* gelmiş ve daha sonra da her anlamda harikulade lâgar bir oğlan çocuğu olmayı başarmıştı.—Babam bütün bu verileri tek tek göz önüne almış—ve bir *yönde* başarısızlıkla karşılaştığı artık kesinleştiğinden, bir de *öbür yönden* denemeye kesin karar vermişti.

Ancak, bildiğini okumaktan kolay kolay vazgeçmeyen ebelik kurumunun denemeye yanaşacağı bir yöntem değildi bu,—o nedenle de babam haklı olarak çok daha kolay ikna edebileceği bir bilim adamının yardımlarına başvurmayı seçmişti.

Dünya yüzünde Dr. *Slop* kadar babamın amacına uygun adam zor bulunurdu;—zira en yeni buluşu olan *forseps* onun başlıca silahı ve iddiasına göre en güvenli doğum aletiyse de, kitabında yer yer babamın hayalhanesinde gezinen fikre değindiği yerler vardı;—Dr. *Slop*, babamın, çocuğun ruh sağlığını koruma adına onu ayaklarından çekip çıkarmaya dayalı sistemi açısından değilse de—soruna salt doğumbilim yöntemleri açısından ilgi duymaktaydı.

Bundan sonraki konuşmalar sırasında bu bilgi babamla Dr. *Slop* arasındaki fikir birliğine—her ne kadar *Toby* amcam karşı çıkmışsa da—ışık tutacaktır. Sağduyu dışında bir yetenekle donanmamış, sıradan bir insanın bu iki bilim adamının oluşturduğu ittifaka nasıl karşı çıktığını anlamak—doğrusu zor.—Ama, eğer dilerseniz, hazır bu doğrultuda kafa yorarken, hazır hayalhaneniz harekete geçmişken, onu daha da ilerlemeye teşvik edip amcam *Toby*'nin kasığından aldığı yara sonucu nasıl böyle iffet sahibi kesildiğini düşünebilirsiniz.—Nikâh senedindeki maddeyle benim burnumu kaybedişim arasında bir sistem geliştirebilir—ve nasıl olup da babamın varsayımına, bütün aile fertlerine, vaftiz analarıma ve vaftiz babalarıma rağmen benim TRİSTRAM olarak adlandırıldığımı dünya âleme açıklayabilirsiniz. Bütün bunlar ve daha henüz açıklanmamış elli soruya,—eğer vaktiniz varsa—cevap bulmaya uğraşabilirsiniz. Ama ben size önce-

den söylemiş olayım, boşuna yorulacaksınız, zira siz değil, *Yunanistan*'daki *Don Belianis*[13] sihirbazı ve de ünlü büyücü karısı bile (eğer hayatta olsalardı) hakikate bir deniz mili bile yaklaşamazlardı.

Okur, bu konuların tam bir açıklığa kavuşması için gelecek yıla kadar beklemekle yetinmek zorundadır[14]—zira ancak o zaman hiç ummadığı pek çok şey gözlerinin önüne serilecek.

İkinci Kitabın Sonu.

II. KİTAP'IN NOTLARI

I. BÖLÜM

1 *Kral William savaşları*: Kral II. William 1691-1697 yılları arasında Avrupa'nın çeşitli yerlerinde sürekli olarak savaşmıştır.

2 *dışsiper*: Önemli bir istihkâmın hemen önüne, gedik almaması için yerleştirilen dar, bağımsız siper.

3 *gizli geçit*: Örtülü geçit; dış bayır üzerinde bir ilerleme biçimi.

4 *yarım-ay* : Bir tabyayı ve perdeyi korumak amacıyla yapılmış hilal biçimi koyaklı bir tabyayı andıran ileri mevzi istihkâmı.

5 *dış tabya*: İki toprak setten yapılmış, düşmana yönelik bir dış açı oluşturan, bağımsız istihkâm.

6 *Hippocrates*: Hippokrates (İ.Ö. yak. 460-377). Tıbbın atası olarak bilinir, yaşamı konusunda fazla bilgi yoktur ve kendisine atfedilen yapıtların çoğu çeşitli yazarlar tarafından kaleme alınmıştır.

7 *Dr. James Mackenzie*: James Mackenzie (?1680-1761). Fizikçi, *The History of Health and the Art of Preserving It* (1758; Sağlığın ve Onu Koruma Sanatının Tarihi) yazarı. Yapıtında korkunun, üzüntünün ve benzeri duyguların sindirim sistemini olumsuz etkilediğinden söz eder.

8 *yarım tabya*: Bkz. I. Kitap, XXI. Bölüm, Not 7.

9 *dış açı*: Ucu istihkâmın merkezinden dışarı yönelik açı.

10 *dönüş açısı*: Ucu istihkâmın merkezine yönelik açı.

11 *toise*: (Okunuşu "tuaz") 1 metre 95 santime tekabül eden, daha çok askeri ölçümlerde kullanılan Fransız uzunluk ölçüsü birimi.

12 *koltuk siperi*: Ana istihkâmı düşman ateşine karşı savunmak üzere yapılan toprak set (rampa) üzerinde yer alan parapet ya da duvar.

II. BÖLÜM

1 *Malebranch*: Nicolas Malebranche (1638-1715). Fransız Katolik tanrıbilimci ve Kartezyen felsefeci; başlıca yapıtı *De la recherche de la vérité*'dir (1674-1678).

2 *Takke ve zil*: Soytarının geleneksel alametleri.

3 *Arthur'un yeri*: Londra'da St. James's Street'te daha çok White's olarak bilinen ve kumar oynanan bir kulüp.

4 *mürekkep damlası*: Mürekkep israfı.
5 *οὐσία* ve *ὑπόστασις*: Öz ve madde; aslında iki sözcük eşanlamlıdır.

III. BÖLÜM

1 *Gobesius*: Büyük bir olasılıkla Sterne'in uydurduğu bir ad.
2 *Vauban hattı*: Sébastian Le Prestre de Vauban (1633-1707), zamanın en ünlü askeri mühendisidir. Önce I. Namur kuşatmasını (bkz. I. Kitap, XXI. Bölüm, Not 6) planlamış, ardından şehrin surlarını tahkim etmiştir.
3 *Ramelli*: Sterne aşağıdaki isim listesini Chambers'ın *Cyclopaedia*'sının "istihkâm" maddesinden almış, yer yer de yanlışlar yapmıştır: Agostino Ramelli (yak. 1531-yak. 1590), *Le diverse et artificiose machine* adlı yapıtı 1588'de Paris'te yayınlanmıştır; Girolamo Catanco (16. yy. ortaları) *Opera Nuova di fortificare, offendere et defendere* (1564) ve *Nuovo Ragionamento del fabricare le fortezze* (1567) yazarıdır; Simon Stevin ya da Stevinus (1548-1620), matematikçi, 1586'da Felemenk dilinde yayınlanan, 1618'de Fransızcaya çevrilen *Nouvelle Manière de Fortification* yazarı; Samuel Marolois (?1572-?1627), İngilizcede *The Art of Fortification* (1638) adıyla yayınlanan *Artis Muniendi* yazarı; Antoine Deville (1596-1656), matematikçi ve *Fortifications d'Antoine Deville* (1629) yazarı; Buonaiuto Lorini (?1540-?1611), Venedik Cumhuriyeti tarafından istihdam edilmiş askeri mühendis, *Delle fortificationi* (1596) yazarı; Menno, Cohorn Baronu (1641-1704), kendi tahkim ettiği ve ikinci kuşatma sırasında geri aldığı Namur kalesini aynı adlı Fransız mühendisine karşı savunduğu için Felemenkli Vauban olarak adlandırılmıştır. İstihkâm üzerine yazmış olduğu kitap (1702) dört yıl sonra *Nouvelle Fortification* adıyla Fransa'da yayınlanmıştır; Johann Bernhard von Scheither (17. yy.), *Novissima praxis militaris* (1672) yazarı; Blaise-François, Pagan Kontu (1604-1665), çeşitli kuşatmalara ilişkin kişisel izlenimlerine dayanarak istihkâm sistemlerindeki, özellikle Deville'deki yanlışlıkları anlatmış, kendi önerisini *Traité des Fortifications* (1645) adlı yapıtında özetlemiştir; François Blondel (1617-1686), XIV. Louis'nin oğlunun hocası, sivil mimari üzerine çeşitli eserlerin yazarı, *Nouvelle Manière de fortifier les places* adlı yapıtı 1683'te yayınlanmıştır.
4 *kitaplığı bastıklarında*: Don Quixote'nin "iyi ciltli yüzü aşkın kitabı, bir hayli de kitapçığı" bulunmaktaydı. (*Don Quixote*, I. i. 6).
5 *N. Tartaglia*: Niccolò Tartaglia (?1499-?1577). Geometri uzmanı. *Quesiti ed invenzioni diverse* (1550) adlı yapıtının son baskılarında ateşli silahların yörüngeleri üzerine bir bölüm de içeren istihkâm sanatı üzerine bir ek yer alır.
6 *Maltus*: Francis Malthus (öl. 1658). En ünlü yapıtı *Pratique de la guerre, contenan l'usage de l'artillerie, bombes & mortiers* (1650) adını taşır.
7 *Gallileo*: Galileo Galilei (1564-1642). Astronom, fizikçi, matematikçi. Parabolik düşüş yasasını, ateşli silahların bir parabol çizerek düştüklerini bulmuştur.
8 *Toricellius*: Evangelista Toricelli (1608-1647). Matematikçi. Paraboller üzerine çalışmaları vardır.

9 *latus rectum*: Düz çizgi.
10 *özsu*: Ortaçağ felsefesine göre, bütün bitki ve hayvanlarda bulunan yaşamsal salgı.

IV. BÖLÜM

1 *cum grano salis*: "Bir tutam tuzla", yani bir miktar şüpheyle.

V. BÖLÜM

1 *Landen*: Landen ya da Neerwinden Savaşı 19 Temmuz 1693'te müttefiklerin önemli bir yenilgisiyle sonuçlanmıştı.
2 *fossé*: İlerlemekte olan düşmanı durdurmak amacıyla kazılmış hendek.
3 *parapet*: Askeri düşmanın ateşinden korumak için yapılmış duvar.
4 *gazon*: Parapetlerin, siperlerin, tabyaların yüzeylerini kaplamak için kullanılan çim.
5 *palisado*: İstihkâmı takviye amacıyla uçları sivriltilmiş kazıkları toprağa saplayarak oluşturulan çit ya da perde.
6 *epitasis*: Bir tiyatro oyununda olay örgüsünün giriftleştiği bölüm.

VI. BÖLÜM

1 *Aposiopesis*: Konuşmacının birdenbire sözünü sürdüremiyormuş ya da sürdürmek istemiyormuş gibi durakladığı bir retorik taktiği.
2 *Poco piu ... poco meno*: Biraz fazla, biraz eksik.

VII. BÖLÜM

1 *Dunkirk'ün düşüşü*: Dunkirk Kalesi'nin yıkılması, Utrecht anlaşmasının koşullarından biridir (bkz. VI. Kitap, XXX. Bölüm, Not 3); 1713'te kısmen uygulanmıştır. Burada söz edilişi Toby amcanın askeri harekâtının romanın zaman şemasında oynadığı birleştirici ve bilgilendirici rolün bir göstergesidir.
2 *Aristo'nun Başyapıtı*: Sterne'in yaptığı alıntı *Aristotle's Masterpiece: or the Secrets of Generation Displayed*'den değil, *Aristotle's Book of Problems, with other Astronomers, Astrologers, Physicians and Philosophers* adlı kitabın "Baş Üzerine" adlı bölümündendir.

VIII. BÖLÜM

1 *zili çalıp*: Toby amca aslında zili VI. Bölüm'de çalar. Ancak, bu hata her ne kadar Sterne'in bu bölümün geri kalanında öne sürdüğü savı zayıflatmaktaysa da, çok karmaşık bir zaman şeması içinde rastlanan ender yanlışlardandır. (Bkz. H. K. Russell, *Studies in Philology*, xlii (1945), s. 589, Not 19.)
2 *süre fikri ve sürenin basit kipleri*: Locke, *Essay Concerning Human Understanding* adlı yapıtında (II. xiv, "Süre ve Sürenin Basit Kipleri") sürenin basit kiplerinden "*saat, gün, yıl,* vs. gibi *zaman* ve *ebediyet* konusunda kesin *idea*'lar oluşturmamızı sağlayanlar" olarak söz eder.
3 *Apokrifa*: Protestanlar, Yunanca Eski Ahit tercümesinde bulunan fakat İbranice metinde olmayan yedi risaleyi bu isimle anarlar.

IX. BÖLÜM

1 *kaba saba bir Dr. Slop*: Dr. Slop York'lu bir erkek ebe ve muhtemelen bir Jakoben olan Dr. John Burton'un karikatürüdür. Sterne'in siyasal nedenlerle Dr. Burton'dan hoşlanmadığı bilinmektedir. Burton, Sterne'in tasvir ettiği gibi ünlü bir kadın-doğum uzmanı ve "ufak tefek, bodur ve kaba saba" olmadığı gibi, Jakoben olduğu iddialarına rağmen Katolik de değildi.

2 *Hogarth'ın güzellik tahlili*: Ressam ve gravürcü William Hogarth (1697-1764), 1753'te *The Analysis of Beauty*'yi (Güzelliğin Tahlili) yayınlamıştır. Hogarth, Sterne'in kendisine yaptığı iltifata cevaben, ve Sterne'in de umut ettiği gibi (bkz. *Letters of Laurence Sterne* [Laurence Sterne'in Mektupları], haz. Lewis Perry Curtis, Oxford: Clarendon Press, 1935, s. 99, 28 Mart 1760 tarihli mektup) vaazın okunduğu sahnenin (II. Kitap, XVII. Bölüm) bir resmini ona hediye eder. Ravenet tarafından gravür haline getirilmiş olan bu resim *Tristram Shandy*'nin ikinci baskısının iç kapağında yer almıştır.

3 *Whiston'ın kuyrukluyıldızları*: William Whiston (1667-1752). Din adamı, Cambridge'de matematik profesörü ve Isaac Newton'ın halefidir. *New Theory of The Earth* (1696; Yeni Dünya Kuramı) adlı yapıtında Tufan'a dünyayla çarpışan bir kuyrukluyıldızın neden olduğunu öne sürmüş, Ariusçu görüşleri gerekçesiyle 1710'da üniversitedeki görevine son verilmiş, bundan sonra yaşamını *Kitab-ı Mukaddes*'teki kehanetlerin gerçekleşmesi olarak değerlendirdiği kuyrukluyıldızlar üzerine konferanslar vererek sürdürmüştür.

4 *Aşai Rabbani ayininden bu yana...*: Hıristiyan mitolojisine göre sofradaki ekmek ve şarabın Hazreti İsa'nın bedenine ve kanına dönüşmesine (töz değiştirme) gönderme yapılıyor.

X. BÖLÜM

1 *yıkanmadan, onanmadan, yağlanmadan*: "Yağlanma" ile burada Hıristiyanlığa özgü dinsel bir ayin olarak bedenin, özellikle de ölmek üzere olan kişinin bedeninin Katolik Kilisesi mensubu bir din adamı tarafından ayinsel olarak yağla ovulması kastediliyor. "Yağlama" sözcüğü ayrıca yapmacık bir içtenliğe gönderme yapar. Sterne, burada *Hamlet*'te (I. v. 77) Hayalet'in söylediği bir satırla oynamaktadır: "*Unhous'led, disappointed, unanel'd.*"

2 *çekincesiz*: Konuşmacı, ancak cümlesinin doğruluğu dile getirilmemiş bir kısıtlayıcı cümle üzerine kuruluysa bir "çekince" uygular. Katolik ve Protestan Kiliselerinin yanlışlık konusundaki görüş ayrılığı çekincelerin (Dr. Slop gibi) Katoliklere mal edilmesine yol açmıştır.

XI. BÖLÜM

1 *Lucina*: İkincil bir tanrıça; kadınları korumaktan, çocukların ışığı görmelerini sağlamaktan sorumludur.

2 *Pilumnus*: Doğum ertesinde karanlık tanrı Silvanus'u çocuğa yaklaştırmamakla görevli üç tanrıdan biri; Pilumnus bu görevini havan döverek gerçekleştirirdi.

3 *tire-tête*: Fransızca *tirer* (çekmek) ve *tête* (baş) sözcüklerinden türetilmiş, doğum sırasında kullanılan bir aygıt.

XII. BÖLÜM

1 *Dennis*: John Dennis (1657-1734). "Böylesine hainee kelime oyunu yapan, yankesicilik bile yapar" dediği söylenir.
2 *Du Cange* Charles Du Fresne Du Cange (1610-1688). Fransız bilim adamı. Filolog olarak ün yapmıştır.
3 *epolman*: Düşman ateşinden korunmak için tasarımlanmış yapılar.
4 *makas tabya*: İki tabyanın arasındaki perdenin önüne yerleştirilen iki geri dönüş açısı olan küçük, alçak istihkâm.
5 *Accoucheur*: Kadın doğum uzmanı. Dr. Slop yeni oluşmakta olan mesleğini bu Fransızca terimle nitelemeyi yeğlemektedir.
6 *kepenkler*: Düşman ateşinden korunmak için kullanılan kepenk ya da perdeler.
7 *metris sepetleri*: Hasırdan örülmüş, silindir biçiminde, genellikle bir ucu açık ve içi toprakla doldurulmuş sepetler.

XIV. BÖLÜM

1 *Brutus ve Cassius...*: Shakespeare'in *Jül Sezar*'ına göndermc yapılmaktadır (iv. ii, 52).
2 *Prens Maurice*: Maurice de Nassau, Orange Prensi (1567-1625); Hollanda Cumhuriyeti'nin askeri ve siyasal önderi, Stevinus'un (bkz. bu kitapta III. Bölüm, Not 3) hamisi.
3 *yelkenli araba*: Stevinus tüm atlı arabalardan daha hızlı giden yelkenli arabanın mucididir.
4 *Peireskius*: Nicolas-Claude Fabri de Peiresc (1580-1637); bilim adamı ve antik döneme ilişkin çok yönlü çalışmaları olan bir hümanist; ayrıca Stevinus'un yelkenli arabasını öven dizeler yazdığı bilinen hukukçu Grotius'u çalışmalarında desteklediği bilinir.

XV. BÖLÜM

1 *Halberd'i hak etmişti*: Başçavuşluğa terfi etmesi gerekirdi.

XVII. BÖLÜM

1 *estetik çizgisi*: Hogarth, ilk kez 1745'te yayınlanan ve gravür çalışmalarını içeren *The Analysis of Beauty* adlı yapıtının 6. Bölümünün girişinde güzellik çizgisi olarak adlandırdığı yılankavi çizgiyi tartışır.
2 *VAAZ*: Pek çok hayranı arasında Voltaire'in de bulunduğu bu vaaz, Sterne'in kendisi tarafından ilk kez 29 Temmuz 1750'de, York Papazı atandığında verilmiş, aynı yıl yayınlanmıştır.
3 *dünya yüzündeki ... göremeyiz*: *Kitab-ı Mukaddes*, Vaiz 8: 17'den (yorumlanarak) alınmıştır.
4 *İlyas Peygamber'in sahte ilah Baal'i* İlyas Peygamber'in Baal'e başkaldırması konusunda, bkz. *Kitab-ı Mukaddes*, 1. Krallar 18; alıntılanan dize 27. dizedir.

5 *Yedi kutsal ayin*: Roma Katolik Kilisesi'nin öngördüğü yedi kutsal ayin, vaftiz, komünyon (Aşai Rabbani, şarap-ekmek ayini), konfirmasyon, günah çıkarma, kefaret ödeme, takdis merasimi, evlenme ve ölüm anında yağlanarak takdisdir. İnançlı bir Anglikan olan Toby amca bunlardan yalnızca ilk ikisini kabul eder.

6 *Herkese hak ettiğini ... değilim ben*: Bu bölüm mürai ile tahsildar meselini anımsatmaktadır. *Kitab-ı Mukaddes*, Luka 18: 9-14; özellikle 11. dize.

7 *Davud mağarada uyuyan Saul'u aniden basıp da...*: *Kitab-ı Mukaddes*, 1 Sam. 24: 4.

8 *Uriah*: David ile Uriah meseli *Kitab-ı Mukaddes*, 2. Samuel. 11'de, David'in Nathan'dan serzenişte bulunması ise 2. Samuel. 12'de anlatılır.

9 *Tanrıya güveneceksin*: *Kitab-ı Mukaddes*, 1. Yuhanna 3: 21.

10 *Ne mutlu o adama ki*: Buradan sonra anlatılan Apokrifa, 14: 1-2 ve 13: 25-6'dan serbest alıntıdır. *Apokrifa*: Bkz. bu kitapta VIII. Bölüm, Not 3.

11 *Corps de Garde*: Nöbetçilikle görevli küçük müfreze.

12 *küvet*: *Cuvette*; içi suyla dolu olmayan bir kale hendeğinin ortasında bulunan, suyun süzülmesini sağlamak ve düşmanın geçmesini engellemek amaçlı çukur.

13 *kitabeler*: Eski Ahit'in ikinci kitabına (*Kitab-ı Mukaddes*, Çıkış 32: 19) göre, Musa Sina Dağı'nda Tanrıdan almış olduğu taştan kitabeyi kırar.

14 *Onları meyvelerinden...*: *Kitab-ı Mukaddes*, Matta 7: 20.

XVIII. BÖLÜM

1 *en Soveraines*: Hükümdar gibi, kendi başına.

XIX. BÖLÜM

1 *ikinci çocukluk*: Sterne, Shakespeare'in *As You Like It* (*Size Nasıl Geliyorsa Öyledir*) adlı komedisinde (II. vii. 157-66) Jaques'ın betimlediği insanın altıncı ve yedinci çocukluğuna göndermc yapıyor.

2 *in infinitum*: Sonsuz parçalara bölünmüş.

3 *Zeno ve Chrysippus*: Citium'lu Zenon (İ.Ö. yak. 335-263) stoik felsefe okulunun kurucusudur. Khrysippos (İ.Ö. yak. 280-207) stoacılar arasında Kleanthes'i izler (bkz. III. Kitap, IV. Bölüm, Not 1).

4 *Des Cartes*: René Descartes (1596-1650); *Tutkular Üzerine Deneme*'sinde (1649) bedenle ruhun birbiriyle ilişki kurdukları yerin kozalaksı bez olduğunu öne sürer.

5 *Coglionissimo Borri*: Guiseppe Francesco Borri ya da Borro (1627-1695) ünlü bir simyacı ve fizikçidir. "Coglionissimo" sıfatı Sterne tarafından İtalyanca *coglione* (erbezi) sözcüğünden türetilmiştir.

6 *Bartholine*: Thomas Bartholin (1616-1680); Danimarkalı anatomi uzmanı.

7 *Metheglingius*: Büyük bir olasılıkla Sterne'in bir çeşit baharatlı ya da ilaç katılmış bira olan *metheglin*'den türettiği "*metheglin* yapımcısı" anlamına gelen ad.

8 *Animus*: Akli ya da ruhani öz; *Anima*: Fiziksel öz ya da ruh.

9 *Causa sine quâ non*: Kaçınılmaz neden.

10 *averdupoise*: *Avoirdupois* ya da *averdepois*: İngiltere ve ABD'de kıymetli madenler, mücevherler ve ilaçlardan başka bütün mallara uygulanan bir ağırlık sistemi. Bu sistemde pound'un değeri 16 ons'tur (453,592 428 gr).

11 *oss coxcygis*: *Os coccygis*, belkemiğinin en sonundaki küçük kemik.

12 *Julius Cæsar*: Jül Sezar. Sterne bu adı ve Hermes Trismegistos dışındaki bütün diğer adları Chambers'ın *Cyclopaedia*'sından almıştır. Jül Sezar'ın (İ.Ö. 100-44) sezaryen ameliyatıyla doğmadığı hemen hemen kesindir. Scipio Africanus (İ.Ö. 236-184) ve Titus Manlius Torquatus (öl. İ.Ö. 203) kesinlikle sezaryenle doğmuşlar, Jane Seymour'un oğlu VI. Edward da (1537-53) sezaryenle doğmuş, ancak Seymour doğumdan on iki gün sonra ölmüştür.

13 *Don Belianis*: *Don Belianis'in Öyküsü* adlı romans İngilizcede ilk kez 1598'de yayınlanmıştır.

14 *gelecek yıl*: *Tristram Shandy*'nin III. ve IV. kitapları 28 Ocak 1761'de Londra'da yayımlanmıştır.

TRISTRAM SHANDY

Beyefendi'nin

Hayatı ve Görüşleri

Multitudinis imperitæ non formido judicia; meis tamen, rogo, parcant opusculis—in quibus fuit propositi semper, a jocis ad seria, a seriis vicissim ad jocos transire.[1]

JOAN. SARESBERIENSIS,
Episcopus Lugdun.

III. KİTAP

LONDRA:
Pall-Mall'da, R. ve J. DODSLEY tarafından basılmıştır.
M.DCC.LXI.

I. Bölüm

—"*KEŞKE*, Dr. *Slop*" dedi *Toby* amcam (Dr. *Slop* için dilediğini ikinci kez ve çok daha yürekten yineleyerek,*)—"*keşke*, Dr. *Slop*," dedi *Toby* amcam, "*Flanders'daki muhteşem ordularımızı bir görebilseydiniz.*"

Toby amcamın bu dileği, amcamın arzusu hilafına, Dr. *Slop*'u fena halde afallattı;—adamcağızın zihni allak bullak oldu, efendim;—bu yüzden de fikirleri önce birbirine karıştı, ardından bir daha geri dönmemek üzere aklından uçup gittiler.

Tüm tartışmalarda—ister kadın, ister erkek—ister şeref adına olsun, ister çıkar, isterse aşk; hiç farketmez, Madam—böyle beklenmedik biçimde adamın üzerine bodoslamasına gelen bir dilekten daha tehlikelisi yoktur. Bu tür dilekleri savuşturmanın en emin yolu, dileğin yöneltildiği kişinin derhal ayağa kalkıp—dilek sahibi için aynı ayarda bir şeyler dilemesidir. Böylelikle anında hesaplaşmış olur, yerinizi korursunuz; hatta, bazen hücum sırası size bile geçebilir.

Bu konu, dileklerle ilgili bölümümde dünyaya ayrıntılı olarak açıklanacaktır.—

Dr. *Slop* bu savununun gerekçesini kavrayamamıştı; aklı karıştı ve tartışmaya dört buçuk dakika ara verilmesi gerekti—beş dakikayı bulsa tartışma sona ermiş olurdu ama babam tehlikeyi derhal fark etti;—tartışma dünyanın en ilginç tartışmalarından biriydi, zira konu "Tanrıdan niyaz ettiği ve bunca çaba sonunda peydahlanmış oğlunun başlı mı yoksa başsız mı doğmasının doğ-

* Vid. Vol. II. s. 159. [*Sterne'in dipnotu.*]
Bu baskıda bkz. s. 156.

ru olacağı" idi.—Babam son ana kadar Dr. *Slop*'a dileği iade etme şansı tanıdı, zira dilek Dr. *Slop*'a yöneltilmişti; ama adamcağızın zihin karışıklığı sürüyor ve gözlerinde aklı şaşmışların o boş bakışları dolaşıyordu,—önce amcam *Toby*'ye—sonra babama—sonra yukarı—sonra aşağı—sonra doğuya—sonra doğunun doğusuna—yönelen, kısacası odanın duvar kaplamaları boyunca gezinen gözleri pusulanın bir ucundan öteki ucuna dolaşıp durmaktaydı—ardından da oturduğu koltuğun kolundaki pirinç döşeme çivilerini saymaya başlamaz mı?—Babam amcam *Toby* yüzünden daha fazla zaman kaybetmeyi abes bulduğundan duruma el koydu ve konuşmayı aşağıda anlatılacak biçimde yönlendirdi.

II. Bölüm

"—*FLANDERS*'daki muhteşem ordularınız ha!"

Kardeşim *Toby*, diye karşıladı bunu babam; başından çıkardığı perukasını sağ eline alıp, sol eliyle ceketinin sağ cebinden başını silmek için *Hint* işi bir mendil çıkarırken *Toby* amcamla bu noktayı tartışmaya başladı.—

—Şimdi, bence babamın böyle yapması çok yanlıştı; nedenlerini açıklayacağım.

"Babam perukasını sağ eliyle mi yoksa sol eliyle mi çıkarmalıydı"—gibi çok basit görünen meseleler yüzünden nice krallık çökmüş, nice hükümdar tacından olmuştur.—İzninizle açıklayayım ki Efendim, bu dünyadaki her şeyin boyutunu ve biçimini onları kuşatan koşullar belirler ve bu kuşağın şu ya da bu biçimde sıkılması ya da gevşek bırakılması o şeyi, büyük ya da küçük,—iyi ya da kötü,—önemli ya da önemsiz kılar.

Babamın *Hint* işi mendili ceketinin sağ cebinde olduğundan, sağ elinin her halükârda boş kalması gerekiyordu; perukasını sağ eliyle değil, tam tersine sol eliyle çıkartmalı, böylece başını silmek isteyip de mendiline davrandığında sağ cebine sağ eliyle uzanmalıydı;—böylece de bedeninin hiçbir kasını biçimsiz bir tarzda eğip bükmemiş olurdu.

Bu durumda (yani, babam perukasını sol eliyle kazık gibi tutarak ya da dirseğiyle ya da omzuyla acayip bir açı çizerek ken-

dini kepaze etmeyi amaçlamıyor idiyse eğer) yaptığı hareket son derece kolay,—rahat—doğal bir hareket olurdu: *Reynolds*[1] bile, o yüce ve zarif fırçasıyla, onu oturmuş olarak resmedebilirdi.

Oysa babam—bu işte de kendini gayet garip bir pozisyona sokmayı başarmıştı.

Kraliçe *Anne* döneminin sonlarına doğru ve Kral *George* döneminin başlarında—*"Ceket cepleri çok derin, ceketin eteklerine uzanan bir kesimde olurdu."*—Sanırım daha fazla açıklama yapmak gerekmeyecek; muziplik tanrısı bir ay da kafa yorsa, babamın durumunda birisi için bundan daha berbat bir kostüm biçemezdi doğrusu.

III. Bölüm

HANGİ hükümdar döneminde olursa olsun (eğer benim kadar sıska bir vatandaş değilseniz)[1] elinizi çaprazlama uzatıp ceketinizin eteklerinde öteki cebinizin dibini bulmak hiç de kolay bir iş değildir.—Bu olayın yaşandığı bin yedi yüz on sekiz yılındaysa fevkalade güç bir işti ve babamın mendiline ulaşabilmek için çabalarken çizdiği zikzakları gören *Toby* amcamın aklına derhal Aziz *Nicholas* kapısındaki çatışmalar sırasında kendi çizdiği zikzaklar geldi;—bu fikir onu tartışmanın konusundan iyice uzaklaştırdı; sağ elini zile uzattı; *Trim*'i çağırıp ondan *Namur* haritasını ve pusulalarını ve rasat aletini getirmesini istemek üzere sağ elini zile uzattı:—O saldırı sırasında koltuk siperlerinin geri dönüş açılarını, özellikle de kasığındaki yaralanmaya neden olanın dönüş açısını ölçmek istiyordu.

Babam kaşlarını çattı ve çatarken de bütün kanı yüzüne hücum etti—*Toby* amcam derhal atından indi.

—Amcanız *Toby*'nin at sırtında olduğunu fark etmemiştim.—

IV. Bölüm

KİŞİNİN bedeni ile ruhu—her ikisine derin bir saygı beslediğimi belirteyim—tıpkı ceketle astarı gibidirler; birini buruştu-

run,—öteki de buruşur. Ceketini tutkallı taftadan, astarını da canfes ya da ince *İran* bezinden diktirecek kadar şanslı kişiler buna bir istisna teşkil ederler.

Yunanlılar'dan *Zeno*,[1] *Cleanthes, Diogenes Babylonius, Dyonisius Heracleotes, Antipater, Panætius* ve *Posssidonius*;—*Romalılar*'dan *Cato*,[2] *Varro* ve *Seneca*;—Hıristiyanlardan *Pantenus*,[3] *Clemens Alexandrinus* ve *Montaigne*; *Shandy*'gillerden adlarını hatırlayamadığım en azından yirmi beş namuslu, iyi kalpli adam—bunların hepsi—bu tür ceketlere sahip olduklarını iddia etmişlerdir;—yani dış yüzünü istediğiniz kadar buruşturun, kırıştırın, katlayın, kıvırın, kısacası onların canına okuyun, hiçbirinin içleri bir düğme boyu etkilenmez sanmışlardır.

Elimi vicdanıma koyarak benim ceketimin böyle bir ceket olduğunu söyleyebilirim—zira hiçbir zavallı ceket son dokuz ay boyunca bu denli sık çekiştirilmemiştir;—ama, aynı zamanda—astarı—benim görebildiğim kadarıyla şuncacık hırpalanmamıştır, önden arkaya, enine boyuna, uzunlamasına, altüst, karmakarışık, allak bullak edilmekten—Tanrı esirgesin! bir de astarı kolalı olsaydı—çoktan ipliğe dönerdi ceketim.

—Siz sayın baylarım, *Aylık Mecmua* eleştiricileri![4]—Nasıl kesip doğrarsınız benim ceketimi?—Belli mi olur, ya astarını da kesiverseydiniz yanlışlıkla?

Sizi ve sizin işlerinizi canü gönülden hiçbirimizi asla incitmeyen o yüce varlığa emanet ediyorum—Tanrı sizleri korusun—ancak gelecek ay içinizden herhangi biri yine dişlerini gıcırdatarak bana saldırmaya kalkışırsa,—geçen MAYIS'ta olduğu gibi (hava çok sıcaktı, hatırlıyorum)—ve ben gene iyi niyetle aldırmazlıktan gelirsem eğer, sinirlenmeyin sakın—zira yaşadığım ya da yazdığım süre boyunca (benim için ikisi aynı şey) namuslu bir beyefendiye tek bir kötü söz söylememeye, hakkında kötü bir dilekte bulunmamaya kesin kararlı olduğumdan—tıpkı *Toby* amcamın bütün yemek boyunca burnunun ucunda vızıldayan sineğe yaptığını yapacağım—"Git, git zavallı musibet" demişti amcam, "uç git—niye senin canını yakayım ki? Bu dünya sana da yeter bana da."

V. Bölüm

KİM olsa, Madam, babamın yüzüne hücum eden kanı gördüğünde (bedenindeki kanın tümünün yüzüne yürüdüğünü söylemiştim size) ve yüzünün doğal renginden—resimsel ve bilimsel bir dille ifade etmek gerekirse—bir oktav değilse de altı buçuk ton daha kırmızı olduğunu müşahade edebilirdi:—Evet Madam, *Toby* amcam dışında her kim olsa, babamın yüzüne baktığında kaşlarının çatıldığını ve bedeninin çok garip bir biçimde kıvrılıp büküldüğünü görünce onun fevkalade kızgın olduğunu anlar ve eğer, bunu kabul etmekle birlikte, aynı melodiye akortlanmış iki ayrı aletin ahengine tutkun bir kişiyse, derhal kendi aletini de aynı perdeye ayarlar, sonra da—cehennemden cümle şeytanlar boşanmışçasına Madam, ipin ucu iyice kaçar—ve parçanın tümü, Avison Scarlatti'nin[1] altıncısı misali *con furia*,[2] yani delicesine çalınırdı.—Tanrım bana sabır ver!—*Con furia*'nın, *con strepito*'nun[3] ya da her ne karın ağrısıysa onun ahenkle ne ilişkisi var?

Kim olsa, Madam, evet, *Toby* amcam dışında kim olsa,—bedenin her hareketine bir iyi niyet atfeden o yumuşacık kalpli *Toby* amcam dışında kim olsa,—babamın kızgın olduğunu fark eder ve onu suçlardı. *Toby* amcamsa onun ceket cebini açan terziden başka kimseyi suçlamamış ve babam sonunda mendilini bulup çıkartana dek sessizce yerinde oturup babamın yüzüne anlatılmaz bir iyi yüreklilikle bakadurmuştu. Babam sonunda aşağıda anlatacağım biçimde sözünü sürdürdü:

VI. Bölüm

—"*FLANDERS*'daki muhteşem ordularınız, ha!"

—Biraderim *Toby*, dedi babam, senin namuslu bir adam olduğuna yürekten inanıyorum, ayrıca Tanrının yarattığı en iyi ve dürüst kalbe sahip olduğunu da biliyorum—dahası peydahlanmış, peydahlanabilir, peydahlanacak ve de peydahlanması gerekli tüm çocukların doğum sırasında baştan gelmelerinin senin suçun olmadığını da biliyorum.—Ama, bana inan, sevgili *Toby*,

onları yollarından alıkoyan kazalar, hem de yalnızca onları peydahladığımız esnada değil—ki bence bunlar da ciddi olarak gözden geçirilmelidir—ama dünyaya geldikten sonra da yeterince tehlike ve güçlük arz etmektedir. Onları bir de dünyaya gelişleri sırasında gereksiz tehlikelerle karşı karşıya bırakmamamız gerekir. Bu tehlikeler, dedi *Toby* amcam, elini babamın dizine koyup ısrarla yanıtlanmayı bekleyen gözlerini kardeşine dikerek,—Bu tehlikeler günümüzde eskiye oranla arttı mı?—Biraderim *Toby*, dedi babam, bir çocuk gereğince peydahlanıp canlı doğmuşsa eğer, sağlığı da yerindeyse ve annesi de sağlam çıkmışsa bu doğumdan—atalarımız bu kadarıyla yetinirlerdi—amcam *Toby* elini derhal babamın dizinden çekti ve yavaşça arkasına yaslanarak başını tavandaki kornişi görebilecek kadar yukarı kaldırdıktan sonra yanak kaslarını ve ağız çevresindeki kasları görevlerini yerine getirecek biçimde harekete geçirdi: Islıkla *Lillabullero* çalmaktaydı amcam.

VII. Bölüm

TOBY amcam babama ıslıkla *Lillabullero* çaladursun—Dr. *Slop* tepinmekte, *Obadiah*'ya sövüp saymakta, lanetler okumaktaydı;—söylediklerini bir duysanız Efendim, yüreğiniz ferahlar ve bir daha ömür boyu küfür etmemeye and içerdiniz.—İşte bu yüzden size olayı baştan sona nakledeceğim.

Dr. *Slop*'un hizmetçisi, içinde efendisinin aletleri bulunan yeşil çuha torbayı *Obadiah*'ya teslim ettiğinde, gayet yerinde bir uyarıda bulunarak torbanın iplerini önce başından, sonra bir kolundan geçirerek göğsünde çaprazlama taşımasını öğütledi ve torbanın düğümünü çözüp iplerini *Obadiah*'nın başından geçebilecek kadar gevşetti. Ne var ki, eğer *Obadiah* torbayı böyle taşırsa ve iddia ettiği gibi dörtnala at sürmeye kalkışırsa, içinden bir şeyler düşebilirdi. Bu yüzden torbayı yine *Obadiah*'nın boynundan çıkarttılar, birlikte büyük bir özenle torbanın ağzını büzüp sıkıca bağladıktan sonra vargüçleriyle üst üste yarım düzine gemici düğümü attılar.

Obadiah ile hizmetçi gerekli tedbiri almışlardı; lakin bu biri-

nin de ötekinin de öngöremedikleri kötülüklere çare değildi. Anlaşıldığı kadarıyla, torbanın ağzı sıkıca bağlı olduğu halde, aletlere huni biçimindeki torbanın dibinde bol bol zıplayıp hoplayacak yer kalmaktaydı. Bu yüzden de *Obadiah* tırıs gittiğinde *tire-tête*, *forseps* ve *şıringa* öyle feci şangırdamaktaydı ki, o sırada *Hymen*'in[1] o taraflara yolu düşmüş olsa, korkudan ülkeyi terkedebilirdi. Ve hele *Obadiah* atını dörtnala sürmeye başladığında,—aman Tanrım! Efendim,—o şangırtıya mümkünü yok dayanamazdı kulaklarınız.

Obadiah evli ve üç çocuk babası olduğundan—düzüşmenin rezilliği ve şangırtısının yol açabileceği pek çok politik ve kritik sonuç aklına bile gelmiyordu,—ne var ki, durumdan şikâyetçiydi, ve şikâyeti genellikle yüce vatanseverlerin sık sık yüreğine çöken haklı bir nedene dayanmaktaydı: "*Zavallı adamcağız, Efendim, kendi çaldığı ıslığı duyamamaktaydı.*"

VIII. Bölüm

OBADİAH taşıdığı tüm aletlerin musikisindense rüzgârın musikisini dinlemeyi yeğlerdi.—Bunu nasıl sağlarım, diye ciddi ciddi düşünmeye koyuldu ve hayal gücünü yardıma çağırdı.

İnce akortlara gerek duyulan her türlü kederde (musiki hariç) insanın aklına derhal şapkasının bağı gelir:—bu gerçeğin ardında yatan felsefe o kadar sathidir ki,—açıklamaya girişmeyi kendime hakaret addederim.

Obadiah'nınki karışık bir vaka olduğundan,—evet Beyler, karışık bir vaka diyorum—zira hem jinekolojik, hem *torba*-lojik, hem şıringasal, hem katoliksel ve hem de —arabacı beygiri de devrede olduğuna göre—kabal-istik[1] ve biraz da müzikal bir vaka idi ve *Obadiah* amacına ulaşmak için eline geçen ilk fırsattan yararlanmaya kesin kararlıydı. Torbayı ve aletleri bir eliyle sıkıca tutup öteki elinin iki parmağıyla şapkasının bağının bir ucunu dişlerinin arasına sıkıştırdı. Ardından elini bağın ortasından geçirdi ve bunları bir uçtan ötekine, denk bağlar gibi, düğüm üstüne düğüm atarak bir güzel bağladı. İplerin birbirini kestiği her noktada öyle güçlü, öyle karmaşık düğümler atmaktaydı ki, Dr.

Slop'ta *Eyüp* sabrının beşte üçü olsa, bunları çözmeye ancak dayanabilirdi. Elimi vicdanıma koyarak söyleyeyim, DOĞA ANA muzip ve neşeli bir gününde olsaydı da bir yarışmaya girişseydi ve Dr. *Slop*'la ikisi yarışa eşit şartlarda başlasaydılar, (*Obadiah*'nın torbaya neler ettiğini tek bir kul görmemişti; hem tanrıçanın gerekli gördüğünde ne denli hızlı hareket ettiğini herkesler bilir) hangisinin yarışı kazanacağı daha başından belliydi: Annem, sevgili Madam, kesinlikle torbadan önce doğururdu—en azından yirmi *düğüm* önce. Küçük oyunların kurbanı *Tristram Shandy!* Evet öylesin ve öyle kalacaksın! Bu yarış yapılsaydı, bire karşı elli iddiaya girerim ki, sonuç bu olurdu—böylece her işin çöküp gitmezdi (en azından burnun içine çökmezdi) ve de servetinden ve onu artırmak için önüne çıkan fırsatlardan böylesine zor, pısırıkça, geri dönüşsüz biçimde vazgeçmek zorunda kalmazdın! Ama oldu işte! Her şey bitti! Geriye bir tek olup biteni anlatmak kaldı. Ne var ki, bütün bunları meraklısına anlatmak için önce dünyaya gelmem gerekiyor.

IX. Bölüm

BÜYÜK dehalar çakışır: Dr. *Slop* torbasına bakar bakmaz (amcam *Toby*'yle ebelik üzerine tartışmaya başlayıncaya dek torbasına bakmak aklına gelmemişti) aynı düşünce zihninde belirdi. Tanrının lütfu, dedi (kendi kendine), Bayan *Shandy* zor bir doğum yapıyor olmasaydı, bu düğümlerin yarısı çözülene kadar yedi kere doğurmuştu. Ancak buradaki ince ayrıntıya dikkatinizi çekerim:—Bu düşünce Dr. *Slop*'un zihninden basit bir önerme olarak süzüldü geçti, yelken açıp yol almadı iyice; hani o her gün idrakimizin sularında gezinen milyonlarca önermeden herhangi biri gibi; zatıâlileriniz iyi bileceklerdir, bir ilgi ya da tutku onları bir yana sürüklemedikçe, fikirler ne ileri ne de geri giderler.

Üst katta annemin yatağının yakınında birden artan koşuşturmalar bu önermeye işte tam da benim anlatmaya çalıştığım biçimde gereken dürtüyü sağladı. Ne talihsizlik, dedi Dr. *Slop*, acele etmezsem eğer, korkarım başıma düşecek.

X. Bölüm

DÜĞÜMLER meselesine gelince—her şeyden önce, ilmeklerden söz etmediğimi belirteyim, zira yaşamım ve fikirlerim boyunca, bu konudaki fikirlerim büyük büyükamcam Bay *Hammond Shandy*'nin başına gelen felaketi anlattığımda çok daha iyi anlaşılacaktır—kendisi ufak tefek, hayal gücüyse çok zengin olan amcam, *Monmouth* Dükü olayına[1] karışmıştı. Ayrıca belirteyim, fiyonga tabir edilen düğümlerden de söz etmiyorum—onları çözmek ne beceri, ne bilgi, ne de sabır gerektirir; o yüzden haklarında fikir beyan etmeyi gereksiz görüyorum. Sözünü etmek istediğim düğümler,—zatıâlilerinin hoşuna gideceğini ummaktayım, sağlam, dürüst, alabildiğine sıkı, *hilesiz hurdasız*, *Obadiah*'nın attığı türden düğümler;—ipin iki ucunun ikiye katlanıp halka ya da ilmekten geçirildiğinde kayıp açılmasınlar diye ikinci kez *dolandıkları* için hiçbir kaçarı olmayan düğümler—umarım beni anlıyorsunuzdur.

O halde bu düğümler ve benzeri diğer engeller, zatıâlileri takdir ederler ki, bu gibi düğümler yaşam boyu sık sık karşımıza çıkarlar—ve bazılarımız aceleci davranıp bunları çakılarıyla kesiverirler.—Doğru değil. İnanınız Saygıdeğer Efendilerim, gerek aklımız gerek gönlümüz onları dişlerimiz ya da parmaklarımızla çözmeyi emreder. Dr. *Slop* dişlerinden olmuştu; zor bir doğum esnasında en gözde alcı olan kerpeteni yanlış yönde çekiştirirken ya da yanlış kavradığından, aletin sapı ağzına vurmuş ve ne yazık ki en iyi üç dişinden olmuştu.—O yüzden parmaklarını denedi, ama heyhat! Tırnakları dibinden kesilmemiş miydi? Canı cehenneme, çözemiyorum, diye haykırdı Dr. *Slop*.—Üst katta annemin başucundan gelen gürültüler artmıştı. Kahrolası herif! Bu düğümleri çözmem imkânsız! Annem inledi—Çakınızı ödünç alabilir miyim?—Bu düğümleri kesmem gerekiyor—Ah! Tanrım! Baş parmağımı kestim, hem de bıçak kemiğe dayandı!—lanet olası herif—elli mil uzakta bir başka erkek ebe olmasaydı—bu sefer işim bitik—Bu herifi asmak gerek—ya da çekip vurmak—Dilerim cehennemin bütün iblisleri birlik olup ipini çekerler—

Babam *Obadiah*'yı pek severdi, bu yüzden ona böyle sövül-

mesine katlanamadı; üstelik kendi nefsine de belli bir saygı beslediğinden, huzurunda böyle sözler sarfedilmesinden hiç hoşlanmamıştı. Dr. *Slop* eğer baş parmağını değil de herhangi bir başka yerini kesseydi—babam fazla üzerinde durmaz—daha basiretli davranırdı—ama bu durumda öcünü almaya kararlıydı.

Büyük olaylar karşısında küçük lanetler okumak Dr. *Slop,* dedi babam (onu başına gelen kazadan ötürü teselli ederek) boşa güç israfıdır, ruh sağlığımızı bozar.—Haklısınız, diye yanıtladı Dr. *Slop*.—Kalelere sapanla saldırmaya benzer, dedi *Toby* amcam, ıslık çalmaya ara vererek—Kanımızı tutuştururlar, diye sözünü sürdürdü babam, ama acımızı dindirmezler; ben şahsen pek ender küfreder ya da lanet okurum—elimden geldiğince kaçınırım bundan—ama, eğer boş bir anıma gelir de küfretmeye başlarsam, her zaman kendime hâkim olmayı başarır (Doğrudur, dedi *Toby* amcam) ve küfürlerimin bir işe yaramasını sağlarım—yani, rahatlamak için küfrederim. Ancak akıllı ve adil bir kişi bu gibi davranışlarını dengelemeyi bilir, hem içinde kopan fırtınaları dizginler hem de kötü dileklerini yönelttiği kişinin enini boyunu ve önemini aklından çıkarmaz—"*En acı yara yürek yarasıdır,*" dedi *Toby* amcam. Bu nedenle, diye sözünü sürdürdü babam *Cervantesvari* bir ciddiyetle, elinin altındakilerle yetinmeyip de kendi kendine her duruma uygun küfürler üreten (tabii boş zamanlarında), en basitinden en karmaşığına lanetler tasarlayan, iyice düşünüp taşınan, dahası bunları her zaman elinin altında her an kullanabileceği bir yerde bulunduran bir beyefendiye saygım sonsuzdur.—Böyle şeylerin düşünülüp taşınılarak bulunduğu aklıma bile gelmezdi, diye onu yanıtladı Dr. *Slop*.—Afedersiniz, dedi babam, daha bu sabah bunlardan birini kardeşim *Toby*'ye okuyordum, hayır ona lanet okumuyordum, yalnızca laneti okuyordum, kardeşim sabah çaylarımızı koyarken, hemen şurada, başımın üzerindeki rafta olacak—ama eğer yanlış hatırlamıyorsam, kesik bir parmak için biraz ağır kaçar.—Hiç de değil, dedi Dr. *Slop,*—şeytan çarpasıca herif!—O halde, diye yanıtladı babam, buyrun kullanın Dr. *Slop*—ancak yüksek sesle okumanız koşuluyla,—ve ayağa kalkıp Katolik Roma Kilisesinin bir aforoznamesini eline aldı—(babamın garip koleksiyonları vardı) Piskopos ERNULPHUS'un[2] kaleme aldığı bu aforoznameyi *Rochester* Ki-

lisesinde bulmuştu, onu—ERNULPHUS'un kendisini bile kandırabilecek denli ciddi bir bakış ve ses tonuyla—Dr. *Slop*'a uzattı. Dr. *Slop* baş parmağını mendilinin ucuyla sardıktan sonra, yüzünde kuşkulu değilse de ekşi bir ifadeyle okumaya başladı,—bu arada amcam *Toby* sürekli olarak ve alabildiğine tiz perdeden, ıslıkla *Lillabullero* çalmaktaydı.

Textus de Ecclesiâ Roffensi, per Ernulfum Episcopum.

CAP. XXV.
EXCOMMUNICATIO.

EX auctoritate Dei omnipotentis, Patris, et Filij, et Spiritus Sancti, et sanctorum canonum, sanctæque et intemeratæ Virginis Dei genetricis Mariæ,

——Atque omnium cœlestium virtutum, angelorum, archangelorum, thronorum, dominationum, potestatuum, cherubin ac seraphin, & sanctorum patriarchum, prophetarum, & omnium apostolorum et evangelistarum, & sanctorum innocentum, qui in conspectu Agni soli digni inventi sunt canticum cantare novum, et sanctorum martyrum, et sanctorum confessorum, et sanctarum virginum, atque omnium simul sanctorum et electorum Dei,—Excommunicamus, et anathematizamus hunc furem, vel hunc malefactorem, N. N. et a liminibus sanctae Dei ecclasiæ sequestramus ut æternis suppliciis excruciandus, mancipetur, cum Dathan et Abiram, et cum his qui dixerunt

vel os

s *vel* os s

vel i

n

Sorbonne'un vaftiz sorunu üzerine yaptığı konsültasyonun sahihliğinden kimileri kuşku duyduğu, kimileri de bunu inkâr ettiği için,—bu aforoz metninin orijinalini yayınlamanın uygun olacağı düşünüldü; Bay Shandy metnin kopyasını sağlayan *Rochester* katedral heyetine ve başrahip kâtibine teşekkür eder. [*Sterne'in dipnotu.*]

Bu aforoz metni, Thomas Herne'in (1678-1735) *Textus Roffensis* (1720) adlı yapıtında yayımlanmıştır (s. 35).

XI. Bölüm

"YÜCE Tanrı, Baba, Oğul ve Kutsal Ruhun ve kutsal yasaların ve Kurtarıcımızın Anası ve Hamisi, eldeğmemiş Bakire *Meryem*'in—" Sanırım bu gerekli değil, dedi Dr. *Slop* elindeki risaleyi dizine bırakıp babama dönerek,—kısa süre önce okumuş olduğunuza göre Efendim, yüksek sesle okunması gerekli değil;—Yüzbaşı *Shandy* de dinlemeye hevesli görünmüyor; kendi kendime okusam daha iyi olacak. Bu anlaşmamıza aykırı olur,—diye yanıtladı babam, ayrıca sonlarına doğru öyle hoş bölümler var ki, ikinci kez dinleme zevkinden mahrum kalmak istemem doğrusu. Dr. *Slop* bundan pek hoşlanmamıştı,—ama *Toby* amcamın aniden ıslığı kesip isterlerse kendisinin okuyabileceğini söylemesi üzerine Dr. *Slop* amcam *Toby*'nin ıslığı altına gizlenip okumanın amcam *Toby*'yi dinlemekten evla olduğunu düşündü ve yüzündeki kederli ifadeyi okuduğu risalenin ardına sakladı ve devam etti. Amcam *Toby* ıslıkla Lillabullero çalıyordu hâlâ—ama artık o kadar yüksek sesle değil.

"Yüce Tanrının, Baba, Oğul ve Kutsal Ruhun ve kutsal yasaların ve Kurtarıcımızın anası ve hamisi, el değmemiş Bakire *Meryem*'in ve tüm semavi fazilet, melek, başmelek, taç, taht, kudret, kutsal patrik ve peygamberlerin, tüm resul ve vaizlerin, tüm katledilmiş kutsal çocukların, ki Kutsal Kuzu'yu görür görmez kutsal şehitlerin ve kutsal mürşitlerin yeni şarkısını söyleyeceklerdir, ve tüm kutsal bakirelerin ve Tanrının kutsadığı tüm seçilmiş azizlerin izniyle—Lanet" (*Obadiah*'ya) "olsun," (bu düğümleri attığı için.)—"Onu aforoz eder ve lanetleriz ve onu ulu Tanrının kutsal kilisesinden uzaklaştırırız ve *Dathan* ve *Abiram*[1] ile birlikte faş edilmeye, acılar içinde kıvranmaya, yok olmaya terk ederiz, ulu Tanrıya Bizden ayrıl diyenlerle, bizim görülecek işimiz yoktur. Ve nasıl su ateşi söndürürse, onun içindeki ışığın da sonsuza dek sönmesini dileriz—eğer nedamet getirmezse" (Obadiah, düğümleri attığı için) "ve böylece ferahlatmazsa" (onları.) Amin.

Domino Deo, Recede à nobis, scientiam viarum tuarum nolumus: *vel* eorum
et sicut aquâ ignis extinguitur, sic extinguatur lucerna ejus secula
n
seculorum nisi resipuerit, et ad satisfactionem venerit. Amen.

os
Maledicat illum Deus Pater qui hominem creavit. Maledicat
os os
illum Dei Filius qui pro homine passus est. Maledicat illum
os
Spiritus Sanctus qui in baptismo effusus est. Maledicat illum sancta crux, quam Christus pro nostrâ salute hostem triumphans, ascendit.

os
Maledicat illum sancta Dei genetrix et perpetua Virgo Maria.

os
Maledicat illum sanctus Michael, animarum susceptor sacrarum.

os
Maledicant illum omnes angeli et archangeli, principatus et potestates, omnisque militia cœlestis.

os
Maledicat illum patriarcharum et prophetarum laudabilis
os
numerus. Maledicat illum sanctus Johannes præcursor et Baptista Christi, et sanctus Petrus, et sanctus Paulus, atque sanctus Andreas, omnesque Christi apostoli, simul et cæteri discipuli, quatuor quoque evangelistæ, qui sua prædicatione mundum uni
os
versum converterunt. Maledicat illum cuneus martyrum et confessorum mirificus, qui Deo bonis operibus placitus inventus est.

os
Maledicant illum sacrarum virginum chori, quæ mundi vana causa honoris Christi respuenda contempserunt. Maledicant

illum omnes sancti qui ab initio mundi usque in finem seculi Deo dilecti inveniuntur.

"İnsanı yaratan Baba, onu lanetlesin—bizler adına acı çeken Oğul onu lanetlesin—vaftiz edilirken bizlere verilen Kutsal Ruh, onu (Obadiah'yı) lanetlesin.—Bizim kurtuluşumuz adına düşmanlarını ezerek yükselen İsa'nın gerildiği kutsal haç onu lanetlesin.

"Kutsal ve Ebedi *Bakire Meryem,* Tanrının anası, onu lanetlesin.—Kutsal ruhların savunucusu Aziz *Mikail* onu lanetlesin.—Tüm melekler ve başmelekler, tüm kudret ve cennet orduları onu lanetlesinler." [Ordularımız *Flanders*'dayken asker fena halde ağzını bozardı, diye haykırdı amcam *Toby*—ama böylesi değil.—Ben şahsen köpeğime bile böyle lanet okuyamam.]

"Baş haberci Aziz Yuhanna ve vaftizci Aziz Yahya ve Aziz Petrus ve Aziz Paulus ve Aziz Andrew ve İsa'nın tüm havarileri onu hep birlikte lanetlesinler. Ve İsa'nın tüm müritleriyle tüm dünyayı fetheden dört vaizi ve şehit ve mürşitlerinden oluşan o kutsal kalabalık, ki Tanrının hoşnutluğu üzerlerine olsun, onu (Obadiah'yı) lanetlesin.

"İsa uğruna dünya nimetlerinden el çekmiş kutsal bakirelerin kutsal korosunun bedduası üzerine olsun.—Ezelden ebede Tanrının sevgisini kazanmış tüm azizlerin bedduası üzerine olsun. Yeryüzünün ve gökyüzünün ve tüm kutsal emanetlerin bedduası o adamın" (Obadiah'nın) "ya da o kadının," (ya da

os

Maledicant illum cœli et terra, et omnia sancta in eis manentia.

Maledictus sit ubicunque fuerit, sive in domo, sive in agro, sive in viâ, sive in semitâ, sive in silvâ, sive in aquâ, sive in ecclesiâ.

Maledictus sit vivendo, moriendo, ——————————

manducando, bibendo, esuriendo, sitiendo, jejunando, dormitando, dormiendo, vigilando, ambulando, stando, sedendo, jacendo, operando, quiescendo, mingendo, cacando, flebotomando.

Maledictus sit in totis viribus corporis.

Maledictus sit intus et exterius.

Maledictus sit in capillis; maledictus sit in cerebro. Maledictus sit in vertice, in temporibus, in fronte, in auriculis, in superciliis, in oculis, in genis, in maxillis, in naribus, in dentibus, mordacibus, in labris sive molibus, in labiis, in guttere, in humeris, in harmis, in brachiis, in manubus, in digitis, in pectore, in corde, et in omnibus interioribus stomacho tenus, in renibus, in inguinibus, in femore, in genitalibus, in coxis, in genubus, in cruribus, in pedibus, et in unguibus.

Maledictus sit in totis compagibus membrorum, a vertice capitis, usque ad plantam pedis——non sit in eo sanitas.

Maledicat illum Christus Filius Dei vivi toto suæ majestatis imperio

her kim bu düğümleri atmasına yardımcı olmuşsa onun) "üzerine olsun."

"Evde ya da ahırda, bahçede ya da tarlada, caddede ya da patikada, ormanda, suda ya da kilisede, nerede olursa olsun, beddualar onun (Obadiah'nın) üzerine olsun. Yaşarken de, ölürken de lanetlensin." [Tam burada amcam *Toby* çaldığı ıslığın ikinci ölçüsünde bir *yarım nota*dan yararlanarak, cümlenin sonuna dek ısrarla aynı notayı çaldı—Dr. *Slop* bölük pörçük lanetlerini alçak perdeden tekdüze sıralamaktaydı.] "Yerken ve içerken, açken, susuzken, oruç tutarken ve uyurken, uyuklarken ve yürürken, ayakta dururken ve otururken ve yatarken, çalışırken ve dinlenirken, işerken ve sıçarken ve kan kusarken tüm lanetler üzerine olsun."

"Bedeninin (*Obadiah*'nın bedeninin) tüm uzuvlarına lanet olsun.

"İçinden de dışından da lanetlensin.—Kafasındaki saçlara lanet olsun.—Beynine ve başının tepesine lanet olsun," (işte bu acıklı bir lanet, dedi babam) "şakakları, alnı, kulakları, kaşları, yanakları ve çene kemikleri, burun delikleri ve ön dişleri ve köpek dişleri ve dudakları, gırtlağı, omuzları, bilekleri, kolları ve elleri ve parmakları lanetlensin.

"Ağzına, göğsüne, kalbine, midesine ve bilumum sakatatına lanet olsun.

"Kasları ve kasıkları," (Yüce Tanrı esirgesin, dedi *Toby* amcam)—"baldırları ve cinsel organları," (babam başını salladı) "kalçası, dizleri, bacakları ve ayakları ve ayak tırnakları lanetlensin.

"Eklemlerinin tümü, başından ayağına tüm hareket yeteneği lanetlensin, kıpırdayamasın yerinden.

"Yaşayan Tanrının Oğlu tüm haşmetiyle"—[Burada amcam *Toby* başını geriye atarak şeytani uzunlukta ve yüksek tondan bir Hey–y–y—t çekti—ıslıkla sevinç çığlığı arası bir ses.—

—*Jüpiter*'in ve *Juno*'nun altın sakalı (*Juno*'nun sakalı vardıysa) ve siz putperestlerin taptıkları tüm ilahların sakalları, sayıları hayli kabarıktır, zira uhrevi ilahlarınız, havada uçan, denizde yüzen ilahlarınız ve de kentsel ilahlarınız, kırsal ilahlarınız, göksel ilahe-

——et insurgat adversus illum cœlum cum omnibus virtutibus quæ in eo moventur ad *damnandum* eum, nisi penituerit et ad satisfactionem venerit. Amen. Fiat, fiat. Amen.

ler olan karılarınız ve cehennemi ilaheler olan metresleriniz ve kapatmalarınız (tabii sakallıysalar eğer)—bütün bu sakallar, *Varro*'nun[2] söylediğine göre, hem de şerefi üzerine yemin ederek, hepsi üst üste konulduğunda bu pagan kuruluşta en azından otuz bin sakal bulunmaktadır ki her biri sıvanıp okşanmak hak ve ayrıcalığını talep eder,—işte bu sakalların tümü adına söz verir ve şerh düşerim ki, eğer bu dünyada iki kötü Kazak'a eşit değerim varsa, amcam *Toby*'nin buna (ıslığıyla) nasıl eşlik ettiğini duyabilmek için onların en iyilerini *Cid Hamet*[3] gibi verirdim sizlere.]

—"Onu lanetlesin,"—diye okumayı sürdürdü Dr. *Slop*,—"ve semavi güçlerin tümü ayaklanarak lanet ve beddua yağdırsınlar üzerine, eğer o (*Obadiah*) nedamet getirmez ve (bizleri) ferahlatmazsa. Amin. Olsun,—olsun. Amin."

Belirtmek isterim ki, diye atıldı amcam *Toby*, şeytanın kendisine bile böylesine lanet okumaya yüreğim elvermezdi.—Kendisi baş lanet okuyucudur, diye yanıtladı Dr. *Slop*.—Ama ben değilim, dedi amcam.—Ama o artık lanetlenmiş, lanetlere uğramış birisi ve her zaman, ebediyete kadar öyle kalacak, dedi Dr. *Slop*.

Buna üzülüyorum, dedi amcam *Toby*.

Dr. *Slop* ağzını büzdü ve tam amcam *Toby*'nin Hu—u—u veznindeki ya da hayret ıslığı biçimindeki iltifatını kendisine iade etmek üzereydi ki—kapı bir sonraki bölümde aceleyle açılacağından—mesele burada kapandı.

XII. Bölüm

BAKIN şimdi, bu hür vatanda dilediğimiz yemini edebiliriz sanıp havalar basmayalım kendi kendimize; zira o yeminleri edecek kadar yüce ruhluysak da, bu aynı zamanda o yeminleri icat edecek kadar zeki olduğumuz anlamına gelmiyor.

Şu dakikada dünyadaki herhangi bir kimseye, uzmanlar hariç;—yeminler savurma konusunda yalnızca uzmanlara itirazım var,—resim sanatında falan filan, bunların hepsi eleştirinin incik boncuğuyla öylesine bezenmiş, öylesine donanmışlardır ki—ya da bu benzetmeden vazgeçeyim, her ne kadar yazık oluyorsa

da,—zira ta *Gine* sahillerinden bulup getirmiştim onu,—kafaları Efendim, cetveller ve pergellerle doludur, üstelik her durumda derhal ölçüp biçmeye kalkışırlar; eh, bu durumda da dahiyane bir eser onların elinde didiklenip işkence görerek öleceğine cehennemin dibini boylasın daha iyi derim ben.

—Peki, *Garrick*[1] nasıl söyledi tiradını dün akşam?—Ah, hiçbir kurala uymaksızın, Saygıdeğer Efendim;—grameri altüst etti! İsimle sıfatın arasında bir gedik açtı, oysa bunların *sayı, hal* ve *cins* bakımından bir uyum göstermeleri gerektir, o ise aralarını iyice açtı—sanki anlaşılması gereken bir şey varmış gibi uzun uzun bekledi—sonra ismin yalın halini telaffuz ederken de,—Saygıdeğer Efendimin çok iyi bildikleri gibi fiili yönlendirir,—son bölümde en azından on kez durakladı—saat tutmacasına her seferinde üç saniye otuz altı salise, Efendim.—Muhteşem gramerci!—Durakladığında sesiyle birlikte sözlerinin anlamı da havada asılı mı kalmaktaydı? Herhangi bir jestle, bir yüz ifadesiyle bu boşluğu doldurmuyor muydu? Gözleri de mi sessizdi? Dikkatle baktın mı?—Ben yalnızca saatime bakmaktaydım, Efendim.—Harika gözlemci!

Ya bütün dünyanın yaygarasını yaptığı şu yeni kitap neyin nesidir?—Ah, Efendim, hiçbir çeküle vurulamaz—çok sıradışı bir şey! Dört köşesinden bir tanesi bile bir dik açı çizmiyor.—Cetvelim pergelim vesairem cebimdeydi Efendim.—Harika eleştirici!

—Lord Hazretlerinin bir göz atmamı istedikleri o epik şiire gelince;—enini boyunu uzunluğunu derinliğini ölçtüğümde, evde, hem de *Bossu*'nün[2] skalasına vurup, Lordum, hiçbir boyutu ölçüye uygun düşmedi!—Muhteşem uzman!

—Ya geri dönerken o önemli resme bir göz atabildin mi?—Ah, ne müthiş bir hayal kırıklığı Lordum! Hiçbir öbekte *piramidin* tek bir ilkesine uyulmamış!—Ya fiyatı! *Titian*[3] gibi renklere, *Rubens* gibi ifadeye, *Raphael* gibi bir zerafete, *Dominichino* gibi bir saflığa, *Corregio* gibi bir *corregiescity*'ye, *Poussin* gibi bir eğitime, *Guido* gibi bir atmosfere, *Carrachi* gibi bir tada, *Angelo* gibi bir kontura sahip olmadığı halde! Tanrım bana sabırlar ihsan eyle!—Bu riyakâr dünyada riyakârlığın en beteri—mürailerin riyakârlıkları kadar olmasa da—eleştirmenlerin riyakârlığıdır.

Hemen şimdi elli mil yayan gitmeye hazırım—çünkü binilmeye değer bir atım yok,—hayal gücünün dizginlerini yazarına teslim edecek yüreğe sahip adamın elini öpebilmek için—neden teslim ettiğini bilmese de, buna aldırmasa da.

Yüce *Apollo*,[4] eğer ki mültefit bir zamanındaysan,—senden yüreğinden kopma bir mizah istiyorum; ateşinin tek bir kıvılcımı yeter; onu bana ver,—bir de *Merkür*'ü,[5] *cetvelleri* ve *pergelleriyle* birlikte, eğer gözden çıkarabilirsen onu, ve benim selamlarımla birlikte, şeye gönder—neyse önemli değil.

Bakın, başka kim olursa olsun ispat etmeye hazırım ki, son iki yüz elli yıldır dünyaya savurup durduğumuz yemin-kasem ve küfürlerin her biri orijinaldir,—*Aziz Paulus'un baş parmağı* hariç,—*Tanrının eti ve Tanrının balığı*—bunlar kraliyet yeminleridir; kimler tarafından edildikleri düşünülürse pek de isabetli oldukları söylenebilir; kral yeminleri olduklarına göre etmiş balıkmış zaten bir şey fark etmez;—bunlar dışındaki tüm yeminler, en azından tüm beddualar; ki hepsi *Ernulphus*'tan kopya çekilmiştir, hem de binlerce defa, ve tüm kopyalar gibi hepsi de orijinalin ne gücüne ne de ruhuna sahiptir!—Mesela, pek de fena bir beddua sayılmaz—kendi başına idare eder—"*T...rı cezanı versin.*"—Ama *Ernulphus*'unkiyle karşılaştırdığınızda da "Her şeye kadir Kutsal Baba cezanı versin,—Kutsal Oğul cezanı versin,—Kutsal Ruh cezanı versin,"—gördünüz mü, ne kadar silik kalıyor!—Onun beddualarında bizlerin hiçbir zaman erişemediğimiz bir yöneltilmişlik vardır: Dahası onunkiler çok daha mufassal—küfürbazlara özgü mükemmeliyete sahip—insan yapısına, sinirlerine, zarlarına, bağ dokusuna, eklemlerine ve harcketlerine o denli vakıf ki *Ernulphus*, beddua ettiğinde adamın her bir yanı lanetlenir—evet, doğru, üslubu biraz *katı*—*Michelangelo*'da da görüldüğü gibi, *zarafet* eksikliğinden mustarip—ama, ah! O ne müthiş bir *gusto*!

Hemen her konuya diğer insanlardan farklı bir açıdan bakmayı âdet edinmiş olan babam, bunun bir orijinallik olduğunu asla teslim etmez.—Ona göre *Ernulphus*'un aforozu, bir küfür kurumudur ve *Ernulphus*, bazı ılımlı piskoposluklarda aforozun gözden düşmeye başlaması üzerine, Papa'nın emriyle ve büyük bir beceri ve sabırla bu kurumun tüm yasalarını derlemiştir—tıp-

kı *Justinian*'ın[6] imparatorluğun çöküşü sırasında şansölyesi *Tribonian*'dan[7] zamanla unutulur, ya da sözlü geleneğe terk edilen her şey gibi yok olurlar endişesiyle Roma kanunlarını ya da medeni kanunları tek bir kitap ya da icmalde toplamasını istediği gibi.

İşte bu yüzden babam çoğu kez, Fatih *William*'ın muhteşem yemininden (*Tanrının ihtişamıyla*) bir çöplük faresinin en bayağı lanetine (*Gözün kör olsun*'a) kadar her türlü yemin ve kasemin *Ernulphus*'ta bulunabileceğini kabul ederdi. Kısacası, diye eklerdi, onun *dışında* lanet ya da küfür edilemez.

Bu tez de, babamın bütün tezleri gibi biricik ve dâhiyane idi;—hayır, itirazım yok, yalnızca benimkini altüst ediyor, o kadar.

XIII. Bölüm

—AMAN Tanrım!—Zavallı hanımım bayılmak üzere—hem sancıları da durdu—ilaç da bitti—cülap[1] şişesi kırıldı—hastabakıcı kolunu kesti (Ben de baş parmağımı, diye haykırdı, Dr. *Slop*)—çocuk da olduğu yerde duruyor, diye sözünü sürdürdü *Susannah*—ebe kadın sırt üstü yere düştü, tırabzana çarptı, kalçasında sizin şapkanız kadar kara bir çürük var—Ben ilgilenirim, dedi Dr. *Slop*—Gerekmez, dedi *Susannah*, siz hanımımla ilgilenseniz daha iyi olacak—ama uygun görürseniz ebe kadın durumu kısaca anlatmak üzere sizi yukarıda bekliyor.

Mesleği ne olursa olsun insan tabiatı değişmiyor.

Ebe kadın meselesi daha önce de karşısına çıkarılmıştı Dr. *Slop*'un.—Bir türlü hazmedemiyordu.—Hayır, dedi Dr. *Slop*, ebe kadının aşağı gelmesi daha uygun olur.—Emirlere riayet benim de hoşuma gider, dedi amcam *Toby*,—ama gelgelelim *Lisle*[2] düştükten sonra, On yılında ekmek yüzünden çıkan isyanda *Ghent* garnizonunun hali ne olurdu bilemem.—Ya da, Yüzbaşı *Shandy*, diye yanıtladı Dr. *Slop* (amcam *Toby*'nin boşzaman beygirsel düşünceleriyle dalga geçerek, ama kendisi de bir o kadar boşzaman beygirsel), şu anda yukarıdaki garnizondaki isyan ve karmaşa esnasında neler olabilir bilemem ama parmakların ve

baş parmakların emre riayet edip gerektiği yere ******—neyse Efendim geçirmiş olduğum kaza öyle *a propos*[3] meydana geldi ki, aksi olsaydı, *Shandy* ailesi, var olduğu sürece benim baş parmağımdaki kesiği unutamayabilirdi.

XIV. Bölüm

BİR önceki bölümdeki ******'e dönelim.

Bir şey eğer derhal çıkarıp gösterebileceğiniz gibi, *in petto*, yanınızda, elinizin altında ise, onun adını anmamak bir belagat kuralıdır (en azından *Atina* ve *Roma*'da öyleydi, hatipler hâlâ harmani giyiyor olsalardı, bu kural şimdi de geçerli olurdu). Bir yara izi, bir balta, bir yelek, paslı bir miğfer, içi altı yüz gram ölü külü dolu bir vazo, ya da üç buçuk kuruşluk bir turşu kabı olabilirdi bu,—ama hepsinden öte kraliyet giysileriyle teçhiz edilmiş minik bir yavru.—Tabii çocuk çok küçükse ve hatip de lafı *Tully'nin* ikinci *Philippick'i*[1] kadar uzatırsa, eh, mutlaka sıçmıştır hatibin harmanisine.—Ya da çok büyükse, hatibin hareketleri güçleşecek, işi zorlaşacaktı ki, bu durumda da çocuk sayesinde kazandıklarıyla çocuk yüzünden kaybettikleri eşitlenirdi. Ama eğer bir devlet hatibi, yaşını tam tamına denk getirebilmişse çocuğun—BAMBİNO'sunu[2] hiçbir kulun koklayamayacağı gibi büyük bir beceriyle harmanisinin altına saklayabilmiş ve de tam zamanında ortaya çıkarabilmişse eğer, kimseler de kalkıp yok baştan geldi, yok omuzdan geldi diyemezdi.—Aman Efendilerim! Neler başarıldı bu yöntemle.—Kesler açıldı, beyinler bulandırıldı, ilkeler sarsıldı, bir ulusun yarısının siyaseti rayından çıktı.

Ne var ki, bütün bunlar, daha önce de belirttim, ancak ve ancak hatiplerin harmani giydiği devletlerde ve devirlerde gerçekleştirilebilir—hem de bir hayli geniş harmaniler din kardeşlerim, şöyle en azından yirmi beş yarda, halis mor, inecik dokunmuş, dökümlü, bol, çok şık pelerinler.—Bütün bunlar göstermektedir ki, arz edeyim Efendim, belagatın çöküşünün ve şimdilerde ne evde ne sokakta pek bir işe yaramayışının nedeni, bir, kısa eketlerdir, iki, eskinin tumanlarının gözden düşmüş ol-

masıdır.—Bizimkilerin altına gösterilmeye değer bir şey gizlemek mümkün değil, Madam.

XV. Bölüm

Dr. *SLOP* az kaldı bütün bu savlamaya bir istisna oluşturmak üzereydi: Zira *Toby* amcama öykünmeye başladığı esnada yeşil çuha torbasını dizleri üzerine bırakmıştı ki bu da neredeyse dünyadaki en güzel pelerin kadar işine yaramaktaydı: Bu nedenle cümlenin dönüp dolaşıp yeni icat edilmiş *forseps*'ine gelip dayanacağını önceden fark etti ve elini torbaya sokup, siz asaletmeapları ****** ile yakından ilgilenirken *forseps*'i kavrayıverdi,—amcam *Toby* kesinlikle alt edilmişti: Cümle ve sav, bir koltuk siperinin dış açısını çizen iki çizgi gibi bir noktada birleştiler—Dr. *Slop* onlardan asla vazgeçmeyecekti;—amcam *Toby* ise bunları kaba güçle ele geçirmektense ardına bakmadan kaçmayı yeğlerdi: ama Dr. *Slop* onu çıkarırken öyle rezilce kurcaladı ki torbayı, yaptığı hareketin hiçbir özelliği kalmadı, daha da kötüsü (çünkü genellikle her şey peş peşe gelir nedense) *forseps*'ini çıkartırken, ne yazık ki *şırınga* da onunla birlikte geldi.

Bir önerme iki ayrı anlamda algılanabilirse eğer, tartışma kurallarına göre karşı taraf canı hangi anlamı isterse, hangi anlam işine geliyorsa o anlamda yanıtlar. Bu yüzden *Toby* amcam avantajlı duruma gelmiş oldu ve—"Ulu Tanrım!" diye haykırdı, "*çocuklar şırıngayla mı doğurtuluyor yoksa*?"

XVI. Bölüm

—SİZİ şerefimle temin ederim Efendim, iki elimin de derisini paramparça ettiniz *forseps*'inizle, diye haykırdı *Toby* amcam,—bu arada parmaklarımı da ezdiniz, pelte haline geldi oynak yerleri. Sizin hatanız, dedi Dr. *Slop*,—ellerinizi çocuk başı gibi yumruk haline getirmemeliydiniz, size söylemiştim, bir de hiç kıpırdamadan oturmanız gerekirdi.—Ama öyle yaptım, diye yanıtladı amcam *Toby*.—O halde forsepsimin uçları iyi değil, ya

da vidası sıkıştırılmak istiyor ya da baş parmağımdaki kesik yüzünden doğru dürüst tutamadım, ya da belki,—Çok şükür ki, diye babam olasılıklar sıralamasını yarıda kesti, bu deney ilk kez çocuğumun başında uygulanmadı.—Aradaki fark ancak bir kiraz çekirdeği kadar, dedi Dr. *Slop*. Bence, dedi amcam *Toby*, beyinciği ezerdi (kafatası en azından granado[1] kadar sağlam değilse eğer), bozaya döndürürdü. Hadi canım! dedi Dr. *Slop*, çocukların beyni zaten elma püresi kıvamındadır—kafatası kemikleri gevşek eklenmiştir birbirine—hem zaten ayaklarından çekip çıkarabilirdim istesem.—Hayır çıkartamazdınız, dedi bir kadın sesi.—Bence o taraftan başlasak iyi olacak, dedi babam.

Lütfen öyle yapınız, diye ekledi *Toby* amcam.

XVII. Bölüm

—O HALDE, sayın bayan, gelenin çocuğun kalçası olmadığından emin misiniz? Pekâlâ kafası da olabilir.—Hiç kuşkusuz kafasıydı, eminim, diye yanıtladı ebe kadın. Zira, diye sözünü sürdürdü Dr. *Slop*, (bu kez babama dönerek) bu yaşlı hanımlar her ne kadar emin olduklarını beyan etseler de—bu konuda kesin bir görüş ileri sürmek fevkalade zordur,—ve de çok ciddi sorunlara yol açabilir—çünkü Efendim, eğer kalçayı kafa sanırsanız, (tabii çocuk erkekse) mümkündür ki *forseps* çocuğun * * *
* *

—Mümkün olanın ne olduğunu Dr. *Slop* önce babama, sonra amcama fısıldadı.—Tabii kafaysa gelen böyle bir tehlike yok.—Evet, gerçekten de öyle, dedi babam, ama kalça durumunda sözünü ettiğiniz şey vaki olursa eğer, kafasını da koparın gitsin.

—Okurun bunu anlayabilmesi mümkün değil,—Dr. *Slop*'un anlamış olması yeter;—o da yeşil çuha torbasını eline alıp *Obadiah*'nın pabuçları içindeki ayaklarını sürüyerek,—o cüssede bir adam için pek zarif adımlarla,—odayı boydan boya aştı ve kapıya vardı—kapıda iyi kalpli ebe ona yol gösterdi, birlikte annemin dairesine çıktılar.

XVIII. Bölüm

TOPU TOPU iki saat on dakika,—diye haykırdı babam saatine bakarak,—Dr. *Slop* ve *Obadiah* geleli iki saat on dakika olmuş,—nasıl olabilir *Toby* biraderim, bana sorarsan bir asır geçti aradan.

—Lütfen—buyrun Efendim takkemi size veriyorum—yok yok, ziliyle beraber, pantuflalarımı da alınız, lütfen.—

İşte, Efendim, hepsi sizin, onları size veriyorum, tek bir koşulla: Bu bölümün sonuna dek bütün dikkatinizi bana vereceksiniz.

Babam her ne kadar "*nasıl olabilir*" diyorsa da nasıl olduğunu pekâlâ biliyordu—zaten konuşmaya başladığı anda amcam *Toby*'ye *sürenin basit kipleri* üzerine bir söylev çekmeye karar vermiş bulunuyordu; zira amcam *Toby*'ye sürenin beynimizden hangi mekanizmalar ve ölçümler aracılığıyla geçtiğini, fikirlerin hızla birbirini izlediklerini ve diskurların bir konudan diğerine durmaksızın atladıklarını anlatmak istiyordu; Dr. *Slop* odaya girdiğinden beri geçen çok kısa süre olağanüstü uzamıştı.—"Nasıl olabilir," diye haykırdı babam,—"bana sorarsan aradan bir asır geçti."

—Bu tamamıyla, dedi amcam *Toby*, fikirlerimizin birbirini izlemesiyle ilgili bir konu, kardeşim.

Bütün feylesoflarda görülen bir kaşıntıdan mustarip olan babam, kendini her olay üzerine fikir yürütmek ve ahkâm kesmekle görevli hissettiğinden ve bu konu, yani fikirlerin birbirini izlemesi konusu ona fevkalade keyif verdiğinden ve de bu keyfi amcam *Toby*'ye kaptırmaya hiç mi hiç niyeti olmadığından, ama amcam *Toby* (namuslu adam!) her şeyi olduğu gibi kabul ettiği, hem de beynini asla zaman ve mekân gibi soyut düşüncelerle karıştırmak niyetinde olmadığı, ya da bu fikirleri nasıl edindiğimiz veya bu fikirlerimizin hangi maddeden oluştuğu gibi ya da bunlarla birlikte mi doğduğumuz yoksa daha sonra yaşarken mi edindiğimiz,—yahut SONSUZLUK, SEZGİ, ÖZGÜRLÜK, GEREKLİLİK vs. üzerine kafa yormadığı için—ki bu konuda amansız ve baş edilemez nice kuram nice eşsiz başı ağrıtmış ya da kopartılmasına neden olmuştur;—amcam *Toby*'ninki ise bir hasar görmediği ve

babam da bunu çok iyi bildiği için amcamın rastlantısal çözümü babamı hiç şaşırtmamış, sadece hayal kırıklığına uğratmıştı.

Bu meselenin ardındaki kuramı anlıyor musun? dedi babam.

Yok, hayır, dedi amcam.

—Ama bazı fikirlerden söz ediyorsun, dedi babam.—

Atımdan söz ettiğim kadar, diye onu yanıtladı amcam.

Tanrı yardımcım olsun! diye haykırdı babam, yukarılara bakarak ve ellerini bitiştirip,—senin bu dürüst cehaletinin belli bir değeri var, kardeşim *Toby*,—bu cehaleti bir bilgi ile değiş tokuş etmek neredeyse yazık olacak.—Ama ben gene de sana aktarayım.—

Zaman'ın ne olduğunu hatasız olarak anlamamız için,—zira bunu bilmeden *sonsuzluk* fikrini asla kavrayamayız, çünkü ikisi birbirinin ayrılmaz parçalarıdır—*süre* konusundaki fikrimizi gözden geçirmemiz gerekir;—Bu kimi ilgilendirir ki? dedi amcam *Toby. Eğer gözlerinizi kendi zihninize çevirirseniz,*• diye sözünü sürdürdü babam, *ve dikkatle izlerseniz, göreceksiniz ki kardeşim, siz ve ben burada konuşup düşünür ve pipolarımızı tüttürürken; ya da zihnimizden birbirini izleyen düşüncelerin geçtiğini algılarken, var olduğumuzun bilincine varırız; ve, varoluşu ya da varoluşumuzun sürekliliğini böylece bilebilir, ya da zihnimizdeki düşünceler silsilesiyle ilgili herhangi başka bir şeyin, kendi süremizin ya da düşüncelerimizle bağdaşık herhangi bir şeyin—bu önceden algılanmış olan*—Beni serseme çevirdin! diye haykırdı *Toby* amcam.

—İşte bu yüzden, diye onu yanıtladı babam, *zaman*'ı hesaplarken, onu dakikalara, haftalara, aylara bölmeye, saatlere bakarak ölçmeye (ve çalar saatlere, keşke bu ülkede tek bir saat olmasaydı)[1] o denli alışmışız ki, hem kendimizin hem de hayatımızdakilerin zamanını hesaplarken, bu gidişle belki de bir zaman sonra zihnimizden geçmekte olan *fikirler silsilesinin* de bize hiçbir yararı, faydası olmayacak.

Şimdi, ister bilincinde olalım ister olmayalım, aklı başında her adamın, diye sözünü sürdürdü babam, sürekli olarak zihninden bir dizi şu ya da bu düşünce geçmektedir ve bunlar birbirlerini adeta bir katardaki arabalar—Topçu alayının katarı gibi mi?

• Vid. Locke. [*Sterne'in dipnotu.*]
Bu parçanın ana fikri *Essay Concerning Human Understanding*'den (II. xiv. 3.) alınmıştır.

dedi amcam *Toby*—Saçmalama! dedi babam,—arabalar gibi belirli aralıklarla birbirini izlerler, tıpkı bir mumun ısısıyla dönen bir fenerin içindeki imgeler gibi.—Yemin ederim, dedi amcam *Toby*, benimki daha çok şömine fırıldağına[2] benziyor.—Şu halde kardeşim *Toby*, sana bu konuda söyleyeceklerim bitmiştir, dedi babam.

XIX. Bölüm

—NE KÖTÜ bir iletişim kopukluğu!—Babam tam en güzel açıklamalarından birini yapacakken;—metafizik bir noktanın peşinde, zihninin birazdan bulutlanacak, karanlıklara gömülecek alanlarında nefes nefese koştururken;—amcam *Toby* en iyi niyetli haliyle dinlemeye hazırken;—kafası şömine fırıldağı misali, bacası temizlenmiş, içinde fikirler fıldır fıldır dönüyor, aklı fikri bu kurumlu isli meseleyle allak bullak olmuşken! *Lucian*'ın[1] mezar taşı şahidim olsun ki—eğer hâlâ yerinde duruyorsa—yoksa külleri o halde!—ve de sevgili *Rabelais*'nin[2] külleri, daha da sevgili *Cervantes*'in[3] külleri şahidim olsun ki, babam ve amcam *Toby*'nin ZAMAN ve SONSUZLUK üzerine sürdürmekte oldukları tartışma çok muhteşem bir tartışma olacaktı! Ve ah! Babam huysuzluk edip noktalamasaydı, *Ontoloji dağarcığı*[4] şimdi böyle bir mücevherden yoksun kalmayacaktı, zira artık hiçbir önemli durum ve önemli adam bir araya gelip de bu tartışmayı yeni baştan başlatamaz.

XX. Bölüm

BABAM her ne kadar tartışmayı sürdürmemekte kararlıysa da, amcam *Toby*'nin şömine fırıldağını bir türlü aklından çıkaramıyordu;—bir kere aklına takılmış ve ardındaki benzetme hayal gücünü harekete geçirmişti; bu nedenle de dirseğini masaya dayayıp başını sağ elinin avcuna yasladı—ama daha önce şöminenin ateşine uzun uzun bakarak yüksek sesle ahkâm yürütmeye başladı; ne var ki ruhu yeni patikalar keşfetmek için hamleler yaparken yorulmuş, her bir uzvu tartışma esnasında gündeme ge-

len bir sürü konunun ağırlığı altında ezilmiş, şömine fırıldağı fikri fikirlerini birdenbire altüst etmişti—uyuklamaya başladığını fark etmedi bile.

Amcam *Toby*'ye gelince, kafasındaki şömine fırıldağı henüz bir düzine tur atamadan o da uyuyakaldı.—Tanrı her ikisine de rahatlık versin.—Dr. *Slop* yukarıda ebe kadınla ve annemle uğraşmaktaydı.—*Trim* bir çift ayakkabı çekeceğinden gelecek yaz *Messina* kuşatmasında[1] kullanılabilecek iki havan topu imal etmeye koyulmuştu,—şu anda kızgın bir şişin yardımıyla onlara delik açmakla meşgul.—Bütün kahramanlarımı elimden kaçırdım,—ilk kez kendime ayırabileceğim zamanım var, öyleyse ben de oturup önsözümü yazarım.

YAZAR'IN ÖNSÖZ'Ü

HAYIR, onun hakkında tek bir söz etmeyeceğim,—işte önünüzde;—onu yayınlamakla,—dünyaya derdimi anlatmış oldum—bu yüzden, kararı dünyaya bırakıyorum;—o kendi kendini dünyaya anlatabilmeli.

Bu konuda bildiğim tek şey,—kalemi elime aldığımda niyetimin iyi bir kitap yazmak olduğudur; zeyrekliğim devam ettiği sürece, akıllı, evet, ve basiretli biri olarak,—yazdıklarıma, en büyük yazar ve bahşedicinin bana başlangıçta bahşetmeyi uygun gördüğü bütün zekâ ve muhakeme gücümü (aşağı yukarı hepsini) katmaktan başka amacım olmayacaktı;—ve işte, zatıâlilerinizin gördüğü gibi, her şey Tanrının inayetine bağlı.

Şimdi; *Agelastes*[2] (hiç de övücü olmayan bir ifadeyle), diyormuş ki, yazdıklarımda belki bir parça zekâ bulunabilirmiş, o da ne anlarsa ama,—muhakemenin zerresi yokmuş. Buraya kadar onunla aynı fikirde olan *Triptolemus* ve *Phutatorius* da, nasıl olabilirdi ki? diye soruyorlar, zekâ ile muhakeme, bu dünyada asla yan yana gelmeyen, doğu ile batı kadar birbirinden ayrı iki işlem. İşte, diyor *Locke*,—İşte ben de osuruk ile hıçkırık için aynı şeyi söylüyorum. Kilise'nin büyük yasa adamı *Didius* ise, *de fartandi et illustrandi fallaciis*[3] adlı yasa kitabında buna cevaben, sergilemenin yargılama olmadığını gösterir ve kanıtlar.—Ben de bir aynayı temizlemek bir mantık kıyaslamasıdır demiyorum—ama hepiniz, umarım bu zatıâlilerinizi memnun edecektir, yazdıklarımın iyi tarafını görebilirsiniz—bunlarla yaptığım asıl iyilik, tartışma konusunun kendisini uygulamaya koymadan önce, anlayış gücünü toz zerrelerinden ya da saydam olmayan madde parçacıklarından arındırarak (bunlar oldukları yerde yüzmeye bırakıldıkları takdirde akla düşeni engelleyip her şeyi berbat edebilirler) anlayışa açıklık getirmekten ibarettir.

Şimdi; benim sevgili Karşı-Shandy'gilcilerim, üç kere yetenekli eleştirmenlerim[4] ve çalışma arkadaşlarım, (bu önsözü sizin için yazıyorum)—ve sizin için, vakar ve bilgeliğiyle ünlü, en inceelikli devlet adamları ve basiretli Kilise doktorları (sakallarınızı çekiştirin bakalım);—politikacım *Monopolos*,[5]—danışmanım *Didius*, dostum *Kysarcius;*—rehberim *Phutatorius;*—hayatımı sür-

dürmemi sağlayan *Gastripheres;* hayatımın tesellisi ve huzuru *Somnolentius,*—uyurken de uyanıkken de, hiç kimseyi unutmadan,—ister Kilise'ye bağlı olsun ister sivil, size gücenmiş olduğum için değil, sadece lafı uzatıp canınızı sıkmamak için hepinizi bir araya topladım.—İnanın bana, haşmetmeaplar,

Sizin adınıza—ve kendi adıma—en yürekten niyazım ve en gayretli duam—eğer şimdiye dek böyle bir dua edilmediyse bizler için, ikisi de Tanrının bahşettiği değerli yetenekler olan zekâ ve muhakeme gücü ve genellikle onlarla birlikte verilen hafıza, hayal gücü, deha, belagat ve diğerlerinin şu kıymetli anda önü kesilmeksizin, ket vurulmaksızın, engellenmeksizin, bütün posa ve tortularıyla birlikte, her birimizin dayanabileceği bir ısıda, (bir tek damlasını kaçırmak istemem) beynimizin hücrelerine, gözeneklerine, peteklerine, odalarına, yatakhanelerine, yemekhanelerine ve boş yerlerine yayılmasıdır—öyle ki, niyazımın gerçek amacı ve anlamı doğrultusunda, büyüklü küçüklü bütün damarlarımız alabildiğine, tıka basa, ama adamı öldürmeyecek kadar dolmalı, beynimizde akıp durmalı.

Dualarını esirgeme!—Yine de soylu bir iş çıkarırız!—Nasıl başlamalı!—Böyle okurlara yazmak için nasıl bir ruh halinde olmalıyım!—Ve sen,—Tanrım!—nasıl bir vecdle oturup okuyacaksın—yok hayır—bu kadarı fazla—kendimi iyi hissetmiyorum—düşüncesi bile beni kendimden geçiriyor!—Doğa bu kadarına dayanamaz!—tutun beni—başım dönüyor—hiçbir şey göremiyorum—ölüyorum—gidiyorum.—İmdat! İmdat! İmdat!—Ama durun,—kendime gelir gibiyim, zira anlamaya başlıyorum ki, bütün bunlar olup geçtiğinde, hepimiz büyük zekâlar olmaya devam edeceğimize göre,—hiçbir zaman anlaşamayacağız; aramızda hiciv ve istihza, karşılıklı alay ve küçümseme her zaman var olacak, ortalık saldırı ve savunudan geçilmeyecek—aramızda fitneden başka bir şey olmayacak. Bakir yıldızlar! Nasıl da birbirimizi ısırıp tırmalayacak, ortalığı nasıl da velveleye vereceğiz; ne kafalar kırılacak, ne hadler bildirilecek, ne yaralar kanatılacak—hayat bize haram olacak.

Ama öte yandan, hepimiz ileri muhakeme gücüne sahip olduğumuza göre, yanlış giden işleri derhal düzelteceğiz; birbirimizden pek çok erkek ve dişi şeytanın birbirinden nefret ettiği-

nin on katı nefret etsek bile, benim sevgili yaratıklarım, hepimiz birer kibarlık ve nezaket nümunesi olmayı sürdüreceğiz,—süt ve bal,—ikinci vaat edilmiş ülke olurdu dünya—yeryüzü cenneti, böyle bir şey olabilirse eğer,—yani sonunda başarırdık.

Benim üzülüp durduğum, ve şu anda yaratıcılığıma ket vuran tek şey, konunun kendisini neresinden tutacağımı bilememem; zira zatıâlilerinin de çok iyi bildikleri gibi, hem siz hem de kendim için bütün cömertliğimle temenni ettiğim o semavi *zekâ* ve *muhakeme gücü* ışınları, bütün insan ırkı kullansın, yararlanabilsin diye,—ancak belli bir *miktar*—depolanmıştır; şu koskoca dünyaya gönderilen küçücük parçalar da şurada burada, kıyıda köşede dolanıp dururlar,—insan bu kadar ince akıntıların, hele de birbirinden böyle muazzam mesafelerle ayrılmışken, nasıl olup da kuruyup gitmediklerini ya da bir sürü büyük devletin ve kalabalık imparatorluğun dar zamanlarında bunların nasıl yeterli olabileceğini merak ediyor.

Gerçekten, düşünmek gerekir: *Nova Zembla*'da,[6] *Kuzey Laponya*'da, ve kuzey ve güney kutup dairelerinin hemen altındaki yerlerde,—insanın bütün ilgi alanlarının dar bir oyuğun duvarları arasında yaklaşık dokuz ay kapalı kaldığı,—ruhların neredeyse yok olana kadar sıkıştığı,—tutkuların ve onlara ait her şeyin iklimin kendisi kadar soğuk olduğu, dünyanın o soğuk ve çorak topraklarında;—işte oralarda *muhakeme gücünün*[7] düşünülebilecek en küçük miktarı bile yeter,—*zekânın* da öyle,—toptan ve mutlak bir tasarruf uygulanır,—en küçük bir kıvılcımına bile ihtiyaç yoktur,—bu yüzden de bir kıvılcım bile verilmemiştir. Merhamet melekleri ve Tanrının hizmetkârları bizleri korusun![8] Zekâ ve muhakeme gücü yoksunluğunun bu kadar bol olduğu yerlerde bir krallığı yönetmek, bir savaş ya da antlaşma yapmak, bir yarışmaya katılmak, bir kitap yazmak, bir çocuk yapmak ya da toprak sahibi olmak ne kadar kasvetli bir şey olmalı! İnayet aşkına! Artık bunu düşünmeyelim; onun yerine mümkün olduğunca hızla güneye inerek *Norveç*'e gelelim—ama isterseniz önce *Swedeland*'den[9] geçelim, küçük bir üçgen oluşturan *Angermania*[10] eyaleti üzerinden *Bothnia* gölüne yönelelim; gölün doğu ve batı kıyısı boyunca ilerleyip *Carelia*'ya[11] inelim, *Finlandiya Körfezi*'nin kuzey kıyısı boyunca uzanan bütün o devlet ve eyaletlerden ve

Baltık'ın kuzeydoğusundan geçerek *Petersbourg*'a[12] çıkıp doğruca *İngria*'ya[13] adım atalım—sonra oradan *Rus* imparatorluğunun kuzey bölgeleri boyunca, *Sibirya*'yı biraz solda bırakarak, *Asyevi Tataristan*'ın ve *Rus Tataristanı*'nın[14] tam ortasına uzanalım.

Şimdi sizi çıkardığım bu uzun yolculuk boyunca buralardaki iyi insanların biraz önce terk ettiğimiz kutup ülkelerinde yaşayanlardan çok daha iyi durumda olduğunu gördünüz:—Zira elinizi gözlerinize siper edip dikkatle bakarsanız, gündelik evcil muhakeme gücüyle birleşmiş küçük zekâ parıltılarını fark edebilirsiniz; nicelik ve nitelik açısından birlikte ele alınırlarsa, hiç de fena bir yekûn sayılmazlar—birinden ya da diğerinden daha fazla olsa idi, ikisi arasındaki denge bozulurdu, ve dahası, onları kullanacak fırsatları olmazdı.

Şimdi, Efendim, sizi bu daha sıcak ve daha müferrah adaya, ilkbaharda kanın ve salgıların yükselişini hissettiğiniz—sizi elimizde aklı yönetecek ve ona teslim edecek daha fazla hırs, gurur, haset, şehvet düşkünlüğü ve başka orospu çocuğu tutkuların bulunduğu bu adaya geri getirirsem,—zekâmızın *sivriliği* ve muhakeme gücümüzün *derinliği*, görüyorsunuz, zaruretlerimizin *uzunluğu* ve *genişliğiyle* doğru orantılı—bu yüzden, bunları aramızda öylesine adam gibi ve güvenilir bir biçimde bol bol paylaştırmışızdır ki, kimse yakınmak için bir neden olduğunu düşünmez.

Ama gene de, bu başlık altında, itiraf etmek gerekir ki, rüzgârın günde on sefer bir sıcak bir soğuk esmesi, ortalığın bir ıslak bir kuru olması gibi, yukarıdakilere de düzenli ve istikrarlı bir şekilde sahip değilizdir; bazen neredeyse yarım yüzyıl boyunca aramızdan görülmeye ya da duyulmaya değer tek bir zekâ ya da muhakeme örneği çıkmaz: Sanki tümünün kaynağı kurumuştur—sonra birden bentlerin kapakları açılıverir, çılgın bir akış başlar yeniden—hiç tükenmeyecek sanırsınız:—İşte o zaman yazıda ve dövüşte, ve daha yirmi ateşli işte, dünyayı önümüze katar, götürürüz.

Bu gözlemlerle ve *Suidas*'ın[15] *diyalektik tümdengelim* olarak adlandırdığı kıyaslamalı bir akıl yürütme yöntemiyle vardığım bu sonucun en doğru ve en hakiki görüş olduğunu saptamış bulunuyorum.

Bu iki kaynaktan çıkan ışınlar zaman zaman bizi aydınlatma zahmetine katlandıklarından; sonsuz aklıyla her şeyi tam ağırlığında ve ölçüsünde dağıtanın bildiği gibi, karanlığımızın bu gecesinde yolumuzu aydınlatmaya hizmet edeceklerdir; öyle ki siz saygıdeğer Efendilerimin artık fark ettiği, benim de sizden bir saniye daha gizlemeye gücüm olmadığı gibi, başta sizin adınıza ifade ettiğim yürekten niyaz, mahcup sevgililerinin sözünü ağzına tıkayan âşıklar misali okuyucusunu sıktığını fark eden sevgi dolu bir önsöz yazarının sözü açmak için "Ee, daha daha nasılsın" demesinden farklı bir şey değildi. Ama heyhat! Bu ışığın yayılması bir mukaddeme için arzu edildiği kadar çabuk sonuç verebilir mi—üzerine gecenin karanlığı çökmüş nice yolcu (en azından bilim alanında) hayatlarının tüm geceleri boyunca bu ışığı ararken karanlıkta tökezlemiş,—başlarını direklere vurmuş, yolculuklarının sonuna gelmeden kafalarını patlatmış,—kimi burun üstü kubura yuvarlanmış, kimi kuyruğu üstüne köpek yuvalarına[16] düşmüş olmalı—düşüncesi bile ürkütüyor beni. Burada meslek sahibi okumuş yazmış bir sürü adam kıç kıça tepişiyorlar, sonra domuzlar gibi pislik içinde birbiri üzerine yuvarlanıyorlar. Şurada başka bir meslekten kişiler, birbirleriyle kardeş gibi yarışıyor olmaları gerekirken, tam tersine bir yaban kazı sürüsü gibi sıralanmış aynı yönde uçuyorlar.—Bu ne karışıklık!—Ne büyük hata!—Kemancılar ve ressamlar söylenen bir şarkının, kalbe seslenen bir öykünün resminin onlarda uyandırdığı tutkulara güvenip beyanda bulunurlar—mükemmel!—Oysa bunları cetvele vurup ölçmek gerekir.

Tablonun ön planında, bir *devlet adamı*, politika çarkını ahmakça ters yönde döndürüp duruyor—yani rüşvet suyunun *akarına* değil de—hey Tanrım!—ona *karşı*.

Şu köşesinde ermiş *Esculapius*'un[17] oğullarından biri mukadderat aleyhine kitap yazıyor; daha da kötüsü, geri planda gözyaşları içinde diz çökmüş bir üniversite mensubu—eczacısınınki yerine hastasının nabzını tutarak—mahvettiği hastanın yatağının perdelerini açmış, ondan ücret alacağına—özür dileyerek—ona para veriyor.

Şu geniş SALON'da bir cübbeler koalisyonu, türlü türlü dava vekilleri, önlerindeki belalı, pis, can sıkıcı davayı vargüçleriyle yanlış yöne sürüklüyorlar;—onu kapıların *ardına* tıkacaklarına

dışına atıyorlar—ve gözlerinde öyle bir öfke, tavırlarında öyle bir kayıtsızlık var ki, yasalar insanlığın huzuru ve korunması için yapılmış sanırsınız:—İşledikleri daha da büyük bir hata—olması gerektiği gibi ertelenmiş bir dava konusu;—örneğin, *John o'Nokes*'ın[18] burnu *Tom o'Stiles*'ın yüzünde olsaydı, bu bir mülke tecavüz suçu oluşturur muydu, oluşturmaz mıydı—yirmi beş dakika içinde hallediverdikleri böyle girift bir dava gerektiği gibi, lehte ve aleyhte deliller dikkatli bir gözle değerlendirilse aylar sürebilirdi—ve bu değerlendirme askeri bir plan çerçevesinde yapılıyor olsaydı, zatıâlilerinizin de bildikleri gibi, bir HAREKÂT,—sahte hücum, zorunlu yürüyüş, baskın, pusu, kamuflaj gibi savaş hilelerini ve her iki tarafta da kumandanlık sanatının, zafer üzerine kurulu daha binlerce inceliğini içerir—dava pekâlâ yıllarca sürebilir ve bu süre içinde meslekten yüz adama yiyecek ve giyecek temin edilebilirdi.

Ruhban sınıfına gelince——Yok—Onlar aleyhine tek bir söz edersem beni vururlar.—Hiç niyetim yok,—hem olsaydı bile,—bu konuya yanaşmaya cüret edemezdim—sinirlerim ve ruh halim bu kadar zayıfken, ve içinde bulunduğum koşullarda, kendimi böyle hazin ve kederli bir hesaplaşmayla bunaltmak hayatıma mal olabilirdi;—dolayısıyla üzerine bir perde çekip ondan olduğunca çabuk uzaklaşarak açıklığa kavuşturmak istediğim asıl konuya geçmem daha doğru olacak: Yani *zekâdan* en yoksun insanların en fazla *muhakeme gücüne* sahip oldukları nasıl oluyor da söylenebiliyor?—Dikkat edin,—*söylenebiliyor* dedim—zira sevgili Efendilerim, bu bir tevatürden öteye gitmiyor, her gün en azından yirmi tanesini duyup söyleyene güvendiğimiz türden; o yüzden de, adi ve kötü niyetli bir tevatürden ileri gitmediğinde ısrar ediyorum.

Şimdiye dek ortaya koyduğum ve siz Saygıdeğer Efendilerim tarafından dikkatle ölçülüp tartıldığını umduğum gözlemler yardımıyla bunu açıklamaya çalışacağım.

Kelli felli tezlerden nefret ederim—dünyadaki en aptalca şeylerden biri, bir tezde kendi kavrayışınızla okurlarınızın kavrayışı arasına, sıra sıra uzun ve anlaşılmaz sözcükler dizerek varsayımınızı bulandırmaktır—oysa, çevrenize bakmış olsanız, muhtemelen konuyu derhal aydınlatacak, ayakta ya da asılı duran bir

şey bulurdunuz,—"zira bu takdire şayan bilgi arzusu kime engel olmuş, acı ya da zarar vermiştir ki—ister bir ayyaştan gelsin, ister bir çanaktan, isterse bir aptaldan, ister lazımlık, ister eldivenden, ister tekerlekli karyola, ister kuyumcu potasının kapağı, isterse yağ şişesinden, eski bir terlik, ya da bir bambu sandalyeden"[19]—şu anda bu sonuncusunun üzerinde oturmaktayım. Bu zekâ ve muhakeme gücü meselesini bambu sandalyenin arkalığının üstündeki iki topuzla örneklememe izin verir misiniz—gördüğünüz gibi burguyla açılmış iki oyuğa iki pimle oturtulmuş bu topuzlar söyleyeceklerimi öyle güzel örnekleyecekler ki, bütün bu önsözün akışını ve anlamını sanki her zerresi güneş ışınlarından oluşmuşçasına açık seçik görebileceksiniz.

Evet, şimdi doğrudan konunun özüne giriyorum.

—Burada *zekâ* duruyor,—şurada, onun hemen yanında da *muhakeme gücü*, aynı şu üstünde oturduğum sandalyenin arkalığındaki iki topuz gibi.

—Görüyorsunuz, bunlar sandalyenin *çerçevesinin* en yüksek ve en süslü parçaları—tıpkı zekâ ve muhakeme gücünün *bizim için* olduğu gibi—ve gene onlar gibi, kuşkusuz her ikisi de bir arada bulunmak kaydıyla, çifte üretilmiş tüm süslemeler gibi—*birbirlerini yanıtlasınlar diye* birlikte yapılıp takılmışlar.

Şimdi bir deney yapmış olmak ve konuyu daha açık bir şekilde sergilemek adına, bir an için bu garip süslerden birini (hangisi olduğu önemli değil) yuvasından çıkaralım—hayır, gülmeyin.—Ama hayatınızda bunun kadar gülünç bir şey gördünüz mü?—Tek kulaklı bir dişi domuz kadar sefil bir görünüm; birinde ne kadar anlam ve simetri varsa diğerinde de ancak o kadar var:—Lütfen yerinizden kalkıp şuna bir göz atın.—Kişiliğine saman çöpü kadar değer veren biri, elinden çıkan işin bu hale gelmesine razı olur mu?—Hayır, elinizi yüreğinize koyun ve şu basit soruya cevap verin: Şimdi şurada kendi başına mankafanın teki gibi duran bu tek topuz dünya yüzünde insanın aklına diğerinin de gerekli olduğunu getirmekten başka bir şeye yarayabilir mi?—Şunu da sorayım, bu sandalye size ait olsaydı, vicdanınıza bir danışın hele, bu halde durmasındansa hiç topuzu olmamasını yeğlemez miydiniz?

Şimdi, bu iki topuz—ya da insan zihnini taşıyan sütunların

pervazını taçlandıran süsler—zekâ ve muhakeme gücü olunca, (böyle demiştim), ve bunlar diğerlerine oranla, en çok ihtiyaç duyduğumuz,—en değerli,—yokluğu en büyük felaket olan, dolayısıyla sahip olunması en zor süsler olunca, (böyle olduğunu kanıtladım);—bütün bu nedenlerle, bunların birinde ya da aslında ikisinde birden ustalaşmayı ya da en azından öyle görülmeyi istemeyen, zihninde bu konuyu sarsılmaz bir şekilde çözüme kavuşturmamış, itibar ve müktesebat aşkından bu kadar yoksun,—ya da kendisi için bunun hayırlı olacağından bu denli habersiz—bir ölümlü olabilir mi aramızda—eğer bu iş bir şekilde gerçekleştirilebilir ya da başarılabilir görünüyorsa.

Şimdi siz soylular içinde daha ağırbaşlı olanlarınızın bunlardan birini hedeflemek için pek şansı olmadığına göre,—eğer diğerini zaten ele geçirmemişse,—sizce ne olacak bunların hali?—Aman, Efendilerim, bütün *ağırbaşlılıklarına* rağmen içlerini çırılçıplak sergileyerek dolaşmaktan adeta memnun olmalılar:—Bu doğuştan edinilmez; ele aldığımız durumda açıklanması gerekmeyen felsefi bir çabayla edilinir:—Kaptıkları ve paltolarının ya da kocaman perukalarının altına saklamayı başardıkları kadarıyla yetinseler, yasal mal sahiplerine karşı *feryat figan* etmeye kalkışmasalardı, kimse onlara kızamazdı.

Zatıâlilerinize bütün bunların belli bir kurnazlık ve hünerle yapıldığını söylememe gerek yok,—çatlak seslerin nadiren yanılttığı büyük *Locke* bile bu konuda çuvalladı. Anlaşılan, feryat o kadar derinden ve ciddiydi ki, ve kocaman perukaların, vakur yüzlerin ve diğer düzenbazlık araçlarının yardımıyla bu konuda *zavallı zekâlar* aleyhine yaratılan hava o kadar genelleştirilmişti ki, feylosof bile aldandı,—onun zaferi dünyayı binlerce kaba hatanın yükünden kurtarmaya bağlıdır—ama bu onlardan biri değil; bir feylesofun yapması gerektiği gibi konu üzerine ahkâm kesmeye başlamadan önce sakin sakin oturup olguları inceleyeceğine, bunları oldukları gibi kabul edip feryada katıldı ve diğerleri ile birlikte yüksek sesle tezahürata girişti.

Bu o zamandan bu yana aptallığın *Magna Charta*'sı haline getirilmiştir—ama siz saygıdeğer efendilerimin açıkça gördükleri gibi, öyle bir yoldan elde edilmiştir ki, ona sahip olmanın beş paralık değeri yok;—ayrıca, ağırbaşlılığın ve ağırbaşlı ahbabın

bundan böyle hesabını vermesi gereken çeşitli utanç verici hilelerden sadece biridir.

Yüce perukalılara gelince, haklarında aklıma geleni söylediğim düşünülebilir;—onların aleyhinde ya da önyargıyla söylediğim ihtiyatsız sözlere genel bir açıklama getirmeme izin verin.—Ne koca perukalardan ve uzun sakallardan nefret ediyorum, ne de onlardan uzak durmaya yeminliyim;—ama ısmarlama olduklarını ve—ne amaçla olursa olsun—sözünü ettiğim hilekârlık için kullanıldıklarını gördüm mü, sıtkım sıyrılıyor,—yolları açık olsun;—☞ dikkat edin—onlar için yazmıyorum.

XXI. Bölüm

BABAM en az on yıl boyunca her gün onları tamir ettirmeye karar vermiştir—hâlâ tamir edilmiş değiller;—bizden başka hiçbir aile bu duruma bir saat bile katlanmazdı,—en şaşırtıcı olanı da, dünya yüzünde babamın, kapı menteşeleri kadar belagatle bahsettiği bir ikinci konu olmaması. Ama babamın bu konuşkanlığı sabun köpüğü değerinde zırvalamalardan ileri gitmiyordu: Babamda sözler ile davranışlar her zaman saç saça başbaşaydılar. Oturma odasının kapısı hiçbir zaman doğru dürüst açılmadı—babamın felsefesi ya da ilkeleri ona yenik düşene dek;—oysa kuş tüyüyle sürülen üç damla yağ ve hafif bir çekiç darbesi ile rahatça onurunu kurtarabilirdi.

—İnsan ne tutarsız varlık!—Tedavi edilebilecek yaralarıyla yerlerde sürünüyor!—Hayatı ile bilgisi sürekli çelişki halinde!—Aklı, Tanrının ona bahşettiği bu değerli armağan—(yağlamaya değil) duyarlılığını keskinleştirmeye, acılarını çoğaltmaya ve onu bu acılar yüzünden daha kederli ve rahatsız etmeye yarıyor ancak!—Zavallı mutsuz yaratık, neden davrandığından başka türlü davranamaz ki acaba!—Sanki bu dünyada, mutsuz olması için yeterince neden yokmuş gibi, kendi iradi nedenlerini de keder deposuna katmak zorunda mı; kaçınılmaz kötülüklere karşı mücadele etmek ve bazılarına teslim olmak yerine, onda biri bir çabayla bütün bu belaları savuşturabilecekken?

İyi ve erdemli olan her şey adına! Eğer üç damla yağ varsa

ve *Shandy Malikânesi*'nin on mil yarıçapı mesafede bir çekiç bulunabilirse,—oturma odası kapısının menteşesi bu devr-i saltanatta tamir edilecektir.

XXII. Bölüm

ONBAŞI *Trim* iki havan topunu yerine yerleştirince, bu maharetinden ölçüsüz bir memnuniyet duydu; onları gördüğü zaman efendisinin nasıl keyifleneceğini bildiği için de topları oturma odasına taşımaktan kendini alamadı.

Menteşe olayına değinirken bundan çıkarılabilecek dersin yanı sıra, yine aynı olaydan kaynaklanan bir mütalaa daha yürütmek istiyorum, o da şu:

Oturma odasının kapısı, her kapı gibi gerektiği zaman açılıp menteşeleri üzerinde dönseydi—

—Ya da, örneğin, kapı hükümetimizin kendi menteşeleri üzerinde döndüğü kadar ustalıkla dönebilseydi—(yani, zatıâlilerinizin işleri baştan beri pürüzsüz yürümüş olsaydı—bunun haricinde bu benzetmeden vazgeçebilirim)—Onbaşı *Trim*'in içeriye göz atması ne efendisi ne de kendisi için bir tehlike teşkil ederdi: Babamın ve amcam *Toby*'nin derin uykulara dalmış olduklarını görür görmez—öyle saygılı bir adamdı ki,—derhal bir ölü gibi sessizce çekilir, onları koltuklarında mutlu rüyaları ile baş başa bırakırdı: Ama ne yazık ki bu mümkün değildi, zira menteşe çok uzun süredir bozuktu ve uzun yıllar boyunca babamın saat başı ona çektirdiklerinden dolayı mustaripti,—bu da onlardan biriydi; babam hiçbir yemekten sonra rahatça kollarını kavuşturup şekerlemesini yapamazdı, kapıyı birisinin açıp onu kaçınılmaz olarak uyandıracağı düşüncesi her zaman zihnini meşgul eder, üstüne bir rehavet çöker çökmez babamla istirahat etme fikri arasına girerek, sık sık söylediği gibi, şekerlemenin bütün şekerini kaçırırdı.

"*İşler paslı menteşeler üzerinde dönüyorsa,* sorarım size saygıdeğer lordlarım, *başka türlüsü mümkün mü?*"

Nedir mesele? Kim var orada? diye bağırdı kapı gıcırdamaya başlar başlamaz uyanan babam.—Keşke demirci şu kahrolası

menteşeye bir göz atsaydı.—Hiç, hiçbir şey, izninizle efendim, dedi *Trim*, iki havan topu getiriyordum da.—Burada havan takırtısı istemiyorum, diye haykırdı babam.—Dr. *Slop* ilaç dövmek istiyorsa mutfakta dövsün.—İzninizle efendim, diye bağırdı *Trim*,—bunlar gelecek yazki kuşatma için hazırladığım havan topları; *Obadiah*'nın artık kullanmadığınızı söylediği bir çift çizmenizden yaptım.—Aman Tanrım! diye bağırdı babam koltuğundan fırlarken,—hayatta o av çizmeleri kadar değer verdiğim başka hiçbir şey yok,—onlar bizim büyük büyükbabamızındı, kardeşim *Toby*,—*aile yadigârıydı*. Korkarım, dedi amcam *Toby*, *Trim* mirası kesmiş. Sadece tepelerini kestim, izninizle Efendim, diye bağırdı *Trim*.—Ben de yaşayan herkes kadar *sürekliliklerden* nefret ederim, diye bağırdı babam,—ama bu çizmeler (çok kızmış olsa da gülümsüyordu) ta iç savaşlardan beri ailemizdeydi;—Sir *Roger Shandy* onları *Marston-Moor*[1] muharebesinde giymişti.—On sterlin verseler satmazdım onları.—Sana bu parayı öderim, kardeşim *Shandy*, dedi amcam *Toby*, elini pantolon cebine götürürken sonsuz bir keyifle havan toplarını seyrederek.—Sana o on sterlini büyük bir yürek ferahlığıyla derhal ödeyeceğim.—

Harcadığın para umurunda değil, kardeşim *Toby*, diye cevap verdi babam, ses tonunu değiştirerek, yeter ki bir KUŞATMA için harcanmış olsun.—Emekli ödeneğimden başka yılda yüz yirmi sterlin gelirim yok mu? diye haykırdı *Toby* amcam. Bir çift çizmeye on sterlin vermeyi kaldırır mı bu? diye cevap verdi babam hemen—*dubaların* için on iki gine;—*Hollanda* usulü çekme köprün için onun yarısı;—geçen hafta ısmarladığın küçük pirinç topların, *Messina* kuşatması için yaptığın daha yirmi çeşit hazırlığın sözünü bile etmiyorum; inan bana, sevgili biraderim *Toby*, diye sürdürdü sözünü, kardeşinin elini tutarak,—bu askeri operasyonlar senin gücünü aşıyor;—iyi niyetlisin kardeşim—ama bunlar seni farkında olduğundan daha büyük masraflara sokuyor—ve, bana inan, sevgili *Toby*, bu gidişle geleceğini mahvedeceksin, sonunda dilenmeye başlayacaksın.—Öyle olsa bile ne çıkar kardeşim, diye cevap verdi amcam *Toby*, milletimin iyiliği için olduğunu bildikten sonra.—

Babam amcamın bu ruh yüceliği karşısında elinde olmadan

gülümsedi;—kızgınlığı, en kötü durumda bile bir kıvılcım gibi parlar ve sönerdi;—*Trim*'in gayreti ve sadeliği,—amcam *Toby*'nin (boşzaman beygirsel olsa da) vatanseverliği karşısında babam derhal yumuşadı.

Cömert ruhlar!—Tanrı sizden de, havan toplarınızdan da razı olsun, dedi babam kendi kendine.

XXIII. Bölüm

ORTALIK sessiz ve durgun, diye ünledi babam, en azından yukarı katta,—tek bir ayak sesi bile duymuyorum.—Lütfen, *Trim,* mutfakta kim var? Hiç kimse, diye cevap verdi *Trim* yerlere kadar eğilerek, sadece Dr. *Slop.* Karmaşa! diye ünledi babam (ikinci kez ayağa kalkarak)—bugün tek bir iş yolunda gitmedi! astrolojiye inansaydım, kardeşim, (ki aslında inanırdı) gerileyen gezegenlerden[1] birinin benim bu talihsiz evimin üzerinde dolanıp içindeki her şeyin yerini değiştirdiğine yemin edebilirdim. Yahu, ben Dr. *Slop*'un yukarı katta karımın yanında olduğunu sanıyordum, sen öyle söylemiştin, adamın mutfakta ne işi var?—İzninizle efendim, köprü yapmakla meşgul şu anda, dedi *Trim.*—Çok düşünceli bir davranış, dedi amcam *Toby;*—lütfen Dr. *Slop*'a yürekten teşekkür ettiğimi ve daima hizmetinde olduğumu söyle *Trim.*

Babam havanı ne kadar yanlış anlamışsa amcam *Toby* de köprüyü o kadar yanlış anlamıştı;—ama amcam *Toby*'nin köprüyü nasıl yanlış anlayabildiğini anlatabilmek için,—korkarım size ya onu bu yanlışa sevk edenin ne olduğunu tamı tamına anlatmam ya da mecazımdan vazgeçmem gerekecek (bir vakanüvis için mecaz kullanmaktan daha ayıp bir şey olamaz); amcam *Toby*'nin niye böyle bir hata yaptığını kavrayabilmeniz için, ister istemez size *Trim*'in bir macerasını anlatmak zorundayım. İster istemez diyorum, zira bu hikâyenin yeri bir anlamda burası değil; ya Onbaşı *Trim*'in önemli bir rol oynadığı amcam *Toby*'nin dul bayan *Wadman*'la yaşadığı aşk maceralarının arasında,—ya da *Trim*'le *Toby* amcamın çayırlıkta düzenledikleri seferberliklerin ortasında yer almalıydı,—bu iki yere de çok uygun düşer—ama

onu bu iki yerden biri için saklarsam,—şimdi üzerinde olduğum öyküyü mahvederim,—ve eğer burada anlatırsam—olup bitenleri önceden söyleyip hikâyeyi orada mahvederim.

—Zatıâlileriniz bu durumda ne yapmamı isterlerdi?

—Anlatın, Bay *Shandy*.—Anlatırsan aptalsın, *Tristram*.

Ey siz yüce GÜÇLER! (zira siz güçlüsünüz, hem de çok)—ölümlü bir faniyi dinlemeye değer bir hikâye anlatmaya muktedir kılarsınız,—ona kibarca nereden başlayacağını,—nerede bitireceğini,—hikâyeye neyi katıp neyi katmayacağını,—ne kadarını muğlak bırakıp nereleri aydınlatacağını gösterirsiniz!—Ey, bu yaygın yaşamöyküsü çapulcuları imparatorluğunu yöneten, saat başı tebasından bunca kişinin talan ve yağmaya soyunduğunu gören sizler;—bir iyilik eder misiniz?

Sizden rica ediyorum, size yalvarıyorum, (bizler için daha iyi bir şey yapmayacaksanız eğer) hükmettiğiniz toprakların herhangi bir yerinde burada olduğu gibi üç ayrı yol tek bir noktada kavuşacaksa,—hangi yolu seçmesi gerektiğini bilemeyen zavallıları şeytandan korumak için, en azından oraya, hangi yolu seçmesi gerektiğini gösteren bir işaret dikin.

XXIV. Bölüm

HER NE KADAR amcam *Toby, Dunkirk*'ün[1] düşüşünden bir yıl sonra dul bayan *Wadman*'la yaşadığı aşk macerası nedeniyle geçirdiği sarsıntıdan sonra bir daha asla karşı cinsi ve karşı cinsle ilgili hiçbir şeyi düşünmemeye kesin karar vermişse de,—Onbaşı *Trim* kendi kendisiyle böyle bir pazarlığa girmiş değildi. Aslında amcam *Toby*'nin durumunda, onu farkına varmadan içine çekerek o güzel ve güçlü kaleyi kuşatmaya zorlayan, garip ve açıklanamayan bir şekilde bir araya gelmiş olan koşullardı.—*Trim*'in durumunda ise, onunla *Bridget* arasında mutfakta bir araya gelmeleri dışında, bir araya gelen bir şey yoktu;—gerçi doğrusunu söylemek gerekirse, efendisine beslediği sevgi ve hürmet öylesine derin, onun her yaptığını taklit etme arzusu o denli güçlüydü ki, amcam *Toby* tüm zamanını ve yeteneğini ayakkabı bağcıklarına vakfetseydi,—inanıyorum ki sami-

mi Onbaşı kollarını iki yanına sarkıtır, onun yaptığını yapardı. Bu yüzden amcam *Toby* hanımın karşısına geçip oturduğunda *Trim* ne yaptı—o da tutup hizmetçinin önünde diz çöktü.

Şimdi, değer verip saygı duymam için birçok neden bulunan—(ne oldukları önemli değil)—sevgili dostum *Garrick*, sürü sepet oyun yazarı ve dedikodu imalatçısının o zamandan bu yana *Trim*'le amcam *Toby*'nin ortaya koyduğu örnek üzerinde çalıştığı gözünden kaçmış olabilir mi,—hiç sanmam.—*Aristo*,[2] *Pacuvius*,[3] *Bossu*[4] ya da *Ricaboni*'nin[5] ne dediği umurumda değil,—(gerçi hiçbirini okumadım)—tek bir atın çektiği araba ile Madam *Pompadour*'un *vis* a *vis*'si[6] arasındaki fark, tek bir aşk hikâyesi ile böyle asilane çiftleşip dört perde süren bir aşkın hikâyesi arasındaki farktan daha büyük değil.—Efendim, böylesine basit, tekil, aptalca bir ilişki—beş perde de sürse yok olup giderdi—neyse, yeri değil.

Dokuz ay boyunca amcam *Toby*'nin mevzilerinde cereyan eden bir dizi hücum ve geri püskürtülmeden sonra, ki bunların her biri yeri geldiğinde en ayrıntılı biçimde anlatılacaktır,—amcam *Toby*, vicdanlı adam, kuvvetlerini geri çekip, biraz hiddetlenmiş olsa da, kuşatmayı kaldırmayı gerekli gördü.

Onbaşı *Trim*, daha önce de belirttiğim gibi,—kendisiyle ya da bir başkasıyla—böyle bir pazarlığa girmemişti,—ne var ki, yüreğindeki sadakat efendisinin nefretle terk ettiği bir eve gitmesine izin vermiyordu—kuşatmanın kendi payına düşen bölümünü ablukaya dönüştürmekle yetindi;—yani başkalarının yaklaşmasını engelledi,—zira artık eve gitmese ve hatta *Bridget*'le köyde de buluşmasa bile, ona ya başıyla işaret eder ya göz kırpar ya gülümser,—ya sevecenlikle bakar,—koşullar el veriyorsa, elini sıkar—ya da sevgi dolu bir sesle hatırını sorar—ya da bir kurdele verir—arada sırada, kesinlikle edebe uygun bir biçimde *Bridget*'i gizlice——

İşler bu minval üzere tam beş yıl devam etti; yani 13 yılında vuku bulan *Dunkirk*'ün düşüşünden, 18'de amcam *Toby*'nin bir sonraki seferinin sonuna dek;—ki, bu da sözünü ettiğim zamanın yaklaşık altı yedi hafta öncesine rastlar.—*Trim* âdeti olduğu üzere amcam *Toby*'yi yatağına yatırdıktan sonra, mehtaplı bir gecede istihkâmlarında her şeyin yolunda olup olmadığına

bakmak için çiçek açmış çoban püsküllcri ve defne çalılarıyla, çayırlıktan ayrılan patikadan aşağıya inerken—*Bridget*'i gördü.

Onbaşı dünyada amcam *Toby*'yle birlikte yarattıkları muhteşem eserler kadar görülmeye değer başka hiçbir şey olmadığını düşündüğünden, *Bridget*'i kibarca ve saygıyla elinden tutarak içeri götürdü: Bu öyle gizli kapaklı bir şey değildi, ama Şöhret'in ağzı bozuk borazanı bunu, ve bununla birlikte amcam *Toby*'nin *Hollanda* usulü yapılıp boyanmış, hendeği boydan boya aşan garip çekme köprüsünün tam o gece yıkılıp paramparça olduğu gibi uygunsuz bir haberi kulaktan kulağa yayarak sonunda babama kadar ulaştırdı.

Fark ettiğiniz gibi, babam amcam *Toby*'nin boşzaman beygirine pek saygı duymazdı—onu bir centilmenin bindiği en gülünç at olarak görürdü ve, *Toby* amcam kendisini bu konuda sınırlendirmedikçe, onun atını düşündüğünde, elinde değil, gülümserdi,—topallaması ya da başına herhangi bir kaza gelmesi mümkün olmayan bu at, babamın muhayyilesini alabildiğine harekete geçirirdi; atın başına gelen ve babamın espri anlayışına pek uygun düşen bu son kaza isc onun için tükenmez bir eğlence kaynağı oldu.—Peki ama sevgili *Toby*, derdi babam, bize ciddi olarak anlat bakalım, bu köprü olayı nasıl oldu.—Beni bu konuda neden böyle sık sık taciz ediyorsun? diyc cevap verirdi amcam *Toby*,—*Trim*'in bana anlattıklarını sana en az yirmi kez kelimesi kelimesine aktardım. Lütfen, Onbaşı, nasıl oldu, sen anlat öyleyse, diye haykırırdı babam *Trim*'e dönerek.—Sadece bir kaza, izninizle efendim,—Bayan *Bridget*'e istihkâmlarımızı gezdiriyordum, hendeğin kenarına fazla yaklaştığımdan maalesef içine kaydım.—Harika *Trim!* diye haykırırdı babam,—(anlaşılmaz bir şekilde gülümseyip başını sallayarak,—ama *Trim*'in sözünü kesmeden)—ve Bayan *Bridget*'le sıkıca kol kola girmiş olduğumuz için, izninizle efendim, o da benimle birlikte sürüklenerek güm diye köprünün üzerine düştü,—ve *Trim*'in ayağı, (diye haykırırdı amcam *Toby* söze karışarak), havuza girmış, bütün ağırlığıyla köprünün üzerine yuvarlanmış.—İyi ki zavallı *Trim* bacağını kırmamış, diye eklerdi amcam *Toby*. Gerçekten de! derdi babam,—bu gibi durumlarda kardeşim *Toby*, insanın bir uzvu mutlaka kırılır.—Bu yüzden de, dediğim gibi Efendim,

bildiğiniz üzere pek dayanıklı olmayan köprü, ikimizin arasında kalıp paramparça oldu.

Başka zamanlar, özellikle de amcam *Toby*'nin toplardan, bombalardan ya da fişeklerden söz edecek kadar talihsiz olduğu zamanlar,—babam bütün belagat haznesini (ki gerçekten çok genişti) eskilerin kullandığı KOÇBAŞLARI ve *İskender*'in *Tyre*[7] kuşatmasında kullandığı VİNEA[8] hakkında methiyeler düzerek tüketirdi—Amcam *Toby*'ye *Suriyeliler*'in kullandığı, devasa taşları yüzlerce ayak uzağa fırlatarak surları temelinden sarsan MANCINIKLAR'dan söz eder,—*Marcellinus*'un[9] uzun uzun anlattığı BALLİSTA'nın[10] harika mekanizmasını betimler,—ateş fırlatan PYRABOLİ'nin korkunç etkilerini, mızrak fırlatan TEREBRA ve SCORPİO'nun tehlikelerini anlatırdı.—Ama bütün bunların, derdi, Onbaşı *Trim*'in mahveden aletiyle karşılaştırıldığında lafı mı olur?—İnan bana kardeşim *Toby*, bu dünyadaki her köprü, tabya ya da mevzi böyle bir topçu karşısında pes eder.

Amcam *Toby* bu alaycı sözler karşısında asla kendini savunmaya kalkışmaz, ancak piposundan daha hızlı nefesler çekmekle yetinirdi; akşam yemeklerinden sonra yaşanan bu anlardan birinde piposundan öyle yoğun bir duman çıkardı ki, akciğerleri biraz zayıf olan babam soluğunu kesen şiddetli bir öksürük nöbetine tutuldu: Amcam *Toby* kasığını geren acıyı umursamaksızın ayağa fırladı,—ve, sonsuz bir merhametle ağabeyinin koltuğunun başına dikilip onun sırtına vurmaya başladı; bir eliyle de başını dik tutmasına yardım ediyor, zaman zaman cebinden çıkardığı temiz keten mendiliyle gözlerini siliyordu.—Amcam *Toby*'nin bu yardım girişimleri sırasında takındığı müşfik ve candan tavır babamı kahretti.—Bu değerli ruhu bir daha incitirsem, dedi babam kendi kendine,—kafamı koçbaşları, mancınıklar, adı her neyse parçalasın.

XXV. Bölüm

ÇEKME köprü tamir edilemez durumda olduğundan, *Trim*'e yeni bir köprü yapması emredildi,—ama aynı modelde değil; kardinal *Alberoni*'nin[1] çevirdiği entrikalar artık ortaya çı-

karılmış olduğu için, amcam *Toby* haklı olarak *İspanya* ile İmparatorluk arasında savaşın kaçınılmaz olduğunu ve seferin büyük bir ihtimalle *Napoli* ya da *Sicilya*'ya yapılacağını tahmin etmiş ve köprünün *İtalyan* tarzında olmasına karar vermişti—(bu arada, *Toby* amcamın tahminlerinde fazla yanılmadığını belirtmek isterim)—ama ondan daha esaslı bir politikacı olan ve amcam *Toby* nasıl savaşla ilgili konularda başı çekerse hükümetle ilgili konularda başı çeken babam, amcamı *İspanya* Kralı ile İmparator birbirine zıt düşerlerse *İngiltere, Fransa* ve *Hollanda*'nın da ön-anlaşmalar gereği savaşa girmek zorunda kalacaklarına ikna etti;—eğer böyle olursa kardeşim *Toby*, diyordu, şurada durduğumuz kadar kesin ki, askerler gene paldır küldür o ünlü yiğitler meydanı *Flanders*'da boy gösterecekler;—*İtalyan* tarzı köprün ne işe yarayacak o zaman?

—O halde eski modele uyarlamalıyız onu, diye haykırdı amcam *Toby*.

Onbaşı *Trim* kendisine emredildiği tarzda yapmaya başladığı köprüyü neredeyse yarılamıştı ki,—amcam *Toby* köprüde daha önce düşünmediği önemli bir kusur keşfetti. Görünüşe göre köprü iki ucundaki menteşeler üzerinde dönerek ortasından açılıyor, yarısı hendeğin bir yanına, diğer yarısı öteki yanına doğru kalkıyordu; bunun sağladığı avantaj, köprünün ağırlığı iki eşit parçaya bölündüğünden, amcam *Toby*'nin onu koltuk değneğinin yardımıyla ve tek elini kullanarak kaldırıp indirebilmesiydi; garnizonu zayıftı, elindekini idareli kullanmak zorundaydı;—dezavantajları ise saymakla bitmezdi, zira, diyordu amcam *Toby*, böylelikle köprümün yarısını düşmanıma bırakmış oluyorum—bu durumda diğer yarısının bana ne yararı olabilir?

Bu durumun tabii ki tek çaresi köprüsünün yalnız bir tarafının menteşelerle tutturulmasıydı; böylece köprü bir bütün halinde kalkıp dimdik durabilecekti,—ama bu seçenek yukarıda belirtilen nedenle reddedilmiş bulunuyordu.

Bunu izleyen bir hafta boyunca, geçişi önlemek için yatay bir şekilde geri çekilebilecek,—ve tekrar geçiş sağlamak için de ileri doğru itilebilecek bir köprü yaptırmayı kafasına koydu—bu düzeneğe sahip üç ünlü köprüyü zatıâlileriniz *Spires*'in[2] yıkıl-

masından önce orada,—bir de yanılmıyorsam *Brisac*'ta[3] görmüş olabilirsiniz;—ama babam büyük bir içtenlikle amcam *Toby*'ye artık ileri doğru itilen köprülerle uğraşmamasını tavsiye etti;—amcam da, ısrar ederse Onbaşı'nın başına gelen talihsizliğin anısını ebedileştireceğini gördüğünden,—kararını Marki *d'Hôpital*'ın[4] icadı olan ve zatıâlilerinin de görebileceği gibi—*Act. Erud. Lips.* an. 1695—genç *Bernouilli*'nin çok vazıh ve vakıf bir dille tasvir ettiği model yönünde değiştirdi;—bu modelin yapısı tam bir sikloid olmasa bile sikloide yakın bir eğri oluşturduğu için, altta kurşun bir ağırlık dengeyi ebediyen sağlar ve bir çift nöbetçiye bedeldir.

Amcam *Toby* parabolün doğasına *İngiltere*'de yaşayan herkes kadar aşinaydı;—ne var ki, her gün hakkında ahkâm kesse de, sikloid konusunda aynı derecede bilgi sahibi değildi;—köprü bir türlü ileri gitmiyordu.—Bunu birine danışmalıyız, diye haykırdı *Toby* amcam, *Trim*'e.

XXVI. Bölüm

TRİM içeri girip babama Dr. *Slop*'un mutfakta köprü yapmakla meşgul olduğunu söylediği zaman,—biraz öncekı çizme olayı zihninde bir dizi askeri fikirler uyandırmış olan—amcam *Toby* doğallıkla Dr. *Slop*'un Marki *d'Hôpital*'ın köprüsünün bir modelini inşa etmekte olduğunu sandı. Çok düşünceli bir davranış, dedi amcam *Toby;*—lütfen Dr. *Slop*'a yürekten teşekkür ettiğimi ve emrinde olduğumu söyle *Trim.*

Babam, amcam *Toby*'nin muhayyilesinde olup bitenleri o kadar iyi anlamıştı ki, amcamın kafası bir *Savoyard* kutusu[1] olsaydı da babam bütün bu süre içinde onun içini bir ucundan gözleseydi, olup biteni bundan daha açık seçik göremezdi; böylece mancınık ve koçbaşına ve onlara ilişkin acı bedduasına rağmen zaferini yeniden kazanmaya başlıyordu ki—

Birden, *Trim*'in cevabı babamın zafer tacını yerlere çalıp paramparça ediverdi.

XXVII. Bölüm

—SİZİN şu talihsiz çekme köprünüz, diye lafa girdi babam—Tanrı sizi korusun, diye haykırdı *Trim*, bu köprü küçükbeyin burnunun köprüsü.—*Susannah*'nın söylediğine göre, Dr. *Slop* o garip aletleriyle küçükbeyi dünyaya getirirken burnunu kırıp yamyassı etmiş, şimdi onu kaldırıp yerine koymak için bir parça pamuk ve *Susannah*'nın korsesinden çekip aldığı ince bir balinayla suni bir köprü yapıyormuş.

—Beni derhal odama götür, kardeşim *Toby* diye haykırdı babam.

XXVIII. Bölüm

DÜNYA eğlensin diye hayatımı ve eğitilsin diye görüşlerimi yazmaya başladığımdan beri babamın üzerinde belli belirsiz bir bulut birikmeye başladı.—Ona karşı içimde üzüntü ve sıkıntı dalgaları kabarıyor.—Kendisinin de ifade ettiği gibi, hiçbir şey yolunda gitmemişti: Şimdiyse hava iyice ağırlaştı, fırtına patladı patlayacak ve her şey bir güzel başından aşağı boşalacak.

Hikâyemin bu bölümüne başkalarının hislerine duyarlı bir kişinin düşünceli ve kederli ruh haliyle başlıyorum.—Anlattıkça, sinirlerim gevşiyor.—Yazdığım her satırla, hayatımın her günü söylememem ve yazmamam gereken binlerce şey ortaya dökülüyor, nabzım yavaşlıyor ve o vurdumduymaz neşemin azaldığını hissediyorum.—Kalemimi mürekkebe batırdığım şu anda, bunu ne kadar tedbirli bir soğukkanlılık ve kederli ciddiyet havasıyla yaptığımı fark ettim.—Tanrım! Başka mizaçlar adına konuşmak, alışkın olduğun düşüncesiz atılganlıklardan ve kuşbeyinli zıpırlıklardan nasıl da farklı bir ruh hali bu, *Tristram!*—kalemini bırakıyorsun,—mürekkebin masanın ve kitaplarının üzerine saçılıyor,—kaleminin ve mürekkebinin, kitaplarının ve mobilyalarının sana kaça mal olduklarını unutuyorsun.

XXIX. Bölüm

—SİZİNLE bu konuyu tartışmayacağım,—bunu böylece kabul edin,—ben sonuna kadar şuna inanıyorum ki Madam, "Gerek erkek gerekse kadın, acıya ve kedere (ve bildiğim kadarıyla zevke de) en iyi yatay pozisyonda katlanırlar."

Babam odasına çıkar çıkmaz akla gelebilecek en derbeder biçimde, ama aynı zamanda her merhametli gözü yaşlara boğacak kadar kederlere gark olmuş bir adamın en yürekler acısı tavrıyla, kendini yüzükoyun yatağa attı. Sağ elinin ayasıyla alnını ve her iki gözünü mümkün olduğunca örterek, burun üstü (dirseği arkaya bükülmüştü) sessizce yatağa devrildi;—burnu yorgana gömüldü, sol kolu yatağın kenarından hissiz sarkıyordu, bükülmüş parmakları karyola eteğinin altından görünen lazımlığın sapma yaslanmıştı,—sağ bacağı (sol bacağını gövdesine doğru çekmişti), yataktan aşağı sarkmıştı, yatağın demiri incik kemiğini acıtıyordu.—Ama o bunu hissetmedi. Yüzünün bütün çizgilerine sabit, katı bir keder çökmüştü.—İçini çekti,—göğsü sık sık inip kalkıyordu,—ama tek bir söz etmedi.

Yatağın başucunda, babamın başının durduğu tarafın karşısında, rengârenk kırpıntı yünlerden saçakları olan eski, solmuş bir koltuk duruyordu.—Amcam *Toby* koltuğa oturdu.

Teselli, ya acı hazmedilmeden çok önce,—ya da hazmedildikten çok sonra gelir; ve gördüğünüz gibi Madam, ikisi arasında, teselli edenin hedefleyebileceği saç kılı inceliğinde bir pay vardır: Amcam *Toby* her zaman hedefin ya bu yanında ya şu yanında olurdu, ve sık sık çok yakında boylam çizgisini tutturacağına[1] canü gönülden inanırdı; bu nedenle, koltuğa oturduğunda perdeyi biraz araladı ve herkes için her an dökmeye hazır olduğu gözyaşları için keten mendilini çıkardı; derinden içini çekti,—fakat sustu.

XXX. Bölüm

—*"KESEYE giren her şey kâr değildir."*[1]—Babam dünyadaki en garip kitapları okuma mutluluğuna, dahası dünyada gelmiş geçmiş en garip düşünme biçimine sahip olmak gibi bir ayrıca-

lığa erişmiş olsa da, bu düşünce biçiminin onu en beklenmedik ve en saçma, en ani sıkıntılarla bunaltmak gibi bir sakıncası da vardı; başına gelen son talihsizlik, buna verilebilecek en çarpıcı örneklerden biridir.

Kuşkusuz, bir çift forsepsle (ne kadar bilimsel bir şekilde uygulanırsa uygulansın) bir bebeğin burnunun köprüsünü kırmak,—bir çocuğa sahip olmak için babam kadar uğraşmış olan herkesi altüst ederdi,—ama bu, ne babamın abartılı ıstırabını açıklayabilir, ne de onun hiç de Hıristiyanca olmayan bir biçimde kendini bu ıstıraba teslim etmesini haklı kılar.

Bunu açıklamak için, yarım saatliğine babamı yatakta, iyi kalpli amcam *Toby*'yi de onun yanındaki eski saçaklı koltukta öylece bırakmam gerekiyor.

XXXI. Bölüm

—BUNUN fevkalade akıl dışı bir talep olduğunu düşünüyorum,—diye haykırmıştı büyük büyükbabam, kâğıdı buruşturup masanın üzerine fırlatırken.—Bu hesaba göre, Madam, yalnızca iki bin sterlinlik bir servetiniz var—oysa siz ölümüm halinde yılda üç yüz sterlin dulluk ödentisi almakta ısrar ediyorsunuz.—

—"Çünkü," diye cevap vermişti büyük büyükannem, "burundan yana nasibinizi hiç almamışsınız, Beyefendi."—

Şimdi, *burun* sözcüğünü ikinci kez kullanmaya kalkışmadan önce,—onun hakkında söylenecekler konusunda bir karışıklık yaratmamak için, hikâyemin bu ilginç bölümünde, bu sözcüğe benim verdiğim anlamı açıklayıp onunla ne kastettiğimi mümkün olan en kesin şekliyle tanımlamam yerinde olacak: Konu fikirler olduğunda, yazarlar böyle bir önlem almayı gerekli görmediklerinden ve ihmal ettiklerinden, ilahiyat alanında yazılmış tüm polemik yazıları, *irade-i cüz'iye* ya da felsefenin bir başka alanında ya da doğa araştırmalarında olduğu kadar açık ve kanıtlanabilir değildir; işte bu yüzden, kıyamet gününde kafanızın karışmasını istemiyorsanız, her şeyden önce en sık kullanacağınız

sözcüğü dünyaya güzelce tanımlamanız gerekir;—gerektiğinde, Efendim, onu bir altını bozdurur gibi bozdurabilirsiniz, öyle değil mi?—Ve bunu yaptığınızda, bakın bakalım karışıklığın en karışığı bile karıştırabiliyor mu aklınızı; ya da sizin veya okuyucunuzun kafasına farklı bir fikir sokabiliyor mu?

Yazmakta olduğuma benzer ahlakı sıkı ve muhakemesi kesin kitaplarda,—bu tür bir ihmal asla affedilemez; iki anlama da gelebilecek eleştirilere açık kapı bıraktığım ve kitap boyunca okuyucularımın hayal gücünün saflığına güvendiğim için dünyanın benden nasıl intikam aldığına gökler şahittir.

—İşte iki anlam, diye haykırdı *Eugenius* yanım sıra yürürken, sağ elinin işaret parmağıyla bu kitaplar kitabının ikinci cildinin elli ikinci sayfasındaki[1] *yarık* kelimesini göstererek,—işte iki anlam—ve işte iki yol, diye cevap verdim hemen ona dönerek,—biri kirli biri temiz—hangisinden gidelim? Elbette temiz olanından, diye cevap verdi *Eugenius*. *Eugenius*, dedim, bir adım önüne geçip elimi göğsüne dayayarak,—tanımlamak—güvenmemektir.—Böylece *Eugenius*'a karşı bir zafer kazanmış oldum; ama bu zafer *Eugenius*'a karşı kazandığım bütün zaferler gibi aptalcaydı. Tek tesellim, inatçı olmayışım; dolayısıyla

İster erkek ister kadın olsun, hangi yaştan, hangi renkten ve hangi konumda olursa olsun, Tanrının ve kendi ruhlarının aşkına, şeytanın iğva ve telkinlerinden sakınmalarını ve ona, zihinlerine benim tanımıma dahil ettiklerimden başka, hile ve desiseler koyarak azap çektirmemelerini okuyucularımdan peşinen rica ve istirham ederek,—bir burunu şöyle tanımlıyorum:—*burun* üzerine sürdürülen bu uzun bölüm boyunca, ve eserimin bütün diğer bölümlerinde, her nerede *burun* sözcüğü geçerse,—bu sözcükle sadece ve yalnızca "Burun"u kastettiğimi beyan ve ilan ederim.

XXXII. Bölüm

—"ÇÜNKÜ," diye cevap verdi büyük büyükannem, sözlerini tekrar edersek, "burundan yana nasibinizi hiç almamışsınız, Beyefendi."—

Kahrolası! diye haykırdı büyük büyükbabam, elinin ayasıyla burnuna vurup,—size göründüğü kadar küçük değil;—babamınkinden tam bir inç daha uzun.—Büyük büyükbabamın burnu, *Pantagruel*'in[1] ENNASİN[2] adasında karşılaştığı bütün o erkeklerin, kadınların ve çocukların burnuna benziyordu.—Bu arada, bu kadar yassı burunlu insanlarla nasıl garip bir biçimde yakınlık kurulduğunu merak ediyorsanız,—kitabı okumanız gerek;—kendiniz göreceksiniz, nasıl kurulamayacağını.

—Tıpkı sinek asına benziyordu, Efendim.

—Tam bir inç, diye devam etti büyük büyükbabam, baş ve işaret parmaklarını burnunun kemerine yaslayıp iddiasını tekrarlayarak,—babamınkinden tam bir inç daha uzun, Madam.—Herhalde amcanızınkinden demek istiyorsunuz, diye cevap verdi büyük büyükannem.

—Büyük büyükbabam ikna olmuştu.—Buruşturduğu kâğıdı düzeltip anlaşmayı imzaladı.

XXXIII. Bölüm

—NE KADAR insafsız bir dulluk ödentisi ödemekteyiz sevgilim, bu küçücük varidatımız üzerinden, dedi büyükkannem, büyükbabama.

Babamın burnu, diye yanıtladı büyükbabam, elimin tersindeki şu ben kadardı.—

—Şimdi bakın, büyük büyükannem, büyükbabamın ölümünden sonra on iki yıl daha yaşadı; bu yüzden de dulluk ödentisini üstlenen babam, bütün bu süre içinde ona her yıl iki sefer—(*Michaelmas* yortusunda ve *Lady day* yortusunda)—yüz elli sterlin ödedi.

Parayla ilgili yükümlülüklerini babam kadar zarafetle yerine getiren bir başkası yoktur.—Yüz sterlin tamamlanıncaya kadar, cömert ruhlara—ve yalnızca onlara—özgü bir üslupla, gerçek metanetin işareti olan o ani sıçramalarla altınları masanın üzerine bir bir fırlatırdı: Ama sıra son elli sterline geldiğinde,—genellikle önce *hm!*'lar, işaret parmağının içiyle acele etmeden

burnunun kenarını kaşır, elini usul usul perukasının filesine sokar,—her altını elinden bırakmadan önce sağına soluna bakar,—ve çoğu kez mendiliyle şakaklarını iyice silmeden elli sterlinin sonunu getiremezdi.

Böyle şeyler yapmamıza izin vermeyen zalim ruhlardan koru beni merhametli Tanrım!—Makineyi rahatlatamayan, eğitimin gücüne ve atalarımızdan bize miras kalan fikirlerin geçerliliğine burun kıvıranların çadırında asla—asla yatırma beni!

Uzun burunlardan yana olan bu *tutum* en az üç kuşak boyunca ailemizde giderek kök saldı.—GELENEK başından beri ondan yanaydı, MENFAAT de yılda iki kez ortaya çıkıp onu destekliyordu;—babamın uçarı beyni diğer garip fikirlerinin kendisine bahşettiği onuru nedense burada bulamıyordu.—Onu ana sütüyle birlikte emmiş olmalıydı.—Gene de elinden geleni yaptı.—Bu hataya (eğer bu bir hata idiyse) eğitim yol açmışsa, babam da onu besleyip olgunlaştırmıştı.

Bu konudaki düşüncelerini sık sık dile getirir, *İngiltere*'nin en önemli ailesinin altı ya da yedi kuşak boyunca kısa burunlara nasıl dayanabildiğini anlamadığını söylerdi sık sık.—Oysa tam tersine, diye eklerdi, Aynı sayıda uzun ve keyifli burnun bir doğru çizgi boyunca birbirini izlediği kamu yaşamında en büyük sorunlarından biri, onu krallıktaki en iyi boş yerlere yerleştirmemek olmalı.—Sık sık *Shandy* ailesinin Kral VIII. *Harry* zamanında çok yüksek mevkilere geldiğini ve yükselişini devlet mekanizmasına değil—yalnızca burna—borçlu olduğunu söyleyerek övünürdü;—ama diğer aileler gibi, diye eklerdi,—feleğin çarkına takıldı ve büyük büyükbabamın burnunun indirdiği darbeyi hiçbir zaman atlatamadı.—Gerçekten de bir sinek asıydı, diye yakınırdı başını sallayarak,—talihsiz bir ailenin eline geçebilecek en kötü koz.

—Bana dürüstçe ve yavaşça söyle, soylu okurum!—Hayal gücün seni nereye sürüklüyor?—Eğer insanın içinde hakikat diye bir şey varsa, büyük büyükbabamın burnundan sözederken koku alma organını, yani insanın yüzündeki o çıkıntıyı kastediyorum; ki ressamlar güzel burunların orantılı yüzlerde saçın bi-

timinden aşağı doğru hesaplandığında, üçe bir oranında yer tutması gerektiğini söylerler.—

—Ah yazar denilen kişinin işi ne de zor, görüyor musunuz!

XXXIV. Bölüm

DOĞANIN insan zihnini—yaşlı köpeklerde görülen—"yeni oyunlar öğrenmeme" gibi mutlu bir gerzeklik ve aldırmazlıkla donatmış olması, büyük bir lütuftur.

Gelmiş geçmiş en büyük filozof kendisine durmadan taraf değiştirtecek kitaplar okusa, olgular gözlese ve bir onu bir bunu düşünseydi, tenis topuna dönmez miydi!

Geçen yıl da söylediğim gibi, babam bütün bunlardan nefret ederdi.—Fikirleri Efendim, doğal yaşamda elma devşiren bir insan gibi toplardı.—Bu fikirler ona ait olurdu,—ve adam gibi bir adam, bunları kaptırmaktansa hayatını vermeyi göze alırdı.—

Yüce yurttaş *Didius*'un buna karşı çıkacağını ve, bu adam bu elmaya sahip olma hakkını da nereden alıyor? diye bağıracağını biliyorum, *ex confesso*,[1] diyecektir, doğal yaşam koşulları altında olduğundan.—Elma, *Frank*'ın olduğu kadar *John*'undur da. Ama, Bay *Shandy*, elindeki elmanın ona ait olduğuna dair bir belge var mı? elma ne zaman onun oldu? elmayı canı çektiği zaman mı? eline aldığında mı? ısırınca mı? pişirince mi? kabuğunu soyduğunda mı? evine götürdüğü zaman mı? hazmettiği zaman mı? yoksa——mı?——mı?——. Zira, Efendim, elmayı eline almak, elmayı ona ait kılmadıysa, bundan sonraki hiçbir eylemi elmayı onun yapamaz.

Tribonius[2] ise, kardeşim *Didius*, diye cevap verecektir,—(sivil haklar ve Kilise hakları savunucusu *Tribonius*'un sakalı *Didius*'un sakalından üç buçuk inç ve sekizde üç daha uzun olduğundan,—konuyu kendisi ele alıp beni cevap verme zahmetinden kurtaracağı için kendisine müteşekkirim.)—kardeşim *Didius*, diyecektir *Tribonius*, bu hükme bağlanmış bir dava; *Gregorius*'un[3] fasıllarında, *Hermogenes*'in yazdıklarında ve *Justini-*

an'dan başlayıp *Louis*[4] ve *Des Eaux*'nun yasalarında bulabileceğin gibi, bir adamın alnının teri ve beyninin sızıntısı, kıçındaki don kadar kendi malıdır;—sözü geçen sızıntı vs. onu ararken ve elde etmek için harcanan çaba sırasında sözü geçen elmanın üzerine damladığından, dahası geri dönemez bir biçimde harcandığından ve toplanan, eve götürülen, pişirilen, soyulan, yenen, hazmedilen, vs. nesneyle yine geri dönemez bir biçimde hallü hamur olduğundan,—elmayı toplayan bu yolla kendisine ait olmayan elmaya kendisine ait bir şeyler katarak onu kendi malı haline getirmiştir;—yani, başka bir deyişle, elma *John*'un elmasıdır.

Babam bütün görüşlerini işte bu âlimane muhakeme zinciriyle desteklerdi: Onları toplamak için hiçbir güçlükten kaçınmazdı ve genel kanıların ne kadar dışında yer alırlarsa, babamın onların üzerlerindeki hak iddiası o kadar artardı.—Başka hiçbir ölümlünün onlara sahip olma gibi bir iddiası yoktu zaten: Üstelik bu görüşlerin pişirilmesi ve hazmedilmesi ona yukarıdaki örnekte olduğunca emeğe mal olduğundan, bunların pekâlâ onun kendi malı mülkü olduğu söylenebilir.—Kısacası, görüşlerini dişiyle tırnağıyla savunurdu,—eline geçirebildiği her şeyi bu yolda kullanır, onları amcam *Toby*'nin bir kaleyi korumak için yapacağı kadar çok hendek ve siperle çevirir tahkim ederdi.

Önünde tek bir baş belası engel vardı:—Güçlü bir saldırı halinde savunma için kullanacağı malzeme kıttı; zira, büyük burunlar konusunda kitap yazmış deha sahibi kişiler parmakla sayılacak kadar azdı: Hay benim salına salına giden sıska atım, ne inanılmaz bir durum! Nice değerli zamanın ve yeteneğin daha kötü konulara harcanmış olmasını—hiç de dünyanın birliğine ve barışına yönelik olmayan konularda, her dil, her boy, her biçimde basılmış ve ciltlenmiş milyonlarca kitap bulunmasını aklım almıyor. Ama, babam elde edilebilecek olanları fazlasıyla depolamıştı; amcam *Toby*'nin kitaplığıyla sık sık dalga geçse de,—sırası gelmişken söyleyeyim, gerçekten gülünçtü,—aslında kendisi de aynı şeyi yapmış, amcam *Toby*'nin askeri mimarlık konusunda gösterdiği özenle, burun üzerine sistematik olarak yazılmış bütün kitapları ve risaleleri toplamıştı.—Doğru, amcamın-

kiler için daha küçük bir masa ayrılabilirdi,—ama bu senin suçun değil, sevgili amcam.—

Neden burada—neden hikâyemin başka bir bölümünde değil de burada—bir türlü çıkaramıyorum nedenini;—ama işte, buyrun,—yüreğim sana olan minnet borcumu ödememi ebediyen engelliyor, sevgili *Toby* amca.—Burada sandalyemi kenara itip yere diz çökerek, erdem ve doğanın bir yeğenin göğsünde tutuşturduğu, sana karşı hissettiğim en sıcak duyguları ve mükemmel kişiliğine beslediğim saygıyı dile getirmeme izin ver. Barış ve huzur her zaman başın üzre olsun! Sen kimsenin huzurunu kıskanmadın,—kimsenin görüşlerini küçümsemedin,—kimsenin adına kara çalmadın,—kimsenin hakkını yemedin: Arkanda sadık *Trim*'le birlikte, hiçbir kimseye dirsek atmaya çalışmadan, zevklerinin dar sınırları içinde usulca dolaştın;—herkes için dökecek gözyaşın, ihtiyacı olan herkese verecek bir şilinin vardı.

Temizletmek için verecek param olduğu sürece,—kapından bahçenin çayırına giden patikayı asla yabani otlar bürümeyecek—*Shandy* ailesinin bir buçuk dönümlük toprağı olduğu sürece, sevgili *Toby* amca, istihkâmların asla yıkılmayacak.

XXXV. Bölüm

BABAMIN koleksiyonu pek büyük değildi, ama hemen ekleyeyim, çok ilginçti; dolayısıyla derlenmesi hayli zaman almıştı; koleksiyonuna *Bruscambille*'in[1] uzun burunlar üzerine önsözünü hemen hemen bedavaya edinerek başlamıştı,—*Bruscambille* için sadece üç buçuk altın ödemişti; zira, babam kitabı eline alır almaz tezgâhtar onun kitaba duyduğu ilgiyi fark etti.—Tüm *Hıristiyan âleminde*, meraklıların kitaplıklarında kilitli duranların dışında, üç tane *Bruscambille* bile bulamazsınız, dedi tezgâhtar. Babam parayı şimşek hızıyla çıkarıp tezgâhtarın önüne attı,—*Bruscambille*'i göğsüne bastırdığı gibi, yol boyu, *Picadilly*'den *Coleman* sokağına kadar, bir hazine götürür gibi, koşarak evine gitti.

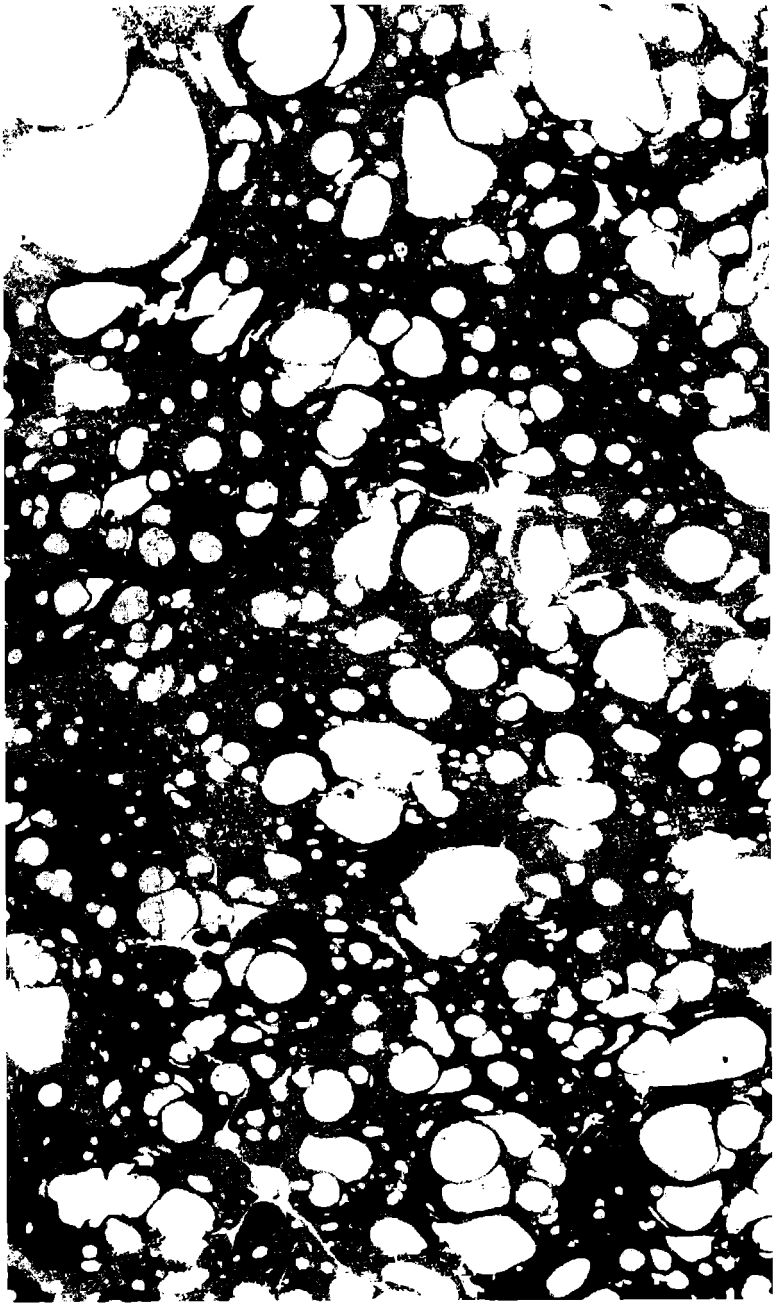
Bruscambille'in cinsiyetini henüz bilmeyenler—zira uzun burunlar üzerine bir erkek de bir kadın da önsöz yazabilir—yapacağım teşbihe itiraz etmeyeceklerdir: Babam eve vardığında, bire on bahse girerim ki zatıâlilerinizin, ilk metresleriyle yaptığı gibi, yani sabahtan akşama kadar, kendini *Bruscambille*'e vakfetti. Sırası gelmişken belirteyim, bu hal inamorato[2] için ne kadar zevkliyse de, seyirciler için hiç de öyle değildir.—Dikkat edin, teşbihi daha ilerletmiyorum;—babam gözü doymaz, iştahı bilgisini aşan bir adamdı;—sonunda soğudu, ilgisi dağıldı; *Prignitz*'i[3] ele geçirdi,—*Scroderus* ve *Andrea Paræus*'un[4] kitaplarını, *Bou-chet*'nin Akşam Konferansları'nı[5] ve hepsinden önemlisi, büyük âlim *Hafen Slawkenbergius*'un[6] eserlerini satın aldı: Bu sonuncusundan ileride çok söz edeceğim—ama henüz değil.

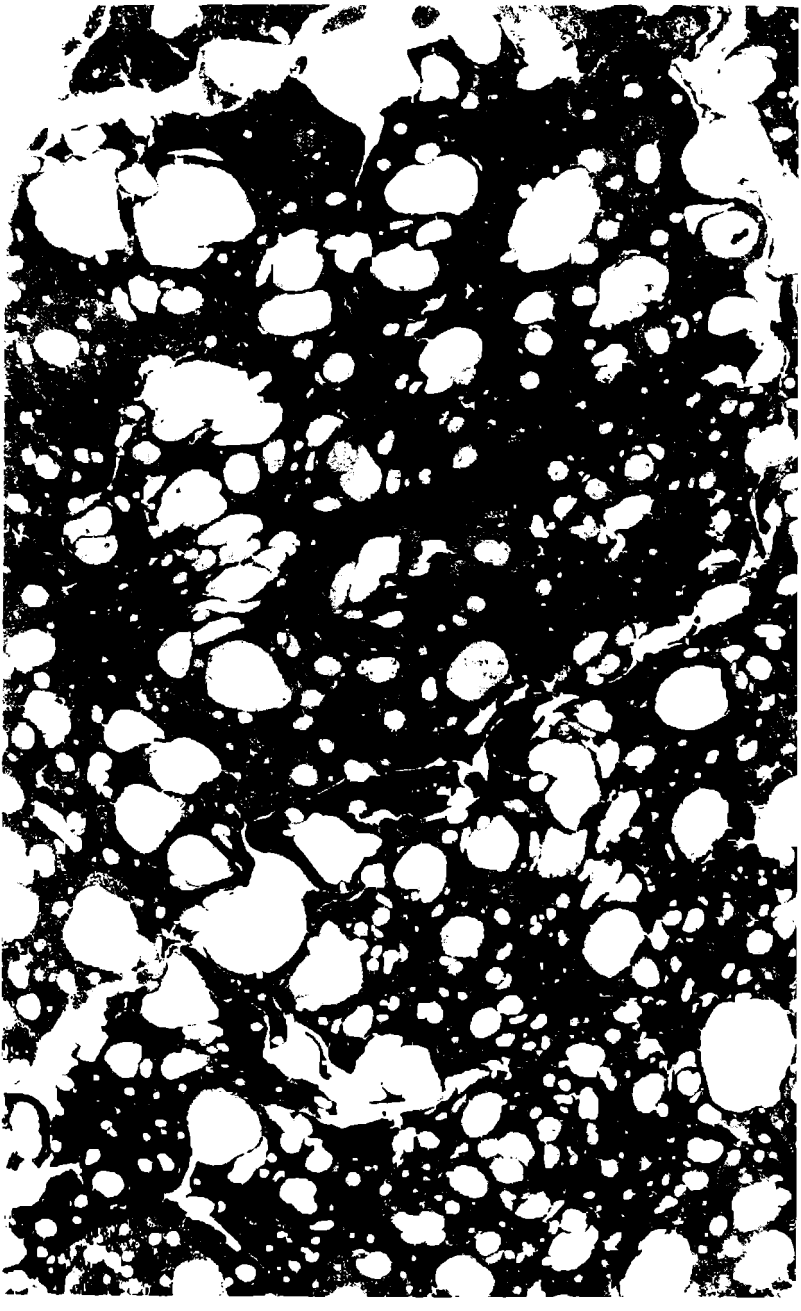
XXXVI. Bölüm

BABAMIN, tezini desteklemek üzere, satın alıp okumayı çok istediği kaynaklar içinde yüce ve muhterem *Erasmus*'un[1] iffetli kaleminden çıkma, uzun burunların çeşitli yarar ve kullanımları üzerine *Pamphagus* ile *Cocles* arasındaki ünlü diyalog, onu başlangıçta büyük bir hayal kırıklığına uğrattı.—Şimdi, sevgili kızım, eğer mümkün olursa, bu bölümde Şeytan'ın bu fırsattan yararlanıp hayal gücünün dizginlerini ele geçirmesine izin verme; ya da, eğer sırtına atlayıverecek kadar atik davranırsa,—sana yalvarıyorum, chlileştirilmemiş bir kısrak gibi *onu savur, silkele, şaha kalk, sırtından at,—kısa tekmelerle ve uzun tekmelerle tekmele,* ve sonra *Tickletoby*'nin kısrağı[2] gibi dizginlerini kopar, zatıâlilerini çamura fırlat.—Öldürmen gerekmez.—

—Kuzum, bu *Tickletoby*'nin kısrağı da kim?—Bu, İkinci Pön Savaşı'nın[3] hangi yıl (*ab urb. con.*)[4] yapıldığı sorusu kadar cahilane, utanç verici bir soru, Efendim.—*Tickletoby*'nin kısrağı kim ha!—Oku, oku, oku, oku, benim cahil okurum! Oku, ya da yüce aziz *Paraleipomenon*'un[5] bilgisine binaen sana peşinen söyleyeyim,—kitabı hemen elinden bırak;—zira *çok okumadıkça,* yani

zatıâlilerinin takdir edeceği gibi *çok bilgili* olmadıkça, yandaki ebrulu sayfadan[6] (eserimin soytarıca işareti!) alınacak derse, dünya, hâlâ esrarengiz bir biçimde siyah olanın[7] karanlık peçesi ardında duran pek çok görüş, alışveriş ve hakikate, bütün basiretine rağmen ne kadar nüfuz edebiliyorsa, sen de o kadar nüfuz edebilirsin ancak.

XXXVII. Bölüm

"NIHIL me pœnitet hujus nasi,"[1] dedi *Pamphagus*;—yani,—"Bu günlerimi burnuma boçluyum."—*"Nec est cur pœniteat,"*[2] diye cevap verdi *Cocles*; yani, "Böyle bir burunla insan nasıl yaya kalabilir?"

Gördüğünüz gibi, öğreti *Erasmus* tarafından babamın istediği gibi apaçık ortaya konmuştu; babamı hayal kırıklığına uğratan, böyle yetkin bir kalemin yazdıklarında çıplak gerçeğin kendisinden daha fazla bir şey bulamamasıydı; okuduklarında, Tanrının insanoğluna gerçeği araştırsın ve onun için her tarafta çarpışsın diye ihsan ettiği o tefekkür inceliğinin ya da çift yönlü muhakeme kudretinin zerresi yoktu.—Babam ilk başta epeyce homurdandı durdu,—o ünlü kitap da bu muydu.—Ama diyalog *Erasmus*'a ait olduğu için babam çok geçmeden kendine geldi ve her sözcüğü ve her heceyi dikkatle ve harfiyen yorumlayarak tekrar tekrar okudu:—Gene bir şey anlamadı. Belki de içinde söylenenlerden daha derin bir anlam var, dedi babam.—Âlimler, kardeşim *Toby*, uzun burunlar üzerine boşu boşuna diyaloglar yazmazlar.—Mistik ve alegorik anlamlar üzerine çalışacağım,—belki de burada kendime at koşturacak bir alan bulabilirim, kardeşim.

Babam okumaya devam etti.—

Şimdi, siz Saygıdeğer efendilerimi bilgilendirmeyi gerekli buluyorum, *Erasmus* uzun burunların denizcilikteki birçok kullanımının yanı sıra, evde de yararlı olduğunu ifade ediyor—örneğin bir çift körüğe ihtiyaç duyulduğunda, *ad excitandum focum* (ateşi canlandırmak için)—.

Doğa, babama armağanlarını bahşederken ölçüsüzce müsrif davranmış, diğer bütün bilgi dallarının tohumlarıyla birlikte sözlü eleştirinin tohumlarını da onun derinliklerine gömmüştü;—sonunda babam kalem yontma çakısıyla cümlelerin altında daha iyi bir anlam bulunup bulunmadığını anlamak için onları kazımaya başladı.—*Erasmus*'un gizlediği mistik anlamı bulmama bir harf kaldı, kardeşim *Toby*, diye haykırırdı babam.—Çok yaklaştın kardeşim, diye cevap verirdi amcam bütün içtenliğiyle.—Öff! diye bağırırdı babam kazımaya devam ederek,—daha yedi mil var herhalde.—İşte oldu,—derdi sonunda parmaklarını şak-

latarak.—Bak, sevgili kardeşim *Toby*, anlamı nasıl düzelttim.—Ama bir kelimeyi bozmuşsun, diye cevap verirdi amcam *Toby*.—Babam gözlüklerini takar,—dudağını ısırır,—ve öfkeyle sayfayı yırtardı.

XXXVIII. Bölüm

AH *SLAWKENBERGIUS!* Sen, ey *Disgrázias*'ımın[1] sadık çözümleyicisi,—hayatımın çeşitli aşamalarında, bildiğim kadarıyla sadece burnum kısa olduğu için, ansızın sırtıma inen kırbaçların ve talihsizliklerin yaslı bilicisi.—Söyle bana, *Slawkenbergius!* hangi gizil güçtü o? hangi ses titreşimi? ne zaman ortaya çıktı? Nasıl duydun? duyduğundan emin misin?—hadi,—hadi *Slawkenbergius!* hayatının çalışmasını buna vakfet,—eğlenceyi bir tarafa bırak,—tabiatın tüm gücünü, bütün yeteneklerini yardıma çağır,—kendini insanlığın hizmetine adayarak perişan et, ve onlara burunları üzerine büyük bir RİSALE hazırla.

Bu bilginin *Slawkenbergius*'un duyu *organına* nasıl ulaştığı—tuşa dokunanın kimin parmağı olduğu,—körüğe kimin bastığı,—doksan yıl önce gömüldüğü mezarında yatan *Hafen Slawkenbergius*'un bütün bunları nasıl öğrendiği konusunda—ancak tahmin yürütebiliriz.

Benim bilebildiğim kadarıyla, *Slawkenbergius*'un üzerinde, *Whitfield*'ın[2] müritlerinden biri gibi, oynanmış olmalı—yani *aletini* kullananın bu iki *ustadan* hangisi olduğundan, Efendim, o denli emindi ki—bunun üzerinde yapılacak bütün akıl yürütmeler gereksizdi.

Zira *Hafen Slawkenbergius*, dünyaya kendisini sadece bu kitabı yazmaya ve bu işe yıllarını vermeye yönelten saikleri ve vesileleri anlatan bölümde,—yani başta yer alması gerektiği halde ciltçinin düşüncesizce kitabın kendisi ile içindekiler tablosu arasına koyduğu prologomenasının[3] sonlarına doğru,—okuyucusuna, dünyayı idrak edecek yaşa geldiğinden, yani oturup kendi kendine insanlığın hali ve gidişatı üzerine düşünmeye, ve insanoğlunun varoluşunun gerçek amaç ve maksadının ayrımına vardığından beri;—ya da,—*Slawkenbergius*'un kitabı *Latince* olduğu

ve bu pasajda sözü fazla uzattığı için kısaltarak tercüme edeyim,—*neyin ne olduğunu* anladığımdan beri, diyor *Slawkenbergius*—ve uzun burunlar konusunun daha öncekiler tarafından çok üstünkörü bir biçimde ele alındığını kavradığımdan beri;—ben, *Slawkenbergius*, içimden gelen güçlü bir dürtü ve karşı konulmaz bir çağrıya uyarak, bu görevi üstlendim.

Slawkenbergius'a hakkını verelim, onun bu savaşa önceden katılanların hepsinden daha güçlü bir mızrakla girdiğini ve daha hızla ilerlediğini,—ve gerçekten de, birçok bakımdan, bütün yazarlar için, en azından ciltlerle kitap yazanlar için, model olarak kullanacakları bir prototip sayılmayı hak ettiğini söylemeliyim,—zira, Efendim, kendisi konuyu bir bütün olarak ele almış,—her yönünü *diyalektik olarak* incelemiş,—sonra da gün ışığına çıkarmıştır: Konuyu ya kendi doğal uzantılarının müsademesinden çıkan ışıkla ya da en derin ilim bilgisinden aldığı güçle tenvir etmiştir: Gerektiğinde en bilgili okullarda ve revaklarda bu konuda yazılmış ve tartışılmış her şeyi karşılaştırmış, toplamış, seçmiş, ayırmış, yalvar yakar elde etmiş, ödünç almış ya da çalmıştır, dolayısıyla *Slawkenbergius*'un kitabı yalnızca bir model olarak değil,—*burunlar* konusunda yararlı olan ya da olabilecek her şeyi kapsayan, en mütekâmil bir DERLEME, tam teşekküllü bir kurum olarak görülebilir.

İşte bu nedenle, babamın koleksiyonunda bulunan ve doğrudan doğruya burunları—ya da ilgili konuları—ele alan (esasen) değerli birçok kitap ve broşürden söz etmekten kaçınıyorum;—örneğin, şu anda önümdeki masada duran *Prignitz*, sonsuz bilgisine ve *Silezya*'daki yirmiden fazla katakombda[4] bulduğu dört bin küsur kafatası üzerinde yaptığı dürüst ve âlimane incelemelere dayanarak,—bütün burunların baş parmakla kırıldığı, bu yüzden de hiçbir yargıda bulunulamayacak olan *Kırım Tataristanı* kafatasları dışında—herhangi bir ülkenin toprakları üzerindeki insan burunlarının kemik ve kemiksi parçalarının ölçü ve yapısının, dünyanın zannettiğinden çok daha fazla birbirine benzediğini,—aralarındaki farkları dikkate alınmaya değmeyecek kadar önemsiz bulduğunu; ancak burunları üstün ve değerli kılan boyut ve dolgunluğun, kanal ve sinüslerinde kan ve yaşam gücü dolaşan kıkırdak ve etli bölümlerden kaynaklandığını, hayal

gücünün de buraların pek yakınında bulunduğunu söylüyor, (ama uzun yıllar *Türkiyye*'de yaşayan *Prignitz*, Tanrının daha sıkı bir vesayet altında tuttuğunu sandığı geri zekâlıları buna dahil etmiyor)—burnun mükemmelliği ona sahip olanın hayal gücüyle, diyor *Prignitz*, doğru orantılı olmalıdır, ve öyledir.

Aynı nedenle, yani hepsi *Slawkenbergius*'ta yer aldığı için, *Scroderus*'tan *(Andrea)* söz etmiyorum. Bütün dünyanın bildiği gibi *Scroderus*, *Prignitz*'e şiddetle karşı çıkmış ve önce *mantıksal* olarak, sonra da bir dizi dediğim dedikçi olguyu öne sürerek "Hayal gücünün burnu doğurduğunu öne sürerken *Prignitz* hakikatten uzak düşmüştür ki,—tersinden burnun hayal gücünü doğurduğunu göstermiştir" savını kendi üslubunca kanıtlamıştır.

—Bilgili kişiler *Scroderus*'un burada uygunsuz bir sofizm girişiminde bulunduğundan kuşkulanıyor,—*Prignitz* ise bunun *Scroderus*'un yakıştırması olduğunu haykırıyordu—ama *Scroderus* tezini savunmaya devam etti.—

Babam tam bu olayda hangi tarafı tutacağı konusunda bir karar verecekti ki, *Andrea Paræus* bu kararı onun adına verdi ve hem *Prignitz*'in hem de *Scroderus*'un sistemini yıkarak, babamı tartışmanın iki tarafından da dışladı.

Şahidim olun—

Bilgili okura bir şeyler öğretmeye çalışmıyorum,—onlara yalnızca olup bitenden benim de haberdar olduğumu bildirmek istiyorum.—

Andrea Paræus, Fransa Kralı dokuzuncu *Francis*'in[5] baş cerrahı ve burun onarıcısı olması ve hem onun hem de ondan önce ya da sonra tahta çıkan (hangisi bilmiyorum) iki kralın gözüne girmiş olması hasebiyle—, *Taliacotius*'un[6] burunları ve onları yerlerine takma usullerini anlatırken yaptığı küçük hata dışında,—zamanının bütün doktorları tarafından takdir edilmiş ve burun konusunda herkesten daha bilgili sayılmıştır.

İşte bu *Andrea Paræus*, dünyanın bu kadar yakından ilgilendiği ve *Prignitz* ile *Scroderus*'un üzerinde bu kadar bilgi ve çaba sarf ettikleri meselenin, yani burnun uzunluğunun ve güzelliğinin asıl nedeninin,—sandığımız gibi şu ya da bu olmayıp,—sadece ve sadece onu emziren memenin yumuşak ve gevşek olmasına bağlı olduğu konusunda babamı ikna etti,—*ufak* burunların

yassılığı ve kısalığı ise dinç ve canlı bir emziricinin söz konusu besleme organının diri ve esnek olmasına bağlıydı ki, bu, kadınları memnun etse de, burnu böylece zorlamış, horlamış, soğutmuş olurdu ki, burun hiçbir zaman *ad mensuram suam legitimam*'a[7] ulaşamaz ve bu da çocuğun felaketi olurdu;—oysa, sütnine ya da annenin göğsü gevşek ve yumuşaksa,—tereyağına batar gibi onun içine dalan burun, diyor *Parœus*, rahat edecek, beslenecek, dolgunlaşacak, güçlenecek, ihya olacak ve sonsuza dek büyüyecektir.

Parœus'ta dikkatinizi çekmek istediğim iki şey var; birincisi, bütün bunları büyük bir ifade saflığı ve edebiyle açıklayıp kanıtlaması:—Bu sebepten diyorum ki, nur içinde yatsın!

İkincisi, *Andrea Parœus*'un tezinin—*Prignitz* ve *Scroderus*'un sistemlerini altüst ettiği gibi,—ailemizin barış ve huzur sistemini de altüst etmiş olması;—tam üç gün boyunca yalnızca annemle babamı birbirine düşürmekle kalmadı, evi ve evin içindeki her şeyi, amcam *Toby* hariç, arapsaçına döndürdü.

Bir adamla karısı arasında böylesine gülünç bir anlaşmazlığın hikâyesi, eminim hiçbir çağda ve hiçbir ülkede sokak kapısının anahtar deliğinden dışarı sızmamıştır!

Efendim, annem,—fakat size daha önce anlatmam gereken, ondan çok daha önemli elli şey var,—çözümlemeye söz verdiğim yüz karışıklık, durmadan üstüme gelen, birbirine eklenerek katlanıp artan bin tane gündelik sorun ve aksilik var,—bir inek (ertesi sabah) amcam *Toby*'nin istihkâmlarına girip iki günlük tayını ve kurutulmuş otların yarısını yedi, boynuz-siperin ve gizli geçidin karşı bayırındaki çimenleri eşeledi. *Trim* kendisinin divanıharbe verilmesini,—ineğin kurşuna dizilmesini,—*Slop*'un *çarmıha* gerilmesi, benim *tristramlanıp* vaftizim sırasında din şehidi mertebesine yükseltilmemi istiyor;—hepimiz ne zavallı, ne şanssız yaratıklarız!—bu arada, kundaklanmam gerekiyordu,—artık ah-vah'la geçirilecek zaman yok.—Babamı kendini yatağa atmış, amcamı da onun yanındaki eski saçaklı sandalyede oturur bıraktım ve yarım saate kadar geri döneceğime söz verdim sizlere, oysa otuz beş dakika geçti bile.—Bu beni bir yazarın içine düşebileceği en belalı zihin karışıklığının içine attı—çünkü Efendim, daha *Hafen Slawkenbergius*'un risalesi var, o bitirilecek—babamla

amcam *Toby* arasındaki, *Prignitz, Scroderus, Andrea Paræus, Ponocrates* ve *Grangousier*'nin[8] çözümüne ilişkin konuşma var,—*Slawkenbergius*'un bir hikâyesini tercüme etmem ve bütün bunları beş dakika içinde falan yapmam gerekiyor;—ah ne kafa!—tam Allahlık! düşmanlarım onun içini bir görselerdi!

XXXIX. Bölüm

BİZİM ailede bundan daha eğlenceli bir sahne yaşanmamıştır—ama bu sahnenin hakkını verebilmek için;—daha ciddi olsun diye önce şapkamı çıkarıp masanın üstüne, mürekkep hokkasının hemen yanına koyuyorum: Şuna canü gönülden inanıyorum ki (anlayış gücüme duyduğum sevgi ve tarafgirlik gözümü kör etmediyse eğer) her şeyi var eden, o üstün Yapıcı ve İlk Yaratıcı'nın eli, (en azından oturup hikâyesini yazdığım bu dönemde) hiçbir aileyi SHANDY AİLESİ'nin mensupları kadar dramatik bir uyum ya da zıtlık oluşturacak biçimde bir araya getirmemiş, ya da böyle olağanüstü sahnelere katlanma ve onları tersyüz etme gücünü başka hiçbir aileye böyle fersah fersah bağışlamamıştır.

Bunların hepsi,—en az bizim şu saçma sapan sahnemizde sergilenenler,—uzun burunlar üzerine olan bu bölümde sık sık rastladıklarımız kadar eğlenceliydi—özellikle de babamın zihinsel araştırma merakıyla dolup taştığı ve amcam *Toby*'ye de bu merakı aşılamaktan başka bir yol bulamadığı zamanlar.

Toby amcam, babamın bu tür girişimlerinde ona elinden geldiğince hoşgörülü davranır, babam zihin-ötesi egzersizler yapıp *Prignitz* ve *Scroderus*'un çözümlerine akıl erdirebilmek için her yolu denerken, amcam sonsuz bir sabırla piposunu tüttürerek saatlerce yerinde otururdu.

Bunlar amcam *Toby*'nin aklının almayacağı—ya da aklına aykırı—konular mıydı,—yoksa amcamın beyni hiçbir kıvılcımın tutuşturamayacağı *nemli* bir kav[1] gibi miydi,—yoksa kafası siper, hendek, pusu, perdeleme gibi *Prignitz* ve *Scroderus*'un doktrinlerini açıkça görmesini önleyen askeri önlemlerle mi doluydu,—bilemem,—bırakalım hocalar—yamaklar, anatomi uzmanları ve mühendisler bu konuda kendi aralarında didişip dursunlar.—

Hiç kuşkum yok ki, babamın *Slawkenbergius*'un *Latince*'sini, bu dile tümüyle vakıf olmadığı için ve hemen her zaman pek düzgün olmayan bir çeviriyle,—üstelik sadece en gerekli olduğu yerlerde,—sözcüğü sözcüğüne, *Toby* amcama tercüme etmeye kalkışması büyük bir talihsizlikti,—bu, doğallıkla ikinci bir talihsizliğe yol açmaktaydı;—amcam *Toby*'nin merakını uyandırma hevesi galeyana geldiği anlarda babamın görüşleri çeviriden daha hızlı ilerlemeye, amcam *Toby*'ninkilerse çevirinin gerisinde kalmaya başlıyordu;—bütün bunların babamın söylevinin anlaşılırlığına pek yardımı olmuyordu doğrusu.

XL. Bölüm

MUHAKEME ve kıyaslamalı mantık yürütme yeteneği,—yani insanlarda,—zira bana söylendiğine göre, melekler ve ruhlar gibi daha üst sınıf varlıklar arasında bütün bunlar—zatiâlilerinizin hoşuna gideceğini umarım,—SEZGİ yoluyla yapılıyormuş—ve alt sınıftan varlıklarda, zatıâlilerinizin de bildikleri gibi,—burunla yapılıyormuş: Karadan tümüyle kopmuş olmamakla birlikte denizlerde yüzen bir ada vardır ki, eğer zekâm beni yanıltmıyorsa, bu adanın sakinleri istedikleri zaman bu yöntemle muhakeme yürütür ve çoğunlukla da iyi sonuç alırlar:—ama konu bu değil.—

Bizlerin gerektiği gibi düşünme yeteneğimiz,—ya da insandaki o yüce muhakeme yürütme işlemi, mantıkçıların bize söylediğine göre, iki görüşün birbiriyle uyuşup uyuşmadığını araya bir üçüncüsünü (*medius terminus*[1] diye bilinir) sokarak anlama üzerine kuruludur; tıpkı *Locke*'un[2] da gözlemlediği gibi, bu, eşit uzunlukta iki dokuz-kuka sahasını birbiri üzerine koyarak ölçmeye kalkışmak yerine metre kullanarak ölçmeye benzer.

O büyük akıl yürütmeci, babam burun sistemlerini anlatırken orada olsaydı da amcam *Toby*'nin tutumunu—her sözcüğü nasıl da dikkatle dinlediğini,—sık sık piposunu ağzından alıp ne harikulade bir ciddiyetle onun uzunluğu üzerinde düşüncelere daldığını,—işaret parmağı ile baş parmağı arasında tutup yanlamasına, boylamasına, bir şöyle, bir böyle, mümkün olan bütün açılardan onu incelediğini gözleyebilseydi,—amcam *Toby*'nin

medius terminus'u elinde tuttuğu ve onunla babamın uzun burunlar konusunda önüne serdiği her bir varsayımın doğruluğunu ölçüp kıyasladığı sonucuna varırdı. Ama amcam *Toby* babamın istediğinden de fazlasını yapmaktaydı;—Babamın bu felsefi dersleri verirken çektiği bütün sıkıntıların tek amacı *Toby* amcamın *tartışabilmesini* değil, *kavrayabilmesini* sağlamaktı;—amacı bilginin tohumlarını ve kuşkularını *edinmesini* sağlamaktı, onları *tartmasını* değil.—Ama amcam *Toby*, aşağıdaki bölümde okuyacağınız gibi, bunların ikisini de yapmadı.

XLI. Bölüm

NE YAZIK, diye haykırdı babam bir kış gecesi, üç saatlik sıkıntılı bir *Slawkenbergius* tercümesinin ardından,—ne yazık, diye bağırdı, annemin iplikten büktüğü sayfa ayracını kitapta kaldığı yere koyarken—hakikat kendini böyle fethedilmez bir kaleye kapatsın da, kardeşim *Toby*, en sıkı kuşatmaya rağmen teslim olmayacak kadar inatçı olsun.—

İşte o anda, daha önce de sık sık olan bir şey olmuş, babamın *Prignitz* açıklaması boyunca amcam *Toby*'nin, onu orada durduracak hiçbir şey bulamayan hayal gücü, çayırlığa doğru kısa bir yolculuğa çıkmış;—bedeni de pekâlâ o tarafa sürüklenmiş olabilir,—her ne kadar *medius terminus* üzerine tefekküre dalmış bir âlime benzese de,—bu söylev, lehte ve aleyhte tüm kanıtlarıyla, amcam *Toby*'nin umurunda değildi;—babam *Slawkenbergius*'u *Latince*'den *Cherokeè* diline tercüme ediyor olabilirdi pekâlâ. Fakat babamın mecazen en sık kullandığı *kuşatma* sözcüğü, tılsımlı bir güç gibi, amcam *Toby*'nin hayal gücünü bir müzik aletinin teline dokunulduğunda çıkan ses kadar çabuk geri getirdi,—amcam kulaklarını dikti;—babam kardeşinin piposunu eline alıp avanta kokusu almış gibi sandalyesini masaya yaklaştırdığını gözlemledi,—ve büyük bir zevkle cümlesine yeniden başladı,—ama tehlikeyi sezdiğinden, taktiğini değiştirip kuşatma mecazından vazgeçti.

Ne yazık, dedi babam, hakikat hiçbir zaman tek taraflı değil, kardeşim *Toby*,—bunca âlimin "burun"u çözmek için sergi-

ledikleri yaratıcı gayrete üzülmemek elde değil.—Kimin burnu düğüm olmuş ki çözecekler? dedi amcam *Toby*.—

—Babam sandalyesini geri itti,—ayağa kalktı,—şapkasını giydi,—dört uzun adımda kapıya gitti,—kapıyı hızla açtı,—kafasını dışarı uzattı,—kapıyı tekrar kapattı,—bozuk menteşeye aldırmadı,—masaya döndü,—annemin eliyle yaptığı sayfa ayracını *Slawkenbergius*'un kitabından koparırcasına çekip çıkardı,—hızlı hızlı yazı masasına yürüdü,—annemin sayfa ayracını baş parmağına dolayarak ağır ağır geri döndü,—yeleğinin düğmelerini çözdü,—annemin sayfa ayracını şömineye attı,—annemin saten iğne yastığını ısırdı, ağzı kırpıntıyla doldu,—lanet okudu;—ama dikkat!—Lanet, amcam *Toby*'nin kafasının karışıklığına yönelikti aslında, amcamın zihni yeterince karışmıştı gerçekten de,—babamın ağzına kırpıntı dolması ise yalnızca bir tesadüftü,—kırpıntı, umarım zatıâlilerinin hoşuna gidecektir, aynı zamanda topa doldurulan baruta denir.

Çok şükür ki, babamın öfkesi uzun sürmezdi; zira öfke onu bir şeylerle ilgilenmeye yöneltirdi, ve insan doğası üzerine yaptığım gözlemlerde karşılaştığım en açıklanamaz sorunlardan biri, babamın iyi yürekli tabiatını açıkça ortaya koyan ve öfkesinin çabucak geçmesini sağlayan tek şeyin, amcam *Toby*'nin basit sorularının babamın bilimselliğine indirdiği beklenmedik darbeler olmasıdır.—On düzine kadar eşekarısı babamı ayrı ayrı yerlerinden aynı anda soksalardı,—daha hızlı tepki gösteremezdi,—ya da boşzaman beygirsel uğraşları sırasında üzerine ansızın boca edilen başka hiçbir *soru* karşısında bu kadar irkilmezdi.

Amcam *Toby* içinse hepsi birdi;—istifini bozmadan piposunu tüttürmeye devam eder,—ağabeyine kötü söz söylediğini asla aklından geçirmez,—onun niçin öfkelendiğini çoğu zaman anlamadığı için babamın kendi kendine yatışmasını beklerdi.—Bu olayda babamın yatışması beş dakika otuz beş saniye sürdü.

Her türlü rahmet adına! dedi babam kendine gelirken küfrederek;—bu küfürü *Ernulphus*'un küfürler derlemesinden edinmişti;—babama hakkını teslim etmek gerekir ki, (*Ernulphus* olayında Dr. *Slop*'a söylediği gibi) bu onun dünyadaki herkes kadar nadir işlediği bir hataydı. Her türlü rahmet ve inayet adına! kardeşim *Toby*, dedi babam, eğer dostlarına dostça davranan fel-

sefe de olmasa, insanı çileden çıkarırsın.—"Burun"u *çözümleme* konusunda anlattıklarıma birazcık dikkat etme lütfunu göstermiş olsan fark ederdin ki, değişik bilgi dallarından âlimlerin kısa ve uzun burunların nedenleri hakkında yaptıkları çeşitli açıklamaları kastetmekteydim.—Bir adamın burnunun bir başkasınınkinden uzun olmasının tek bir nedeni vardır, diye cevap verdi *Toby* amcam, Tanrı öyle olmasını istemiştir.—Bu *Grangousier*'nin çözümü,[1] dedi babam.—Hepimizi yaratan O'dur, diye devam etti amcam *Toby*, gözlerini yukarı kaldırıp babamın müdahalesine aldırmaksızın; hepimizi kendi sonsuz aklıyla bu biçimlerde ve bu oranlarda yapıp çatan ve bu hale getiren O'dur.—Bu dindarca bir yaklaşım, diye haykırdı babam, felsefi değil,—mutlak bilimlerden çok din üzerine kurulu. Amcam *Toby*'nin Tanrıdan korkması ve dine saygı duyması, onun kişiliğinin belli başlı öğelerinden biriydi.—Bu yüzden de babam sözlerini bitirir bitirmez amcam *Toby* ıslıkla her zamankinden daha gayretli (ama aynı zamanda daha bozuk) bir *Lillabullero* tutturdu.—

Karımın sayfa ayracı nereye gitti?

XLII. Bölüm

SORUN değil,—artık ipliklerden büktüğü sayfa ayracı annem için dikişçiliğinin bir yan ürünü olarak anlam taşısa da, babam açısından *Slawkenbergius*'un içinde bir işaret olmasının dışında hiçbir önemi yoktu. *Slawkenbergius*'un her sayfası babam için tüketilemez bir bilgi hazinesiydi,—açtığı hiçbir sayfa şaşmazdı ve çoğu kez kitabı kaparken, dünyadaki bütün sanat ve bilimler ve onlarla ilgili kitaplar yok olsa dahi, derdi,—hükümetlerin dirayeti ve politikaları suiistimaller yüzünden unutulacak olsa, devlet adamlarının, mahkemelerin ve devletlerin güçlü ve zayıf yönleri üzerine yazdığı ya da yazdırdığı her şey unutulsa dahi,—ve geriye kalan tek şey *Slawkenbergius* olsa dahi,—inanıyorum ki, dünyada işleri yeniden yoluna koymak için bir tek o yeterdi.—Demek ki *Slawkenbergius* gerçek bir hazineydi! Burun üzerine bilinmesi gereken ne varsa hepsini ve başka her şeyi kapsayan bir müessese,—kuşluk, öğle ve akşamüstleri *Hafen*

Slawkenbergius babamın huzur kaynağı ve zevkiydi: hatta her zaman elindeydi,—adeta Efendim, bir din adamının dua kitabı gibiydi,—öylesine yıpranmış, baştan sona sayfaları arasında gezinen parmaklar yüzünden öylesine hırpalanmıştı.

Benim *Slawkenbergius* düşkünlüğüm babamınki kadar bağnazca değil;—onun içinde önemli bilgiler var kuşkusuz; fakat kanımca *Hafen Slawkenbergius*'un en yararlı demiyorum ama en eğlenceli, en hoş bölümü hikâyeleridir;—hem zaten onun *Alman* olduğu düşünülürse; hikâyelerin çoğunun zengin bir hayal gücünden kaynaklanması doğaldır:—Hikâyeler ikinci kitabında yer alır; *Slawkenbergius*'un yazdıklarının hemen hemen yarısını oluşturan bu kitap on tane on hikâyelik bölümden meydana gelir.—Hikâyeler bir felsefe üzerine kurulmamıştır; dolayısıyla *Slawkenbergius*'un onları dünyaya bu adla tanıtmış olması kesinlikle yanlıştır;—düşündürücü olmaktan çok, eğlenceli ve keyiflendirici bulduğum sekizinci, dokuzuncu ve onuncu onluk bölümlere biraz felsefe serpiştirilmiş olsa da,—bilgili kişiler bunların hemen hepsinin *Slawkenbergius*'un konusunun ana hatları çevresinde dolanan ve onun büyük bir sadakatle toplayıp burunlar hakkındaki doktrinlerle ilgili örnekler olarak eserine kattığı birbirinden bağımsız çeşitli olguların ayrıntılarından ibaret olduklarını göreceklerdir.

Dinlenecek zamanımız olduğuna göre,—izin verirseniz, Madam, şimdi size onuncu onluk bölümün dokuzuncu hikâyesini anlatacağım.

ÜÇÜNCÜ KİTABIN SONU.

III. KİTAP'IN NOTLARI

BAŞLIK SAYFASI

1 *Multitudinis... jocos transire*: Sterne bu deyişi Chartres piskoposu *John of Salisbury*'nin (1115/20-1180) *Policraticus* (1159) adlı yapıtından almış ve son bölümü ayrıntılandırarak yeniden yazmıştır: "Cahil kitlelerin yargıları beni ürkütmez, ancak benim şakalardan ciddi sorunlara, ciddi sorunlardan şakalara gidip gelen naçiz yapıtlarımı yargılarından muaf tutmalarını istirham ederim."

II. BÖLÜM

1 *Reynolds*: Sir Joshua Reynolds (1723-1792); zamanının en tanınmış portre ressamlarından. Sterne'in üç kez portresini yapmış, 1768'de yaptığı son portre Sterne'in ölümü nedeniyle yarım kalmıştı.

III. BÖLÜM

1 *benim kadar sıska bir vatandaş*: Sterne kendi kendisiyle alay ediyor. Yaşamının son yıllarında yapılan iskelet görünümlü karikatürleri kadar olmasa da, Sterne uzun boylu, ince yapılıydı.

IV. BÖLÜM

1 *Zeno*: Bunu izleyen bölümde Sterne stoacıların akılla uyum içinde ve kader, acı, ölüm gibi değişikliklere aldırmaksızın yaşamı sürdürme çabalarına göndermede bulunmaktadır. Zeno (Zenon) için, bkz. II. Kitap, XIX. Bölüm, Not 3. Assas'lı Cleanthes (Kleanthes; İ.Ö. 331-232) Zenon'un ardından 263'te stoacı okulun başına geçmiştir; Babilli Diogenes (İ.Ö. 240-152), Tarsuslu Zenon'dan sonra okula önderlik etmiştir; Heraklealı Dionysios (İ.Ö. 328-248), Zenon'un öğrencilerinden olup sonraları stoacılıktan vazgeçmiştir; Tarsuslu Antipater (İ.Ö. 2. yy.), Babilli Diogenes'in öğrencisi ve halefi olup Atina'daki okulun başındaydı; Panaetius (İ.Ö. 185-109), Antipater'in ardından stoacıların başına geçmiştir; Posidonius (İ.Ö. 135-51), stoacı doktrinin Roma okuluna özgü ahlaki ve dini unsurlarını vurgulayan tutumuyla tanınmıştır.

2 *Cato*: Marcus Porcius Cato (İ.Ö. 95-46), devlet adamı. Stoacı olarak bilinir,

Romalı stoacılara örnek olmuştur; Marcus Terentius Varro (İ.Ö. 116-27), Atina'da stoacı eğitim görmüştür, pek çok yapıtı vardır; Lucius Annaeus Seneca (İ.Ö. 4-İ.S. 65), trajedi yazarı, stoacı felsefe üzerine pek çok yapıtı vardır.

3 *Pantenus*: Pantenus (İ.S. 200 civarı), İskenderiye'ye yerleşmiş bir Sicilyalıdır. Stoacıyken Hıristiyan olmuştur. Titus Flavius Clemens (150-211), Pantenus'un öğrencisidir ve onun ardından İskenderiye'deki Kateşistik okulun (Hıristiyanlığın esaslarını soru-cevap biçiminde öğreten okul) başına geçmiştir. Montaigne (bkz. I. Kitap, IV. Bölüm, Not 2) başlangıçta stoacıyken *Denemeler* adlı yapıtında stoacılığı eleştirmiştir.

4 *Aylık Mecmua'nın eleştiricileri*: 1760'ta, *Tristram Shandy*'nin ilk iki cildinin olağanüstü bir başarı kazanması üzerine Sterne vaazlarının bir bölümünü *Bay Yorick'in Vaazları* adı altında yayınlamıştır. *Aylık Mecmua* (*Monthly Review*) 1760 Mayıs sayısında bu yapıtı övmüş, ancak yayınlanma yöntemini yermişti: "Müstehcen, dinin hizmetinde kullanılmalı mıdır? Bir vaazın önsözü bir masal mı olmalıdır?"

V. BÖLÜM

1 *Avison Scarlatti*: Charles Avison (1709-1770), Domenico Scarlatti'nin (1685-1757) bir dizi klavsen sonatını yaylı çalgılara uyarlayarak 1744'te yayınlamıştı.

2 *con furia*: Hırslı.

3 *con strepito*: Gürültülü.

VII. BÖLÜM

1 *Hymen*: Evlilik tanrıçası.

VIII. BÖLÜM

1 *kabal-istik*: Özgün metinde "caball-istical": Latince *caballus*, "at" demektir.

X. BÖLÜM

1 *Monmouth Dükü olayı*: II. Charles'ın gayrimeşru çocuğu olan Monmouth Dükü 1685'te babasına ve daha sonra kral olacak kardeşi II. James'e karşı bir ayaklanma başlatmış, kendisiyle birlikte ona katılan pek çok kişi yargılanıp idam edilmişti.

2 *Ernulphus*: Ernulf ya da Arnulf (1040-1124), Fransız asıllı Rochester Piskoposu.

XI. BÖLÜM

1 *Dathan ile Abiram*: Dathan, Abiram ve Korah ve her üçünün aileleri Musa ve Harun'a karşı ayaklandıkları için bir depremle cezalandırılıp ölmüşlerdir (Sayılar 16: 1-35).

2 *Varro*: Bu, Varro (bkz. bu kitapta IV. Bölüm, Not 2) değil, Hesiodos (İ.Ö. yak. 700) olmalıdır. Hesiodos 30.000 tanrıyı, Varro ise 300 Jüpiter'i yardıma

çağırmıştır. Sterne burada yanlış kaynak göstermektedir. Kaynağı aslında Robert Burton'un (1577-1640) *Anatomy of Melancholy* (1621; 6. Baskı: 1651; Melankolinin Anatomisi) adlı yapıtıdır.

3 *Cid Hamet*: *Sidi Hamid Benengeli*. Don Kişot'a kaynaklık eden hikâyenin ait olduğu öne sürülen farazi Arap tarihçi (*Don Quixote*, I. ii. 1).

XII. BÖLÜM

1 *Garrick*: Zamanın en önde gelen İngiliz tiyatro oyuncusu olan David Garrick (1717-1779) aynı zamanda Londra edebiyat çevrelerinde de nüfuz sahibiydi. *Tristram Shandy*'nin ilk ciltleri yayınlandığında Sterne arkadaşı Catherine Fourmantelle'e (bkz. I. Kitap, XVIII. Bölüm, Not 2) York'taki başarısını betimleyen bir mektup yazmış, arkadaşı da bu mektubu aynen kopya ederek kendisi yazmış gibi Garrick'e göndermişti. Bunun üzerine *Tristram Shandy*'yi okuyan Garrick ile Sterne arasında yazarın ölümüne dek süren bir dostluk oluşmuştu.

2 *Bossu*: René Le Bossu (1631-1680), *Traité du poème épique* (1675) adlı yapıtın yazarıdır. Neo-klasik eleştiri edebiyatını etkilemiş olan bu yapıt 1760'larda İngiltere'de gözden düşmüştü.

3 *Titian*: Bu ressamlara atfedilen nitelikler, Sterne'in uydurduğu *corregiescity* dışında, 18. yüzyıl İngiltere'sinde her birinin ün kazanmasına neden olmuş niteliklerdir.

Tiziano: Tiziano Vecellio (1488/90-1576); *Rubens*: Peter Paul Rubens (1577-1640); *Raphael*: Rafaello Sanzio (1483-1520); *Dominichino*: Domenico Zampieri (1581-1641); *Corregio*: Antonio Allegri (1494-1534); *Poussin*: Nicolas Poussin (1594-1665); *Guido*: Guido Reni (1575-1642); *Carrachi'ler*: Agostino (1557-1602), Annibale (1560-1609) ve Lodovico (1555-1619) Carrachi; ilk ikisi kardeş, üçüncüsü onların kuzenidir; *Angelo*: Michelangelo Buonarroti (1475-1564).

4 *Apollo*: (Apollon) Tanrılar arasında en Yunanlı olandır ve çoğunlukla (yanlış olarak) güneş tanrısı olarak bilinir.

5 *Merkür*: Romalıların ticaret tanrısı. Çoğunlukla ve yanlış olarak Yunanlıların haberci tanrısı Hermes'le karıştırılır.

6 *Justinian*: Flavius Petrus Sabbatius Justinianus (İ.Ö. 482-565); 527'de Roma İmparatoru olmuş, 528'de imparatorluğun Hadrianus'tan bu yana geçerli olmuş bütün yasalarını sınıflandırmak üzere bir komisyon kurmuştur. İlk *Codex Justinianus* 529'da yayınlanmıştır.

7 *Tribonian*: Tribonianus (öl. İ.S. 542/5). İlk Codex komisyonu üyelerinden olup, ikincisinin ve *Digesta* olarak bilinen klasik dönem yargıçlarından bölümler içeren derlemenin yönetmenidir.

XIII. BÖLÜM

1 *cülap*: Bir tür baharatlı müsekkin.

2 *Lisle*: Lille şehri, 1708 Aralığında Marlborough Dükü (bkz. VI. Kitap, XXI. Bölüm, Not 1) tarafından ele geçirilmiştir. Ancak bir sonraki göndermede

Sterne bütün Avrupa'da büyük bir kıtlığa yol açan kıştan söz ederken yanılmaktadır; bu kış 1710 değil, 1708-1709 kışıdır.

3 *a propos*: Zamanında, yerinde, uygun.

XIV. BÖLÜM

1 *Tully'nin ikinci Philippick'i*: Philipik'ler Cicero'nun (bkz. I. Kitap, II. Bölüm, Not 2) Tullius'un Julius Caesar'ın ölümünden sonra Marcus Antonius'u suçladığı söylevleridir. İ.Ö. 44 ve 43 yıllarında verilmişlerdir, özellikle ikincisi çok uzundur.

2 *BAMBİNO*: Çocuk.

XVI. BÖLÜM

1 *granado*: El bombası.

XVIII. BÖLÜM

1 *ülkede tek bir saat*: Burada *Saatçiler Tristram Shandy'nin Hayatı ve Görüşleri'nin Yazarına İsyan Ediyor* adlı yazarı bilinmeyen küçük bir kitapçığa göndermc yapılıyor. Londra'da 1760'ta yayımlanmıştır. Sterne'i yarı ciddi yarı şaka eleştirir.

2 *şömine fırıldağı*: Ocaklarda et kızartma çubuğunu sıcak hava cereyanından yararlanarak çeviren mekanizma.

XIX. BÖLÜM

1 *Lucian*: Samosata'lı (bugün Adıyaman'da Samsat) Lukianos (İ.S. yak. 120-180'den sonra). Retorikçi ve filozof. Diyalog biçimindeki yapıtlarıyla tanınır. Menippcusçu espri anlayışından, Pandomim'den ve Attika komedyasından etkilenmiştir. Çeşitli konularda seksen kadar yapıtı vardır.

2 *Rabelais*: François Rabelais (1483-1553). Fransisken tarikatı mensubu, fizikçi, hümanist. Yapıtlarının arasında Lukianos'un bir diyalogunun (kaybolmuş olan) Latince çevirisinin bulunduğu bilinir. En ünlü yapıtı *Gargantua ve Pantagruel*'dir (1532-1564). Sterne, bu yapıtın Sir Thomas Urquhart'ın başlayıp Peter Motteux'nun bitirdiği İngilizce çevirisinden yararlanmaktadır.

3 *Cervantes*: Miguel de Cervantes Saavedra (1547-1616). Sterne üzerindeki en büyük edebi etkilerden birinin kaynağı olan *Don Quixote*'nin yazarı.

4 *Ontoloji dağarcığı*: Ontoloji, metafiziğin nesnelerin varlığı ya da özü ile ilgilenen dalıdır.

XX. BÖLÜM

1 *Messina Kuşatması*: Messina 1719'da kuşatılmıştır.

2 *Agelastes*: "Ağırbaşlı ya da kasvetli kişi"; *Triptolemus*: Triptolemos, Grek mitolojisinde bir yargıç; *Phutatorius*: Latince kökenli, "çiftleştiren" anlamında.

3 *de fartandi et illustrandi fallaciis*: "Osurma ve Açıklama Yanlışları Üzerine" ya da belki, daha serbest çeviriyle, "Açıklama Yanlışları ve Osurma Üzerine."

4 *üç kere yetenekli eleştirmenler*: Sterne'in önsözündeki bu ithaf, *Gargantua ve Pantagruel*'deki "Yazarın Önsözü"nün parodisidir.

5 *Monopolos*: "Tekelci"; *Kysarcius*: "Göt öpen", muhtemelen Rabelais'nin Baise-cul'ünden (*Gargantua ve Pantagruel'*, II. x); *Gastripheres*: "Göbekli" (Sterne'in Grekçeden türettiği bir ad); *Somnolentius*: "Uykulu" ya da "Mahmur"

6 *Nova Zembla*: Nove Zemlya; Kuzey Buz Denizi'nde, Kuzeydoğu Rusya açıklarında iki büyük ada.

7 *muhakeme gücü*: Muhakeme gücü ile zekâ arasındaki farkı Locke, *Essay Concerning Human Understanding*'de (II. xi) tartışır.

8 *Merhamet melekleri ve Tanrının hizmetkârları*: *Hamlet*, I, iv., 39.

9 *Swedeland*: İsveç

10 *Angermania*: Angermanland; eskiden Doğu İsveç'in Bothnia Körfezi üzerindeki bir vilayeti.

11 *Carelia*: Karelya; Finlandiya'nın doğu bölgesi. 1721'de İsveç tarafından Rusya'ya terk edildi.

12 *Petersbourg*: St. Petersburg; Karelya kıstağı üzerinde 1703'te kuruldu. 1712-1917 yılları arasında Rusya'nın başkentiydi.

13 *Ingria*: Ingermanland; Finlandiya Körfezi'nin güneydoğu ucunda, St. Petersburg'u da içeren bölge. 1721'de Rusya'ya bağlandı.

14 *Tataristan*: Hazar Denizi'nin doğusunda uzanan Orta Asya Bölgesi.

15 *Suidas*: İ.S. 1000 dolayında derlenmiş önemli bir ansiklopedik sözlük olan *Suda*'nın Yunancalaştırılmış hali. Sterne'in eserin yazarı olarak andığı bu ad aslında eserin kendisini niteler.

16 *köpek yuvası*: Köprü altı, suyolu.

17 *Esculapius*: Aesculapius; Grek hekimlik tanrısı Asklepios'un Latinceleştirilmiş biçimi.

18 *John o'Nokes* ve *Tom o'Stiles*: Davalarda sık sık kullanılan kurgusal adlar.

19 *"zira bu takdire şayan..."*: Son ibare dışında *Gargantua ve Pantagruel*'den alınmıştır (III. xvi).

XXII. BÖLÜM

1 *Marston-Moor*: 2 Temmuz 1644'te İngiliz İç Savaşı sırasında York yakınlarında yapılan muharebe; parlamento ordusunun York'u kuşatmasını izleyen bu muharebede kralcı güçler ilk büyük yenilgiye uğramışlardır.

XXIII. BÖLÜM

1 *gerileyen gezegen*: Bkz. I. Kitap, XXI. Bölüm, Not 8. Astrolojinin özel önem atfettiği gezegen hareketlerinden biri.

XXIV. BÖLÜM

1 *Dunkirk*: Bkz. II. Kitap, VII. Bölüm, Not 1.

2 *Aristo*: (Bkz. I. Kitap, XIX. Bölüm, Not 11) Burada edebiyat eleştirisi alanındaki temel eseri *Poetika*'nın yazarı olarak anılmaktadır.

3 *Pacuvius*: Marcus Pacuvius (İ.Ö. yak. 220-130), bir zamanlar Roma'nın en önemli tragedya yazarı olarak bilinirdi.

4 *Bossu*: Bkz. bu kitapta XII. Bölüm, Not 2.
5 *Ricaboni*: Luigi Riccoboni (1675-1753). Aktör, oyun yazarı ve *Histoire du théâtre italien*'in (1728-1731) yazarı, ya da belki onun oğlu Francesco Antonio (1707-1772), *L'Art du Théâtre*'ın (1750) yazarı.
6 *Pompadour'un vis a vis*'si: Pompadour Markizi Jeanne Antoinette Poisson (1721-1764) Fransa Kralı XV. Louis'nin metresiydi; Fransızca "yüz yüze" anlamına gelen *vis à vis*, iki kişilik hafif arabalara verilen addı.
7 *Tyre*: Sur şehri. Büyük İskender İ.Ö. 332'de yedi ay boyunca kuşatma altında tuttu.
8 **VİNEA**: Kuşatmacıları koruyan siper.
9 *Marcellinus*: Ammianus Marcellinus (İ.S. yak. 330-395) Yunanistan doğumlu Romalı asker ve tarihçi. İ.S. 96-378 yıllarını kapsayan eseri Tacitus tarihinin devamıdır.
10 **BALLİSTA**: Mermi fırlatan makine.

XXV. BÖLÜM

1 *Alberoni*: Giulio Alberoni (1664-1752). İtalya doğumlu din ve devlet adamı. 1716'da İspanya'nın *de facto* başbakanı oldu. Sardunya (1717) ve Sicilya (1718) seferlerinde kişisel sorumluluk taşımamakla birlikte, başarısız bulunması nedeniyle 1719'da İspanya'dan sürgün edildi.
2 *Spires*: Güneybatı Almanya'da, şimdiki Speyer. 1689'da Fransız birliklerince yakılıp yıkıldı.
3 *Brisac*: Ren nehrinin sağ kıyısında, şimdiki Breisach am Rhein.
4 *Marki d'Hôpital*: Sterne'in yararlandığı Chambers'in *Cyclopaedia*'sındaki köprü maddesinde, Marki d'Hôpital ile İsviçreli matematikçi Bernouilli'nin (1654-1705) Leipzig'de (Lipsia) yayınlanan *Acta Eruditorum* için yazdıkları makalelerden söz edilmektedir.

XXVI. BÖLÜM

1 *Savoyard kutusu*: Gitara benzeyen, döndürülen bir tekerlekle çalman bir tür laterna.

XXIX. BÖLÜM

1 *boylamı tutturmak*: Denizde boylam hesabı 18. yüzyıl boyunca çok önemli bir sorun olmuştu. Ayrıca bkz. VIII. Kitap, XXXIII. Bölüm, Not 3.

XXX. BÖLÜM

1 *"Keseye..."*: Atasözü.

XXXI. BÖLÜM

1 *ikinci cildin elli ikinci sayfasındaki*: Elinizdeki baskıda s. 121'de.

XXXII. BÖLÜM

1 *Pantagruel*: Dev Gargantua'nın dev oğlu.

2 *Ennasin*: Pantagruel'in ziyaret ettiği, burnu sinek asına benzeyen insanların yaşadığı ada; *Gargantua ve Pantagruel*, IV. ix.

XXXIV. BÖLÜM

1 *ex confesso*: Kuşkusuz.

2 *Tribonius*: Tribonianus'un (bkz. bu kitapta XII. Bölüm, Not 7) hatalı yazılışı.

3 *Gregorius*: Günümüze bazı parçaları kalan *Codex Gregorianus*'un (İ.S. yak. 291) farazi yazarı. *Hermogenes* ya da *Hermogenian*: Tamamlayıcı bir yasa dizisi olan *Hermogenianus*'un (İ.S. yak. 293-294) farazi yazarı.

4 *Louis*: XIV. Louis; Des Eaux bir yazar değil, XIV. Louis'in 1669 tarihli "des caux et forêts" ("sular ve ormanlar hakkında") nizamnamesinin kısaltılmış başlığıdır. Sterne'in hatası, buradaki bilgileri aldığı Chambers'ın *Cyclopaedia*'sındaki "Yasa" maddesini yanlış okumasından kaynaklanmaktadır.

XXXV. BÖLÜM

1 *Bruscambille*: IV. Henri ve XIII. Louis döneminde Paris'te ünlenen yazar ve komedyen Deslauriers'nin tiyatroda kullandığı ad; *Prologues tant sérieux que facétieux* (1610), *Les fantaisies* (1612) ve *Les nouvelles et plaisantes imaginations*'un (1613) yazarı.

2 *inamorato*: Sevgi, âşık (erkek).

3 *Prignitz*: Muhtemelen Kuzeydoğu Almanya'daki Brandenburg'un bir bölgesi olan Prignitz'ten esinlenilerek kurgulanmış hayali bir otorite; *Scroderus* da hayali bir kişidir.

4 *Andrea Paræus*: Ambroise Paré (yak. 1509-1590). Seçkin Fransız doktoru ve modern cerrahinin babası.

5 *Bouchet'nin Akşam Konferansları*: *Les Sérées;* Guillaume Bouchet'nin (Sieur de Brocourt, 1513-1594) gündelik konular üzerine yaptığı bir dizi akşam konuşması; on altıncı yüzyıl Fransası'nda kırsal yaşamı canlı bir biçimde tasvir eder.

6 *Hafen Slawkenbergius*: Almancada "çanak" anlamına gelen *hafen* sözcüğüyle "cüruf" ya da "dışkı yığını" anlamına gelen *schlackenberg* sözcüğünden Sterne'in türettiği bir ad.

XXXVI. BÖLÜM

1 *Erasmus*: Desiderius Erasmus (?1466-1536). Hollandalı hümanist. Burada *Colloquia Familiaria*'nın (1518) yazarı olarak anılmaktadır. *Pamphagus* ve *Cocles* eserde "De Captandis Sacerdotis" başlıklı karşılıklı konuşmayı yapan kişilerdir.

2 *Tickletoby'nin kısrağı*: *Gargantua ve Pantagruel*'de (IV. xiii) Rahip Stephen Tickletoby'nin bindiği kısrak: "Manastırın kısrağı—henüz ehlileştirilmemiş bir kısrağa böyle diyorlardı". "Tickletoby", eseri İngilizceye çeviren Urquhart'ın "penis" sözcüğünü ima eden *Tappecue* adına bulduğu karşılıktır.

3 *İkinci Pön Savaşı*: İ.Ö. 218'de başlayan savaş.
4 *Ab urb. con.*: Yani *ab urbe condita* (şehrin kuruluşundan sonra); Romalıların kullandığı, Roma'nın İ.Ö. 753'teki kuruluşunu temel alan tarihleme biçimi.
5 *Paraleipomenon*: Bir metinde atlanan yerlerin ek olarak hazırlanmış listesi.
6 *ebrulu sayfa*: Okuyucu bu "ebrulu sayfadan alınacak derse nüfuz edemezdi", çünkü Sterne de matbaacı da ebrulama işlemini kontrol altında tutamadığından, sayfanın her kopyası farklı bir biçimde basılmaktaydı.
7 *siyah olanın:* I. Kitap'taki siyah sayfaya (55-56) gönderme.

XXXVII. BÖLÜM

1 *"Nihil me pœnitet hujus nasi"*: Bu burun beni rahatsız etmiyor.
2 *"Nec est cur pœniteat"*: Zaten rahatsız etmesi için bir neden de yok.

XXXVIII. BÖLÜM

1 *Disgrâzias*: Talihsizlikler.
2 *Whitfield*: George Whitefield (1714-1770). Ünlü vaiz ve Metodizmin Kalvinist kanadının önderi. Ruhun, Tanrı tarafından mı yoksa Şeytan tarafından mı yönlendirildiğini sezgisel olarak bilebileceğini ileri sürmüştür.
3 *prologomena*: *Prolegomena* (tekili: *prolegomenon*). Önsözler, sunuşlar.
4 *katakomb*: Yeraltı mezarlığı.
5 *Fransa Kralı dokuzuncu Francis*: Paré (bkz. bu kitapta XXXV. Bölüm, Not 4) gerçekte dört Fransa kralının (II. Henri, II. François, IX. Charles ve III. Henri) cerrahıydı. IX. Francis adında bir Fransa kralı yoktur.
6 *Taliacotius'un burunları*: İtalyan cerrah Gaspare Tagliacozzo (1545-1599) eski çağlarda Hintli cerrahların bulduğu, koldan alınan deri parçalarıyla burnun şeklinin değiştirilmesi yöntemini yeniden uygulamıştır.
7 *ad mensuram suam legitimam*: Uygun boyutla.
8 *Ponocrates ve Grangousier*: Sırasıyla, Paris'in vasisi ve Gargantua'nın babası.

XXXIX. BÖLÜM

1 *nemli kav*: İlk baskıda "ıslak kav"; değişiklik muhtemelen Sterne'e aittir.

XL. BÖLÜM

1 *medius terminus*: Mantıkta tasımın orta terimi; kanıtlamanın ya da çıkarımın temeli.
2 *Locke*: Söz konusu gözlem *Essay Concerning Human Understanding*'de yer alır (IV. xvii. 18).

XLI. BÖLÜM

1 *Grangousier'nin çözümü*: *Gargantua ve Pantagruel*, I. xl.

TRISTRAM SHANDY

Beyefendi'nin

Hayatı ve Görüşleri

Multitudinis imperitæ non formido judicia; meis tamen, rogo, parcant opusculis—in quibus fuit propositi semper, a jocis ad seria, a seriis vicissim ad jocos transire.

JOAN. SARESBERIENSIS,
Episcopus Lugdun.

IV. KİTAP

LONDRA:
Pall-Mall'da, R. ve J. DODSLEY tarafından basılmıştır.
M.DCC.LXI.

SLAWKENBERGİİ
FABELLA.*

VESPERA quâdam frigidulâ, posseriori in parte mensis Augusti, *peregrinus, mulo fusco colore insidens, manticâ a tergo, paucis indusijs, binis calceis, braccisque sericis coccinejs repletâ* Argentoratum *ingressus est.*

Militi eum percontanti, quum portus intraret, dixit, se apud Nasorum promontorium fuisse, Francofurtum proficisci, et Argentoratum, transitu ad fines Sarmatiæ mensis intervallo, reversurum.

Miles peregrini in faciem suspexit—Di boni, nova forma nasi!

At multum mihi profuit, inquit peregrinus, carpum amento extrabens, e quo pependit acinaces: Loculo manum inseruit; & magnâ cum urbanitate, pilei parte anteriore tactâ manu sinistrâ, ut extendit dextram, militi florinum dedit et processit.

Dolet mihi, ait miles, tympanistam nanum et valgum alloquens, virum adeo urbanum vaginam perdidisse; itinerari haud poterit nudâ acinaci, neque vaginam toto Argentorato, *habilem inveniet.—Nullam unquam habui, respondit peregrinus respiciens,—seque comiter inclinans—hoc more gesto, nudam acinacem elevans, mulo lentò progrediente, ut nasum tueri possim.*

Non immerito, benigne peregrine, respondit miles.
Nihili æstimo, ait ille tympanista, e pergamenâ factitius est.

Prout christianus sum, inquit miles, nasus ille, ni sexties major sit, meo esset conformis.
Crepitare audivi ait tympanista.
Mehercule! sanguinem emisit, respondit miles.

* *Hafen Slawkenbergius de Nasis* nadir ele geçirilebilir bir yapıt olduğundan, bilgili okurlarım sanırım aslının birkaç sayfasını olsun görmekten hoşnut kalacaklardır. Bu konuda fikir beyan etmekten yana değilim, ama gene de *Slawkenbergius*'un hikâye anlatırken kullandığı Latincenin felsefi Latincesinden daha özlü olduğunu—ve, bence, daha Latince olduğunu—belirtmek isterim. [*Sterne'in dipnotu.*]

SLAWKENBERGİUS'UN HİKÂYESİ.

AĞUSTOS ayının sonlarında, boğucu bir günü izleyen serin, ferahlatıcı bir akşamüstü, kara bir katıra binmiş ve sırtına içinde birkaç gömlek, bir çift papuç ve kızıl saten bir pantolon olan omuz çantasını vurmuş bir yabancı, *Strasburg* kentine girdi.

Kapıda, kendisini sorgulayan nöbetçiye, dağlık BURUNLAR Burnu'ndan gelmekte—ve *Frankfort*'a gitmekte olduğunu,—bir ay sonra bugün gene *Strasburg*'dan geçerek *Kırım Tataristanı*'na doğru yoluna devam edeceğini söyledi.

Nöbetçi başını kaldırıp yabancının yüzüne baktı—ömründe böyle bir burun görmemişti!

—Çok yararlı bir gezi oldu, dedi yabancı, sağ elini ucunda kısa bir kama asılı olan siyah kurdeleden kurtarıp cebine sokarak ve sol eliyle şapkasına fevkalade zarif bir biçimde dokunarak selamladı nöbetçiyi—cebinden çıkardığı bir florini avucuna koydu, ve katırını sürdü.

Ne üzücü, dedi nöbetçi, ufak tefek, cücemsi, eğri bacaklı davulcuya dönerek, böyle kibar bir kişinin kınını kaybetmiş olması—kınsız bir kamayla uzun süre seyahat edemez, üstelik *Strasburg*'da kamasına uygun bir kın bulması da mümkün değil.—Hiçbir zaman kını olmadı ki kamamın, diye yanıtladı onu yabancı, nöbetçiye dönüp elini şapkasına götürerek—bunu, diye sözünü sürdürdü çıplak kamasını havaya kaldırıp—bu arada katırı mahsustan rahvan gitmekteydi—burnumu savunabilmek için taşıyorum.

Buna değer doğrusu, soylu yabancı, dedi nöbetçi.

—Beş para etmez, dedi eğri bacaklı davulcu,—parşömen kâğıdından bir burun bu.

Ben nasıl iman etmiş bir Katoliksem—altı kat büyük de olsa—o da bir burun işte, dedi nöbetçi.

—Çatırdadığını duydum, dedi davulcu.

Yeminle, dedi nöbetçi, ben kanadığını gördüm.

Miseret me, inquit tympanista, qui non ambo tetigimus!

Eodem temporis puncto, quo hæc res argumentata fuit inter militem et tympanistam, disceptabatur ibidem tubicine & uxore suâ, qui tunc accesserunt, et peregrino prætereunte, restiterunt.

Quantus nasus! æque longus est, ait tubicina, ac tuba.

Et ex eodem metallo, ait tubicen, velut sternutamento audias.

Tantum abest, respondit illa, quod fistulam dulcedine vincit.

Æneus est, ait tubicen.

Nequaquam, respondit uxor.

Rursum affirmo, ait tubicen, quod æneus est.

Rem penitus explorabo; prius, enim digito tangam, ait uxor, quam dormivero.

Mulus peregrini, gradu lento progressus est, ut unumquodque verbum controversiæ, non tantum inter militem et tympanistam, verum etiam inter tubicinem et uxorem ejus, audiret.

Nequaquam, ait ille, in muli collum frœna demittens, & manibus ambabus in pectus positis, (mulo lentè progrediente) nequaquam ait ille, respiciens, non necesse est ut res isthœc dilucidata foret. Minime gentium! meus nasus nunquam tangetur, dum spiritus hos reget artus— ad quid agendum? ait uxor burgomagistri.

Peregrinus illi non respondit. Votum faciebat tunc temporis sancto Nicolao, quo facto, sinum dextram inserens, e quâ negligenter pependit acinaces, lento gradu processit per plateam Argentorati latam quæ ad diversorium templo ex adverssum ducit.

Peregrinus mulo descendens stabulo includi, & manticam inferri jussit: quâ apertâ coccineis sericis femoralibus extractis cum argenteo laciniato Περιζωματὲ, his sese induit, statimque, acinaci in manu, ad forum deambulavit.

Ne yazık, diye bağırdı eğri bacaklı davulcu, ne sen ne de ben dokunabildik ona!

Nöbetçi ile davulcu arasındaki bu konuşma süregiderken oradan geçmekte olan borazancı ile borazancının karısı da durmuş, yabancıya bakarak aynı konuyu tartışmaktaydılar.

Tanrı korusun!—Amma burun ha! dedi borazancının karısı, bir borazan kadar uzun.

Bir o kadar da canlı bir sesi var, dedi borazancı, hapşırmasından anlaşıldığı kadarıyla.

—Bir flüt kadar yumuşak, dedi karısı.

—Pirinçten yapılmış, dedi borazancı.

—Sosis ucu gibi,—dedi karısı.

Sana söyledim, dedi borazancı yeniden, pirinçten bir burun bu.

Dibini bulurum, dedi borazancının karısı, çünkü uyumadan önce parmağımla dokunacağım ona.

Yabancı, katırı çok yavaş ilerlediğinden, yalnızca nöbetçi ile davulcu arasında değil, borazancı ile borazancının karısı arasında geçen konuşmanın da her bir kelimesini duydu.

Hayır! dedi dizginleri katırın ensesine koyvererek ve ellerini göğsünde bir aziz gibi çaprazlayarak (bu arada katırı ağır ağır ilerlemekteydi), Hayır! dedi gözlerini göklere çevirip, dünyaya bir borcum yok benim—bunca hırpalanmadan ve umut kırıklığından sonra—yok, buna izin veremem, hayır! dedi. Tanrı bana güç verdiği sürece kimse burnuma dokunamaz—Dokunup da ne yapacaklar ki? dedi belediye başkanının karısı.

Yabancı, belediye başkanının karısının sözlerini dikkate almadı—aziz *Nicolas*'a yemin etmekteydi; yemini tamamladığında kollarını tıpkı onları çaprazlarken olduğu kadar ciddi bir edayla çözdü, sol eliyle dizginleri kavradı, bileğinden kamasının gevşekçe sallandığı sağ elini böğrüne soktu ve bir katırın gidebildiğince yavaş, *Strasburg*'un caddelerini birbiri ardınca katetmeye koyuldu—ve kader onu çarşı meydanında kilisenin karşısındaki büyük hana getirdi.

Yabancı, hana varır varmaz katırının ahıra çekilmesini, sırt çantasının içeri alınmasını buyurdu; sonra çantasını açtı, içinden önünde gümüş saçaklı (tercüme etmekten hicap duyarım) "şeyi" olan kırmızı saten pantolonunu çıkardı—önünde gümüş saçaklı torbası olan pantolonunu giydi ve kamasını eline aldığı gibi piyasa caddesinin yolunu tuttu.

Quod ubi peregrinus esset ingressus, uxorem tubicinis obviam euntem aspicit; illico cursum flectit, metuens ne nasus suus exploraretur, atque ad diversorium regressus est—exuit se vestibus; braccas coccineas sericas manticæ imposuit mulumque educi jussit.

Francofurtum proficiscor, ait ille, et Argentoratum quatuor abhinc hebdomadis revertar.

Bene curasti hoc jumentum (ait) muli faciem manu demulcens—me, manticamque meam, plus sexcentis mille passibus portavit.

Longa via est! respondit hospes, nisi plurimum esset negoti.—Enimvero ait peregrinus a nasorum promontorio redij, et nasum spéciosissimum egregiosissimumque quem unquam quisquam sortitus est, acquisivi!

Dum peregrinus hanc miram rationem, de seipso reddit, hospes et uxor ejus, oculis intentis, peregrini nasum contmplantur—Per sanctos, sanctasque omnes, ait hospitis uxor, nasis duodecim maximis, in toto Argentorato major est!—estne ait illa mariti in aurem insusurrans, nonne est nasus prægrandis?

Dolus inest, anime mi, ait hospes—nasus est falsus.—
Verus est, respondit uxor.—
Ex abiete factus est, ait ille, terebinthinum olet—
Carbunculus inest, ait uxor.
Mortuus est nasus, respondit hospes.
Vivus est, ait illa, —& si ipsa vivam tangam.

Votum feci sancto Nicolao, ait peregrinus, nasum meum intactum fore usque ad—Quodnam tempus? illico respondit illa.

Minime tangetur, inguit ille (manibus in pectus compositis) usque ad illam horam—Quam horam? ait illa.—Nullam, respondit peregrinus, donec pervenio, ad—Quem locum,—obsecro? ait illa—Peregrinus nil respondens mulo conscenso discessit.

Yabancı piyasa caddesinde henüz üç tur atmıştı ki, karşı kaldırımda durmuş ona bakmakta olan borazancının karısını fark etti—ve burnu yeniden gündeme gelebilir korkusuyla derhal geri dönüp hanın yolunu tuttu—soyundu, kızıl pantolonunu vs. çantasına koydu, katırının hazır edilmesini buyurdu.

Franckfort'a doğru yola çıkıyorum, dedi yabancı, bir ay sonra bugün *Strasburg*'da olacağım.

Umarım, diye sözünü sürdürdü yabancı, sol eliyle birazdan bineceği katırının alnını okşayarak, benim bu sadık köleme iyi davranmışsınızdır—beni ve sırt çantamı altı yüz fersah boyu gık demeden taşıdı, dedi ve katırın kıçına bir şaplak indirdi.

—Uzun bir yolculuk yapmışsınız efendim, diye onu yanıtladı hancı, insanın önemli bir işi olmasa—Hişşt! dedi yabancı, dağlık Burunlar Burnu'ndan geliyorum ve kendime, Tanrıya şükür, bir adamın edinebileceğinin en iyisini, en keyiflisini edindim.

Yabancı kendine ilişkin bu garip hikâyeyi anlatadururken, hancı ile hancının karısı gözlerini yabancının burnuna dikmiş, seyrediyorlardı;—azize *Radagunda*[1] aşkına, dedi hancının karısı kendi kendine, *Strasburg*'daki en büyük burunların bir düzinesini üst üste koysan gene de yarışamaz bununkiyle! öyle değil mi, diye fısıldadı kocasının kulağına, çok asil bir burun, değil mi?

Gerçek değil, sevgilim, dedi hancı,—yalancı bir burun o.—

Eminim gerçek bir burun, dedi karısı.—

Köknardan, dedi hancı,—çamsakızı kokusunu alıyorum.—

Üzerinde bir sivilce var, dedi karısı.

Ölü bir burun o, diye yanıtladı hancı karısını.

Hayır, canlı bir burun, dedi hancının karısı, ve ben de canlıysam eğer, ona dokunacağım.

Bugün aziz *Nicolas*'a yemin ettim, dedi yabancı, burnuma hiç kimse dokunamayacak, ta ki—Bu noktada yabancı duraklamış ve yukarı bakmıştı—Ta ki ne? dedi hancının karısı aceleyle.

Ona kimse, dedi yabancı, ellerini kenetleyip göğsünde çaprazlarken,—o zamana kadar—dokunamayacak. Hangi zamana? diye haykırdı hancının karısı.—Asla! asla! diye ünledi yabancı, ben oraya varana dek asla!—Tanrı aşkına, nereye? dedi hancının karısı. Yabancı tek bir söz etmeksizin katırını sürdü ve gitti.

Yabancı *Frankfort* yönünde henüz yarım fersah yol almamıştı ki, bütün *Strasburg* onun burnunu konuşmaktaydı, ortalık ayağa kalkmıştı. O sırada çalmaya başlayıp *Strasburg*'luları gündelik işlerine son vermeye çağıran *akşam duası* çanlarını kimseler duymadı—şehir arı kovanı gibi uğuldamaktaydı—kadın erkek, çoluk çocuk (bu arada *akşam duası* çanları sürekli olarak çalmaktaydı) oradan oraya koşuşturmakta,—bir kapıdan girip ötekinden çıkmakta,—bir o yana bir bu yana seyirtmekte—kâh düz, kâh çapraz gitmekteydiler—sokak aşağı, sokak yukarı—bir kemerin altından, bir kemerin üstünden—gördün mü? Gördünüz mü? Gördün mü? Ah, gördün mü? Kim gördü? Kim görmüş? Tanrı aşkına gören var mı?

Eyvahlar olsun! Ben akşam duasındaydım!—Ben çamaşır yıkıyordum, kola yapıyordum, yer siliyordum, yorgan dikiyordum—Tanrı yardımcım olsun, katiyen görmedim, katiyen dokunmadım—şehrin kapısında nöbetçi, çarpık bacaklı davulcu, borazancı ya da borazancının karısı olsaydım keşke—*Strasburg* şehrinin her sokağından, her sokağın köşe başından yükselen vaveyla buydu işte.

Yüce *Strasburg* şehrinde bu karmaşa, bu kargaşa süredursun, kibar yabancı, katırının sırtında, bütün bu olup bitenlerden bihaber, *Frankfort* şehrine doğru ilerlemekteydi—kırık dökük cümlelerle konuşmaktaydı, bazen katırıyla,—bazen kendi kendine,—bazen sevgili *Julia*'sıyla.

Ah, *Julia*, benim güzel *Julia*'m!—Yok, o devedikenini kemirmen için asla duramam—tam tadına bakacakken rakibimin şaibeli dili beni bu zevkten nasıl da mahrum etti.—

—Üff!—Eninde sonunda bir devedikeni—aldırma—akşama çok daha güzel bir yemek yiyeceksin.

—Memleketimden—dostlarımdan—senden—böylesine uzak.—

Zavallıcık, ne kadar da yordu bu yolculuk seni, haydi, canlan biraz—sırt çantamda topu topu iki gömlek, koyu kırmızı saten bir pantolon, ve de önü püsküllü bir—Sevgili *Julia*!

—Ama neden *Frankfort*?—beni gizlice yönlendiren, bu dolambaçlı ve bilinmedik yollara yönelten bir el mi var yoksa?

—Tökezliyor musun bir de! aziz *Nicolas* aşkına! Her adımda—bu hızla gidersek akşama zor varırız—

—Mutluluk mu—yoksa kaderin ve kanlı katillerin eline düşmek mi beni bekleyen?—Suçlanmadan, duyulmadan, dokunulmadan yok olmak mı yazılmış alnıma?—öyleyse eğer, neden *Strasburg*'da kalmadım?—Orada adalet—ama yemin etmiştin bir kez!—Haydi gel, içelim—*Aziz Nicolas* şerefine—ah, Julia!—Neden kulaklarını dikiyorsun öyle?—Sadece bir adam, vs.—

Yabancı işte böyle, kâh katırıyla, kâh Julia'yla konuşa konuşa yoluna devam etti ve sonunda bir hana vardı. Varır varmaz da katırından indi,—ona söz vermiş olduğu gibi, iyi bakılmasını tembihleyerek ahıra yolladı—içinde koyu kırmızı pantolonu vs. olan sırt çantasını aldı, akşam yemeği için bir omlet ısmarladı, saat on ikide yatağa girdi ve beş dakika içinde derin bir uykuya daldı.

Aşağı yukarı aynı saatte *Strasburg*'daki şamata da son bulmuş, *Strasburg*'lular sessizce yataklarına girmişlerdi—ama onlar yabancı gibi bedenlerini ya da beyinlerini dinlendiremediler, zira Periler Ecesi *Mab*[2] yabancının burnunu aldı ve boyutlarına hiçbir halel getirmeksizin, gece boyunca bir güzel kesip biçerek ve ondan çeşitli biçimlerde pek çok burun üreterek, *Strasburg*'da ne kadar adam varsa o kadar burun yapıvermişti. O sıralarda manastırının üst düzeydeki dört görevlisini, en kıdemli rahibesini, rahibeler meclisi başkanım, ikinci ilahicisini ve de şarkıcıbaşını yanma alıp etekliklerin belindeki yırtmaçlarla ilgili bir sorunu üniversiteye danışmak üzere *Strasburg*'a gelmiş olan *Quedlinberg*[3] başrahibesi—o gece hastalandı.

Kibar yabancının burnu, başrahibenin beynindeki kozalaksı bezin tepesine öylesine tüneyivermiş ve beraberindeki dört üst düzey rahibenin hayal güçlerini öylesine harekete geçirmişti ki, gece boyunca hiçbiri uyuyamadı—bütün gece dördü de yataklarında döndüler durdular—sabah kalktıklarında birer hortlak gibiydiler.

Aziz Francis'in üçüncü yolundan tövbekârların[4]—*Calvary* dağının rahibelerinin[5]—*Præmonstratense*'lerin[6]—*Clunien*'lerin*—*Carthusian*'ların[7] ve geceleri at kılından battaniyelere sarılıp uyu-

* *Hafen Slawkenbergius, Cluny*'de 940 yılında *Cluny* başrahibesi *Odo* tarafından kurulmuş olan *Cluny* Benedictine rahibelerini kastediyor. [*Sterne'in dipnotu.*]
Burgonya'daki Cluny manastırı 910 yılında Aquitaine'li William tarafından kurulmuştur. Manastırın ilk yöneticisi (İ.S. 910-927) Baume'li Berno'dur; 927-942 yıllarında bu görevi sürdüren Azize Odo'nun etkisi önemli olmakla birlikte, Cluny rahibeler manastırı ancak on birinci yüzyılın ortalarında kurulmuştur.

yan katı kurallı pek çok tarikata mensup rahibenin durumu, *Quedlinberg* başrahibesinin durumundan daha da kötüydü o akşam—yataklarında bir o yana bir bu yana, bir bu yana bir o yana dönüp durdular—kimi kendi kendini tırmalayıp etlerini kanatarak ölüp gitti—kimi kendini yataktan atıp canını zor kurtarabildi—herkes de o gece aziz *Anthony*[8] gelip onları ateşiyle yaktı sandılar—kısacası, akşam duasından sabah ibadetine dek, hiçbiri gözlerini bir an bile olsun kapatamadı.

Azize Ursula'nın rahibeleri[9] en akıllıcasını yaptılar—o gece hiç yatmadılar.

Ertesi sabah (yağlı çörekler[10] meselesini görüşmeye oturmuş olan) *Strasburg* başrahibi ve papazları ve *capitular*'lar[11] ve *domiciliar*'lar[12] Azize *Ursula*'nın rahibelerini örnek almadıklarına hayıflandılar.—Bir gece önceki telaş ve kargaşa yüzünden bütün fırıncılar hamurlarını mayalamayı unuttuklarından, ertesi gün *Strasburg*'da kahvaltılık tek bir yağlı çörek bulmak mümkün olamadı—katedralin her bir köşesinde bir mahşer günü hüküm sürmekteydi sanki—böyle bir huzursuzluk, böyle bir tedirginlik ve bu huzursuzluğun böylesine ısrarla sorgulanması, *Martin Luther*'in[13] fikirleriyle şehri alt üst edişinden bu yana, *Strasburg*'da ne duyulmuş ne de görülmüştü.

Eğer yabancı, burnunu tarikatların, dinsel kurumların vs. çanaklarına sokmak• cüretini gösterebilmişse, o burnuyla sivil halkın arasında ne şenlikler yarattığını varın düşünün! Yazmaktan yıpranmış kalemim bunu ifade etmekten âciz; ancak şu kadarını teslim etmeliyim ki (*diye haykırıyor* Slawkenbergius, *doğrusu ondan beklemediğim bir espri anlayışıyla*) dünya üzerinde vatandaşlarıma bu konuda bir fikir verebilecek pek çok teşbih düşünülebilir, ama onlar adına yazmış olduğum ve yaşamımın büyük bir bölümünü vakfettiğim bu risalenin sonunda—böyle bir teşbihin varlığını teslim etmekteysem de, onu arayıp bulmaya ne vaktim ne de niyetim olmadığını kabul etmeleri gerekmez mi? Şu kadarını söylemekle yetineyim: Yabancının *Strasburg*'luların hayal

• Bay *Shandy* hatipleri saygıyla selamlar—*Slawkenbergius*'un burada kullandığı mecazı değiştirdiği anlaşılmaktadır—bundan ötürü de suçludur;—Bay *Shandy* bir çevirmen olarak onun mecazına sadık kalmasını sağlamak için metin boyunca elinden geleni yapmıştır—ancak burada müdahale etmesi mümkün olamamıştır. [*Sterne'in dipnotu.*]

güçlerinde yarattığı karmaşa ve kargaşa öylesine yaygındı ki—*Strasburg*'luların beyinlerini öyle ele geçirmişti ki—hakkında öyle garip şeyler, öyle çok yönlü ve öyle çok yerde, öylesine bir belagatle konuşulmakta, öylesine yemin kasem anlatılmaktaydı ki, her şey, her konuşma, her ilgi, önünde sonunda gelip ona dayanmakta—*Strasburg*'da herkes—ister iyi ister kötü—ister zengin ister fakir—ister okumuş ister cahil olsun—her hoca ve her öğrenci—her hanım ve her hizmetçi—her şehirli ve her köylü, her rahibenin ve her fahişenin bedeni ondan bir haber almak *Strasburg*'daki her göz onu bir kez olsun görmek—*Strasburg*'daki her parmak—her başparmak ona dokunabilmek için yanıp tutuşmaktaydı.

Şimdi bütün bunlara ilaveten—her ne kadar bu denli dayanılmaz bir arzuya bir şeyler daha ilave etmek gerekli olmasa da—gerek nöbetçi, gerek eğri bacaklı davulcu, gerek borazancı, gerek borazancının karısı, gerek belediye başkanının dul karısı, gerek hancı gerekse hancının karısı, yabancının burnu konusundaki tanıklıkları ve tarifleri birbirini hiç tutmamakla birlikte, iki noktada birleşmekteydiler: Birincisi, yabancının *Frankfort*'a doğru yola çıkmış olduğu ve bir aydan önce *Strasburg*'a dönmeyeceğiydi; ikincisi, burnu ister gerçek olsun ister takma, yabancının kendisi bir güzellik abidesiydi—en zarif insanoğullarından biri!—Hem de çok nazik!—Pek eli açık—gönlü gani—*Strasburg* şehri kapısından içeri at sürerken öylesine kibar—kolunda sallanan kamasıyla at üstünde sokaklarda salınırken—koyu kırmızı saten pantolonuyla piyasa yolunda yürürken—öylesine aldırmaz bir alçakgönüllülük sergilemekte ve öylesine erkekti ki—onu görüp de gönülden vurulmayacak tek bir bakire düşünülemezdi (eğer burnu araya girmese).

Meraktan çatlayasıya çarpan bir yüreğin neler yapabileceğine aşina olanlar, *Quedlinberg* başrahibesinin ve en kıdemli rahibesinin ve rahibeler meclisi başkanının ve ikinci ilahicisinin o gün öğlen vakti heyecan içinde borazancının karısına haber salmalarını anlayışla karşılayacaklardır: Borazancının karısı, elinde kocasının borazanı—kuramının doğruluğunu ispat etmek için, o günlerin namus anlayışına elverdiğince uygun düşen bir alet—*Strasburg* yollarına döküldü—üç günden fazla duramadı şehirde.

Nöbetçiyle eğri bacaklı davulcu mu?—Kadim *Atina*'da bile onlarla yarışacak birisi yoktu doğrusu! Şehrin kapısını tutmuşlar, gelene geçene balkonlarından halka seslenen *Chrysippus*[14] ya da *Crantor*[15] misali bildiklerini bir bir anlatmaktaydılar.

Hancıya gelince, sol yanına seyisini almış, kâh sundurmanın altında kâh ahırın kapısında, o da bildiğini okumaktaydı; bu arada karısı daha mahrem bir ortamda, arka odalardan birinde sürdürmekteydi söyleşilerini: Herkes onların anlattıklarını dinlemek için akın akın yanlarına varmaktaydı—yok, öyle başıbozuk bir biçimde değil,—inancına, imanına göre, kimi birine kimi ötekine danışmak üzere sıraya girmişlerdi, sonuçta her bir *Strasburg*'lu bilgi edinmek için koşmuş gelmiş ve her bir *Strasburg*'lu edinmek istediği bilgiyi edinmişti.

Doğa felsefesiyle uğraşanların vs. ilgisini çekecektir: borazancının karısının *Quedlinberg* başrahibesiyle özel seansını tamamlayıp artık bildiklerini piyasa caddesinin orta yerinde bir tabure üzerine çıkarak halka okumaya başlamasıyla birlikte, öteki göstericilerin canı iyice sıkıldı;—zira, böylelikle *Strasburg* şehrinin en nezih kesimini ele geçirmiş oluyordu. Ama aleti *borazan* olan bir felsefe yayıcısının (diye haykırıyor *Slawkenbergius*) yanında hangi bilim adamı sesini duyurabilir ki!

Cahiller bu tür mahirane yollarla HAKİKAT'in küçük sarayında oturduğu kuyunun dibine inmekle meşgulken, bilgililer de kendi üsluplarınca onu diyalektik tümdengelim yoluyla yukarı pompalamakla meşguldüler—olgularla ilgilenmeden—akıl yürütüyorlardı.—

Belki de hiç kimse konuyu fakülteden[16] daha iyi aydınlatamazdı—bütün tartışmaları dönüp gelip *yumrular* ve ödemli şişler meselesine gelip dayanmamış olsaydı—oysa ki yabancının burnunun ne yumrularla ne de ödemli şişlerle bir ilgisi vardı.

Gene de, çocuk *in Utero*[17] iken böylesine heybetli ve türlü dokulardan oluşmuş bir kitlenin, ceninin dengesini altüst etmeksizin ve miadından dokuz ay önce kafa üstü düşmesine yol açmaksızın, burunda toplanıp birikmesinin mümkün olamayacağı tatmin edici bir biçimde kanıtlandı.—

—Muhalifler bu teoriyi kabul ediyor—ama sonuçlarını reddediyorlardı.

Eğer, diyorlardı, dünyaya gelmeden önce, henüz oluşmamış uzuvlarda ve güç merkezlerinde, (yumrular hariç olmak üzere) böyle bir burnun gereğince beslenmesi için yeterli atar ve toplardamar vs. sağlanmamış olsa, böylesi bir burun, sonradan düzenli bir biçimde büyüyemez ve beslenemezdi.

Buna, beslenme üzerine,—beslenmenin damarların genişlemesi ve kas dokusunun akla gelebilecek en büyük iriliğe ulaşıp öyle kalması üzerindeki etkisini ortaya koyan—ayrıntılı bir tezle cevap verildi.—Ve muzaffer bir teorinin verdiği coşkuyla, bir burnun insanın kendisi kadar büyümemesi için doğal hiçbir neden bulunmadığı öne sürüldü.

Bu teze karşı çıkanlar, insanın tek bir midesi ve bir çift akciğeri olduğu sürece bunun hiçbir zaman mümkün olamayacağı konusunda dünyaya teminat verdiler.—Zira, diyorlardı, mide yiyecekleri alıp besin maddesine çevirmekle görevli tek organ olduğundan—akciğerler de kan yapıcı tek makine olduğundan—iştahın gerektirdiğinden daha fazla çalışamazdı; ya da doğa, insanın midesini gereğinden fazla doldurabileceği ihtimalini göz önüne alarak, akciğerleri sınırlamıştı—makinenin büyüklüğü ve gücü belirliydi, belli bir zaman dilimi içinde ancak belli bir miktar işleyebilirdi—yani, ancak bir insan için yeterli miktarda kan üretebilirdi, daha fazlasını değil; işte bu yüzden, burun insan boyutlarına erişirse birisinden birinin ölmesi gerekirdi; ve her ikisi birlikte yaşayamayacağına göre, kaçınılmaz olarak, ya burun insandan ya da insan burnundan düşerdi.

Doğa kendisini bu gibi acil durumlara uydurur, diye haykırdı muhalifler—aksi halde, bütün bir mideye ve—bir çift sağlam akciğere sahip ama savaşta her iki bacağını da maalesef kaybetmiş bir *yarım* adam örneğine ne diyeceksiniz?—

Böyle biri aşırı kan toplanmasından ölürdü, diyordu ötekiler—ya da kan kusar ve iki ya da üç hafta içinde veremden göçüp giderdi—

—Gerçekte öyle olmuyor ama—diye cevap verdi muhalifler.—

Olmalı ama, dedi ötekiler.

Doğa ve doğanın neler yapabileceği konusuna meraklı ısrar-

lı araştırmacılar, uzun süre el ele vermiş olsalar da, burun konusunda, fakültenin kendisi gibi, ikiye ayrıldılar.

İnsan yapısının çeşitli organları arasında çeşitli amaç, görev ve işlevler doğrultusunda adil ve geometrik bir düzen ve oran bulunduğunu, bunun sınırlarının fazla aşılamayacağını, doğanın şaka yapsa bile bunu belli bir çerçeve içinde yaptığını hepsi kabul etmekteydi;—anlaşamadıkları, bu çerçevenin eninin, boyunun ya da çapının ne olabileceğiydi.

Mantıkçılar çözüme diğer okumuşların hepsinden daha fazla yaklaşmışlardı;—tartışmayı burun sözcüğüyle başlatıp burun sözcüğüyle bitiriyorlardı;—en yeteneklilerinden biri kavganın başlangıcında başını bir *petitio principii*'ye[18] çarpmamış olsaydı, tartışma derhal çözüme bağlanabilirdi.

Bir burun, diyordu bu mantıkçı, kan olmadan kanayamaz—yalnızca kan olması da yetmez—bu kanın onun içine damla damla akmasını sağlayacak bir dolaşım düzeneği gerekir—(bir ırmak damlaların daha sık aralıklarla damlamasından başka bir şey değildir, bunu da ekleyelim diyordu)—Ölümse, diye devam ediyordu mantıkçı, kan akışının durmasından ibarettir—

Bu tanımı reddediyorum—Ölüm ruhun bedenden ayrılmasıdır,—diyordu rakibi—O halde hangi silahla savaşacağımız konusunda anlaşamıyoruz, diyordu mantıkçı—Öyleyse tartışma bitmiştir, diyordu rakibi.

Sivillerin[19] tartışması daha da kısa sürüyordu; ortaya koydukları şey tartışmadan ziyade kararnameye benziyordu.

—Öyle muazzam bir burun, diyorlardı, gerçek bir burun olsaydı, uygar toplum içinde yer almasına asla izin verilmezdi—ve eğer sahteyse—topluma böyle sahte işaret ve belirtiler yüklemek toplumun haklarını daha da ciddi bir biçimde ihlal etmek olurdu ve bu yüzden bu buruna karşı daha da acımasız davranmak gerekirdi.

Buna karşı tek itiraz şuydu, eğer bu sav herhangi bir şeyi kanıtlıyorsa, o da sadece, yabancının burnunun ne gerçek ne de sahte olduğuydu.

Bu durum tartışmanın devamına olanak sağlıyordu. Kilise mahkemesi davavekilleri, ortada resmen yasaklanacak hiçbir şey olmadığını, çünkü yabancının *ex mero motu*[20] Burunlar Burnu'nda

bulunduğunu ve en uygunlarından birini edindiğini iddia ettiğini, vs. vs. öne sürmekteydiler.—Cevaben, Burunlar Burnu diye bir yerin var olmasının mümkün olmadığı, bilirkişinin böyle bir yerden haberdar olmadığı söylenmekteydi. *Strasburg* piskoposunun temsilcisi kilise davavekillerine arka çıktı ve konuyu atasözlerine dayalı ayrıntılı bir incelemeye binaen açıklayarak Burunlar Burnu'nun yalnızca alegorik bir ifade olduğunu ve doğanın kişiye uzun bir burun vermiş olmasından başka bir anlam taşımadığını açıkladı: Ve, bu engin bilgisine kanıt olarak, aşağıdaki otoriteleri* gösterdi. Söz konusu, bilirkişi, manastır ve kilise topraklarının imtiyazları konusunda ortaya çıkan bir anlaşmazlığı aynı gerekçelere dayanarak on dokuz yıl önce karara bağlanmamış olsa, davayı oybirliğiyle lehte sonuçlandıracaktı.

Tesadüf bu ya—burada hakikat adına bir talihsizliktir dememem gerekir, çünkü bir bakıma onun işini kolaylaştırdılar—*Strasburg*'daki iki üniversite—1538'de senato üyesi *Jacobus Sturmius*[21] tarafından kurulmuş olan *Luther*'ci üniversite ve *Avusturya* arşidükü *Leopold*'un[22] kurduğu Katolik üniversitesi,—bütün bu süre boyunca en derin bilgilerini (*Quedlinberg* başrahibesinin yırtmaçları olayı için ayırmaları gerekenin dışında) *Martin Luther*'in lanetlenmesi için seferber etmişti.

Katolik akademisyenler, ayın on ikinci evde—*Jüpiter, Mars* ve *Venüs*'ün üçüncü evde, *Güneş, Satürn* ve *Merkür*'ün de dördüncü evde—bulunduğu 1483 *Ekim*'inin yirmi ikinci günü, gezegenlerin zorunlu etkisinden dolayı—*Martin Luther*'in kaçınılmaz olarak lanetli biri olduğunu—ve bunun dolaysız sonucu olarak öğretilerinin de lanetli öğretiler olması gerektiğini *a priori* kanıtlama görevini üstlenmişlerdi.

* Nonnulli ex nostratibus eadem loquendi formulâ utun. Quinimo et Logistae & Canonistae—Vid. Parce Bar e Jas in d. L. Provincial. Constitut. de conjec. vid. Vol. Lib 4. Titul. 1. N. 7. quâ etiam in re conbpir. Om. de Promontorio Nas. Tichmak. ff. d. tit. 3. fol. 189. passim. Vid. Glos. de contrahend. empt. &c. nec non J. Scrudr. in cap. § refut. ff. per totum. cum his conf. Rever. J. Tubal, Sentent. & Prov. cap. 9. ff. 11, 12. obiter. V. et Librum, cui Tit. de Terris & Phras. Belg. ad finem cum, Comment. N. Bardy Belg. Vid. Scrip. Argentotarens. de Antiq. Ecc. in Episc. Archiv. fid. coll. per Von Jacobum Koinshoven Folio Argent. 1583, præcip. ad finem. Quibus add. Rebuff in L. obvenire de Signif. Nom. ff. fol. & de Jure, Gent. & Civil. de protib. alicna feud. per federa, test. Joha. Luxius in prolegom. quem velim videas, de Analy. Cap. 1,2, 3. Vid. Idea. [*Sterne'in dipnotu.*]

Sterne'in bu parodik dipnotunun hiçbir anlamı yoktur.

Luther'in yıldız haritası incelendiğinde, beş gezegenin aynı anda *Araplar*'ın dine ayırdıkları dokuzuncu evde akrep burcuyla* çakıştığı (bunu okuduğunda babam hep kafasını sallardı)—*Martin Luther*'in bu konuya hiç önem vermediği anlaşılıyordu—ve yıldız haritasının *Mars*'la kavuşma durumuna bakıldığında, aynı şekilde, küfür ve lanet içinde ölmüş olması gerektiği—ve rüzgârın onun (suça bulanmış) ruhunu önüne katıp cehennem ateşinden bir göle sürüklediği açıkça görülüyordu.

Luther'ci akademisyenlerin buna getirdikleri küçük itiraz, rüzgârın önüne katıp götürdüğü bir ruhun *22 Ekim* 1483'te[23] doğan bir başka adamın ruhu olması gerektiğiydi—*Mansfelt* bölgesindeki *İslaben* nüfus kütüğünden anlaşıldığı kadarıyla, *Luther 1483*'te değil, *84*'te ve *Ekim*'in *22*'sinde değil *Kasım*'ın 10'unda, yani *Martinmas* yortusunun arifesinde doğmuştu, zaten *Martin* adı da buradan geliyordu.

[—Çeviriye biraz ara vermem gerekiyor; aksi halde ben de, *Quedlinburg* başrahibesi gibi yataklara düşecek fakat bir türlü uyuyamayacağım—Okura babamın *Slawkenbergius*'un bu pasajını *Toby* amcama her zaman bir zafer edasıyla okuduğunu söylemeliyim—hayır, amcam *Toby*'ye karşı kazanılmış bir zafer edasıyla değil, çünkü o buna hiçbir zaman itiraz etmedi—bütün dünyaya karşı kazanılmış bir zafer edasıyla.

—Görüyorsun kardeşim *Toby*, derdi başını kaldırıp, "Hıristi-

* Hæc mira, satisque horrenda. Planetarum coitio sub Scorpio Asterismo in nonâ cœli statione, quam Arabes religioni deputabant, efficit Martinum Lutherum sacrilegum hereticim, christianæ religionis hostem acerrimum atque prophanum, ex horoscopi directione ad Martis coitum, religiosissimus obiit, ejus Anima scelestissima ad infernos navigavit—ab Alecto, Tisiphone et Magera flagellis ignеis cruciata perenniter.
—Lucas Gauricus in Tractatu astrologico de præteritis multorum hominum accidentibus per genituras examinatis. [*Sterne'in dipnotu.*]
Pierre Bayle'in (1647-1706) *Sözlük*'ündeki Luther maddesinden alınmış olan bu parçanın düzeltilmiş çevirisi şöyledir: "Bunlar gizemli ve ürkütücü şeylerdir. Arapların dine ayırdıkları dokuzuncu evde gezegenlerin Akrep takımyıldızı altında birleşmeleri Martin Luther'i dine saygısızlık eden bir kâfir, Hıristiyan dininin en acımasız ve en zındık düşmanı yapmaktadır; yıldız çizelgesinin Mars'la kavuşma konumu Luther'in yok olduğunu ve sefil ruhunun Alecto, Tisiphone ve Megera'nın ateşten kırbaçları altında ebediyen işkence görmek üzere cehenneme yelken açtığını göstermektedir.—Lucas Gauricus'un *Birçok kişinin doğum tarihlerine göre geçmişteki talihsizlikleriyle ilgili astrolojik inceleme*'si. Gauricus: Civitâ Ducale Piskoposu (1476-1558), matematikçi ve astrologdu.

yan adları o kadar da anlamsız şeyler değil;"—*Luther*, *Martin*'den başka bir adla anılsaydı, ebediyete dek lanetlenirdi.—*Martin* adını, diye eklerdi, iyi bir ad addettiğim için değil—hiç de değil—ama kişiliksiz bir addan daha iyi, ve ona küçük—evet küçücük de olsa, görüyorsun ki yararı dokunuyor.

Babam bunun tezini dayandıracağı zayıf bir mesnet olduğunu, en iyi mantıkçının ona gösterebileceği kadar iyi biliyordu—ama insanın öyle garip zaafları vardır ki, bunlardan biri önüne çıktığında hayatı pahasına da olsa onu kullanmadan edemez; bu yüzden, *Hafen Slawkenbergius*'un Onlukları, tercüme etmiş olduğum gibi pek çok eğlenceli hikâyeyle dolu olsa da, babamın tekrar tekrar okumaktan olağanüstü keyif duyduğu tek bir hikâye vardı, çünkü bu hikâye onun en garip tezlerinden ikisini bir arada—ADLAR ve BURUNLAR konusundaki tezlerini—desteklemekteydi.—Şu kadarını söyleyeyim, *İskenderiye* kitaplığındaki[24] tüm kitapları okuyabilirdi—eğer kader onları yok etmemiş olsaydı—ama gene de kafasına iki çivi gibi eşzamanlı olarak saplanan böyle bir kitap ya da bir bölüm bulamazdı.]

Strasburg'un iki üniversitesi şu *Luther*'in rüzgârın önüne katılıp cehennemdeki ateşten göle yollanışı meselesinde çekişip duruyorlardı. Protestan akademisyenler onun Katolik akademisyenlerin iddia ettiği gibi rüzgârı arkasına alıp yelken açmadığını kanıtlamışlardı; herkesin bildiği gibi, rüzgâr yönünde yelkenleri fora etmek diye bir şey olamazdı,—yelken açmış olması halinde, rotasından kaç derece uzaklaşmıştı; *Martin*, burnu dolaşmış mıydı, yoksa kıyıya mı vurmuştu; bunlar en azından bu tür DENİZCİLİK'ten anlayanlar için fevkalade eğitici olduğu için, yabancının burnunun büyüklüğüyle ilgilenmek yerine bu doğrultudaki araştırmalarını sürdürmüşlerdi; ama dünyanın dikkati yabancının burnunun büyüklüğü üzerinde yoğunlaşmıştı—onların araştırmaları umurunda değildi.—

Quedlinburg başrahibesi ve onun üst düzey dört görevlisi için dur durak yoktu; yabancının burnunun büyüklüğü vicdanları kadar muhayyilelerini de meşgul ediyordu—Yırtmaç olayı büyümedi—Matbaacılara kalıplarını dağıtmaları emredildi—ve tartışmalar sona erdi.

İki üniversitede de burnun hangi tarafında yer alacaklarına

karar verecek olan—en veciz biçimde ifade etmek gerekirse—tepesinde ipek bir püskül olan dört köşeli bir şapkaydı.

Bu aklı aşar, diye haykırıyordu bir taraftaki akademisyenler.

Bu aklın berisinde, diye haykırıyordu ötekiler.

Bu bir iman sorunu, diye bağırıyordu biri.

Saçmalık, diyordu öteki.

Olabilir, diye bağırıyordu biri.

Asla olamaz, diyordu öteki.

Tanrının gücü sonsuzdur, diye haykırıyordu Buruncular,—o her şeye kadirdir.

Hiçbir şey yapamaz, diye yanıtlıyordu Karşı-buruncular, çelişkileri ima ederek.

O, maddeyi düşünme kudretiyle donatabilir, diyordu Buruncular.

Domuz kulağından kadife şapka yapabileceğiniz kadar, diye yanıtlıyordu Karşı-buruncular.

İki kere ikiyi beş yapabilir, diyordu Katolik akademisyenler.—Yanlış, diyordu rakipleri.—

Sonsuz güç sonsuz güçtür, diyordu burnun *gerçekliğini* savunanlar.—O güç ancak mümkün olabilir olanı gerçekleştirir, diye cevap veriyordu *Luther*'ci akademisyenler.

Tanrı aşkına, diye haykırıyordu Katolik akademisyenler, O, eğer uygun görürse, *Strasburg* çan kulesi kadar büyük bir burun yapar.

Strasburg Katedrali'nin çan kulesi dünya yüzündeki en büyük ve en uzun kilise kulesi olduğundan, Karşı-buruncular 575 geometrik ayak uzunluğunda bir burnu en azından orta boyda bir adamın taşıyamayacağını ileri sürdüler—Katolik akademisyenler taşıyabileceğine yemin ediyorlardı—*Luther*'ciler Hayır, diyorlardı;—taşıyamaz.

Bu derhal, Tanrının ahlaksal ve doğal nitelikleri üzerine uzun bir tartışma başlattı—ve tartışma onları kaçınılmaz olarak *Thomas Aquinas*'a,[25] *Thomas Aquinas*'ı da şeytana havale etti.

Tartışmalarda artık yabancının burnundan söz edilmez olmuştu—o artık onları sağ salim okullu ilahiyatın körfezine götürecek bir fırkateyndi,—rüzgârı arkalarına alıp yelken açtılar.

Hararet, hakiki bilgi eksikliğiyle doğru orantılıdır.

Vasıflar, vs. konusundaki tartışmalar *Strasburg*'luların hayal gücünü soğutmamış, tersine daha da alevlendirmişti—Konuyu ne kadar az anlarlarsa merakları o kadar artıyordu—hevesleri kursaklarında kalmıştı—bir tarafta kendi akademisyenleri—*Parşömenciler*, *Pirinççiler*, *Çamsakızcılar*—öteki tarafta Katolik akademisyenler, şişenin kehanetinin peşindeki *Pantagruel* ve arkadaşları[26] gibi, gemilerine binip gözden kaybolmuşlardı.

—Zavallı *Strasburg*'lular sahilde kalmışlardı!

—Ne yapmalı?—Gecikmemeli—sesleri yükseldi—herkes şaşkınlık içindeydi—şehir kapıları açıldı.—

Talihsiz *Strasburg*'lular! doğanın deposunda—bilginin sandık odasında—şansın muazzam cephaneliğinde—merakınıza işkence etmek, arzularınızı dayanılmaz kılmak, duygularınızla oynamak üzere kaderin seferber etmediği tek bir silah kalmamış mıydı? Teslim oluşunuzu mazur göstermek için değil—size bir övgü yazmak için daldırıyorum kalemimi mürekkebe. Bunca beklentiyle perişan olmuş—yirmi yedi gün boyunca ne yemiş, ne içmiş, ne uyumuş, ne dua etmiş, ne dinin ve doğanın çağrılarına kulak asmış, bütün bunlara bir gün daha fazla dayanabilmiş başka bir şehir var mı dünyada?

Kibar yabancı yirmi sekizinci gün *Strasburg*'a dönmeye söz vermişti.

Yedi bin fayton (*Slawkenbergius* rakamlarda bir hata yapmış olmalı) 7000 fayton—15000 tek atlı araba—20000 yük arabası, hepsi de tıklım tıklım senatörler, müsteşarlar, şehrin ileri gelenleri ve memurlarla dolu—hemşireler, dullar, karılar, bakireler, kilise heyeti üyeleri, kapatmalar, hepsi kendi arabalarında—alayın en önündeki arabada, en kıdemli rahibesi, rahibeler meclisi başkanı ve ikinci ilahicisiyle birlikte *Quedlinburg* başrahibesi, onun solunda heyetinin dört üst düzey görevlisiyle *Strasburg* başrahibi—geri kalanlar karman çorman onları izlemeye çalışıyor; kimi at üstünde—kimi yaya—kimi çekilerek—kimi itilerek—kimi *Ren* üzerinden—kimi bu yoldan—kimi şu yoldan—herkes şafak vakti kibar yabancıyı karşılamak üzere yollara döküldüler.

Hikâyemin katastrofuna doğru hızla ilerlemekteyiz—*Katastrof*[27] diyorum (diye haykırıyor *Slawkenbergius*) çünkü bölümleri gerektiği gibi düzenlenmiş bir hikâye, bir DRAM'ın *Katastrof*'un-

dan ve *Peripeitia*'larından[28] seve seve yararlanmakla kalmaz, kendisini oluşturan bütün temel ve tamamlayıcı parçalardan da yararlanır—bir dramın—ilk kez *Aristo*'nun saptadığı sıra içinde art arda gelen ve birbirini doğuran—*Protasis*,[29] *Epitasis*,[30] *Katastasis*,[31] ve *Katastrof* ve *Peripeitia* bölümleri vardır—bunlar yoksa eğer, diyor *Slawkenbergius*, insan o hikâyeyi anlatmaktan vazgeçip kendine saklasın daha iyi.

On onluğumun içindeki onar hikâyede de ben *Slawkenbergius*, bu kurala, yabancı ile burnu hakkındaki bu hikâyede olduğu gibi sadık kaldım.

—Yabancının nöbetçiyle ilk konuşmasından koyu kırmızı saten pantolonunu çıkarıp *Strasburg* şehrini terk edişine kadarı *Protasis*, yani giriş bölümüydü—bu bölümde *Personæ Dramatis*' te yer alan karakterler sergilendi ve konu yavaş yavaş belirmeye başladı.

Olayların tam olarak ortaya çıkıp belirginlik kazandığı, genellikle 2. ve 3. perdeleri oluşturan ve *Katastasis* denen doruk noktasına kadar süren *Epitasis*, hikâyemde herkesin bir şeylerle meşgul olduğu bölümü, yani yabancının burnu üzerine ilk gece kopan gürültü ile borazancının karısının piyasa yerinde anlattıklarının sonuna kadar olan bölümü kapsıyordu; âlim kişilerin tartışmaya başlamalarından—akademisyenlerin *Strasburg*'luları ıstıraplar içinde sahilde yapayalnız bırakarak denize açılmalarına kadar olan bölüm ise, beşinci perdede patlayacak olan olay ve tutkuların olgunlaştığı *Katastasis* bölümüydü.

Bu bölüm, *Strasburg*'luların *Frankfort* yoluna dökülmeleriyle başlayıp, esrarın çözülerek kahramanın ajitasyon durumundan (*Aristoteles*'in deyimidir) huzura kavuşma ve sükûnet bulma durumuna geçmesiyle biter.

Bu, diyor *Hafen Slawkenbergius*, hikâyemin *Katastrof* ya da *Peripeitia* bölümünü oluşturur—ki şimdi anlatacağım da odur.

Yabancıyı perdenin arkasında uyurken bırakmıştık—şimdi sahneye çıkıyor.

—Neden kulaklarını dikiyorsun öyle?—Sadece at üstünde bir adam—yabancının katırına söylediği son sözler bunlardı. Sahibinin söylediği bu sözleri katırın ciddiye aldığını o zaman okuyucuya söylemek uygun düşmezdi; *eğer*'lerle, *ne var ki*'lerle engellenmeden, yolcunun yoluna gitmesine izin vermek gerekiyordu.

Yolcu o gece *Strasburg*'a ulaşmak için acele etmekteydi.—Ne kadar aptalım, dedi kendi kendine bir fersah daha yol aldıktan sonra, bu gece *Strasburg*'a nasıl varabilirim ki!—*Strasburg!*—Büyük *Strasburg!*—*Alsatia*'nın başşehri *Strasburg!* İmparatorluk şehri *Strasburg!* Özerk devlet *Strasburg!* Dünyanın en iyi askerlerinden oluşmuş beş bin alayı barındıran *Strasburg!*—Heyhat! Şu anda *Strasburg* kapılarına varabilmiş olsaydım—bir dukaya—hatta bir buçuk dukaya bile—içeri giremezdim—bu çok fazla—neresi olduğunu bilmediğim bir yerde yatmaktansa—ya da kaç para isteyeceklerini bilmediğim bir yere gitmektense—önünden geçtiğim son hana dönsem daha iyi olacak. Kafasından bu düşünceler geçen yolcu, atının başını çevirdi ve yabancının odasına çekilmesinden üç dakika sonra aynı hana girdi.

—Domuz pastırması ve ekmek var, dedi hancı—bu gece on bire kadar üç yumurtamız da vardı—ama bir saat önce gelen bir yabancı omlet istedi; artık hiçbir şeyimiz yok.—

Heyhat! dedi yolcu, canımdan bezdim, gözüm yataktan başka bir şey görmüyor—*Alsatia*'nın en yumuşak yatakları kadar yumuşak bir yatağım var, dedi hancı.

—Yabancı, diye devam etti, o yatakta uyuyabilirdi, zira o benim en iyi yatağım, ama o kocaman burnu yüzünden yatamadı—içine sümkürür diye mi yani, dedi yolcu—Hayır, değil, diye haykırdı hancı—Açılır kapanır bir yatak olduğundan, *Jacinta*, dedi hizmetçiye doğru bakarak, burnunu o yana bu yana döndürebileceği kadar büyük olmadığını düşündü—Neden? diye haykırdı yolcu—Öyle uzun bir burun ki, diye cevap verdi hancı.—Yolcu gözlerini *Jacinta*'ya dikti, sonra yere çevirdi—sağ dizinin üzerine çömeldi—elini göğsüne götürdü,—Benimle alay etme, dedi tekrar ayağa kalkarken.—Alay etmiyorum, dedi *Jacinta*, muhteşem bir burun!—Yolcu yeniden dizinin üzerine çöktü—elini göğsüne götürdü—gözlerini göğe çevirip, Tanrım, dedi, kutsal yolculuğum nihayet sona erdi,—*Diego* bu!

Yolcu, *Strasburg*'dan yola çıkan yabancının o gece katırını sürerken sık sık andığı *Julia*'nın kardeşiydi ve kız kardeşinin isteği üzerine yabancıyı aramaya çıkmıştı. *Valadolid*'den[32] kız kardeşiyle birlikte yollara düşmüş, *Pirene* dağlarını aşıp *Fransa*'ya varmış, ve ancak bir âşığın izleyebileceği dikenli izleri sürüp, do-

lambaçlı ve sert kavisli yollardan geçerek nice karışık yumağı çözmüştü.

—*Julia* bu yolculuğa dayanamamış—*Lyons*'dan öteye bir adım daha atamamıştı; orada herkesin sözünü ettiği—ama pek azının yüreğini sızlatan—yürek yorgunluğundan hastalanmış, ama *Diego*'ya bir mektup yazacak gücü bulabilmişti. Kardeşine onu bulmadan dönmemesi için yalvaran ve yazdığı mektubu onun eline veren *Julia*, ardından yatağa düşmüştü.

Fernandez (*Julia*'nın kardeşinin adı buydu)—açılır kapanır yatak *Alsace*'taki herhangi bir yatak kadar yumuşak olsa da, o gece gözlerini bir an bile yumamadı. Gün ışır ışımaz kalktı, *Diego*'nun da kalktığını duyunca odasına girip kız kardeşinin emanetini teslim etti.

Mektup şöyleydi:

Bay DIEGO.

"Burnunuz hakkındaki kuşkularımda haklı olsam da olmasam da—şimdi bunu sorgulamanın zamanı değil—kuşkularımı bir kez daha sınamaya gücüm olmadığımı belirtmeliyim.

"Artık penceremin altına gelmemenizi söylemek üzere *Duena*'mı[33] size gönderdiğim zaman kendimi ne kadar da az tanıyormuşum; ya da sizi, *Diego*, kuşkularıma son vermek için *Valadolid*'de bir gün daha kalmayacağınızı düşünecek kadar az mı tanıyormuşum?—Aldatıldığım için terk edilmem mi gerekiyordu, *Diego*? peki, kuşkularımda haklı olsam da olmasam da, sözlerimi ciddiye alıp beni sizin yaptığınız gibi kararsızlık ve kederler içinde bırakmak kibarca bir davranış mıydı?

"Julia'nın buna nasıl üzüldüğünü—bunu, mektubu size verdiğinde kardeşim anlatacaktır size: Size o alelacele yazılmış notu gönderdiğine *Julia*'nın nasıl pişman olduğunu—nasıl heyecanlı bir telaşla günler ve geceler boyu pencereye koşup *Diego*'nun gelmeyeceği yollara gözlerini diktiğini söyleyecektir.

"Şehirden ayrıldığınızı duyduğunda *Julia*'nın nasıl çöktüğünü—yüreğinin nasıl dağlandığını—nasıl acınası bir sesle inlediğini—başının nasıl önüne düştüğünü anlatacaktır size. Ah *Diego!* sizi bulmaya çalışırken attığım yorgun adımlar sırasında kaç kez kardeşimin beni elimden tutup kaldırması gerekti! Arzu beni

gücümün yettiğinden ne kadar da uzaklara taşıdı—kaç kez ah benim *Diego*'m! diye haykırmaktan başka bir şeye güç bulamayarak kardeşimin kollarına yığıldım—ah *Diego*'m benim!

"Eğer tavırlarınızdaki kibarlığı kalbinizde de taşıyorsanız, handiyse benden uzaklaştığınız hızla, gene bana dönersiniz—ne kadar acele ederseniz edin, beni tükenmiş bulacaksınız.—Bu acı bir gidiş, *Diego*, ama ah! daha da acı olan, ölürken bile *ku*—."

Daha fazla devam edememişti.

Slawkenbergius'un *kuşku duymak* diye biteceğini tahmin ettiği cümleyi tamamlamaya *Julia*'nın gücü yetmemişti.

Kibar *Diego*'nun kalbi mektubu okurken yerinden fırlayacak gibiydi—hemen katırının getirilmesini ve *Fernandez*'in atının eyerlenmesini buyurdu; ve böyle çapraşık durumlarda nesir nazmın yerini tutamayacağı için—bizi *dertlere* olduğu kadar çarelere de yönlendiren tesadüfün pencereye fırlattığı bir odunkömürü parçasını eline alan *Diego*—seyis katırını hazır ederken,—aklına düşenleri duvara yazdı.

LİRİK ŞİİR

Tuşlara vuran Julia'm olmadıkça,
Sert ve uyumsuzdur aşkın notaları,
Yalnızca onun yumuşak hareketleri
Kalbi okşayan elleri-
-nin dokunabildiği parça
Ahenkli gelgitleriyle yönetir biz erkekleri.

2.

Ah Julia!

Dizelerin lisanı çok doğaldı—çünkü hiç de amaca hizmet etmiyorlardı, diyor *Slawkenbergius*, şiirin yarım kalmış olması çok yazık. Bay *Diego* şiir düzmekte yavaş olduğundan mıdır—yoksa seyis katır eyerlemekte hızlı olduğundan mıdır bilemeyiz ama—şurası kesin ki, *Diego* ikinci kıta için hazır olmadan önce, *Diego*'nun katırı ile *Fernandez*'in atı hanın kapısında alesta bekliyorlardı; böylece şiiri bitiremeden, hayvanlarına binip yola koyuldu-

lar, *Ren*'i geçtiler, *Alsace*'ı katettiler, *Lyons*'a yöneldiler, ve *Strasburg*'lularla *Quedlinberg* başrahibesi daha henüz geçit alayını oluşturmadan *Fernandez*, *Diego* ve *Julia*'sı, *Pirene* dağlarını geçip salimen *Valadolid*'e vardılar.

Coğrafya konusunda bilgili okurlara, *Diego İspanya*'dayken kibar yabancıyla *Frankfort* yolunda karşılaşılamayacağını söylemek gereksiz; şu kadarını söylemek yeterli olacak—*Strasburglular* karşı durulmaz arzuların en güçlüsü olan merakın esiri olmuşlardı; evlerine dönmeye razı olmadan önce, içlerini yakan bu fırtınalı tutkunun pençesinde, üç gün üç gece *Frankfort* yolunu gözleyerek bir o yana bir bu yana koşturup durdular—Ama heyhat! özgür bir halkın başına gelebilecek olayların en acıklısı onları bekliyordu.

Strasburglular olayındaki bu dönüşüm sık sık anlatıldığı halde çok az anlaşıldığı için, on sözcükle dünyaya onun bir açıklamasını yapıp, diyor *Slawkenbergius,* hikâyemi bitireceğim.

Herkes Monsenyör *Colbert*'in[34] emriyle kaleme alınan ve 1664 yılında yazılı olarak on dördüncü *Lewis*'nin ellerine teslim edilen büyük Evrensel Monarşi sistemini bilir.

Yine çok iyi bilinir ki, bu sistemin çeşitli tali hedeflerinden biri de, *Almanya*'yı huzursuz edebilmek için, *Suabia*'ya[35] her zaman girebilmek olanağına sahip olmak üzere *Strasburg*'u ele geçirmekti—ve bu plan uyarınca *Strasburg*, ne yazık ki, onların eline düştü.

Bu ve benzeri dönüşümlerin gerçek nedenlerini ortaya çıkarmak pek az kişiye kısmet olur—Sıradan insanlar bunları erişilemez görür—Devlet Adamlarıysa önemsemezler—Hakikat (bir kez için olsun) ikisinin ortasında.

Özgür bir şehir için halkının onuru ne ölümcül bir şey! diye feryat ediyor bir tarihçi—*Strasburglular* bir imparatorluk garnizonunu şehirlerinde barındırsalar özgürlüklerinin kısıtlanacağını düşünüyorlardı—bu yüzden de bir *Fransız* garnizonunun eline düştüler.

Strasburglular'ın kaderi, diyor bir başka tarihçi, bütün özgür halklara paralarını boş yere harcamamaları için bir uyarı olmalıdır—giderleri gelirlerinden daha fazlaydı—bu yüzden vergiler ağırlaştı, güçlerini tükettiler, ve sonunda o kadar zayıf bir halk haline geldiler ki, kapılarını kapalı tutacak güçleri kalmadı—*Fransızlar* da kapıyı itip içeri girdiler.

Heyhat! heyhat! diye feryat ediyor *Slawkenbergius,* kapıları zorlayan *Fransızlar* değil, MERAK'tı—aslında, *Strasburglular* erkek, kadın, çoluk çocuk, hep birlikte yabancının burnunun peşine düşüp dışarı çıkınca—her zaman pusuda bekleyen *Fransızlar*—her biri kendi burnunun dikine şehre girdiler.

O zaman da ticaret ve üretim çöktü—ama ticari kafaların sandığı nedenlerle değil;—tek neden, burunları kafalarının tepesine dikilecek kadar havaya kalkan *Strasburglular*'ın iş göremez hale gelmiş olmalarıydı.

Heyhat! heyhat! diye haykırıyor *Slawkenbergius,*—BURUNLAR yüzünden kazanılan—ya da kaybedilen—ne ilk kaleydi bu—ne de, korkarım, sonuncusu olacak.

Slawkenbergius'un HİKÂYESİ'nin
SONU.

I. Bölüm

BURUN konusunda babamın muhayyilesinde bunca bilgi akar dururken ve bunca ailevi önyargıyla birlikte—ve yine bunların yanı sıra akıp duran onarlık on cilt hikâyeyle—böyle hassas bir durumda—o burun gerçek burun olabilir miydi?—Babam gibi inceliklerle donanmış birisi böyle bir sarsıntıya—ister alt katta olsun, ister üst katta—tasvir ettiğim pozisyon dışında herhangi bir pozisyonda katlanamazdı.

—Kendini defalarca yatağa at—ama bunu yapmadan önce yatağın yanındaki iskemleye bir ayna yerleştirmeyi ihmal etme.—Fakat yabancının burnu gerçek bir burun muydu—yoksa sahte bir burun mu?

Bunu önceden açıklamak, Madam, Hıristiyanlık âleminin en iyi hikâyelerinden birini mahvetmek olurdu. Şimdi anlatacağım hikâye, onuncu onluğun onuncu hikâyesidir.

Bu hikâye, diye haykırıyor *Slawkenbergius,* biraz böbürlenerek, yapıtımı taçlandırmak amacıyla en sona saklanmıştır. Onu anlattığımda, ve okur onu baştan sona okuduğunda—bu her ikimiz için de kitabı kapatma vaktinin geldiği büyük an olacaktır;

çünkü onun peşinden gelecek, diye devam ediyor *Slawkenbergius*, başka hikâye bilmiyorum.

—Ne hikâye ama!

Fernandez'in kibar yabancıyı kardeşi *Julia* ile odasında yalnız bıraktığı *Lyons*'daki handa gerçekleşen ilk görüşmeyle başlayan bu hikâye benim tarafımdan yeniden yazılmıştır.

Diego ile *Julia*'nın
KARIŞIK HALLERİ.

Aman Tanrım! sen ne garip bir yaratıksın *Slawkenbergius!* kadın kalbinin kaprislerini nasıl da ilginç bir açıdan gözler önüne sermişsin! bu nasıl tercüme edilebilir? gene de *Slawkenbergius*'un bu hikâyesi ve kıssadan hissesinin nefaseti dünyanın takdirine sunulacaksa—birkaç cildin tercüme edilmesi gerekir.—Gerçi, bu güzel bir *İngilizce*'yle nasıl ifade edilebilir, en ufak bir fikrim yok. Böyle bir tercüme için, özellikle bazı pasajları çevirebilmek için, insanın altıncı duyuya sahip olması gerekir.—Doğal tonun beş nota altında, yavaş, hafif, sade bir sohbetin parlak gözbebekselliği ile ne kastedilmiş olabilir—ki bu, sizin de bildiğiniz gibi, Madam, neredeyse fısıltıdır. Sözcükleri telaffuz ettiğim anda, kalp bölgesinin civarındaki telleri titreştiren bir çaba hissedebiliyordum.—Beyin bunu kaydetmedi.—Zaten genellikle bu ikisi birbiriyle pek anlaşamaz.—Sanki anladım sandım.—Hiçbir fikrim yoktu.—Bu titreşimin bir nedeni olmalıydı.—Bilemiyordum.—Gel de çık işin içinden—ancak, izninizle, bu durumda fısıltıdan biraz daha yüksek bir ses kaçınılmaz olarak gözleri birbirine altı inç yaklaştırmakla kalmayıp—onları birbirinin gözbebeklerine bakmaya zorluyorsa—bu tehlikeli bir durum değil midir?—Ama kaçınılamaz—çünkü tavana baksalardı, ister istemez çeneleri birbirine değerdi—birbirlerinin kucaklarına çevirselerdi gözlerini, bu sefer de alınları çarpışırdı, bu da görüşmeyi hemen bitirirdi—yani duygusal bölümünü demek istiyorum. Geri kalanı, Madam, zaten üzerinde durmaya değmez.

II. Bölüm

BABAM tam bir buçuk saat boyunca sanki ölümün eli onu yatağa bastırıyormuşçasına sessizce yattıktan sonra, yatağın kenarından sarkan ayağının başparmağını oynatmaya başladı; bunu gören amcam *Toby*'nin yüreği biraz ferahladı.—Birkaç saniye sonra, baştan beri lazımlığın sapını kavramış olan sol eli hareketlendi, onu karyola saçağının altına itti.—Babam elini geri çekip koynuna soktu—ve Hımm! dedi. Benim iyi kalpli *Toby* amcamın yüreği sonsuz bir sevinçle doldu;—bu açılışa birkaç teselli sözü ile karşılık vermekten çok mutlu olurdu ama, daha önce de söylediğim gibi böyle bir yeteneği yoktu ve zaten kötü olan durumu daha da kötüleştirecek bir şey söylemektense çenesini koltuk değneğinin sapına dayamakla yetindi.

Amcam *Toby*'nin yüzüne alttan uygulanan ve onu daha hoş bir ovale dönüştüren bu baskı, amcamın üzerindeki baskı mıydı,—yoksa ağabeyinin kederler denizinden çıkmaya başladığını gördüğü için duyduğu şefkat mi yüz kaslarını germekteydi?—Çenesine uygulanan baskı sanki yüzünde zaten var olan yumuşaklığı iki katına çıkarmıştı.—Gözlerini amcama çevirdiğinde yüzünde öyle bir güneş parlamaktaydı ki, babamın kasveti bir anda eriyip gitti.

Babamın sessizliği bozması şöyle oldu:

III. Bölüm

BİR ADAM, kardeşim *Toby*, diye haykırdı babam, dirseğinin üzerinde doğrulup *Toby* amcamın eski saçaklı sandalyesinde çenesini bastonuna dayamış oturduğu tarafa dönerek—zavallı, bahtsız bir adam, kardeşim *Toby*, diye haykırdı, hiç böylesine kırbaçlanmış mıdır?—Tanıdıklarım içinde en çok kırbaçlanmış adam, dedi amcam *Toby* (*Trim*'i çağırmak için yatağın ucundaki zili çalarak); sanırım *Makay*'in alayından[1] bir dinamitçiydi.

—Amcam *Toby* babamın kalbine bir kurşun sıkmış olsaydı, babam yatağa burun üstü bundan daha hızlı düşemezdi.

Aman Tanrım! dedi *Toby* amcam.

IV. Bölüm

ŞU altınlar yüzünden *Bruges*'de insafsızca kırbaçlanan zavallı dinamitçi, *Makay*'in alayında mıydı? diye sordu amcam *Toby*.—Tanrı affetsin, adam masumdu! diye ünledi *Trim* derin derin iç çekerek.—Oysa, hatırlarsanız Efendim, neredeyse ölene dek kırbaçlamışlardı onu.—Yalvarmalarına kulak verip onu kurşuna dizselerdi daha iyi ederlerdi; o zaman doğrudan cennete giderdi, çünkü adam sizin kadar masumdu Efendim.—Teşekkür ederim *Trim*, dedi amcam *Toby*. Onun ve kardeşim *Tom*'un başına gelenleri düşündüğüm zaman, diye devam etti *Trim*, zira biz üçümüz okul arkadaşıydık, bir ödlek gibi ağlamaya başlıyorum.—Gözyaşları korkaklığın işareti değildir, *Trim;*—ben de sık sık gözyaşı dökerim, diye haykırdı *Toby* amcam. Evet, biliyorum, diye yanıtladı *Trim*, o yüzden ağlamaktan utanmıyorum.—Ama o iki faziletli delikanlıyı düşünün bir kere, izninizle Efendim, diye devam etti *Trim*,—gözpınarına doğru bir damla gözyaşı indi,—Tanrının yaratabileceği en dürüst, en namuslu ailelerden gelme, cesaretle dünyada kısmetini aramaya çıkmış—sonra da böyle belalara uğramış o iki sevgi dolu, dürüst delikanlıyı düşündükçe!—Zavallı *Tom!* Bir Yahudinin sosis satan dul karısıyla evlenmekten başka hiçbir suçu olmadığı halde sonsuza dek işkence edilsin;—namuslu *Dick Johnson*,—başka birinin sırt çantasına koyduğu altınlar yüzünden neredeyse ruhu bedeninden dışarı uğrayıncaya kadar kırbaçlansın!—Ah!—Ne büyük talihsizlikler, diye haykırdı *Trim*, mendilini cebinden çıkarırken—izninizle Efendim, bunlar yatıp hüngür hüngür ağlamaya değer büyük talihsizlikler.

—Babam yüzünün kızarmasını engelleyemedi.

—Kendini bu kadar üzersen—başkalarını bu kadar dert edinirsen kendine yazık edersin *Trim*, dedi *Toby* amcam.—Gün ola, dedi Onbaşı yüzü aydınlanarak,—Efendimin de bildikleri gibi, ne karım ne de çocuğum var—bu dünyada ne derdim olabilir ki.—Babam elinde olmadan gülümsedi.—Senden daha dertsiz kul yoktur *Trim*, diye yanıtladı amcam *Toby;* senin gibi kaygısız birinin nasıl acı çekebileceğini de anlamıyorum, doğrusu—ancak yaşlanıp elden ayaktan düşersen—ve bütün dostlarından daha uzun yaşarsan sıkıntıya girebilirsin—İzninizle Efendim, bu konuda endişe-

lenmeyin, dedi *Trim* neşeyle—Senin için endişelenmeme gerek kalmayacak zaten, dedi amcam *Toby*; çünkü, diye devam etti koltuk değneğine dayanıp ayağa kalkarken—bana uzun süre sadakatle hizmet etmenin ve bol bol tanık olduğum iyi yürekliliğinin ödülünü alacaksın—efendinin bir şilini oldukça *Trim*, başkasından bir peni istemene gerek kalmayacak. *Trim* amcam *Toby*'ye teşekkür etmeye yeltendi,—ama buna gücü yetmedi—gözyaşları yanaklarından aşağı seller gibi boşanmaktaydı,—hazirunu yerlere kadar eğilerek selamladıktan sonra odadan çıktı.

—*Trim*'e çayırlığı vasiyet ettim, diye haykırdı amcam *Toby*—babam gülümsedi—ayrıca ona bir emekli aylığı bağladım, diye devam etti amcam *Toby*—babamın suratı asıldı.

V. Bölüm

EMEKLİ AYLIĞINDAN ve DİNAMİTÇİLERDEN söz etmenin sırası mı şimdi, dedi babam kendi kendine.

VI. Bölüm

AMCAM *Toby* dinamitçiden söz ettiği zaman, babam sanki amcam *Toby* kalbine bir kurşun sıkmış gibi aniden burun üstü yatağa düştü demiştim, ama babamın kol, bacak ve tüm uzuvlarının da derhal daha önce tasvir etmiş olduğum yatma pozisyonuna geri döndüğünü eklemeyi unuttum; bu yüzden, Onbaşı *Trim* odadan çıkıp da, babam artık yataktan kalkmak istediğinde, bütün o küçük hazırlık hareketlerini yeni baştan yapması gerekti. Pozisyonlar, Madam, önemli değildir;—önemli olan, tıpkı bir müzik aleti akort edildiğinde uyumsuz seslerin uyumlu hale gelmesi misali, bir pozisyondan ötekine geçiştir.

İşte bu nedenle babam ayağının başparmağıyla aynı küçük dansı yeniden yaptı—lazımlığı karyola saçağının altına biraz daha itti—hımhım'ladı—dirseği üzerinde doğruldu—tam amcam *Toby*'ye bir şey söyleyecekti ki, biraz önce aynı şeyi yaptığı zaman uğradığı başarısızlığı hatırladığından, ayağa kalktı;—odanın

içinde üç tur attıktan sonra aniden *Toby* amcamın önünde durdu; sağ elinin ilk üç parmağını sol avcuna bastırdı ve öne eğilerek amcam *Toby*'ye aşağıdaki sözleri söyledi:

VII. Bölüm

İNSAN üzerine düşündüğümde, kardeşim *Toby*, ve onun hayatını bir sürü sıkıntıya maruz bırakan o karanlık tarafına baktığımda—payımıza düşen azap ekmeğini ne kadar sık yediğimizi düşündüğümde;—Benim payıma ordudaki görevimden başkaca bir şey düşmedi, dedi amcam *Toby* babamın sözünü keserek.—Zırrt! dedi babam, amcam sana yılda yüz yirmi sterlin gelir bırakmadı mı?—O gelir olmasaydı ne yapardım? diye cevap verdi amcam *Toby*.—Bu başka konu, dedi babam öfkeyle,—diyeceğim şu ki, *Toby*, insan yüreğini dolduran bütün o kederli konuların ve hesaplaşmaların defterini baştan aşağı tararken, zihnin doğamıza dayatılan bütün bu *şeylere* karşı koyup, direnmek için gizli kaynaklarını harekete geçirebilmesi ne kadar harikulade bir şey!—Kadir Tanrının yardımıyla, diye haykırdı amcam *Toby*, gözlerini yukarılara çevirip avuçlarını kenetleyerek;—bu bizim gücümüzden değil, *Shandy* ağabeyim,—ahşap bir nöbetçi kulübesinde tek başına duran bir askerin elli kişilik bir müfrezeye karşı koyduğunu öne sürmesi gibi bir şey bu;—varlıkların en yücesinin yardım ve inayeti sayesinde ayakta kalıyoruz.

—Bu, dedi babam, düğümü çözmek yerine, onu kesip atmak demek.—Seni bu sırrın biraz daha derinlerine götürmeme izin ver, kardeşim *Toby*.

Bütün kalbimle, diye cevap verdi amcam *Toby*.

Babam hemen duruşunu değiştirip *Rafaello*'nun *Atina* okulundaki haliyle[1] pek hoş resmettiği *Socrates* pozunu takındı;—siz bilgili kişilerin çok iyi bildiği gibi, bu freskte *Socrates*'e özgü muhakeme tarzı bile incelikle canlandırılmıştır,—zira *Socrates* orada sol elinin işaret parmağını sağ elinin işaret ve baş parmakları arasında tutar ve doğru yola getirmeye çalıştığı sapkın kişiye sanki şöyle der: "Bunu *kabul ettin*—öyleyse şunu, şunu ve şunu da ka-

bul ediyorsun, ben talep etmiyorum—kendiliklerinden birbirlerini izliyorlar."

Babam da aynı şekilde, işaret parmağını diğer elinin işaret ve baş parmakları arasında tutarak, kenarları alacalı yün püsküllerle çevrili eski koltuğunda oturmakta olan amcam *Toby*'yle tartışmaya başladı—Ah, *Garrick!* Senin o yüce, sivri yeteneğin bunu ne de zengin bir sahneye dönüştürürdü! Ve senin ölümsüzlüğüne sığınıp da kendi ölümsüzlüğümü sağlamak için nasıl da isterdim bir tane daha yazmayı bu sahnelerden.

VIII. Bölüm

TÜM vasıtalar içinde en ilginci olan insanın, dedi babam, o kadar narin ve derme çatma bir yapısı vardır ki, bu çetin hayat yolunda kaçınılmaz olarak maruz kalacağı ani ve sert darbeler onun gün içinde defalarca yolundan çıkıp devrilmesine yol açabilirler—yani, kardeşim *Toby*, içimizde gizli bir zemberek olmasa halimiz perişandı—Ben bu zembereğin din olduğunu düşünüyorum, dedi amcam *Toby*.—Din benim çocuğumun burnunu düzeltebilir mi? diye haykırdı babam, kenetlediği parmaklarını çözüp ellerini birbirine vurarak.—O bizim adımıza her şeyi yoluna koyar, diye cevap verdi amcam *Toby*. Mecazen söylemek kaydıyla, sevgili *Toby*, belki de öyledir, dedi babam; ama benim sözünü ettiğim zemberek, felaketleri karşılayıp dengeleyen—iyi düzenlenmiş bir makinenin içindeki gibi, darbeyi önleyemese de en azından onu hafifleten, içimizdeki o büyük ve esnek güç.

Bak, sevgili kardeşim, dedi babam, asıl konuya yaklaştığı için işaret parmağını eski yerine iade ederek,—eğer çocuğum dünyaya salimen, o kıymetli parçası zarar görmemiş halde gelseydi,—isimler konusundaki düşüncem ve iyi ve kötü isimlerin karakterimiz ve davranışlarımız üzerinde kaçınılmaz etkileri olduğu konusundaki hayalci ve taşkın görüşlerimden ötürü dünya farklı düşünse de,—Tanrı şahidimdir ki, çocuğumun mutluluğu için dua ettiğim en içten ve coşkun anlarda bile, onu başına GEORGE ya da EDWARD adlarının[1] serpebileceğinden daha fazla şan ve şerefle taçlandırmayı bir kez olsun istemedim.

Ama heyhat! diye devam etti babam, başına en büyük kötülük geldiğine göre—bu talihsizliği en büyük iyilikle dengeleyip geçersiz kılmak zorundayım.

Çocuk *Trismegistus* adıyla vaftiz edilecek, kardeşim.

Umarım işe yarar,—diye cevap verdi amcam *Toby,* ayağa kalkarak.

IX. Bölüm

TESADÜFLERLE dolu bir dönem, dedi babam, merdivenden inerlerken ilk sahanlıkta amcam *Toby*'ye dönüp—dünya önümüze ne kadar uzun ve tesadüflerle dolu sayfalar açıyor! Kalemi ve mürekkebi al, kardeşim *Toby,* ve iyice bir hesap et—Şu tırabzandan daha fazla hesap bilmem, dedi *Toby* amcam (koltuk değneğiyle tırabzana vurmak isterken babamın incik kemiğine korkunç bir darbe indirerek)—Bu yüzde bir ihtimaldi, diye haykırdı amcam *Toby*—Senin hesaptan hiç anlamadığını sanırdım, kardeşim *Toby* dedi babam (bacağını ovuşturarak)—Tamamen tesadüf, dedi *Toby* amcam—Öyleyse bu bölüme bir tesadüf daha eklendi—diye cevap verdi babam.

Üst üste taşı gediğine koymaktan büyük memnuniyet duyan babamın incik kemiğinin acısı hemen dindi—darbenin bacağına rast gelmesi iyi olmuştu (tesadüf! gene)—yoksa dünya babamın kafasındaki hesabın ne olduğunu asla öğrenemeyecekti—ya da tahmin edemeyecekti—tesadüfen de olsa.—Ne de tesadüfü bol bir bölüm oldu bu! Beni yeni bir bölüm yazmaktan kurtardı doğrusu; elimde yeterince yazılmayı bekleyen bölüm var zaten—dünyaya düğümler üzerine bir bölüm yazmaya söz vermedim mi? Ayrıca kadınların doğru ve yanlış uçları üzerine iki bölüm, favoriler üzerine bir bölüm, beklentiler üzerine bir bölüm, burunlar üzerine bir bölüm—hayır, onu yazdım—amcam *Toby*'nin iffeti üzerine bir bölüm yazmaya söz vermedim mi? Uyumadan önce yazıp bitireceğim şu bölümler üzerine bölümün sözünü bile etmiyorum—büyük-büyükbabamın favorileri üstüne yemin ederim ki, bu yıl sonuna kadar bunların yarısını bile bitiremeyeceğim.

Kalemi ve mürekkebi al eline, kardeşim *Toby,* ve iyice hesapla, dedi babam, göreceksin ki bedenin tüm parçaları arasında, for-

sepsin üzerine düşüp de bir tek o parçayı—ve beraberinde yuvamızın talihinin belini—kırıvermesi milyonda bir ihtimaldir.

Daha da kötüsü olabilirdi, diye yanıtladı *Toby* amcam—Nasıl yani? dedi babam—Ya, dedi amcam *Toby*, Dr. *Slop*'un korktuğu gibi çocuğun başı yerinde kıçı olsaydı?

Babam yarım dakika düşündü—aşağı baktı—parmağıyla hafifçe alnının ortasına dokundu—

—Doğru, dedi.

X. Bölüm

BİR merdivenden aşağı inerken olup bitenler üzerine iki bölüm yazmak yazık günah değil mi? Üstelik daha birinci sahanlıktan öteye gidemedik, oysa alt kata kadar on beş basamak var; ve anlaşılan, babamla amcam *Toby* kendilerini tatlı bir sohbet havasına kaptırdıklarından, merdivende olup bitenler üzerine basamak sayısı kadar bölüm yazılabilir.—Ne yapalım, Efendim, kaderimde varsa kaşığımda çıkar:—İçimde aniden bir ses:—Perdeyi indir, *Shandy*—İndiriyorum—Kâğıda boydan boya bir çizgi çek, *Tristram*—Çekiyorum—Haydi yeni bölüme!

Eğer bu işte beni başka bir kuralın yönlendirmesine izin verseydim—ve eğer böyle bir kural olsaydı—zira yaptığım her şey kurallara aykırı—yazdıklarımı yazıp da bitirdiğimde bir güzel buruşturup, parça parça edip ateşe atıp yakmam gerekirdi—Isındım mı?—Isındım, zaten durum bunu gerektiriyor—aman ne hoş bir hikâye! Sizce insan mı kurallara uymalı—yoksa kurallar mı insana?

Bilmeniz gerekir ki bu bölüm, uyumadan önce yazmaya söz verdiğim, bölümler üzerine olan bölüm. Onun için bu konuda bildiğim ne varsa yatmadan önce dünyaya bir defada anlatmanın vicdanımı iyice rahatlatacağını düşünüyorum: Vecizelerle dolu bir bilgelik gösterisi sergileyip de sonra kalkıp dünyaya şişe geçirilip kızartılan bir atın hikâyesini[1] anlatmaktansa böyle yapmak çok daha iyi değil mi?—Bölümler zihni rahatlatır—hayal gücüne yardımcı olur—ona yön verirler—ve benimki gibi dramatik bir eserde sahne aralarındaki geçişler kadar gereklidirler—bunlar ve

bir de aralardaki elli kadar buz gibi soğuk yorum ki, bunlar da atın kızartıldığı ateşi söndürmeye yeter.—Ah! Bunu anlayabilmek için, *Diana* tapınağındaki[2] ateşi söndürmek umuduyla üflenmiş zavallı bir nefes gibi olan bu durumu anlamak için, *Longinus*'u[3] okumanız gerek—okuyun—ilk okuyuşta pek bir şey anlamasanız bile—zararı yok—yeniden okuyun—*Avicenna*[4] ve *Licetus*,[5] *Aristo*'nun metafiziğinin bir bölümünü hiçbir şey anlamadan kırk kere okumuşlar.—Ama sonuca bakın—*Avicenna* tüm yazı türlerine umutsuzca el atmış bir yazara dönüştü—zira *de omni scribili*[6] kitaplar yazdı; oysa *Licetus*'un (*Fortunio*) beş buçuk inç boyunda bir cenin• olarak dünyaya gelmiş olduğunu ifade ediyor, buna rağmen edebiyatta olağanüstü bir mertebeye ulaştı, öyle ki geriye adı kendi boyu kadar uzun bir kitap bıraktı—bilgili kişilerin çok iyi bildiği üzere, insan ruhunun kökeni üstüne yazdığı *Gonopsychanthropologia*'sını kastediyorum.

Bölümler üzerine bölümüm bu kadar. Bunu bütün eserimin en iyi bölümü sayıyorum; bana inanın, onu her kim okursa, sapı samana karıştırmamayı iyice öğrenmiş demektir.

• *Ce Fœtus* ne'etoit pas plus grand que la paûme de la main; mais son pere l'ayant éxaminé en qualité de Medecin, & ayant trouvé que c'etoit quelque chose de plus qu'un Embryon, le fit transporter tout vivant à Rapallo, ou il le fit voir à Jerôme Bardi & à d'autres Medecins du lieu. On trouva qu'il ne lui manquoit rien d'essentiel a la vie; & son pere pour faire voir un essai de son expérinece, entreprit d'achever l'ouvrage de la Nature, & de travailler a la formation de l'Enfant avec le même artifice que celui dont on se sert pour faire éclorre les Poulets en Egypte. Il instruisit une Nourisse de tout ce qu'elle avoit à faire, & ayant fait mettre son fils dans un four proprement accommodé, il reuissit à l'élever et a lui faire prendre ses accroissemens necessaires, par l'unifonmité d'une chaleur étrangére mesurée éxactement sur les dégrés d'un Thermométre, ou d'un autre instrument équivalent. (Vide Mich. Giustinian, ne gli Scritt, Liguri à. Cart 223. 488.)

On auroit toujours été très-satisfait de l'industrie d'un Pere si experimentée dans l'Art de la Generation, quand il n'auroit pû prolonger la vie a son fils que pour quelques mois, ou pour peu d'années.

Mais quand on se represente que l'Enfant a vecu pres de quatre-vingts ans, & que il a composé quatre-vingts Ouvrages differents tous fruits d'une longue lecture,–il faut convenir que tout ce qui est incroyable n'est pas toujours faux, & que la *Vraisemblance n'est pas toujours du coté de la Verité.*

Il n'avoit que dix-neuf ans qu'il composa Gonopsychanthropologia de Origine Animæ humanæ.

(Les Enfans celebres, revûs & corriges par M. De la Monnoye de l'Academie Françoise.)[*Sterne'in dipnotu.*] ☞

XI. Bölüm

İŞLERİ bir bir yoluna koyacağız, dedi babam ayağını sahanlıktan sonraki ilk basamağa atarken—bu *Trismegistus,* diye devam etti ayağını geri çekip amcam *Toby*'ye dönerek, tüm dünyevi varlıklar arasında en önemlisi (*Toby*)—en büyük kral—en büyük kanun koyucu—en büyük filozof—en büyük rahipti.——Ve de istihkâmcı—diye ekledi amcam *Toby.*—

—Şüphesiz, dedi babam.

XII. Bölüm

—HANIMININ durumu nasıl? diye haykırdı babam, sahanlıktan sonraki ilk adımı atarken, elinde kocaman bir iğne yastığıyla merdivenin dibinden geçen *Susannah*'ya seslenerek—Hanımın nasıl? Olabileceği kadar iyi, diye cevap verdi *Susannah,* yukarı bakmadan—Ne kadar aptalım, dedi babam ayağını geri çekerek;—bırak işler olacağına varsın, kardeşim *Toby,* kesin cevap her zaman budur—Ya çocuk nasıl, lütfen söyler misin?—Cevap

Adrien Baillet'nin *Des Enfans devenus celebres*'sinden (1588) alınan bu pasajın çevirisi şöyledir:

"Bu cenin el ayasından daha büyük değildi; ama onu bir doktor olarak inceleyip *embryon*'dan daha gelişmiş bir şey olduğunu gören babası cenini canlı olarak Rapallo'ya götürerek Jerôme Bardi'ye ve oradaki diğer doktorlara gösterdi. Yaşamak için hiçbir önemli eksiğinin olmadığının anlaşılması üzerine, babası doğanın işini tamamlamak için bir deney yapmaya ve bu amaçla Mısırlıların yumurtadan civciv çıkarmakta kullandıkları yöntemin aynısını kullanmaya karar verdi. Bir sütanne tutarak yapması gerekeni her şeyi öğretti ve, oğlunu gerektiği gibi donatılmış bir fırına yerleştirip, termometre ya da benzeri bir araçla dış sıcaklığı hep aynı derecede tutarak onu normal bir şekilde büyütmeyi başardı. (Bkz. Mich. Giustinian; Scritt. Liguri à Cart. 223.488'de).

Baba oğlunun hayatını yalnızca birkaç ay ya da yıl uzatmayı başarmış olsaydı, geliştirme sanatında bu kadar hünerli bir babanın bu çabası genç de takdir edilirdi.

Ama çocuğun seksen yıla yakın yaşadığı ve her biri uzun sürede edinilmiş bir bilginin ürünü olan yirmi dört eser verdiği düşünülünce, inanılmaz olanın her zaman yanlış olmadığı ve *görünüşün her zaman gerçeğin tarafında olmadığı* kabul edilmelidir.

Gonopsychanthropologia de Origine Animæ humanæ'yi yazdığında yalnızca on dokuz yaşındaydı.

(*Les enfans celebres,* gözden geçiren ve düzelten: Académie Française'den M. De la Monnoye.)"

Licetus'un eserinin Grekçe ve Latince başlıklarının her ikisinin de çevirisi şöyledir: *İnsan Ruhunun Kökeni Üzerine.*

gelmedi. Peki doktor *Slop* nerede? diye ekledi babam, sesini biraz daha yükseltip tırabzana abanarak—*Susannah* onu duyamayacak kadar uzaklaşmıştı.

Evlilik hayatının bütün bilmeceleri arasında, dedi babam, sahanlığı nihayet aşıp sırtını duvara dayadığında,—amcam *Toby*'ye uzun uzun izahatlara girişmek niyetindeydi—evlilik halinin bütün şaşırtıcı bilmeceleri arasında—inan bana kardeşim *Toby*, evlilik hayatında *Eyüp* peygamberin bütün eşeklerinin[1] taşıyamayacağı kadar çok bilmece vardır—hepsinden daha karışık olanı hangisi biliyor musun?—Evin hanımı yatağa düştüğünde, hanımın soylu arkadaşından külkedisine kadar evdeki bütün dişilerin boyu bir inç uzuyor ve bu bir inçle diğer bütün inçlerin toplamından daha fazla kurum satıyorlar.

Ben daha ziyade, diye cevap verdi amcam *Toby*, bizim boyumuz bir inç kısalıyor diye düşünüyorum—çocuklu bir kadınla karşılaşmayagörelim—benimki hemen kısalır—çocuk doğurmak, insan soyunun öteki yarısı için ağır bir yük ağabey, dedi amcam *Toby*—üzerlerine acılı bir görev yıkılmış, diye devam etti kafasını sallayarak—Evet, evet, gerçekten de acı—dedi babam da kafasını sallayarak—insanoğlu kafa sallamayı öğrenceli beri, iki kafa bu kadar farklı nedenlerle aynı zamanda sallanmamıştır.

Tanrı kutsasın / Şeytan götürsün } onları—dediler *Toby* amcam ve babam, ikisi de kendi kendine.

XIII. Bölüm

HEY!—Arabacı!—İşte altı peni—şu kitapçı dükkânına gir de bana bir *gündelikçi* eleştirmen[1] çağır. Babamla *Toby* amcamı merdivenlerden alıp yataklarına yatırmama yardımcı olacak herhangi birine seve seve bir altın veririm.—

—Zamanı geldi de geçiyor; zira *Trim*'in avcı çizmelerini parlattığı sırada—babamın hiç de hayra yormadığı bu uğraş sırasında—yaptıkları kısa şekerleme dışında—*Obadiah*'nın doktor *Slop*'u o arka odaya götürdüğü zamandan bu yana, yani dokuz saatten beri, gözlerini bile kırpmamışlardı.

Hayatımın her günü bunun kadar hareketli geçecek olsaydı eğer—ve böyle sürüp gitseydi,—teslim bayrağı—

Bu cümleyi, okur ile aramda durum muvacehesi nedeniyle ortaya çıkan olaylar üzerine gözlemimi belirtmeden tamamlamayacağım—bu gözlem, benden başka, dünyanın yaratılışından bu yana yaşamış hiçbir biyografi yazarına uygulanamaz—ve dünyanın nihai yokoluşuna kadar da başka hiçbir kimse için geçerli olabileceğine inanmıyorum—dolayısıyla, yalnızca orijinalliği nedeniyle bile olsa, zatıâlilerinizin dikkatine arz edilir.

Ben bu ay, on iki ay öncesinden tam bir yıl daha yaşlıyım; ve gördüğünüz gibi dördüncü cildimin hemen hemen ortasına geldiğim halde—ve hayatımın ilk gününden ileri gidemediğime göre—hayatımı yazmaya başladığım günden yola çıkarsak, şu andan itibaren, fazladan üç yüz altmış dört günkü yaşamımı yazmam gerekecek; o yüzden de her yazar gibi yazdığımla birlikte ilerleyecek yerde—tam tersine, birkaç cilt geriye düşmüş bulunuyorum—eğer hayatımın her günü bunun kadar hareketli geçtiyse—neden olmasın?—Ve hayatımda olup bitenler ve görüşlerim, şimdiye kadar olduğu gibi, bu denli ayrıntılı olarak yazılmayı gerektirdiyse, kısa kesmeye ne gerek var?—Bu hızla yazarsam, yazdığımdan üç yüz altmış dört kez daha hızlı yaşamam gerekir ki, zatıâlilerinizin izniyle bundan şu sonuç çıkar: Ne kadar çok yazarsam geriye o kadar çok yazacak şey kalıyor—dolayısıyla da, zatıâlileriniz ne kadar çok okurlarsa geriye o kadar çok okuyacak şey kalacak.

Zatıâlinizin gözlerine uyar mı acaba?

Benimkilere çok uyar; ve eğer GÖRÜŞLER'im ölümüm olmasalardı, yaşamış olduğum bu hayattan, sanırım, yaşanmaya değer hoş bir hayat çıkarabilirdim; ya da başka bir deyişle, birkaç hoş hayat bir arada.

Yılda on iki cilt ya da her ay bir cilt yazma tasavvuruma gelince, bu benim niyetimi hiçbir şekilde değiştirmez—dilediğimce yazacağım, keyfimce dalacağım olayların orta yerine—*Horace*'ın öğütlediği gibi,[2]—kendimi, en azından yazmaya başladığım güne ulaşabilmek için, son haddine kadar kırbaçlayıp zorlamayacağım—bir gün iki cilde yeter—iki cilt ise bir yıl için kâfidir.—

Bu lütufkâr yönetimin bizlere bahşettiği kâğıt imalathanelerini Tanrı ihya etsin—el attığı her şeyi Tanrının inayetiyle mamur edeceğine inandığım gibi—

Kazların üremesi sorununa[3] gelince—bu konuda herhangi bir sıkıntım yok—doğa cömerttir—çalışma aracım asla eksik olmaz.

—O halde dostum, babamla amcam *Toby*'yi merdivenlerden alıp yataklarına yatırdın mı?—Peki nasıl başardın bunu?—Basamakların başlangıcına bir perde çektin—sanırım başka yolu yoktu—zahmetlerin için işte sana bir altın.

XIV. Bölüm

—O ZAMAN bana şu sandalyede duran pantolonumu uzat, dedi babam *Susannah*'ya—Sizi giydirmeye zamanım yok, Efendim, diye haykırdı *Susannah*—çocuğun yüzü şeyim kadar kara—Neyin kadar? dedi babam, zira bütün hatipler gibi benzetmeler ilgisini çekerdi—Bağışlayın beni, Efendim, dedi *Susannah*, çocuk nöbet geçiriyor—Bay *Yorick* nerede?—Kendileri hiçbir zaman olmaları gereken yerde değildirler, dedi *Susannah*, ama yardımcısı giyinme odasında, çocuk kucağında, vaftiz etmek için bekliyor—hanımım, hemen Yüzbaşı *Shandy*'yi bulup, vaftiz babası olduğuna göre, onun adıyla anılıp anılamayacağını öğrenmemi istedi.

Çocuğun ölmekte olduğu kesin olsaydı, dedi babam kendi kendine bir yandan kaşını kaşıyarak, ona *Trismegistus* gibi büyük bir ad vermek yerine—bu durumda böyle şahane bir isme yazık olurdu—çocuğa onun ismini vererek kardeşim *Toby*'yi pekâlâ onurlandırabilirdik,—ama çocuk yaşayabilir.

Hayır, hayır,—dedi babam *Susannah*'ya, kalkıyorum—Zamanımız yok, diye haykırdı *Susannah*, çocuk potinim kadar kara. *Trismegistus*, dedi babam—bekle *Susannah*—kafan kevgir gibidir senin, *Trismegistus* adını akılda tutamazsın—Tutamaz mıyım? diye haykırdı *Susannah* kapıyı öfkeyle kapatırken—Eğer tutabilirse beni vursunlar, dedi babam karanlıkta yataktan fırlayıp el yordamıyla pantolonunu bulmaya çalışırken.

Susannah koridorda bütün hızıyla koşuyordu.

Babam pantolonunu bulmak için elinden geleni yapıyordu.

Koşuya daha erken başlamış olan *Susannah* yarışı kazandı ve odaya daha erken girdi—*Tris*–bir şey, diye haykırdı *Susannah*—dünyada *Tris*'le başlayan yegâne Hıristiyan adı, dedi papaz yardımcısı, *Tristram*'dır. O zaman *Tristram-gistus* olmalı, dedi *Susannah.*

—Sonunda *gistus* yok, aptal!—Benim adım da Tristram, diye cevap verdi papaz yardımcısı elini tasa daldırırken—*Tristram!*—falan filan, falan fllan dedi, ve böylece adım *Tristram* oldu; artık ölünceye kadar *Tristram*'ım.

Babam, gecelik entarisi kolunda, aceleden ancak tek bir düğmesini ilikleyebildiği pantolonuyla *Susannah*'nın arkasından koşturuyordu.

—İsmi unutmadı ya, diye bağırdı babam kapıyı açarken—Hayır, hayır, dedi papaz yardımcısı sanki biliyormuş gibi—Çocuk şimdi çok daha iyi, diye haykırdı *Susannah*—Ya hanımın nasıl?—Olabileceği kadar iyi, dedi *Susannah*—Öff! dedi babam; pantolonunu tutan tek ilikten kurtulmuştu—bu yüzden ünlemin *Susannah*'ya mı, yoksa iliğe mi yöneldiği, "öff" sözcüğünün bir küçümsemeyi mi yoksa bir utanmayı mı betimlediği anlaşılamadı;—ve ben müteakip üç favori bölümümü, yani *oda hizmetçileri* üzerine bölümümü—*öff*'ler üzerine olan bölümümü ve *ilikler* üzerine bölümümü yazacak zaman buluncaya dek anlaşılamayacak.

Okura bu konuda şimdilik verebileceğim tek bilgi, babamın öff! diye bağırdığı anda üzerini silkelediği—ve bir eliyle pantolonunu tutup diğer koluna gecelik entarisini atmış olduğu halde, geldiğinden çok daha ağır adımlarla yatağına yollandığıdır.

XV. Bölüm

KEŞKE uyku üzerine bir bölüm yazabilseydim.

Ailede herkesin perdelerini örtmüş ve mumlarını söndürmüş olduğu, tek biri dışında hiçbir gözün açık olmadığı—çünkü annemin dadısının bir gözü yirmi yıl önce kapanmıştı—şu anın sunduğundan daha uygun bir fırsat asla çıkmayabilir.

Bu hoş bir konu!

Ama genc dc,—konu hoş olmakla birlikte,—ilikler üzerine bir düzinc bölümü uyku üzerine bir bölümden hem daha çabuk yazabilirim, hem de daha çabuk ünlenebilirim böylecc.

İlikler!—Sırf düşünmesi bile içimde bir şeyler kıpırdatıyor—vc, inanın bana, onların arasına daldığımda—Siz sayın sakallılar dilediğinizce ciddi tavırlar takının—ben iliklerimin keyfini çıkaracağım—hepsi benim olacak—bu bakir bir konu—benden başka kimsenin bu konuda bilgelik taslamasına ya da güzel sözler söylemesine izin vermeyeceğim.

Ama uyku konusunda—pek bir şey çıkmayacağını biliyorum—sizlerin bu konudaki güzel sözlerinizle yarışamam;—dahası, mizacım gereği, belalı bir konuyu ele aldığım için, ciddi bir surat takınıp—o talihsizlerin sığınağıdır; tutsakların özgürlüğe kavuşmasıdır; umutsuzların, bitkinlerin ve kalbi kırıkların yumuşak kucağıdır diye anlatamam dünyaya;—ya da söze yalanla başlayıp, Yaradanın adalet ve hikmetiyle bize yüklediği acıları cömertçe telafi ettiği, doğamızın tüm yumuşacık vc hoş işlevlerinin en başta geleni uykudur, diyemem (çok daha büyük zevkler biliyorum); ya da günün sıkıntı ve hırsları sona erip de adam sırtüstü uzandığında ruhunun yatışmasının, kadın gözlerini nereye çevirirse çevirsin üstünde sakin ve huzur dolu gökler görmesinin—ya da havayı bozan hiçbir arzu—korku—kuşku—duymaksızın hayal gücünü rahatsız edici—geçmişte, şimdi ve gelecekte—hiçbir zorlukla karşılaşmaksızın, o tatlı huzura dalmanın ne büyük mutluluk olduğunu söyleyemem.

—"Tanrı, dedi *Sancho Panca*,[1] uyku denen şeyi icat eden adamdan razı olsun—insanın her bir yanını pelerin gibi sarıyor." Bencc bu söz, bütün okumuşların kafasından süzülüp çıkarılmış tezlerin topundan daha anlamlı; kalbime ve hislerime daha fazla hitap ediyor.

—Konu üzerine *Montaigne*'in ortaya attıklarını[2] bütünüyle reddediyor değilim—kendi tarzında takdire şayan şeyler.—(Hatırladığım şekliyle aktarıyorum.)

İnsanlar uyku gibi zevkleri, diyor *Montaigne*, farkına varmadan ya da hissetmeden yaşarlar—onu bize bahşedene gerektiği gibi şükran duyabilmemiz için, üzerinde etraflıca düşünüp araş-

tırmamız gerekir.—Bu amaçla, uykunun zevkine daha iyi varabilmek için, uyurken rahatsız edilmek istemişimdir—Bununla birlikte, diyor genç *Montaigne*, pek az kişinin gerekli olduğundan daha az uykuyla yetinebildiğini gördüm; benim bedenim sert uyarılara dayanıklı, ama şiddetli ve ani sarsıntıları kaldıramıyor—son zamanlarda her türlü şiddet gösterisinden uzak durmaya çalışıyorum—yürürken asla yorulmam—ama gençliğimden beri, sokaklarda at sürmekten haz duymadım. Sert bir yatakta ve yalnız başıma, yanımda karım bile olmadan, yatmaktan hoşlanırım.—Bu son sözüm dünyanın güvenini sarsabilir—ama unutmayın ki, "La Vraisemblance (Liceti olayında *Baylet*'nin söylediği gibi) n'est pas toujours du Coté de la Verité."[3] Uyku konusunda söyleyeceklerim bu kadar.

XVI. Bölüm

EĞER karım becerebilirse, kardeşim *Toby*, *Trismegistus*'çuk kundaklanıp yanımıza getirilecek; bu arada biz kahvaltımızı edelim.

—*Obadiah*, *Susannah*'ya buraya gelmesini söyle.

Şimdi yukarı çıktı, diye cevap verdi *Obadiah*, kalbi parçalanıyormuş gibi kıvranıyor, ağlayıp sızlıyordu.—

İlginç bir ay geçireceğiz, öyle görünüyor, dedi babam yüzünü *Obadiah*'dan öte yana çevirip amcam *Toby*'ye uzun bir süre dikkatle bakarak—berbat bir ay geçireceğiz, kardeşim *Toby*, dedi babam, ellerini beline koyup kafasını sallayarak; ateş, su, kadın, rüzgâr, kardeşim *Toby!*—Kara talih, dedi *Toby* amcam—Öyle olmalı, diye haykırdı babam,—baksanıza birbirine aykırı bir sürü unsur ipini koparmış, bir beyefendinin evinin her köşesinde cirit atıyor—Başımızın üstünde böyle bir fırtına eserken, kardeşim *Toby*, ikimizin serinkanlılıkla burada, sessiz ve sakin oturmamızın ailenin huzuru sağlamak açısından bir yararı yok.

—Mesele nedir, *Susannah*?—Çocuğa *Tristram* adı verildi—hanımım isteri nöbetleri geçiriyor. Hayır! Benim hatam değil, dedi *Susannah*—ben adı *Tristram-gistus* olacak, dedim.

—Kendine bir çay koy, kardeşim *Toby*, dedi babam şapkasını çıkarırken—sesi ve bedeni sıradan bir okurun asla hayal edemeyeceği bir biçimde titremekteydi.

—Çünkü en tatlı sesiyle konuşmuştu—ve şapkasını en zarif hareketiyle eline almıştı;—sanki acı onu şapkasıyla birleştirmiş de aralarında mükemmel bir uyum sağlamış gibi.

—-Çayırlığa gidip Onbaşı *Trim*'i çağır gelsin, dedi *Toby* amcam *Obadiah*'ya,—babam odadan çıkar çıkmaz.

XVII. Bölüm

BURNUM'la ilgili talihsizlik babamın kafasına olanca ağırlığıyla dank ettiği an,—okurun da hatırlayacağı gibi, babam derhal üst kata çıkıp kendini yatağın üzerine atmıştı. Bu yüzden okur, eğer insan doğası hakkında bir içgörüye sahip değilse, benim AD'ım konusundaki talihsizlik üzerine de babamdan aynı aşağı inme, yukarı çıkma hareketlerini tekrarlamasını bekleyecektir;—ama hayır.

Aksiliklerin farklı ağırlıkta olması, Efendim,—hatta aynı ağırlıkta iki aksiliğin farklı biçimlerde sunulmuş olması,—onlara katlanma ve onları ele alma tarzımızda farklı davranışlar göstermemize neden olur.—Kötü bir sayfa yerine, dikkatle yazdığım ve bitirdiğim bir sayfayı (günlük ekmeğini kazanmak için yazan zavallı birinin acele ve telaşıyla) ateşe atalı henüz yarım saat bile olmadı.

Perukamı kafamdan kaptığım gibi onu aklın alabileceği en şedit şiddetle tavana fırlattım—hatta yere düşerken de yakaladım—bu da beni bir güzel rahatlattı; *Doğa*'da başka hiçbir şeyin beni bu kadar çabuk rahatlabileceğini sanmıyorum: O, sevgili Tanrıça, bütün *kışkırtıcı durumlarda*, ani bir dürtüyle, şu ya da bu uzvumuzu dışarı uğrattırır—ya da bizi şuraya ya da buraya fırlatır, bedenimize şu ya da bu duruşu verir, nedeni bilinmez.—Ama dikkat edin, Madam, bilmeceler ve gizemler içinde yaşıyoruz—karşımıza çıkan en açık şeyde bile, en keskin bakışın işleyemeyeceği karanlık yanlar vardır; en berrak ve en yüce zihinler bile doğanın her çatlağı karşısında şaşkınlaşır, çaresizleşirler; ve

başka binlerce şey gibi, anidcn başımıza gelse ve bir anlam vercmesek de—sanırım siz Saygıdeğer Efendilerimin hoşuna gidecektir—olup biteni iyiye yormanın bir yolunu buluruz—ve bu da bize yeter.

Babam başına gelen felaket yüzünden ömür boyu yatakta kalamazdı—onu bir önceki felakette olduğu gibi yukarı kata da taşıyamazdı—kederini yanına aldı ve birlikte balık havuzuna yürüdüler.

Eğer babam elini şakağına dayayıp bir saat ne yapacağını düşünseydi—akıl, bütün gücüne rağmen, onu asla böyle bir yere yönlendiremezdi: Havuzlarda, Efendim, insanı çeken bir şey var—bunun ne olduğunu bulup çıkarmayı yöntembilimcilere ve havuz kazıcılara bırakıyorum—ama salgıların ilk düzensiz akışının gerisinde insanı havuza doğru çeken öyle anlaşılmaz, öyle yatıştırıcı, öyle düzenli ve aklı başında bir şey vardı ki, ne *Pythagoras*,[1] ne *Plato*,[2] ne *Solon*,[3] ne *Licurgus*,[4] ne *Mahomet*,[5] ne de en önemli kanun koyucularınızın neden bu konuyla ilgili bir kanun koymadıklarına sık sık şaşmışımdır.

XVIII. Bölüm

SANIRIM, Efendim, dedi *Trim*, konuşmaya başlamadan önce oda kapısını kapatarak, şu talihsiz kazadan haberdar olmuşsunuzdur.—Ah, evet, *Trim!* dedi *Toby* amcam, çok da üzüldüm—Ben de çok üzüldüm, ama umarım Efendim, diye devam etti *Trim*, bu kazayla benim bir ilgim olmadığını teslim ederler—Senin mi *Trim!*—diye haykırdı *Toby* amcam sevecenlikle onun yüzüne bakarak—*Susannah* ve papaz yardımcısının aptallığı yüzünden oldu—İzninizle Efendim, ikisinin bahçede ne işleri vardı?—Koridorda demek istiyorsun herhalde, dedi amcam *Toby*.

Baltayı taşa vurduğunu anlayan *Trim* sustu ve iyice eğilerek amcamı selamladı—Bir seferde, dedi Onbaşı kendi kendine, iki talihsizlikten birden söz etmek gereksiz,—İneğin istihkâmlara dalarak verdiği zararı Efendime daha sonra da nakledebilirim.—*Trim*'in selam verme kisvesi altındaki ince hesabı ve becerisi sa-

yesinde hiçbir şeyden kuşkulanmayan amcam *Toby* sözlerine şöyle devam etti:

—Benim açımdan, *Trim,* yeğenimin adının *Tristram* ya da *Trismegistus* olması arasında pek bir fark olmasa da, durum ağabeyimi fazlasıyla rencide ettiği için *Trim,* bunu engelleyebilmek için seve seve yüz sterlin verirdim—Yüz sterlin mi? dedi *Trim,*—izninizle Efendim, ben bir metelik dahi vermezdim—Aslında, *Trim,* ben de vermezdim, dedi amcam *Toby,*—ama ağabeyimle bu konuyu tartışmanın yararı yok—o insanların isminin cahil kişilerin sandığından çok daha belirleyici olduğu konusunda ısrar ediyor;—dünyanın yaratılışından bu yana *Tristram* adında birinin büyük ya da kahramanca bir şey yaptığının görülmediğini—ve bu adı taşıyan bir insanın ne bilgili, ne akıllı ne de cesur olabileceğini söylüyor.—Bunların hepsi hayal, izninizle Efendim—askerdeyken bana *Trim* de deseler, *James Butler* da deseler, diye yanıtladı Onbaşı, aynı biçimde dövüştüm.—Benim açımdan da, dedi amcam *Toby,* kendimi övmek istemem ama, adım *İskender* bile olsaydı *Namur* savaşında yaptığımdan fazlasını yapamazdım—Tanrı Efendimi takdis etsin! diye bağırdı *Trim,* üç adım öne çıkarak, insan hücuma kalkarken adını düşünür mü hiç?—Ya da siperde beklerken, *Trim?* diye haykırdı amcam *Toby* kararlı bir sesle—Ya da hendeğe atlarken? dedi *Trim* iki sandalyenin arasına girerek—Ya da safları zorlarken? diye haykırdı amcam ayağa kalkıp bastonunu mızrak gibi sallayarak—Ya da bir müfrezeye karşı koyarken, diye haykırdı *Trim* bastonunu tüfek gibi tutarak—Ya da sahra şevine karşı yürüyüşe geçerken, diye haykırdı amcam *Toby* yumuşayarak ve ayağını lazımlığının üzerine koyarak.—

XIX. Bölüm

BABAM balık havuzuna yaptığı yürüyüşten geri döndü—ve hücumun doruk noktasında, amcam *Toby* sahra şevine karşı yürüyüşe geçerken,—ve *Trim* silahını yeniden doldurmaya davranırken,—salonun kapısını açtı—amcam *Toby* hayatında böylesine can havliyle at sürerken yakalanmamıştı! Ah, benim *Toby* amcam! Babamın keskin dilini harekete geçirecek bundan daha va-

him bir durum yaratılamazdı—sen ve senin zavallı BOŞZAMAN BEYGİRİ'n nasıl da aşağılandınız!

Babam şapkasını ciddiyetle başından çıkardı, aynı ciddiyetle yerine astı; odadaki kargaşayı göz ucuyla süzdükten sonra Onbaşı'nın hendeğini oluşturan sandalyelerden birini aldı, amcam *Toby*'nin karşısına koydu, üzerine oturdu, ve çay tepsisi dışarı çıkarılıp da kapı kapanır kapanmaz aşağıdaki feryadı bastı.

BABAMIN FERYADI.

ARTIK boşuna, dedi babam şöminenin köşesine iliştirilmiş *Ernulphus* lanetine—ve onun altında oturan amcam *Toby*'ye dönerek;—Artık, dedi babam, tahayyül edilebilecek en huysuz tekdüze sesle, insan itikatlarının en rahatsız edici olanıyla mücadele etmek boşuna—şunu açıkça görüyorum ki, biraderim *Toby*, ya benim kendi günahlarım ya da *Shandy* ailesinin günah ve çılgınlıkları yüzünden, Tanrı toplarının en güçlüsünü bana çevirmeyi uygun gördü; nişan aldığı yer de çocuğumun geleceği—Böylesine bir top ateşi kulaklarımızı sağır ederdi, ağabey, dedi amcam *Toby*, eğer söylediklerin gerçekse—Zavallı *Tristram!* Gazaba uğramış çocuk! Aczin, yarıda bırakılmışlığın, hatanın ve mutsuzluğun çocuğu! Ceninin başına gelebilecek aksilikler kitabında yazılı olan ve senin yapını atıl kılacak ya da bağlantılarını altüst edebilecek talihsizlik ya da felaketler, ya da dünyaya geldikten sonra olabilecek kötülükler daha sen henüz yoldayken başına gelmedi mi! Babanın günleri bir bir azalırken—hayal gücü ve bedeni zayıflarken—senin kıvamını belirlemesi gereken esas ısı ve esas nem kuruyup giderken, peydahlandığından beri hangi kötülüğe uğramadın ki; sana direnme gücü verebilecek, seni destekleyecek hiçbir şey kalmamıştı—acınası bir durum, kardeşim *Toby;* her iki tarafa da ona ihtimam göstermeleri için yalvarmaktaydı. Ne kadar âcizmişiz! Olayı biliyorsun, kardeşim *Toby,*—şu anda bir kez daha anlatılamayacak kadar acıklı bir olay,—bende kalmış olan hayatiyet, onun taşıması gereken hafıza, hayal gücü ve cevvaliyet dağıldı, karıştı, birbirine dolandı, saçıldı ve hepsini şeytan aldı götürdü.—

O halde uğradığı zulümlere bir son vermenin zamanıydı;—yengenin soğukkanlılığına ve zihin huzuruna, kardeşim *Toby*, ifrazat ve kan birikmelerine ve diğer doğa-dışılarına gerekli dikkat gösterilseydi eğer, dokuz aylık gebeliği sırasında her şey yoluna konulabilirdi belki, en azından bir deney yapılabilirdi.—Çocuğum bunlardan yoksun kaldı!—Karımın şehirde doğum yapma konusundaki saçma takıntısı hem kendisine hem de cenine bezdirici bir hayat yaşattı.—Yengemin büyük bir sabırla her şeye boyun eğdiğini düşünüyorum, diye yanıtladı amcam *Toby;*—bu konuda tek bir şikâyetini duymadım—İçin için öfkeleniyordu, diye haykırdı babam; ve bu; söylemek zorundayım kardeşim, çocuk için çok kötüydü—hem benimle ne kavgalar etti, ebe konusunda nasıl bağırıp çağırdı—Evet, bu konuda duygularını açığa vurdu, dedi amcam *Toby*—Açığa vurmak! diye haykırdı babam gözlerini belerterek—

Ama bunlar ne ki, kardeşim *Toby,* ona verdiğimiz zararları düşünürsek eğer, bütün istediğim o küçük mücevher kutusunun kırılmaması, çizilmemesi olduğu halde, çocuğumun kafası önde dünyaya gelmesinin bize verdiği zararlar yanında bunlar ne ki?—

Aldığım bütün tedbirlere rağmen, sistemim rahmin içindeki çocuğumla birlikte nasıl da tepetaklak oldu! Kafası şiddete maruz kaldı ve 470 *averdupois* ağırlığında bir basınç onu hem de tepesinden öyle bir etkiledi ki—şu anda zihin ağının narin örgüsünün yırtılıp bin parçaya ayrılmış olma olasılığı *yüzde* doksan.

—Gene de başarabilirdik.—Aptal, züppe, hanım evladı olsun—ona bir BURUN ver yeter—topal, kambur, kekeme, kaz kafalı—(onu istediğin kılığa sok) talihin kapıları açık kalır gene de.—Ah *Licetus! Licetus!* bana senin gibi beş buçuk inçlik bir cenin bahşetseydi eğer—kaderden başka bir şey istemezdim.

Gene de, kardeşim *Toby*, çocuğumuz için atılacak son bir zar vardı—ve fakat—ah *Tristram! Tristram! Tristram!*

Bay *Yorick*'i çağıracağız, dedi amcam *Toby*.

—İstediğini çağırabilirsin, dedi babam.

XX. Bölüm

TOPLAM dört kitap boyunca iki yukarı iki aşağı, kimleri ezmişim diye dönüp geriye ya da sağıma soluma hiç bakmadan, atımı sıçratıp oynatarak ne de hızlı ilerledim!—Hiç kimseyi çiğnemeyeceğim,—demiştim kendi kendime at binerken—dörtnala gideceğim evet; ama yoluma çıkan en zavallı eşeği bile incitmeyeceğim.—Böylece çıktım yola—bir patikada yokuş yukarı—bir ötekisinde yokuş aşağı, bir yolun üstünden, ötekinin yanından;—jokeylerin piri peşime düşmüştü sanki.

Şimdi, ne kadar iyi niyetle ve kararlılıkla at sürerseniz sürün, bu hızda giderseniz eğer,—kendinize değilse de birilerine muzırlık etmeniz neredeyse kaçınılmazdır—Attan savruldu—düşüyor—düştü—tutunamadı sonunda—boynunu kıracak—görürsün!—işgüzar eleştirmenlerin idam sehpasından dörtnala sürüp geçmemiş olsaydı, kafasını direklerden birine çarpacak beyni dağılacaktı! at onu fırlattı!—bak—şimdi deli gibi sürüyor atını, ressamlar, kemancılar, şairler, biyografi yazarları, doktorlar, avukatlar, mantıkçılar, oyuncular, öğretmenler, papazlar, devlet adamları, askerler, ilahiyatçılar, uzmanlar, piskoposlar, papalar ve mühendisler arasından—Korkmayın, dedim—kralın karayolunda en zavallı eşeği bile incitmeyeceğim—Ama atın pislik sıçratıyor; bak bir piskoposu[1] çamurlara buladın—Umarım, *Ernulphus* olmuş olsa çamurlara buladığını, dedim—Ama Sorbonne doktorlarından Mösyö *Le Moyne*'un, *De Romigny*'nin ve *De Marcilly*'nin[2] suratlarına baştan aşağı çamur sıvadın—O geçen yıldı, diye cevap verdim—Ama şu anda bir kralı çiğnemektesin.—Kralların da başına kötü şeyler gelir—benim gibi insanlar tarafından çiğnenmek gibi, dedim.

—Yaptın bunu, dedi suçlayıcım.

Reddediyorum, diyerek atımdan indim, şimdi bir elimde kırbacım, bir elimde şapkam hikâyemi anlatmaya hazırım—Hikâye mi? Onu gelecek bölümde okuyacaksınız.

XXI. Bölüm

Fransa Kralı birinci *Francis*,[1] soğuk bir kış gecesi ocaktaki ateşin korları karşısında ısınmaya çalışırken, bir yandan da devletin iyiliği için çeşitli işler bakanı ile konuşuyormuş*—*İsviçre*'yle aramızdaki karşılıklı anlayış biraz güçlendirilebilse, demiş kral bastonuyla korları karıştırarak, hiç fena olmazdı—Bu adamlara para vermenin sonu gelmez, Efendimiz, demiş bakan—Verseniz, *Fransa* hazinesinin tümünü yutarlar—Hele hele! diye cevap vermiş kral—bir devlete rüşvet yedirmenin, Mösyö *le Premier*, onlara para vermekten başka yolları da vardır—*İsviçre*'ye bundan sonraki çocuğumun vaftiz babalığı onurunu vereceğim—Majesteleri, demiş bakan, böylelikle *Avrupa*'daki bütün gramercileri karşılarına almış olurlar;—bir cumhuriyet olan *İsviçre* gramer kuralları uyarınca dişi olduğundan, hiçbir cümle kuruluşuna göre vaftiz babası olamaz—Öyleyse vaftiz anası olur, diye cevap vermiş *Francis* hemen—bu niyetimi yarın sabah bir kuryeyle kendilerine bildirin.

İsviçre'den, demiş Birinci *Francis*, (on beş gün sonra) tuvalete girerken bakanına dönüp,—hiçbir cevap almamış olmamıza hayret ediyorum—Efendimize, demiş Mösyö *le Premier*, bu konudaki yazışmalarımızı getirdim.—Hoşlarına gitmiş mi? demiş kral—Evet, Haşmetmeap, diye cevap vermiş başbakan, majestelerinin niyeti en büyük onur olarak karşılanmış—ancak *İsviçre*, vaftiz anası sıfatıyla, çocuğun adını koyma hakkını talep ediyor.

Herhalde, demiş kral—*Francis*, *Henry* ya da *Lewis* gibi hoşumuza gideceğini bildikleri bir ad koyacaktır vaftiz anası. Majesteleri aldanıyorlar, diye cevap vermiş bakan—elçimizden biraz önce gelen raporda *İsviçre*'nin bu konudaki kararı da belirtilmiş—Peki veliaht için hangi adı uygun bulmuşlar?—*Shadrach*, *Mesech* ve *Abed-nego*[2] adlarını tespit etmişler, diye cevap vermiş bakan—Aziz *Peter*'in kuşağı aşkına, *İsviçre*'yi gözüm görmesin, diye haykırmış Birinci *Francis*, pantolonunu toplayıp aceleyle tuvaletten çıkarken.

* Vide Menagiana, vol. 1. [*Sterne'in dipnotu.*]
Menagiana (1693) Fransız bilgini Gilles Ménage'ın (1613-92) bir güzel sözler ve ahlaki müşahadeler derlemesidir.

Sayın Majesteleri, diye cevap vermiş bakan sakince, tekliflerini geri çekemezler.

Onlara para verelim—demiş kral.

Hazinede altmış bin kron bile yok, Efendimiz, diye cevap vermiş bakan—Tacımdaki en iri mücevheri rehine vereceğim, demiş Birinci *Francis*.

Majesteleri onu daha önce rehine vermişlerdi, diye cevap vermiş Mösyö *le Premier*.

O zaman, Mösyö *le Premier*, demiş kral,—onlarla savaşacağız.

XXII. Bölüm

HER NE KADAR, soylu okurum, senin ellerine verdiğim bu küçük küçük kitapların birçok büyük kitabın yerini almasını samimiyetle arzulamış ve bunun için dikkatle çalışmışsam da (Tanrının bana ihsan ettiği bu kıt yeteneğin ve gerekli işler ve sağlık için geçirilenden artakalan zamanın izin verdiği ölçüde)—kendimi sana öyle aldırmaz, hayalci, eğlence meraklısı bir kılıkta sundum ki, çok üzgün olduğum şu anda senin hoşgörünü ciddiyetle talep etme hakkını kendimde görmüyorum—ama inan bana, babam ve vaftiz adları hikâyesinde,—Birinci *Francis*'i çiğnemek gibi bir düşüncem yoktu;—ne burun olayında Dokuzuncu *Francis*'i[1]—ne de amcam *Toby*'nin karakterinde ülkemin askeri ruhunu betimlemekti niyetim—onun kasığındaki yara, bu türden herhangi bir yarayla karşılaştırılabilecek bir yaradır;—ne de *Trim*'le, *Ormond* Dükü'nü[2] kastetmek ya da mukadderata, özgür iradeye, veya vergilere karşı bir kitap yazmak istedim;—eğer kitabım herhangi bir şeye karşı yazılmışsa,—izninizle Efendim, olsa olsa dalağa karşı yazılmıştır;—gülerken diyaframın daha sık ve daha şiddetle inip kalkması, ve kaburga kemiklerinin arasındaki ve karındaki kasların sarsılmaları sonucu, majestelerinin tebalarının safrakeselerinden, karaciğerlerinden ve pankreaslarından, *safrayı* ve diğer *acı suları* ve onlardan kaynaklanan tüm zararlı tutkuları çıkarıp onikiparmak bağırsağına indirmek için yazılmıştır.

XXIII. Bölüm

—PEKİ bu durum tersine çevrilebilir mi, *Yorick?* dedi babam—zira benim kanaatimce, diye devam etti, çevrilemez. Ben değersiz bir kilise hukukçusuyum, diye cevap verdi *Yorick*—ama bu konunun bütün kötü yönleri arasında, en ıstırap veren şeyin belirsizlikten doğan gerilim olması bir yana, en azından en kötüsünün hangisi olduğunu öğreneceğiz. Bu görkemli ziyafetlerden nefret ediyorum—dedi babam—Konu yemeğin boyutları değil, diye cevap verdi *Yorick*—biz adın değiştilip değiştirilemeyeceğini irdelemek, bu kuşkunun derinine inmek istiyoruz, Bay *Shandy*—ve bir sürü piskopos vekilinin, dini mahkeme başkanının, avukatın, hukuk danışmanının, sicil memurunun, ilahiyatçılarımızın en yeteneklilerinin ve başka sakallıların bir masada toplanacağı bu ziyafete *Didius* sizi de ısrarla davet etti,—sizin gibi dertlere gark olmuş birisi böyle bir fırsatı kaçırır mı? Yapmanız gereken tek şey, diye devam etti *Yorick*, *Didius*'un yemekten sonra sohbeti bu konuya getirmesini sağlamak—O zaman, diye haykırdı babam ellerini birbirine vurarak, kardeşim *Toby* de bizimle gelecek.

—Bağcıklı perukam, dedi amcam *Toby*, ve sırmalı üniformam, *Trim*, ateşin karşısında aslılı kalsın gece boyunca.

XXV. Bölüm

—ELBETTE, Efendim, burada bütün bir bölüm eksik—evet, kitapta on sayfalık[1] bir boşluk var—kitabı ciltleyen ne aptal, ne hilekâr, ne de budala—üstelik kitap da bir nebze olsun daha kusurlu değil, (en azından bu nedenle)—tam tersine, o bölümün mevcut olmasındansa eksik olması kitabı daha mükemmel, daha muntazam yapıyor. Bunu siz zatıâlilerinize şöyle açıklayacağım: Bu arada önce, aynı deneyin başka bölümlerde de fevkalade başarıyla uygulanması mümkün değil miydi, diye sorayım size—ama Saygıdeğer Efendilerim, bölümler üzerinde tek tek deney yapmanın sonu yok ki—zaten yeterince yaptık—Öyleyse buna bir son verelim.

Ama gösterime başlamadan önce size şu kadarını söyleyeyim, yırtıp attığım bölüm—ki öyle yapmasaydım şu anda hepiniz bunun yerine onu okuyacaktınız—babamın, amcam *Toby*'nin, *Trim*'in ve *Obadiah*'nın yola çıkıp ****'ya vizitasyonlara[2] gidişlerininin bir tasviriydi.

Faytonla gideceğiz, dedi babam—*Obadiah*, faytonun arması değiştirildi mi?—Hikâyemin daha çekici olması için açıklayayım: Fayton, babamın evliliği münasebetiyle yeniden boyandığı sırada annemin aile arması *Shandy* armasına eklenirken, boyacının, işini *Romalı Turpilius*[3] ve *Basel*'li *Hans Holbein*[4] gibi sol elle yapmış olmasından mı—yoksa ellerinden çok kafasındaki bir karışıklık yüzünden mi—yoksa, ailemizle ilgili her şeyin uğursuz bir renk almaya pek teşne olmasından mı, bilemem—utanç verici bir şekilde, Sekizinci *Harry* zamanından beri ailemizin hakkı olan *bend dexter*[5] yerine—yukarıda saydığım uğursuz nedenlerden biri sonucunda, *Shandy* armasının üzerine boydan boya bir *bend sinister* çizilmişti. Babam gibi aklıselim sahibi bir adamın böyle önemsiz bir konu yüzünden bu denli rahatsızlık duyması inanılır gibi değildi. Fayton kelimesini ya da faytoncu, fayton atı, fayton kiralama sözlerini—kim olursa olsun—ailede kimse ağzına alamazdı ve babam sürekli olarak bu utanç verici gayrimeşruiyet işaretini kendi kapısı üzerinde taşımaktan şikâyet eder dururdu; faytona binip inerken muhakkak dönüp armaya bir göz atar ve aynı zamanda da bu *bend-sinister* silininceye kadar bir da-

ha faytona adımını atmayacağına yemin ederdi—ne var ki menteşe olayında olduğu gibi, bunun da her zaman homurdanıp durulacak (bizimkinden daha akıllı ailelerde bile)—ama hiçbir zaman düzeltilmeyecek olması, *Kader*'in defterine kaydedilmiş pek çok şeyden biriydi.

—*Bend-sinister* silindi mi? diyorum, dedi babam—Döşemelerden başka hiçbir şey silinmedi Efendim, dedi *Obadiah.* At sırtında gideriz o halde, dedi babam *Yorick*'e dönerek—Siyaset dışında, dedi *Yorick,* din adamlarının dünyada akıl erdiremedikleri tek konu aile armalarıdır.—Hiç fark etmez, diye haykırdı babam—armamda bir lekeyle onların önüne çıkamam—*Bend-sinister*'ı mesele etme, dedi amcam *Toby* bağcıklı perukasını başına takarken—Hayır, olmaz, dedi babam,—bir vizitasyona, bir *bend-sinister*'la ancak *Dinah*'yı götürebilirsin yanında—Zavallı *Toby* amcam kızardı,—babam kendinden utandı—Hayır—sevgili kardeşim *Toby,* dedi babam ses tonunu değiştirerek—fayton döşemesinin rutubeti, geçen kış *Aralık, Ocak* ve *Şubat*'ta olduğu gibi siyatiğimi azdırabilir—bu durumda, istersen sen karımın beygirine bin—sen de, *Yorick,* vaaz vereceğine göre, önden gitsen iyi olur,—ben de kardeşim *Toby*'yle birlikte, arkadan yavaş yavaş geliriz.

İşte yırtıp atmak zorunda kaldığım bölüm, bu süvari alayının tasviriydi; Onbaşı *Trim*'le *Obadiah* iki fayton atının üstünde yan yana, bir devriye yavaşlığında önde gidiyorlardı—sırmalı üniforması ve bağcıklı perukasıyla amcam *Toby* ve babam, kâh öğrenmenin yararları kâh armalar konusunda derin yollara ve ayrıntılı incelemelere girerek ilerlerken, bazen biri bazen öteki öne geçiyordu.

—Ama bu seyahatin tasviri, yeniden okuduğumda, bu kitapta yapabildiğim diğer bütün tasvirlerden stil ve tarz yönünden o kadar üstün görünüyor ki, onun kitapta kalması diğer sahnelerin değerini düşürecek ve aynı zamanda bütün eserin uyum ve oranının kaynaklandığı bölümler arası denge ve eşitliği (lehte ya da aleyhte) mahvedecekti. Kendi payıma, işe yeni başlamış biri olarak, bu konuda pek bir şey bilmiyorum—ama kanımca, kitap yazmak, herkes ne derse desin, bir şarkı mırıldanmaya benzer—bir kere ahengi tutturun yeter, Madam, ne kadar yüksek ya da alçak sesle mırıldandığınızın hiç önemi yok.—

—Saygıdeğer Efendilerimin izniyle, en sıradan ve yavan kompozisyonlardan bazılarının pekâlâ tutunabilmiş olmalarının—(*Yorick*'in bir gece amcam *Toby*'ye anlattığı gibi) dinleyeni kuşatıp esir alarak—sebebi budur. Amcam *Toby*, *kuşatma* kelimesini[6] duyar duymaz canlanmış, ama bundan bir anlam çıkaramamıştı.

Gelecek *Pazar* avluda vaaz vereceğim, dedi *Homenas*[7]—notlarıma bir göz atınız—doktor *Homenas*'ın notlarını hızla gözden geçirdim—çok iyi—bu tonu tutturup sürdürebilirseniz, gayet güzel, *Homenas*—mırıldanmaya devam ettim—tonunu gerçekten de iyi tutturduğunu düşünüyordum, Saygıdeğer Efendilerimin izniyle, o ana kadar okuduklarımın ne kadar yavan, ne kadar tekdüze, ruhsuz ve kuru olduğunu asla fark etmemiştim; vaazın ortasında aniden öyle hoş, öyle zengin ve ulvi bir eda beliriyordu ki—ruhumu aldı bambaşka bir dünyaya götürdü; eğer (*Montaigne*'in[8] buna benzer bir durumda yakındığı gibi)—inişi kolay ya da yükselişi erişebilir bulsaydım—sizi temin ederim, pes ederdim—Notalarınız, *Homenas*, itiraf etmeliyim ki iyi notalar,—ama vaazın geri kalanından bütünüyle kopuk, öyle ani bir yükselişi var ki, o bölümü söylemeye başladığımda bambaşka bir dünyaya uçtuğumu hissettim; baktım, oraya öyle çukur, alçak ve kasvetli bir vadiden gelmişim ki bir daha geri dönmeyi asla istemiyorum.

☞ Kendi boyunu ölçmek üzere yanında kendi mezurasıyla gezen cüce—inanın, cüceden de cücedir.—Bölümlerin yırtılıp atılması meselesi de bu kadar.

XXVI. Bölüm

SAKIN onları şerit şerit kesip pipolarını yakmaları için etrafındakilere veriyor olmasın!—Bu iğrenç bir şey, diye cevap verdi *Didius;* dikkatlerden kaçmamalı, dedi doktor *Kysarcius*—☞ *Hollandalı Kysarcij*'lerdendi kendisi.

Bana öyle geliyor ki, dedi *Didius*, kendisiyle *Yorick*'in görüş çizgisi üzerinde duran şişeyle uzun sürahiyi kenara çekmek için yerinden yarı yarıya doğrularak—bu kara mizah darbesini kendi-

nize saklayıp daha uygun bir yerden vurabilirdiniz, Bay *Yorick*—ya da en azından, başlamak üzere olduğumuz işi ne denli küçümsediğinizi göstermek için daha uygun bir fırsat beklemeliydiniz: Eğer vaaz pipo yakmaktan daha iyi bir işe yaramayacak kadar değersizse—elbette, Efendim, böyle bilgili bir topluluk önünde okunacak derecede iyi değil demektir; eğer böyle bilgili bir topluluk önünde okunacak derecede iyi idiyse—o zaman da, Efendim, sonradan pipo yakmak için kullanılmaması gerekir.

—Onu ikilemin iki boynuzundan birine bağladım böylece, dedi *Didius* kendi kendine—hadi bakalım kurtarsın kendini.

Bu vaazı hazırlarken ne işkenceler çektim, dedi *Yorick*,—şu kadarını söyleyeyim *Didius*, oturup onun gibi bir tane vaaz daha yazacağıma bu yolda şehit olsaydım daha iyiydi—hatta mümkünse atımla, benim düldülle birlikte. Yanlış tarafımdan tebliğ edildi bana; kalbimden değil, kafamdan geldi—bu vaazın hem yazarken hem de okurken bana verdiği acı yüzünden, kendimi böyle cezalandırıyorum işte.—Bilgimizin derinliğini ya da zekâmızın kıvraklığını göstermek için vaaz vermek—bir parça bilgi dilenen sıradan insanlara süslü sözlerle gösteriş yapmak, ama onlara ne bir ışık tutmak, ne de anlayış göstermek—bize her hafta tahsis edilen o yarım saatlik zamanı namussuzca kullanmaktır—Tanrının sözlerini değil—kendimizi vazetmektir.—Şahsen, diye devam etti *Yorick*, doğrudan kalbi hedef almış beş kelime söylemeyi tercih ederdim.—

Yorick daha *hedef almış* der demez amcam *Toby* atış menzilleri üzerine bir şeyler söylemek üzere yerinden doğrulmuştu ki—masanın karşı tarafından sarf edilen tek bir sözcük herkesin dikkatini o tarafa yöneltti—sözlükteki tüm sözcükler arasında, orada söylenmesi beklenebilecek son sözcüktü bu—yazmaya utanıyorum—ama yazılmalı—okunmalı;—yasalara aykırı—dine aykırı—on binlerce tahminde bulunun, on binlerle çoğaltın tahminlerinizi—hayal gücünüzü zorlayın—hatta ona işkence edin, gene de bulamazsınız—Kısacası, onu gelecek bölümde söyleyeceğim.

XXVII. Bölüm

HAS'TİR!——————————————————————

——————————H—'—r! dedi *Phutatorius*,[1] kendi kendine—ama gene de duyulabilecek kadar yüksek bir sesle—tuhaf olan, bunun neredeyse şaşkınlık içindeki bir adamla bedensel acı çeken bir adamın yüz ifadesi ve ses tonu arasında söylenmiş olmasıydı.

İyi kulağı olan ve bu iki tonun ifade ve karışımını bir *üçüncüsünden* ya da *beşincisinden* veya müzikteki herhangi bir başka akordan ayırt edebilen birkaç kişi—bu sesi duyunca hayrete düştüler—ses kendi içinde *ahenkliydi*—ama tonalitenin bütünüyle dışındaydı ve tartışılan konuya hiç uymuyordu;—bu yüzden de, o kadar bilgili olmalarına rağmen, buna ne anlam vereceklerini bilemediler.

Müziksel ifadeler konusunda hiçbir şey bilmeyen ve dolayısıyla bir *sözcüğün* içeriğinden başka bir şeye dikkat etmeyen diğerleri, biraz öfkeli bir yaradılışı olan *Phutatorius*'un *Yorick*'i bir nedenle hırpalamak için sopayı *Didius*'un elinden kapacağını—iki heceli H–'–r'in bir söylevin başlangıç sözcüğü olduğunu, ve görünüşe bakılırsa, *Yorick*'in sert bir muameleyle karşılaşacağını düşündüler; amcam *Toby*'nin merhametli ruhu da, *Yorick*'in başına gelmek üzere olanlar karşısında paramparça oluverdi. Ama *Phutatorius*'un sözlerine devam etmek için herhangi bir arzu belirtisi göstermediği ve girişimde bulunmadığı belli olunca—bir üçüncü taraf, bunun tesadüfen on iki penilik bir küfür[2] biçiminde tecelli eden—dolayısıyla da aslında bir küfrün içeriğini ve günahını taşımayan—irade dışı bir hırıltı olduğunu düşünmeye başladı.

Başkaları, özellikle de onun yanında oturan bir ya da iki kişi, tam tersine, bunu *Yorick*'ten hoşlanmadığı bilinen *Phutatorius*'un ona kasıtlı olarak yönelttiği gerçek bir küfür olarak algıladılar;—bu küfür, babamın da feylesofça değerlendirdiği gibi, aslında *Phutatorius*'un sakatatının üst bölgelerinde için için kaynayıp fokurdamaktaydı, ve, doğal olarak, böyle garip bir vaaz kuramının şok etkisi sonucu, *Phutatorius*'un kalbinin sağ karıncığına aniden dolan kanın basıncı söz konusu küfrü fırlatıp dışarı atmıştı.

Yanlış anlaşılmış olgular üzerine ne de güzel tartışıyoruz!

Zihni *Phutatorius*'un söylediği sözcük üzerine bütün bu muhakemelerle meşgul olan herkes, *Phutatorius*'un aklını *Didius* ile *Yorick* arasındaki tartışmaya taktığını varsaymakta, bunu bir gerçek olarak görmekteydi; eh, söylenenleri dinleyen, önce birine sonra diğerine bakan bir kişinin de başka türlü düşünmesi mümkün değil. Oysa gerçek, *Phutatorius*'un konuşulanların tek bir kelimesinin ya da hecesinin bile farkında olmadığıydı,—bütün düşüncesi tam o anda kendi pantolonunun sınırları dahilinde meydana gelmekte olan bir şeyler, bütün ilgisi muhtemel bir kaza üzerinde yoğunlaşmıştı: Büyük bir dikkatle dinliyor gibi gözükmesine ve yüzündeki tüm sinir ve kaslar karşısında oturan *Yorick*'e sert bir cevap vereceğini düşündürecek şekilde gerilmiş olmasına rağmen—söylediğim gibi, *Phutatorius*'un beyninin tek bir hücresinde bile *Yorick* yoktu—nidasının gerçek nedeni en azından üç karış aşağıdan kaynaklanıyordu.

Bunu size en edepli biçimiyle anlatmaya çalışacağım.

Yemekten biraz önce işlerin yolunda gidip gitmediğine bakmak üzere mutfağa giden *Gastripheres*—tezgâhta bir sepet dolusu taptaze kestane gördüğünden, bunlardan bir iki yüz kadarının kızartılıp yemekten sonra sofraya getirilmesini buyurmuştu—*Gastripheres* bunu sıkı sıkıya tembihlemiş, *Didius*'un, ve özellikle de *Phutatorius*'un, kestaneyi çok sevdiğini söylemişti.

Amcam *Toby*'nin *Yorick*'in söylevini yarıda kesmesinden yaklaşık iki dakika önce—*Gastripheres*'in kestaneleri sofraya getirilmişti—sofraya hizmet eden görevliye kestaneyi en çok sevenin *Phutatorius* olduğu belirtildiği için, *Sam* kumaşından bir peçeteye sarılı sıcak sıcak kestaneler doğruca onun önüne konulmuştu.

Fiziksel olarak mümkün müydü bilmem ama, yarım düzine el aynı anda peçeteye dalınca, diğerlerinden daha canlı ve daha cevval olan bir kestane harekete geçti, masadan aşağı yuvarlandı, ve tam da altında bacaklarını açmış oturan *Phutatorius*'un pantolonunun o özel aralığından,—dilimiz yetersiz ve kaba kalıyor—*Johnson*'ın sözlüğünde uygun bir karşılığı bulunmayan, bütün edepli toplumlarda adabı muaşeret kuralları uyarınca *Janus* Tapınağı[3] gibi (en azından barış zamanı) kapalı tutulması gereken o aralıktan içeri düştü.

Phutatorius'ın bu kuralı çiğnemesi (bütün insanlık için bir uyarı olmalıdır) bu kazayı davet etmişti.—

—Alışıldık bir ifade tarzı uyarınca bunun bir kaza olduğunu belirttim,—ama *Acrites*[4] ve *Mythogeras*'ın bu konudaki fikirlerine karşı değilim: İkisi de bu olayın hiç de kaza olmadığına—kestanenin o şekilde davranıp o belli yolu izlemesinin—ve sonra da bütün sıcaklığıyla başka bir yere değil de doğruca o yere düşmesinin—*Phutatorius*'un yirmi yıl kadar önce yayımladığı ve tam da o hafta dünyaya ikinci baskısı sunulacak açık saçık ve müstehcen risalesi *de Concubinis retinendis*[5] nedeniyle Tanrının verdiği bir ceza olduğuna kuvvetle inanmışlardı; hâlâ da inanmayı sürdürmekteler.

Kalemimi bu tartışmaya daldırmak benim işim değil—hiç kuşku yok ki sorun her iki taraftan savunulabilir—bir vakanüvis olarak beni tek ilgilendiren, durumu olduğu gibi sunmak ve okuru, *Phutatorius*'un pantolonundaki açıklığın kestanenin girebileceği kadar geniş olduğuna,—ve kestanenin, bir şekilde, *Phutatorius* da başkası da fark etmeksizin, dikey olarak ve bütün sıcaklığıyla oradan içeri düşüverdiğine inandırmak.

İlk yirmi ya da yirmi beş saniye içinde, kestanenin verdiği tatlı sıcaklık hiç de nahoş değildi—ve *Phutatorius*'un dikkatini hafifçe o bölgeye çekmekten öte bir şeye yol açmadı:—Ne var ki, giderek yükselen sıcaklık birkaç saniye içinde hoşa gidebilecek noktanın ötesine geçmiş, bütün hızıyla acı verecek bölgelere doğru yayılmıştı,—*Phutatorius*'un ruhunun tümü, bütün fikirleri ve düşünceleri, dikkati, muhayyilesi, yargı gücü, kararlılığı, ihtiyatlılığı, muhakeme yeteneği, hafızası, fantezileri ve hayvani özüyle birlikte, büyük bir kargaşa içinde, değişik yollardan ve devrelerden geçerek, bedeninin üst bölgelerini, tahmin edebileceğiniz gibi, cüzdanım kadar boş bırakıp, tamamen tehlikeli olan bölgede toplandı.

Bütün bu habercilerin yetiştirdiği bilgilere rağmen *Phutatorius* ne aşağıda olup bitenlerin sırrına vakıf olabildi, ne de uğradığı belanın ne olduğunu tahmin edebildi: Ancak, gerçek nedenin ne olabileceği konusunda hiçbir fikri olmadığından, başına gelene bir stoacı tavrıyla dayanabilmek için, çarpık bir yüz ifadesinin ve bir çift büzülmüş dudağın yardımına sığındı ve hayal gücünün tarafsız kalmasını sağladı—ne var ki böyle durumlarda

muhayyilenin hamlelerini kontrol etmek kolay değildir—*Phutatorius*'un aklına birden, her ne kadar duyduğu acı, bir yanma acısına benzemekteyse de—bunun bir ısırış da olabileceği geldi; eğer öyleyse, muhtemelen bir *semender*, bir *asker*[6] ya da buna benzer iğrenç bir sürüngen bacağından yukarı tırmanıp dişlerini—bu korkunç fikir, kestanenin yol açtığı yeni bir acı dalgasıyla birlikte, *Phutatorius*'u paniğe sürükledi ve bu panik onu, dünyanın en iyi generallerine de yaptığı gibi, ıstırabın ilk dehşet verici kargaşası içinde, muhafızlarının çok uzağına düşürdü;—bunun sonucunda da *Phutatorius* kendine hâkim olamayarak sıçradı ve hakkında çok fazla söz edilen, arkasını getirmediği, H—r diye yazdığımız, Kilise kanunlarına uymasa bile o durumda herhangi birinin söyleyebileceği o küçücük şaşkınlık nidasını ünledi;—zaten, Kilise kanunlarına uysa da uymasa da, *Phutatorius*'un elinden başka bir şey gelmezdi.

Anlatması hayli uzun süren bu olay, aslında *Phutatorius*'a kestaneyi pantolonundan çıkarıp şiddetle yere fırlatması—*Yorick*'e de sandalyesinden kalkıp kestaneyi yerden alması—için gereken zamandan biraz daha uzun bir sürede yaşandı, bitti.

Küçük olaylar karşısında zihnin nasıl yenilgiye uğradığını gözlemlemek ilginçtir:—Bunlar gerek insanlar gerekse nesneler hakkındaki görüşlerimizi nasıl da biçimlendirip yönlendirirler;—hava kadar hafif, önemsiz şeyler ruhumuza bir görüş sokup onu *Euklides*'in[7] kanıtlarıyla bile sökülüp atılamayacak kadar sağlam bir şekilde yerleştirebiliyor.

Yorick, dediğim gibi, *Phutatorius*'un gazabına uğrayan kestaneyi yerden aldı—bu önemsiz bir hareketti; bunu yapmasının—söylemeye utanıyorum—kestanenin hiç de değerinden düşmediğini düşünmesinden—ve iyi bir kestaneyi eğilip almaya değer bulmasından başkaca bir nedeni yoktu.—Ama bu önemsiz olay *Phutatorius*'un zihninde farklı bir biçimde örüldü: *Phutatorius*, *Yorick*'in sandalyesinden kalkıp kestaneyi almasını, kestanenin zaten *Yorick*'e ait olduğunun onun tarafından açıkça itiraf edilişi olarak gördü,—ve kendisine böyle bir oyun oynayanın kestanenin sahibinden başka kimse olamayacağını düşünmeye başladı: Masanın oldukça dar olması ve *Yorick*'in *Phutatorius*'un tam karşısında oturuyor olması kestaneyi pantolonundan içeri onun at-

ması olasılığını artırıyordu; bu da *Phutatorius*'un görüşünü büyük ölçüde güçlendirmekteydi;—demek ki bunu yapan *Yorick*'ti. Kafasında uyanan bu düşünceler sonucu, *Yorick*'e fırlattığı, kuşkudan daha fazla bir şeyler içeren bakışla, *Phutatorius* kanaatini açıkça ortaya koydu—ve doğal olarak *Phutatorius*'un konuyu oradaki herkesten daha iyi bildiği farz edildiğinden, kanısı derhal genel kanı haline geldi;—çok geçmeden de, şimdiye kadar anlatılanlardan çok farklı bir nedenle—konu bütünüyle tartışma adabının dışına çıktı.

Ayın etkisi altındaki bu dünya sahnesine önemli ya da beklenmedik bir olay düştüğünde—araştırıcı bir maddeden imal edilmiş olan insan zihni doğallıkla sahnenin arkasına dolanıp olayın nedenini ve kökenini aramaya koyulur—Bu olayda arayış fazla uzun sürmedi.

Phutatorius'un *de Concubinis retinendis* risalesi konusunda *Yorick*'in hiç de iyi şeyler düşünmediği, onun bu risale ile dünyaya zarar vermiş olmasından endişe ettiği biliniyordu—bu yüzden de hemen, *Yorick*'in oynadığı küçük oyunun arkasında mistik bir anlam yattığı—sıcak kestaneyi *Phutatorius*'un ***—*****'ine atmasının, öne sürdüğü fikirlerle, birçok namuslu kişinin canını tam da oralarından yaktığı söylenen kitabına yönelik alaycı bir jest olduğu sonucuna varıldı.

Bu yanılgı, *Semnolentus*'u şekerlemesinden uyandırdı—*Agelastes*'i gülümsetti—ve bilmece çözmeye uğraşan bir adamın yüzünün şeklini ve havasını tam olarak hatırlayabiliyorsanız—*Gastripheres*'in yüzünü işte o şekle soktu—kısacası, birçok kişi tarafından bir muziplik şaheseri olarak değerlendirildi.

Okurun da baştan sona gördüğü gibi, bütün bunlar felsefenin rüyaları kadar temelsizdi: *Yorick*, hiç kuşkusuz, *Shakespeare*'in onun atası için söylediği gibi—"*şakacıların şahıydı*,"[8] ama bu özelliği onu bu ve bunun gibi haksız yere suçlandığı pek çok saygısız şakayı yapmaktan alıkoyan bir şey tarafından hafifletilmişti;—bütün hayatını (ona duyduğum saygı gözümü kör etmemişse) doğasına aykırı binlerce şeyi söylediği ve yaptığı töhmeti altında geçirmek gibi bir talihsizliği vardı. Benim onda tek suçladığım—daha doğrusu, bazen suçlayıp bazen hoşlandığım şey, bütün dünyanın yanlış bildiği bir hikâyeyi pekâlâ düzeltebile-

cekken tuhaf bir biçimde kendini bu sıkıntıya sokmamayı yeğlemesiydi. Bu gibi haksızlıklar karşısında, sıska atıyla ilgili olayda takındığı tutumu takınırdı—durumu yargıçlarına pekâlâ açıklayabilirdi, ama o bunu yapmayacak kadar yüce ruhluydu—aynı biçimde, ona çok zarar verecek dar görüşlü bir rapor hazırlayan, savunan ve inananları küçümsemeyi yeğlerdi—hikâyesini onlara anlatmaya tenezzül etmezdi—zamanın ve gerçeğin bunu onun adına yapacağına güveni sonsuzdu.

Bu kahramanca kişilik yapısı onu sık sık sıkıntıya düşürürdü—hele şimdi, *Phutatorius*'un gücenikliğinin iyice pekişmesine yol açmıştı—*Yorick* kestanesini yeni bitirmişti ki, *Phutatorius* sandalyesinden ikinci kez kalktı ve—yüzünde bir gülümsemeyle—bu borcu unutmamaya çalışacağını bildirmekle yetindi.

Burada iki noktaya dikkat etmeli ve bunları kafanızda iyice birbirinden ayırıp ayırt etmelisiniz.

—Gülümseme orada bulunanlara yönelikti.

—Tehdit *Yorick*'e yönelikti.

XXVIII. Bölüm

—SÖYLEYEBİLİR MİSİNİZ, dedi *Phutatorius* yanında oturan *Gastripheres*'e dönerek,—insan böyle saçma bir olay için hekime başvuramazdı,—söyleyebilir misiniz, *Gastripheres*, yanık acısını en iyi ne geçirir?—*Eugenius*'a sorun, dedi *Gastripheres*.—Bu büyük ölçüde, dedi *Eugenius* olup bitenin farkında değilmiş gibi davranarak, nerenizin yandığına bağlıdır—yanık nazik bir yerde mi, ve uygun bir şekilde sarılabilecek gibi mi?—Her iki koşul da mevcut, diye cevap verdi *Phutatorius* söz konusu yer üzerine konuşurken başını anlayışla sallayarak ve söz konusu yeri havalandırıp serinletmek için sağ bacağını kaldırarak—Eğer durum böyleyse, dedi *Eugenius*, orayı hiçbir şekilde kurcalamamanızı tavsiye ederim; ama yandaki matbaaya birini gönderip, tedaviniz için baskıdan yeni çıkmış yumuşak bir sayfa kâğıt aldırabilirsiniz—yapmanız gereken tek şey onu güzelce etrafına sarmak.—Islak kâğıt, dedi *Yorick* (arkadaşı *Eugenius*'la yan yana oturuyorlardı) her ne kadar ferahlatıcı bir serinlik sağlarsa da—sanı-

rım tedavi için yeterli olmayacaktır—zira kâğıdın emdiği yağ ve is boyası rahatlatır ancak.—Doğru, dedi *Eugenius*, ama gene de dışarıdan yapılabilecek müdahaleler içinde tavsiye edebileceğim en güvenilir ve acıyı en etkili biçimde dindirecek olanı budur.

Ben olsam, dedi *Gastripheres*, madem marifet yağ ve is boyasında, bunları bir bez parçasına sürüp doğrudan doğruya acıyan yerin üstüne koyardım. Bu acıyı daha da artırırdı, diye cevap verdi *Yorick*.—Üstelik, diye ekledi *Eugenius*, amaca da hizmet etmezdi—reçetenin özelliği, söz konusu organa temizlik ve zarafetle yaklaşılmasında yatıyor—zira düşünün, hurufat çok küçükse eğer (ki öyle olmalı) temasa geçecek olan şifalı parçalar, bir spatula aracılığıyla varılabilecek sanat ya da maharetin asla erişemeyeceği incelikte ve matematiksel bir kesinlikte (yeni paragraflar ve büyük harfler hariç) dağılmıştır. Ne garip tecelli ki, dedi *Phutatorius, de Concubinis retinendis* adlı risalemin ikinci baskısı şu anda matbaada.—Onun herhangi bir sayfasını istetebilirsiniz, dedi *Eugenius*—Hangisi olduğu fark etmez, dedi *Yorick*, yeter ki içinde edebe aykırı bir şeyler olmasın.—

Şimdi, diye cevap verdi *Phutatorius*, dokuzuncu bölümü basıyorlar—sondan bir önceki bölüm—Lütfen bölümün başlığının ne olduğunu söyler misiniz, dedi *Yorick*, *Phutatorius*'u dinlerken saygıyla iki büklüm olarak.—Galiba, diye cevap verdi *Phutatorius, de re concubinariâ*.[1]

Tanrı aşkına o bölümden uzak durun, dedi *Yorick*.

—Kesinlikle—diye ekledi *Eugenius*.

XXIX. Bölüm

—ŞİMDİ, dedi *Didius* yerinden doğrularak ve sağ elinin parmaklarını açıp göğsüne yaslayarak—isim konusunda böyle bir hata Reformasyondan önce meydana gelseydi—(Evvelki gün meydana geldi, dedi amcam *Toby* kendi kendine) o zamanlar vaftiz *Latince* yapılırdı—(Baştan sona *İngilizce*'ydi, dedi amcam)—pek çok şey farklı olabilirdi; çünkü o durumda daha önce alınmış kararlara dayanılarak vaftizin geçersizliği ilan edilip çocuğa yeni bir isim verilmesi mümkün olabilirdi—Örneğin bir rahip—hiç

de nadir rastlanan bir durum değildir—*Latince*'deki cehaleti yüzünden Bilmem Kim'in çocuğunu *in nomino patriæ & filia & spiritum sanctos*[1] diyerek vaftiz etmiş olsaydı,—vaftiz geçersiz sayılırdı—Affınıza sığınırım, dedi *Kysarcius*,—bu gibi bir durumda hata yalnızca *çekim eklerinden* kaynaklandığı için vaftiz geçerli sayılırdı—geçersiz olabilmesi için, rahibin—örneğinizde olduğu gibi son hecelerde değil, her adın ilk hecesinde hata yapması gerekirdi.—

Babam bu türden inceliklerden çok hoşlandığı için büyük bir dikkatle dinliyordu.

Örneğin *Gastripheres*, diye devam etti *Kysarcius*, *John Stradling*'in bir çocuğunu *in Nomine* patris, vs. yerine *in Gomine* gatris, vs. vs. diyerek vaftiz eder.—Şimdi bu vaftiz mi? Hayır,—diyor en yetkin Kilise hukukçuları; sözcüklerin kökü bozulduğu ve anlam ve imaları ortadan kalkıp tamamen başka bir şeye dönüştükleri için—zira ne *Gomine* bir isme ne de *gatris* bir babaya işaret eder—Peki neye işaret ederler? dedi amcam *Toby*—Hiçbir şeye—diye cevap verdi *Yorick*—O halde, böyle bir vaftiz geçersizdir, dedi *Kysarcius*—Elbette, diye cevap verdi *Yorick* iki ölçek şakacı bir ölçek ciddi bir ses tonuyla.—

Oysa zikredilen durumda, diye devam etti *Kysarcius*, *patris*'in yerine *patrim*, *filij*'in yerine *filia* vs. kullandığı için—yani hata çekimlerde olup kelimelerin köklerine dokunulmadığından, kelimeler anlamlarını korudukları sürece vaftize halel gelmez—Ama o zaman, dedi *Didius*, rahibin kelimeleri gramer olarak telaffuz etme niyetinin de bu doğrultuda olduğunun ispat edilmesi gerekir—Çok doğru, diye cevap verdi *Kysarcius;* ve bu konuda, *Didius* birader, elimizde Papa III. *Leo*'nun[2] verdiği bir hüküm örneği var.—Fakat ağabeyimin çocuğunun, diye haykırdı amcam *Toby*, Papayla hiçbir ilgisi yok—o babasının, annesinin ve bütün akrabalarının istek ve arzularına rağmen *Tristram* adıyla vaftiz edilmiş, Protestan bir beyefendinin sıradan bir çocuğu.—

Eğer Bay *Shandy*'nin çocuğunun adı konusunda, dedi *Kysarcius* amcam *Toby*'nin sözünü keserek, yalnızca akrabası olanların bu konuda bir ağırlıkları olacaksa, bütün bu akrabayu taallukat arasında söz hakkı olma konusunda adı en son anılacak kişi Bayan *Shandy*'dir—Amcam *Toby* piposunu ağzından çekti; babam

bu garip söze girişin nereye varacağını duymak için sandalyesini masaya biraz daha yaklaştırdı.

"*Anne çocuğunun akrabası mıdır değil midir?*" sorusu, Yüzbaşı *Shandy*, diye sürdürdü sözlerini *Kysarcius*, bu ülkedeki en iyi hukukçuları ve yurttaşları* uğraştırmakla kalmamış,—bütün tarafların muhakemeleri en serinkanlı bir şekilde incelenip bir araya getirildikten sonra,—aleyhte bir yargıya varılmıştır,—yani, "*Anne çocuğunun akrabası değildir.***" Babam hemen, amcam *Toby*'nin kulağına bir şey söyleme bahanesiyle, elini onun ağzına kapadı—amcamın *Lillabullero*'ya başlayacağını sezmişti—böylesine ilginç, meraklı bir tartışmanın devamını duymayı çok istediğinden—amcam *Toby*'ye Tanrı aşkına kendisini hayal kırıklığına uğratmaması için yalvardı.—Amcam *Toby* başını sallayarak kabul etti—piposunu tekrar ağzına aldı ve içinden *Lillabullero* çalmakla yetindi—*Kysarcius*, *Didius* ve *Triptolemus* konuşmayı aşağıdaki gibi sürdürdüler.

Bu karar, diye devam etti *Kysarcius*, avamın fikirlerine ne kadar ters düşerse düşsün, mantığa dayanır; *Suffolk* Dükü davası diye bilinen ünlü davada, tartışılmaz bir biçimde ortaya konulmuştur:—*Brook*'ta buna değinilir, dedi *Triptolemus*—Lord *Coke*[3] da bahseder, diye ekledi *Didius*—*Swinburn*'ün Vasiyetnameler Üzerine'sinde de bulabilirsiniz, dedi *Kysarcius*.

Dava, Bay *Shandy*, şuydu.

Altıncı *Edward*[4] döneminde, bir anadan bir oğlu, bir başka anadan da bir kızı olan *Suffolk* Dükü *Charles*, oğluna bazı mallar bırakan bir vasiyetname düzenledikten sonra öldü; arkasından oğlu da öldü—ama oğlu öldüğünde ne vasiyetnamesi, ne karısı ne de çocuğu vardı—o zaman hayatta olanlar, annesi ve baba tarafından kız kardeşiydi (zira kız kardeş, dükün önceki karısındandı), Sekizinci *Harry* zamanında çıkarılan ve vasiyetname bı-

* Vid. Swinburn on Testaments, Part 7. § 8. [*Sterne'in dipnotu.*]
Henry Swinburn(e) (?1560-1623) bir Kilise hukukçusu ve *A Brief Treatise of Testaments and last Willes* (1590) yazarıydı. Sterne'in Suffolk Dükü davası konusunda kullandığı kaynak da budur.

** Vid. Brook Abridg. Tit. Administr. N. 47. [*Sterne'in dipnotu.*]
Sir Robert Broke ya da Brooke (ö. 1558) Avam Kamarası sözcüsü ve medeni hukuk davalarına bakan mahkemenin başyargıcıydı. Sterne'in *La Graunde Abridgement*'a yaptığı göndermenin kaynağı Swinburn'dür.

rakmadan ölenlerin mallarının idaresini en yakın akrabasına bırakan 21 sayılı miras kanunu uyarınca, oğulun mallarının yönetimini annesi üstlendi.

Malların yönetimi böylece (el altından) anneye bırakılınca, baba tarafından kız kardeş Kilise Mahkemesi'nde dava açarak, bir, en yakın akrabanın kendisi olduğunu, iki, annenin vefat eden tarafla hiçbir akrabalığının bulunmadığını iddia etti ve dolayısıyla, malların yönetiminin anneden alınıp, söz konusu yasa uyarınca, merhumun en yakın akrabası olarak kendisine verilmesini mahkemeden istedi.

Bunun üzerine, birçok şey bu konuda verilecek karara bağlı olduğu—ve bu karar muhtemelen gelecekte de büyük mülkiyet davalarına emsal teşkil edeceği—için, hem Kilise'ye bağlı hem de sivil en bilgili hukukçular kafa kafaya verip, annenin çocuğunun akrabası olup olmadığı konusunu araştırmaya başladılar.—Sonunda, yalnızca fani hukukçular değil—Kilise hukukçuları—juris-consulti—juris-prudentes[5]—siviller—avukatlar—piskopos vekilleri—*Canterbury* ve *York* Kilise ve Miras Mahkemelerinin yargıçları ve hocaları, oybirliğiyle, Anne çocuğunun akrabası değildir* kanısına vardılar.—

Peki *Suffolk* Düşesi bu işe ne dedi? diye sordu amcam *Toby*.

Amcam *Toby*'nin bu beklenmedik sorusu *Kysarcius*'u en yetkin avukatlardan da fazla şaşırttı—tam bir dakika boyunca susup amcam *Toby*'nin suratına baktı—bir dakikanın sonunda sözü *Triptolemus* aldı ve şöyle dedi:

Hukukun ilke ve temellerinden biri de, dedi *Triptolemus*, onun içinde yer alanların yükselmeyip alçalmasıdır; hiç kuşkusuz bu nedenledir ki, ve ne kadar da doğru, çocuk ana-babasının kanından ve tohumundandır—oysa ana-baba çocuğun kanından ve tohumundan değildir; çünkü ana-baba çocuk tarafından vücuda getirilmez, çocuk ana-babası tarafından vücuda getirilir—bu yüzden denilmiştir ki, *Liberi sunt de sanguine patris & matris, sed pater et mater non sunt de sanguine liberorum*.[6]

* Mater non numeratur inter consanguineos. Bald. in ult. C. de Verb. signific. [*Sterne'in dipnotu.*]
Swinburn'den alınmıştır. Sterne'in notu, İtalyan hukukçusu Petrus Baldus de Ubaldis'in (1327-1406) bir eserini anıştırır.

—Ama bu, *Triptolemus*, diye haykırdı *Didius*, pek çok şey kanıtlıyor—zira sözünü ettiğin kuraldan, yani verilmiş olan bu karardan, yalnızca annenin çocuğunun akrabası olmadığı değil, babanın da aynı şekilde çocuğunun akrabası olmadığı sonucu çıkar—Bunun diğerinden daha iyi bir kanaat olduğu düşünülür, dedi *Triptolemus;* çünkü anne, baba ve çocuk, üç ayrı kişi olmakla birlikte, (*una caro**) aynı ettendirler; sonuç olarak, hiçbir dereceden akraba değildirler ve *doğa açısından* akraba olmalarının hiçbir yolu yoktur—Burada gene ileri gidiyorsun, diye bağırdı *Didius*—bir adamın büyükannesinden çocuk sahibi olmasına—Musevi hukukunca yasaklanmış olsa bile *doğa açısından* hiçbir engel yoktur—kaldı ki bu durumda, vücuda gelen—farz edelim kız çocuğu—ikisinin de akrabası olur—Fakat kim, diye haykırdı *Kysarcius*, büyükannesiyle yatmayı düşünür?—*Selden*'in[7] sözünü ettiği genç adam, diye cevap verdi *Yorick*—bunu düşünmekle kalmamış, bu niyetini babasına karşı *kısasa kısas* yasasına dayanan bir mantıkla savunmuştur:—"Siz benim annemle yattınız, Efendim, demiş delikanlı—ben sizinkiyle neden yatamayayım?"—Bu bir *Argumentum commune*[8] diye ekledi *Yorick*.—Hak etmişler, diye yanıtladı *Eugenius* şapkasını alırken.

Topluluk dağıldı—

XXX. Bölüm

—PEKİ AMA, dedi amcam *Toby*, *Yorick*'e doğru eğilerek,—babamla *Yorick* onun merdivenlerden inmesine yardım etmekteydiler—Korkmayın, Madam, bu merdiven sohbeti öncekisi kadar uzun değil—Peki ama, *Yorick*, dedi amcam *Toby*, bu bilgili adamlar söz konusu *Tristram* olayını sonunda nasıl bir sonuca bağladılar? Çok tatminkâr bir şekilde, diye cevap verdi *Yorick;* hiçbir faninin, Efendim, bu konuyla bir ilgisi yok—zira annesi, yani Bayan *Shandy* onun akrabası değil—ve annenin durumu bu kadar kesin olunca—elbette Bay *Shandy* hiç değil—kısacası, Efendim, onun da çocukla akrabalığı benden fazla değil.—

* Vide Brook Abridg. Tit. Administr. N. 47. [*Sterne'in dipnotu.*]

—Bu pekâlâ olabilir, dedi babam kafasını sallayarak.

—Bilge kişiler istediklerini söylesinler, dedi amcam *Toby*, *Suffolk* Düşesi'yle oğlu arasında muhakkak ki bir tür kan bağı vardı—

Avam da aynı kanıda, dedi *Yorick*, bu saate kadar.

XXXI. Bölüm

BU âlimane konuşmaların incelikleri babamın çok hoşuna gitmekle birlikte—gene de kırılmış bir kemiğe yağ sürmekten öteye gitmiyordu söylenenler—eve döner dönmez, dayandığımız bir şeyin altımızdan kaydığı zamanlarda olduğu gibi, ıstırabının ağırlığı dayanılmaz bir biçimde üstüne çöktü—derin düşüncelere daldı—defalarca balık havuzuna gitti—şapkasını öne eğdi—sık sık iç geçirdi—insanları terslememek için kendini güç tuttu—eğer düşünceleri *Dinah* halamdan miras kalan bin sterlin yüzünden yeni bir kaygılar silsilesine yönelmeseydi; *Hippocrates*'in bize söylediği gibi terlemeye ve sindirime çok yardımcı olan bu tür ani öfke kıvılcımlarının tükenmesi onu çoktan hasta etmişti.

Babam mektubu üstünkörü okumuştu, konuyu gerektiği gibi ele alınca kafası derhal bu miras meselesi ailenin namusu açısından en iyi nasıl değerlendirilir sorusuna takılıp içine tereddütler üşüşmeye başladı—Yüz elli tane tuhaf fikir sırayla beynine el koydu—bunu da yapacaktı, şunu da yapacaktı, ötekini de yapacaktı—*Roma*'ya gidecekti—mahkemeye başvuracaktı—büyük-baş hayvan satın alacaktı—*John Hobson*'ın çiftliğini alacaktı—evinin ön cephesini genişletecek, yeni bir bölüm ekleyecekti—nehrin bu yakasında güzel bir su değirmeni vardı, o halde nehrin öte yakasına karşıdan bakınca simetri sağlayacak yeni bir yeldeğirmeni yaptıracaktı—Ama her şeyden önce *Öküz Merası*'nın etrafını çitle çevirecek ve ağabeyim *Bobby*'yi derhal seyahate gönderecekti.

Fakat para *sınırlı* olduğundan, dolayısıyla her şeyi yapamayacağından—aslında bunlardan ancak pek azını yapabileceğinden,—o sırada aklına gelen bütün projeler içinde onu en derin-

den etkileyen son ikisiydi; her ikisini birden gerçekleştirmek isterdi, ama yukarıda değinilen küçük sakınca yüzünden birini tercih etmesi gerekiyordu.

Bu tercihi yapmak o kadar kolay değildi; zira babamın uzun süredir ağabeyimin eğitiminin o zorunlu parçasına gönlünü yatırdığı ve, her öngörülü adam gibi, yatırım yaptığı *Mississippi* planının[1] ikinci aşamasından eline geçecek ilk parayla bunu gerçekleştirmeye karar vermiş bulunduğu kesin olmakla birlikte—*Shandy* malikânesi toprakları içinde yer alan ve güzel, geniş, katırtırnaklarıyla bezeli, sulak, işlenmemiş bir otlak olan *Öküz Merası* da babamın üzerinde neredeyse aynı ısrarla hak iddia etmekteydi: Babam uzun süredir burayı yararlı bir hale getirmeyi gönlüne koymuştu.

Ne var ki babam bu ikisinin taleplerinin önceliği ya da haklılığı konusunda bir karar vermesini gerektiren ikilemin yarattığı baskıya benzer bir baskıyla daha önce hiç karşılaşmamıştı,—akıllı bir adamın yapacağı gibi, bunları titiz ya da eleştirel bir incelemeye tabi tutmaktan kaçınmıştı: Böylece de, bu kriz anında diğer projelerin elenmesine rağmen bu iki eski proje, ÖKÜZ MERASI ve AĞABEYİM, onu yeniden ikiye böldü. Bunlar, yaşlı beyefendinin zihninde ciddi bir çatışma yaratacak kadar birbirine yakın ağırlıktaydılar,—önce hangisini gerçekleştirmeliydi, bilemiyordu.

—İnsanlar istedikleri kadar gülsünler—ama durum buydu.

En büyük oğulun evlenmeden önce yabancı diyarlara serbestçe girip çıkması, gidip gelmesi, ailede bir gelenek haline gelmiş ve zamanla neredeyse düpedüz bir hak sayılır olmuştu—yalnızca egzersiz olsun ve bu kadar çok hava değiştirme sayesinde kendi özel bölgelerini iyileştirsin diye değil—şapkasına yerleştirdiği tüy hafifliğiyle denizaşırı bulunmuş olmanın keyfini sürsün diye—*tantum valet,* derdi babam, *quantum sonat.*[2]

Şimdi, bu makul ve tamamen Hıristiyanlığa uygun bir keyif olduğundan—ağabeyimi sebepsiz yere bundan yoksun bırakmak,—ve böylece salt dolgunca bir delikanlı olduğu için üstü açık bir arabayla *Avrupa*'yı dolaşmasına izin verilmeyen ilk *Shandy* olmasına göz yummak—ona bir *Türk*'ün yapabileceğinden on kat daha zalim bir kötülük yapmak anlamına gelecekti.

Öte yandan, *Öküz Merası* da acil çözüm bekliyordu.

Aile bu merayı sekiz yüz sterline satın almış, ayrıca burası için on beş yıl önceki bir davada sekiz yüz sterlin daha harcamış—ve Tanrı bilir nice sıkıntı ve zahmet çekmişti.

Üstelik mera geçen yüzyılın ortalarından bu yana *Shandy* ailesine aitti; bir taraftan sudeğirmeniyle, diğer taraftan da yukarıda da belirttiğim gibi, yapılması düşünülen yeldeğirmeniyle sınırlanan arazi, evin önünde boydan boya uzanmasına,—ve bu nedenle ailenin bütün mülkü içinde ihtimam ve korumayı en çok hak edeni gibi görünmesine—rağmen insanların üzerine bastıkları toprakla paylaştıkları açıklanamaz ortak kader yüzünden,—bütün bu süre boyunca utanç verici bir şekilde ihmal edilmişti; ve doğrusunu söylemek gerekirse o kadar zarar görmüştü ki, üzerinde atla dolaşıp da ne halde olduğunu gören, toprağın değerini bilen herkesin (*Obadiah*'nın deyişiyle) yüreği kanardı.

Öte yandan babam bu toprak parçasının ne satın alınışından ne de o toprağın orada bulunuşundan sorumluydu—kendisini yukarıda değinilen (arazinin sınırlarına ilişkin) o kahrolası davanın açıldığı on beş yıl öncesine kadar bu olayla hiçbir şekilde ilgili görmemişti—tümüyle babamın girişimi olan bu dava konuya ilişkin diğer bütün görüşlerinin de kendi lehine olduğunu gösterdi; hepsini bir araya toplayan babam, bu toprak için bir şeyler yapmasının yalnızca çıkarı için değil, onuru için de şart olduğunu anladı—ya şimdi yapılacaktı ya da hiçbir zaman.

Her iki tarafın da lehine işleyen gerekçelerin böylece dengelenmesinde kötü talihin bir payı olmalıydı; zira babam bunları pek çok ve çeşitli ruh halleri ve koşullar altında değerlendirmişti—ne yapması gerektiği konusunda derin ve soyut düşüncelere daldığı pek çok sıkıntılı saat geçirmişti—bir gün çiftçilikle, ertesi gün seyahatle ilgili kitaplar okudu—bütün ihtiraslarını bir yana bıraktı—her iki taraf için lehte ve aleyhte öne sürülebilecek olanları her ikisi açısından ayrı ayrı ve ayrıntılı olarak inceledi—günbegün amcam *Toby*'yle konuştu—*Yorick*'le tartıştı—*Öküz Merası* konusunda *Obadiah*'ya danıştı—gene de bütün bu zaman boyunca bir tarafın lehine olup da diğer tarafa uygulanamayan, en azından aynı ağırlıkta bir başka düşünceyle dengelenemeyen hiçbir sebep bulamadı.

Elbette, uygun bir yardımla, ve doğru kişilerin ellerinde, *Öküz Merası* kuşkusuz eskisinden ya da şimdiki halinden çok daha farklı bir görünüm kazanabilirdi—bunların hepsi, ağabeyim *Bobby* seçeneğine oranla doğruydu.—*Obadiah* ne derse desindi.—

Getirileri açısından, bence, ikisinin arasındaki çekişme, ilk bakışta, o kadar belirsiz gözükmüyordu; zira babam ne zaman kalemi ve mürekkebi eline alıp *Öküz Merası*'nı budama, yakma, çitle çevirme, vs. vs. masraflarını—ve bunun getireceği kârı hesaplamaya başlasa—ikincisi babamın hesabının önüne öyle bir haşmetle dikiliyordu ki, *Öküz Merası*'nın yarışmayı çoktan kazandığına yemin ederdiniz. Zira açıkça görülüyordu ki, birinci yıl bir gemi yükü yirmi sterlin üzerinden yüz gemi yüklük kolza üretebilecek—ikinci yıl mükemmel bir buğday hasadı alabilecek—sonraki yıl da ihtiyatlı konuşmak gerekirse yüz—ama büyük bir ihtimalle yüz elli—belki de elli libre bezelye ve fasulye—ayrıca çok miktarda patates yetiştirebilecekti—ama o zaman, bütün bu süre içinde ağabeyimi bunları yiyen bir domuz gibi besleme düşüncesi—kafasını karıştırdığından, yaşlı beyefendiyi öyle bir kararsızlık içinde bırakıyordu ki—amcam *Toby*'ye de sık sık söylediği gibi—ne yapacağını bilemiyordu.

İkisi de aynı anda inatla ters yönlere çeken aynı güçte iki projenin insanın zihnini ikiye bölmesinin ne demek olduğunu, yaşamamış olan bilemez: Bunun hayati salgıları ve daha ince usareleri kalpten kafaya vs. taşıyan nazik sinir sistemine kaçınılmaz olarak verecceği hasarın sözünü bile etmiyorum—Böylesine sürekli bir sürtünmenin her ileri geri harekette insanın yağlarını eritip gücünü tüketerek daha kaba ve katı parçalar üzerinde yapacağı etki de cabası.

Babam benim VAFTİZ ADIMIN başına açtığı kadar ciddi bir belaya bulaşmıştı—ve bundan da ancak yeni bir felaket sayesinde kurtulabildi—bu yeni felaket ağabeyim *Bobby*'nin ölümüydü.

İnsan hayatı nedir ki! Bir taraftan bir tarafa—bir kederden ötekine geçmek değil mi?—bir derdin üstüne kilit vurup—bir başkasını açmak!

XXXII. Bölüm

BU ANDAN İTİBAREN *Shandy* ailesinin veliahdıyım—HAYATIM ve GÖRÜŞLERİMİN hikâyesi de asıl bu noktada başlıyor. Bütün acele ve telaşıma rağmen, şimdiye kadar yalnızca binanın üzerine inşa edileceği zemini açabildim—bunun *Âdem*'den bu yana planlanmış ya da yapılmış hiçbir binaya benzemeyeceğini seziyorum. Beş dakikadan daha kısa bir süre içinde kalemimi fırlatıp ocağa atacağım, ardından da hokkamın dibinde kalan koyulaşmış birkaç damla mürekkebi. Ama bu arada yapmam gereken ufak tefek birkaç şey var—adlandıracağım bir şey—yasını tutacağım bir şey—umacağım bir şey—vaat edeceğim bir şey—gözdağı vereceğim bir şey—varsayacağım bir şey var—açıklayacağım bir şey—gizleyeceğim bir şey—seçeceğim bir şey ve şükredeceğim bir şey.—Bu yüzden bu bölüme ŞEYLER bölümü *adını veriyorum*—gelecek bölüm, yani eğer yaşarsam bundan sonraki kitabımın ilk bölümü, yapıtımda bir tür sürekliliği korumak adına, FAVORİLER üzerine bir bölüm olacak.

Beni ziyadesiyle üzen şey, olaylar böyle üzerime üzerime geldiği için, eserimin yol boyunca en içten niyetlerle yönelmiş olduğum bölümüne bir türlü girememiş olmam; askeri seferleri ve özellikle de amcam *Toby*'nin aşk maceralarını içeren bu bölüm öyle benzersiz olaylarla dolu ve öyle Cervantesvari bir rol dağılımına sahip ki, olayların bende uyandırdığı izlenimlerin aynısını diğer zihinlere de iletmeyi bir becerebilsem—kitabımın dünyada kendine sahibinin kendisi için yapabildiğinden çok daha iyi bir yol açmasını sağlayacağım—Ah *Tristram! Tristram!* Bu bir gerçekleşse—yazar olarak kazanacağın itibar, insan olarak başına gelen bir sürü felaketi unutturur—birini hatırlamaz, öteki için bayram edersin artık!—

Bu aşk maceralarına gelmek için can atmamda şaşılacak birşey yok—onlar benim bütün hikâyemin en seçkin parçaları! Sıra onlara geldiğinde, emin olun, siz ey nazik insanlar,—(midesi hassas olduğu için bunları kaldırmayacak olanları kaale almıyorum) kelimelerimi seçerken hiç de nazik davranmayacağım;—*açıklamam* gereken şey bu.—Her şeyi beş dakikada söyleyip bitiremeyeceğimden korkuyorum.—Ve, *umduğum* şey, siz Saygı-

değer Efendilerimin incinmemiş olması—eğer incindiyseniz, saygıdeğer beyler, şu sözüme inanın, size gelecek yıl öyle bir şey veririm ki gerçekten incinirsiniz—sevgili *Jenny*'min üslubuyla söylüyorum—ama benim *Jenny*'min kim olduğu—ve kadınların hangi tarafının doğru hangi tarafının yanlış olduğu *gizlenmesi* gereken şey—bütün bunlar size ilikler üzerine yazacağım bölümümden iki bölüm sonra söylenecek—daha önce değil.

Dördüncü kitabın sonuna geldiğiniz şu anda—size *sormam* gereken şey şu: Kafanız nasıl? Benimki fena halde ağrıyor—sizin sağlığınızın ise, çok daha iyi olduğunu biliyorum—Gerçek *Shandy*'cilik, siz ne düşünürseniz düşünün, kalbi ve akciğerleri açar ve onunla aynı dokudaki tüm duygular gibi kanı ve bedenin diğer hayati sıvılarını kanallarında serbestçe akmaya zorlar, hayat çarkının uzun süre neşeyle dönmesini sağlar.

Sancho Pança[1] gibi kendi krallığımı seçme imkânım olsaydı, deniz kıyısında bir krallık—ya da sırtlarından para kazanmak için zencilerin yaşadığı bir krallık seçmezdim—hayır, canü gönülden gülen insanların yaşadığı bir krallık seçerdim: Safravi ve daha kasvetli tutkuların kanda ve salgılarda düzensizlik yaratarak insan bedeni üzerinde olduğu kadar politik beden üzerinde de kötü etkiler yarattığını—ve bu tutkuları yalnızca faziletin yönetip akla tabi kılabileceğini düşündüğüm için—duama şunu eklemek isterdim: Tanrı tebama AKIL ve NEŞE bahşetsin: O zaman ben bu göğün altındaki en mutlu kral, onlar da en mutlu halk olurduk.

Böylece, şimdilik bu kıssadan hisseyle, siz Saygıdeğer Efendilerim izin verirse, bu sefer bir yıllığına sizden ayrılıyorum—bu sürenin sonunda (eğer bu berbat öksürük bu arada beni öldürmezse) gene sakalınızı yolmaya devam edeceğim ve dünyaya rüyanızda bile göremeyeceğiniz bir hikâye anlatacağım.

FİNİS.

IV. KİTAP'IN NOTLARI

SLAWKENBERGİİ FABELLA / SLAWKENBERGİUS'UN HİKÂYESİ

1 *Azize Radagunda*: St. Radegund (518-587). Önce tutuklanmış, ardından Frank kralı I. Clotaire'le evlenmiştir. Muhtemelen, kralın karılarından biridir. Daha sonra kocasını terk ederek Poitiers'de Kutsal Haç Manastırı'nı kurmuştur. Sterne'in okuduğu Cambridge Üniversitesi Jesus Koleji'nin üç koruyucu azizinden biridir.

2 *Periler Ecesi Mab*: "Periler Ebesi". İnsanları uyurken "burunlarından arabasına bağlayıp" çekerek gizli emellerini düşlerinde görmelerini sağlar; *Romeo ve Juliet*, I. iv. 53 ve sonrası.

3 *Quedlinberg*: Almanya'da Halle şehrinin kuzeybatısında bir kasaba.

4 *Aziz Francis'in üçüncü yolundan tövbekârlar*: Fransisken tarikatının üçüncü yolunu izleyenler, bağlılık yemini etmeksizin hayır işleyen kişilerden oluşur.

5 *Calvary dağı rahibeleri*: Notre-Dame du Calvaire'e bağlı bu Benedikten cemaati 1617'de Antoinette d'Orléans-Longueville tarafından kurulmuştur.

6 *Præmonstratense'ler*: *Norbertine*'ler olarak da bilinirler; 1120'de Prémontré'de Xanten'li Aziz Norbert tarafından kurulmuş tarikatın mensubudurlar.

7 *Carthusian*'lar: 1084'te Aziz Bruno tarafından kurulan tefekkür ağırlıklı bu tarikatte on ikinci yüzyıldan itibaren rahibelere de yer verilmiştir.

8 *Aziz Anthony*: Padua'lı Aziz Antonio'nun (1195-1231) şefaatinin *erysipelas* ya da "Aziz Anthony humması" olarak bilinen iltihaplı bir deri hastalığına iyi geldiğine inanılırdı.

9 *Azize Ursula'nın rahibeleri*: *Ursuline*'ler olarak bilinen bu tarikat, 1535'te Azize Angela Merici tarafından kurulmuştur. Bakireler için 1572'den itibaren basit, 1612'den sonra katı bağlılık yeminleri uygulamıştır. "Yatağa girmeye asla teşebbüs etmeyen" rahibeler tarikatı olarak bilinen bu cemaat adını Azize Ursula'dan alır ve bu yola baş koymuş on bir bin rahibe olduğu söylenir.

10 *yağlı çörek*: Birden fazla erkekle kısa aralıklarla cinsel ilişkiye giren kadın.

11 *Capitular'lar*: Belli bir kilise teşkilatının papazlar meclisine mensup kişiler.

12 *Domiciliar'lar*: Kilise teşkilatına mensup, ancak papazlar meclisinde üyesi bulunmayan ikincil tarikat mensupları.
13 *Martin Luther*: Martin Luther (1483-1546). Reformasyon hareketinin önderi. Görüşleriyle, Strasburg şehrinin önde gelen Protestan merkezlerinden biri olmasına yol açmıştır.
14 *Chrysippus*: Bkz. II. Kitap, XIX. Bölüm, Not 3.
15 *Crantor*: (İ.Ö. yak. 335-275) Antikitede Akademi üyelerinden.
16 *fakülte*: Burada tıp fakültesi anlamında kullanılıyor.
17 *in Utero*: Rahimde.
18 *petitio principii*: Sonuca bağlı olan ve kanıt gerektiren bir öncülün peşinen doğru kabul edilmesinden kaynaklanan mantık hatası.
19 *siviller*: Medeni hukuk profesörleri ya da doktorları.
20 *ex mero motu*: Sırf dürtüyle.
21 *Jacobus Sturmius*: Jakob Sturm (1489-1553). Alman reformcu ve devlet adamı. 1538'de Strasburg'da Protestan Gymnasium'unu kurdu.
22 *Avusturya arşidükü Leopold*: Avusturya Arşidükü V. Leopold (1586-1632). 1607'de Passau ve Strasburg Piskoposu oldu. Bu bölümün içeriği karışıktır; Strasburg'da iki üniversite yoktu, Protestan Gymnasium'u 1621'de kurulan üniversitenin temelini oluşturmuştu.
23 *22 Ekim 1483*: Luther'in Türingen Saksonya'da Eisleben'de 10 Kasım 1483'te doğduğu kabul edilmektedir.
24 *İskenderiye kitaplığı*: Antikçağın en ünlü kütüphanesi; muhtemelen İ.Ö. 4. yüzyılda I. Ptolemaios tarafından kurulan kütüphane İ.S. 3. yüzyıla kadar varlığını korumuştur.
25 *Thomas Aquinas*: Aqino'lu Aziz Tommaso (San Tommaso d'Aquino; 1225-1274). Dominiken tarikatı filozofu ve Batı Kilisesi'nin en önemli teologu.
26 *Pantagruel ve arkadaşları*: Kutsal Şişe Bacbuc Kahini'ne yapılan ziyaret, *Gargantua ve Pantagruel*'de (IV. i) anlatılır.
27 *Katastrof*: Oyunun sonucunu oluşturan ani dönüşüm.
28 *Peripeitia*: Trajedide ani talih değişikliği.
29 *Protasis*: Oyunun ilk bölümü.
30 *Epitasis*: Bkz. II. Kitap, V. Bölüm, Not 6.
31 *Katastasis*: Dramın epitasis ile katastrof arasındaki bölümü.
32 *Valadolid*: Valladolid, Madrid'in kuzeybatısında bir İspanyol şehri.
33 *Duena*: Dadı.
34 *Colbert*: Jean-Baptiste Colbert (1619-1683). XIV. Louis'nin çok etkili maliye bakanı.
35 *Suabia*: Swabia, şimdiki Baden-Württemberg, Hesse ve Batı Bavyera yakınlarında bir ortaçağ dükalığı.

III. BÖLÜM

1 *Makay'in alayı*: Flanders'daki büyük ordunun Britanya tümenine komuta eden İskoçyalı general Hugh Mackay (?1640-1692). 24 Temmuz 1692'de Steinkirk Muharebesinde öldü.

VII. BÖLÜM

1 *Atina okulu*: Raphael'in 1508-1511 yılları arasında yaptığı, Vatikan Sarayı'nda Stanza della Segnatura'daki ünlü freski.

VIII. BÖLÜM

1 *George ya da Edward*: 1760'ta yirmi iki yaşında kral olan III. George ve kardeşi.

X. BÖLÜM

1 *kızartılan bir atın hikâyesi*: "Hiçbir şey anlatmayan hikâye" anlamında bir deyim.

2 *Diana tapınağı*: Sonradan Grekler in bakire tanrıçası Artemis'le özdeşleştirilen (Romalıların) av tanrıçası Diana için Roma'daki Aventinus tepesinde inşa edilen tapınak.

3 *Longinus*: Bkz. I. Kitap, XIX. Bölüm, Not 12.

4 *Avicenna*: Ebu Ali el Hüseyin ibn Abdullah ibn Sina (980-1037). Tıp adamı ve filozof; İslam Aristocularının ustası ve birçok alanda seçkin bilgin. Bilimsel ve felsefi bir ansiklopedi niteliğindeki *Kitabü'ş-Şifa* (Şifa Kitabı) adlı yapıtı, türünde tek bir kişinin yazdığı belki de en kapsamlı kitaptır.

5 *Licetus*: Fortunio Liceti (1577-1657). Tıp adamı ve filozof.

6 *De omni scribili*: "Bütün yazı türlerinden" ya da "bütün karalama türlerinden."

XII. BÖLÜM

1 *Eyüp peygamberin bütün eşekleri*: Çile çekmeden önce Eyüp peygamberin beş yüz dişi eşeği vardı; sonra kendisine mükâfat olarak bunun iki katı verildi (Eyüp 1:3; 42:12).

XIII. BÖLÜM

1 *gündelikçi eleştirmen*: Günden güne ücret alan eleştirmen; burada ikinci sınıf yazar anlamında kullanılıyor.

2 *Horace'ın öğütlediği gibi*: Horatius, *Ars Poetica*'da (I. 148) epik yazarın eserine *in medias res* başlaması gerektiğini söyler; ayrıca bkz. I. Kitap, IV. Bölüm, Not 3.

3 *kazların üremesi*: Kalemler (yani Tristram'ın "araçları") çoğunlukla kaz tüyünden yapılırdı.

XV. BÖLÜM

1 *Tanrı, dedi Sancho Pança*: Don Quixote, II. iv. 68.

2 *konu üzerine Montaigne'in ortaya attıkları*: Sterne, Montaigne'in "Deneyim Üzerine" adlı denemesini (III. xiii) serbest yorumlamaktadır.

3 *la Vraisemblance du Cotè de la Verité*: "Görüntü her zaman gerçeğin yanında yer almaz"; buradaki Baylet aslında Baillet'dir (bkz. bu kitapta X. Bölüm, s. 290, Sterne'in dipnotu).

XVII. BÖLÜM

1 *Pythagoras*: (İ.Ö. yak. 580-İ.Ö. yak. 500) Grek filozof ve matematikçi, Pitagorasçı kardeşliğin kurucusu. Onu izleyenlerin inançları büyük ölçüde ustalarının otoritesine dayanırdı.

2 *Plato*: Platon (İ.Ö. tah. 429-347). *Devlet* ve *Yasalar*'ı da içeren kapsamlı eserlerin yazarı Grek filozof.

3 *Solon*: (İ.Ö. yak. 630-yak. 560). Atina kanunlarını yeniden düzenleyen devlet adamı ve şair. Drakon'unkinden daha insancıl bir hukuk sistemi kurduğu kabul edilir.

4 *Licurgus*: Lykurgus (tanınışı İ.Ö. ?775). Isparta yasalarını yaptığı farz edilen devlet adamı. Gerçekten yaşadığını gösterir sağlam kanıt yoktur.

5 *Mahomet*: Hazreti Muhammed.

XX. BÖLÜM

1 *bir piskopos*: Gloucester Piskoposu ve edebiyatçı William Warburton'a (1698-1779) anıştırma. 1760'ta Sterne'in Warburton'ı Tristram'ın öğretmeni olarak karikatürize ettiği söylentisi yayıldı. Sterne Garrick'e yazdığı bir mektupta bunu inkâr etti. Bu mektubu Garrick vasıtasıyla okuyan Warburton, Sterne'e uzun ve belki de tamamıyla ikna olmadığını gösteren bir mektup gönderdi. Sonradan Warburton hem *Tristram Shandy*'yi hem de Sterne'in vaazlarını bir araya getiren kitabı övmekle birlikte, bu değinme ikisinin ilişkilerini bir daha düzelmemek üzere kopardı. Ayrıca bkz. IX. Kitap, VIII. Bölüm, Not 1.

2 *Sorbonne De Marcilly*: Bkz. I. Kitap, XX. Bölüm, Sterne'in dipnotu (s. 75) ve Not 4.

XXI. BÖLÜM

1 *Fransa Kralı birinci Francis*: 1494-1547 yılları arasında yaşayan François, 1515'ten 1547'ye kadar Fransa kralıydı.

2 *Shadrach, Mesech ve Abed-nego*: Nebukadnezar'ın bağlatıp kızgın fırına attırdığı, ama bundan zarar görmeden kurtulan Yahudiler (Daniyal 3: 8-30).

XXII. BÖLÜM

1 *Dokuzuncu Francis*: Bkz. III. Kitap, XXXVIII. Bölüm, Not 5.

2 *Ormond Dükü*: Asker ve devlet adamı olan II. Ormond Dükü'nün (1665-1745) adı, Onbaşı Trim'inki gibi, James Butler'dı (bkz. II. Kitap, V. Bölüm, s. 115). Ormond, William savaşlarında çarpıştı ve 1711'deki İspanya Veraset Savaşı'nda ordunun başkomutanlığını yaptı. Hannover hanedanına muhalefeti yüzünden 1715'te devlete ihanetle suçlandı, Fransa'ya kaçtı, J. F. Edward Stuart'ın başarısız ayaklanmasında yer aldı ve sürgünde öldü.

XXV. BÖLÜM

1 *on sayfalık*: İlk baskıda aslında on değil dokuz sayfa atlanmış, bunun sonucunda dördüncü kitabın geri kalan kısmında tek numaralı sayfalar sol tarafta, çift numaralı sayfalar sağ tarafta yer almıştır.

2 *vizitasyon*: Bir piskoposa kendi idari bölgesinde yapılan ziyaret.
3 *Turpilius*: Turpilius (öl. İ.S. 74'ten önce). Plinius'un eserlerini övdüğü ve sol elle resim yaptığını söylediği (ona göre böyle bir şeye daha önce hiç rastlanmamıştır) Romalı ressam ve şövalye (*Doğal Tarih*, XXXV. XX).
4 *Hans Holbein*: Küçük Hans Holbein (1497/8-1543). 1515'te Basel'de çalışmaya başlayan ama çalışma hayatının büyük kısmını İngiltere'de geçiren Alman portre ressamı.
5 *bend dexter*: Aile armalarında kullanılan, soyluluk derecesini simgeleyen şeritlerden biri. *Bend sinister* ise piçlik işaretidir.
6 *kuşatma:* İngilizcede "kuşatma" demek olan *siege* sözcüğü aynı zamanda "hela", "vücuttan dışarı atma" ve "anüs" anlamlarına gelir.
7 *Homenas*: *Gargantua ve Pantagruel*'de (IV. xlviii) Papimany Piskoposu.
8 *Montaigne*: Montaigne'in "Çocukların terbiyesi ve eğitimi üstüne" başlıklı denemesine (I. xxv) göndermc yapan pasaj, aynı zamanda onun bir parodisidir.

XXVII. BÖLÜM

1 *Phutatorius*: Bk. III. Kitap, XX. Bölüm, Not 2.
2 *on iki penilik bir küfür*: 1745'te küfürlü ve sövgülü konuşmayı önlemek için çıkarılan bir yasa, küfredenlere para cezası verilmesini öngörüyordu; on iki peni en küçük cezaydı.
3 *Janus Tapınağı*: Tanrı Janus kapı ve kemer yolları *numen*'iydi. Tapınağın (Roma forumundaki *Ianus geminus*) kapıları barış zamanlarında kapalı tutulurdu.
4 *Acrites*: "Kararsız ya da ayrım yapamayan kişi"; *Mythogeras*: "Hikâye taşıyan"
5 *de Concubinis retinendis*: Metres Tutma Üzerine.
6 *asker*: (İngilizce) İngiltere'nin orta batı bölgelerinde semendere verilen ad.
7 *Euklides*: (Yaşadığı kuşkulu, İ.Ö. yak. 300) İskenderiye'de yaşamış, *Öğeler* adlı geometri kitabının yazarı.
8 *Yorick ... şakacıların şahıydı*: *Hamlet*, v. i; ayrıca bkz. I. Kitap, XII. Bölüm, Not 4.

XXVIII. BÖLÜM

1 *de re concubinariâ*: Metreslikle ilgili bir konu üzerine.

XXIX. BÖLÜM

1 *In nomino patriæ & filia & spiritum sanctos*: *In nomine patris et filij et spiritus sancti* (Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına) sözünün bozuk bir şekli.
2 *Papa III. Leo*: III. Leo (öl. 816) vaftiz üzerine önemli bir hüküm vermemiştir; Sterne belki de III. Innocentius'u (1160-1216) kastediyordu.
3 *Lord Coke*: Sir Edward Coke (1552-1634) politikacı, önemli bir hukukçu ve Suffolk Dükü davasının ayrıntılarının yer aldığı *Reports*'un yazarıydı. Sterne'in yaptığı göndermenin kaynağı genc Swinburn'dür.
4 *Altıncı Edward*: VI. Edward (bkz. II. Kitap, XIX. Bölüm, Not 12) 1547'den 1553'e kadar hüküm sürdü.

5 *juris-consulti—juris-prudentes*: İkisi de hukukçu ya da hukuk konusunda bilgili kişi anlamına gelen deyimlerdir.

6 *Liberi sunt ... de sanguine liberorum*.: Çocuklar baba ve analarının kanındandır, ama baba ve ana çocuklarının kanından değildir.

7 *Selden*: John Selden (1584-1654). Antik yasalar uzmanı, oryantalist ve politikacı. Zaman zaman dile getirdiği fikirleri sekreteri Richard Milward tarafından derlenip *Table Talk* (1689) adıyla yayınlanmıştır.

8 *Argumentum commune*: Alelade muhakeme.

XXXI. BÖLÜM

1 *Mississippi planı*: Mississippi, Ohio ve Missouri nehirlerinin çevresindeki geniş Louisiana topraklarını kolonileştirme planı, Fransa'nın İskoç kökenli genel kontrolörü John Law (1671-1729) tarafından başlatıldı; New Orleans'ın yerleşime açılması finanse edildikten sonra Law'un şirketi iflas etti, kurduğu bankacılık sistemi çöktü, sonunda Law Fransa'dan kaçmak zorunda kaldı.

2 *tantum valet quantum sonat*: Nasıl ses çıkarıyorsa [kulağa nasıl geliyorsa] o kadar değerli.

XXXII. BÖLÜM

1 *Sancho Pança*: Sancho, Don Kişot kendisini zencilerin yaşadığı bir ülkeye vali yaparsa onları İspanya'ya getirip satarak kolay yoldan para kazanacağını düşünür (*Don Quixote*, I. iv. 2).

TRISTRAM SHANDY

Beyefendi'nin

Hayatı ve Görüşleri

Dixero si quid fortè jocosius, hoc mihi juris
Cum venia dabis.——[1] HOR.

—Si quis calumnietur levius esse quam decet theologum, aut mordacius quam deceat Christianum— non Ego, sed Democritus dixit.—[2]
ERASMUS.

V. KİTAP

LONDRA:
Strand'da, T. BECKET ve P. A. DEHONDT
tarafından basılmıştır. M DCC LXIII

TRISTRAM SHANDY
Beyefendi'nin
Hayatı ve Görüşleri

Dixero si quid fortè jocosius, hoc mihi juris
Cum venia dabis.—— HOR.

—Si quis calumnietur levius esse quam decet theologum, aut mordacius quam deceat Christianum—non Ego, sed Democritus dixit—

ERASMUS.

Si quis Clericus, aut Monachus, verba joculatoria, risum moventia sciebat anathema esto.[3]

İkinci KARTACA Konsili.

İKİNCİ BASKI.

V. KİTAP

LONDRA.
Strand'da, T. BECKET ve P. A. DEHONDT
tarafından basılmıştır. M DCC LXVII.

Saygı değer
Vikont SPENCER JOHN'a.[1]

LORDUM,

BU iki kitabı size takdim buyurmama müsadenizi naçizane dilerim; her ikisi de yeteneğimin elverdiği oranda, hele ki sağlık sorunlarım göz önüne alınırsa, en zorlandığım yapıtlarımdır,— Tanrı gerek yeteneğim gerekse sağlığım konusunda biraz daha âlicenap davranmış olsa idi, hiç kuşkusuz, Efendilerime çok daha layık bir hediye sunabilirdim.

Lord Hazretleri'nden beni bağışlamalarını dilerim, zira her ne kadar bu yapıtı kendilerine ithaf ettiysem de, kitabımın altıncı bölümünde yer alan *Le Fever* öyküsünü Lady SPENCER'a adamış bulunuyorum; ancak, öykünün çok insancıl bir öykü olması nedeniyle yüreğimin sesini dinlemiş olmak dışında başka hiçbir saikle hareket etmediğimi de belirtmek isterim.

Bendeniz,
Efendim,
Lord Hazretleri'nin,
En sadık,
Ve en naçiz Kulu,
LAUR. STERNE.

I. Bölüm

EĞER o bir çift işvekâr aygır ve onları Stilton'dan Stamford'a götüren o arabanın delişmen sürücüsü olmasaydı, aklımın köşesine bile uğramazdı böyle bir düşünce,—şimşek gibi sürüyordu,—üç buçuk fersahlık meyil boyunca ayağımız yere değmedi neredeyse,—o kadar hızlı gidiyorduk işte—öyle şiddetle,—beynime işledi, yüreğimi dağladı.—Tanrı bugünü bize bağışlasın, dedim, yüzümü güneşe dönerek ve kolumu arabanın ön camından dışarı uzatarak, "Eve varır varmaz çalışma odamın kapısını kilitleyeceğim ve anahtarı evin arkasındaki yerin yedi kat altına inen kuyunun dibine atacağım" diye yemin ettim.

Londra postası ne denli haklı olduğumu kanıtladı: Yokuş yukarı, zorla ilerleyerek, sekiz *yağız hayvan* tarafından sürüklendik hiç durmaksızın—"zor gücüyle!—dedim kendi kendime—ama iktidardakiler de seni öyle çekip götürmüyorlar mı, hem de cebini tırtıklayarak!—Ah, nerdee!—"

Söyleyin bana, ey bilenler, biz hep böyle *hacmi* artırmakla yetinip *esasa* hiçbir şeyler katmayacak mıyız?[1]

Biz hep böyle, tıpkı eczacıların karışımları bir potadan ötekine aktardıkları gibi birini öbürüne aktararak mı yeni kitaplar yazacağız?

Biz hep aynı sicimi aynı yönde bir çözüp bir düğümleyecek miyiz?—Aynı hızda ve daima?

Ebediyete dek, kutsal günlerde ve işgünlerinde, *bilginin putlarından*—, tıpkı azizlere tapınan keşişlerin putlarından bekledikleri gibi—hiçbiri üzerinde çalışmaksızın—mucizeler mi bekleyeceğiz?

İNSAN'ı kim dokudu, ve ona dünyadan ahirete bir anda ulaşabilme gücünü kim verdi—dünyanın en yüce, en mükemmel, en soylu varlığı olan insanı—Zoroaster'in[2] *περὶ φύσεως* adlı kitabında dediği gibi o doğa *mucizesini*, o ilahi mevcudiyetin SHEKİNAH'sını,[3] Chrysostom'un dediği gibi—Tanrının *imgesini*, Musa'nın dediği gibi—o ilahi *ışığı*, Plato'nun dediği gibi—o *mucizeler mucizesini*, Aristo'nun dediği gibi—biz onu hep bu zavallı, acınası, sürüklenip duran adımlarla mı ileri götüreceğiz?

Bu konuda Horace kadar ağzı bozuk[4] olmamayı yeğlerim, ancak eğer teşbihte kötü niyet ve günah yoksa, canü gönülden dilerim ki, *Büyük Britanya*'da, *Fransa*'da, ve *İrlanda*'da ne kadar taklitçi varsa bunca maskaralığın ödülü ödensin kendilerine,—koskoca bir maskaralar evi kurulsun da—heyhat! *Kılıklı kılıksız, kuyruklu kuyruksuz*, kadın erkek, her biri bir arada barınabilsin—ve bu bana *Favoriler* meselesini anımsattı—Nereden nereye değil mi?—Bu konudaki vasiyetimi *mort main*[5] Tutucular'la Tartuf'lara[6] bırakıyorum—umarım, alabildiğine keyfini çıkarır, tadına varırlar.

Favoriler Üzerine.

Özür dilerim—size akla gelebilecek en uygunsuz sözü verdiğim için—Favoriler üzerine bir bölüm ha! Heyhat! Dünya buna katlanamaz—bu dünya hassas bir dünyadır—ama hangi kandan, hangi candan yapılmıştır onu ben bilemedim—ne de aşağıda yazılı parçayı gözlerimle gördüm;—bir burun ne kadar burunsa, favori de o kadar favoridir (dünya istediği kadar aksini iddia etsin bu böyledir), yoksa ben kendimi bu tehlikeli bölümün içine atar mıydım hiç?

Parça.

* * * * * * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * * * * * * *
* * *—Ben *Favori* der demez uykunuz geldi, sevgili hanımım, dedi yaşlı centilmen geçkin hanımefendinin elini avcuna alıp hafifçe sıkarak, ve ardından ekledi—konuyu değiştirelim dilerse-

niz—; Hayır, hayır, dedi geçkin hanımefendi, bu konudaki görüşleriniz beni ilgilendiriyor. Başına bir tülbent örtüp arkasına yaslandı, yüzünü yaşlı centilmenden yana çevirdi, ayaklarını ileri uzattı ve—sözünüze, diye sürdürdü sözünü, devam ediniz.

Yaşlı beyefendi şöyle sürdürdü sözünü:—Favoriler! diye haykırdı *Navarre* Kraliçesi,[7] *La Fosseuse* bu sözcüğü sarf ettiği an; elindeki yün çilesini fırlatıp yere atarak—Favoriler; Madam, dedi *La Fosseuse*, kraliçe sözünü tekrarladığında çileyi önlüğüne iliştirip, kraliçenin önünde diz kırarak.

La Fosseuse'ün sesi doğuştan kısık ve yumuşaktı, ama gene de marifetli bir sesti ki sözcüğün her bir harfi *Navarre* Kraliçesi'nin kulaklarında tek tek çınladı—Favoriler! diye haykırdı kraliçe, sözcüğü iyice vurgulayarak, sanki kulaklarına inanamamış gibi—Favoriler, diye yineledi *La Fosseuse*, üçüncü kez—*Navarre*'da onun yaşında tek bir şövalye yoktur ki Madam, diye sürdürdü sözünü nedime, içoğlanının kraliçeye duyduğu ilginin altını çizerek, bu denli alımlı bir çift favoriye sahip olsun—Bir çift ne? diye gülümsedi *Margaret*—Bir çift favori efendim, dedi *La Fosseuse*, alabildiğine alçakgönüllülükle.

Favori sözcüğü—*La Fosseuse*'ün uygunsuz kullanımına rağmen küçük *Navarre* Krallığı'nda konumunu korudu ve pek çok nezih çevrede kullanılır oldu: Aslında *La Fosseuse* bu sözcüğü yalnızca kraliçenin karşısında değil, sarayda çeşitli meclislerde pek çok kez, gizemli bir şeyler ima eden bir vurguyla telaffuz etmişti—ve, o zamanlar *Margaret*'in sarayında, herkesin çok iyi bildiği üzere, yiğitlik ve bağlılık ön planda olduğundan—ve de favori sözcüğü her ikisi için de rahatlıkla kullanılabildiğinden—sözcük sözcüklüğünden pek bir şey yitirmedi: Bir gözden düştü, bir baştacı edildi—Ruhban sınıfı sözcükten yana, halk karşısındaydı—kadınlara gelince, *onlar* ikiye bölünmüşlerdi bu konuda.

İşte o sıralar genç Sieur *de Croix*'nın mükemmel bedeni ve çehresi nedimelerin dikkatlerini saray kapısının önünde muhafız alayının at üstünde nöbet tuttuğu avluya çekmeye başlamıştı. Lady *de Baussiere* ona sırılsıklam âşık oldu—ardından *La Battarelle*—*Navarre*'da mevsim mevsimlerin en güzeliydi—ardından *La Guyol*, *La Maronette*, ve *La Sabatiere* de âşık oldular Sieur *De Croix*'ya—*La Rebours* ve *La Fosseuse* böyle bir şeye kal-

kışmayacak kadar akıllıydılar—*De Croix*'nın *La Rebours*'u kendine hayran etme girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştı; *La Rebours* ile *La Fosseuse*'ün içtikleri su ayrı gitmezdi.

Navarre Kraliçesi nedimeleri ile birlikte nakışlı cumbasında otururken ikinci avluya bakan bu pencerenin önünden *De Croix* geçti,—Çok yakışıklı, dedi, Lady *Baussiere*.—Edası da pek hoş, dedi *La Batarelle*.—Endamı yerinde, dedi *La Guyol*.—Ömrümde muhafız alayındaki süvariler arasında böyle bacaklara sahip olanını görmedim, dedi *La Maronette*—ya da o bacaklar üzerinde böyle zarif durabilene, dedi *La Sabatiere*—Ama favorileri yok, diye haykırdı *La Fosseuse*—Tek bir tüy bile görünmüyor, dedi *La Rebours*.

Kraliçe derhal doğruldu yerinden ve özel duahanesine yollandı; uzun koridorlar boyunca bu konuyu düşündü, kâh öyle, kâh böyle,—*Ave Maria* ✠ —*La Fosseuse* ne demek istemiş olabilir, dedi kendi kendine minderine diz çökerken.

La Guyol, *La Battarelle*, *La Maronette*, *La Sabatiere* odalarına çekildiler—Favori! dedi her biri kendi kendine kapılarını içeriden kilitlerken.

Lady *Carnavallette*, çemberli iç eteğinin altından belli olmadığı için iki eliyle birden tespih çekmekteydi. Aziz *Anthony*'den, Azize *Ursula*'ya kadar parmakları arasından favorisiz tek bir aziz geçmedi: Aziz *Francis*,[8] Aziz *Dominick*, Aziz *Bennet*, Aziz *Basil*, Azize *Bridget*. Hepsinin de favorileri vardı.

Lady *Baussiere* kendini beğenmişlik çılgınlığına kapıldı; *La Fosseuse*'ün sözlerini fazlasıyla ciddiye aldı; bundan bir ahlak dersi çıkarmaya kalkıştı; midillisine bindi,—içoğlanı onu izledi,—mihmandar önden yürüdü,—Lady *Baussiere* atını sürdü.—

Münkirin biri sadaka dilendi.—Binlerce sessiz tutuklu adına—affolunmak için, gözlerini arşıâlâya ve size dönmüş binlerce tutuklu adına tek bir münkir.—

—Lady *Baussiere* atını sürdü.

Tanrı kadersizlere acısın, dedi saygıdeğer, saçlarına ak düşmüş, dindar bir mümin; kırışık elleriyle nakışlarla işlenmiş madeni bir kutuyu uzatarak,—kadersizler adına, sizden sadaka dileniyorum hanımefendi, tutsaklar için—hastanedekiler için,—yaşlılar için,—deniz kazasına uğrayıp da gemileri batmışlar

için,—kefaletten, yangından acze düşmüşler için. Tanrı ve tüm melekleri şahidim olsun,—çıplakları giyindirmek—açları beslemek için—hastaları, gönlü kırıkları teselli etmek için.

Lady *Baussiere* sürdü atını.

Talihi dönmüş, servetini kaybetmiş bir akrabası yerlere kadar secde etti.

Lady *Baussiere* sürdü atını.

Adam midillinin yanı sıra başı çıplak koşturuyor, dostluk, bağlılık, kandaşlık vs. bağlarından dem vuruyordu—dayı kızı, teyze, hala, kız kardeş,—erdem adına, kendi adınıza, benim adıma, İsa adına, beni unutmayın—acıyın bana.

Lady *Baussiere* sürdü atını.

Favorilerimden tut, dedi Lady *Baussiere*—İçoğlanı ufak midillinin yularını tuttu. Lady *Baussiere* taraçanın ucunda atından indi.

Bazı fikirlerin belli uzantıları bizlerde, gözlerimizin ve kaşlarımızın çevresinde, kimi izler bırakır; yüreğimizin bir yerinde, bu belli belirsiz izleri güçlendiren bir bilinç vardır—ve—onları bir sözlüğe başvurmaksızın görür, heceler ve okuruz.

Ha ha ha! Hi hi hi! diye haykırdı *La Battarelle* ve *La Sabatiere* bu izlere tek tek bakarak—Ho ho ho! diye haykırdı *La Battarelle* ve La *Maronette* de aynı şeyi yaparak:—Vay! dedi birisi—hişt! dedi öteki,—Susun, dedi üçüncüsü,—vay vay vay! dedi dördüncüsü—Tanrı korusun, dedi Lady *Carnavallette*;—Azize *Bridget*'in sureti üzerine favoriler çizen ondan başkası değildi.

La Fosseuse topuzundaki iğneyi çıkardı, ve küt ucuyla üst dudağının bir kenarına küçük bir bıyık izi çizdikten sonra onu *La Rebours*'un avcuna bıraktı—*La Rebours* başını salladı.

La Baussiere manşonunun içine üç kez kesik kesik öksürdü—*La Guyol* gülümsedi—Ayıp, dedi *La Baussiere*. *Navarre* Kraliçesi işaret parmağının ucunu gözüne götürdü—Hepsinin ne demek istediğini pek güzel anlamaktaydı.

Saraydaki herkes sözcüğün anlamını yitirdiğini biliyordu artık: *La Fosseuse* onda bir yara açmıştı bir kez, atılan bunca çamur arasından sıyrılıp geçmesi artık imkânsızdı—Ama, gene de, sözcük birkaç ay boyunca, sendeleyerek de olsa, ayakta durmayı başardı, ve sonunda, yok olduğunda, Sieur *de Croix*, favorilerinin ol-

mayışı yüzünden *Navarre*'dan ayrılma zamanının çoktan geldiğinin ayrımına vardığında, sözcük artık iyice edepsiz ve (pek az bir çaba sonucu) kullanıma elverişsiz hale gelmişti.

En mükemmel dünyanın en mükemmel dilinin en mükemmel sözcüğü bile böyle bir şeyin üstesinden gelemezdi—*Estella* Vaizi[9] bu konuda bir kitap yazmış ve böylesi ikinci dereceden düşüncelerin tehlikesinden söz edip, *Navarre'lıları* bu konuda uyarmıştır.

Dünya bilmiyor mu ki, demiştir, *Estella* Vaizi yapıtının son üç bölümünde, burunlar da *Avrupa*'nın pek çok yöresinde favorilerin *Navarre* Krallığı'nda uğradıkları türden bir bahtsızlığa uğramışlardır—bunun üzerine kötülüğün önü alındı, ama yataklar ve döşekler, gece takkeleri ve lazımlıklar, o günden bu yana tehdit altında değiller mi?—*Trouse*'lar[10] ve delikli kadın donları ve tulumbalar—ve musluklar, damacana tıpaları, benzer bir bağlantı kurulması tehlikesini yaşamıyorlar mı?—İffet,—doğası gereği duyguların en yumuşağı—başını delikten bir kez çıkarmayagörsün—aslanlar gibi kükremeye başlar.

Estella Vaizinin düşüncelerinin yönü anlaşılamadı—koklayarak izini sürenler ters yöne yöneldiler—millet eşeğinin yularını kuyruğuna bağlar oldu:—ZARAFET'in vardığı *son nokta* ile ŞEHVET'in *ilk adımları* bir sonraki taşra papaz meclisinde el ele verip bunun da müstehcen olduğunu beyan edebilirler pekâlâ.

II. Bölüm

BABAM kardeşim *Bobby*'nin acıklı ölümünü bildiren mektubu aldığında, *Calais*'den *Paris*'e, oradan da *Lyons*'a yapacağı yolculuğun kaça mal olacağını hesaplamaktaydı.

Uğursuz bir geziydi bu, zira babam yapacağı yolculuğu adım adım yeni baştan hesaplamış ve tam sonuna gelmişti ki, *Obadiah* kapıda belirdi,—evde ekmek mayasının tükendiğini bildirdi,—ertesi sabah tenezzüh arabasının atlarından birini alıp maya almaya çıkıp çıkamayacağını sordu.—Elbette, *Obadiah*, dedi babam yolculuğunu sürdürerek,—atı alabilirsin, buyur al.—Ama bir nalı eksik zavallı hayvanın! dedi *Obadiah*.—Zavallı hayvan!

dedi *Toby* amcam, sesinde aynı titreşimle, sanki birlikte keman çalıyorlarmışçasına. O halde İskoç atını[1] al, dedi babam sabırsızlıkla—Ama o asla sırtına eğer vurdurmaz, dedi *Obadiah*,—şeytan götürsün! PATRİOT'u[2] al o halde, diye haykırdı babam ve kapıyı kapattı—PATRİOT satıldı, dedi *Obadiah*.—Buyrun bakalım! dedi babam; durdu; sanki bir gerçekten söz edilmiyormuş gibi *Toby* amcamın yüzüne baktı,—Zatıâlileriniz geçen *Nisan* ayında onu satmamı emretmiştiniz, dedi *Obadiah*.—O halde sen de yayan git, diye haykırdı babam—At binmektense yayan gitmeyi yeğlerim, dedi *Obadiah* ve kapıyı örttü.

Ne belalı işler! dedi babam, hesabına devam ederek. Ama sular taşmış, dedi yeniden kapıda beliren *Obadiah*.

Obadiah ilk kez odadan çıktığında babam *Sanson*'un[3] bir haritasını ve posta arabası yollarına ilişkin bir rehberi önüne açmış ve elindeki pergelin bir ucunu henüz varmış olduğu *Nevers* üzerine sabitlemiş bulunuyordu ve o noktadan yolculuğuna ve maliyet hesaplarına devam edecekti; ama *Obadiah*'nın ikinci saldırısının, kapıyı açtığı gibi tüm ülkeyi sular altında bırakması üzerine pes etti. Pergeli elinden bıraktı—daha doğrusu kaza ile kızgınlık arası bir hareketle masanın üzerine attı; artık *Calais*'ye geri dönüp (pek çok kez yapmak zorunda kaldığı gibi) yeni baştan yola koyulması gerekecekti.

Kardeşimin ölüm haberini içeren mektup odaya getirildiğinde babamın yeni baştan başladığı yolculuğunun *Nevers* aşamasına yeniden gelmesine bir pergel boyu yol kalmıştı.—İzninizle Monseigneur *Sanson*, diye haykırdı babam, pergelin iğnesini *Nevers* üzerinden masaya saplayarak ve *Toby* amcama, mektuba bir bakıver diye işaret ederek—bir gece içinde *Nevers* gibi uğursuz bir kasabadan iki kez geri dönmek bir *İngiliz* centilmeni ve oğlu için dayanılır şey değil, Monseigneur *Sanson*,—öyle değil mi *Toby*? dedi babam neşeyle. Eğer müstahkem bir mevki değilse, dedi *Toby* amcam—evet—o takdirde, dedi babam kendi kendine gülümseyerek, ben bir aptalım.—Ve başını bir kez daha salladı— bu arada *Nevers* üzerinde duran pergeli elinden bırakmamış— öteki eline de posta arabası yolları rehberini almıştı—hem dinleyip hem hesap yapıyordu—her iki dirseği masaya dayalı—*Toby* amcam mektubu mırıldanarak okurken.

— — — — — — — —
— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — o gitti!

dedi *Toby* amcam—Nereye?—Kim? —diye haykırdı babam—Yeğenim, dedi amcam *Toby*.—Nasıl? —İzin almaksızın—beş parasız—mürebbisiz—nasıl—diye haykırdı babam hayretler içinde. Ölmüş sevgili kardeşim, diye yanıtladı *Toby* amcam, kısık bir sesle yüreğinin derinliklerinden bir inilti bulup çıkararak, çok hastaydı, zavallı çocuk! Onun adına ben şahadet edeceğim—o öldü.

Agrippina[4] oğlunun ölüm haberini aldığında, *Tacitus*'tan öğreniyoruz, duygularının şiddetine karşı koyamayarak elindeki işi hemen bırakıvermiş—babam da pergelini işte aynen öyle, hatta daha da çabuk, *Nevers*'e saplayıverdi—Ne garip bir tezat—babamınki bir hesap işiydi—Agrippina'nınki ise çok farklı bir iş olmalı; yoksa kalkıp da kim tarihten sonuçlar çıkarmaya kalkışır?

Babamın bundan sonra yaptıklarıysa, bence yeni bir bölümde anlatılmayı hak etmiştir.

III. Bölüm

—— ——Bu yüzden bir özel bölüm yazılacak—hem de ne bölüm—görün bakalım.

Ya *Plato*'dur,[1] ya da *Plutarch*,[2] belki de *Seneca*,[3] veya *Xenophon*,[4] ya da *Epictetus*,[5] yahut *Theophrastos*[6] ya da *Lucian*,[7]—ama belki de daha geç bir tarihte yazmış olanlardan biridir—ya *Cardan*,[8] ya *Budæus*[9] ya *Petrarch*,[10] ya da *Stella*,[11]—belki de ermiş birisi, Kilise'nin ulularından, Aziz *Austin*[12] mi, Aziz *Cyprian*[13] mı, yoksa *Barnard*[14] mıydı, her neyse, demiştir ki, dostlarımızın ya da evlatlarımızın ölümü ardından, ağlamak için dayanılmaz ve doğal bir isteğe kapılırız—ve *Seneca*[15] (*Seneca* olduğundan eminim) bir yerlerde bu tür üzüntülerin bizleri belli bir telimizden yakalayıverdiklerini söyler—Filhakika, görmekteyiz ki *Davud* oğlu *Absolom*[16] için,—*Hadrian, Antinous*'u[17] için,—*Niobe*[18] çocukları için—ve *Apollodorus* ve *Crito*[19] ölümünden önce *Socrates* için gözyaşı dökmüşlerdir.

Babam ise evladıyla arasındaki bağı farklı bir biçimde ele almaktaydı; gerçekten de gerek eski gerek yeni tüm insanlardan farklı bir biçimde; çünkü ne *Museviler* ya da *Romalılar* gibi ağlayarak geçiştirdi hüznünü,—ne *Laponlar* gibi günlerce uyuyarak,—ne *İngilizler* gibi askıya alarak,—ne de *Almanlar* gibi boğarak—ne küfretti—ne lanetler okudu—ne aforoz etti —ne kafiyelere döktü—ne de ıslıkla *Lillabullero*'ladı.—

—Ama, gene de başından savmayı başardı.

Asaletmeapları izin verirlerse bu iki sayfa arasına bir öykücük sıkıştırmak istiyorum.

Tully[20] sevgili kızı *Tullia*'yı kaybettiğinde, önce yüreğine sığındı—doğanın sesini dinledi—ve kendisininkini onun koynuna salıverdi—Ah *Tullia!* Kızım benim! Evladım—dur, durul, sakinleş—ah, o benim *Tullia*'mdı!—Benim *Tullia*'m!— Sanki hâlâ görüyorum *Tullia*'mı, işitiyorum *Tullia*'mın sesini—*Tullia*'mla konuşmaktayım sanki. Lakin felsefenin ambarına dalıp yazılanları karıştırmaya başlayınca bu gibi durumlarda nice yüce sözler edilmiş olduğunun ayırdına vardığında—kimseler anlayamaz, der ünlü hatip, nasıl mutlu oldum, nasıl keyiflendim.

Babam en az MARCUS TULLİUS CİCERO kadar belagat sahibi olduğundan emindi ve, eğer ben, şu anda tam tersini düşünmekteysem, inanın nedeni bu sarsılmaz inancının onun hem gücü hem de zaafı olması yüzündendir. Gücüydü, çünkü doğası gereği güzel konuşurdu babam; zaafıydı, çünkü saat başı yeteneğini gösterebilmek için bir bahane arar, ne yapar eder dirayetli ya da zekice, ya da hınzırca bir şeyler söylemeyi başarırdı. Başına art arda felaketler gelmediği sürece, var gücüyle boğuşarak amacına ulaşırdı.—Babam için dilini bağlayan herhangi bir lütuf ile dilini çözen herhangi bir bela arasında fark yoktu; çünkü mesela çektiği nutuktan duyduğu keyif on ise, başına gelen bela azami beş olmaktaydı—bu yüzden de her zaman en azından yarı yarıya galipti ve sanki bütün bunlar başına hiç gelmemişçesine yoluna devam ederdi.

Babamın ev içi hallerine dair bir ipucundan söz etmek istiyorum; aksi halde davranışları ancak tutarsız olarak nitelenebilir; hizmetçilerin aldırmazlığından ya da beceriksizliklerinden kaynaklanan ya da aile hayatında kaçınılmaz olarak baş gösteren baş-

ka beklenmedik kazaların neden olduğu öfke krizleri, daha doğrusu bu krizlerin süresi, bilinen hiçbir tahmin ya da varsayımla açıklanamazdı.

Babamın çok sevdiği küçük bir kısrağı vardı; onu sadece kendisinin bineceği bir gezinti atı doğurması için harikulade bir Arap atının yanına göndermişti;—babam tüm projelerine neşeyle, umutla sarılırdı; o yüzden de yakında edineceği atından aşırı bir güvenle söz etmekteydi sürekli,—sanki at kendi kapısında yetiştirilmiş—eğitilmiş—eyerlenip dizginlenip binilmeye hazır hale gelmiş gibi—ancak, *Obadiah*'nın bir ihmali yüzünden ya da başka bir nedenle, babamın tüm umutlarına rağmen, sonunda onu kapıda bekleyene olsa olsa katır denilebilirdi, hem de cinsinin en çirkini.

Annem ve *Toby* amcam babamın *Obadiah*'yı düpedüz öldüreceğini—ve bunun bir felaketler zincirinin başlangıcı olacağını düşünüyorlardı.—Şuna bak, düzenbaz herif! diye çığırdı babam—eliyle katırı işaret ederek—ne yaptın!—Ben yapmadım, dedi *Obadiah*.—Nasıl emin olabilirim ki! diye kükredi babam.

Kendi hazırcevaplığı babamın gözlerinde zafer ışıkları çaktırdı. Aslında sözlerindeki *Eski Yunan* tuzu yaşartmıştı gözlerini —ve *Obadiah*'ya bir daha tek bir söz edilmedi bu konuda.

Biz gene ağabeyimin ölümüne dönelim.

Felsefenin her konuda söyleyeceği güzel bir söz vardır,—*Ölüm* konusunda ise bir kitap dolusu. İşin acıklı yanı babamın aklına hepsinin birden üşüşmesiydi; onları belli bir sıraya koymak; onlardan tutarlı—anlamlı bir dizi oluşturmak çok güçtü babam için—babam da aklına gelenleri aklına geldikleri gibi sıralayıverdi.

"—Kaderin kaçınılmazlığı—*Magnâ Chartâ*'nın ilk maddesi —parlamentonun ebedi ve ezeli hükmü, sevgili kardeşim.—*Herkes ölümlü.*

"Eğer oğlum ölmeyebilseydi,—bu çok şaşırtıcı olurdu—gerçi ölmedi ya."

"Krallar ve prensleri bizlerle aynı baloda dans ederler."[21]

"*Ölmek*, doğaya olan borcumuzu, vergimizi ödemek demektir: Anılarımızı ebedi kılacak mezarlar ve anıtlarla öderiz borcumuzu ve içlerindeki en mağrur piramit, zenginliğin ve bilimin

başyapıtı, şimdi doruğundan yoksun; kopuk başıyla süslüyor gezginlerin ufkunu." (Babam aklına her geleni kolayca sıralayabildiğini fark ettiğinden rahatlamıştı, sözünü sürdürdü)—"Krallıklar ve eyaletler, şehirler ve kasabalar, onlar da sonlu değiller midir?—Ve onların harcını karan ve onları yükselten ilkeler ve iktidarlar da, çeşitli evrimler geçirdikten sonra yerle yeksan olmamışlar mıdır?"—Kardeşim *Shandy*, dedi *Toby* amcam, *evrim* sözcüğünü duyar duymaz piposunu ağzından çekerek —Devrim demek istedim, dedi babam,—Tanrı adına! Elbette ki devrim, kardeşim *Toby*—evrim saçmalık.—Hiç de saçmalık değil, dedi *Toby* amcam.—Asıl saçmalık böyle bir söyleşiyi bu yüzden yarıda kesmek değil mi? diye haykırdı babam—lütfen —sevgili *Toby*—diye sözünü sürdürdü—kardeşinin elini tutarak —lütfen, lütfen—senden istirham ediyorum, bu buhran anında sözümü kesme.—*Toby* amcam piposunu yeniden ağzına götürdü.

"Hani nerede *Troy*[22] ve *Mycenæ*,[23] *Thebes*[24] ve *Delos*,[25] *Persepolis*,[26] ve *Agrigentum*"[27]—diye sözünü sürdürdü babam, elinden bırakmış olduğu posta arabası yol rehberini yeniden eline almıştı.—*Nineveh*'ye[28] ne oldu, ya da *Babylon*'a,[29] kardeşim *Toby*, ya da *Cizicum*'a[30] ve *Mitylenæ*'ye[31]? Güneşin altındaki en güzel şehirler artık yok yeryüzünde: Geriye ancak adları kaldı ve onlar bile (ki çoğu yanlış yazılmıştır) yok olup gitmekteler, zamanla tümü unutulacak, ve sonsuz bir gecenin tüm parçalarına karışacaklar: Dünyanın kendisi de, kardeşim *Toby*—bir gün son bulacaktır.

"Asya'dan geri dönerken,—*Ægina*'dan *Megara*'ya[32] yelken açtığımızda," (*bu ne zaman olmuş olabilir diye düşündü Toby amcam*), "etrafı seyretmekteydim, *Ægina* arkamda kalmıştı, *Megara* önümde, *Pyræus* sağımda, *Korinthos* solumda idi.—Şimdiyse dünyanın nice pırıltılı şehri yerle yeksan olmakta! Heyhat! Heyhat! dedim kendi kendime, bunca güzellik gözlerimizin önünde gömülüp giderken insan bir erkek evladı öldü diye nasıl böyle kahredebilir kendini—Hatırla, dedim gene kendi kendime—unutma, sen bir erkeksin."—

Şimdi bakın, amcam *Toby* bu son paragrafın *Servius Sulpicius*'un *Tully*'ye yazmış olduğu taziyet mektubundan bir

alıntı olduğunu bilmiyordu—amcam kendi halinde bir adam olup antik dönem yapıtlarının tümü hakkında bilgi sahibi olmadığı gibi, onlardan yapılan alıntılara da aşina değildi—babama gelince, ticari ilişkileri nedeniyle *Türkiyye* ile ilgilenirken üç ya da dört kez *Doğu Akdeniz*'de bulunmuş, bir seferinde bir buçuk yıl boyunca *Zant*'ta[33] kalmıştı. Amcam *Toby* doğal olarak babamın bu sıralarda *Archipelago*[34] üzerinden Asya'ya bir yolculuk yaptığını; babam *Ægina* arkada, *Megara* önde, *Pyræus* sağda vesaire vesaire anlatırken onun gerçekten de kendi yaptığı bir deniz yolculuğundan ve bu yolculuğuna ilişkin düşüncelerinden söz ettiğini sandı. Bu babamın *üslubunun* bir parçasıydı;—pek çok yetenekli eleştirmen daha kötü temeller üzerine iki hikâye birden dikivermiştir. Lütfen, ağabey, dedi *Toby* amcam—sözünü kesmek niyetinde olduğunu belirtmek için piposunun ucunu zarifçe babamın eline dokundurarak—ve fakat onun sözünü bitirmesini sabırla bekleyerek—İsa efendimizin doğumundan sonra kaçıncı yılda cereyan etmişti bu anlattıkların?—İsa efendimizin doğumuyla ilgisi yok bunun, dedi babam.—Mümkün değil! diye haykırdı *Toby* amcam.—Cahil! dedi babam.—İsa efendimizin doğumundan kırk yıl öncesine ilişkindi anlattıklarım.

Amcam *Toby* bunu ancak iki yoldan açıklayabilirdi; ya babam dünyayı dolaşıp durmaya lanetli *Yahudi*'nin ta kendisiydi; ya da üzüntüden aklını kaybetmişti—"Gökyüzünün ve yeryüzünün efendisi Ulu Tanrı onu korusun ve aklını başına getirsin" diye dua etti gözleri yaşlarla dolan *Toby* amcam sessizce.

—Babam onun gözyaşlarını anlattığı hikâyenin başarısına yorarak, keyfi daha da artmış bir halde söylevini sürdürdü.

"İyi ile kötü arasındaki fark, kardeşim *Toby*, sanıldığı kadar büyük değildir"—(sözüne böyle başlamış olması *Toby* amcamın kuşkularını gidermeye yeterli değildi.)— "Çalışma, üzüntü, keder, hastalık, yoksulluk ve ıstırap hayatın çeşnileridir."—Ne işe yarar ki, dedi *Toby* amcam kendi kendine.—

"Oğlum öldü!—İsabet!—Böyle bir fırtınada böylesi bir mazerete demir atarak durmaya çalışmak utanç verici."

"Ama o bizlerden ebediyen ayrıldı!—Öyle olsun! Kel olana kadar sürekli olarak berberinin makası altına yatmaktan kurtuldu,—bir ziyafette patlayasıya yemek yemeden ziyafet-

ten ayrıldı—bir kutlamada körkütük sarhoş olmaktan kurtuldu böylece."

"*Trakyalılar* çocukları doğduğunda ağlarlardı—(biz de neredeyse ağlamak üzereydik, dedi *Toby* amcam)—ve birisi öldüğünde bayram edip eğlenirlerdi; haklıydılar.—Ölüm şöhretin kapılarını açar ve ardından da kıskançlığın kapısını kapar,—köleyi zincirlerinden kurtarır; köle sahipliği görevini bir başkasının sırtına yükler."

"Hayatın ne olduğunu bilen, yaşamdan bucak bucak kaçan birini göster bana, ben de sana özgürlüğünden korkan bir mahpus göstereyim."

Açlık duymamak, sevgili kardeşim *Toby*, daha iyi değil mi hiç yemek yememekten? (dikkat buyurunuz—iştahımız birer hastalıktan başka bir şey değildir)—daha iyi değil mi hiç susamamak, susamıyorum diye ilaç almaktan?

Tasalardan, kaygılardan, aşk ve ıstıraptan, yaşamın tüm coşturucu ve kahredici buhranlarından arınmış olmaktansa, ertesi sabah yeniden yola koyulmak üzere akşamları hanına yorgun argın dönen bir gezgin olmak daha iyi değil mi?

Görünüşte o kadar ürkütücü değil, kardeşim *Toby*, iniltiler ve kasıntılardan—ölüm döşeğindeki bir adamın odasında sümkürüp gözlerini yatak örtüsünün kenarına silmekten—ama bütün bunları kaldır at—geriye kalan nedir?—Yatakta ölmektense savaşta ölmeyi yeğlerim,—cenaze arabalarını, ağıt okuyanları ve matem elbiselerini—nişanları, madalyaları ve diğer ıvır zıvırı bir yana bırakırsan geriye ne kalır? *Savaşta ölmek daha iyi!* diye sözünü sürdürdü babam, gülümseyerek—ağabeyim *Bobby*'yi tümüyle unutmuştu—nereden bakarsan korkunç—düşün hele kardeşim, biz *varsak*, ölüm yok;—ölüm *varsa*—biz yokuz. *Toby* amcam piposunu ağzından çekip bu önerme üzerinde düşünmeye koyuldu; babamın nutuk atma yeteneği bir adamın tek başına baş edemeyeceği denli hızlıydı,—babam *Toby* amcamın fikirlerini de peşi sıra sürükleyerek sürdürdü sözünü.

Bu nedenle, diyordu babam, hatırlamakta yarar var, ölümün yaklaştığını hissettiklerinde nice nice ünlü kişi yaşamlarında pek bir değişiklik yapma gereğini duymamışlardır—*Vespasian*[35] otuağında ıkınırken—*Galba*[36] ölüm hükmünü duyduğunda, *Septi-*

mius Severus[37] idam kararı kendisine okunduğunda, *Tiberius*[38] ölmüş gibi yaparken, *Cæsar Augustus*[39] bir iltifat marifetiyle öldüler—Umarım samimi bir iltifattı, dedi *Toby* amcam.

—Kendisine değil karısmaydı iltifat,—dedi babam.

IV. Bölüm

—Ve nihayet—bu konuda tarihe geçmiş en seçkin hikmetler arasında, diye sözünü sürdürdü babam,—hepsini taçlandıran biri vardır.—

O da Romalı pretor *Cornelius Gallus*'un[1] durumudur, eminim sevgili kardeşim, okumuşsunuzdur.—Korkarım hayır, dedi amcam.—Ölürken, dedi babam, *Cornelius Gallus*

* * * * * * * * * * * * * *

—Karısı ile yaparken idi ise, dedi *Toby* amcam, bunda bir sakınca yok. O kadarını bilemem,—diye yanıtladı babam.

V. Bölüm

TOBY AMCAM *karısı* sözcüğünü telaffuz ettiği sırada annem çalışma odasına giden karanlık koridorda dikkatle ilerlemekteydi.—Tiz, içe işleyen bir sedaydı duyduğu; doğrusu, kapıyı aralık bırakmış olan *Obadiah*'nın da katkısı vardı bütün bunlarda, ve, annem söz edilenin kendisi olduğunu sandı.—O yüzden de parmağının ucunu dudağına götürüp—soluğunu tutaraktan ve başını da hafifçe eğdikten sonra—(yok, kapıya doğru değil, öteki tarafa, yani kulağını kapıdaki çatlağa daha yaklaştıracak biçimde),—var gücüyle dinlemeye koyuldu:—Dinleyen köle[1] ve arkasında Sessizlikler Tanrıçası, taşa oyulmuş bir madalyon için daha hoş bir görüntü oluşturamazdı.

Benim niyetim annemi bu pozisyonda böylece, beş dakika bekletmek; çünkü bu arada mutfakta olup bitmekte olanları (tıpkı *Rapin*'in[2] kilisede yaptığı gibi) anlatmak istiyorum.

VI. Bölüm

ÂLEMİZ bir anlamda basit bir mekanizma olarak telakki edilebilirse de,—zira birkaç tekerlekten ibaretti,—gene de bu tekerleklerin pek çok sayıda yay tarafından harekete geçirildiğini ve çeşitli garip ilke ve saikler yüzünden birbirlerini etkilediklerini,—dolayısıyla da basit bir mekanizma olmakla birlikte, çok daha gelişmiş bir mekanizmanın tüm saygınlığına ve avantajlarına sahip olduğunu,—zaman zaman içinde ancak bir *Hollanda* ipek tezgâhında görülebilecek denli karmaşık hareketlerin cereyan ettiğini belirtmek gerekir.

Bunlardan biri, diğerlerine göre çok özel olmasa da, salonda sürdürülmekte olan her türlü önerme, ispatlama, tartışma, çatışma, söyleşmenin genellikle mutfakta da tam aynı sırada sürdürülüyor olması idi. Bunun gerçekleştirilebilmesi için de ne zaman salona beklenmedik bir haber ya da mektup ulaştırılsa,—ya da uşak dışarı çıkana dek sürdürülmekte olan konuşmaya ara verilse,—ya da annemin ya da babamın alnında endişe kırışıkları gözlense,—ya da, kısacası, ne zaman ortalıkta duyulmaya ya da bilinmeye değer bir şeylerin döndüğü sezilse, kapıyı tamamen kapamamak, yani azıcık aralık bırakmak,—şimdi olduğu gibi— bunun için de bozuk bir menteşeyi bahane etmek (belki de menteşenin bir türlü onarılmamasının bir nedeni de buydu), bir kural haline getirilmişti. Bu gibi durumlarda, *Dardanelles*[1] kadar olmasa da, yeterli bir aralık bırakmak ve esintinin de yardımıyla olup bitenin dışarı sızmasını sağlamak—tıpkı şimdi annemin yararlanmakta olduğu gibi—ve babamı kendi evini yönetmek külfetinden kurtarmak pek zor olmamaktaydı.—İşte *Obadiah* da ağabeyimin ölümünü bildiren mektubu masanın üzerine bırakır bırakmaz aynen bunu yapmıştı; ve babam şaşkınlığından kurtulup söylevine başlayana kadar *Trim* konuyla ilgili hissiyatını belirtmek üzere çoktan ayağa kalkmıştı.

Eyüp'ün soy kütüğünün tümüne vakıf meraklı bir doğa gözlemcisi,—her ne kadar *meraklı gözlemcilerinizin çoğu beş para etmezse de*—Onbaşı *Trim*'le babam gibi, gerek tabiatları gerekse eğitimleri bu denli birbirine aykırı iki hatibin aynı cenaze üzeri-

ne söylevlerini dinlemek için bildiklerinin yarısından seve seve vazgeçerdi.

Babam çok okumuş bir adamdı—belleği de mükemmeldi—*Cato*'yu, *Seneca*'yı, *Epictetus*'u avcunun içi gibi bilirdi.

Onbaşınınsa—hatırlayacağı pek bir şey yoktu—zira ne askerdeki yoklama defterinden başka bir şey okumuştu, ne de avcunun içi gibi bildiği önemli bir yazardan söz edebilirdi.

Biri bir çağdan ötekine, bir mecazdan bir istiareye sıçramakta, yol boyunca da hayal gücü onu nereye sürüklerse (bütün zeki ve bilgili kişilerin yaptığı gibi) eğlenceli, hoş imgeler yaratmakta, görüntüler resmetmekteydi.

Öteki, ne ince espriler yapıyor, ne bir karşı sav öne sürüyor, ne bir noktaya dikkati çekiyor, ne de sözü alıp tersyüz ediveriyordu; imgeleri bir yana, görüntüleri öbür yana bırakmış, kendini doğanın akıntısına teslim etmiş, dümdüz ilerlemekteydi: yüreklere sesleniyordu. Ah *Trim!* Ne de iyi bir vakanüvis olurdu senden! Olurdu ya! Vakanüvisin pantolonu birazcık daha kaliteli olsaydı!—Ey, eleştirmenler! Sizin yüreğinizi yumuşatacak hiçbir şey yok mudur bu dünyada?

VII. Bölüm

—Genç efendim, *Londra*'daki, ölmüş! dedi *Obadiah*.—*Obadiah*'nın bu haykırışı üzerine *Susannah*'nın aklına annemin topu topu iki kez yuğulup yıkanmış yeşil saten geceliği geldi derhal!—*Locke* sözcüklerin yetersizliği üzerine bir bölüm yazsa yeridir.—O halde, dedi *Susannah*, yas tutmaya başlamalıyız.—Bir kez daha dikkatinizi çekerim: *yas* sözcüğü,—*Susannah*'nın kullandığı biçimiyle—işlevini yerine getirememekteydi, çünkü ne gri ne de siyah fikrini çağrıştırmaktaydı—her şey yeşildi—yeşil saten gecelik hâlâ gözünün önünde sallanıp durmaktaydı.

—Ah zavallı hanımım, bu haber onu kahredecek, diye haykırdı *Susannah*—ardından annemin tüm elbiseleri sökün etti. Muhteşem bir gösteri! Kırmızı şam dokuması,—turuncu—taba—beyaz—sarı ipeklileri—kahverengi taftası—sonra balenli şapkaları, sabahlıkları, iç eteklikleri—tek bir çaput kalmadı gözden

geçirilmedik.—"*Hayır,—bir daha asla toparlanamayacak*" dedi *Susannah.*

Şişman, aptalca bir bulaşıkçımız vardı—sanırım babam onu saflığından ötürü yanımızda tutuyordu;—sonbahar boyunca damla hastalığından yakınıp durmuştu—Öldü! dedi *Obadiah*—gerçekten ölmüş!—Ben de ölmedim mi? dedi saf bulaşıkçı.

—Duydun mu kötü haberi *Trim*! diye haykırdı *Susannah* gözyaşlarını silerek, *Trim* mutfaktan içeri girdiğinde,—*Bobby* efendim ölmüş ve *gömülmüş*,—cenaze *Susannah* için bir değişiklik anlamına gelmekteydi,—yas tutmalıyız hep birlikte, dedi *Susannah.*

Umarım gerekmez, dedi *Trim.* Ne demek gerekmez! diye haykırdı içtenlikle *Susannah.*—Yas sözcüğünün *Susannah*'nın aklına getirdikleriyle *Trim*'in aklına getirdikleri besbelli aynı şeyler değildi. Umarım, dedi *Trim*,—açıklamaya çalışarak,—umarım, haber doğru değildir.—Mektupta yazılanları kulaklarımla duydum, diye yanıtladı *Obadiah*, bu acıyı yüreğimizden söküp atmak için öküz çayırını temizlemekte zorlandığımız kadar zorlanacağız. Ah, ölmüş—dedi *Susannah.*—Benim yaşadığım ne kadar kesinse, dedi bulaşıkçı, onun öldüğü de o kadar kesin.

Onun matemini yüreğimin ve ruhumun derinliklerinde tutuyorum, dedi *Trim*, derin derin iç çekerek. Zavallıcık!—Zavallı çocuk! Zavallı beyefendi!

Son *Pentakost* yortusunda hayattaydı, dedi arabacı,—Ah, *Pentakost*! diye haykırdı *Trim*, sağ kolunu ileri uzatıp hemen vaazı okurkenki duruşuna geçerek, *Pentakost* nedir ki, *Jonathan* (arabacının adı *Jonathan*'dı) ya da *Büyük Perhiz Arifesi*, ya da herhangi bir gün ya da günler, bu acıyla kıyaslandığında? Şimdi burada değil miyiz? diye sözünü sürdürdü Onbaşı (sağlık ve istikrar fikrini temsilen bastonunu döşemeye dimdik saplayarak) ve bir varız (şapkasını yere çalarak) bir yokuz! Birdenbire artık yokuz! Olağanüstü etkileyiciydi! *Susannah* yeniden gözyaşı sellerinde boğuldu.—Biz bir hayvan sürüsü ya da taş parçası değiliz!—*Jonathan*, *Obadiah* ve bulaşıkçı eriyip gittiler.—Kucağında bir balık tavasını ovmakta olan şişman salak bulaşıkçı fena halde heyecanlanmıştı.—Mutfağın tümü Onbaşı'nın çevresine üşüştü.

Artık açıkça görmekteyim ki, kilisede ve devlette meşruiyetimizin korunması—ve belki de dünyanın tümünün korunması—aslında her ikisi de aynı kapıya çıkar ya—mülkiyetin ve iktidarın dağıtımına ve dengesine, Onbaşı'nın bu belagat yeteneğinin iyice anlaşılmasına dayanmaktadır.—Dikkat ediniz, Saygıdeğer Efendilerim,—on sayfalık bir okuma onları yapıtın dilediğiniz yerine götürecek ve orada da dilediğinizce uyuklamalarını sağlayacaktır.

"Biz bir hayvan sürüsü ya da taş parçası değiliz" demiştim,—pekâlâ. Ama şunu da eklemem gerekirdi: Melek de değiliz; keşke olsak,—ama insanlara birer beden giydirilmiştir, ve bizleri hayal güçlerimiz yönetir—ne şenlikli bir şölen. Bu ikisi, ve yedi duyumuz, özellikle de bazıları, arasına öyle bir sıkışıp kalmışız ki, ben doğrusu kendi adıma bazılarını itiraf etmekten hicap duyuyorum. Neyse, şimdilik duyular arasında ancak gözlerin (sizin *Sakallılarınız*[1] her ne kadar savunsalar da, ben şahsen dokunma duyusunu reddediyorum) ruhla, en kısa yoldan ilişkiye geçebileceğini söylemekle yetinelim.—Gözler daha zarif bir okşama sağlar ve düş gücümüz üzerinde sözler kadar kolay ifadelendirilemeyen bir şeyler bırakır,—ya da,—bazen, var olanı da yok ederler.

—Biraz uzaklaştım konudan—zararı yok, sağlığa iyi gelir.—Şimdi bunu zihnimizde *Trim*'in şapkasının ölümlülüğüne geri taşıyalım.—"Bir varız, bir yokuz, değil mi?"—Bu cümlede özel bir şey söylenmemekteydi—hepimiz için aşikâr, her gün duyduğumuz hakikatlerden biri tekrarlanmaktaydı ve eğer *Trim*, şapkasına değil de kafasına güvenseydi bunu söylerken—hiçbir sonuç elde edemezdi.

—"Bir varız,"—diye sözünü sürdürdü Onbaşı, "bir yokuz"—(şapkasını yere çalarak ve son sözünü söylemeden önce bir süre durarak)—"yokuz! Birdenbire." Şapka adeta orta yerine koskoca bir kil topağı yerleştirilmişçesine küt diye yere düşmüştü.—Ölümlülük duygusunu bundan iyi dile getirebilecek,—çünkü ölümlülüğün habercisiydi,—bir şey olamazdı,— ve Onbaşı'nın eli de sanki şapkanın altında yok olmuş,—ölüp gitmişti,—Onbaşı'nın gözü şapkaya ölü bir bedene bakar gibi dikilip kalmıştı ki,—*Susannah* yeniden gözyaşı sellerinde boğuldu.

Şimdi—On bin ve on bin kere on bin (çünkü madde ve hareket sonsuzdurlar) farklı yolu vardır bir şapkayı yere çalmanın—ve hiçbir etki sağlayamamanın.—Eğer fırlatsaydı, bıraksaydı, koyverseydi, atsaydı, elinden kaydırıverseydi, şu veya bu—ya da en uygun yönde—ya da bir kaz gibi—bir köpek yavrusu gibi—bir eşek gibi—düşürüverseydi şapkasını—ya da bunu yaparken—ve hatta bunu yaptıktan sonra—aptal aptal ya da safiyane ya da budalaca bakıverseydi sağına soluna,—hiçbir işe yaramayacaktı yaptıkları—yürekleri asla coşturamayacaktı.

Ey, bu yüce dünyayı ve onun sorunlarını belagat *makineleriyle* yürüten,—onu kızıştıran, soğutan, eriten, yoğuran—ve sonra yeniden *kendi amacı* doğrultusunda biçimlendiren—

Ey, tutkuları bu kocaman yeldeğirmeninde döndürüp ufalayan—ve, bunu yaptıktan sonra da o tutkuların sahiplerini dilediğince güden—

Onları güden—ve güderken—neden olmasın—kendisi de pazar yerine bir sopa ve kırmızı bir paçavra eşliğinde güdülen hindiler misali düşünen; ey siz,—istirham ediyorum, *Trim*'in şapkası konusunda da düşünün biraz!

VIII. Bölüm

DURUN hele—*Trim*'in çektiği nutku anlatmaya bir süre ara vereceğim, çünkü okurla aramda halletmem gereken küçük bir hesap var.—İki dakikadan fazla sürmez.

Kendimi yazmakla yükümlü saydığım kitaplar arasında—bütün borçlarımı zamanı geldikçe ödeyeceğim—dünyaya ödeme sözü verdiğim iki önemli konuda borcum var—*oda hizmetçileri ve ilikler* üzerine bir bölüm; yapıtımın önceki bölümünde bu borcumu bu yıl içinde ödeyeceğime söz ve karar verdiğimi belirtmiştim; ancak siz bazı Saygıdeğer Efendilerim bu iki konunun, özellikle de birbirleriyle bu denli yakından ilintili bu iki konunun, dünyanın ahlakını bozabileceğini bana hatırlattınız; bu nedenle de oda hizmetçileri ve ilikler üzerine bir bölüm yazmaktan affımı rica edeceğim,—ve son bölümün de bu doğrultuda yazılmış olarak kabulünü,—lütfen yani—Saygıdeğer Efendilerim, bu bö

lüm de *oda hizmetçileri, yeşil entariler ve eskimiş şapkalar*'dan[1] başka bir şeyle ilgili değil.

Trim, kendisininkini yerden aldı—başına geçirdi ve ölüm üzerine sürdürmekte olduğu söylevi aşağıda naklolunacak üslup ve biçimde sürdürdü.

IX. Bölüm

—AÇLIK ve yoksulluğun ne olduğunu bilmeyen bizler için, *Jonathan*, dünyanın en iyi iki efendisinin hizmetinde çalışan bizler için (buna kral Üçüncü *George*'u da katarım, zira kendilerine hem *Flanders*'da hem de *İrlanda*'da hizmet etmek şerefine nail oldum),—teslim ederim ki, *Pentakost* yortusundan *Noel*'e üç hafta kalana dek—çok uzun bir süre değil bu—hiçbir şey aslında—ama, ölümün ne olduğunu bilenler onun yaratabileceği kargaşa ve felaketleri bilenler için, *Jonathan*, bu bir asır demektir—Ah *Jonathan!* İyi kalpli bir adamın kalbi dayanamaz bütün bunlara, yüreği kanar;—diye sözünü sürdürdü Onbaşı (dimdik ayakta durarak), nice cesur ve dürüst adamın onca zamandır serilmiş, toprakta cansız yattığını düşündü mü bir kere!—Bana inan *Susy*, diye ekledi Onbaşı, gözleri yaşlarla dolu *Susannah*'ya dönerek,—o yortu günlerine bir kez daha gelindiğinde nice parlak bakışlar camlaşmış olacaktır.—*Susannah* bu sözlerin anlamını değerlendirmeyi ihmal etmedi—ağlamayı sürdürdü—ama diz kırıp Onbaşı'yı selamlamayı da ihmal etmedi.—Ne farkımız var, diye devam etti *Trim*, hâlâ *Susannah*'ya bakarak—bizlerin ne farkı var çayırdaki bir çiçekten?—Her iki utanç damlasının arasına bir onur damlası sıkıştırmaktaydı artık *Susannah*:—Kederini ifade edebilecek başka bir dil bilmiyordu.—Etimiz ot değil mi bizim?— Toprak—toz.—Hep birlikte bulaşıkçıya baktılar—bulaşıkçı hâlâ balık tavasını ovmaktaydı.—Haksızlıktı bu.

İnsanoğlunun bakıp da gördüğü en güzel yüz—Ah, *Trim*, bu konuşmayı ebediyete dek dinleyebilirim, diye haykırdı *Susannah*.—Nedir ki—(*Susannah* elini *Trim*'in omzuna koydu)—çürümeden başka?—*Susannah* elini çekti.

—Şimdi bakın, sizi işte bunun için seviyorum—ve işte sizin

içinizdeki bu tatlı karışım, siz sevgili yaratıkları siz yapan—bir erkeğin sizden nefret etmesine neden olan bu karışım—bu konuda söyleyebileceğim tek şey—erkeğin ya kafasında kafa yerine bir kabak—ya da yüreğinde yürek yerine bir elma taşıdığını söylemek olacaktır—otopsi masasına yatırıldığında neyin ne olduğu anlaşılır.

X. Bölüm

SUSANNAH elini birden Onbaşı'nın omzundan çekti de kapıldığı duygu kırıntılarını süpürerek—ondan mı koptu düşüncelerinin zinciri—

Yoksa Onbaşı doktorluk tasladığını, kendisi gibi değil de bir vaiz gibi konuşmaya başladığını düşünmeye durdu da ondan mı—

Yoksa -

Yoksa—bu gibi durumlarda kuşkulu ve kaygılı her adam büyük bir keyifle birkaç sayfa faraziye döktürebileceği için midir bilemeyeceğim,—ama nedeni her ne idiyse bırakalım meraklı fizyologlar ya da meraklı herhangi birileri düşünsün—kesin olan şu ki, Onbaşı sözlerini şöyle sürdürdü:

Kendi açımdan belirtmek isterim ki, dışarıda ölmek hiç de hoşuma gitmez:—hayır, o değil dedi Onbaşı, parmaklarını havada şaklatarak,—kendisinden başkasının asla bu hareketle yaratamayacağı bir duygusallığı yakalayarak.—Savaşta ölmek dert değil . yeter ki, beni tüfeğini temizleyen *Joe Gibbins* gibi yakalamasın—o kim miydi? Tetiği çekti—süngüsünü bir milim aşağı ya da yukarı oynattı—işte sana ölüm.—Safları kolla,—sağa bak! *Jack* ölmüş, na'palım—*Joe* için bir süvari alayı kadar önemli *Jack*—Yok, hayır, *Jack* değil ölen, *Dick*.—Demek ki, *Jack* o kadar kötü durumda değil.—Hangisi olursa olsun, devam ediyoruz—Av peşinde koşarken yaranın acısını hissetmiyor insan,—en iyisi ona karşı durmak.—Firar edenin durumu, ölümün açılmış bekleyen acımasız ağzına uygun adım yürüyeninkinden daha tehlikeli.— Ölümle en az yüz kere, diye ekledi Onbaşı, yüz kere yüz yüze geldim ben; ne olduğunu iyi bilirim.—Hiç de korkulacak

bir şey değil *Obadiah*, hele savaş meydanında hiç—ama, evin içinde karşılaşmak çok ürkütücü, dedi *Obadiah*.—Benim için önemli değil, dedi *Jonathan*, meseleye bir araba sürücüsüsün peykesinden bakarak.—Bence, dedi *Susannah*, en doğal biçimiyle yatakta yaşanır.—Eğer sırt çantası haline getirilecek en kötü cinsinden bir buzağı derisine girerek ölümden kurtulabileceğimi bilsem, hiç kuşkunuz olmasın orada yapardım,—dedi *Trim*—eh, bu da doğa gereği.

—Doğa doğadır, dedi *Jonathan*. İşte bu yüzden, diye haykırdı *Susannah*, hanımıma acıyorum: Asla dinmeyecek acısı.—Ben aile fertleri arasında en çok Yüzbaşı'ya acıyorum, diye yanıtladı *Trim*—Madam ağlaya ağlaya yüreğini ferahlatacaktır; Efendimize gelince, konuşarak, nutuk atarak üstesinden gelecektir;—ama benim zavallı Yüzbaşım sessizliğe gömecektir acısını.—En azından bir ay boyunca yatağında derin derin iç çekecek,—tıpkı Teğmen *Le Fever* için yaptığı gibi. İstirham ederim Efendim, böyle inlemeyiniz, diyeceğim ona yanı başında yatarken. Elimde değil *Trim*, diyecektir Efendim bana,—öyle üzücü bir kaza ki,— yüreğimden söküp atamıyorum bir türlü.—Efendim kendi ölümlerini düşünmüyorlar, ondan korkmuyorlar.—Sanırım *Trim*, diyecektir; hiçbir şeyden korkmuyorum, yanlış bir şey yapmaktan korktuğum kadar.—Koşullar ne olursa olsun, diye sürdürecektir sözünü, *Le Fever*'in oğlunun bakımını üstleneceğim.—Ve, bunu söyledikten sonra, Saygıdeğer Efendim, kendini sakinleştirici bir esintiye kaptırmışçasına derin bir uykuya dalacaktır.

Trim'in Yüzbaşı'ya ilişkin hikâyelerini dinlemek hoşuma gidiyor, dedi *Susannah*.— İyi kalpli bir beyefendidir kendisi, dedi *Obadiah*.—Bir o kadar da cesur, dedi Onbaşı.—Kralın ordusunda ondan daha iyi bir subay, Tanrının yarattığı şu dünyada ondan daha iyi insan yoktur; Efendim topun ağzına tam ateşlendiği anda yürüyecek denli cesur, ama aynı zamanda başkaları için kendini feda edebilecek kadar yumuşak yüreklidir.—Bir tavuğu bile incitmekten çekinir.—Başkalarına yılda sekiz sterline çalışmaktansa böyle bir beyefendiye yılda yedi sterline sürücülük yapmayı yeğlerdim, dedi *Jonathan*.—Sağ ol, *Jonathan*, yirmi şilinden vazgeçtiğin için,—dedi Onbaşı, *Jonathan*'ın elini hararetle sıkıp onu kutlayarak,—bu parayı çıkarıp benim cebime

koymuş olsan ancak bu kadar sevinebilirdim.—Ona ölümüme dek hizmet edeceğim,—yalnızca kendisine duyduğum sevgiden ötürü—o benim dostum, yoldaşım,—eğer sevgili kardeşim *Tom*'un öldüğünden emin olabilsem,—diye sözünü sürdürdü Onbaşı, cebinden mendilini çıkararak,—eğer on bin sterlin değerim olsa, meteliğine kadar Yüzbaşıma bağışlardım hepsini.—*Trim* efendisine duyduğu bu sevgisinin kanıtı olan gözyaşlarını artık engelleyemedi.—Mutfağın tümü etkilenmişti.—Bize bu sevgili Yüzbaşı'nın hikâyesini anlat, dedi *Susannah*.—Memnuniyetle, dedi Onbaşı.

Susannah, ahçı, *Jonathan*, *Obadiah* ve Onbaşı *Trim* ocağın çevresinde toplandılar ve bulaşıkçı mutfak kapısını kapattıktan sonra, Onbaşı anlatmaya başladı.

XI. Bölüm

EĞER annemi unuttuysam *Türk* olayım,—sanki doğa beni yaratıp da *Nil* Nehri'ne[1] çırılçıplak salıvermiş, sanki hiç annem olmamış gibi.—Hürmetkâr kulunuzum Madam.—Size nice zahmetler verdim,—keşke bir işe yarayabilse—ama benim sırtımda bir çatlak açtınız, ve işte oradan kocaman bir parça düşüp kayboldu,—şimdi bu kayıp ayakla ne yapmalı?—Onunla *İngiltere*'ye varmam mümkün değil.

Beni hayatta hiçbir şey hayrete düşüremez artık;—öyle yanlış kararlar verdim ki hayatım boyunca, artık onlara güvenemez oldum; ister doğru olsunlar, ister yanlış,—en azından artık buz gibi meselelere hararetli bir biçimde yaklaşmamayı öğrenebildim. Bütün bunları söylerken hakikate herkes kadar saygım olduğunu da belirteyim; bir kez avcumuzdan kayıp giderse eğer ve birisi elimden tutup onu birlikte sessizce aramaya yöneltirse beni,—her ikimizin de onsuz yapamayacağından emin olduğu için;—dünyanın sonuna dek giderim onunla.—Ama tartışmaktan nefret ederim, ve bu yüzden tartışmaya girmektense,—özellikle dini konular ve toplumu ilgilendiren benzer sorunlar yerine, beni daha ilk paragrafında boğmayan herhangi bir şeyi yeğlerim—bu arada, boğulmaktan hiç hoşlanmadığımı belirteyim—özellik-

le de kötü kokular arasında kalıp da boğulmaktan. Bu yüzden, tüm şehitler bir araya getirilecek,—ya da yeni bir şehitler ordusu kurulacak olsa,—şöyle ya da böyle,—ben bu işte yokum, diye kesin karar vermişimdir.

XII. Bölüm

—BİZ anneme dönelim gene.

—Amcam *Toby*'nin fikrine göre Madam, "*Romalı* pretor *Cornelius Gallus*'un karısıyla yatmasında bir sakınca yoktu"—cümlesi, ya da bu fikrin son bölümü (zira annem ancak bu kadarını duyabilmişti) annemi kendi cinsinin en zayıf tarafından yakalamıştı:—Beni yanlış anlamayın;—zayıf taraf derken aşırı merakını kastediyorum ve annemin hayal gücüne bu önyargı hâkim olduğundan; söylemesi bile abes; babamın bu sözün ardından söylediği her şeyin kendisine ya da ailesine ilişkin yorumlar olduğunu sandı.

—Madam, aynı şekilde akıl yürütmeyecek bir hanım tanıyorsanız, lütfen onun hangi sokakta oturduğunu söyler misiniz bana?

Bu arada babam *Cornelius*'un garip ölümünden *Socrates*'inkine atlamıştı bile ve amcam *Toby*'ye *Socrates*'in yargıçlar önündeki savunmasının bir özetini vermeye koyulmuştu;—olağanüstü ilginçti; hayır, *Socrates*'in savunusu değil, babamın *Socrates*'in savunusunu anlatış biçimi.—Ticaret hayatından vazgeçmesinden bir yıl önce *Socrates*'in hayatını kaleme almıştı* babam ve sanırım ticaretten vazgeçmesinin bir bahanesi de buydu;—hiç kimse elinin altındaki bir olanaktan böylesine yararlanırken kendisini onun gibi kahramanca bir azamet girdabına kaptıramaz, pupa yelken yola koyulamazdı. *Socrates*'in tek bir söylevi, *tenasüh* ya da *ifna*'dan daha basit bir sözcükle bitmeyecek, ya da—orta yerinde—*olmak ya da olmamak*'tan—daha aşağı bir düşünce bulunmayacak—yepyeni, denenmemiş bir bakış açısına, ya da uzun, de-

* Babam bu kitabın basılmasına asla izin vermedi; bu çalışmanın müsveddesi, babamın diğer bazı eskizleriyle birlikte ailenin elindedir, ya da çoğunluğuyla öyledir ve zamanı gelince basılacaktır. [*Sterne'in dipnotu.*]

rin, düşler ve karabasanlardan azade bir uykuya dalınmayacaktı:—*Biz ve çocuklarımız ölmek üzere doğduk,—ama ne biz ne onlar köle olmak üzere doğduk.*—Hayır, burada yanılıyorum, bu *Josephus*'un[1] *(de Bell. Judaic.)* naklettiği *Eleazer*'in söylevinden alınma bir bölümdür—*Eleazer* bu görüşünün *Hint* feylesoflarından aktarılmış olduğunu kabul eder; bir olasılıkla Büyük *İskender, Pers* Krallığı'nı yerle bir ettikten sonra, *Hindistan*'a girdiğinde, yağmaladığı pek çok şeyin içinde bu duyarlılık da bulunmaktaydı ve bu yolla, kendisi tarafından değilse de (çünkü *Babil*'de öldüğünü biliyoruz) bazı çapulcuları tarafından *Yunanistan*'a, oradan *Roma*'ya,—ve *Roma* üzerinden *Fransa*'ya,—*Fransa* üzerinden de *İngiltere*'ye taşınmış olmalıdır:—İşte böyle geliyor her şey.—

Karayoluyla başka nasıl gelebilirler ki.—

Bu duyarlılığın denizyoluyla geldiğini düşünürsek eğer, *Ganj* Nehri'nden aşağı, *Sinus Gangeticus*, ya da *Bengal Körfezi*'ne inmiş, oradan *Hint Okyanusu*'na varmış olması gerekir ve ticaret yolunu izleyerekten (çünkü o zamanlar *Hindistan*'dan buraya *Ümit Burnu* üzerinden varılabileceği henüz bilinmemekteydi) diğer uyuşturucular ve baharatla birlikte *Kızıldeniz*'den *Mekke*'nin limanı *Cidde*'ye, ya da körfezin dibindeki *Tor* ya da *Süveyş* gibi yerleşmeler üzerinden ve oradan da kervanlarla üç günlük bir yolculuk ertesinde *Coptos*'a ya da *Nil* boyunca ilerleyip *İskenderiye*'ye varması gerekirdi. Böylelikle de DUYARLILIK *İskenderiye* kitaplığının görkemli merdivenlerine ulaşmış, ve bu ardiyeden çekilip alınmış olmalıydı.—Yüce Tanrım, o günlerin bilgili kişileri ne de zor yönetiyorlarmış ticaretlerini!

XIII. Bölüm

—BAKIN, babamın bir özelliği vardı, biraz *Eyüp*'ünki gibi—öyle bir adam yaşadıysa eğer—yaşamadıysa, zaten konuşacak bir şey yok.—

Gene de, sırası gelmişken belirteyim, çünkü biliyorum, siz bilgili kişiler, böyle önemli bir kişinin hangi dönemde yaşamış olduğunu saptamakta genellikle zorlanırsınız: (Örneğin, Kilise babalarından önce mi sonra mı yaşadı diye uzun uzun tartışır ve bu yüz-

den de sonunda oybirliği ile hiç yaşamamış olduğuna karar vermeyi yeğlersiniz,—ama bence bu çok acımasız bir davranış,—onlardan kurtulmanın yolu bu değil ki,—kurtulmak gerekiyorsa eğer) —babamın diyordum, koşulların kendi aleyhine çalışmaya başladığını sezdiğinde, özellikle de sabrının taşmak üzere olduğunu fark ettiğinde,—neden doğdum ki diye dövünmek,—keşke ölmüş olsaydım, hatta, daha da kötüsü olsaydı, diye hayıflanmak gibi bir eğilimi vardı:—Bu tür kışkırtmalara kendini fazlasıyla kaptırdığında ise,—ve hüzün dudaklarını her zamankinden farklı bir biçimde titretmeye başladığında—Efendim, sizi temin ederim ki, babamı *Socrates*'ten ayırt etmek mümkün olmazdı.—Ağzından dökülen her sözcük yaşamı hor gören bir ruhun duyguları ile dolup taşar, yaşamın tüm sorunlarına aldırmaz bir tavır takınırdı. Bu yüzden, her ne kadar okumuş bir kadın olmasa da, babamın *Toby* amcama çekmekte olduğu *Socrates* nutku, annem için yeni bir şey değildi.—Babamın sözlerini telaşsız bir anlayışla dinlemişti, ve eğer, babam yüce feylesofun savunusuna—o yakınlarını, akrabalarını ve çocuklarını yardıma çağırdığı, yargıçlarının duygularına sığınmayı reddettiği bölüme birdenbire dalmış olmasaydı (babamın bunu yapması için hiçbir neden yoktu) annem aynı tavırda sürdürecekti dinlemeyi—"Dostlarım var—akrabalarım var—üç tane perişan çocuğum var"—diyordu *Socrates*.—

—Demek ki, diye haykırdı annem kapıyı açarak,—benim bildiklerim dışında bir çocuğun daha var, Bay *Shandy*!

Heyhat! Sahip olduklarımdan birini kaybettim bile, dedi babam; yerinden kalktı ve odayı terk etti.

XIV. Bölüm

—*SOCRATES*'in çocuklarından söz ediyordu, dedi amcam *Toby*. O ölçli yüz yıl oluyor, diye yanıtladı annem.

Amcam *Toby* tarihçi değildi—sağlam bir zemine bastığından emin olmadığı sürece tek bir adım atmamayı kendine ilke edinmişti; piposunu ağzından çıkarıp masanın üzerine bıraktı; ayağa kalktı, en sevecen haliyle annemi elinden tuttu, ve iyi ya da kötü tek bir söz etmeksizin, gereken açıklamayı babam gerektiği

biçimde yapsın diye, onu babamın yanına götürmek üzere annemle birlikte odadan dışarı çıktı.

XV. Bölüm

BU BÖLÜM bir fars olsaydı eğer;—böyle düşünmek için herhangi bir neden göremiyorum, meğer ki herkesin yaşamı ve fikirleri, bu arada benimkiler de, bir fars olarak değerlendirilebilsin,— o halde Efendim, son bölümün birinci perdeyi noktaladığını varsayar ve bu durumda da bir sonraki bölüme şöyle başlarız.

Grrc...grrc...grrc...grcrt...gry, gry, goy, goy.—Ne musibet, ne saçma bir keman bu.—Benim kemanım akortlanmış mı sizce?—Diit...diit; duut...duut.—*Beş derece daha tiz* olmalı,—fena halde gerilmiş,—grccr.....ttt.....—köprü çok yüksek, gövde çok alçak,—dahası—diit...diit...—durun! Bu hiç de fena bir ayar olmadı.—Papam, papam, papam, papam papam.—İyi bir jüri önünde çalmaktan daha keyifli ne olabilir?—Ama orada birisi var—hayır,—koltuğunun altına bir tomar sıkıştırmış olan değil.—O sıyahlı, asık suratlı adam.—Hayır, yahu! Kılıçlı beyefendi değil.—Efendim, o adamın önünde kemanımın yayını çekmektense, *Calliope*'nin[1] önünde bir *Caprichio*[2] çalmayı yeğlerdim; ama bir *Yahudi* arpına[3] karşı *Cremona*'ma[4] bahse girerim ki (müzik alanında tutuşulmuş en önemli bahistir bu), şu anda, onun tek bir sinir telini ayaklandırmaksızın kemanımın üzerinde üç yüz elli fersah akort dışı durabilirim. Pam pam papam pam pam papam,—Vry, vry—gry, gry—ciik, ciiik, ciiik ve şangırt.—İşte sizi mat ettim Efendim,—ama gördüğünüz gibi benden kötü değil; ve eğer benim ardımdan *Apollo* kemanını eline alsaydı, mümkünü yok daha iyi bir sonuç alamazdı.

Gry gry, gry gry,—pam—pam, papam.—

—Siz Saygıdeğer Efendilerim müzikten hoşlanırsınız,—Tanrı hepinize hassas kulaklar bahşetmiş,—ve bazılarınız da pek hoş çalarsınız—trut—trut—prut—prut.

Ah! Çaldığı nağmeler yüreklere işleyen yeteneklere sahip—günlerce dinlesem de usanmayacağım—beni sevinçleriyle,

umutlarıyla coşturan ve yüreğimin en gizli tellerini harekete geçiren—biri,—o—var. Eğer benden beş altın borç istemek üzereyseniz Efendim,—yani genellikle benim verebileceğim borçtan on altın fazlası—ya da sizler Eczacı ve Terzi Efendiler, faturalarınızın ödenmesini istiyorsanız eğer—şimdi tam sırası.

XVI. Bölüm

OLAYLAR aile içinde biraz yatıştıktan ve *Susannah* annemin yeşil saten geceliğini ele geçirdikten sonra, babamın aklına ilk gelen şey—oturup soğukkanlılıkla *Xenophon*'u[1] kendine örnek alarak bir TRİSTRA-*pædia*, yani benim için bir eğitim yöntemi kitabı kaleme almak oldu; bu maksatla da önce kafasındaki darmadağınık bilgi, fikir ve öğütleri derleyip toparladı; onları benim çocukluğumu ve ergenliğimi yönetecek bir bilimsel KURUM oluşturacak biçimde sıraladı. Ben babamın son şansıydım,—ağabeyim *Bobby*'yi tümüyle, benimse (yaptığı ince hesaba göre), dörtte üçümü yitirmişti,—yani, benim için attığı ilk üç önemli zarda—peydahlanışım, burnum ve adım—kaybetmişti,—geriye tek bir atış kalıyordu; ve babam da amcam *Toby*'nin ateşli silahlar kuramına verdiği ciddiyetle kendini bu konuya vakfetti.—İkisinin arasındaki yegâne fark amcam *Toby*'nin ateşli silahlar hakkındaki tüm bilgisini *Nicholas Tartaglia*'dan almış olmasıydı, oysa babam projesinin ipliklerini tek tek kendi beyninde dokumakta, ya da her bir ipliği kendisinden önce dokumuş dokumacılar ya da kocakarıların ipliklerinden eğirip bükmekteydi;—her iki yöntem de aynı oranda zahmetliydi.

Üç yıl ya da biraz daha uzun bir süre sonunda babam yapıtının neredeyse yarısını tamamladı.—Tüm yazarlar gibi çeşitli hayal kırıklıklarıyla karşılaşmıştı.—Söylemek istediğini öyle küçültmesi gerektiğini düşünüyordu ki, sonunda ciltlenip dürüldüğünde, annemin iğnedenliğine sığabilmeliydi. Yoğruldukça elimizin altındaki madde büyüyor: Hiç kimse, "Bu konuyu bir *cep kitabına* sığdıracağım" demeye kalkışmasın.

Babam kendini işine adamıştı evet, ve kılı kırk yaran bir dikkatle, adım adım ilerlemekteydi.—Her ne kadar aynı kutsallıkta

bir ilke uğruna olmasa da,—*Benevento* Başpiskoposu *John de la Casse*'ın[2] yaşamının kırk yılını verdiği ve sonunda ortaya çıktığında, eni boyu ya da kapsamı *Rider* Ruznamesi'nin[3] yarısı kadar bile olmayan *Galatea*'yı yazarken gösterdiği tedbir ve özeni göstermekteydi.—Bu kutsal zatın bunu nasıl başardığına aklım bir türlü ermemiştir; çünkü zamanının büyük bölümünü sakallarını tarayarak ya da papazla domino oynayarak geçirmiş olsa gerek,—her neyse sırrını asla bir ölümlüye faş etmemiştir.—O halde dünyaya açıklamak gerekir:—Özellikle de, karnını doyurmak için değil de ünlü olmak için yazmaya soyunanları gayrete getirmek amacıyla.

Benevento Başpiskoposu *John de la Casse*'ın anısını (*Galatea*'sı bir yana) en derin saygılarımla selamlıyorum. Eğer sıradan bir yazıcı olsa idi, Efendim,—sınırlı bir zekâya, hantal bir yapıya, kabız bir kafaya sahip olsaydı,—bana sorarsanız, kendisi *Galatea*'sıyla birlikte *Methusalah* kadar yaş yaşasın umurumda olmazdı—ve bu konu bir parantez açıp da açıklamaya bile değmezdi.

Ama durum bunun tam tersiydi: *John de la Casse* bir dâhi idi, üretken bir hayal gücüne sahipti, ama doğanın ona bahşetmiş olduğu bütün bu niteliklere rağmen, ki *Galatea*'sını yazması için ona esin vermiş olmaları gerekir, evet, bütün bunlara rağmen bir yaz günü boyunca bir buçuk satırdan fazla yazamamak gibi bir iktidarsızlığı vardı: Bu tıkanıklığa Hazretin saplantılı bir fikri yol açmaktaydı. Fikir şuydu: Ne zaman bir Hıristiyan kitap yazmaya kalkışsa, eğlenmek için değil (ama ve fakat) kitabını bastırıp fikirlerini dünyaya duyurmak konusundaki *halisâne* bir niyet ve amaçla da hareket etse, aklına gelen ilk fikirler mutlaka şeytanın kışkırttığı fikirler olurdu.—Sıradan yazarların durumu buydu; ama muhterem bir kişilik, hele ki Kilise de ya da devlette yüksek makam sahibi ise, yazarlığa soyunur da, kalemi eline alır almaz,—diyordu sayın başpiskopos, cehennemin tüm zebanileri işi gücü bırakır onun aklını çelmek üzere deliklerinden dışarı fırlarlardı.—Bu onlar için tam bir cadılar bayramıydı,—her düşüncede, ister ilk olsun isterse son, aldatıcı bir yan vardı—her ne kadar görünüşte güzel ve iyi olsa da,—hepsi birdi;—hayal gücümüze kendini hangi biçim ya da renkte sunarsa sunsun, art niyet vardı işin içinde, dolayısıyla derhal savuşturulması gerekirdi.—Bu yüzden bir yazarın

yaşamı (kendisi aksini iddia etse de) bir *uyumluluk* değil, *savaş hali*'ydi; yazarın durumu dünya üzerindeki tüm askerlerin durumundan farklı değildi; ikisi de sınavı başarabilmek için ZEKÂ'larından çok, DİRENME güçlerine güvenmek zorundaydılar.

Babam, *Benevento* Başpiskoposu *John de la Casse*'ın bu görüşünden ziyadesiyle hoşnut kalmıştı; ve eminim, (eğer inancını biraz sarsmış olmasa) bunu ilk düşünen olmak adına *Shandy* malikânesinin en verimli on dönümünü seve seve gözden çıkarırdı.—Babamın şeytana ne kadar inandığını, onun dinsel görüşlerinden söz etmeye başladığımızda göreceğiz: Şimdilik şu kadarını belirtelim: Başpiskoposun bu kuramını doğrudan sahiplenemediği için onun alegorisi ile yetinmekteydi;—genellikle de, hele ki kalemi biraz geri geri gitmeye başladığında, *John de la Casse*'ın parabolik kıssası altında yatan anlam, bilgi ve hakikatin şiirsel bir kurmaca ya da antikçağın gizemli bir anlatısı kadar derin olduğunu söylerdi babam.—Eğitimin tarafgirliği, derdi babam, *şeytanın ta kendisidir*,—ve bu şeytancıkların pek çoğunu analarımızın sütüyle birlikte yutarız—*tümü şeytandır*.—Onların etkisi altındayızdır hep, kardeşim *Toby*, tüm kafa yormalarımız ve akıl yürütmelerimiz esnasında. Bu teklifsiz misafirler kafasının içinde böyle cirit atarken onlara uysalca boyun eğdiğine göre, insan aptal değil de nedir?—ha, kendi kitabı ne mi olacaktı? Hiçbir şey,—diye eklerdi babam, kalemini hırsla fırlatıp atarak, kız kurularıyla ebe kadın (her iki cinsten de) gevezeliğinden başka bir şey değil.

Babamın *Tristra-pædia*'sının bu denli yavaş ilerlemesini başka bir yoldan açıklamam mümkün değil; üç küsur senedir (daha önce de belirtmiştim) kendini bu işe adamış ve yine kendi ifadesine göre, yapıtını ancak yarılayabilmişti: Benim talihsizliğim ise bütün bu süre boyunca annemin bakımına terk edilmiş olmamdı; daha da kötüsü, bu gecikme nedeni ile, babamın kendini kahredercesine vakfettiği kitabının birinci bölümünün daha şimdiden yararsız hale gelmesiydi—ve her gün kitabın bir ya da iki sayfası geçerliliğini yitirmekteydi.—

—Aramızdaki en akıllı kişilerin kendilerini böylece kandırmaları ve amaçlarımızın peşi sıra koştuğumuz bu fırtınalı macerada onları ardımızda bırakıp koşmaya devam etmemiz, babama

göre, insanı aklıyla gururlandığı için cezalandırmak üzere takdir edilmişti.

Kısacası, babam, var gücüyle direnmiş olmak için direnmekteydi, ya da başka bir biçimde ifade edersek, işinde çok yavaş ilerlemekteydi;—oysa ben çoktan büyümekteydim ve eğer o olay yaşanmamış olsaydı,—(söz konusu olay, sırası geldiğinde ve terbiye kuralları elverdiği oranda, okura da açıklanacaktır) yürekten inanıyorum ki, babamı çoktan aşmış ve onu, bitirince toprağa gömülmek dışında hiçbir işe yaramayacak bir güneş saatini resmetmekle meşgul bir adam durumuna düşürmüş olurdum.

XVII. Bölüm

—ÖNEMLİ değildi—iki damla kanım dahi akmamıştı,—doktor kapı komşumuz olsa dahi, çağırmaya değmezdi,—benim bir kaza sonucu başıma geleni pek çokları kendi iradeleri ile yaşıyorlar.—Doktor *Slop* olup biteni iyice abarttı:—Bazıları, şöhretlerini pireleri deve yapma sanatına borçludurlar—işte ben de halen bugün (10 *Ağustos* 1761) böyle bir adamın şöhret merakının bedelini ödemekteydim.—Ah, bu dünyada olup bitenleri bir bilseler, taşların bile yürekleri sızlar!—Oda hizmetçisi yatağın altına ****** bırakmamıştı:—Beceremez misiniz, küçükbey, dedi *Susannah*, bir eliyle pencereyi yukarı kaldırıp öbür eliyle pencere kenarındaki kerevete geçmem için bana yardım ederken,—gerçekten yapamaz mısın canım, bir kerecik denesen, ****** ****** ******** misin?

Beş yaşındaydım.—*Susannah* bizim ailede hiçbir şeyin doğru dürüst kalkmadığını ya da inmediğini akıl edememişti;—giyotin pencere şimşek hızıyla iniverdi üzerimize;—geriye hiçbir şey kalmadı!—diye haykırdı *Susannah*,—kaçmaktan, memleketime dönmekten başka ne yapabilirim ki!

—Ama amcam *Toby*'nin evi çok daha sevecen bir sığınaktı. *Susannah* da oraya kaçtı.

XVIII. Bölüm

SUSANNAH giyotin pencere kazasını—ve benim *katlime* (böyle diyordu) eşlik eden olayları anlatırken *Trim*'in yüzüne al bastı;—cinayete ilişkin tüm ayrıntılar bu olayda en az *Susannah* kadar kendisinin de suçlu olduğuna işaret etmekteydi;—ve eğer düşündükleri doğruysa, amcam *Toby* de dökülen kandan en az her ikisi kadar sorumlu olmalıydı Tanrının huzurunda;—yani ne akıl ne de içgüdüleri, (ikisi birlikte ya da ayrı ayrı), *Susannah*'nın ayaklarını bu denli uygun bir sığınağa taşımış olamazdı. Olup biteni anlamasını okurun hayal gücünden beklemek abes olur:—Bu önermelerden geçerli bir varsayıma varması için beynini kanatıncaya kadar çomaklaması gerekir,—şıp diye bulup çıkarması ise mümkün değil; şimdiye dek hiçbir okurda böyle bir beyin görülmedi.—Hem zaten onları neden böyle bir sınava ya da işkenceye sokayım? Mesele benim meselem: Olup biteni kendim açıklarım.

XIX. Bölüm

NE YAZIK Kİ, *Trim*, dedi amcam *Toby*, elini Onbaşı'nın omzuna koyarak,—birlikte ortak yapıtlarını incelemekteydiler,—şu yeni tabyanın ağzına dikebileceğimiz bir çift sahra topumuz yok;—böylelikle saflarımızı tümüylü güvence altına alabilir ve o yönden gelecek saldırıyı karşılamış olurduk:—Bana bir çift döktürüver, *Trim*.

Yarın sabahtan önce hazır ederim, Efendim, diye yanıtladı *Trim*.

Trim'in yüreği neşeyle doldu.—Amcam *Toby*'ye düzenlediği seferlerde gerekenleri sağlamak, aklına esen her şeyi temin edebilmek için elinden geleni yapardı. Efendisinin arzularını yerine getirmek uğruna, gerekirse en son altınını havanda dövüp bir *Paderero*'ya[1] dönüştürürdü. Onbaşı şimdiye dek amcam *Toby* için yağmur borularının uçlarını kertip kurşundan hendekler imal ederek,—kalay alaşımından yapılma ustura biley kalıplarını eriterek,—on dördüncü *Lewis* gibi yedek parça bulmak için kilise

damlarında dolanarak, vs. vs., bu sefere sekiz yeni top, üç *demiculverin*[2] sağlamıştı. Amcam *Toby*'nin tabyası için iki yeni parça istemesi üzerine de yeniden işe koyulduğunda elindeki kaynaklar kıt olduğundan, çocuk odasının penceresindeki iki kurşun ağırlığı sökmüş, ağırlıklar çıkarılınca bir işlevi kalmayan pervaz makaralarını da top arabalarından birine tekerlek olur diye almıştı.

Trim daha önce amcam *Toby*'nin evindeki giyotin pencereleri, her ne kadar aynı sırayı izleyerek değilse de, sonuçta aynı biçimde sökmüştü—bazı durumlarda kurşundan çok makaralara gerek duyuluyordu,—ama makaralar çıkarıldığında kurşunların bir anlamı kalmıyordu,—o zaman kurşunlar da torbaya giriyordu.

—Bütün bunlardan çok önemli bir DERS çıkarılabilir, ama benim bunu yapmaya vaktim yok,—ancak şu kadarını söyleyeyim,—bir kez yıkım başladığında, işe nereden başlanılmış olursa olsun, giyotin pencereler açısından sonuç felakettir.

XX. Bölüm

BU top tüfek temini girişimi sırasında Onbaşı'nın hiçbir tedbir almadığı söylenemez; ancak olup biteni kendine saklayıp da *Susannah*'yı saldırıyı tek başına göğüslemeye bırakmış olması, doğrusu gerçek cesarete aykırı bir davranıştı.—Onbaşı, ister general olsun, ister tren sürsün fark etmezdi; maalesef böyle yapmıştı, ve böyle yapmamış olsa, o talihsizlik hiçbir zaman yaşanmayacaktı.—*En azından Susannah*'nın *elleri* sebep olmayacaktı buna, diye düşünüyordu Onbaşı.—Siz olsanız ne yapardınız, Efendim?—Onbaşı derhal *Susannah*'nın arkasına saklanmamaya,—tam tersine onun önüne geçmeye karar verdi ve bu kararı verir vermez de, *manevrayı* amcam *Toby*'ye bütün açıklığıyla açıklamak üzere kararlı adımlarla salona doğru yürüdü.

O sırada amcam *Toby, Yorick*'e *Steenkirk* Savaşı'nı ve Kont *Solmes*'in[1] yaya askerini durdurmak gibi garip bir karar aldığını, atlıları hareket kabiliyetleri olmayan bir alana sürdüğünü ve kralın komutlarının tam karşıtı olan bu komuttan ötürü savaşın kaybedildiğini anlatmaktaydı.

Bazı ailelerde bazı durumlar bir sonra olacak olanla öyle bir uyum içindedir ki,—bu durumları yaratmak için bir tiyatro yazarının müdahalesine hiç gerek yoktur.—Antikçağ yazarlarından söz ediyorum elbette ki.

Trim, masanın üzerine dümdüz bastırdığı işaret parmağının ve onu doksan derece kesen elinin kenarıyla öyle bir açı çizivermişti ki hikâyesini anlatırken, tüm azizler ve kutsal bakireler dinlemeye durdular;—ve hikâye anlatıldı,—konuşma aşağıdaki gibi sürdü:

XXI. Bölüm

BİR kadının azap çektiğini görmektense, diye haykırdı Onbaşı, *Susannah*'nın öyküsünü tamamlarken, ölümle cezalandırılmayı yeğlerim;—suç benimdi, izninizle Efendim, onun değil.

Onbaşı *Trim*, diye yanıtladı amcam *Toby*, takkesini çıkarıp masanın üzerine koyarak,—eğer ortada bir hata varsa, ve bu hata sizden beklenen bir hizmet nedeniyle işlenmişse,—hiç kuşkusuz suç sizin değildir;—siz sadece emirleri yerine getirdiniz.

Trim, dedi *Yorick*, eğer Kont *Solmes, Steenkirk* Savaşı'nda aynı şeyi yapmış olsaydı,—bir süre Onbaşıyı izledi, zira Onbaşı ricat hareketi esnasında bir süvarinin altında kalmıştı;—sizleri kurtarmış olurdu;—Kurtarmak ha! diye haykırdı *Trim*, *Yorick*'in sözünü kesip cümleyi kendi üslubunca tamamlayarak,—beş taburu kurtardı, izninizle Efendim, evet, hem de hepsini;—*Cutts*'ınki,[1]—diye sözünü sürdürdü sağ elinin işaret parmağını sol elinin işaret parmağı üzerinde şaklatarak ve saymaya devam ederek,—*Cutts*'ın taburu bir,—*Mackay*'in taburu iki,—*Angus*'unki üç,—*Graham*'ınki dört—ve bir de *Leven*'inki. Hepsini kuşbaşı doğradılar;—*İngiliz* muhafız alayı da öyle; onlara yardım etmek için ileri atılan sağ kanattaki alaylar olmasa,—hem de düşman ateşine karşı yiğitçe yürüyen;—hepsi cennette gidecekler bu yüzden, diye ekledi *Trim*. *Trim* haklı, dedi amcam *Toby*,—*Yorick*'e dönüp başını sallayarak,—hem de çok haklı. Kontun böyle dümdüz bir arazide, *Fransızlar*'ın çitler, cesetler, hendekler,

devrilmiş ağaçlarla savaşı engelli koşu haline getirdikleri böyle bir arazide (her zaman böyle yaparlar zaten) atlıları öne sürmesi bir hataydı. Kont *Solmes* bizi öne sürmeliydi,—biz tüfek tüfeğe savaşırdık onları kurtarmak için.—Ata gelince, yapılabilecek pek bir şey yoktu:—Zaten bir sonraki seferde—*Landen*'de—daha fazla acı çekmesin diye ayağından vurdular onu, diye sözünü sürdürdü Onbaşı.—Zavallı *Trim* o savaşta yaralandı, dedi amcam *Toby*. Bütün bunların sorumlusu, izninizle Efendim, Kont *Solmes*'tir,—eğer onlara *Steenkirk*'te gereken dersi vermiş olsa idik, *Landen*'de boşuna savaşmazdık.—Sanmıyorum *Trim*, dedi amcam *Toby*;—her ne kadar fundalıkları siper almayı iyi bilseler de, ya da anında bir hendek kazıp ardına sinmek gibi bir marifetleri olsa da, bu *Fransızlar* öyle bir millettir ki, oradan ya da buradan zıplayıp çıkarlar karşınıza.—Onlarla baş etmenin tek yolu—soğukkanlılıkla üzerlerine yürümeyi sürdürmektir;—bırak ateş etsinler, üzerlerine karmakarışık yürümelisin.—Paldır küldür, diye ekledi *Trim*— Atlı atsız, dedi amcam *Toby*.—Allak bullak, dedi *Trim*.—Sağlı sollu, diye haykırdı amcam *Toby*.—Kan kokusu ve köpekler, diye bağırdı *Trim*.—Savaş başlamıştı.—*Yorick* kendini güvene almak için sandalyesini kenara çekti ve bir dakikalık aradan sonra, sesini ayarlayan amcam *Toby* konuşmasını şöyle sürdürdü:

XXII. Bölüm

KRAL *William*, dedi amcam *Yorick*'e hitaben, *Solmes* emirlerine karşı geldi diye o kadar sinirlenmişti ki, aylarca huzuruna kabul etmedi kontu.—Korkarım, diye onu yanıtladı *Yorick*, bu evin efendisi de Onbaşı'ya en azından kralın konta sinirlendiği kadar sinirlenecek;—ama bu durum biraz farklı, diye sözünü sürdürdü, çünkü Onbaşı, Kont *Solmes*'in tam karşıtı davranışta bulunmuş olduğuna göre, onunla aynı cezayı hak etmediği anlaşılıyor;—dünya işlerinde genellikle bu fark fark edilmez.—Dinamitlerim! diye haykırdı amcam *Toby* aniden ayağa fırlayarak;—böyle bir şeye tanık olup da seyirci kalmaktansa tüm müstahkem mevkilerimi ve onlarla birlikte evimi havaya uçururum ve hep

birlikte yok oluruz.—*Trim* efendisini hafifçe ama müteşekkir olduğunu belirten bir biçimde selamladı,—ve bu bölüm burada biter.

XXIII. Bölüm

—O HALDE *Yorick*, diye yanıtladı amcam *Toby*, birlikte göğüsleyeceğiz bunu,—ve siz de Onbaşı, lütfen birkaç adım geriden bizi izleyiniz,—peki ya *Susannah*, dedi *Trim*, izninizle Efendim, o da benim birkaç adım arkamdan izleyebilir mi bizi?—Mükemmel.—Ve bu düzen içinde davullar vurmaksızın, bayraklar dalgalandırmaksızın, amcam *Toby*'nin evinden *Shandy Malikânesi*'ne uygun adım yürüdüler.

—Keşke, dedi *Trim* kapıdan içeri girerken,—giyotin pencerenin yerine kiliselerdeki yağmur borularını kesseydim,—bir ara düşündüm de üstelik.—Yeterince boru kestin, dedi *Yorick*.

XXIV. Bölüm

BABAMIN birbirinden farklı havalarda, farklı pozlarda ne kadar çok portresini çizsek de yetmez;—ne biri, ne de hepsi bir arada, okura babamın, o güne dek karşı karşıya gelmediği bir durumda ne düşüneceği, ne söyleyeceği, nasıl davranacağı konusunda bir ipucu verebilir.—Babamın aykırılıkları saymakla bitmez ve hangi nedenle neyi nasıl ele alacağı,—orası Efendim, bir türlü kestirilemez.—Aslında mesele babamın kendine çizdiği yolun çoğu insanınkinden çok farklı olmasından kaynaklanıyordu.—Önüne çıkan her şeyi diğer insanlardan farklı algılamakta, farklı bir açıdan görmekteydi.—Başka türlü söylersek, nesne onun için farklı bir nesneydi,—bu yüzden de farklı değerlendirilirdi.

İşte bu nedenle, sevgili *Jenny*'m ve ben de çevremizdeki dünyada yer alan ıvır zıvır üzerine sonsuz tartışmalara girer duruz.—*Jenny* olaylara dışarıdan bakıyor,—bense ona, içerden—. Bu durumda dünyanın bize neler ifade ettiği konusunda nasıl anlaşabiliriz ki *Jenny*'yle?

XXV. Bölüm

BU MESELE halloldu,—sadece *Confucius*• rahat etsin diye söylüyorum, zira kendisi bir hikâyeyi dosdoğru anlatmakta her zaman zorluk çeker ve her şeyi birbirine karıştırdıktan sonra da ısrarla hikâyesini anlatmayı sürdürür.—Dilediği gibi bir ileri gider, bir geri,—gene de bu yaptığının bir sapma olduğunu kabul etmez.

Bunu böylece ifade ettikten sonra, şimdi de bendeniz *geri gitmenin* keyfini yaşamak istiyorum izninizle.

XXVI. Bölüm

ELLİ bin sepet dolusu şeytan—(Başpiskopos *Benevento*'nunkileri değil—*Rabelais*'nin şeytanlarını kastediyorum) bir araya gelse, kuyrukları kökünden kesilip atılırken, benim, o kaza sırasında attığım çığlığı atamazlardı: Annem koşarak geldi odaya: Bu arada *Susannah* ancak arka merdivenlerden—çünkü annem ön merdivenlerden çıkmaktaydı—kaçacak zaman bulabildi.

Her ne kadar kendi hikâyemi kendim anlatabilecek kadar yetişkin—ve her ne kadar bunu hiçbir kötü niyet taşımaksızın yapacak kadar, umarım, genç olsam da; *Susannah*, mutfaktan geçerken, yeni kazalardan korktuğu için olacak—ahçıya olayı kısaca anlatmış,—ahçı buna kendi yorumunu da ekleyerek *Jonathan*'a, *Jonathan* ise *Obadiah*'ya aktarmıştı; dolayısıyla babam yukarıda neler olup bittiğini öğrenmek için zili on sekizinci kez çaldığında,—*Obadiah* ona olup biteni en küçük ayrıntısına kadar anlatabilecek denli bilgi sahibi olmuştu. Ben de böyle olduğunu tahmin etmiştim, dedi babam geceliğini düzelterek, ve üst kata çıkmak üzere davrandı.

Şimdi insan umar ki—(her ne kadar ben bu konuda belli kuşkular taşısam da)—babam o zamana dek *Tristrapædia*'nın bence en ilgi çekici ve en eğlenceli bölümü olan *giyotin pencereler üzerine* bölümünü yazmış olsundu; hani o sonu acı bir nutukla bi-

• Bay *Shandy Çinli* kanun koyucuyu değil, •••••• üyesi, •••••• ••• •••, Esq.'ı kastediyor olmalıdır. [*Sterne'in dipnotu.*]

ten, oda hizmetçilerinin unutkanlığına ilişkin bölümü.—Ama ben iki nedenden ötürü böyle bir umuda kapılmamıştım.

Birincisi, Eğer sorun olay yaşanmadan dikkate alınmış olsaydı, babam hiç kuşkusuz ne yapar eder giyotin pencereyi çiviletirdi;—kitaplarını yazarken ne türlü zorluklara göğüs gerdiği düşünülürse, bu bölümü yazarken katlanacağı sıkıntının sözü bile edilemezdi. Babamın olay yaşandıktan sonra bile bu bölümü yazması ilk bakışta iddiamı çürütüyor gibi görünebilir; ama ikinci neden bu ihtimali de ortadan kaldıracaktır, zira dünyaya benim bu görüşümü destekleme olanağı tanıyacağım: Babam giyotin pencereler ve yatak odası lazımlıkları konusundaki bölümü hiçbir zaman yazmamıştı:

—*Tristrapædia*'yı tamamlamak amacıyla bu bölümü ben kendim yazdım.

XXVII. Bölüm

BABAM gözlüklerini taktı—baktı—çıkardı—kılıfına koydu—bütün bunlar bir dakikadan kısa sürdü, tek bir söz etmeksizin döndü, alelacele aşağı kata indi: Annem onun pansuman bezi ve reyhan otu için aşağı indiğini düşündü ve babamın koltuğunun altına birkaç sayfa tutuşturmuş olarak ve ardı sıra yazı masasını taşıyan *Obadiah* ile birlikte geri geldiğini görünce, bunun da ot tedavisi kitaplarıyla ilgisi olabileceğini varsayıp daha iyi görebilsin diye babamın oturması için yatağın yanına bir sandalye çekti.

—Gerektiği gibi uygulanırsa, dedi babam,—bize tezini kanıtlayabilmek için, *de sede vel subjecto circumcisionis*[1] bölümünden başlayarak—çünkü yanına *Spencer*'in *Legibus Hebræorum Ritualibus*'unu[2] ve *Maimonides*'i[3] almıştı.—

—Gerektiği gibi uygulanırsa, dedi babam,—Bize hangi otların gerektiğini söyle yeter, diye haykırdı annem.—Bunun için Dr. *Slop*'a başvurmanız gerekir, diye yanıtladı babam.

Annem aşağı indi, babamsa okumasını şöyle sürdürdü.

* * * * * * * * * * * * * * *

* * * * * * * * * * * * * * *

* * * * * * * * * —Pekâlâ,—dedi babam,
* * * * * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * * * * * *

****—eğer böyle bir kolaylık sağlıyorsa, dedi babam ve *Yahudiler* mi *Mısırlılar*'dan almış, yoksa *Mısırlılar* mı *Yahudiler*'den, bir dakika bile durup düşünmeye gerek duymaksızın ayağa kalktı, elinin ayası ile alnını iki ya da üç kez ovduktan sonra (hani nasıl şeytan bizden önce basmışsa diye ayaklarımızı paspasa iyice silersek, öyle)—kitabı kapattı ve alt kata indi.—İnerken de, her basamakta bir başka büyük milletin adını andı—eğer MISIRLILAR,—SURİYELİLER,—FENİKELİLER,—ARAPLAR,—KAPADOKYALILAR,—KOLKHİSLİLER[4] ve TROGLODİTLER[5] uyguladıysa,—eğer SOLON ve PYTHAGORAS onayladıysa,—TRİSTRAM'a ne oluyordu?—Ben kimdim ki, böyle bir konuda tepinip haykırmaya hakkım olacaktı?

XXVIII. Bölüm

SEVGİLİ *Yorick*, dedi babam gülümseyerek (çünkü *Yorick* sırayı bozarak dar koridoru amcam *Toby*'nin önüne geçip katederek salona girmişti bile)—şu bizim *Tristram* dini müeyyideleri yerine getirmek konusuna zor yollardan giriyor—hiçbir *Yahudi*, *Hıristiyan*, *Türk*, ya da *Kâfir* dine kabul edilme törenine böyle çarpık, böyle alengirli bir yoldan katılmayı seçmemiştir.—Kader, dedi *Yorick*. Eminim ki, diye sözünü sürdürdü babam, güneş tutulması ya da onun gibi bir şeyler oğlumun oluşumunda rol oynadılar.—Bu konuda benden çok daha fazla bilgili olmalısın, dedi *Yorick*.—Astrologlar, dedi babam, her ikimizden de iyi biliyorlar. Yıldızlararası yüz yirmi derecelik açı ile altmışlık açı arasında garip bir sıçrama olmuş olmalı,—ya da yükselen burçlarının tam karşıtları onları gerektiği gibi etkileri altına alamamış olmalı,—ya da peydahlama efendileri (bunlara öyle diyorlar) o sırada *saklambaç* oynuyor olmalılar,—ya da bizim üstümüzde ya da altımızda bir şeyler yanlış gitmiş olmalı o sırada.

Mümkündür, diye yanıtladı *Yorick*.—Yoksa çocuğun durumu kötüldi mi? diye haykırdı amcam *Toby*. *Trogloditler* öyle ol-

madığını söylüyor, dedi babam ve senin dinbilimcilerin diyorlar ki *Yorick*, diye sözünü sürdürdü,—Hangi dinbilim, diye sordu *Yorick*,— eczacılarınki* mi devlet adamlarınınki** mi—yoksa çamaşırcı kadınlarınki*** mi?

—Emin değilim, diye yanıtladı babam,—ama bize diyorlar ki kardeşim *Toby*, bütün bunlar onun iyiliği içinmiş.—Bir koşulla, dedi *Yorick*, onu *Mısır*'a götürmeniz koşuluyla.—Bu olanaktan yararlanacak, dedi babam, *piramitleri* gördüğünde—

Bu söylediklerin benim için sanki *Arapça*, dedi amcam *Toby*.—Keşke, dedi *Yorick*, dünyanın yarısı da bunun böyle olduğunu kabullenebilse.

—İLUS, dedi babam, bir sabah ordusunun tümünü sünnet ettirdi.****—Divan-ı Harp kararı almaksızın mı? diye haykırdı amcam *Toby*.—Her ne kadar bilgili kişiler, diye sözünü sürdürdü babam,—amcam *Toby*'nin müdahalesini kaale almaksızın ve *Yorick*'e dönerek,—*İlus*'un kim olduğu konusunda bir fikir birliğine varmamış olsalar da;—kimileri *Satürn* olduğunu; kimileri yüce Yaratıcı'nın kendisi;—kimileri ise *Firavun Neco*'nun maiyetinde sıradan bir komutan olduğunu öne sürerler;—her kim olursa olsun, dedi amcam *Toby*, yaptığı hiçbir savaş kuralınca onaylanamaz.

* *Χαλεπῆς νόσου, καὶ δυσιάτου ἀηαλλαγὴ, ἣν ἀνθρακα καλοῦσιν.*
PHILO. [*Sterne'in dipnotu.*]
İskenderiye'deki Yahudi cemaatinin önderi olan filozof Philo Judacus'un (Yahudi Philon, yaklaşık İ.Ö. 30-İ.S. 45) "Sünnet Üzerine" adlı yazısından yapılan bu alıntı şöyle çevrilebilir: "Şirpençe olarak bilinen, tedavisi güç, sancılı bir hastalıktan kurtulmanın tek çaresi."

** *Τὰ τεμνόμενα τῶν ἐθνῶν πολυγονωτατα, καὶ πολυανθρωπότατα εἶναι.*
[*Sterne'in dipnotu.*]
Yine Philo Judacus'tan bir alıntı olan bu pasajın çevirisi şöyledir: "Sünnet edilmiş ırklar dünya yüzündeki en doğurgan ve en yüksek nüfus oranına sahip ırklardır."

*** *Καθαριότητος εινεκεν.* BOCHART. [*Sterne'in dipnotu.*]
Sterne bu alıntı için yanlış gönderme yapmaktadır; aslı *Herodotos Tarihi*'nde yer alır; çevirisi "temizlik uğruna"dır.

**** *Ὁ Ιλος, τὰ ἀιδοῖα περιτέμνεται, ταυτὸ ποῆσαι καὶ τοὺς ἀμ' αυτῷ συμμάχους καταναγκάσας.* SANCHUNIATHO. [*Sterne'in dipnotu.*]

Sanchuniatho (Sankhuniathon, İ.Ö. 14./13. yüzyıl ?), Byblos'lu Philon'un (İ.S. 64-141) zikrettiği Fenikeli bir otoritedir. Alıntının çevirisi şöyledir: "İlus cinsel organlarını sünnet etti ve müttefiklerini de aynı şeyi yapmaya zorladı."

Tartışmayı sevenler, diye yanıtladı babam, aleyhinde çok çeşitli nedenler öne sürmüşlerdir;—sorunu tam tersinden ele alanlar ise yapılmaya çalışılanın ne denli abes olduğunu göstermek için kalem oynatmışlardır.—Öte yandan, en yaman polemikçi din adamlarımız,—Keşke bu krallıkta bir tane bile polemikçi din adamı olmasa, dedi *Yorick*;—bir damla gerçekçi ilahiyat olsa,—o hazretlerin tümünün son elli yılda ithal ettikleri gemiler dolusu safsatadan evladır.—Bay *Yorick*, dedi amcam *Toby*,—polemikçi din adamlarımız ne demek, bana açıklar mısınız lütfen?

—En iyi tarifi, Yüzbaşı *Shandy*, okuduklarım arasındaki en iyi tarifi, diye yanıtladı *Yorick*,—*Beden Eğitimi hocası* ile Yüzbaşı *Tripet*[1] arasındaki kol güreşi hikâyesidir, işte burada, cebimde.—Dinlemek isterdim, dedi amcam *Toby* bütün samimiyetiyle.—Arzunuz yerine getirilecektir, dedi *Yorick*.—Onbaşı şu anda beni kapının önünde bekliyor,—bir dövüş hikâyesi dinlemek onun için bir akşam yemeğinden daha doyurucu olacaktır, izninizle, onu da içeri çağırabilir miyiz?—Ne demek, elbette, dedi babam.—*Trim* bir imparator kadar kurumlu ve mutlu içeri girdi; kapıyı kapattı; *Yorick* sağ cebinden çıkardığı kitabı okumaya, ya da okur gibi yapmaya başladı.

XXIX. Bölüm

—"oradaki askerlerin hepsi bu sözcükleri duymuş, ve pek çoğu korkuya kapılarak geri çekilip saldırgana yol açmışlardı: *Beden Eğitimi hocası* bütün bunları kaydetti, değerlendirdi; sonra atından aniden inecekmiş gibi yaparak (çünkü atın binme tarafına dengelemişti bedenini) çabucak (kısa kılıcını kalçasına yaslamıştı) üzengi üzerindeki ayaklarının yerini değiştirip üzengi kayışını tersyüz ederek bedenini aşağıya salladıktan ve kendini havaya attıktan hemen sonra her iki ayağı ile eyerin üzerinde ata ters binmiş biçimde dimdik oturdu;—İşte (dedi) ben kazanıyorum. Sonra, aniden, almış olduğu pozisyonu değiştirmeksizin, bir ayağı üzerinde sıçradı ve sol eline dayanıp yükselerek kusursuz bir biçimde başlangıçtaki oturuş pozisyonuna geri döndü.—A-ha!

dedi *Tripet*, ben şimdi bunun aynısını tekrarlayacak değilim, bu oyuna gelmeyeceğim. Pekâlâ, dedi *Beden Eğitimi hocası*, demek ki beceremedim, o halde bu sıçrayışı tersyüz edeceğim;—ve inanılmaz bir çeviklikle sağ eli üzerinde dönerek bir ikinci ters sıçrama gerçekleştirdi, bitirince de sağ elinin başparmağını eyer kayışının üzerine yerleştirip bedenini havaya kaldırdı, tüm ağırlığını başparmağının kasları ve sinirlerine yükleyip havada üç kez döndü; dördüncüsünde bedenini yine tersyüz ve altüst edip bu arada *hiçbir şeye dokunmadan* atın iki kulağı arasından geçtikten sonra zıplayarak yeniden atın sağrısı üzerine oturuverdi—"

—(Bunun dövüşmekle bir ilgisi yok, dedi amcam *Toby*.—Onbaşı onaylayarak başını salladı.—Sabredin, dedi *Yorick*.)

"Sonra (*Tripet*) sağ ayağını atının eyerinden geçirdi ve kendini *en croup*[1] yerleştirdi.—Ama, dedi, eyer üzerine oturuyor olmayı yeğlerdim,—ve her iki elinin de başparmaklarına dayanarak atın sağrısı üzerinde yükselip topuklarını havada çevirdi, kendisini iki eyer kaşı arasına yerleştirip rahatça oturdu; ardından bir takla atarak havaya sıçradı ve yeldeğirmeni misali kendi etrafında dönüp havada yüzlerce kez sıçradı, hopladı, yarım taklalar attı."—Aman Tanrım! diye haykırdı sabrı tükenen *Trim*,—bir süngünün gerektiğince saplanması bunların tümüne bedeldir!—Ben de öyle düşünüyorum, diye yanıtladı *Yorick*.

—Ben aynı kanıda değilim, dedi babam.

XXX. Bölüm

—Hayır,—böyle bir fikir öne sürmüş değilim, dedi babam *Yorick*'in kendisine yönelttiği soruya cevaben,—Hayır, *Tristrapædia*'da *Euclid*'de var olan önermelerin dışında herhangi bir şey öne sürmüş değilim.—*Trim*, yazı masasının üzerindeki şu kitabı uzatır mısın lütfen?—Bu kitabı size, *Yorick*, ve kardeşim *Toby*'ye okumayı sık sık düşünmüşümdür, diye sözünü sürdürdü babam,—şimdiye dek okumamış olmam hiç de dostluğa uygun bir davranış değil doğrusu;—bir iki kısa bölüm okuyalım mı şimdi?—Daha sonra, yeri geldiğinde, bir iki bölüm daha okuruz ve böylece zaman içinde de tümünü. Amcam *Toby* ve *Yorick* neza-

ket kuralları gereği öneriyi kabul ettiler; Onbaşı, her ne kadar iltifat kendisine yöneltilmemişse de, elini göğsüne götürerek saygıyla eğildi.—Herkes gülümsedi.—*Trim*, dedi babam,—bu *eğlencenin* dışında kalmanın bedelini fazlasıyla ödedi.—Ama oyundan pek hoşlanmışa benzemiyordu, diye yanıtladı *Yorick*.—Tam bir maskaralık yarışıydı, izninizle Efendim, Yüzbaşı *Tripet*'in ve öteki subayın, ordu ilerlerken onca takla atmaları;—*Fransızlar* böyle tuhaflıklar yaparlar bazen—ama bu kadarı fazla.

Amcam *Toby* orada bulunmaktan en az Onbaşı kadar hoşnuttu, daldığı düşünceler onu bir şeyler yapmaya itti;—piposunu yaktı,—*Yorick* iskemlesini masaya yanaştırdı,—*Trim* mumun yanık fitilini kesti,—babam şöminedeki ateşi körükledi,—kitabı eline aldı ve iki kez öksürdükten sonra okumaya başladı.

XXXI. Bölüm

İLK otuz sayfa, dedi babam, kitabın sayfalarını karıştırarak,—biraz yavandır; üstelik konuyla ilgili de değiller,—şimdilik onları atlıyorum,—önsöze giriş gibi bir şey, ya da girişe önsöz olarak yazılmış (nasıl adlandıracağımı pek bilemiyorum); siyasal ve sivil yönetim, kadınla erkeğin insan türünü sürdürmek amacıyla birleşmeleri üzerine temellendiriliyor—duygusallığı araya karıştırmadan anlayabildiğim kadarıyla böyle.—Çok doğal, dedi *Yorick*.

Politian'dan[1] öğreniyoruz ki, diye sözünü sürdürdü babam, ve bunu öğrendiğim için de memnunum, toplumun kökeninde sadece ve yalnızca bir erkekle bir kadının birleşmesi, yani evlilik yatar;—feylosof bu ikiliye (*Hesiod*'a[2] göre) bir de köle ekler;—ancak başlangıçta hiç kimsenin köle olarak doğmuş olmadığını varsaydığından—bu temeli,—bir erkek,—bir kadın—ve bir boğa olarak belirler.—Yanlış hatırlamıyorsam öküz olmalı, dedi *Yorick*, söz konusu bölümü ezberinden okuyarak (*οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκα τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα.*)—Boğanın başlarına açacağı belalar kellesinin değerinden fazla olurdu.—Daha da iyi bir neden var, dedi babam—(kalemini mürekkep hokkasına daldırarak) öküz, hayvanlar âleminin en sabırlı üyesi ve toprağı sürmekte

kullanılmaya en elverişli olanıdır; bu yüzden de yaratıcılığın yeni evli çiftle özdeşleştirilebilmesi için en uygun araç ve en uygun simgedir.—Daha da kuvvetli bir neden var, diye ekledi amcam *Toby*, öküzün lehine.—Babam amcam *Toby* nedenini öne sürünceye dek kalemini hokkadan çıkaracak gücü bulamadı kendinde.—Çünkü, dedi amcam *Toby*, toprak sürüldüğünde, böylece de sınırların belirlenmesini gerektirecek kadar değer kazandığında, duvarlar örüp hendekler kazmaya başladılar ve istihkâm ilmi doğmuş oldu.—Doğru, ne kadar doğru, sevgili *Toby* diye haykırdı babam, ve boğanın üstünü çizip yerine öküz yazdı.

Babam mumun fitilini kesmesi için başıyla *Trim*'e işaret ettikten sonra söylevini sürdürdü.

—Bu görüşler doğrultusunda, dedi babam kendinden emin bir tavırla ve elindeki kitabı kapatmaya davranarak,—babayla çocuk arasındaki doğal ilişkiyi temellendirmek istiyorum; baba çocuk üzerindeki hak ve yetkilerini şu değişik yollardan elde eder—

1ncisi, evlilik yoluyla.

2ncisi, evlat edinmek yoluyla.

3ncüsü, nesebini meşru kılma yoluyla.

Ve 4ncüsü, dünyaya gelmesini sağlamak yoluyla. Bunları bu öncelik sırası içinde ele almak gerekir.

Aralarından birini hafifçe vurgulamakta yarar olduğu kanısındayım, dedi *Yorick*,—birleşme eylemi, özellikle de ilişki burada son bulmuşsa, bence ne evlada bir yükümlülük getirir, ne de babaya bir hak sağlar. Yanlış, dedi babam savunmaya geçerek, sebebi de * * * * * * * * * * * * * * * * *
* *
* * * * * * * * * * * * * * * * * * * *.—Bence, diye ekledi babam—soruna böyle bakılırsa, evlat *annenin* iktidarı ve vesayeti altında olamaz.—Ama aynı neden anne için de geçerli, diye karşılık verdi *Yorick*.—Annenin kendisi vesayet altındadır, dedi babam.—Hem zaten, diye sözünü sürdürdü, başını sallayıp elini burnuna götürerek, bir yandan da nedenini açıklarken,—*fail anne değildir ki*.—Neyin faili? dedi amcam piposunu ağzından çekip.—Her ne kadar, diye ekledi babam (amcam *Toby*'nin sözlerini kaale almaksızın) gördüğünüz gibi *Justinian*'ın

Yasalarının on birinci fıkrasının onuncu bendinde *"Oğul anaya saygı göstermeli"* denilmekteyse de.—Hıristiyanlık Akideleri de öyle der, diye söze girdi *Yorick*.

XXXII. Bölüm

Trim her kelimesini ezberden okuyabilir, dedi amcam *Toby*.—Pöh! dedi babam; sözlerinin *Trim*'in Hıristiyanlık Akidelerini okumasıyla yarıda kesilmesine hiç aldırmadan. Şerefim üzerine yemin ederim ki, dedi amcam *Toby*, okuyabilir.—Ona istediğiniz soruyu sorabilirsiniz, Bay *Yorick*.—

—Beşinci Emir *Trim*—dedi *Yorick*, yumuşak bir sesle ve itikat sahibi bu Hıristiyanlık öğrencisini başıyla onaylayarak. Onbaşı sesini çıkartmadı.—Gerektiği gibi talep etmediniz, dedi amcam *Toby*, sesini yükseltip sözcüğü emir verircesine yineleyerek;—Beşinci!——diye haykırdı amcam *Toby*.—İzninizle, birinciden başlamalıyım efendim, dedi Onbaşı.—

—*Yorick* gülümsemekten kendini alamadı.—Saygıdeğer Efendim anlayış buyurmalılar ki, dedi Onbaşı, bastonunu tüfek gibi omzuna vurup, odanın ortasında asker adımı yürüyüşe geçerek,—bunun savaş alanında talime çıkmaktan bir farkı yok.

"*Tüfek sağ ele,*" diye haykırdı onbaşı hem komutu tekrar edip, hem söylediğini yaparak.—

"*Tüfek çat,*" diye bağırdı Onbaşı, hem komutanın hem de erin görevlerini aynı anda başarıyla yerine getirerek.

"*Tüfek bırak;*"—tek bir hareket, gördüğünüz üzere Saygıdeğer Efendim ve biri diğerini izler.—Ama zatıâlileri birincisinden başlamama izin verirlerse....

Birinci—diye haykırdı amcam *Toby*, elini beline dayayıp—
* *
* * * * * * * * * * * * * * * * * * * *.

İkinci—diye haykırdı amcam *Toby* piposunu sallayarak; elinde kılıcı alayının başına geçmişti sanki.—Onbaşı *talimatname*'yi harfiyen izledi ve *annesine ve babasına saygıda kusur etmeyeceğini* belirttikten sonra yerlere kadar eğilip kenara çekildi.

Bu dünyadaki her şey, dedi babam, koskoca bir şakaya ge-

be,—ama zekice düzenlenmiş, ders alınacak bir şaka,—tabii anlayabilene.

—ÖĞRETİNİN *iskelesi* kurulmuş, fakat bu haliyle gerçek bir delilik sahnesi, çünkü arkasında BİNA yok.—

—İşte size pedagogların, hocaların, muallimlerin, *Latince* ezberleticilerin, ve de ayı oynatıcıların[1] kendilerini gerçek boyutlarında izleyebilecekleri ayna.—

Ah, *Yorick*, bilgilenirken insan, bir zar ve bir kabuk oluşur ve onlar bunu nasıl sıyırıp atabileceklerini bilemeyecek denli yeteneksizdirler!

—İLİM EZBERLE ÖĞRENİLEBİLİR, AMA İRFAN ASLA.

Yorick babamın galeyana geldiğini düşündü. Bu noktada, dedi babam, bir iddia öne süreceğim,—Eğer Onbaşı ezberinden tekrarladığı tek bir sözcüğün anlamına vakıfsa, halam *Dinah*'nın mirasının tümünü hayır işlerinde harcamaya hazırım (sırası gelmişken belirteyim ki, babam hayır işlemekten hiç hoşlanmazdı)—Lütfen, *Trim*, dedi babam ona dönerek, ne demektir "*anneme ve babama saygıda kusur etmeyeceğim*"?

İzninizle arz edeyim Efendim, yaşlandıklarında onlara maaşımdan her gün üç buçuk kuruş ayırmak demek, dedi Onbaşı. Bunu yaptın mı *Trim*? dedi *Yorick*.—Elbette ki yaptı, diye yanıtladı *Toby* amcam.—O halde *Trim*, dedi *Yorick*, iskemlesinden fırlayarak Onbaşı'nın elini eline aldı,—sen On Emir'in bu kısmının en halis yorumcususun, tebrik ederim *Trim* Onbaşı, *Talmud*'un[2] yazımına katılmış olsan bundan daha şerefli bir iş işlemiş olmazdın.

XXXIII. Bölüm

AH mukaddes sağlık! diye haykırdı babam, elindeki kitabın sayfalarını çevirirken,—sen altının ta kendisisin, sen en kıymetli hazinesin; ruhumuza sen yön verirsin—onu öğrenmeye, erdemin tadına varmaya sen açarsın.—Sana sahip olmayan, başka neye sahip olmayı dileyebilir ki Tanrıdan!—

Bu önemli başlık altında söylenmesi gereken her şeyi, dedi babam, küçücük bir yere sıkıştırdım, o yüzden de bu bölümü satır satır okumam gerekecek.

Babam okudu:

"Sağlığın sırrı, esas ısı ile esas nem arasındaki kaçınılmaz savaşın kazanılmasına bağlı olduğundan,"—Bu gerekliliği yukarıda yeterince kanıtlamıştın, sanırım, dedi *Yorick*. Evet, yeterince, diye onu yanıtladı babam.

Ve bunu der demez elindeki kitabı kapattı,—hani öyle gocunmuş da artık hiç okumayacakmış gibi değil, zira işaret parmağını kitabın arasında tutmaktaydı, baş parmağını ise üst kapağın üzerine yerleştirip, diğer üç parmağı ile alt kapağa destek vererek kitabı yavaşça kapatmıştı sadece,—hiçbir hırçınlık belirtisi yoktu bu hareketinde.

Bu noktanın geçerliliği, dedi babam, başıyla *Yorick*'i onaylayarak, bir önceki bölümde gerçekten de yeterince kanıtlandı.

Şimdi bana söyler misiniz, Ay'da yaşayan bir adama Dünya'da yaşayan bir başka adamın bir bölümü yeterince kanıtlayıcı bir biçimde yazdığı nasıl söylenebilir, yani sağlığın sırrı *esas ısı* ile *esas nem* arasındaki kaçınılmaz savaşın kazanılmasında yatar, demek ne demektir? Esas ısı ya da esas nem üzerine bütün bir bölüm boyunca tek bir söz söylenmeksizin,—ya da hayvanlar âleminde böyle bir çekişmenin varlığından, *lehte* veya *aleyhte*, doğrudan ya da dolaylı, hiç bahsedilmeksizin, bütün bunlar nasıl açıkça açıklanmış olur?—

"Ah sen bütün canlıların ebedi ve ezeli yaratıcısı!" diye haykırmış olmalı Aylı adam, sağ eliyle böğrünü döverek (tabii eğer bir sağ eli varsa)—"sen ki yarattığın mahlukların uzuvlarını böylesine mükemmel boyutlarda büyütme, geliştirme gücüne ve lütfuna sahipsin,—biz AYLILAR nasıl bir yanlış yaptık, ah!"

XXXIV. Bölüm

BABAM bunu, biri *Hippocrates*'e, öteki Lord *Verulam*'a[1] yöneltilmiş iki vuruşla başarmıştı.

Hekimlerin prensine yönelttiği ilk vuruş onun *Ars longa*,–lakin *Vita brevis*[2] yakınmasına indirilmiş veciz bir hakaretti. Yaşam kısa, diye haykırdı babam, şifa verme sanatı ise bezdirici! Bunun da sorumlusu ne biri ne de öteki, sadece şarlatan doktorların ma-

rifeti! Bizim ne hayata, ne sanata, sadece cahil şarlatanlara borcumuz var—bir de onların araba dolusu her derde deva ilaçlarına ve Peripatetikler gibi çene çalmalarına—dünyayı yüzyıllar boyu avutup sonunda aldattılar.

—Lordum *Verulam*! diye haykırdı babam *Hippocrates*'i bir yana bırakıp ikinci öldürücü darbesini baş kocakarı ilacı tacirine yönelterek,—size ne diyebilirim ki Lordum *Verulam*? Sizin derin ruhunuza—afyonunuza—güherçilenize—yağlı merhemlerinize—günlük müshillerinize—gecelik tenkıyelerinize ve sair ilaçlarınıza ne diyebilirim ki ben?

—Babam genellikle herhangi bir konuda bir adama ne diyeceğini gayet iyi bilirdi; tek bir canlı varlığın sözünü adam ağzını açar açmaz kesmek fırsatını kaçırdığı hiç görülmemişti. Lord Hazretleri'nin görüşleri konusunda babamın ne düşündüğüne gelince—göreceğiz;—ne zaman onu bilemiyorum—çünkü, önce Lord Hazretleri'nin görüşlerine bir göz atmamız gerekecek.

XXXV. Bölüm

"HAYATI kısaltmak için teşrik-i mesai halindeki iki temel öğe, der Lord *Verulam*, bir—"

"İçin için yanan bir alev gibi bedeni ölüme sürükleyen derin ruhtur;—İkincisi ise, bedeni kavurup küle döndüren dışarıdaki hava:—Bedenimize içten ve dıştan saldıran bu iki düşman, zamanla uzuvlarımızı çürütür ve bizi hayati fonksiyonlarımızı sürdüremez hale getirirler."

Hal böyle olunca, Uzun Yaşamanın yolu açıkça beliriyordu; derin ruhun kaybettiklerini telafi etmek üzere bir yandan kendi özünü oluşturan maddeyi muntazaman afyonlamak, bir yandan da ateşini almak için her sabah kalkmadan önce üç buçuk dirhem güherçile yutmak gerekirdi.—

Dahası, ruhumuzun kılıfı dışarıdaki havanın düşmanca saldırılarına maruz kalmaktaydı; ama bu da sürekli olarak yağlı merhemlerle ovulmakla önlenebilirdi;—böylece derinin tüm gözenekleri kapanır, o deriye ne bir iğne batabilir, ne de, batmışsa, dışarı çıkabilirdi. —Böylece de iskorbüt benzeri pek çok rahatsızlığa neden

olan—(hissettiğimiz ya da hissetmediğimiz) terleme halleri önlenmiş olurdu. Ancak—zehirli sıvıların oluşumunu önlemek—ve bünyeyi işler kılmak için düzenli bir tenkiye takviyesi şarttı.

Babamın, Lordum *Verulam*'ın afyonları, güherçilesi, yağlı merhemleri ve tenkıyeleri konusunda ne diyeceğini okuyacaksınız,—ama bugün değil; yarın da değil: Zira zamanım kısıtlı;—okurum sabırsızlanıyor, yoluma devam etmeliyim.—Bu bölümü (eğer dilerseniz) *Tristrapædia* yayımlandığı zaman okursunuz.—

Bugünlük şu kadarını söylemekle yetineyim: Babam bu varsayımı yerle yeksan etti ve yerine, bilgili kişiler iyi bilirler, kendi varsayımını bina ve inşa etti.—

XXXVI. Bölüm

SAĞLIĞIN bütün sırrı, dedi babam, cümlesine yeni baştan başlayarak, anlaşıldığı kadarıyla içimizdeki esas ısı ile esas nem arasındaki kaçınılmaz savaşın kazanılmasında yattığına göre, sağlığı korumak pek de zor bir şey olmamalıydı;—bazı akademisyenler sürekli olarak esas nemi hayvanlardaki donyağı ve içyağı ile karıştırmak yanlışına düşüp de (ünlü kimyacı *Van Helmont*'un[1] yaptığı gibi) akılları daha da karıştırmamış olsalardı.

Oysa esas nem, hayvanların donyağı ve içyağı değildir,—yağlı ve balsamlı bir maddeden oluşur; içyağı ve donyağına gelince, onlar da balgam ya da diğer sulu maddeler gibi soğukturlar; oysa yağlı ve balsamlı maddeler yaşam dolu bir sıcaklık ve özü haizdirler. *Aristo*'nun gözlemi, yani, "*Quod omne animal post coitum est* triste"[2] demiş olması, bunun somut bir kanıtıdır.

Evet, doğrudur, esas ısının esas nem içinde yaşadığı biliniyor; ama bunun aksinin geçerli olup olmadığı henüz kesin değil: Ancak biri yozlaştığında ötekinin de yozlaştığı, böylece ya gayritabii bir kuruluğa yol açan gayritabii bir ateşin,—ya da fazla su toplanmasına yolaçan gayritabii bir nem fazlasının ortaya çıktığı bilinmektedir.—Bu yüzden de bir çocuk büyürken ona sudan ve ateşten sakınması, zira her ikisinin de onu yok edebileceği öğretilirse eğer,—başı beladan korunmuş olur.—

XXXVII. Bölüm

JERİCO kuşatmasının[1] betimlenmesi bile amcam *Toby*'yi bu son bölümde anlatılanlar kadar heyecanlandıramazdı;—gözlerini babama dikmiş, pür dikkat dinlemişti;—ne esas ısı bilirdi amcam *Toby*, ne esas nem, ama bölüm sona erdiğinde piposunu ağzından çekti, başını salladı, Onbaşı'ya yanına yaklaşması için işaret etti ve ona şu soruyu fısıldadı:— *. *Limerick* kuşatması[2] sırasındaydı, izninizle efendim, diye yanıtladı Onbaşı saygıyla eğilerek.

Zavallı Onbaşı ve ben, dedi *Toby* amcam, babama dönerek, *Limerick* kuşatması başladığında, bu sözünü ettiğin nedenle, çadırlarımızdan dışarı çıkamamıştık.—Sizin şu nadide kafanızdan neler geçiyor acaba sevgili sevgili kardeşim *Toby*? diye haykırdı bir ses babamın içinden.—Tanrım! diye sürdürdü kendi kendine konuşmayı sürdürerek, *Œdipus*[3] bile içinden çıkamazdı böyle bir bilmecenin.

İzninizle Efendim, sanırım her akşam parlattığımız konyak miktarı ve zatıâlilerinize durmaksızın sunduğum şarap ve tarçın likörü neden olmuştu buna;—Ardıç rakısını da unutma, *Trim*, en iyisi oydu, diye ekledi amcam *Toby*. Gerçekten de, diye sözünü sürdürdü Onbaşı; izninizle belirteyim ki, ikimiz de hayatlarımızı siperlerde bırakmış, oraya gömülmüştük adeta.—Mezarların en soylusu! diye haykırdı amcam *Toby*, gözleri parıldıyordu; bir askerin içinde yatmak isteyeceği en soylu mezar.—Ama ne hüzünlü bir ölüm, izninizle Efendim, diye onu yanıtladı Onbaşı.

Bütün bunlar babam için *Arapça* kadar anlaşılmaz sözlerdi; tıpkı daha önce amcamın, *Kolkhisliler*'in ve *Troglodit*'lerin törelerini akıl sır ermez bulduğu gibi;—gülsün mü, ağlasın mı, bilemedi babam.—

Amcam *Toby*, *Yorick*'e dönerek *Limerick* meselesini yeni baştan daha anlaşılır bir biçimde anlatmaya başladı.—Böylelikle babamın meselesi de aydınlığa kavuşmuş oldu.

XXXVIII. Bölüm

HİÇ KUŞKUSUZ, dedi amcam *Toby*, karargâhımızın seller altında inlediği yirmi beş gün boyunca önce boğucu bir ateşle tutuşmak, ardından dayanılmaz bir susuzlukla yanıp kavrulmak, gerek ben gerekse Onbaşı için mutlu bir rastlantıydı. Aksi halde, ağabeyimin sözünü ettiği esas nem, anladığım kadarıyla, bizi çoktan alıp götürürdü.—Babam ciğerlerini alabildiğince havayla doldurdu, başını kaldırdı ve sonra yavaş yavaş, mümkün olduğunca yavaş, boşalttı ciğerlerindeki havayı.—

——Tanrının inayeti bu, diye sözünü sürdürdü amcam *Toby*; Onbaşı'nın aklına her nasılsa esas ısı ile esas nem arasındaki savaşı dengelemek fikri gelmiş olmalıydı; zira sürekli olarak ateşi sıcak şarap ve baharatla (bir anlamda) körüklemekteydi; dolayısıyla esas ısı esas nemden aşağı kalmamayı başarıyordu,—ah çok zorlu bir savaştı, çok;—şerefim üzerine yemin ederim ki, diye ekledi amcam *Toby*, bedenlerimizin vermekte olduğu savaş, kardeşim *Shandy*, kırk metre öteden duyulabilmekteydi.—Savaşın gürültüsü olmasaydı, dedi *Yorick*.

Şimdi—dedi babam, ilham dolu bir sesle; söyleyeceği sözün tadını çıkarmak için bir süre durdu; devam etti: Eğer ben hâkim olsaydım ve eğer yaşadığım ülkenin yasaları bana bu hakkı tanımış olsalardı, görüp görebildiğim tüm alçak suçluları, elbette kendi din adamlarının da iznini aldıktan sonra————bu cümlenin sonunun fevkalade acımasız bitebileceğini sezen *Yorick*, elini babamın göğsüne dayadı, ve birkaç dakika ara verip Onbaşı'ya bir soru sorulması için izin istedi.—*Trim*, dedi *Yorick*, babama cevap hakkı tanımaksızın,—sözünü etmekte olduğumuz esas ısı ve esas nem hakkındaki samimi fikrini söyler misin lütfen?

Saygıdeğer Efendimin benden çok daha iyisini bildiklerinden hiç kuşkum olmamakla birlikte, dedi Onbaşı, amcam *Toby*'i saygıyla selamlayarak,—Devam edin Onbaşı, dedi amcam *Toby*;—fikirlerinizi açıkça ifade ediniz.—Zavallı adam benim kölem değil, hizmetlim, dedi amcam *Toby*,—babama dönerek.

Onbaşı kasketini sol koltuğunun altına sıkıştırdı, tutamağı siyah bir şeritle düğüm çevresinde ikiye ayrılmış olan bastonunu

aynı kolunun bileğine geçirdi; Hıristiyanlık Akideleri bilgisini sergilediği noktaya geri gelerek, sağ elinin baş parmağı ile öteki parmaklarını çenesinin altına götürdükten sonra ağzını açtı: Ve görüşünü beyan etti.

XXXIX. Bölüm

ONBAŞI tam mırıldanmaya başlamıştı ki,—Dr. *Slop* bir dalış daldı odaya.—Hiç önemi yok—Onbaşı sözlerine bir sonraki bölümde devam edebilir, alın içeri.—

Ah, sevgili doktor, diye haykırdı babam birden canlanarak, içinde bulunduğu ruh halinden bir diğerine inanılmaz derecede çabuk geçebilmek gibi bir yeteneği vardı,—benim yumurcak bu konuda ne düşünüyor sizce?

Babam eğer köpek yavrusunun kuyruğunun kesilmesine ilişkin bir soru soruyor olsa, daha ilgisiz davranamazdı: Dr. *Slop*'un başa gelen kazayı kolay atlatmak için önerdiği yöntem sorunun böyle sorulması için asla uygun değildi—Dr. *Slop* oturdu.

Lütfeder misiniz efendim, dedi amcam, sorusuna cevap verilmesini imkânsız kılan bir üslupla,—oğlanın durumu nasıl?—Sonu *phimosis*,[1] diye yanıtladı Dr. *Slop*.

Bu bana hiçbir şey demiyor, dedi amcam *Toby*, piposunu yeniden ağzına götürerek.—O halde, dedi babam, Onbaşı'nın tıbbi görüşlerini dinlemeye devam edelim.—Onbaşı eski dostu Dr. *Slop*'u saygıyla selamladı; ardından esas ısı ve esas nem konusundaki görüşlerini şu sözcüklerle belirtti:

XL. Bölüm

MAJESTELERİ Kral *William*'ın bizzat kendi komutaları altında başlatılan *Limerick* şehri kuşatması, benim askere alınışımın ertesi yılına rastlar.—Şehir, izninizle Efendim, inanılmaz ıslaklıkta, bataklık bir arazide yer alır.—*Shannon* Irmağı'yla çevrelenmiştir, diye söze girdi amcam *Toby*, ve de konumu itibariyle *İrlanda*'nın en önemli muhkem mevkilerindendir.—

Tıbbi bir konuşmaya böyle başlamak yeni moda olmalı, dedi Dr. *Slop*.—Ama hepsi gerçek, diye yanıtladı *Trim*.—Gene de, kesiniz lütfen, dedi *Yorick*.—Kesildi zaten Efendim, izninizle, dedi Onbaşı, akaçlar ve bataklıklar sayesinde, üstelik kuşatma sırasında yağan yağmur yüzünden, bütün yöre göle dönmüştü; sudan başka bir şey yoktu görünürde. Bu da sellere yol açtı, suların amacı sanki beni ve saygıdeğer efendimi öldürmekti düpedüz; şimdi bakın, ilk on gün içinde, bir asker çadırının çevresine bir hendek kazamamışsa eğer, çadırında kuru kalması mümkün değildi;—bu da yetmiyordu, Saygıdeğer Efendim gibi hendek kazmayı başaranlar bile, her gece bir barut ölçeği konyağı ateşe verip havanın nemini alarak çadırın içini fırın gibi sıcak tutmalıydılar.—

Bütün bu önermelerden nasıl bir sonuç çıkarmayı umuyorsun, Onbaşı *Trim*, diye haykırdı babam.

Şöyle bir sonuç, izninizle Efendim, diye yanıtladı *Trim*, esas nem denen şey hendekteki sudan başka bir şey değildir;—esas ısıya gelince, o da bütçeleri elverenlerin yaktıkları konyaktır—bir subay için esas ısı ile esas nem, izninizle Efendim, hendekteki su ile bir ölçek ardıç rakısı demektir, hele bir de bize şevk verecek ve efkârı dağıtacak bir tutam da tütün vermişlerse eğer, ölüm vız gelir bize.

Anlayamıyorum, Yüzbaşı *Shandy*, dedi Dr. *Slop*, emir eriniz hangi ilim dalında daha iddialı, hekimlik mi, yoksa ilahiyat mı?—*Slop*, *Trim*'in vaaz konusunda söylediklerini unutmamıştı.—

Onbaşı bir saat kadar önce, diye yanıtladı *Yorick*, sözünü ettiğiniz ilim dallarından ikincisinden sınanmış ve bu sınavı hakkıyla vermiş bulunuyor.

Esas ısı ile esas nem, dedi Dr. *Slop*, babama dönerek, biliniz ki, mevcudiyetimizin temeli ve de ana öğeleridir,—tıpkı ağaç kökünün onun tüm dal ve yapraklarının kaynağı ve ana maddesi olması gibi;—tüm hayvanatın tohumlarında çeşitli biçimlerde bulunur, ancak bence özellikle de *eşcevherler*, *damgalayıcılar* ve *massediciler*[1] biçiminde muhafaza edilirler.—Oysa bu bahtsız adamcağız, dedi Dr. *Slop* eliyle Onbaşı'yı işaret ederek, bu çok önemli nokta hakkında yüzeysel, kulaktan dolma bazı bilgiler

edinmiş olmalı.—Evet, böyle bir bahtsızlığa uğradı,—dedi babam.—Çok muhtemeldir, dedi amcam.—Bundan eminim, dedi *Yorick*.—

XLI. Bölüm

DOKTOR *Slop* ısmarlamış olduğu sağaltıcı lapaya bakmak üzere dışarı çağırıldığında, babam da *Tristra-pædia*'sından bir bölüm daha okuma fırsatı buldu.—Hadi, hadi canlanın biraz evlatlarım; söz veriyorum, kıyıyı göreceksiniz.—Hele şu bölümü de okuyalım, ant olsun bu kitabın kapağı en az on iki ay boyunca bir daha açılmayacak.—Ha gayret!—

XLII. Bölüm

—BEŞ YIL boyunca çenesinin altında bebe önlüğüyle dolaştı;

Dört yılda *Kutsal Kitap*'ın elifba'sından *Malaki*'ye[1] varabildi;

Bir buçuk yılda adını yazmasını öğrendi;

Yedi yıl boyunca *Grekçe* ve *Latince*'yi τυπτω-ladı;[2]

Dört yıl sürdü mantık dersleri.—Mermer kütlenin kucağına uzanmış yatan o zarif heykeli yontmak üzere alet edevatını törpülemekten ileri gidemedi! Ne yazık bir gecikme! Yüce *Julius Scaliger*[3] değil miydi hani o aletlerini törpülemekten ileri gidemeyen?—*Grekçe*'yi söktüğünde tam kırk dört yaşındaydı.—*Ostia* Piskoposu *Peter Damianus*,[4] herkes şahittir; dünyaca tanındığında onun kadar iyi bilmezdi *Grekçe*'yi—*Baldus*,[5] her ne kadar çok daha sonra ünlenmişse de, hukuk mesleğine yaşamının öyle geç bir döneminde intisap etmişti ki, herkes öbür dünyada avukatlık yapmaya karar verdiğini düşündü; *Archidamas*'ın oğlu *Eudamidas*,[6] *Xenocrates*'in yetmiş beş yaşında bilgelikten söz etmeye başladığını duyduğunda—*eğer bu yaşlı adam bu yaşta bilgelik nedir diye sorgulamaya ve tartışmaya başladıysa,—bizler ne zaman uygulamaya vakit bulacağız?* diye sormuştu.

Yorick babamı pür dikkat dinlemekteydi; en garip fikir esin-

tilerini her nasılsa bilgelik pırıltılarıyla çeşnilendirmek gibi bir becerisi vardı babamın ve bazı zamanlar fikren kaybolduğu en karanlık noktalarda bile neredeyse onlarla eşdeğer parıltılar serpiştiriverirdi aralarına. Onu taklit etmeye kalkıştığınızda Efendim, aman dikkatli olun.

Artık eminim ki, *Yorick*, diye sözünü sürdürdü babam, yarı okur yarı konuşur bir halde,—entelektüeller dünyasına açılan bir kuzeybatı geçidi var; insan ruhunun işlemesi için, kendini bilgilendirip eğitmesi için bizim bildiğimizden farklı, sandığımızdan kısa yollar olmalı.—Ah, ama, heyhat! Her tarlanın yanı sıra akan bir ırmak yoktur, onu besleyecek sular bulunmaz her zaman;—her çocuğun, ne yazık ki *Yorick!* ona yol gösterecek bir ebeveyni olmayabilir.

—Bütün bunların anahtarı, diye ekledi babam sır veren bir sesle, *yardımcı fiillerdir*, *Yorick*.

Yorick yanlışlıkla *Virgil*'in yılanına[7] basmış olsa ancak bu kadar irkilebilirdi.—Ben de hayretlere gark olmuştum evet, diye haykırdı babam, bu gerçeği ilk fark ettiğinde,—ve eminim ki edebiyat cumhuriyetinin başına gelen en büyük felaket çocuklarımızın eğitimine ellerine teslim ettiğimiz kişilerin, onların hayal güçleri bir an önce salıversin diye kafalarına fikirler sokmakla görevlendirmiş olduğumuz kişilerin, yardımcı fiillerden yeterince yararlanmamış olmalarıdır—Bu yüzden de *Raymond Lullius*[8] ve baba *Pelegrini*[9] hariç,—bunlardan ikincisi onları kullanmakta öyle bir mükemmeliyete ulaşmıştır ki genç bir centilmeni birkaç derste herhangi bir konuda, *lehte* veya *aleyhte*, ikna edici bir biçimde konuşmayı, bu konu üzerine söylenebilecek ya da yazabilecek tek bir sözcüğe takılmaksızın, öğretmeyi başarabilmekteydi.—Bu konuda, dedi *Yorick*, babamın sözünü keserek, beni aydınlatmanızı rica edeceğim. Aydınlatılacaksınız, dedi babam.

Tek bir sözcüğün çekiştirile çekiştirile vardırılabileceği en geniş anlam üst mecazdır—böylece de, benim görüşüme göre, o sözcüğün ilettiği fikir genellikle daha iyi değil, daha kötü açıklanmış olur;—ama gene de, öyle olsa da,—zihin bunu böyle yaptığında bile bir sonuca varılır,—zihin ve fikir, bir ikinci fikir doğana dek istirahata çekilirler ve bu dizge sürüp gider.

Oysa, *Yardımcılar*'ın kullanımı sonucu ruh derhal ona sunu-

lan malzemeyi işlemeye koyulur; ve bu yüce makine esnekliği gereği onu çevreleyen dolayımlar yoluyla, yeni sorgulama alanları açar ve onu her fikirden milyonlarca yeni fikir üretmeye sevk eder.

Merakımı iyice kamçılıyorsunuz, dedi *Yorick*.

Kendi hesabıma, ben vazgeçtim, dedi amcam *Toby*.—*Danimarkalılar*,[10] izninizle Efendim, dedi Onbaşı, *Limerick* kuşatması esnasında sol kanatta yer almaktaydılar, dolayısıyla da yardımcı kuvvetleri temsil ediyorlardı.—Üstelik bu açıdan pek de başarılı olmuşlardı, dedi amcam *Toby*.—Zatıâlileriniz, onlarla yüzbaşı yüzbaşıya sıralanmıştınız,—Pekâlâ, dedi Onbaşı.[11]—Görüyorum ki, diye yanıtladı amcam *Toby*,—ağabeyimin sözünü etmekte olduğu yardımcılar, başka türden yardımcılar.

—Demek ki gördün, dedi babam ayağa kalkarak.

XLIII. Bölüm

BABAM odayı boydan boya arşınladıktan sonra geri döndü, yerine oturdu, bölümü bitirdi.

Burada sözünü etmekte olduğum yardımcı fiiller, diye sözünü sürdürdü babam, *idi, idim, var, vardı, yaptım, yaptı, ettim, etti, katlandı, -malı idi, -meli idi, -cak idi cek idi, -bilir idi, bilebilir idi* gibi fiillerdir.—Ve bunlar *şimdiki, geçmiş* ve *gelecek zamanlara* ayrılırlar ve *görmek* fiili ile birlikte çekilirler—ya da, *Öyle mi? Öyle miydi? Öyle mi olacak? Öyle olabilir mi? Olmalı mı?* gibi sorularla,—ya da, olumsuz olarak, *Öyle değil mi? Öyle değil miydi? Öyle olmamalı mıydı?* gibi sorularla; ya da olumlu olarak, *Öyledir*; *Öyleydi*; *Öyle olmalıydı* biçiminde; ya da, tarihsel olarak, *Her zaman öyle değil miydi? Son zamanlarda? Ne zamandır?* ya da varsayımsal olarak, *Ya olsaydı? Ya olmasaydı?* Ne olurdu? gibi sorularla desteklenirler.—Ya *Fransızlar İngilizler*'i yenseydi? Ya *Güneş Zodyak* kümesinden çıksaydı? gibi.

Şimdi, bunları doğru kullanarak ve uygulayarak, diye sözünü sürdürdü babam, bir çocuğun beynine alıştırma yaptırılmalıdır. Her türlü fikir, ne denli boş olursa olsun, ancak bir kavramlar ve onlardan çıkartılan sonuçlar dizisi olarak beyne nakşoluna-

bilir.—Siz hiç beyaz bir ayı gördünüz mü? diye haykırdı babam birden arkasına dönerek.—*Trim*, arkasında, ayakta, onu dinlemekteydi.—Hayır Efendim, izninizle, dedi Onbaşı. Ama gerekirse bir beyaz ayı hakkında bazı fikirler öne sürebilirsiniz, değil mi?—Ama nasıl olabilir, kardeşim, dedi *Toby* amcam, eğer Onbaşı hayatında hiç beyaz ayı görmemişse?—İşte ben de tastamam bunun nasıl olabileceğinden söz etmek istiyorum, diye yanıtladı babam. Şöyle:

BİR BEYAZ AYI! Pekâlâ. Ben hiç beyaz bir ayı gördüm mü? Hiç görmüş olabilir miyim? Görebilmem olası mıydı? Görmeli miydim? Ya da, hiç görebilecek miyim?

Keşke bir beyaz ayı görmüş olsam! (Yoksa onu nasıl tahayyül edebilirim?)

Eğer bir beyaz ayı görürsem, ne demem gerekir? Eğer hiç görmezsem, ne demeli?

Canlı bir beyaz ayı görmüş, görebilmiş, görmeli ya da görebilir değilsem eğer, onun postunu görmüş olabilir miyim? Resmedilmiş ya da betimlenmiş haliyle bir beyaz ayı gördüm mü hiç? Beyaz bir ayı düşledim mi?

Babam, annem, amcam, teyzem, kardeşlerim, beyaz bir ayı gördüler mi? Ne verirlerdi beyaz bir ayı görmek için? Ne yaparlardı onu gördüklerinde? Ya beyaz ayı ne yapardı onları gördüğünde? Vahşi midir? Evcil? Korkunç? Acımasız? Sevecen?

—Beyaz bir ayı görülmeye değer mi gerçekten?—

—Günah sayılmaz mı?—

Bir SİYAH AYI görmekten iyi midir?–

BEŞİNCİ KİTABIN SONU.

V. KİTAP'IN NOTLARI

BAŞLIK SAYFALARI

1 *Dixero... dabis.*: Horatius'tan (*Satires*, I.iv) adapte edilmiştir; Burton'un *Anatomy of Melancholy*'sinin giriş bölümünde "(Oğul) Demokritos'tan Okur'a" başlığıyla yer alır. Çevirisi: "Eğer fazlasıyla latife edersem bana bu hakkı teslim edeceğinizi umarım."

2 *Si quis... Democritus dixit*: Yine yukarıda sözü edilen "(Oğul) Demokritos'tan Okur'a" bölümünden alınmıştır. Burton'un Latince sözleri Erasmus'un *Moriae Encoimium*'unda (*Deliliğe Methiye*) yer alan "Sir Thomas More'a Mektup"unun bir bölümünün yeniden yazımıdır. Çevirisi: "Eğer birileri haksız yere bunun bir dinbilim adamına yaklaşmayacak denli hafif, ya da bir Hıristiyan'a uygun düşmeyecek kadar sivri dilli olduğunu öne sürecek olursa— söyleyen ben değildim, Demokritos'tu."

3 *Si quis... anathema esto*: Bu üçüncü motto ilk olarak ikinci baskıda (1767) yer almıştır. Çevirisi: "Eğer bir rahip ya da keşiş kahkahaya yol açacak şaka sözleri biliyorsa, onu aforoz edin."

İTHAF

1 *Vikont* SPENCER: Lord John Spencer (1734-1786). Sterne'in dostu ve hamisi idi.

I. BÖLÜM

1 *Söyleyin bana.... katmayacak mıyız?*: Sterne'ın bu isyanı alaylı bir biçimde Burton'un "(Oğul) Demokritos'tan Okur'a"sına göndermc yapmaktadır. Burton, çağdaş yazarların tümünü "yeni yorumlarını şişirebilmek için eski yazarların eserlerini araklayan hırsızlar" olarak tanımlar; ancak bir yandan da bu *Cento*'yu çok çeşitli yazarların yapıtlarını derleyerek oluşturduğunu açıklar. Sterne'in bir sonraki paragrafı da aynı biçimde *Anatomy of Melancholy*'yi çağrıştırmaktadır.

2 *Zoroaster*: Zarathustra, Zerdüşt (İ.Ö. tah. 628-tah. 551). İran'da İslam öncesi en önemli din olarak bilinen Zerdüştlüğün kurucusudur; metinde Grekçe adı verilen *Doğa Üzerine* adlı yapıtın ona ait olduğu kabul edilir.

3 *Shekinah*: "Tanrı'nın tezahürü" anlamında İbranice sözcük (okunuşu: "şekine").

4 *Horace kadar ağzı bozuk* Horatius taklitçilere "köle sürüsü" diye hitap eder (*Mektuplar*, 1, xix, 19).

5 *mort main*: Sözlük anlamı "ölü el"dir. Sterne bu deyimi ile mecazen vasiyet sahibinin ölümünden sonra da kendi vasiyetini denetleyebileceğini ima etmektedir.

6 *Tartuf*: Tartuffe. Molière'in aynı adlı oyunundaki ikiyüzlü dindar kahramanın adıdır.

7 *Navarre Kraliçesi*: Marguerite de Valois (1553-1615). Sonradan Fransa kralı IV. Henri olacak olan Navarre kralı Henri'nin ilk karısıdır; hafifmeşrepliği ile ünlüdür. Parça'daki pek çok saray mensubunun adları Pierre Bayle'in *Sözlük*'ünde yer alır.

8 *Aziz Francis*: Burada adı geçen azizlerle aynı adı taşıyan çeşitli azizler vardır; ancak Sterne'in sözünü ettikleri sırasıyla Fransisken tarikatının kurucusu Assisi'li Aziz Francesco (1181-1226), Dominiken tarikatı kurucusu Aziz Domingo de Guzman (1170-1221), Batı Monastizminin Patriği Aziz Benedictus yaklaşık 480-547), Doğu Monastizminin Patriği Aziz Basileios (329-379), En Yüce Kurtarıcı Tarikatı kurucusu Azize Brigitta ya da Bridget (yak. 1303-1373) olmalıdır.

9 *Estella Vaizi:* Sterne, dinsel eserler vermiş bir Fransisken olan ve doğum yerinin Navarre'daki Estella olması nedeniyle Diego d'Estella diye anılan Diego de San Cristobal'den (1524-1578) söz ediyor olmalıdır.

10 *trouse*: Kalçayı ve baldırları örten bir tür giysi.

II. BÖLÜM

1 *İskoç atı*: Bute Kontu John Stuart'a (1713-1792) göndermc yapılmaktadır. John Stuart, Kral III. George'un danışmanlığını yapmış, 1761 Martından itibaren Dahiliye Nazırı olmuştur. Genç kral ve annesi üzerindeki kişisel nüfuzu nedeniyle ve ırkdaşları İskoçları kayırdığı gerekçesiyle halk tarafından sevilmeyen bir devlet adamıydı.

2 *Patriot*: "Patriot" muhalefetteki Vatan Partisi mensuplarına takılmış olan addır.

3 *Sanson*: Nicolas Sanson (1600-1667). Coğrafyacı, Fransız haritacılığının kurucusu; 1644'te Fransa'nın on haritasını yayımlamıştır.

4 *Agrippina*: Agrippina Major (yak. İ.Ö. 14-İ.S. 33). Karışık bir göndermc. Sterne Burton'un *Anatomi*'sinden (2.3.5); Burton ise Tacitus'un *Annals, 3*'ünden yararlanmaktadır. Agrippina'nın duyduğu üzüntü aslında kocası Germanicus'un öldüğü haberinden kaynaklanmaktadır.

III. BÖLÜM

1 *Plato*: (Bkz. IV. Kitap, XVII. Bölüm, Not 2). Bu adlar Burton'ın *Anatomy of Melancholy*'sinden (2.3.1.1.) alınmıştır.

2 *Plutarch*: Yunanca Plutarkhos, Latince Plutarchus (İ.Ö 50'den önce-120'den

sonra). Filozof, biyografi yazarı. *Consolatia ad uxorem*, henüz bebekken ölen kızları dolayısıyla karısını teselli etmek için kaleme alınmıştır.

3 *Seneca*: Seneca (bkz. III. Kitap, IV. Bölüm, Not 2), oğulları öldüğünde Cremutius Cordus'un kızını teselli etmek için *Ad Marciam de consolatione*'yi kaleme almıştır.

4 *Xenophon*: Ksenophon (İ.Ö. yak. 428/7-yak. 354). Çeşitli konularda yazmış, filozof ve tarihçi olarak ün yapmıştır; oğlu Gryllus İ.Ö. 362'de Mlantinea savaşında ölmüştür.

5 *Epictetus*: Stoacı Epiktetos. İnsanın yakınlarının ölümü konusuna değinmiştir.

6 *Theophrastus*: Theophrastos (İ.Ö. yak. 370-288/5). Filozof; Aristoteles'in öğrencilerinden ve bu okulun sürdürücüsüdür.

7 *Lucian*: Samosata'lı Lukianos. Bkz. III. Kitap, XIX. Bölüm, Not 1.

8 *Cardan*: Gerolama Cardano (1501-1576). İtalyalı fizikçi, astrolog, gününün önde gelen matematikçilerinden; *De propria vita liber* adlı otobiyografisinde karısını öldürmek suçuyla idam edilen oğlundan söz eder.

9 *Budæus:* Guillame Budé (1467-1540). Döneminin en önemli Yunanca bilgini, Paris'teki Collége de France'ın kurucusu.

10 *Petrarch*: Francesco Petrarca (1304-1374). Şair, hümanist. Bilinen en eski şiirlerinden birisi olan *Epistolae metricae*'de (i. vii) annesinin ölümünden söz eder; en ünlü yapıtı olan *Rime in morte di Laura*'nın ikinci bölümünü Laura'nın ölümü üzerine yazmıştır.

11 *Stella*: Burada sözü edilen, bir olasılıkla hümanistlerin andıkları biçimiyle Diego d'Estella'dır (bkz. bu kitapta I. Bölüm, Not 9).

12 *Austin*: Hippo'lu Aziz Augustinus (İ.S. 354-430). Annesi Monica'nın yaşamı ve ölümü onu çok etkilemiştir.

13 *Cyprian*: Aziz Cyprianus (İ.S. yak. 200-258). Kartaca Piskoposu; Afrika'da Hıristiyanlığı yaymak adına ölen ilk din şehidi.

14 *Barnard*: Clairvaux'lu Aziz Bernard (1090-1153). On yedi yaşındayken annesinin ölmesi üzerine kendini tümüyle dine adamıştır.

15 *Seneca*: Lucius Annaeus Seneca (İ.Ö. yak. 55-İ.S. 37-41 arası). Hatip. Burada Burton'un *Anatomy of Melancholy*'sinde (2.3.5) sözünü ettiği *Controversiae* (5.30) adlı yapıtına göndermede bulunulmaktadır.

16 *Davud...Absalom*: Bkz. *Kitab-ı Mukaddes*, II. Samuel 18:33.

17 *Antinous için Hadrian*:... Antinous (İ.S. yak. 110/2-130), İmparator Hadrianus'un (İ.S 76-138) gözdelerindendir; Nil Nehri'nde boğulmuştur; Hadrianus Orta Mısır'da kurduğu bir şehir olan Antioöpolis'e onun adını vermiştir.

18 *Niobe*: Kızlı erkekli altı ya da yedi çocuğu, Leto'nun iki çocuğu tarafından öldürülmüş mitoloji kahramanı. Bu acıya dayanamadığını gören tanrılar tarafından Sipil dağında bir kayaya dönüştürülmüştür.

19 *Apollodorus ve Crito*: Apollodoros ve Krito. Sokrates'in (İ.Ö. 469-399) yakınları; zehir içerek ölmesinde ona yardımcı olmuşlardır.

20 *Tully*: Kızı Tullia'nın İ.Ö 45 yılında ölmesi Tullius'u (Cicero) çok üzmüş;

Consolatio adlı yapıtını bu nedenle yazmıştır. Sterne'in bu konuya değinme biçimi Burton'ın *Anatomy of Melancholy*'sini (2.3.5) anımsatır.

21 *"Krallar.... dans ederler"*: Joseph Hall, *Letters* (Mektuplar), II, ix.

22 *Troy*: Troya (Truva). En ünlü ve en gizemli klasik dönem şehri; bunu izleyen liste Burton'ın *Anatomy of Melancholy*'sinden (2.3.5) alınmadır.

23 *Mycenæ*: Mykenai. Argive ovasının kuzeydoğusunda yer alan; stratejik öneme sahip şehir. İ.Ö. 1120'de Dorlar tarafından yıkılmıştır.

24 *Thebes*: Thebai. Bocotian ovasının güney sınırında yer alır; zamanının en önemli şehirlerinden olması İ.Ö. 336'da Büyük İskender'e karşı ayaklananlar tarafından yıkılmasını engelleyememiştir.

25 *Delos*: Ege'de küçük bir ada; *Odysseia*'da adı ünlü bir şehir olarak geçer. İ.Ö. 1. yüzyıla kadar önemini korumuş, sonra hızla çökmüştür.

26 *Persepolis*: Pers İmparatorluğunun başkenti. İ.Ö. 331'de İskender tarafından yakılıp yağmalanmıştır.

27 *Agrigentum*: Sicilya'da Agrigento'da, önemli Yunan (İ.Ö. 6.-5. yy.) ve Roma (İ.Ö. 244) kalıntılarının bulunduğu bir sit.

28 *Nineveh*: Ninive; Ninova. Asur İmparatorluğu'nun başkenti. İ.Ö. 612'de Kyaksares ve Nabopolassar tarafından fethedilene kadar antikçağın merkezi olarak bilinir.

29 *Babylon*: Babil. İ.Ö. 7. ve 6. yüzyıllarda Kalde krallığında önemli bir ticaret merkezi ve etkin bir şehirdir. İ.Ö. 2. yüzyılda Traianus ancak kalıntılarını görebilmiştir.

30 *Cizicum*: Cyzicus. Bugünkü Türkiye'nin kuzeybatısında İ.Ö. 756'da ve sonra yeniden İ.Ö. 675'te kurulmuştur; stratejik önemi vardır; ticari önemi nedeniyle Bizans'ın rakibiydi; İ.S. 675'te Araplar tarafından yıkılmıştır.

31 *Mitylenæ*: Mytilene ya da Mitilini. Ege Denizi'ndeki Lesbos adasının limanı.

32 *Ægina'dan Megara'ya*: Bu bölüm Cicero'nun Servius Sulpicius Rufus'a (ölümü İ.Ö. 43) kızı Tullia'nın ölümü nedeniyle yazdığı taziye mektubundan alınmadır. *Anatomy of Melancholy*'den (2.3.5) yeniden yazılmadır.

33 *Zant*: Zante. Belli başlı İyonya adalarının en güneyindekinin başkenti.

34 *Archipelago*: Ege Denizi.

35 *Vespasian*: Sterne bu ve bunu izleyen isimleri Francis Bacon'ın (bkz. bu kitapta XXXIV. Bölüm, Not 1) "Ölüme Dair" adlı denemesinden almıştır. Titus Flavius Vespasianus'un (İ.S. 9-79) yaşamını kaleme alan Suetonius, İmparatorun son sözlerinin "Eğer yanılmıyorsam, tanrılaşıyorum" olduğunu söyler.

36 *Galba*: Servius Sulpicius Galba (İ.Ö. 3-İ.S. 69). Plutarkhos'a göre, suikaste uğradığında son sözleri "Vurun, eğer Romalılar için böylesi hayırlıysa" olmuştur.

37 *Septimius Severus*: Lucius Septimius Severus (İ.Ö. 145/6-211). Roma İmparatoru. Dio Cassius'a göre son sözleri "Gelin, buradan vurun, eğer yapabileceğim başka bir şey kaldıysa" olmuştur.

38 *Tiberius*: Tiberius Julius Caesar Augustus (İ.Ö. 42-İ.S. 37). Tacitus, *An-*

nals'da Tiberius'un ölüm döşeğindeyken "Bedeni ve ruhu artık onu bırakmak üzereydi, ama belli etmemeye çalışıyordu" der ve imparatorun öldüğü sanılıp yerine Caligula imparator ilan edildiğinde Tiberius'un birden kalkıp oturduğunu, Caligula'nın derhal kaçtığını ve Hassa Alayı kumandanı Macro'nun Tiberius'u boğarak öldürdüğünü yazar.

39 *Caesar Augustus*: Suetonius, Caesar Octavius Augustus'un (İ.Ö. 63-İ.S. 14) son sözlerinin "Livia, yaşamın boyunca aşkımızı unutma, elveda" olduğunu söyler.

IV. BÖLÜM

1 *Cornelius Gallus*: Plinius, *Doğal Tarih*'te (7.59), asker ve ünlü aşk şiirleri yazarı Gaius Cornelius Gallus'un (yak. İ.Ö. 69-26) * * * * * * * * * * * * * *'ken öldüğünü yazar.

V. BÖLÜM

1 *dinleyen köle*: Diz çökmüş bir erkek figürünün resmedildiği klasik dönem heykeli. Şimdilerde *l'Arrotino* ya da Whetter olarak bilinir. Floransa'da Palazzo degli Uffizi'nin Tribuna'sında bulunduğundan, on sekizinci yüzyıl turistlerince iyi bilinen bir heykeldi.

2 *Rapin*: Paul Rapin (1661-1725). *Histoire d'Angleterre* adlı yapıtının son bölümünde uzun uzadıya "İngiliz Kilisesinin Durumu"nu anlatır.

VI. BÖLÜM

1 *Dardanelles*: Çanakkale Boğazı.

VII. BÖLÜM

1 *Sakallılar*: Saygıdeğer kişiler ya da filozoflar; aynı zamanda keçiler.

VIII. BÖLÜM

1 *yeşil entariler ve eskimiş şapkalar*: "Yeşil entariler" cinsel oynaşmayı ima eder; "bir kadınla çimenlerde yuvarlanmak" anlamında kullanılagelmiştir; "eskimiş şapka" ile kadın cinsel organına göndermede bulunulmaktadır; şapka "çok sık ellendiğinden" eskimiştir.

XI. BÖLÜM

1 *Nil Nehri*: Eski çağlarda Nil'in ılık çamurlarında insanın "kendiliğinden üredi̇ğine" inanılırdı.

XII. BÖLÜM

1 *Josephus*: Sterne burada Flavius Josephus'un (İ.S. 37/38-yak. 100) *De bello judaico*'dan (Yahudi Savaşı'nın Tarihi) (VII,vii) yararlanmaktadır. Eleazer bu "duyarlılığı" herhangi bir kültüre mal etmez; Sterne Batı biliminin kökeninin Doğu'da aranması gerektiği savını ciddiye alan antikçağ üzerine yazmış otoritelerle alay etmektedir.

XV. BÖLÜM

1 *Calliope*: Kalliope. Kahramanlık şiirlerinin ilham perisi.
2 *Caprichio*: Capriccio; kısa, canlı müzik parçası.
3 *Cremona*: On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda telli sazlar yapımıyla ünlenmiş İtalyan şehrinin adıyla anılan keman türü.
4 *Yahudi arpı*: Ağızla çalınan bir biçimde bir çalgı.

XVI. BÖLÜM

1 *Xenophon*: Ksenophon'un (bkz. bu kitapta III. Bölüm, Not 4) yapıtları arasında *Kryropaidia* adlı sekiz ciltlik bir tarihsel kurgu da yer alır. Bu kitabın kahramanı (baba) Kyros'tur; eser Kyros'un eğitimini anlatır ve Ksenophon'un eğitim ve aile yaşamı üzerine düşünceleri içerir.
2 *John de la Casse*: Giovanni della Casa (1503-1556). *Il galateo* (1558) adlı yapıtın yazarı. Kitap Rönesans döneminde görgü kuralları üzerine yazılmış en ünlü risalelerden biridir.
3 *Rider ruznamesi:* William Rider tarafından yayınlanmış on sekizinci yüzyıl ruznamesi.

XIX. BÖLÜM

1 *paderero*: Pedrero; taşları, demir parçacıklarını, vb. ateşlemekte kullanılan ağır çaplı top.
2 *demi-culverin*: Ağzı yaklaşık 4,5 inç çapında küçük top.

XX. BÖLÜM

1 *Kont Solmes*: Soms-Braunfels Kontu Heinrich Maastricht (1636-1693). 1692'de Steinkirk Savaşı'nda Fransızlara yenik düşen müttefik güçlerin komutanı.

XXI. BÖLÜM

1 *Cutts*: Gowran Baronu John Cutts (1661-1707). Steinkirk'te liva kumandanı olarak savaşmış, yaralanmış, alayı önemli kayıplar vermiştir; Mackay için bkz. IV. Kitap, III. Bölüm, Not 1; Angus Kontu James Douglas (1671-1692), Steinkirk Savaşı'nda ölmüştür; Sir Charles Graham İskoç-Hollandalı karışımı bir alaya komuta etmekteydi; Leven'in alayı ise Leven Kontu David Melville'in (1660-1728) komutasındaki alaydı.

XXVII. BÖLÜM

1 *de sede vel subjecto circumcisionis*: Sünnet ya da sünnetin kökenleri üzerine.
2 *Spencer... Ritualibus*: John Spencer (1630-1693). Cambridge Üniversitesi Corpus Christi Koleji hocalarındandır; Sterne sünnete ilişkin bu bilgiler için Spencer'in *De Legibus Hebraeorum, Ritualibus et earum Rationibus* (1685, I, iv, 2-6) adlı yapıtından yararlanmaktadır.
3 *Maimonides*: Moses Maimonides ya da İbn Meymun (1135-1204). Fizikçi ve ortaçağ Yahudiliğinin en önde gelen düşünürlerinden.

4 *Kolkhisliler*: Kafkasların güneyinde, Karadeniz'in doğu ucundaki Kolkhida ülkesinde yaşayanlar.
5 *Troglodit/er*: Kızıldeniz civarında mağaralarda yaşayanlara verilen addı.

XXVIII. BÖLÜM

5 *Beden Eğitimi hocası ile Yüzbaşı Tripet*: Bir sonraki bölümde yer alan bu mücadelenin betimlenmesi *Gargantua ve Pantagruel*'den (I. xxxv) alınmadır.

XXIX. BÖLÜM

1 *en croup*: *En croupe*, atın terkisinde.

XXXI. BÖLÜM

1 *Politian*: Angelo Poliziano ya da Ambrogini (1454-1594). Şair, hümanist.
2 *Hesiod*: Hesiodos (yak. İ.Ö. 700). İlk erken Grek şairlerinden, bu pasaj *İşler ve Günler* adlı kitabından alınmadır; çevirisi: "her şeyden önce bir ev, bir kadın ve toprağı sürmek için bir öküz"dür.

XXXII. BÖLÜM

1 *ayı oynatıcılar:* Gezginci eğitmenler, ya da soyluların çocuklarını onlara eşlik ettikleri yolculuklar boyunca eğitenler.
2 *Talmud*: Yahudilerin kanun ve tefsir kitabı.

XXXIV. BÖLÜM

1 *Lord Verulam*: Verulam Lordu Francis Bacon (1561-1626). Hukukçu, devlet adamı, feylesof ve deneme yazarı. Sterne XXXV. Bölüm'ün başında Bacon'un *Historia Vitae et Mortis* (1623) adlı yapıtından alıntı yapar.
2 *Ars longa, Vita brevis*: "Sanat uzun, yaşam kısa"; Hippokrates'in *Aforizmalar*'ının ilki.

XXXVI. BÖLÜM

1 *Van Helmont*: Johannes Baptista van Helmont (1577-1644). Hollandalı kimyacı, filozof, fizikçi; en ünlü yapıtı *Ortus medicinae*'dir (1648).
2 *"Quod omne... triste:"*: "Çiftleşmenin ardından hüzün duyar tüm hayvanlar."

XXXVII. BÖLÜM

1 *Jerico kuşatması*: Eriha kuşatması. Bkz. *Kitab-ı Mukaddes*, Yeşu 6.
2 *Limerick kuşatması*: III. William, bu kuşatmayı 1690 Ağustosu sonunda, cephanesi tükendiği ve yağmurların yolcuyu bir çamur deryasına dönüşebileceği sırada başlatmıştır.
3 *Œdipus*: Oidipus. Grek mitolojisine göre, Sfenks'in ünlü bilmecesini çözmüştür.

XXXIX. BÖLÜM

1 *phimosis*: Sünnet derisinin ağzında, derinin geri çekilmesini engelleyen bir kasılma.

XL. BÖLÜM

1 *eşcevherler*: Aynı madde ya da özden oluşmuş nesneler; *damgalayıcılar*: iz bırakan şeyler; *massediciler*: engelleyen nesneler.

XLII. BÖLÜM

1 *Malaki*: Ahdi Atik'in son kitabı olup en üst sınıflar için okuma kitabı işlevini görürdü.

2 *τυπτω-ladı*: τύπτω Grekçede vurarak tempo tutmak anlamına gelen bir sözcük olup on sekizinci yüzyıl gramer kitaplarında Grekçe fiillerin çekimini betimlerdi.

3 *Julius Scaliger*: Julius Caesar Scaliger (1484-1556); yalnızca 1531 yılında Erasmus'a karşı gelen bir bilim adamı olarak ünlenmiştir.

4 *Peter Damianus*: Aziz Peter Damian (yak. 988-1072) Ostia Kardinal (Başpiskopos) ve kilise Doktorlarından; erken yaşta yetim kaldığı ve çocukluğunda kendisiyle yeterince ilgilenilmediği için eğitimine geç yaşta başlamıştır.

5 *Baldus:* Baldus (bkz. IV. Kitap, XXIX. Bölüm, s. 330. Sterne'in dipnotu) on yedi yaşında doktora brövesine hak kazanmak gibi kaydadeğer bir erken gelişme örneği göstermiştir.

6 *Eudamidas*: I. Eudamidas. Yaklaşık İ.Ö. 331-305 yıllarında yaşamış Isparta Kralı. Bu öykü Plutarkhos'un "Ispartalıların Özdeyişleri" adlı yapıtında yer alır. Ksenokrates Platon'un öğrencisi olup 339-314 yılları arasında Akademi'yi yönetmiştir.

7 *Virgil'in yılanı*: Bir zamanlar kesinlikle Vergilius'un yazdığına inanılan ancak artık onun olduğu sanılmayan *Culex* ya da *Sivrisinek* adlı şiirde bir çoban, bir sivrisineği öldürdükten sonra onun bir yılanın kendisini öldürmesine engel olduğunu anlar.

8 *Raymond Lullius*: Ramon Llull (ya da Raymond Lully, yak. 1235-1316). Katalan kökenli mistik ve şair; tüm dinsel farklılıkları içinde eritebilmek amacıyla tüm bilgiyi idealizmi bir neo-platonik şema içinde toplamaya çalışmıştır; tüm gerçekliğin Tanrının bir özelliğini içinde barındırdığını öne süren Llull, ilahiyat, felsefe ve doğa bilimlerini birbirleriyle eşdeğer olarak ele almıştır.

9 *Pelegrini*: Obadiah Walker (1616-1699), *Of Education* (1673; Eğitim Üzerine) adlı yapıtında "bir öğrenciye uygulanabilir tüm yüklemlerin on iki başlık altında toplanabileceğini" öne süren Matteo Pellegrini'den söz eder.

10 *Danimarkalılar:* Kral III. William İrlanda seferi için Danimarka Kralı'ndan 7.000 alay kiralamıştır.

11 *Yatılılerinizin ... dedi Onbaşı*: Sterne bu iki cümleyi V. Kitap'ın ikinci baskısına (1767) eklemiştir. Eşit düzeydeki subayların aynı nöbeti tutmalarına, aynı görevi yapmalarına "sıralanmak" denilirdi.

TRISTRAM SHANDY
Beyefendi'nin
Hayatı ve Görüşleri

Dixero si quid fortè jocosius, hoc mihi juris
Cum venia dabis. HOR.

-----Si quis calumnietur levius esse quam decet theologum, aut mordacius quam deceat Christianum----non Ego, sed Democritus dixit.----
ERASMUS.

VI. KİTAP

LONDRA:
Strand'da, T. BECKET ve P. A. DEHONDT
tarafından basılmıştır. MDCCLXII.

I. Bölüm

—İKİ saniye durmayacağız, sevgili Efendim,—ancak, bu beş kitabı bitirmişken, (buyurun, şu sandalyelerden birine oturun Efendim—hiç yoktan iyidirler) geriye dönüp katettiğimiz yola bir göz atalım.—

—Nasıl da vahşi bir ormanmış! Her ikimizin de orada kaybolmaması ya da vahşi hayvanlara yem olmaması ne büyük lütuf.

Dünyada, Efendim, bu kadar çok eşek olabileceğini hiç düşünür müydünüz?—Şu küçük vadinin dibindeki derecikten geçerken bizi nasıl da tekrar tekrar incelediler!—Ve şu tepeyi tırmandığımızda, gözden henüz yitmekteyken—aman Tanrım! hep beraber nasıl da bir anırma tutturdular!

—Söyle bize, çoban! Bütün bu eşekleri kim* * *?

—Tanrı islah etsin—Ne! Hiç kaşağılanmadılar mı?—Kışın hiç içeri alınmıyorlar mı?—Anırdılar, anırdılar—anırdılar. Hadi anırmaya devam,—dünya size çok şey borçlu;—daha yüksek sesle—daha, daha;—size gerçekten kötü muamele ediliyor:— Ben eşek olsam, çok ciddi söylüyorum, eşek-sol-majör tonunda sabahtan akşama anırırdım: Sol-re-do, ben bir 'şşe-ğim!

II. Bölüm

BABAM beyaz ayısını yarım düzine sayfa boyunca ileri geri dans ettirdikten sonra kitabı temelli kapattı—ve bir tür zafer edasıyla *Trim*'e iade ederek başıyla onu yazı masasına koymasını işaret etti.—*Tristram*, dedi, sözlükteki her kelimeyi ileri ve geri aynı şekilde çekmeyi öğrenecek;—böylece *Yorick*, gördüğün gi-

bi, her kelime bir tez ya da hipoteze dönüşür;—her tez ve hipotez önermeler doğurur;—her önermenin de kendine özgü sonuçları ve yargıları vardır; bunların her biri zihni yeni araştırmalara ve kuşkulara sürükler.—Bir çocuğun kafasını açmakta, diye ekledi babam, bu makinenin gücü olağanüstüdür.—Onu havaya uçurup, biraderim *Shandy*, diye bağırdı amcam *Toby*, bin parçaya bölmeye yeter.—

Sanırım, dedi *Yorick* gülümseyerek,—bu nedenle,—(zira mantıkçılar ne derse desin, olay yalnızca on kategorinin[1] kullanılmasıyla açıklanamaz)—ünlü *Vincent Quirino*,[2] Kardinal *Bembo*'nun[3] ayrıntılı olarak anlattığı çocukluğundaki birçok başarının yanı sıra, daha sekiz yaşındayken, Roma'nın en güzide okullarında, teolojinin en derin ve en çapraşık konularında tam tamına dört bin beş yüz altmış değişik tez sunmuş;—ve bunları muhaliflerini felce uğratıp şaşkına çevirecek şekilde savunabilmiştir.—*Alphonsus Tostatus*[4] hakkında söylenenlerin yanında bu hiç kalır, diye bağırdı babam, o daha neredeyse dadısının kucağındayken bütün doğal ve beşeri bilimleri kendisine öğretilmeden öğrenmişti.—Ya, büyük *Piereskius*'a[5] ne demeli?—Hani sana, *Shandy* biraderim, diye bağırdı amcam *Toby*, sırf *Stevinus*'un uçan arabasını görmek için *Paris*'ten *Schevling*'e beş yüz mil yürüyüp sonra da aynı yolu geri yürüdüğünü söylediğim adam.—Çok büyük adammış! diye ekledi amcam *Toby* (*Stevinus*'u kastederek)— Öyleymiş, kardeşim *Toby*, dedi babam, (*Piereskius*'u kastederek)—fikirlerini öyle bir hızla çoğaltmış ve öyle muazzam bir bilgi haznesine sahip olmuş ki,—hakkında anlatılan bir anekdotu burada nakletmemiz gerekir, yoksa anekdot denen şeyin otoritesini sarsmış oluruz,—daha yedi yaşındayken babası beş yaşındaki kardeşinin bakımını ve eğitimini bütünüyle onun sorumluluğuna bırakmış.—Baba oğlu kadar akıllı mıymış acaba? diye sordu amcam *Toby*—Sanmam, dedi *Yorick*—Ama bunlar, diye devam etti babam—(heyecanını yenemeyerek)—ama bunlar *Grotius*,[6] *Scioppius, Heinsius, Politian, Pascal, Joseph Scaliger, Ferdinand de Cordouè* ve diğer harika çocukların yanında ne ki—bazıları tözel biçimlerini[7] dokuz yaşında ya da daha erken bir yaşta terk edip böyle bir eğitime gerek duymadan düşünce üretmeye başlamışlar;—ötekiler klasikleri yedi yaşında bitirmiş;—sekiz yaşında tra-

jedi yazmış;—*Ferdinand de Cordouè* dokuz yaşında o kadar akıllıymış ki,—içine Şeytan girmiş olduğu düşünülürmüş;—*Venedik*'te bilgisini ve içinin iyiliğini öyle güçlü kanıtlarla ortaya koymuş ki, keşişler onun ancak *Deccal* olabileceği sonucuna varmışlar.—Öbürleri on yaşında on dört dil biliyormuş,—retorik, şiir, mantık ve etik derslerini on bir yaşında bitirmişler,—*Servius*[8] ve *Martianus Capella*[9] hakkındaki düşüncelerini on iki yaşında ortaya atmışlar,—on üç yaşında da felsefe, hukuk ve ilahiyattan mezun olmuşlar:—Ama doğduğu gün bir eser çıkartan* büyük *Lipsius*'u[10] unutuyorsunuz, dedi *Yorick*—Bezini değiştirmişlerdir umarım, dedi amcam *Toby* ve konuyu orada kapattı.

III. Bölüm

LAPA hazır olduğunda, *Slop* onu yerine bağlarken *Susannah*'da mumu tutarken uyulması gereken kurallar konusunda zamansız bir tereddüt oluştu. *Slop*, *Susannah*'nın huysuzluğunu ağrı kesicilerle tedavi etmemişti hiç; bu yüzden aralarında bir tartışma başladı.

—Hey! Hey!—dedi *Slop*, görevinden beklenmedik bir şekilde imtina eden *Susannah*'ya buna izin vermeyeceğini gösteren bir bakış fırlatarak;—sanırım sizi tanıyorum, Madam—Beni tanıyor musunuz, Efendim! diye bağırdı *Susannah* müşkülpesent bir tavırla, başını doktorun mesleğine değil düpedüz kendisine yönelik bir sabırsızlıkla arkaya atarak,—beni tanıyorsu-

* Nous aurions quelque interêt, diyor *Baillet*, de montrer qu'il n'a rien de ridicule s'il étoit véritable, au moins dans le sens énigmatique que *Nicius Erythræus* a tâché de lui donner. Cet auteur dit que pour comprendre comme *Lipse*, a pû composer un ouvrage le premier jour de sa vie, il faut s'imaginer, que ce premier jour n'est pas celui de sa naissance charnelle, mais celui au quel il a commencé d'user de la raison; il veut que ç'ait été a l'age de *neuf* ans; et il nous veut persuader que ce fut en cet âge, que *Lipse* fit on poem.—Le tour est ingenieux, &c. &c. [*Sterne'in dipnotu.*]
Des enfans devenus celebres'den alınan bu parçanın çevirisi şöyledir: "Nicius Erythraeus'un sözlerini, eğer doğruysalar, diyor Baillet, en azından enigmatik anlamda, ciddiye almalıyız. Bu yazar, Lipsius'un yaşamının ilk gününde bir eser ortaya koyduğunu kavrayabilmek için, onun yaşamının ilk gününü bedensel yaşamının ilk günü değil, aklını kullanmaya başladığının ilk günü olarak düşünmeliyiz, diyor; bu da onun dokuz yaşlarında olmasını gerektirir, diyor ve bizi Lipsius'un bu yaşlarda bir şiir yazdığına ikna etmeye çalışıyor.—Bu dâhiyane çaba, vs. vs."

nuz ha! diye haykırdı yeniden *Susannah*.—Doktor *Slop* işaret ve baş parmaklarıyla burun deliklerini tıkadı;—bu hareket *Susannah*'nın huysuzluğunu patlama noktasına getirdi;—Bu doğru değil, dedi *Susannah*.—Hadi, hadi, İffet Hanım, dedi *Slop*, son hamlesinin başarısından az buz gurur duymayarak,—lambayı tutarken bakamayacaksan—gözlerini kapatarak tutabilirsin:—Bu sizin Katolikçe kaçamaklarınızdan biri, diye haykırdı *Susannah*.—Hiç kaçamak olmamasından iyidir, genç bayan, dedi *Slop*, başıyla kendi kendini onaylayarak;—Reddediyorum, Efendim, diye haykırdı *Susannah* iç gömleğinin yenini çekiştirerek.

Cerrahi bir müdahalede iki insanın daha uyumsuz bir resmiyet ilişkisi içinde birbirlerine yardımcı olmaları düşünülemezdi.

Slop lapayı kaptı,—*Susannah* da lambayı kaptı;—Biraz bu tarafa, dedi *Slop;* mumu tuttuğu yana bakmayan *Susannah Slop*'un perukasını tutuşturdu; oldukça gür ve ayrıca yağlı olan peruka, doğru dürüst alev bile alamadan yanıp kül oldu.—Seni küstah orospu! diye bağırdı *Slop*,—(öyle ya, öfke nedir, vahşi bir hayvan değil midir?)—seni küstah orospu, diye bağırdı *Slop*, elinde lapayla doğrularak;—Hiç değilse ben kimsenin burnunu mahvetmedim, dedi *Susannah:*—Öyle mi? diye bağırdı *Slop* lapayı *Susannah*'nın suratına fırlatarak;—Evet, öyle, diye bağırdı *Susannah* kendisine yapılan iltifatı aynen iade ederek.—

IV. Bölüm

DOKTOR *Slop* ve *Susannah* birbirlerine olan öfkelerini harcayıp tükettiklerinde, lapa artık işe yaramayacak hale geldiğinden, benim için bir pansuman hazırlamak üzere birlikte mutfağa indiler;—onlar mutfaktayken, babam konuyu aşağıda okuyacağınız biçimde bir sonuca bağladı.

V. Bölüm

GÖRDÜĞÜNÜZ gibi, dedi babam hem amcam *Toby*'ye hem de *Yorick*'e hitap ederek, bu genç mahluku bu kadınların

elinden alıp özel bir mürebbinin eline vermenin vakti geldi. *Marcus Antoninus*[1] oğlu *Commodus*'un eğitimi için on dört mürebbi birden tutmuş,—altı hafta içinde de bunların beşine yol vermiş;—çok iyi biliyorum ki, diye devam etti babam, *Commodus*'un imparatorluğu sırasındaki zalimliklerinin pek çoğunun nedeni, anasının gebeliğine denk gelen zamanda bir gladyatöre âşık olmasıydı;—ama gene de, *Antoninus*'un yol verdiği beş mürebbinin o kısa süre içinde *Commodus*'un mizacına verdiği zararın, geri kalan dokuz mürebbinin bütün hayatları boyunca düzeltebileceklerinden daha fazla olduğu kanısındayım.

Bu durumda, oğlumun sabahtan akşama kadar kendini içinde göreceği ve görünümünü, tavırlarını ve belki de kalbinin en derin duygularını ona göre ayarlayacağı aynayı düşündüğümde;—bunun çocuğumun bakmasına uygun, her tarafı parlatılmış bir ayna olmasını isterdim.—Bu çok mantıklı, dedi amcam *Toby* kendi kendine.

—Bedenin ve bütün parçalarının, diye devam etti babam, hem hareket eder hem de konuşurken, insana *içeriden seslenen* belli bir ifade ve davranış tarzı vardır; *Nazianzum*'lu *Gregory*'nin,[2] *Julian*'ın aceleci ve yakışıksız jestlerini ilk gördüğünde onun günün birinde bir mürtedi olacağını kestirmiş olmasına hiç şaşmıyorum;—Aziz *Ambrose*'un[3] kafasını harman döveni gibi ileri geri sallayan *Amanuensis*'i kapıdan kovmuş olmasına da şaşmıyorum;—*Democritus*'un,[4] *Protagoras*'ın bir odun demetini bağlayıp küçük dalları içeri doğru ittiğini gördüğünde onun bilgin olacağını anlaması da hayretlere düşürmüyor beni.—Keskin bir gözün, diye devam etti babam, bir adamın ruhuna hemen nüfuz etmesine izin veren binlerce küçük delik vardır; ve eminim ki, diye ekledi, aklıselim sahibi her adam, bir odaya girip şapkasını çıkardı mı, ya da şapkasını giyip odadan çıktı mı, kendini o an ele verir.

Bu nedenlerle, diye devam etti babam, seçeceğim mürebbi* peltek ya da şaşı olmayacak, gözlerini kırpıştırmayacak, yüksek sesle konuşmayacak, öfkeli ya da aptal görünmeyecek;—dudaklarını ısırmayacak, dişlerini gıcırdatmayacak, burnundan konuşmayacak, burnunu karıştırmayacak ve burnunu elinin tersiyle silmeyecek.—

* Vid. *Pellegrina.* [*Sterne'in dipnotu.*]
Bkz. V. Kitap, XLII. Bölüm, Not 9.

Hızlı yürümeyecek,—yavaş da yürümeyecek,—kollarını kavuşturmayacak (çünkü bu tembelliktir)—ellerini iki yanına sarkıtmayacak (çünkü bu budalalıktır), ya da cebinde saklamayacak (çünkü bu saçmalıktır).—

Ne vuracak, ne çimdikleyecek, ne gıdıklayacak,—tırnaklarını yemeyecek;—hımkırarak gırtlağını temizlemeyecek, tükürmeyecek, burnunu çekmeyecek, ayakları ya da el parmaklarıyla tempo tutmayacak;—ya da (*Erasmus*'a bakarsak) küçük su dökerken birileriyle konuşmayacak,—leş ya da dışkı gördüğünde geçip gidecek.—İyice mantıksızlaştın, dedi amcam *Toby* kendi kendine.—

Oğlumun mürebbisi, diye devam etti babam, neşeli, esprili, şen olacak; aynı zamanda öngörülü, temkinli, işine bağlı, uyanık, zeki, fikirlerini savunmayı bilen, yaratıcı, kuşkulu durumları ve fikri sorunları hemen çözüveren; akıllı, yargı gücüne sahip ve bilgili olacak.—Neden alçakgönüllü, ılımlı, ince ruhlu ve iyi kalpli de olmasın? dedi *Yorick*.—Ayrıca neden, diye haykırdı amcam *Toby*, özgür, âlicenap, cömert ve cesur olmasın?—Elbette olacak, sevgili *Toby*'ciğim, canım benim, dedi babam ayağa kalkarken ve kardeşinin elini sıkıp onu kutlayarak.—Öyleyse, sevgili biraderim *Shandy*, diye yanıtladı amcam *Toby*, sandalyesinden doğrulup babamın diğer elini tutmak için piposunu masaya bırakarak, sana zavallı *Le Fever*'in oğlundan söz etmeme izin ver;—amcam *Toby*'nin yaşlarla dolan gözlerinde bir sevinç parıltısı dolaştı—öneriyi duyan Onbaşı'nın gözlerindeki parıltı da ona eşlik etti;—bunun sebebini *Le Fever*'in hikâyesini okuduğunuz zaman anlayacaksınız.—Aptallık ettim! Bu hikâyeyi neden Onbaşı'nın ağzından anlatmadım ki size? Sayfaları karıştırmadan hatırlayamayacağım (belki siz de hatırlayamazsınız). Ama fırsat kaçtı bir kere,—artık hikâyeyi kendim anlatmak zorundayım.

VI. Bölüm

Le Fever'*in Hikâyesi.*

DENDERMOND'UN[1] müttefikler tarafından alındığı yılın yaz aylarıydı,—babamın taşraya taşınmasından yaklaşık yedi yıl

önceydi,—o zamandan sonra amcam *Toby* ve *Trim* babamın şehirdeki evinde kurdukları özel karargâhtan firar edip *Avrupa*'nın en iyi tahkim edilmiş şehirlerinden bazılarına karşı uygulanmış en mükemmel kuşatmalara katıldılar. Bir akşam, amcam *Toby* yemeğini yerken;—*Trim* onun arkasında küçük bir dolabın yanında oturuyordu; Onbaşı'nın (zaman zaman ona büyük bir acı veren) sakat dizini düşünen amcam *Toby*, yalnız başına yemek yerken ya da bir şeyler atıştırırken onun ayakta durmasına dayanamazdı; —ama adamcağızın efendisine saygısı o kadar güçlüydü ki, amcam *Toby*'nin elinde yeterli sayıda top olsa, oturdun-oturmadın münakaşasına harcadığından çok daha az zahmetle *Dendermond*'u fethedebilirlerdi; zira birçok kez, amcam *Toby* Onbaşı'nın bacağını dinlendirdiğini zannederken, dönüp baktığında onun en vazifeşinas bir saygıyla arkasında dikildiğini görürdü: Birlikte geçirdikleri yirmi beş yıl boyunca aralarındaki küçük dalaşmaların en başta gelen nedeni buydu.—Ama bunun konuyla bir ilgisi yok, neden sözünü ediyorum ki?—Bunu kalemime sorun,—beni o yönetiyor,—ben onu değil.

Gene bir akşam, köydeki küçük hanın sahibi bir iki bardak beyaz şarap istemek için elinde boş bir şişeyle odaya girdiğinde, amcam *Toby* yemeğini yiyordu, yardıma muhtaç bir beyefendi için, sanırım kendisi bir asker, dedi hancı, dört gün önce evimde hastalandı, o zamandan beri başını yastıktan kaldırmadı, herhangi bir şey yeme arzusunu da göstermedi, ama şimdi bir bardak beyaz şarap içip bir dilim kızarmış ekmek istedi:—*Sanırım*, diyor elini alnında gezdirerek, *beni rahatlatacak*.—

—Eğer bu zavallı beyefendinin isteğini dilenerek, ödünç isteyerek ya da satın alarak temin edemezsem,—diye ekledi hancı,—gerekirse çalarım; öyle hasta ki.—Tanrıdan umut kesilmez, diye sözünü sürdürdü,—onun için ailecek dua ediyoruz.

Ne kadar iyi kalplisiniz, Tanrının huzurunda sizin için şahadet ederim, diye haykırdı amcam *Toby;* şimdi burada zavallı beyefendinin sağlığı şerefine bir kadeh beyaz şarap içeceksiniz ve ona da benim tarafımdan birkaç şişe götüreceksiniz; lütfen onları kabul buyursun; eğer iyi gelirse bir düzine daha gönderirim.

Hancı oda kapısını kapadığında, çok merhametli bir adam,—dedi amcam *Toby, Trim*'e,—ancak bu kadar kısa sürede

ev sahibini böyle etkileyebildiğine göre misafiri de sıradan biri olmamalı;—Hem bütün ailesini de etkilemiş, dedi Onbaşı, duydunuz, hepsi dua ediyorlarmış onun için.—Koş, yetiş hancıya *Trim*, dedi amcam *Toby*,—lütfen, adı neymiş misafirin, öğren.

—İtiraf ediyorum ki unuttum, dedi hancı, Onbaşı'yla birlikte odaya geri döndüğünde,—ama oğluna tekrar sorabilirim.—Demek bir oğlu var? dedi amcam *Toby*.—On bir, on iki yaşlarında, diye yanıtladı hancı;—ama ne yazık ki çocukcağız da ancak babası kadar kâm alabilmiş hayattan. Sabahtan akşama babası için ağlayıp kederleniyor;—iki gündür babasının yatağının başucundan ayrılmadı.

Amcam *Toby* çatalını bıçağını bıraktı, tabağını itti; *Trim* emir almadığı halde tek bir söz etmeksizin tabağı kaldırıp, amcamın piposunu ve tütünü getirdi, önüne koydu.

—Biraz odada kal, dedi amcam *Toby*.—

Trim!—dedi piposunu yakıp birkaç nefes çektikten sonra.—*Trim* efendisine yaklaştı; eğilerek selamladı;—amcam piposunu içmeyi sürdürdü ve bir şey demedi.—Onbaşı! dedi amcam *Toby*.—Onbaşı yeniden eğilerek selamladı onu.—Amcam *Toby* piposunu içmeyi sürdürdü.

Trim! dedi amcam *Toby*, biliyor musun ne düşünüyorum? Bu akşam hava pek iyi değil, pelerinimi omzuma geçireyim de şu zavallı beyefendiyi bir ziyaret edeyim diyorum.—Zatıâlileri pelerinlerini Aziz *Nicholas* kapısında yaralandıklarından bu yana hiç kullanmadılar;—dahası hava öyle soğuk ve yağmurlu ki bu akşam, bir yandan pelerin bir yandan bu hava, sizi öldürmese bile kasıklarınızdaki ağrının nüksetmesine neden olabilir. Korkarım haklısın; dedi amcam *Toby*, ama hancının anlattıklarından sonra öyle huzursuz oldum ki;—keşke hiç dinlemeseydim;—ya da daha ayrıntılı bilgi edinebilseydim, dedi amcam *Toby*:—Nasıl yapmalı?—İzninizle Efendim, bana bırakın bu işi, dedi Onbaşı;—şapkamla bastonumu alır, hana gider, bir teftişte bulunurum; sonra da gereken bilgiyi edinir ve bir saate kadar durumu efendime rapor ederim.—Git o halde, *Trim*, dedi amcam *Toby*, al şu bir şilini, emir eriyle bir kadeh bir şeyler içersiniz.—Her şeyi öğrenecceğim ondan, dedi Onbaşı kapıyı kaparken.

Amcam *Toby* piposunu ikinci kez doldurdu; ara sıra oturdu-

ğu yerden kalkıp da dolaştığında tabyanın rampası eğik olacağına düz olsaydı daha mı iyi olurdu diye aklından geçirdiği anlar sayılmazsa, piposunu içtiği süre boyunca zavallı *Le Fever* ve oğlundan başka bir şey düşünmedi.

VII. Bölüm

LE FEVER'*in Hikâyesine devam.*

AMCAM tam üçüncü piposunun küllerini silkmekteydi ki, Onbaşı *Trim* handan döndü ve kendisine durum raporu verdi.

Doğrusu başlangıçta efendime zavallı hasta teğmen konusunda önemli bir bilgi getirebileceğimden pek emin değildim, dedi Onbaşı.—Demek asker, öyle mi? dedi amcam *Toby*— Evet, öyle: dedi Onbaşı—Hangi alaydan? dedi amcam *Toby*—Anlatacağım Efendim, dedi Onbaşı, öğrenebildiğim her şeyi anlatacağım, ama sırasıyla.—O halde, *Trim*, dedi amcam *Toby*, bir pipo daha yakayım; sen de pencere kenarındaki kerevete otur ve rahat et;—bitirinceye kadar sözünü kesmeyeceğim; haydi başla anlatmaya. Onbaşı her zamanki gibi bel kırıp amcamı selamladı ve böylelikle de herhangi bir bedensel saygı gösterisiyle söylenebilecek olanı fazlasıyla söylemiş oldu.—*Ne kadar lütufkârsınız:*— Bunu yaptıktan sonra da kendisine emredildiği üzere oturdu— ve öğrendiklerini amcam *Toby*'ye bir bir anlatmaya koyuldu.

Doğrusu başlangıçta, dedi Onbaşı, efendime teğmen ile oğlu konusunda önemli bir bilgi getirebileceğimden pek emin değildim, zira emir erinin nerede olabileceğini sorduğumda, sorulabilecek her sorunun cevabını emir erinden alabileceğimi düşünüyordum,—Çok doğru bir düşünce *Trim*, dedi amcam *Toby*— Cevaben bana, izninizle Efendim, teğmenin bir emir eri olmadığı söylendi;—hana kiralık atlarla gelmişti; ve yoluna devam edemeyeceğini anladığından (sanırım alayına katılmak üzere yola çıkmıştı), hana indiğinin ertesi sabahı atları geri göndermişti.— Eğer iyileşirsem yavrum, demiş, atçının parasını ödemesi için kesesini oğluna verirken,—atları tekrardan kiralarız.—Ama heyhat! beyefendi hiçbir zaman iyileşemedi, dedi hancının karısı bana,—çünkü gece boyunca ölüm böceğinin[1] sesini duydum;—ve

o öldüğünde, genç de, yani oğlu da eminim ki ardından ölecektir; kalbi daha şimdiden öylesine kırık ki.

Ben bu anlatılanları dinlerken, diye sözünü sürdürdü Onbaşı, çocuk mutfağa indi ve hancının sözünü ettiği kızarmış ekmek dilimini alıp alamayacağını sordu;—ama babam için ben kendim hazırlayayım, dedi genç oğlan.—İzninizle sizi bu zahmetten kurtarayım, genç Efendim, dedim, elime bıçağı alıp ona ocağın başındaki sandalyeye oturmasını işaret ettim.—Sanıyorum Efendim, dedi büyük bir alçakgönüllülükle, ben yapabilirim.—Eminim ki, dedim ona, babanız ekmeğinin yaşlı bir asker tarafından kızartılmasından rencide olmayacaklardır.—Genç oğlan elimi tuttu ve gözleri yaşla doldu.—Zavallı genç, dedi amcam *Toby*,—bebekliğinden beri ordugâhlarda büyümüş olmalı, ve bir askerin adını duymak, bence *Trim*, onu eski bir dostuyla karşılaşmak kadar mutlu etmiştir;—keşke orada olabilseydim.

—En uzun yürüyüşlerimizde bile, dedi Onbaşı, yemek yemeyi bu kadar önemsememiştim; benimle birlikte bir şeyler yemesi için neredeyse yalvaracaktım; neden böyle bir duyguya kapıldım sizce?—Çok doğal *Trim*, dedi amcam *Toby*, burnunu silerek,—iyi kalplisin de ondan.

Kızarmış ekmeği oğlana verirken, diye sözünü sürdürdü Onbaşı, ve Yüzbaşı *Shandy*'nin emir eri olduğumu belirtmeyi de uygun gördüm; her ne kadar efendim bir yabancı ise de babasıyla da yakınen ilgilenebileceğini;—ve gerekirse efendilerimin evinde ya da kilerinde—işlerine yarayacak herhangi bir şey varsa, (Kesemdekileri de ilave edebilirdim buna, diye sözünü kesti amcam *Toby*) derhal kullanabileceklerini söyledim;—iyice eğilerek selamladı çocuk (yani siz efendimizi selamladı) ama cevap vermedi,—ağlamak üzereydi bence;—ve ekmeği alıp üst kata çıktı. Sizi temin ederim, sevgili çocuk, dedim ona mutfak kapısını açarken, babanız iyileşecek.—Bay *Yorick*'in yardımcısı genç papaz mutfaktaki ocağın başında piposunu tüttürmekteydi,—ama genci rahatlatacak tek bir söz etmedi.—Bence doğru bir davranış değildi, dedi Onbaşı—Bence de, dedi amcam *Toby*.

Teğmen bir kadeh şarap içip kızarmış ekmeğini yediğinde kendini daha iyi hissetmeye başlamış olmalı ki, bana, aşağıya, mutfağa, on dakika sonra kendisini ziyaret edersem sevineceği

haberini gönderdi.—Sanırım, dedi hancı, dua okumaya başlayacak,—çünkü yatağın yanındaki taburenin üzerinde bir kitap gördüm ve ben kapıyı kaparken oğlu eline bir yastık almıştı.

Siz askerler, Bay *Trim,* dedi papaz yardımcısı, hiç dua etmezsiniz sanırdım.—Zavallı beyefendinin dün gece dua ettiğini duydum, hem de canü yürekten, dedi hancının karısı, kendi kulaklarımla, yoksa zaten inanmazdım.—Emin misiniz? diye sordu papaz yardımcısı.—Bir asker, izninizle Efendim, dedim, kendi anlayışı içinde de olsa, en az bir rahip kadar sık dua eder;—kralı için savaşırken olsun, hayatta kalabildiğine şükretmek için olsun, şerefi için olsun, herkesten çok dua etmek zorundadır.—Çok güzel söylemişsin, *Trim,* dedi amcam *Toby*.—Ama dedim, izninizle Efendim, bir asker eğer on iki saattir siperlerde bekliyorsa, buz gibi sular dizlerine yükselmişse—ya da, dedim, eğer aylardır yürüyüşteyse,—kâh ardından gelenleri kollayarak, kâh onları kovalayarak—bir gün hücum, ertesi gün ricat emri alarak— bir gece silahına yaslanıp uyumaya çalışarak, ertesi gece gömleği sırılsıklam;—kasları artık duyarlılığını yitirmiş ve belki de çadırında üzerine diz çökeceği bir saman çöpü bile olmaksızın—dualarını *nasıl* ve *ne zaman* okuyabilirse o zaman okur. Sanıyorum ki, dedim,—çünkü ordumuzun şerefini savunmam gerektiğini düşünüyordum, dedi Onbaşı—sanırım ki, izninizle Efendim, dedim, bir asker dua edecek zaman bulduğunda,—bir rahip kadar yürekten dua eder, ama onun gibi şamatacı ve ikiyüzlü değildir.—Bunu söylememen gerekirdi, *Trim,* dedi amcam *Toby,*— çünkü kimin ikiyüzlü olup, kimin olmadığını ancak Tanrı bilebilir; bizlerin, hepimizin sınanacağı o yüce günde, ancak kıyamet gününde Onbaşı, (o güne kadar asla)—bu dünyada kimin görevini yaptığı, kimin yapmadığı bilinemez ve bizler *Trim,* o gün değerlendirileceğiz;—Umarım öyledir, dedi *Trim*.—*Kutsal Kitap*'ta böyle yazar, dedi *Toby* amcam; yarın sabah sana göstereceğim;—bu arada, yüce Tanrının iyi ve adil bir yönetici olduğuna inan; ruhun huzur içinde olsun *Trim*; eğer görevlerini gerektiği gibi yerine getirmişsen onları ister kızıl, ister kara giysiler içinde yapmış ol, asla sorgulanmayacağından emin olabilirsin.—Umarım öyledir, dedi Onbaşı.—Hikâyene devam et, *Trim,* seni dinliyorum, dedi amcam *Toby*.

On dakika dolup da teğmenin odasına gittiğimde, diye devam etti Onbaşı, onu başını eline yatırmış, dirseğini yatağa yaslamış halde yatar buldum;— hemen yanında beyaz keten bir mendil duruyordu:—Çocuk biraz önceye kadar üzerine diz çökmüş olduğunu sandığım yastığı yerden almak üzere eğilmişti;— kitap yatağın üzerindeydi;—ve çocuk bir elinde yastıkla ayağa kalktığında öteki elini kitabı almak üzere uzattı.—Bırak orada kalsın yavrum, dedi Teğmen.

Ben yatak ucuna varana dek bir şey söylemedi:—Eğer Yüzbaşı *Shandy*'nin emir eriyseniz, dedi sonra, lütfen efendinize teşekkürlerimi iletiniz;—oğlumunkileri de;—kendisi *Leven*'in alayından idiyse eğer, dedi teğmen;—efendilerimin sözünü ettikleri alaydan olduklarını söyledim;—o halde, dedi, kendisiyle *Flanders*'da üç sefere birlikte katılmış olmalıyız; onu hatırlıyorum.—Ama kendileriyle tanışma şerefine nail olmadığıma göre, kendileri de doğal olarak beni hatırlamıyor olmalılar.—Gene de, lütfen efendinize iletiniz, böyle bir âlicenaplıkla kendilerine ebediyen borçlu kılmış oldukları kişi *Angus*'un alayından *Le Fever* adlı bir teğmendir,—ve—her ne kadar beni tanımadıklarından eminsem de, dedi teğmen ikinci kez,—bir süre oyalandı,—Yüzbaşı'ya benim *Breda*'da[2] çadırında kolların arasında yatan karısı makûs bir talih sonucu bir tüfek kurşunuyla vurulup ölen asteğmen olduğumu söyleyin lütfen;—beni değilse de, hikâyemi hatırlayabilirler.—Hikâyeyi biliyorum, izninizle Efendim, dedim, hem de tüm ayrıntılarıyla.—Öyle mi? dedi gözyaşlarını yanında duran mendile silerek.—Ben de hatırlayabilirim o halde.—Bunu söyledikte boynuna siyah bir kurdeleyle asılmış olan küçük bir yüzüğü çıkarıp eline aldı; iki kez öptükten sonra,—Al, *Billy*, dedi,—çocuk odanın öbür ucundan uçarak geldi; dizleri üzerine yere çöküp, yüzüğü aldı, öptü, ardından babasını öptü, kalktı, yatağın kenarına ilişti ve ağlamaya koyuldu.

Keşke, dedi amcam *Toby*, derin derin iç geçirerek,—keşke şuracıkta uyuyuversem.

Efendim kendilerini fazlasıyla kaptırdılar bu meseleye, dedi Onbaşı,—piponuzun yanına bir bardak şarap da ister miydiniz?—Lütfen, *Trim*, dedi amcam *Toby*.

Astsubayın ve karısının hikâyesini gayet iyi hatırlıyorum, di-

ye alçakgönüllülüğüyle bir ayrıntıyı ihmal ederek yeniden iç geçirdi amcam *Toby*;—özellikle ya astsubay ya da karısı için, nedenini de unuttum şimdi ama, tüm alayın matem tuttuğunu hatırlıyorum; lütfen hikâyeni bitir, *Trim*:—Hikâyem bitti bile, dedi Onbaşı; zira orada daha fazla kalamazdım; kendilerine iyi geceler diledim; genç *Le Fever* ayağa kalktı, beni uğurladı, birlikte aşağı inerken bana *İrlanda*'dan geldiklerini, *Flanders*'daki alaylarına ulaşmak üzere yola çıkmış olduklarını söyledi.—Ama heyhat! dedi Onbaşı,—teğmenin hayattaki son yürüyüşü olacaktı bu.—Ya çocuk? diye haykırdı amcam *Toby*.

VIII. Bölüm

Le Fever'*in Hikâyesine devam.*

AMCAM *Toby* hiç kuşkusuz şerefli bir davranışta bulunmuş olsa da,—kendilerini bir doğa yasası ile bir pozitif yasa[1] arasında sıkışıp kalmış bulup da ne yöne döneceklerini bilemeyenleri uyarmak için söylüyorum;—her şeye rağmen o sırada müttefiklerle birlikte *Dendermond* kuşatmasını sürdürmekteydi. Müttefikler öyle kuvvetle bastırmaktaydılar ki, amcam *Toby* akşam yemeğini yiyecek zaman bile bulamamaktaydı; ama, gene de ve her ne kadar istihkâmın dış bayırında kendisine bir barınak edinebilmiş olsa bile, *Dendermond*'dan vazgeçti; tüm düşüncelerini handaki şahsi acılar üzerine yoğunlaştırdı: Bahçe kapısına kilit vurulmasını buyurmak dışında, (bununla *Dendermond* kuşatmasını bir ablukaya dönüştürmüş olduğu da söylenebilir pekâlâ) *Dendermond*'u kendi haline bıraktı;—*Fransız* Kralı ister kurtarır, ister kurtarmazdı; zira *Fransız* Kralı ne yapılması gerektiğini iyi bilirdi; amcam da böylece kendini tamamıyla zavallı teğmen ile oğlunu kurtarma işine vakfedebilirdi.

—Dostsuzların dostu, o iyi yürekli Varlık, sizi bunun için ödüllendirecektir.

Bu meseleyi yarım bıraktın, dedi amcam *Toby*, *Trim*'e, Onbaşı onu yatağına yatırırken,—nerede yarım bıraktığını da söyleyeyim: Bir kere, *Le Fever*'e benim hizmetlerimi arzettiğinde,—hastalığın ve yolculuğun pahalı işler olduğunu düşünemediğin-

den, kendisinden başka bir de oğlunun bakımından sorumlu, aylığı kesilmiş bir teğmene kesemin de emrine amade olduğunu söylemeyi unuttun;—zira, çok iyi bildiğin gibi, *Trim*, ihtiyacı olan birisi için benim param onun parası demektir.—Efendim teslim etmelidirler ki, dedi Onbaşı, böyle bir emir almamıştım;—Doğru, dedi amcam *Toby*, asker olarak gerekeni yapmışsın;—ama insan olarak asla!

İkincisi, eminim yine aynı gerekçeyle kendini savunacaksın ama, dedi amcam *Toby*,—ona evimdeki her şeyden yararlanabileceğini söylerken, evimin kapısının da ona açık olduğunu söylemeliydin.—Bir asker, bir asker kardeşine, hele ki hastaysa, evinin en mutena köşesini açmalıdır *Trim;* eğer o kendisine bakmamıza izin verseydi, onu sağaltırdık, beslerdik;—sen olağanüstü bir hastabakıcısındır, *Trim;*—senin göstereceğin özenle, yaşlı kadınınki ve çocuğunki ve benimkiyle de birlikte onu iyileştirebilir, yeniden hayata döndürebiliriz.——

—On beş güne ya da üç haftaya kalmaz, diye ekledi amcam *Toby* gülümseyerek, yürüyüşe geçecektir;—Bu dünyada, izninizle Efendim, bir daha asla yürüyüşe geçemeyecektir, dedi Onbaşı.—Yürüyecek, dedi amcam *Toby*, bir ayağında potin, öteki ayağı çıplak, yataktan aşağı zıplayarak;—İzninizle Efendim, dedi Onbaşı, mezarından başka hiçbir yere gidemez artık o—Yürüyecek, diye haykırdı amcam *Toby* potinli ayağıyla bir adım atıp hiçbir yere varmaksızın:—Yürüyecek, dedi,—ve alayına iltihak edecek. —Dayanamaz, dedi Onbaşı;—Takviye edilecek, dedi amcam *Toby;*—Düşüp kalır, dedi Onbaşı;—Ya çocuk ne olacak?—Düşmeyecek, dedi amcam *Toby*, kesin bir tavırla.—Heyhat, göreceğiz,—biz elimizden geleni yapalım gene de, dedi *Trim*, kendi görüşünde ısrar ederek,—zavallıcık yakında ölecek—Ölmeyecek, T— şahidim olsun, diye haykırdı amcam *Toby*.

Bu yemini göksel mahkeme kalemine uçarak yetiştiren SUÇLAYICI RUH şehadeti harfiyen tekrarlarken yüzü kızardı,—Ve KAYDEDİCİ MELEK söylenenleri aynen yazarken, gözpınarlarından aşağı süzülen bir damla yaş sözcüğün üzerine düşüp onu ebediyen okunmaz kıldı.

IX. Bölüm

—AMCAM *Toby*, yazı masasına gitti,—kesesini aldı, iç donunun cebine yerleştirdi ve Onbaşı'ya ertesi sabah için bir doktor temin etmesini buyurduktan sonra;—yattı uyudu.

X. Bölüm

LE FEVER'*in Hikâyesinin sonu.*

ERTESİ sabah güneş *Le Fever* ve zavallı oğlu dışında, herkes için pırıl pırıl parlıyordu;—ölümün soğuk eli gözkapaklarına çökmüştü teğmenin;—ve su değirmeninin çıkrığı daha henüz bir kez bile dönmemişti ki, her zamankinden bir saat erken uyanmış olan amcam *Toby* haber vermek ve izin istemek gereği duymaksızın teğmenin odasına girdi, yatağın yanındaki iskemleye oturdu, her türlü adap ve muaşeret kuralından azade, eski bir dost ya da askerlik arkadaşı edasıyla perdeleri açtı, ona hatırını sordu;—geceyi iyi geçirmiş miydi;—amcam ne yapabilirdi.—Ardından da bu soruların hiçbirinin yanıtını beklemeden önceki gece Onbaşı'yla kendisinin birlikte kararlaştırmış oldukları planı açıklamaya koyuldu.

—Derhal evinize dönüyorsunuz, *Le Fever*, dedi amcam *Toby*,—benim evime;—rahatsızlığınızın ne olduğunu öğrenmek için bir doktor çağırılacak—bir de eczacı,—Onbaşı bakımınızı üstlenecek,—ben de hizmetkârınız olacağım, *Le Fever*.

Amcam *Toby*'nin garip bir içtenliği vardı; senli benli olma yatkınlığının *sonucu* değil, *nedeni* idi bu;—size aniden ruhunun derinliklerini açar, kalbinin iyiliğini önünüze seriverirdi; bakışları, sesi, davranışları ile sizi buna ikna ederdi;—dahası, bahtsızları gelip kanatları altına sığınmaya çağıran bir tavrı olmuştu hep; işte bu yüzden amcam *Toby* babaya yönelttiği iyi niyetli önerilerini henüz bitirmemişti ki, oğul birden kendini onun dizlerine atıverdi ve ceketinin yakasına yapışıp çekiştirmeye başladı. *Le Fever*'in yavaşlamış ve soğumaya yüz tutmuş kanı ve ruhu nihai durağa doğru ilerlerken, kalbi birden sanki son bir hamle yaptı;—gözlerindeki perde aralanır gibi oldu ve amcam *Toby*'nin yüzüne

umutla baktıktan sonra,—gözleri oğlana takıldı kaldı.—Ah! O *incecik bağ*, ne denli de ince olursa olsun,—bir daha asla kopmayacaktı.——

Doğa anında müdahale etti;—gözler yeniden perdelendi,—nabız tekledi—durdu—çalıştı—attı—durdu—ilerledi—devam edeyim mi?—Yok, hayır.

XI. Bölüm

KENDİ hikâyeme dönmek için öyle sabırsızlanıyorum ki, talihinin bu dönüm noktasından amcam *Toby*'nin benim mürebbim olarak onu önermesine kadar, genç *Le Fever*'in başından geçenleri bir sonraki bölümde kısaca anlatacağım.—Bu bölüme eklenmesi gerekenlerse aşağıdakilerden ibaret.—

Amcam *Toby* genç *Le Fever*'i elinden tuttu, zavallı teğmeni birlikte son yolculuğuna uğurladılar; cenaze töreninde en çok ikisi ağladı.

Dendermond Valisi bütün askeri törenlerin yapılmasını sağladı,—*Yorick* de ondan aşağı kalmayarak, bütün dinsel törenleri uyguladı—zira teğmen onun kilisesinin bahçesine gömülecekti: Ve, anlaşıldığı kadarıyla, cenaze töreninde bir vaaz verdi—anlaşıldığı kadarıyla diyorum,—çünkü *Yorick*'in kendi mesleğindekilerle paylaştığını sandığım bir âdeti vardı: Yazdığı her vaazın ilk sayfasına nerede, ne zaman, neden verilmiş olduğunu yazardı. bunun yanı sıra her zaman vaaz üzerine kısa bir yorum ya da eleştiri ekleme alışkanlığı vardı ki, bu bölüm vaazın değerini nadiren artırırdı:—Örneğin, *Bu vaaz Yahudi dininin yasaları üzerine—ondan hiç hazzetmiyorum;—İçinde* WATERLAND'VARİ[1] *dünya kadar bilgi olduğunu kabul etmekle birlikte,—hepsi de basmakalıp ve de fevkalade basmakalıp bir biçimde bir araya getirilmiş.—Bu vaaz zayıf bir kompozisyon; yazarken aklım neredeydi acaba?*

—N.B.[2] *Bu metnin üstünlüğü, herhangi bir vaaza uyarlanabilir olması,—bu vaazın üstünlüğü ise,—herhangi bir metne uyarlanabilir olması.—*

—Bu vaaz yüzünden asılabilirim,—çünkü çoğu çalıntı. Doktor

Paidagunes[3] *benden haberdarmış.* ☞ *Hırsızı bulmak istiyorsan peşine bir başka hırsız sal.*—

Yazılmış olarak bulduğum yarım düzine kadar vaazın arkasına ise *Eh, şöyle böyle*—bir ikisine de *Moderato*[4] diye not düşülmüş, herhalde *Altieri*'nin *İtalyanca* sözlüğünden[5] alınmış olmalı—ama daha çok *Yorick*'in kırbacından çözülerek edinilmiş yeşil kırbaç lifleriyle bağlanmış *Moderato* işaretli iki vaaz ile *Eh, şöyle böyle* diye notlanmış yarım düzine vaaz bıraktığına göre,—her ikisinden de hemen hemen aynı şeyi kastetmiş olması gerektiği rahatça söylenebilir.

Bu faraziyenin önünde bir tek engel var: *Moderato*'lar *Eh, şöyle böyle*'lerden beş kat daha iyi;—insan kalbi üzerine on kat daha fazla bilgi,—yetmiş kat daha fazla nükte ve canlılık içeriyorlar;—(ve, benim seviyeme ulaşması için söylüyorum)—bin kat daha fazla deha sergiliyorlar;—hepsini taçlandıran ise, hepsiyle bağlantılı olanlardan çok da eğlendirici olmaları; bu nedenle *Yorick*'in dramatik vaazları dünyaya sunulsa, her ne kadar pek çoğu içinden ancak bir tane *Eh, şöyle böyle*'yi seçsem de, iki *moderato*'yu derhal yayımlama macerasına hiç tereddütsüz atılırım.

Yorick'in dinbilimsel kompozisyonları üzerine *lentamente*,[6]—*tenutè*,[7]—*grave*,[8]—ve zaman zaman *adagio*[9] yazarken ne kastetmiş olabileceğini imkânı yok tahmin edemem.—Biri üzerinde *a l'octava alta!*;[10]—bir başkasının arkasında *Con strepito*;[11]—üçüncüsünde *Scicilliana*;[12]—dördüncüsünde *Alla capella*;[13]—birinde *Con l'arco*;[14]—ötekinde *Senza l'arco*[15] gördüğümde aklım daha da karışıyor.—Bütün bildiğim, bunların müzik terimleri olduğu ve bir anlamlarının bulunduğu.—Kendisi de musikişinas biri olduğuna göre, bu ifadeleri elindeki kompozisyonlara uygularken eminim muhayyilesinde onların tekabül ettiği belli fikirlere göndermeler vardı,—onları dinleyenlerde aynı duyguyu uyandırıp uyandırmadıkları ayrı konu.

Bunların arasında, beni özellikle böyle konu dışına çıkmaya sevk eden belli bir vaaz var: Zavallı *Le Fever*'in cenazesi için bir başka vaazdan çalakalem kopya edilmiş izlenimi veren bir vaaz.—Bu bana onun en sevdiği kompozisyon gibi gözüktüğü için daha da fazla dikkatimi çekti.—Vaaz ölümlülük üzerine; enine ve boyuna kınnapla bağlanmış, sonra rulo yapılıp yarım sayfalık

kirli bir mavi kâğıda sarılmıştı;—eski bir derleme dergisinin[16] atılmış kapağı olduğunu sandığım mavi kâğıt artık korkunç bir at ilacı kokusu yayıyordu.—Bu aşağılama işaretlerinin kasıtlı olup olmadığından emin değilim;—çünkü vaazın (hem de başına değil, sonuna)—ötekilerden çok farklı bir not düşmüştü——

Bravo!

———Gerçi pek belirgin değildi,—vaazın son satırından en az iki buçuk inç aşağıda, sayfanın en sonunda, sağ köşesinde olduğuna göre—sayfanın bu köşesi genellikle sağ parmağınız altında kalır; ve, haksızlık etmemek için söyleyeyim, karga tüyünden bir kalemle ve o kadar silik ve küçük harflerle *İtalyanca* yazılmış ki, başparmağınız orada olsa da olmasa da zar zor okunabiliyordu,—öyle ki, *yazılış tarzı* bakımından neredeyse özür diler gibi duruyor; üstelik böylesine sulandırılmış, soluk bir mürekkeple yazıldığından,—KENDİNİ BEĞENMİŞLİĞİN kendisinden çok, kendini beğenmişliğin gölgesinin *ritratto*'suna[17] benziyordu—bu ikisi arasındaki fark, dünyaya terbiyesizce sırnaşan bir kendini beğenmişliğin kaba varlığı ile, o kalemle yazan kişinin gönlünde gizlice yükselen geçici bir alkışın solgun hayali arasındaki farkı andırır.

Bütün bu hafifletici nedenlere rağmen, bunları yazıp yayınlamanın *Yorick*'i alçakgönüllü bir insan olarak öne çıkarmadığının farkındayım;—ama heyhat! Kimse kusursuz değildir; ve *Yorick*'in kusurunu daha da hafifleten, neredeyse silip yok eden, bir süre sonra sözcüğün (daha koyu bir mürekkeple) üstünün şöylece, ~~BRAVO~~ —çizilmiş olmasıdır;—yazar sanki sözünü geri almış, ya da bir zamanlar hoşuna giden bir fikirden utanmış gibi.

Yorick'in vaazlarındaki bu gibi notlar, bu tek örnek dışında, bir kapak işlevi görecek şekilde, hep ilk yaprağa yazılmışlar; genellikle de yaprağın arka tarafına, yani metne bakacak şekilde;—ama söylevinin sonuna doğru, beş altı (bazen yirmi) sayfa kaldığında,— daha büyük ve çok daha ateşli bir tur atardı;—sanki fırsattan istifade mimberin katı kurallardan kendini kurtarabilmiş de birkaç neşeli söz edebilmiş gibi.—Bunlar, hafif süvari misali, hiçbir düzen tanımaksızın küçük müsademelere girseler bile, genç de erdemin saflarında olduklarına göre;—söyleyin bana

Mynheer Vander Blonederdondergewdenstronke,[18] neden birlikte yayınlanmasınlardı?

XII. Bölüm

AMCAM *Toby* her şeyi paraya çevirip alayın görevlisi ile *Le Fever* ve *Le Fever* ile alacaklıları arasındaki bütün hesapları kapattığında,—amcam *Toby*'nin elinde eski bir asker ceketi ile bir kılıçtan başka bir şey kalmadı. Bu durumda da amcam *Toby, Le Fever*'in mallarının tasarruf hakkını alma konusunda hemen hiçbir muhalefetle karşılaşmadı. Ceketi Onbaşı'ya verdi;—Bunu, *Trim*, dedi amcam *Toby*, zavallı teğmenin anısına, parçalanıncaya dek giy.—Bunu ise, dedi amcam *Toby*, kılıcı eline alıp kınından sıyırarak—bunu ise, *Le Fever*, senin için saklayacağım,—Tanrının sana bıraktığı, diye sürdürdü sözlerini kılıcı duvardaki bir kancaya asıp parmağıyla işaret ederek,—Tanrının sana bağışladığı, bütün servet bu sevgili *Le Fever*, ama Tanrı sana bu dünyada onunla dövüşerek ilerlemen için cesaret verdiyse,—ve sen de bunu onurlu bir insan gibi yaparsan,—bu da bize yeter.

Amcam *Toby* onu belli bir gelire bağlayıp, ona bir daire içine düzgün bir çokgen çizmeyi öğretir öğretmez, *Le Fever* özel bir okula kaydettirildi; Onbaşı'nın düzenli olarak onu alıp eve getirdiği *Pentakost* ve *Noel* tatilleri dışında on yedinci yılın baharına dek, yani imparatorun *Türkler'e* karşı *Macaristan*'a bir sefer açacağı söylentileri yüreğinde bir ateş kıvılcımlandırıp da *Yunanca* ve *Latince* derslerini izin almadan asıp kendini amcam *Toby*'nin dizlerine atarak babasının kılıcını ve *Eugene*'in[1] ordusunda talihini denemek için amcam *Toby*'nin iznini isteyinceye kadar, okulda kaldı.—Amcam *Toby* ikinci kez yarasını unutup, *Le Fever*, ben de seninle geliyorum, birlikte savaşacağız, diye haykırdı.—Ve ikinci kez elini kasığına götürüp hüzün ve keder içinde başını önüne eğdi.—

Amcam *Toby* kılıcı teğmenin ölümünden beri asılı durduğu kancadan indirdi ve parlatması için Onbaşı'ya verdi;—*Le Fever*'i donatmak ve *Leghorn*'a varabilmesini sağlamak üzere anlaşma yapmak için onu iki hafta alıkoyduktan sonra,—kılıcı ona teslim

etti:—Eğer cesursan, *Le Fever*, dedi, amcam *Toby* bu seni başarısızlığa uğratmaz,—ama eğer kader, dedi (biraz durdu)—çünkü kader, dedi,—eğer başka türlü isterse,—diye ekledi amcam *Toby*, *Le Fever*'i kucaklayarak, lütfen bana geri dön, *Le Fever*, sana başka bir yol çizeriz o zaman.

En derin yara bile *Le Fever*'in kalbini amcam *Toby*'nin gösterdiği baba şefkati kadar etkileyemezdi,—amcam *Toby*'den en hayırlı bir oğlun en hayırlı bir babadan ayrıldığı gibi ayrıldı— ikisi de gözyaşlarına gark oldular—ve amcam *Toby* onu son kez öperken, içinde annesinin yüzüğü bulunan, babasından kalma eski kesesinin içine koyduğu altmış altını usulca eline sıkıştırdı, ve—Tanrı seni esirgesin, dedi.

XIII. Bölüm

LE FEVER imparatorluk ordusuna ulaşabildiğinde *Türkler*'i *Belgrad*'da[1] yenilgiye uğratmak üzereydiler ve ancak kılıcının hangi madenden yapıldığını öğrenecek kadar vakti oldu;—ama o andan itibaren, hak etmediği bir dizi şanssızlık peşine takıldı ve dört yıl boyunca onu yakinen takibe aldı: Bu sillelere sonuna kadar, ta ki *Marsilya*'da hastalık onu yenik düşürünceye dek dayanan *Le Fever*; ve sonunda oradan amcam *Toby*'ye bir mektup yazarak zamanını, işini, sağlığını, kısacası kılıcından başka her şeyini kaybettiğini,—geri dönmek için ilk gemiyi beklediğini bildirdi.

Bu mektup *Susannah*'nın neden olduğu kazadan yaklaşık altı hafta önce meydana geldiği için, *Le Fever* her an beklenmekteydi; babam, amcam *Toby* ve *Yorick*'e benim için nasıl bir mürebbi seçeceği konusunda nutuklar atarken amcam *Toby*'nin aklında hep *Le Fever* vardı: ama babamın mürebbiden başlangıçtaki beklentilerinin biraz fantezi olduğunu düşündüğü için *Le Fever*'in adını anmaktan kaçınmıştı,—ne var ki, tasvir edilen kişi *Yorick*'in müdahalesiyle ince ruhlu, cömert ve iyi bir insan halini alınca, *Le Fever*'in imgesi ve onun geleceği konusunda duyduğu kaygılar amcam *Toby*'nin zihninde ısrarla belirdi, derhal ayağa kalktı; piposunu elinden bırakıp babamın iki elini birden tutarak—Lütfedin, ağabey, dedi, zavallı *Le Fever*'in oğlunu size

önermeme izin verin—Dilerim kardeşinin isteğini yerine getirirsin, diye ekledi *Yorick*—İyi kalplidir, dedi amcam *Toby*—Aynı zamanda cesurdurlar, izninizle Efendim, dedi Onbaşı.

—En iyi kalpler, *Trim*, her zaman en cesur olanlardır, diye cevap verdi amcam *Toby*.—Ve alayımızdaki en büyük korkaklarsa, izninizle Efendim, en rezil kişilerdi.—Örneğin Çavuş *Kumbur*, sonra bayraktar——.

—Onları sonra konuşuruz, dedi babam, bir başka zaman.

XIV. Bölüm

ŞU içinden çıkılmaz borçlar, sıkıntılar, felaketler, ihtiyaçlar, kederler, hoşnutsuzluklar, üzüntüler, nafakalar, vergiler ve yalanlar labirenti olmasaydı, lütfunuzla haşmetmeaplarınız, ne de neşeli, keyifli bir dünya olurdu bu dünya!

Doktor *Slop*, bir o--- çocuğu gibi,—babam böyle derdi, kendini yüceltmek için,—beni neredeyse öldürüyordu,—ve hiçbir sebep yokken, *Susannah*'nın kazasını bin kat abarttı; öyle ki, bir hafta dolmadan, zavallı küçük efendi *Shandy*'nin tümüyle * * * * * * * * * * * * * * olduğu herkesin dilindeydi.—Ve her şeyi ikiye katlamaktan zevk alan ŞÖHRET,—üç güne kalmadan,—gözleriyle gördüğüne yemin etmeye başlamıştı—her zaman olduğu gibi dünya ona inandı—"Çocuk odasının penceresi yalnızca *;—hem de * * * * * * * * * * * * * * * * * *'mıştı."

Eğer dünya bir TÜZEL KİŞİ gibi dava edilebilseydi,—babam onu mahkemeye verip icabına bakardı; fakat bu konuda kişilerle takışmak—olaydan söz eden herkes bunu düşünülebilecek en büyük merhametle yaptığı için;—en iyi dostlarıyla açıktan açığa kavga etmek gibi olacaktı:—Öte yandan, söylenenleri susarak izlemek —en azından dünyanın yarısının nezdinde,—olup biteni açıkça kabullenmek demekti; söylenenlere karşı telaşla bir şeyler yapmaya çalışmak ise,—bunları dünyanın diğer yarısının nezdinde açıkça kabullenmek demekti.—

—Hiçbir zavallı taşra beyefendisi bu kadar engellenmiş midir? diyordu babam.

Onu pazar yerinde, dedi amcam *Toby*, herkese teşhir edeceğim.

—Hiçbir yararı olmaz, dedi babam.

XV. Bölüm

—ONA gene de pantolon giydireceğim dedi babam,—dünya ne derse desin.

XVI. Bölüm

KİLİSE işlerinde de devlet işlerinde de, Saygıdeğer Efendim, daha özel konularda olduğu gibi, Madam, alınan binlerce karar vardır ki; bunlar her ne kadar dünyanın gözüne alelacele, kuş beyinli bir biçimde alınmış kararlar gibi görünseler ve aynı biçimde danışılmadan yürürlüğe konulmuş olsalar da, öylesine tartılmış, tartışılmış, etraflıca düşünülmüş—didiklenmiş—ve öyle büyük bir serinkanlılıkla incelenmişlerdir ki, (siz ya da ben gizli odaya girebilsek ya da perdenin arkasına saklanabilseydik, öyle olduğunu görürdük) SOĞUKKANLILIK TANRIÇASI (var olduğunu kanıtlamak benim işim değil) bundan daha iyisini ne isteyebilir ne de başarabilirdi.

İşte bunlardan biri de babamın bana pantolon giydirme kararıydı—tüm dünyaya meydan okuyan bir tavırla ve bir çeşit ani öfkeyle verilmiş bir karar olmakla birlikte, gene de *lehte* ve *aleyhte* yönleriyle gözden geçirilmiş, ve babamın bu amaçla toplantıya çağırdığı ikiden fazla *adalet yatağında*,[1] bir ay önce, onunla annem arasında yasal gerekçeleri tartışılmıştı. Bu adalet yataklarının özelliğini gelecek bölümde açıklayacağım; onu izleyen bölümde ise, Madam, benimle birlikte perdenin arkasına geçecek ve babamla annemin kendi aralarında bu pantolon olayını nasıl tartıştığını görecek,— böylece bütün diğer konuları da nasıl tartıştıkları üzerinde bir fikir edinmiş olacaksınız.

XVII. Bölüm

ALMANYA'NIN eski yerlileri *Gotlar*'ın—(ki bilgili *Cluverius*,[1] önce ülkenin *Vistula* ile *Oder* arasında kalan bölümünde yaşadıklarından, daha sonra *Herculi*'yi, *Bugians*'ı ve başka birtakım *Vandal* klanlarını kendilerine bağladıklarından emindir), devletleri için önem taşıyan her şeyi iki kez tartışmak gibi bilgece bir âdetleri vardı; yani,—bir kez sarhoş, bir kez ayık olarak:—Danışma kurulları kafalarının dinç olmasını gerektirmediği için—sarhoş;—zihinlerini o konuda toplamak istedikleri zaman da—ayık.

Babam sudan başka bir şey içmediğinden,—eskilerin yaptığı ya da söylediği her şeyden olduğu gibi bundan da olabildiğince yararlanmanın yolunu ararken, neredeyse ölecekti; amacına uygun bir çareyi ancak evliliğinin yedinci yılında, binlerce yararsız deney ve araçtan sonra buldu;—bu çare, aile içinde tam bir ayıklık ve büyük bir canlılıkla kesin karar verilmesi gereken bir konu zuhur ettiğinde,—ayın ilk *Pazar* gecesi ve ondan hemen önce gelen *Cumartesi* gecesi o konuyu yatakta annemle tartışmaktı: Bu buluş sayesinde, Efendim, eğer düşünecek olursanız,

* * * * * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * * * * *

Babam bunlara nüktedan bir tavırla *adalet yataklarım* derdi;—çünkü bu akşamlarda sanki babam yüz kere sarhoş olup da ayılmış gibi, bu birbirinden çok farklı iki mizacın iki farklı fikrinin akla uygun bir ortasını bulurdu genellikle.

Bu yöntemin askeri ve zevci tartışmalar kadar edebi tartışmalara da uygun düştüğü dünyadan gizlenmemeli; ama her yazar *Gotlar* ya da *Vandallar* gibi böyle bir deneye kalkışamaz,—kalkışırsa da umarım bedensel sağlığını tehlikeye atmaz; babamın yolunu izlediğinde,—bu her zaman ruh sağlığı için iyi olmayabilir.—

Ben şöyle yapıyorum:—

Her tür hoş ve gıdıklayıcı tartışmada—(Tanrının bildiğini kuldan niye saklamalı; kitabım bu tür tartışmalarla lebalep dolu)

—ya zatiâlilerinizi ya da papaz efendilerini ense kökümde bulmak tehlikesiyle karşı karşıya kaldığımı hissettiğinde yazacaklarımın yarısını *tam* yazarım,—öteki yarısında *oruca* girerim—ya da hepsini tam yazar,—oruçluyken düzeltirim;—ya da oruçluyken yazar,—tümünü düzeltirim, (hepsi aynı kapıya çıkar):—Böylece de, babamın planından, onun *Gotikten* saptığından daha az saptığım için—kendimi babamın birinci adalet yatağında onunla başabaş buluyorum,—ikincisinde de ondan hiç aşağı kalmadığımı sanıyorum.—Doğanın akıllı ve akıl almaz mekanizması içinde tekdüze akıp giden bu farklı ve hemen hemen uzlaşmaz etkilerin onuru doğanın olsun.—Bize düşen budur, makineyi sanatların ve bilimlerin iyileştirilmesi ve daha iyi işlemesi için çalıştırmak.—

Şimdi, hepsini tam yazdığımda,—sanki yaşadığım sürece bir daha asla oruçlu yazmayacakmış gibi yazarım;—yani, her türlü kaygıdan ve dünyanın başıma örebileceği tüm belalardan azade.—Ne yara izlerimi sayarım tek tek,—ne de muhayyilem bu yaralara neden olan darbelerin karanlık ve kuytu köşelerdeki köklerini aramaya yönelir.—Kısaca ifade etmek gerekirse, kalemimi koyveririm; kalbimin—ve midemin—tokluğuyla yazarım.

Ancak, Efendilerim, izninizle, oruçluyken yazdığımda, durum bambaşkadır.—Dünyaya olanca dikkatimi verir, olanca saygıyı gösteririm,—ve tevazu denen o boyun eğdirici erdemden (yazmaya devam ettiğim sürece) en az sizler kadar payımı alırım.—Böylece de, bu ikisi arasında, başını gözünü yara yara bir tür sivil, saçma mı saçma, eğlenceli *Shandyâne* bir kitap yazmaktayım: Yüreğinize hitaben.—

—Kafalarınıza da,—tabii eğer anlayabilirseniz.

XVIII. Bölüm

BU ÇOCUĞA, dedi babam tartışmayı açarken yatakta hafifçe dönüp yastığını anneminkine doğru biraz kaydırarak—Bu çocuğa, Bayan *Shandy*, pantolon giydirmeyi düşünmeye başlamamız gerekiyor.—

Evet, gerekiyor,—dedi annem.—İşi ağırdan alıyoruz, sevgilim, dedi babam utangaç bir sesle.—

Sanıyorum öyle, Bay *Shandy*,—dedi annem.

—Gerçi entarilerinin ve yeleklerinin içinde, dedi babam, çocuk pek iyi görünüyor.—

—Evet öyle görünüyor,—diye cevap verdi annem.—

—Bu nedenle, diye ekledi babam, bunları onun üzerinden çıkarmak neredeyse günah olacak.

—Gerçekten de öyle,—dedi annem.—Ama çok hızlı boy atıyor,—diye ekledi babam.

—Yaşına göre boyu çok uzun gerçekten de,—dedi annem.—

—An-la-ya-mıyorum (tane tane), dedi babam, kime çekmiş.—

Ben de,—dedi annem;—ne havsalam alıyor, ne başka bir yerim.—

Hıh!—dedi babam.

(Konuşma bir an için kesildi.)

—Benim boyum oldukça kısa,—diye devam etti babam kaygılı bir sesle.

Evet, oldukça kısa, Bay *Shandy*,—dedi annem.

Hıh! dedi babam kendi kendine ikinci kez ve yastığını anneminkinden biraz uzaklaştırdı;—arkasını döndü ve tartışmaya üç buçuk dakikalık bir ara verdi.

—Şu pantolonlar hazır olduğunda, diye haykırdı babam tiz bir sesle, çocuk hayvana benzeyecek onların içinde.

İlk giydiğinde garip hissedecektir kendini, diye cevap verdi annem.—

—O kadarla kalsa, iyi, diye ekledi babam.

Kalacak, kalacak, diye karşılık verdi annem.

Herhalde, dedi babam,—bir süre durakladı,—tıpkı başkalarının çocuklarına benzeyecek.—

Tastamam öyle, dedi annem.—

—Bu da beni üzecek, dedi babam, ve tartışmaya bir kez daha ara verildi.

—Deriden yaptıralım, dedi babam yine anneme dönerek.—

Dayanıklı olur, dedi annem.

Ama astarlı olamaz, diye cevap verdi babam.—

Evet olamaz, dedi annem.

Belki de pamuklu olması daha iyi, dedi babam.

Daha iyisi olamaz, dedi annem.—

—Dimi hariç,—diye cevap verdi babam:—Doğru,—diye cevap verdi annem.

—Ama onu boğmamalıyız,—diye sözünü kesti babam.

Asla, dedi annem.—Konuşma yine biter gibi oldu. Sessizliği dördüncü kez bozan babam,—Kesin kararlıyım, cepleri olmayacak, dedi.

—Cebe gerek yok, dedi annem.—

Ceketinde ve yeleğinde demek istiyorum,—diye bağırdı babam.

—Ben de,—diye cevap verdi annem.

—Gerçi kendisine bir topaç ya da top hediye edildiğinde, cebi olsa koyardı.—Ah sevimli küçükler! Onlar için dünyada daha kıymetli bir şey yoktur!—

Nasıl isterseniz öyle yaptırın, Bay *Shandy*, dedi annem.—

—Ama sizce de doğru değil mi? diye ekledi babam, üsteleyerek.

Çok doğru, dedi annem, eğer hoşunuza gidiyorsa, Bay *Shandy*.—

—İşte buyrun! diye bağırdı babam, tepesi atmıştı—Hoşuma giderseymiş! Hoşlanmakla kolaylık arasındaki farkı, Bayan *Shandy*, ayırt etmeyi asla öğrenemediniz, ya da ben size öğretemedim.—Bu konuşma bir *Pazar* gecesi cereyan etti;—ve bu bölümde söylenebilecek başka bir şey kalmadı.

XIX. Bölüm

BABAM pantolon konusunu annemle tartıştıktan sonra,—konuyu bir de *Albertus Rubenius*'a[1] danıştı; *Albertus Rubenius* müşavere sırasında babama, onun anneme davrandığından (eğer mümkünse) on kat kötü davrandı: *Rubenius* sekiz sayfalık bir risale olan *De re Vestiaria Veterum*'u yazdığı için,—babamı aydınlatmak ona düşerdi.—Oysa, babam *Rubenius*'tan bu konu hakkında tek bir sözcük çekip çıkarana kadar,—herhangi bir sakallıdan yedi temel erdemi çoktan öğrenirdi.

Rubenius başkaca her türlü eski zaman giysisi konusunda ba-

bama karşı fevkalade cömert davrandı; ona aşağıdakiler hakkında tam ve ayrıntılı bilgi verdi:

Toga ya da bol entari.
Chlamys.[2]
Ephod.
Tunica, ya da Ceket.
Synthesis.
Pænula.
Cucullus'lu Lacema.
Paludamentum.
Prætexta.
Sagum, ya da asker yeleği.
Trabea: ki *Suetonius*'a[3] göre üç çeşidi vardır.—

—Peki bütün bunların pantolonla ilgisi ne? dedi babam.

Rubenius babamı alıp *Romalılar*'ın giydiği her çeşit ayakkabının bulunduğu rafa sürükledi. Şunlar vardı:

Açık ayakkabı.
Kapalı ayakkabı.
Terlik.
Tahta ayakkabı.
Sandal.
Bot.
Ve Kabaralı asker ayakkabısı, ki *Juvenal*'de[4] geçer.
Ayrıca Nalınlar.
Potinler.
Pantuflalar.
Postallar.
Tokalı sandallar.
Ayrıca Keçe ayakkabı.
Keten ayakkabı.
Atkılı ayakkabı.
Örgülü ayakkabı.
Calceus incisus.[5]
Ve Calceus rostratus.

Rubenius babama bunların hepsinin ayağa nasıl oturduğunu,—nasıl bağlandıklarını, uçlarını, kayışlarını, sırımlarını, tokalarını, şeritlerini, çentiklerini ve topuklarını tek tek gösterdi.—

—Fakat ben pantolonlar hakkında bilgilendirilmek istiyorum, dedi babam.

Albertus Rubenius babama *Romalılar*'ın,—kimi sade,—kimi çizgili,—kimi de yünden olup boydan boya ipek ve simle bezeli kumaşlar dokuduklarını—İmparatorluğun çöküşüne doğru, *Mısırlılar* aralarına karışıncaya dek, ketenin yaygın bir kullanımı olmadığını anlattı.

—Yüksek tabakadan zengin kişiler elbiselerinin zarafeti ve beyazlığıyla ayırt edilirlermiş; beyaz (yüksek makamdakilere ayrılmış olan mordan sonra) en sevdikleri, doğum günlerinde ve bayramlarda giydikleri renkmiş.—Zamanın en iyi tarihçilerinin yazdıklarına göre, elbiselerini sık sık temizlenip beyazlansın diye kilciye gönderirlermiş;—alt tabakadan olanlarsa bu masraftan kurtulmak için genellikle kahverengi ve daha kaba kumaştan yapılmış elbiseler giyerlermiş,—bu durum, kölelerin efendileri gibi giyinmeye başladıkları ve *Latus Clavus*[6] dışında giyimle ilgili hemen hemen tüm ayrımların ortadan kalktığı *Augustus* devrinin başına kadar devam etmiş.

Latus clavus nedir? dedi babam.

Rubenius bunun âlimler arasında hâlâ tartışıldığını:—*Egnatius*,[7] *Sigonius, Bossius Ticinensis, Bayfius, Budæus, Salmasius, Lipsius, Lazius, Isaac Causabon* ve *Joseph Scaliger*'in değişik görüşler öne sürdüklerini,—kendi görüşünün ise bunların hepsinden farklı olduğunu anlattı: Kimisi bunun giysinin düğmesi,—kimisi kumaşın kendisi,—kimisi de yalnızca rengi olduğunu iddia ediyordu:—Eskilerin Giysileri adlı eserinin 12. bölümünde büyük *Bayfius*—açıksözlülükle bunun—tibula mı,[8]—toka mı,—düğme mi,—ilik mi,—kopça mı,—agraf mı, neyin nesi olduğunu bilmediğini söylüyordu.—

—Babam atı kaybettiyse de eyere yapıştı:—*Kopça*, dedi—ve pantolonlarımın kopçalı yapılmasını emretti.

XX. Bölüm

ŞİMDİ yeni bir olaylar dizisine giriyoruz.—

—Öyleyse pantolonları terziye bırakalım, babam elinde bas-

tonuyla başına dikilmiş, ona *latus clavus* üstüne söylev çekiyor ve kemerin nereye dikileceğini gösteriyor.—

Annemi—(kendi cinsinin tüm *Poco-curante*'lerinin[1] en halisi!)—dünyada ilgilendiği her konuya olduğu gibi bu konuya da ilgisiz haliyle bırakalım:—Pantolonun şöyle ya da böyle olmasına aldırmıyor,—yeter ki dikilsin.—

Slop'u da başıma gelen bütün felaketlerin sefasını sürmeye bırakalım.—

Zavallı *Le Fever*'i iyileşip en kısa zamanda *Marsilya*'dan eve dönmek üzere yolda bırakalım.—Ve, en zoru olduğu için son olarak—

Mümkünse, *beni* de bir tarafa bırakalım:—Ama mümkün değil,—eserimin sonuna kadar sizinle birlikte olmak zorundayım.

XXI. Bölüm

EĞER okur, amcam *Toby*'nin mutfak bahçesinin altında uzanan ve onun pek çok keyifli saatler geçirdiği bir buçuk rodluk araziyi zihninde canlandıramıyorsa,—bu benim değil,—onun hayal gücünün kusuru;—zira eminim, okura burayı öyle ayrıntılı biçimde betimledim ki, neredeyse utanıyorum.

KADER bir akşamüzeri, gelecekte olabilecek önemli olaylar üzerine tefekküre dalmışken, bu küçük toprak parçasının alelacele verilen bir emirle, hangi maksatla kullanılmak üzere demir parmaklıklarla çevrelendiğini hatırladı,—ve DOĞA'ya başıyla işaret etti—bu yeterliydi—Doğa onun üstüne, açılarla çentiklerin biçimini koruyacak kadar *çok*,—ama kötü havalarda da bele yapışıp bunca şerefli eseri balçığa bulamayacak kadar *az* killi,—en hasından yarım kürek dolusu toprağı boca etti.

Okura daha önce de bildirilmiş olduğu üzere, amcam *Toby İtalya* ve *Flanders*'daki tahkim edilmiş şehirlerin hemen hepsinin planlarıyla birlikte aşağı indi; *Marlborough* Dükü[1] ya da müttefikler diledikleri şehri kuşatmaya kalkışabilirdi; amcam *Toby* hazırdı.

Amcam *Toby*, dünyanın en basit yöntemini uygulamaktaydı: Bu, herhangi bir şehir kuşatılır kuşatılmaz—kuşatılacağı haberi

alınmışsa,—önceden şehrin planını çıkarmak ve bu planı, çayır ölçeğinde büyüttükten sonra bir yumak iplik ve toprağa çakılan küçük kazıklar aracılığıyla bütün istihkâmı çeşitli açı ve dış açılı siperler olarak kâğıttan toprak zemine aktarmaktı; ardından siperlerin derinliğini ve eğimini,—sahra şevinin meylini ve muhtelif seğirdim yollarının, siperlerin, vs. kesin yüksekliklerini belirlemek üzere mevkiin istihkâmlarla birlikte kesitini alıp—Onbaşıyı derhal işe koşarak—tatlı tatlı işi sürdürürdü:—Toprağın dokusu,—yapılan işin doğası,—ve hepsinin ötesinde, geçmişte yaptıkları üzerine Onbaşı'yla sabahtan akşama sohbet etme lütfunda bulunan amcam *Toby*'nin yumuşakbaşlılığı,—EMEK'in şanına şan katardı.

Mevki bu şekilde düzenlenip savunma için gerekli konuma getirildiğinde—kuşatılır—ve amcam *Toby*'yle Onbaşı ilk paralellerini çalıştırmaya başlarlardı.—Lütfen *İlk paralelin gerçek mevkiyle arasındaki uzaklığın en azından üç yüz toise*[2] *olması gerektiğini,—oysa benim bunun için bir inçlik yer bile bırakmadığımı* söyleyerek hikâyeme limon sıkmayın;—zira amcam *Toby* çayırlıktaki istihkâmlarını genişletmek için mutfak bahçesine kadar taşma özgürlüğünü kullanıp birinci ve ikinci paralellerini genellikle lahanalarıyla karnabaharları arasına kurardı; bunun uygunluğu ve uygunsuzluğu amcam *Toby* ile Onbaşı'nın seferlerinin hikâyesine sıra geldiğinde enine boyuna tartışılacaktır; yazmakta olduğum, ilerde ele alacağım bu bölümün yalnızca bir taslağıdır ve yanılmıyorsam üç sayfa içinde bitecektir.—Amcamın seferlerinin kendisi birkaç cilt tutar; dolayısıyla bunları bir zamanlar niyetlendiğim gibi eserimin ana gövdesine katmak, böyle önemsiz bir çalışmada belli bir konuya gereğinden fazla ağırlık vermek olurdu—ayrı yayınlansalar çok iyi olur,—bunu düşüneceğiz—bu arada siz, aşağıdaki taslağı okuyadurun.

XXII. Bölüm

ŞEHİR, istihkâmlarıyla birlikte tamamlandığında amcam *Toby* ile Onbaşı ilk paralellerini çalıştırmaya başlar—rastgele ya da gelişigüzel değil—müttefiklerin başlattıkları noktalardan ve

mesafelerden; yaklaşma ve hücumlarını amcam *Toby*'nin günlük gazetelerden okuduğu haberlere göre düzenleyerek,—bütün kuşatma boyunca adım adım müttefiklerle birlikte ilerlerlerdi.

Marlborough Dükü ele geçirdiği düşman topraklarında geçici olarak mevzilendiğinde—amcam *Toby* de mevzilenirdi.—Bir tabyanın cephesi topa tutulup yıkıldığında ya da bir savunma çöktüğünde,—Onbaşı kazmasını alıp aynısını yapardı, ve böylece yavaş yavaş ilerleyip istihkâmlar teker teker ele geçirilir, sonunda şehre hâkim olunurdu.

Başkalarını mutlu görmekten zevk alan biri için,—*Marlborough* Dükü'nün istihkâmın ana gövdesinde işe yarar bir gedik açtığı bir sabahın ertesinde,—amcam *Toby* ile arkasında dikilen *Trim*'in gürgen ağaçlarından çitin gerisinde durup nasıl büyük bir heyecanla hücuma geçtiklerini seyretmekten daha keyifli bir şey olamazdı;—birinin elinde *Gazette*,[1]—diğerinin omzunda yazılanları uygulamaya hazır bir kürek. Surlara doğru yürüyüşe geçerken amcam *Toby*'nin yüzünde ne kadar içten bir zafer ifadesi olurdu! Onbaşı'nın başında durup, o çalışırken gediği kazara bir inç geniş ya da bir inç dar yapmasın diye paragrafı on kez yüksek sesle okurken gözlerinde ne de yoğun bir zevk dolaşırdı.—Ama ateşkes borusu çalındığı zaman, amcam Onbaşı'nın yardımıyla oraya çıkıp Onbaşı elinde surlara dikeceği bayrakla onu izlediğinde—Yer! Gök! Deniz!—yahu, bu hitaplara ne gerek var?—ıslak ya da kuru, dört unsuru bir araya getirseniz böylesine baş döndürücü bir seçme tabur oluşturamazdınız.

Yıllar süren bu mutluluk, rüzgâr bir hafta ya da on gün boyunca batıdan esip de *Flanders* postasını geciktirip onları azap içinde bıraktığı zamanlar dışında, hiç kesintiye uğramadı—ama söz konusu azap da mutluluklarını engellemiyordu—amcam *Toby* ile *Trim*'in yıllardır yürüttükleri bu iş, her yıl ve bazen de her ay, kâh birinin kâh ötekinin aklına gelen icatlarla operasyonlara yeni süslemeler ya da bezemeler eklenmesi, yapılanlara her zaman taze zevk kaynakları sağlardı.

Birinci yıldaki sefer, baştan sona, naklettiğim sade ve basit yöntemle gerçekleştirildi.

İkinci yıl, *Toby* amcam, *Liege* ve *Ruremond*'u[2] ele geçirdiğinden dört güzel çekme köprünün maliyetini karşılayabileceğini

düşündü; bunlardan ikisini eserimin önceki bölümlerinde ayrıntılı olarak tasvir ettim.

Aynı yılın ikinci yarısında bir çift demir parmaklıklı kapı ekledi:—Bunlar sonradan, daha koruyucu olan *orgue*'lara[3] dönüştürüldü; aynı yılın kış aylarında da amcam *Toby* her *Noel*'de kendine almayı âdet edindiği yeni bir kat elbiseden vazgeçerek onun yerine çayırlığın köşesine güzel bir nöbetçi kulübesi yaptırdı; kulübeyle sahra şevinin ayağı arasında Onbaşı ile dolaşarak savaş üzerine istişare edebilecekleri küçük bir gezinti alanı oluşturdu.

—Nöbetçi kulübesi yağmur yağarsa diyeydi.

Bir sonraki baharda amcam*Toby* savaş meydanını tüm ihtişamıyla algılayabilsin diye bütün bunlar üç kat badanalandı.

Babam sık sık *Yorick*'e, bütün evrende kardeşi *Toby*'den başka herhangi bir ölümlü böyle bir şey yapsaydı, dünya onu XIV. *Lewis*'in savaşın başından beri, ama özellikle de tam o yıl, savaş alanını ele geçirirken sergilediği azametli yürüyüşü ince ince alaya alan biri olarak görürdü, derdi.—Ne var ki, diye eklerdi babam, benim kardeşim bir sineği bile incitmeyecek kadar ince ruhludur.

—Biz devam edelim.

XXIII. Bölüm

HER NE KADAR birinci yıl yapılan seferde *şehir* sözcüğü sık sık geçse de,—o zamanlar poligonun içinde şehir falan yoktu; ancak köprülerin ve nöbetçi kulübesinin boyandığı baharı izleyen yaz aylarında, yani amcam *Toby*'nin seferlerinin üçüncü yılında eklendi.—Amcamın o yıl *Amberg*'i, *Bonn*'u, ve *Rhinberg*'i, ve *Huy* ve *Limbourg*'u[1] birbiri ardına alması üzerine, Onbaşı'nın aklına *ortada tek bir* ŞEHİR *yokken* bu kadar şehri almaktan söz etmenin—çok saçma olduğu geldi ve amcam *Toby*'ye iç poligona bütün şehirlerin yerini tutacak ince kerestelerden küçük bir şehir modeli yapmayı önerdi.

Amcam *Toby* bu projenin yararını derhal anladı, fikri onayladı ve projeye kendi icadıymış gibi övünebileceği kadar önemli iki koşul ekledi.

Bunlardan birincisi, modelin temsil etmesi en muhtemel şehirlerin tarzında yapılmasıydı:—*Ghent* ve *Bruges* gibi *Brabant* ve *Flanders*'daki şehirlere benzemeliydi model; demir parmaklıklı pencereleri, saçaklı damları, vs. vs. olmalıydı.

Öteki koşulsa, evlerin Onbaşı'nın önerdiği gibi blok halinde değil, ayrı ayrı yapılmasıydı; böylece evler sökülüp takılarak ve uygun yerlere konarak istenen şehrin planına uydurulabilecekti. Modelin yapılmasına hemen başlandı; marangoz işini yaparken, amcam *Toby* ile Onbaşı sık sık bakışarak defalarca birbirlerini kutladılar.

—İş ertesi yaz tamamlandı—yapılan şehir mükemmel bir *Proteus*'tu[2]—*Landen*'di, *Trerebach*'tı, *Santvliet*'ti, *Drusen*'di, *Hagenau*'ydu; daha sonra da *Ostend*, *Menin*, *Aeth* ve *Dendermond*[3] oldu.—

Sodom ve *Gomorra*'dan beri hiçbir ŞEHİR, kesinlikle, amcam *Toby*'nin şehri kadar farklı şeyleri temsil etmemiştir.

Dördüncü yıl, kilisesiz bir şehrin aptalca göründüğünü düşünen amcam *Toby* modeline kulesi de olan çok güzel bir kilise ekledi.—*Trim* kiliseye çan koymak istiyordu;—amcam *Toby* çanı eritip ondan bir top dökmenin daha akıllıca olacağını söyledi.

Bir sonraki sefer, amcamın nöbetçi kulübesinin her iki yanına üçer adet olmak üzere toplam altı tane pirinç sahra topu tedariki içindi;—ve, kısa bir süre sonra daha büyük bir şeyler gerekti—böylelikle de (bütün boşzaman beygirsel maceralarda olması gerektiği gibi) yarım inçlik ıvır zıvırla başlanan bu iş yüzünden sonunda babam av çizmelerini çekmek zorunda kaldı.

Lisle'in kuşatıldığı ve sonuna doğru *Ghent* ve *Bruges*'un elimize düştüğü bir sonraki yıl,—amcam Toby *uygun* cephane konusunda dertleniyordu;—uygun cephane diyorum—çünkü amcamın muhteşem topları baruta dayanıklı değildi (iyi ki de değildi, *Shandy* ailesinin şansı varmış)—zira kuşatmanın başından sonuna kadar gazeteler sonu gelmez top sesleriyle doluydu,—ve amcam *Toby*'nin muhayyilesi bu seslerle öylesine alevlenmişti ki, tüm mülkünü topa tutup yerle bir edebilirdi.

Dolayısıyla, muhayyilesindeki sürekli topçu ateşini sürdürebilmek için, özellikle kuşatmanın nispeten daha ciddi birkaç atılımı için, bir *succedaneum*[4] olarak BİR ŞEY bulmalıydı,—ve bu *bir*

şeyi, başlıca özelliği mucitlik olan Onbaşı, kendine özgü yepyeni bir ateşleme sistemi geliştirerek sağladı;—ki eğer sağlamamış olsaydı, askeri eleştirmenler, dünyanın sonuna kadar, bu sistemin amcam *Toby*'nin teçhizatının büyük *desiderata*'sından[5] biri olduğunu söyler dururlardı.

Sistemin nasıl bir sistem olduğunu açıklamayacağım, zira, genellikle yaptığım gibi, yine konudan biraz uzaklaşmak niyetindeyim.

XXIV. Bölüm

ONBAŞI'NIN talihsiz kardeşi zavallı *Tom*, *Yahudi*'nin dul karısıyla yaptığı evliliği anlattığı mektupla birlikte, kendileri küçük ama değerleri büyük birkaç ıvır zıvırın yanı sıra—bir de—

Bir *Montero*-şapkası[1] ve *Türk* işi iki tütün çubuğu göndermişti.

Montero-şapkasını sırası geldiğinde tasvir edeceğim.—Çubuklara gelince hiçbir özellikleri yoktu, her zaman olduğu gibi esnek maroken gövdeleri vardı ve altın sırmayla bezenmişlerdi; birinin ucu fildişiydi,—ötekinin ucu abanozdan ve gümüş kakmalıydı.

Dünyadaki her şeyi başkalarından farklı bir açıdan değerlendiren babam, Onbaşı'ya bu iki hediyeyi kardeşinin ona olan sevgisinin değil iyi kalpliliğinin bir işareti olarak görmesi gerektiğini söyledi.—*Tom* bir *Yahudi*'nin şapkasını giymeyi ve onun çubuğuyla tütün içmeyi istememiş, dedi.—Tanrı sizi kutsasın, dedi Onbaşı, (aksini kanıtlamak için güçlü bir neden öne sürerek)—olamaz böyle bir şey.—

Montero-şapkası kırmızı, çok yumuşak */spanyol* kumaşından yapılmış, güzelce boyanmış, ön tarafta hafifçe bezeli açık mavi dört inçlik bant dışında boydan boya kürkle çevrelenmişti,—ve *Portekizli* bir subayın—ama yaya değil, sözcükten de belli olduğu gibi atlı[2]—bir subayın şapkası olmalıydı.

Onbaşı şapkanın kendisiyle de, onu kendisine gönderenin adıyla da az böbürlenmezdi; bu yüzden de ÖZEL-günler dışında pek az giyer ya da hiç giymezdi; ama gene de hiçbir Montero-

şapkası bu kadar çok işe yaramamıştır; zira bütün tartışmalı konularda—ister askeri olsun, isterse mutfağa ilişkin—Onbaşı'nın haklı olduğundan emin bulunması koşuluyla,—şapka onun ya *yemini*,—ya *iddiası*,—ya da *hediyesiydi.*

—Anlatmakta olduğum olayda hediyesiydi.

Eğer bu durumu zatıâlilerini tatmin edecek şekilde halledemezsem, dedi Onbaşı kendi kendine, andolsun ki Montero-şapkamı kapıya gelen ilk dilenciye vereceğim.

Sözünü yerine getirmesi için fazla beklemesi gerekmedi, çünkü ertesi sabah sağ tarafta, *Aşağı Deule* ile Aziz *Andrew* kapısı arasında,—sol tarafta da Azize *Magdalen* ile nehir arasında, hendeğin dış bayırında hücum başladı.

Bu hücum, savaşın en hatırlanmaya değer,—her iki tarafın da yiğitçe ve inatla sürdürdükleri,—ve aynı zamanda en kanlı hücumuydu; zira o sabah müttefikler bin yüz asker kaybettiler,—amcam *Toby* her zamankinden daha ciddi bir biçimde hazırlandı.

Amcam *Toby* bir akşam önce yatmaya hazırlanırken *ramallie* perukasını[3] istemişti; peruka yıllardan beri yatağının yanında duran eski askeri sandığın içinde tersyüz edilmiş olarak o sabahı bekliyordu;—peruka çıkarıldı, sandığın kapağının üzerine konuldu;—*Toby* amcamın yataktan kalkar kalkmaz, daha geceliğini çıkarmadan, yaptığı ilk şey, perukasını tersyüz edip başına geçirmek oldu.—Sonra pantolonunu giydi, kuşağını ilikledi; kılıç kayışını taktı, kılıcını yarısına kadar içine soktu,—tıraş olması gerektiği aklına geldi, kılıcını taşırken bunu yapmanın uygun olmayacağını düşünüp,—tekrar çıkardı,—asker paltosunu ve yeleğini giymeyi denediğinde perukayı da çıkarması gerektiğini fark etti:—İnsan çok acele ettiği zaman hep olduğu gibi,—*Toby* amcam ancak saat onda dışarı çıkabildi, yani her zamankinden yarım saat daha geç.

XXV. Bölüm

AMCAM *Toby* mutfak bahçesi ile çayırı ayıran, porsukağacından çitin köşesini henüz dönmüştü ki, Onbaşı'nın kendisi gelmeden hücumu başlattığını fark etti.—

Burada biraz durup size Onbaşı'nın teçhizatının ve hücumun doruğundaki haliyle kendisinin nasıl göründüğünü, nöbetçi kulübesine yöneldiğinde amcam *Toby*'nin gözüne nasıl göründüğünü resmetmeme izin verin,—zira ne doğada böyle bir manzara mevcut bulunur,—ne de doğadaki her türlü garip ve acayip şeyin bileşiminden böyle bir manzara oluşturulabilir.

Onbaşı—

—Onun küllerinin üzerinde yavaş yürüyün, ey bilge kişiler,—zira o sizin kandaşınızdı:

Mezarındaki yabani otları temizleyin, ey iyi yürekli insanlar,—zira o sizin kardeşinizdi.—Ah Onbaşı! Burada olabilseydin şimdi,—sana yemek ve barınak sağlayabileceğim bu anda,—seni nasıl da bağrıma basardım!—Montero-şapkanı günün her saati ve haftanın her günü giyebilirdin,—giyilmez hale geldiğinde sana onun gibi bir çift daha alırdım:—Ama heyhat! Heyhat! Heyhat! Zatıâlilerine rağmen bunu nihayet yapabilecek durumda olduğum bu anda—fırsat artık kaçtı—sen artık yoksun;—dehan geldiği yıldızlara geri döndü;—ve senin o sıcak kalbin, bütün cömert ve açık damarlarıyla birlikte küçülüp *vadide bir çamur topağına* dönüştü!

—Ama bu—ilerideki ürkütücü sayfanın yanında bu ne ki? Orada yaratılmış varlıkların ilk ve en önde geleni olan efendinin askeri işaretleriyle donatılmış kadife tabut örtüsüne bakıyorum;—orada seni, sadık hizmetkâr! efendinin kılıcını ve kınını titreyen ellerle onun tabutu üzerine bırakırken, sonra da sana emrettiği gibi, cenaze arabasını izlemek için, yaslı atını yularından tutup götürmek üzere, kül gibi bir benizle kapıya yöneldiğini göreceğim; —orada—babamın kederi bütün sistemini altüst edecek; ve, feylesofluğuna rağmen, doğanın oluşturduğu buğuyu silmek için gözlüğünü iki kez çıkararak, o madeni plaketi inceleyecek. —Onun umarsız bir kederle biberiye otlarının üstüne yıkıldığını göreceğim, ve haykıracak,—Ah *Toby!* Senin gibisini dünyanın neresinde bulabilirim ben!

—Merhametli güçler! Siz ki bir zamanlar zavallı dilsizlerin dilini çözdünüz, kekemeleri konuşturdunuz—o korkunç sayfaya geldiğimde, ne olursunuz beni esirgeyin.

XXVI. Bölüm

O BÜYÜK *desideratum*'u sağlayabilmek, hücumun en ateşli anında düşmana aralıksız ateş etmek gibi bir şeyler yapmak gerekliliği konusunda bir gece öncesinden kararını vermişti Onbaşı,—gelgelelim amcam *Toby*'nin nöbetçi kulübesinin iki yanına yerleştirilmiş altı sahra topunun birinden şehre karşı tütün tüttürecek bir aletten başka bir şey düşünememişti; ve aynı zamanda bunu gerçekleştirmek için aklına gelen her aracı, hatta şapkasını bile kullanmaya yemin etmişti, projelerinin başarısı uğruna bunda bir sakınca görmüyordu.

Bunu zihninde biraz evirip çevirdiği zaman, *Türk* işi iki çubuğunun her birinin ucuna güderiden yapılmış daha küçük üç boru ekler ve falya deliklerine uyan aynı sayıdaki çinko borulara bunları takıp da topun yanına kille sıvayarak tespit ederse, sonra da balmumuna batırılmış ipekle bir güzel bağlarsa, altı sahra topunun hepsini birden, sanki bir tek topmuşçasına kolaylıkla ateşleyebileceğini fark etti.—

—Şimdi kimse kalkıp da birtakım ıvır zıvır ipuçlarının bulunup çıkarılmasıyla insan bilgisinin ilerlemeyeceğini söylemesin bana. Babamın birinci ve ikinci *adalet yataklarını* okumuş hiçbir kimse, yerinden doğrulup da hangi tür cisimlerin çarpışmasından sanatı ve ilimi mükemmeliyete eriştirecek ışığın doğabileceğini ya da doğamayabileceğini söylemeye kalkışmasın.—Tanrım! onların ikisini de nasıl sevdiğimi biliyorsun;—kalbimin tüm sırlarını biliyorsun; şu anda bu uğurda üzerimdeki gömleği çıkarıp verebileceğimi de biliyorsun.—Sen aptalsın *Shandy*, der *Eugenius*,—topu topu bir düzine gömleğin var—takımın bozulur sonra.—

Önemi yok, *Eugenius*; ateşli bir araştırmacıyı tatmin edecekse eğer, yakıp tutuşturması için sırtımdaki gömleği derhal çıkarıp verirdim; iyi bir kav ve çelik, tek bir çakışta onu kuyruğuna kadar kavurabilir.—Bunları *içerde* ateşleyerek—bir şeyi, bir ihtimal, *dışarı* çıkartabileceğini sanmıyor musunuz? top kadar kesin.—

—Şu projeye dönsen ya sen hele.

Onbaşı gecenin büyük bölümünü *kendininkini* mükemmel-

leştirebilmek için uğraşmakla geçirdi ve toplarını ağzına kadar tütünle doldurup onların işe yarayacağından kesinlikle emin olduktan sonra,—tatmin olmuş bir halde yattı uyudu.

XXVII. Bölüm

ONBAŞI, teçhizatını yerleştirmek ve amcam *Toby* gelmeden düşmana bir iki salvo atışı yapmak üzere ondan on dakika önce süzülüp dışarı çıkmıştı.

Bu amaçla altı sahra topunu nöbetçi kulübesinin önüne yan yana, sağda ve solda üçerli gruplar halinde bir buçuk yarda arayla dizmişti; böylelikle onları daha kolay doldurabilecekti,—hem iki batarya tek bataryadan iyidir, diye düşünüyordu.

Onbaşı arkada, yüzü bu açıklığa dönük ve kanatlardan gelebilecek saldırılara karşı sırtını nöbetçi kulübesinin kapısına vererek mevzilenmişti:—Sağdaki bataryanın fildişi çubuğunu sağ elinin işaret ve başparmakları arasında,—soldaki bataryanın gümüş kakmalı abanoz olanını ise diğer elinin işaret ve baş parmakları arasında tutuyordu;—Müfrezesinin ön safındaymış gibi, sağ dizini sağlamca yere dayayan Onbaşı, kafasında montero-şapkası, çapraz bataryalarını o sabah hücumun yapılacağı hendeğin dış bayırına bakan dışsipere doğru gayretle ateşlemekteydi. Başlangıçta niyeti, daha önce de söylediğim gibi, düşmana bir ya da iki atış yapmaktan ibaretti;—ama ne var ki *ateş seslerinin* ve *atış yapmanın* keyfine kapılarak atıştan atışa geçen Onbaşı, *Toby* amcam ona katıldığında hücumun doruk noktasına ulaşmıştı bile.

Amcamın vasiyetini o gün yazmaya kalkışmaması babamın hayrınaydı.

XXVIII. Bölüm

AMCAM *Toby* fildişi çubuğu Onbaşı'nın elinden aldı,—yarım dakika inceledikten sonra Onbaşı'ya geri verdi.

İki dakika geçmemişti ki, amcam *Toby* onu Onbaşı'dan geri istedi, ağzına götürecek gibi yaptı—sonra ikinci kez geri verdi.

Onbaşı hücumunu yeniledi,—amcam *Toby* gülümsedi,—sonra ciddileşti,—sonra yeniden gülümsedi,—sonra uzun süre suratı asıldı;—Fildişi çubuğu ver, *Trim*, dedi amcam *Toby*,—çubuğu ağzına götürdü,—hemen geri çekti,—porsukağacından çite bir göz attı;—amcam *Toby*'nin ağzı hayatında hiçbir çubuk için böylesine sulanmamıştı—*Toby* amcam elinde çubukla nöbetçi kulübesine çekildi.—

—Sevgili *Toby* amca! O çubukla nöbetçi kulübesine girme,—öyle bir kuytu köşede elinde öyle bir şeyle insan türlü fesatlıklara kalkışabilir.

XXIX. Bölüm

BURADA okurdan amcam *Toby*'nin topunu sahnenin arkasına taşımak için bana yardım etmesini rica ediyorum,—nöbetçi kulübesini bir kenara çekelim, ve *mümkünse* sahnedeki sair top tüfeği, hendekleri, siperleri ve askeri teçhizatın geri kalanını birlikte kaldıralım;—bu işler bittiğinde, sevgili dostum *Garrick*, mumları yakarız,—sahneyi bir güzel süpürür,—perdeyi açarız ve amcam *Toby* karşımıza yepyeni bir kişiliğe bürünmüş olarak çıkar. Onun bundan böyle nasıl davranacağı konusunda dünyanın hiçbir fikri olmayacak: Ama gene de, eğer merhamet sevgiye yakın bir şeyse,—cesaret de onun yabancısı değilse; amcam *Toby*'nin bunlara sahip olduğunu gördünüz. Bu iki tutku arasındaki (ola ki tek bir tutkudur) ailevi benzerlikleri kolayca seçebilirsiniz.

Ah, kendini beğenmiş bilim! Böyle durumlarda bize hiç yardımcı olmazsın—dahası, aklımızı iyice karıştırırsın.

Amcam *Toby*'nin, Madam, eşsiz bir kalbi vardı, ve kalbi onu hep bu gibi işlerin izlediği küçük yılankavi yolların dışında tutardı;—tahmin dahi edemezsiniz:—Kadın kalbinin kıvrımlarından ve katlarından öylesine bihaberdi ki;—önünüzde öyle çıplak ve savunmasız dururdu ki, (aklında bir kuşatma olmadığı sürece) yılankavi güzergâhlarınızın herhangi birinden amcam *Toby*'yi günde on kez karaciğerinden[1] vurabilirdiniz, Madam, eğer günde dokuz kez vurmak yetmemişse size.

Bütün bunların yanı sıra, Madam,—ki her şeyi bu kadar karışık hale getiren bunlardır aslında—amcam *Toby* size bir zamanlar sözünü ettiğim o benzersiz doğal iffete sahipti, ve bu alçakgönüllülük, sırası gelmişken söyleyeyim, onun duygularının ebedi bekçisi olmuştur, bence siz en iyisi—iyi de, sözü nereye getirecektim? Bu düşünceler kafama en azından on sayfa erken üşüşüp zamanımı alıyor, oysa bu zamanı olup biteni anlatmak için kullanmalıyım.

XXX. Bölüm

*ÂDEM'*İN göğsü aşk oku nedir bilmeyen az sayıdaki meşru oğullarından (önce bütün kadın düşmanlarının piç olduğunu belirtelim)—antik ve modern tarihin en büyük kahramanları bu onurun ancak onda dokuzunu aralarında paylaşmışlardır; keşke çalışma odamın anahtarını beş dakikalığına su kuyusundan[1] çıkarıp size onların adlarını söyleyebilseydim—hiçbirini hatırlamıyorum—bu yüzden, şimdilik onların yerine aşağıdakilerle yetinin.—

Kontes K*****'nın bile doğru dürüst anlayamadığı demir yürekli XIInci *Charles* bir yana,—yüce Kral *Aldrovandus*[2] vardı, *Bosphorus* vardı, sonra *Capadocius* ve *Dardanus* ve *Pontus* ve *Asius* vardı.—*Babylonicus* ve *Mediterraneus* ve *Polixenes* ve *Persicus* ve *Prusicus* vardı, bunlardan hiçbiri (*Capadocius* ve *Pontus* hariç, çünkü ikisinden de zamanında kuşkulanılmıştı), bir kez olsun tanrıçanın önünde diz çökmemişlerdi—Aslına bakarsanız, hepsinin de yapacak başka işleri vardı—tıpkı amcam *Toby* gibi—vakta ki kader—kader diyorum, zira amcamın adının *Aldrovandus* ve ötekilerle birlikte anılmasına dayanamam,—evet, vakta ki kader, alçakça, *Utrecht*'te[3] barış ilan edilmesini sağlayıncaya dek.

—İnanın bana, Efendilerim, bu, kaderin o yıl yaptığı en biçimsiz işti.

XXXI. Bölüm

UTRECHT antlaşmasının pek çok kötü sonucundan biri de amcam *Toby*'yi kuşatmalar konusunda mide fesadına uğratmasıydı; ve iştahı daha sonra yeniden açılmış olsa da, *Calais*, *Mary*'nin kalbinde[1] *Utrecht*'in *Toby* amcamın kalbinde açtığı kadar derin bir yara açmamıştır. Amcam *Toby* hayatının sonuna kadar *Utrecht* adını herhangi bir vesileyle duyduğunda,—ya da *Utrecht Gazette*'ten alınmış bir makale okuduğunda, yüreği ikiye ayrılacakmış gibi derin derin iç geçirmeden edemedi.

Harika bir GİZLİ NİYET AVCISI, dolayısıyla da yanında oturulması tehlikeli bir adamdı babam,—ister gülün ister ağlayın;—ikisini de yapmaktaki gizli amacınızı çok iyi bilirdi, hatta sizin kendinizden de iyi—bu gibi durumlarda, amcam *Toby*'yi sanki amcam *Toby*'nin *boşzaman beygiri*'ni yitirmek dışında üzülmesini gerektiren hiçbir şey yokmuş gibi teselli ederdi.—Üzülme, kardeşim *Toby*, derdi,—Tanrının izniyle bugünlerde bir başka savaş patlar; o zaman da,—savaşan güçler, mümkünü yok, bizi oyunun dışında bırakamazlar.—Şehirleri ele geçirmeden, sevgili *Toby*, diye eklerdi, ülkeleri alabilenin,—hele de şehirleri kuşatmadan onları alabilenin alnını karışlarım ben.

Amcam *Toby* babamın *boşzaman beygiri*'ni böyle arkadan ittirivermesini hiç de hoş karşılamazdı.—Bunun haksızlık olduğunu, babamın ata şaplağı indiriverirken binicisine de vurduğunu, üstelik darbe çok haysiyetsiz bir yere indirildiğinden daha da haksız olduğunu düşünürdü; amcam *Toby* bu gibi anlarda kendini savunmak amacıyla piposunu masaya her zamankinden daha bir hışımla bırakırdı.

İki yıl önce okura, amcam *Toby*'nin belagat sahibi olmadığını söylemiş, ancak aynı sayfada bunun tam tersi bir örnek vermiştim:—Şimdi bu mütalaamı tekrarlıyorum ve aynı biçimde aykırı bir örnek daha aktarıyorum.—Evet, amcam *Toby* belagat sahibi değildi,—uzun nutuklar atmayı beceremezdi,—özentili konuşmalardan nefret ederdi; ama nehrin insanı aştığı, suyun akarına akmadığı öyle anlar vardır ki, amcam *Toby* de zaman zaman, bazı bölümleri *Tertullus*'unkinden[2] aşağı kalmayan konuşmalar

yapardı—konuşmasının geri kalanı ise, bence, *Tertullus*'unkinden çok daha üstün olurdu.

Amcam *Toby*'nin bir akşam babam ve *Yorick* önünde kendini savunmak için yaptığı bu konuşmalardan biri babamı o kadar memnun etti ki, yatmadan önce oturdu, onu yazıya geçirdi.

Büyük bir talih eseri, o konuşmayı babamın kâğıtları arasında buldum; bazı yerlere [ ] şeklinde parantez içinde kendi görüşlerini belirtmiş babam, ve arkasına şöyle yazmış:

Kardeşim TOBY'*nin savaşın sürmesini istemesine ilişkin ilkelerinin ve tutumunun savunusudur.*

Amcam *Toby*'nin bu savunma konuşmasını en az yüz kez okuduğumu rahatça söyleyebilirim; konuşmanın çok güzel bir savunma örneği olduğunu,—ve amcam *Toby*'nin yiğitlik ve doğru ilkelerle donanmış iyi kalpli mizacını açıkça sergilediğini düşündüğüm için, onu aynen bulduğum gibi, (satır aralarına yazılmış olanlar da dahil) kelimesi kelimesine dünyaya sunuyorum.

XXXII. Bölüm

Amcam TOBY'*nin savunma konuşması.*

BENİM gibi mesleği askerlik olan birinin, savaşın sürmesinden yana olduğunu söylediğinde ağabeyim *Shandy,* dünyanın ona iyi gözle bakmayacağını bilmez değilim;—saikleri ve niyetleri ne denli haklı ve doğru olursa olsun,—insanların gözünde kendini temize çıkarma konusunda güç bir konumda olacağım kesin.

Bu yüzden, eğer bir asker ihtiyatlı adamsa, ki cesaretini hiç mi hiç kaybetmeden de böyle olabilir, içinden dilediği şeyi kesinlikle düşmanın önünde dile getirmeyecektir; zira ne söylerse söylesin düşmanı ona inanmayacaktır.—Hatta, gözden düşme korkusuyla, bunu dostuna bile söylemeye çekinecektir:—Ama yüreği dolmuşsa, ve askerliğe duyduğu gizli özlemi bir yolunu bulup tatmin etmek zorundaysa, bu dileğini onun karakterini en ince ayrıntısına kadar bilen, gerçek fikirlerine, eğilimlerine ve onur ilkelerine aşina olan kardeşinin kulağına fısıldayacaktır:

Bütün bu nedenlerle, ağabeyim *Shandy,* kendimi nasıl gördüğümü söylemem yakışık almaz:—Biliyorum, olmam gerekenden, çok daha kötüyüm,—ve belki düşündüğümden de daha kötüyüm: Fakat beni, sevgili ağabeyim *Shandy,* ki benimle aynı memeden emdin,—ve beşikten itibaren hep benimle birlikteydin,—ve çocukluğumuzun ilk saatlerinden bu saate kadar hayatımın hiçbir eylemini senden gizlemedim,—düşüncemi gizlediğim de nadirdir—beni, ağabeyim, yaşımdan, mizacımdan, tutkularımdan ya da anlayış gücümden kaynaklanan bütün kötülüklerimle ve de zaaflarımla artık tanıyor olmalısın.

Öyleyse söyle bana, sevgili ağabeyim *Shandy, Utrecht* barışını lanetlediğim ve savaşın bütün şiddetiyle bir süre daha devam etmemiş olmasına üzüldüğüm zaman ne düşündün,—kardeşinin aşağılık görüşleri olduğunu mu, ya da savaş istemekle daha çok sayıda hemcinsinin katledilmesini, daha çok insanın esir düşmesini ve daha çok ailenin huzur içinde yaşadıkları yerlerden kovulmasını, sırf keyif olsun diye isteyecek kadar kötü olduğunu mu? Bunların hangisini düşündün:—Söyle bana, *Shandy* ağabeyim, bu düşünceni benim yaptığım hangi şeye dayandırdın? [*Su lanet olası kuşatmaları sürdürmen için, sevgili* Toby, *sana borç olarak vermiş olduğum yüz sterlinden başka bir şey düşünemiyorum.*]

Okul çağındayken her davul sesi duyduğumda kalbim o davulla birlikte çarpmışsa—hata bende mi?—Bu arzuyu oraya ben mi perçinledim?—İçimdeki bu çanları ben mi çaldım, yoksa doğa mı?

Warwick Kontu *Guy*[1] ve *Parismus* ve *Parismenus* ve *Valentine* ve *Orson* ve *İngiltere'nin Yedi Savunucusu* okulda bize dağıtıldığında,—hepsini de kendi cep harçlığımla almadım mı? Bu bencillik miydi, ağabeyim *Shandy?* On yıl sekiz ay süren *Truva* kuşatmasını okuduğumuzda,—ki *Namur*'de kullandığımız toplarla o şehir bir haftada alınabilirdi.—*Grekler*'in ve *Truvalılar*'ın ölümüne ben de okuldaki bütün çocuklar kadar üzülmedim mi? Bu yüzden *Helena*'ya[2] orospu dedim diye, sağ elime iki ve sol elime bir olmak üzere üç değnek yemedim mi? *Hector*'a hanginiz benim kadar gözyaşı döktü? Kral *Priam* onun cesedini almak üzere savaş alanına gelip de *Truva*'ya ağlaya ağlaya eli boş döndüğünde,—biliyorsun ağabeyciğim, akşam yemeği yiyememiştim.—

—Bu benim zalim olduğumu mu gösterir? Ya da, ağabeyim *Shandy*, kanımın o savaş alanına doğru akması ve kalbimin savaş için çarpıyor olması,—savaştaki felaketler için de acı çekmeyeceğimin bir kanıtı mıydı?

Ah ağabeyciğim! Bir asker için defne dallarından zafer taçları toplamak bir şeydir,—serviler saçmak başka bir şey.—[*Eskilerin, sevgili* Toby, *serviyi yas törenlerinde kullandıklarını kim söyledi sana?*]

—Bir asker için, *Shandy* ağabeyciğim, kendi hayatını tehlikeye atmak—parça parça edileceğini bildiği halde en öndeki siperlere atılmak işin bir yönüdür:—Kamu adına ve zafer susuzluğuyla, açılan gediğe giren ilk adam olmak,—en ön safta yer alıp davullarla, borularla ve yanı başında uçuşan bayraklarla cesurca yürümek işin öteki yönüdür:—Bunu yapmak, ağabeyim *Shandy*, işin bir yönüdür—savaşın yol açtığı felaketleri düşünmekse başka bir şey;—ülkelerin baştan başa harabeye döndüğünü görmek, bunları gerçekleştirmenin aracı olan askerin kendisinin katlanmak zorunda olduğu (günde altı peniye, o da eğer alabilirse) dayanılmaz angarya ve güçlükler ise işin öteki yönüdür.

Le Fever'in cenaze töreninde söylediğiniz gibi, sevgili *Yorick, sevgi, merhamet ve şefkat için yaratılmış bu yumuşak ve ince varlığın, yani insanın, bu işlere uygun olmadığının* benim için de söylenmesi gerekmiyor mu?—Onun DOĞUŞTAN değilse de ZORUNLULUK sonucu böyle olduğunu neden söylemediniz, sevgili *Yorick?*—Savaş nedir ki? Bizimki gibi, *Yorick, özgürlük* ilkeleriyle, *onur* ilkeleriyle yapılan bir savaş—sessiz ve zararsız insanların, ellerinde kılıçlarla toplanmış, gözünü hırs bürümüş azgınların sınırları aşmalarını engellemesinden başka nedir? Tanrı şahidimdir ki, *Shandy* ağabeyim, bütün bunlardan aldığım zevk,—ve özellikle de bovling sahasındaki kuşatmalarını sırasında duyduğum sonsuz keyif, hem ben, hem de umarım Onbaşı için, yaradılışımızın ulvi amacına bir cevap niteliğindedir.

XXXIII. Bölüm

HIRİSTİYAN okuruma söylemiştim—*Hıristiyan* diyorum—öyle olduğunu umarak—değilse onun adına üzgünüm—kendi-

sinden konuyu kendi başına düşünmesini ve kabahati bütünüyle bu kitaba yüklememesini rica ediyorum,—

Ona dedim ki, Efendim—gerçeği söylemek gerekirse, insan benim yaptığım gibi hikâyeyi garip bir biçimde anlatmaya kalkıştığı zaman, okur olup biteni muhayyilesinde bir arada tutmak için sürekli olarak bir ileri bir geri gitmek zorundadır—kendi payıma, eğer başlangıçta böyle bir hevesle işe girişmemiş olsam, başlamak için o kadar çok sayıda belirsiz ve aynı önemde olay, öyle çok boşluk var ki,—güneşin öğle saatinde verebileceği bütün ışığa rağmen insanların yollarını kaybetmeye eğilimli olduğunu bilerek en karanlık bölümlerden bazılarına astığım yıldızlar da pek bir işe yaramıyor—şimdi de, görüyorsunuz, ben kendim yolumu kaybettim!—

—Ama babamın hatası; nc zaman beynim ikiye ayrılacak gibi olsa,—gözlükleriniz olmadan görebilirsiniz,—babam, bazen alıcısı olmayan bir bez parçasında olduğu gibi, geriye dokumada boylu boyunca ilerleyen düzensiz bir iplik bırakmıştır, bir **'den, (buraya gene bir çift ışık astım)—bir fileden, ya da bir yüksükten kesilmiş, ama görülür ya da hissedilir bir iplik.—

Quanto id diligentius in liberis procreandis cavendum,[1] diyor *Cardan*. Her şey göz önüne alındığında, gördüğünüz gibi başladığım yere geri dönmem imkânsız—

Bölüme yeniden başlıyorum.

XXXIV. Bölüm

AMCAM *Toby*'nin savunma konuşmasından önceki bölümün başında Hıristiyan okura,—şimdi kullanacağımdan farklı bir mecaz kullanmış olsam da—*Utrecht* barışının amcam *Toby* ile onun boşzaman beygiri arasında uyandırdığı çekingenlikle kraliçe ile müttefik güçlerin[1] geri kalanı arasında uyandırdığı çekingenliğin hemen hemen aynısı olduğunu söyledim.

İnsan bazen atından öyle bir kızgınlıkla iner ki, ona "Sırtınızda bir mil daha katetmektense, Efendim, hayatımın sonuna dek yürümeyi yeğlerim" demiş gibi olur. Amcam *Toby*'nin atından böyle indiği söylenemezdi; dilin elverdiği oranda ifade et-

mek gerekirse, atından indiği de pek söylenemezdi—daha ziyade atı onu sırtından atmıştı—ve bunu öyle bir *hınçla* yapmıştı ki, amcam *Toby* iyice bozulmuştu. Bırakalım bu sorunu devletli at binicileri diledikleri gibi halletsinler.—Kısacası, amcam *Toby* ile boşzaman beygiri arasında bir tür mahcubiyet oluşmuştu.—Anlaşmanın imzalanmasını izleyen yaz aylarında, *Mart* ayından *Kasım*'a kadar, anlaşma gereğince *Dunkirk* istihkâmının ve limanının yıkılmasına nezaret etmek üzere yaptığı kısa gezintiler dışında amcam atıyla pek bir araya gelmedi.

Fransızlar o yaz boyunca olayı bir sonuca bağlamayı beceremediler; *Dunkirk* hakemlerinden Mösyö *Tugghe* kraliçeye duygu yüklü bir sürü layiha sundu,—majestelerini yıldırımlarını yalnızca askeri tahkimata yöneltmekle suçladı,—böylelikle mendireği korumuş oluyordu,—o mendirek ki çırılçıplak haliyle acınasıydı;—kraliçenin merhamet duyguları uyandı (ne de olsa kadındı);—bakanları da ona katıldılar; şehrin düşmesine gönülleri razı değildi; her birinin özel bir nedeni vardı: * * * * * *
* * * * * * * * * *_____

* * * * * * * * * * * * * * *

* * * * * * * * * * * * * * *

* * * * *; böylelikle her şey amcam *Toby*'nin aleyhine işlediğinden, Onbaşı'yla birlikte şehri kurup yıkılabilir hale getirmelerinin üzerinden üç ay geçmeden komutanlar, komiserler, delegeler ve arabulucular ona işe koyulması için izin vermediler.—Ölümcül durağanlık dönemi!

Onbaşı yıkımı siperlerde ya da şehrin ana istihkâmlarında bir gedik açarak başlatmak istiyordu.—Hayır,—bu hiçbir işe yaramaz, Onbaşı, dedi amcam *Toby*, zira şehre bu yoldan yaklaşırsak şehirdeki *İngiliz* garnizonunun güvenliğini bir saat için olsun sağlayamayız; çünkü eğer *Fransızlar* ihanet ederlerse,—İzninizle Efendim, dedi Onbaşı, birer şeytan kadar haindir onlar,—Bunu her duyduğumda, *Trim*, dedi amcam *Toby*, içim sıkılır,—kişisel cesarete ihtiyaçları yok; ve siperlerde bir gedik açıldığında, derhal içeri girip mıntıkaya hâkim olabilirler:—Girsinler bakalım, dedi Onbaşı öncü kol küreğini iki eliyle kaldırarak,—girerlerse girsinler, izninizle Efendim, eğer cesaretleri varsa.—Bu gibi durumlarda, Onbaşı, dedi amcam *Toby*, sağ elini bastonunun

ortasına kaydırıp sonra onu işaret parmağı ayrık olmak üzere değnek gibi kaldırarak,—bir komutan düşmanın neye cesaret edip neye edemeyeceğini düşünmez; o her zaman ihtiyatlı davranmak zorundadır. Hem denize hem de karaya doğru dış istihkâmlardan ve özellikle de en uzaktaki *Louis* Kalesi'nden başlayıp önce onu yıkacağız,—şehre doğru geri çekilirken, hem sağımızdakileri hem de solumuzdakileri birer birer yıkacağız;—sonra mendireği de yıkıp limanı dolduracağız,—ardından kaleye girip onu havaya uçuracağız; ve bunu yaptıktan sonra, Onbaşı, *İngiltere*'ye doğru yola çıkacağız. Biz zaten oradayız, dedi Onbaşı, nerede olduklarını hatırlayarak.—Çok doğru, dedi amcam *Toby*—kiliseye bakarak.

XXXV. Bölüm

AMCAM *Toby* ile *Trim* arasında *Dunkirk*'in yıkılması üzerine yapılan bir ya da iki düşsel, keyifli görüşme,—amcam için elinin altından kaymakta olan keyiflerin anısını geri getirir gibi oldu: —Hâlâ—hâlâ her şey çok yavaş ilerliyordu—büyü zihni zayıf düşürmüştü—SÜKÛNET, arkasındaki SESSİZLİK'le birlikte ıssız odaya girdi ve ikisi tülden pelerinleriyle amcam *Toby*'yi örttüler;—ALDIRMAZLIK, kaygısız hali ve boş gözleriyle sessizce onun yanındaki koltuğa oturdu.—Artık—ne bu yıl için *Amberg*'i, *Rhinberg*'i, *Limbourg*'u, *Huy*'u ya da *Bonn*'u,—ne de ertesi yıl için *Landen*'i, *Trerebach*'ı, *Drusen*'i, ya da *Dendermond*'u düşleyebilirdi;—kan beynine sıçrıyordu:—Artık ne sıçanyolları, ne dinamitler, ne perdeler, ne tabyalar, ne de *palisado*'lar insanın huzurunu kaçıran bu düşmanla baş edebilirdi. Artık amcam *Toby* akşam yemeğinde yumurtasını yerken *Fransız* hatlarını geçip *Fransa*'nın ortasına varamayacaktı,—*Oyes'i* aşıp *Picardie*'yi bırakıp *Paris* kapılarına dayanamayacak, aklında zafer düşüncelerinden başka bir şey olmadan uykuya dalamayacaktı:—Artık rüyasında krallık bayrağını *Bastile* Kulesi'ne çektiğini görüp o bayrak başının üzerinde dalgalanırken uyanamayacaktı.

Uykularını yavaş yavaş daha yumuşak görüntüler, daha tatlı titreşimler ele geçirdi;—savaş borusu elinden düştü,—bütün çal-

gıların en tatlısı ve en zoru olan lavtayı aldı eline!—bakalım onu nasıl çalacaksın, ey sevgili *Toby* amcam?

XXXVI. Bölüm

ŞİMDİ, daha önce düşüncesizce konuşma alışkanlığımdan ötürü bir ya da iki kez, yazmaya fırsat bulduğum zaman amcam *Toby*'nin dul bayan *Wadman*'la yaşadığı aşk maceralarının anılarının, aşkın ve sevişmenin, hem temel hem de pratik yönleri açısından dünyaya sunulmuş en eksiksiz sistemlerden biri olacağını söylemiş bulunduğum için—işe *aşkın ne olduğunun* tarifiyle başlayacağımı düşünmeniz gerekmiyor herhalde. *Plotinus*'un[1] dediği gibi, yarı ilahi yarı şeytani gibi bir şeyle—

—Ya da daha eleştirel bir denklem kurup aşkın bütününü on kabul ederek—*Ficinus*'la[2] birlikte, "*Kaç parçasının—bir,—kaç parçasının geri kalan*" olduğunu tespit etmeniz;—ya da *Plato*'nun —hangi kendini beğenmişlik gerekçesiyle öne sürdüğünü söylemek bana düşmez,—dediği gibi *tümü Şeytandır* mı bilemem:—Ama *Plato* hakkındaki fikrimi soracak olursanız, bu örnekte Doktor *Baynyard*'la[3] aynı mizaç ve düşünce tarzına sahip gibi görünüyor—çünkü Doktor *Baynyard*, sivilcelere düşman olduğundan ve yarım düzine sivilcenin bir insanı mezara götüreceğine kesinlikle inandığından,—Şeytan'ın dünyada zıplayıp duran bir büyük *Cantharidis*'ten[4] başka bir şey olmadığı sonucuna varır.—

Kendi kendilerine bu tür korkunç tartışmalara kapılma hürriyetini tanıyanlara, *Nazianzen*'in *Philagrius*'a[5] haykırdığı (*yani polemik gereği*) şu sözlerden başka söyleyeceğim yok—

"Ἐυγε!" *Gerçekten hoş bir muhakeme, Efendim!*—"ὅτι φιλοσοφεῖς ἐν Πάθεσι."—*ruh haliniz ve tutkularınız ne olursa olsun, düşünürken her zaman hakikatın peşi sıra gidiyor olmanız ne asil bir davranış!*

Aynı nedenle, durup aşkın bir hastalık olup olmadığını,—ya da *Rhasis*[6] ve *Dioscorides*[7] gibi aşkın beyinde mi karaciğerde mi cereyan ettiğini araştıracağım sanılmasın;—çünkü bu beni hastalara uygulanan birbirinin tam zıddı iki tedavi yöntemini incelemeye götürür—bunlardan biri tedaviye her zaman soğutucu bir

kenevir otu tenkıyesi ve ezilmiş salatalıkla başlayan *Aætius*[8] yöntemidir,—*Aætius* tedaviye nilüfer çiçeği ve semizotu suyu ile devam eder ve bir tutam da *Hanea*[9] adlı ottan ilave eder—bazen de kendi topaz yüzüğünü ekler.[10]

—Diğeri ise (eseri *de Amore*'nin 15. bölümünde) hastaların *"ad putorem usque"*—kötü kokmaya başlayasıya—kırbaçlanmalarını öneren *Gordonius*'un[11] yöntemidir.

Bunlar, amcam *Toby*'nin aşk maceralarının seyri sırasında, bu türden büyük bir bilgi dağarcığına sahip olan babamı meşgul edecek başlıca tezlerdi: Babam kendi aşk teorilerini (yeri gelmişken söyleyeyim, babam bunlarla amcam *Toby*'nin zihnini neredeyse aşkların kendileri kadar altüst etmekteydi)—tek bir kez pratiğe geçirdi; o da amcam *Toby*'ye yeni bir pantolon diktiği sırada terzisini astarlık kumaş yerine kâfurulanmış kefenbezi kullanmaya ikna etti ve böylece de amcam *Toby* üzerinde (onu rezil etmeden) *Gordonius* etkisi uyandırmayı başardı.

Bunun ne gibi değişikliklere yol açtığını yeri geldiğinde okuyacaksınız: Bu hikâyeye eklenmesi gereken tek şey şudur,—Amcam *Toby*'nin üzerinde nasıl bir etki yapmış olursa olsun,—ev üzerindeki etkisi berbattı;—ve eğer amcam *Toby* öfkesini tutamasaydı, babam üzerindeki etkisi de çok kötü olabilirdi.

XXXVII. Bölüm

SIRASI gelince kendiliğinden ortaya çıkacak.—Ben şahsen, aşkın ne olduğunun bir tanımıyla başlamak zorunda olmadığımı düşünüyorum; dünyanın geri kalanıyla ortaklaşa sahip olduğum şeyler dışında bu konuda başka hiçbir fikir sahibi olmaksızın, sözcüğün kendisinin yardımıyla hikâyeme anlaşılır bir şekilde devam edebildiğim sürece, zamanı gelmeden bu yoldan niçin ayrılayım?—Daha ileri gidemediğimde,—ve kendimi bu gizemli labirentte dört bir yandan kuşatılmış bulduğumda,—kendi görüşüm elbette ki işe karışacak,—ve bana çıkış yolunu gösterecektir.

Şimdilik, okura amcam *Toby*'nin *âşık olduğunu* söylemenin yeterli olduğunu umuyorum:

—Gerçi bu ifadeden pek hoşlanmıyorum: Zira birinin aşka *düştüğünü—derin* bir aşka düştüğünü,—ya da gırtlağına kadar aşka *battığını*,—ya da *tepeden tırnağa aşka gömüldüğünü* söylemekte öyle bir çağrışım var ki, aşkın insanın *altında* bir şey olduğunu düşündürüyor:—Bu da, bütün kutsal kişiliğine rağmen—lanetli ve sapkın biri olarak gördüğüm *Plato*'nun görüşüne geri götürüyor bizi;—bu konu da bu kadar.

Dolayısıyla, şu aşk denen her ne ise,—amcam *Toby*'ye musallat oldu.

—Ve muhtemelen, nazik okur, böyle bir baştan çıkarmayla—sen de âşık olurdun: Zira bu dünyada dul bayan *Wadman*'dan daha şehevi bir şeyi ne şehvet gözüyle görmüş, ne de bu kadar arzulamışsındır.

XXXVIII. Bölüm

BUNU kavrayabilmek için—kalem ve mürekkep isteyin, getirsinler—kâğıdınız burada, hazır.—Oturun, Efendim, ve onu dilediğinizce resmedin—mümkünse metresinize benzesin—vicdanınız el verdiği kadar karınıza benzemesin—benim için ikisi de bir—keyfinize bakın.

—Doğada bu kadar tatlı—bu kadar harikulade başka bir şey var mıdır!

O halde, Efendim, amcam *Toby* ona nasıl direnebilirdi?

Üç kere mutlu kitap! senin içinde KÖTÜ NİYET'in karartamayacağı ve CEHALET'in yanlış yöne çekemeyeceği en azından bir sayfa olacak.

XXXIX. Bölüm

BAYAN *Bridget* amcam *Toby*'nin hanımına âşık olduğunu bunun gerçekleşmesinden on beş gün önce özel ulakla *Susannah*'ya bildirdi,—*Susannah* da hemen ertesi gün durumu anneme aktardı,—bu da bana amcam *Toby*'nin aşk macerasını anlatmaya, vuku buluşundan iki hafta önce başlama fırsatı verdi.

Sizi çok şaşırtacak bir haberim var, Bay *Shandy*, dedi annem.—

O anda babam ikinci adalet yataklarından birini gerçekleştirmekte ve evlilik hayatının güçlüklerini düşünmekteydi ki annem sessizliği bozdu.—

"—Kardeşim *Toby*, dedi annem, Bayan *Wadman*'la evleniyor."

—Demek bundan sonraki hayatı boyunca, dedi babam, yatağında *çaprazlama* yatamayacak.

Annemin anlamadığı bir şeyin anlamını asla sormaması babam için ezeli bir üzüntü kaynağıydı.

—Bir bilim kadını olmayabilir, derdi babam, bu onun talihsizliği—ama gene de soru sorabilirdi.—

Annem hiçbir zaman soru sormadı.—Kısacası, sonunda şu dünya *dönüyor* mu yoksa *duruyor* mu, cevabını bilemeden göçüp gitti.—Babam bunu ona ısrarla binlerce kez anlattı, ama o hep unuttu.

Bu yüzden, ikisi arasındaki konuşmalar bir önerme,–bir cevap ve bir onaylamadan öteye nadiren geçerdi; bundan sonra genellikle (pantolon olayında olduğu gibi) araya birkaç dakikalık sessizlik girer, sonra konuşma yeniden başlardı.

Eğer evlenirse, bu bizim için çok kötü olur,—dedi annem.

Hiç de değil, dedi babam,—elindekini avcundakini ha böyle harcamış, ha başka türlü, fark etmez.

—Elbette, dedi annem; ve böylece size sözünü ettiğim önerme,–cevap,–onaylama tamamlanmış oldu.

Hem onun için eğlenceli olur,—dedi babam.

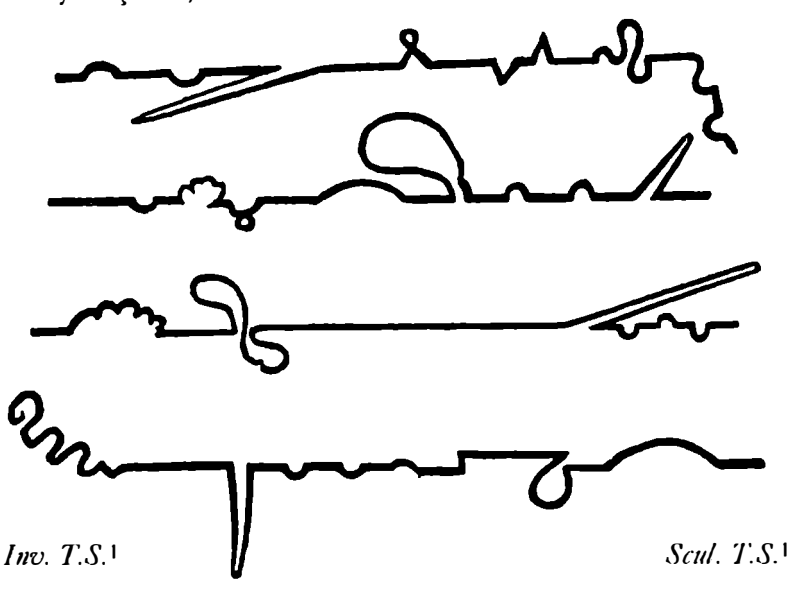
Hele ki çocukları da olursa, diye cevap verdi annem, gerçekten eğlenceli olur.—

—Tanrım bana sabır ver,—dedi babam kendi kendine— *

* * * * * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * *

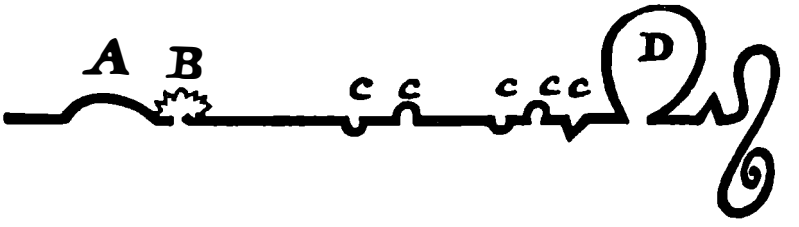
XL. Bölüm

ŞİMDİ eserimin içine iyice girmeye başlıyorum; birkaç soğuk sebze rejiminin de yardımıyla, amcam *Toby*'nin hikâyesini ve benimkini oldukça düz bir çizgi halinde sürdürebileceğimden kuşkum yok. Şimdi,

Inv. T.S.[1] *Scul. T.S.*[1]

Bunlar birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü kitaplarımda izlediğim çizgiler.—Beşinci kitapta çok iyiydim,—orada tasvir ettiğim çizgi ise şöyleydi:

Bundan anlaşılıyor ki, *Navarre*'a yaptığım geziyi gösteren A işaretli eğri,—ve Lady *Baussiere* ve uşağı ile orada yaptığım kısa gezintiyi gösteren çentikli B eğrisi dışında,—*John de la Casse*'ın şeytanları beni D işaretli yuvarlağa götürünceye kadar konudan en küçük bir sapma yapmamışım.—Zira *c c c c c*'ler parantezlerden ve büyük devlet yöneticilerinin hayatlarındaki *iniş çıkış*'lardan başka bir şey değiller; ve insanların yaptıklarıyla,—ya da, A, B, D harflerindeki kendi sapmalarımla karşılaştırıldıklarında çok önemsiz kalıyorlar.

Bu son kitapta daha da iyi bir iş çıkardım—zira *Le Fever* olayının sonundan amcam *Toby*'nin seferlerinin başına kadar,—neredeyse hiçbir yerde yolumun bir yarda bile dışına çıkmadım.

Eğer böyle devam edersem—tabii *Benevento* hazretlerinin şeytanlarının izin verdiği oranda—sonunda şu mükemmeliyete bile erişebilirim:

---

bu çizgiyi (bu amaçla ödünç aldığım) bir kaligrafi cetveliyle, sağa sola hiç sapmadan, elimden geldiğince düz çizdim.

Bu *doğru çizgi*,—Hıristiyanların yürümesi gereken yoldur! der azizler—

—Ahlaki dürüstlüğün simgesi! der *Cicero*—

—*En iyi çizgi!* der lahana yetiştirenler—en kısa çizgidir, o, der *Archimedes*,[2] verili iki nokta arasında çizilebilecek olandır.

Keşke siz hanımefendiler de şu doğum günü kıyafetleriniz içinde[3] bu meseleye biraz kafa yorsanız!

—Ne yolculuk ama!

Düz çizgiler üzerine olan bölümümü yazmadan önce, lütfen bana söyler misiniz—ama kızmadan—kim söyledi onlara—ya da nasıl oldu da sizin o akıllı ve bilgili adamlarınız—nasıl bir hata bu—ta başından beri bu çizgiyi YERÇEKİMİ çizgisiyle karıştırdılar?

ALTINCI KİTABIN SONU.

VI. KİTAP'IN NOTLARI

II. BÖLÜM

1 *on kategori*: Adlandırılması mümkün her şeyi kapsadığı iddia edilen. Aristoteles'in on kategorisi: töz ya da varlık; nicelik; nitelik; ilişki; yer; zaman; durum; sahip olma ya da iyelik; etki; edilgi.

2 *Vincent Quirino*: Vicenzo Quirino (1479-yak. 1514); henüz çocukken Roma'da kendisini dinleyen filozofların tatmin edici buldukları 4.500 tez ortaya atıp savunduğu söylenir.

3 *Kardinal Bembo*: Pietro Bembo (1470-1547), Venedikli din adamı ve hümanist. *De Virgilii Culice* adlı eserinde Quirino'ya atıfta bulunur ama Sterne'in yararlandığı kaynak Baillet'nin *Des enfans devenus celebres*'idir.

4 *Alphonsus Tostatus*: Alfonso Tostado (1400-1455); doktorasını Salamanca'da yirmi iki yaşında alan İspanyol teolog. O yaşta çeşitli diller, felsefe, medeni hukuk ve kilise hukuku, coğrafya ve tarih alanlarında derin bilgisi vardı.

5 *Piereskius*: Bkz. II. Kitap, XIV. Bölüm, Not 4. Daha çocukken vaktinden önce gelişmiş ilgiler gösteriyordu ve Baillet'ye göre yedi yaşındayken beş yaşındaki erkek kardeşine öğretmenlik ediyordu.

6 *Grotius, ...Ferdinand de Cordoué*: *Grotius*: Hugo Grotius ya da Huigh de Groot (1538-1645). Hollandalı devlet adamı, bilgin ve önemli hukukçu. Sekiz yaşında Latince şiir yazmaya başladı, on birinde Leyden Üniversitesi'ne girdi, üç yıl içinde felsefe, astronomi, matematik , ilahiyat ve hukukta uzmanlaştı, on altı yaşında Martianus Capella'yı (bkz. bu bölümde Not 9) yayına hazırladı. *Scioppius*: (Bkz. I. Kitap, XIX. Bölüm, Not 14) Daha çocukluğunda bilgindi, on altı yaşında ise saygı duyulan bir yazardı. *Heinsius*: Daniel Heinsius (yak. 1580-1655). Felemenk Latin şairi. Dokuz yaşında yazmaya başladı, ilk bilimsel eserini ise yirmi yaşına varmadan yazdı. *Politian* (Bkz. V. Kitap, XXXI. Bölüm, Not 1): On iki yaşında Latin ve Yunan şiiri ustasıydı, on dördünde şair olarak ünlenmişti. *Pascal*: Blaise Pascal (1623-1662). Matematikçi ve filozof. On ikisinde Euklides'in *Öğeler*'inde ustalaşmıştı, on altı yaşında ise konik kesitler üzerine, Descartes'ı hayran bırakan bir inceleme yazdı. *Scaliger*: Joseph Justus Scaliger (1540-1609). Daha çocukken usta bir Latinceciydi, on altı yaşında bir trajedi yazdı, on dokuz yaşında ise Home-

ros'u okuyarak üç ay içinde Yunanca öğrendi. *Ferdinand de Cordouvé*: Cordobalı *Ferdinand* (Fernando, 15. yüzyılda tanındı). İspanyol bilgin. Beş yaşında okuma yazmayı ve gitar çalmayı öğrendi, on yaşında Latince ve Retorik ustasıydı, ayrıca Cicero'dan dört ya da beş sayfayı bir okuyuşta ezberleyebiliyordu.

7 *tözel biçimlerini terk edip*: Burada "metafizik üzerine çalışmalarını terk edip" anlamında. Tözel biçimler, maddenin, bütün biçimlerden bağımsız, bizatihi töz olan biçimleridir.

8 *Servius*: Marius Servius Honoratus (İ.S. 4. yy.). Vergilius üzerine, kendisi de çok yorumlanan bir yorum yazmıştır.

9 *Martianus Capella*: *De Nuptiis Mercurii et Philologiae* (410-439 arası) adlı, Ortaçağda pek çok yoruma konu olan, didaktik bir incelemenin yazarı.

10 *Lipsius*: Joest Lips (1547-1606). Bilgin, ahlak ve siyaset kuramcısı. İlk eserini yirmi iki yaşında yayımladı, yirmi beş yaşında Jena'da kürsü sahibi oldu.

V. BÖLÜM

1 *Marcus Antoninus*: İmparator Marcus Aurelius Antoninus (İ.S. 121-180), Lucius Aurelius Commodus'un (İ.S. 161-192) babasıdır; Oğul Antoninus 177'den itibaren babasıyla birlikte, 180'den sonra tek başına Roma İmparatorluğu'nu yönetmiştir; kamu önünde hem konsül hem de gladyatör olarak çıkma isteğine şiddetle karşı çıkan danışmanları tarafından boğdurtulmuştur.

2 *Nazianzum'lu Gregory*: Nazianzus'lu Aziz Gregory (İ.S. 329-389). Dönme Julianus (İ.S. 332-361) diye bilinen Flavius Claudius Julianus aleyhine, Julianus imparator olur olmaz Hıristiyanlıktan döndüğünü açıklamasına rağmen, imparatorun Hıristiyanların klasik öğreti dersleri vermelerini yasaklaması üzerine, iki tahkirname yayımlamıştır.

3 *Aziz Ambrose*: (İ.S. yak. 340-397) Milano piskoposu ve kilise doktorlarından.

4 *Democritus*: Abdera'lı Demokritos (İ.Ö. 460/57-yak. 356). Geç Antikite'de "gülen feylesof" olarak bilinir; Robert Burton "Oğul Demokritos'tan Okur'a" adlı bölümünde, Demokritos'un gördüğü her türlü garip nesne karşısında "yürekten kahkahalar attığını" söyler.

VI. BÖLÜM

1 *Dendermond*: Flanders'da bir şehir olan Dendermond 1706'da Marlborough tarafından fethedilmiştir.

VII. BÖLÜM

1 *ölüm böceği*: Tıkırtısı halk arasında ölüm belirtisi sayılan küçük bir böcek.

2 *Breda*: Brabant'ta bir şehir.

VIII. BÖLÜM

1 *doğa yasası / pozitif yasa*: Birincisi insanda doğuştan var olan ahlaki duygular-

dan kaynaklanan yasa, ikincisiyse, resmi, geçerli, genel yasa anlamına kullanılmaktadır.

XI. BÖLÜM

1 *WATERLAND'vari*: Daniel Waterland (1683-1740). Ahlakçı, teolog, *Advice to a Young Student* (1706; Genç Öğrenciye Nasihatlar) yazarı; Sterne'in kendi vaazlarında Waterland'den etkilendiği bilinir.
2 *N.B.*: *Nota bene*: (Şuraya) dikkat edin.
3 *Paidagunes*: Pedagog.
4 *Moderato*: Hep aynı ortalama hızda.
5 *Altieri'nin İtalyanca sözlüğü*: Ferdinando Altieri'nin *Dizionairo italiano ed inglese* (1726-1727) adlı sözlüğünün yeniden gözden geçirilmiş baskısı 1750'de yapılmıştır.
6 *lentamente*: Yavaşça. *Moderato* ve aşağıdakiler gibi bir müzik terimidir.
7 *tenutè*: *Tenuto*, uzatılarak.
8 *grave*: Pesten.
9 *adagio*: Ağırca.
10 *a l'octava alta*: Bir üst oktavdan.
11 *Con strepito*: Gürültülü.
12 *Sciciliana*: Özellikle on sekizinci yüzyılda popüler olan, yavaş ritimli ve sallanarak yapılan dans türü *siciliano* tarzında.
13 *Alla capella*: Sözlük anlamı "kilise tarzında"dır; ancak müzikal bir terim olarak üç farklı anlam taşır.
14 *Con l'arco*: Yay ile.
15 *Senza l'arco*: Yay kullanılmadan.
16 *eski bir derleme dergisinin*: Sterne, roman yazarı ve hekim Tobias Smollett'in (1721-1771) yayma hazırladığı *Critical Review* adlı dergiye laf atıyor. Dergi, Sterne'in kitabına karşı her ne kadar düşmanca bir tavır almamışsa da, *Tristram Shandy*'nin III. ve IV. kitapları üzerine şöyle bir eleştiri yayınlanmıştır: "Bütün bu gösteri boyunca huysuz bir tavır, kendini beğenmiş bir eda, yapmacıklı bir bilgiçlik, dahası bazı kaba ifadeler, hazmedilmemiş fikirler ve edep eksikliği açıkça sergilenmektedir."
17 *ritratto*: Portre.
18 *Mynheer Vander Blonederdondergewdenstronke*: Anlamsız olduğu kesin olan bu sözle 18. yüzyıl İngiltere'sinde Hollanda'yı tanımlamak için kullanılan "durgunluk" ya da "kasvet" kavramlarına gönderme yapılmaktadır. Ayrıca bkz. s. 623.

XII. BÖLÜM

1 *Eugene*: Savoy Prensi Eugène (1663-1736), Avusturya Kraliyet Ordusu'nun Fransız asıllı generallerinden. İspanyol Halefan Savaşları'na katılmıştır, zamanının en önde gelen askeri strateji uzmanı olduğu kabul edilir.

XIII. BÖLÜM

1 *Belgrad*: Belgrad, Savoy Prensi Eugène'in en önemli zaferini gerçekleştirdiği şehirdir. Prens 1717'de kendisininkinden dört kat büyük bir Türk ordusu tarafından kuşatılmış olmasına rağmen şehri ele geçirmeyi başarmıştır.

XVI. BÖLÜM

1 *adalet yatakları*: *Lits de justice*'in sözlük anlamı Devrim-öncesinde Fransa krallarının, özellikle de XV. Louis'nin (1710-1774), parlamentoyu atlayarak kendi başlarına kanunlar koymak üzere topladıkları meclislerdir. Bu ad, söz konusu meclisler esnasında kralın üzerine uzandığı minderlerden kaynaklanır.

XVII. BÖLÜM

1 *Cluverius*: Philipp Clüver ya da Cluwer (1580-1622). Tarihsel coğrafyanın kurucusu; pek çok yapıtından biri de *Philippi Cluverice Germanice antiquæ libri tres*'tir (1616).

XIX. BÖLÜM

1 *Albertus Rubenius*: Albert Rubens (1614-1657). Ressam Rubens'in oğlu, arkeoloji uzmanı. *De re vestiaria veterum, praecipue de lato clavo* (1665; Antikite Giysileri, Özellikle Latus Clavus Üzerine) adlı kitabın yazarı. Sterne bu bölümde kullandığı bilgiler için bu kitaptan yararlanmıştır.

2 *Chlamys*: Klamys. Özellikle askerlerin giydikleri pelerin benzeri yün üstlük. *Ephod*: Efod. Kolsuz bir Musevi ruhban sınıfı giysisi. *Syhthesis*: Sentez. Hafif bir üstlük ya da sabahlık. *Pœnula*: Penula. Yolculuklarda kullanılan pelerin. *Lacema*: Lakema. Doğrusu *lacerna*'dır, yolculuklarda *toga* üzerine giyilir. *Cucullus*: Kukuleta. *Paludamentum*: Askeri pelerin. *Prætexta*: Preteksta. Romalı valilerin ve Roma vatandaşı özgür (köle olmayan) erkek çocuklarının ergenlik çağına eriştiklerinde *toga virilis* dolayısıyla dek giydikleri uçları mor toga. *Trabea*: Kızıl çizgileri ve mor dikişleri olan, kralların, şövalyelerin ve kâhinlerin giydikleri beyaz giysi.

3 *Suetonius*: Gaius Suetonius Tranquillus (yak. 69-121/2 sonrası). Romalı biyografi yazarı; en tanınmış eseri *Sezarların Hayatları*'dır, ayrıca giysilerin doğru adları üzerine yazdığı, halen kayıp bir yapıtı olduğu bilinir.

4 *Juvenal*: Demicus Iunius Iuvenalis, ya da Juvenal (50/65-127 sonrası). Romalı satirist. *Satires* (VXVI. 13) adlı yapıtında kabaralı asker ayakkabılarından söz eder.

5 *calceus incisus*: Ağ biçiminde kesilmiş, ayağı kısmen açıkta bırakan bir tür ayakkabı; *calceus rostratus*: Kancalı kopçası olan ayakkabı.

6 *Latus Clavus*: Romalı senatörlerin giydikleri *toga*'ların üzerindeki geniş mor kuşak.

7 *Egnatius*: Giambattista Cipelli (yak. 1473-1553), Venedikli hümanist; *Sigonius*: Carlo Sigonio (yak. 1520-84), Modene'li tarihçi; *Bossius Ticinensis*: Matteo Bosso (yaklaşık 1427-1502), Verona'lı hümanist; *Bayfius*: Baif'li

Lazare (1485-1547), zamanının en önde gelen Fransız klasik öğreti uzmanı ve *De re vestiaria* (Giysiler Üzerine) adlı yapıtın yazarı: *Budaeus*, bkz. V. Kitap, III. Bölüm, Not 9; *Salmasius*, Saumaise'li Claude (1588-1653), Fransız klasik öğreti uzmanı; *Lipsius*: bkz. bu kitapta II. Bölüm, Not 10; *Lazius*:Wolfgang Lazius (1514-1565), Viyana asıllı fizikçi ve antika koleksiyoncusu; *Isaac Causabon*, Isaac Casaubon (1559-1614), Fransız asıllı, İngiliz vatandaşlığına geçmiş klasik öğreti uzmanı; *Scaliger*, bkz. bu kitapta II. Bölüm, Not 6.

8 *tibula*: Sterne burada toka, kopça anlamına gelen *fibula* sözcüğünü yanlış yazmaktadır.

XX. BÖLÜM

1 *Poco-curante*: Aldırmaz, kayıtsız kişiler.

XXI. BÖLÜM

1 *Marlborough Dükü*: John Churchill, Marlborough Dükü (1650-1722), İngiltere'nin en önde gelen askeri önderlerinden. 1688-1691 yılları arasında İrlanda'da ve Flanders'da çarpışmıştır; İspanyol Hanedan Savaşları'nda (1701-1711) İngiliz ordularına kumanda ederken Kraliçe Anne tarafından görevden alınmıştır.

2 *toise*: Bkz. II. Kitap, I. Bölüm, Not 11.

XXII. BÖLÜM

1 *Gazette*: *The London Gazette*, hükümet tarafından yayımlanmakta ve devlet memuriyetleri ile askeri görevlere tayin edilenlerin adlarının yanı sıra askeri harekât konusunda bilgi vermekteydi.

2 *Liege ve Ruremond*: Her iki kuşatma da 1702'de cereyan etmiştir.

3 *orgues*: Demir kuşaklarla takviye edilmiş uzun kalın keresteler. Bunlar kale kapılarının üzerilerine kalın halatlarla tek tek asılır ve ani bir saldırı sırasında yere düşürülerek giriş engellenirdi.

XXIII. BÖLÜM

1 *Amberg Limbourg*: Bütün bu zaferler 1702 yılında gerçekleşmiştir.

2 *Proteus*: Çeşitli biçimlerde görünme gücüne sahip ikincil bir deniz tanrısı.

3 *Landen Dendermond*: 1704-1706 yılları arasında başarılı savaşlar verilen çeşitli yerler.

4 *succedaneum*: Bedel ya da halef.

5 *desiderata*: (Tekili: *desideratum*) Gerekli olan şeyler.

XXIV. BÖLÜM

1 *Montero-şapkası*: Tepesi yuvarlak, kulakları kapayan uzantıları olan bir tür İspanyol avcı şapkası.

2 *sözcükten de belli olduğu gibi—atlı*: *Montero*, İspanyolca "atlı; binici" demektir.

3 *ramallie peruka*: Adını Marlborough Dükü'nün 1706'da kazandığı zaferden alan, arkasında iki ucu fiyonkla bağlı uzun bir örgüsü olan peruka.

XXIX. BÖLÜM

1 *karaciğer*: Eskilerin inancına göre aşkın ve derin tutkuların yatağı karaciğerdir.

XXX. BÖLÜM

1 *Keşke çalışma odamın anahtarını beş dakikalığına su kuyusundan çıkarıp* Bkz. s. 349.

2 *Aldrovandus*: Tristram kadınlardan nefret edenlerin gerçek adlarını anımsayamadığı için, coğrafi konumlarından yola çıkarak güvenilmesi oldukça güç bir liste sunmaktadır. Ancak İsveç Kralı XII. Charles'ı ve Königsmark Kontesi Maria Aurora'yı kesinlikle saptamak mümkündür; çünkü Königsmark Kontesi, güzelliğiyle ün salmış olup, metresi olduğu Polonya Kralı ve Saksonya Elektörü tarafından başarısızlıkla sonuçlanan bir diplomatik görevle XII. Charles'a gönderilmiştir.

3 *Utrecht Barış Antlaşması*: 1713 ve 1714'te İspanyol Halefdan Savaşları'na bir son vermek amacıyla yapılan bu bir dizi antlaşma, İngiltere'de ateşli tartışmalara yol açmıştır.

XXXI. BÖLÜM

1 *Calais, Mary'nin kalbinde* Holinshed, *Vakayinameler*'inde İngiltere Kraliçesi Anne'in, hükümranlığı sırasında yitirilen Calais –İngiltere'nin Fransa'daki son toprakları– konusunda, "Ölüp de bedenim yorulduğunda, kalbimde Calais'nin yattığını göreceksiniz" dediğini kaydeder.

2 *Tertullus*: Quintus Septimus Florens Tertullianus'un (İngilizcede Tertulian, yak. 160-240) yanlış yazımı olmalı. Tertullianus, Romalı bir yüzbaşının oğlu olup ilk Hıristiyanların savunucuları arasındaki en ünlü retorikçilerdendir.

XXXII. BÖLÜM

1 *Warwick Kontu Guy*: *Warwick'li Guy* on dördüncü yüzyılın popüler manzum romanslarındandı; Valentine ve Orson İngilizcede 1550'de yayımlanan bir Erken Fransız romansının karakterleridir; *Parismus*, *Parismenus* ve *İngiltere'nin Yedi Savunucusu* için bkz. I. Kitap, XX. Bölüm, Not 2 ve 3.

2 *Helena*: Troyalı Helena. Isparta Kralı Menelaos'un karısı. Troya Kralı Priamos'un oğlu Paris tarafından baştan çıkarılmış, bu olay Troya Savaşı'na yol açmıştır.

XXXIII. BÖLÜM

1 *Quanto cavendum*: Çevirisi "Çocuk yaparken daha ne kadar dikkatli davranmalıyız?" Cardan için bkz. V. Kitap, III. Bölüm, Not 8.

XXXIV. BÖLÜM

1 *müttefik güçler*: Yani Hollanda, Prusya, Savoy ve Portekiz'in birleşmiş vilayetleri.

XXXVI. BÖLÜM

1 *Plotinus*: Plotinos (İ.S. 205-269/70). Yunanlı, neo-Platoncu, Aristoteles'le Aqina'lı Tommaso dönemleri arasında yaşamış belki de en önemli Batılı düşünür. Burada *Enneads*'ın yazarı olarak anılmaktadır. Sterne bu alıntıyı dolaylı olarak Burton'un *Anatomi*'sinden (3.I.I.2) almaktadır.

2 *Ficinus*: Marsilio Ficino (1433-1499). Felsefeci, teolog, Platon ve Plotinos yorumcusu. Alıntı burada da Burton'un *Anatomy of Melancholy*'sindendir. (3.I.I.2).

3 *Doktor Baynyard*: Edward Baynard (1641-1719'dan sonra). Doktor ve şair. Sterne onun "İngiltere'de Soğuk Banyolarla Yapılan Başlıca Tedavilerin bir İzahı'nı içeren" ve Sir John Floyer'in *The ancient Ψυχρολουσία revived* (1702; Eski Psykhrolousia'ya Yeni Bir Ziyaret) adlı yapıtının ekinde yer alan mektubunu kastetmektedir.

4 *Cantharidis*: Cantharides. Afrodizyak olarak kullanılan ve deri üzerinde sivilceler oluşturan İspanyol sineğinin eczacılıkta kullanılan adı.

5 *Philagrius*: Aziz Gregory Nazianzen'in (bkz. bu kitapta V. Bölüm, Not 2) mektup arkadaşı; Gregory'nin *Epistola*'sından (32) yapılan Yunanca alıntının çevirisi şöyledir: "Çok güzel! Talihsizlikleriniz üzerine tefekkür etmektesiniz!" Ve bu alaycı bir tavırla söylenmemiştir.

6 *Rhasis*: *Rhazes* ya da Ebubekr er-Razi (İ.S. yak. 865-923/32). İranlı simyacı, doktor ve İslam felsefecisi.

7 *Dioscorides*: Dioskorides Pedanius (İ.S. yak. 40-yak. 90), Yunanlı doktor ve eczacı, on altıncı yüzyıl boyunca en kabul görmüş eczacılık eseri olan *De Materia Medica*'nın yazarı.

8 *Aætius*: Actius (tanınışı İ.S. 6. yy). Yunanlı tıp yazarı.

9 *Hanea*: Sterne, Burton'un *Anatomy of Melancholy*'sinde (3.2.6.1) sözünü ettiği, bu ota ilişkin bilgilerden yararlanmaktadır. Burton bu otun Atinalı kadınlar tarafından kullanıldığından ve "aşk ateşini söndürüp, onları çılgın tutkuların ıstırabından kurtardığından" söz eder.

10 *topaz yüzük*: Topaz eski çağlarda toz haline getirilerek eczacılıkta kullanılırdı.

11 *Gordonius*: Bernard Gordon (tanınışı 1285-1305 ya da 1318). Tanınmış Fransız hekim. Burton, Sterne'in ondan alıntıladığı görüşün Latince ve İngilizce versiyonlarını verir.

XL. BÖLÜM

1 *Inv. T.S. ... Scul. T.S.*: Sterne'in, "Invenit Tristram Shandy" (Bunu Tristram Shandy tasarladı) ve "Sculpsit Tristram Shandy" (Bunu Tristram Shandy oydu) ibareleri için kullandığı kısaltmalar.

2 *Archimedes*: Arkhimedes'in *Küre ve Silindir Üzerine*'sinin ilk kitabının ilk varsayımı şöyledir: "Aynı sınırlara sahip bütün çizgiler içinde en kısası düz çizgidir."

3 *doğum günü kıyafetleriniz*: Doğum günlerinde, özellikle de kralın doğum gününde giyilen giysiler.

TRISTRAM SHANDY

Beyefendi'nin Hayatı ve Görüşleri

Non enim excursus hic ejus, sed opus ipsum est.
PLİN. Lib. quintus Epistola sexta.[1]

VII. KİTAP

LONDRA:
Strand'da, T. BECKET ve P. A. DEHONDT
tarafından basılmıştır. MDCCLXV.

I. Bölüm

HAYIR—eğer yanlış hatırlamıyorsam, şu kahredici öksürük izin verirse, her yıl iki cilt yazarım demiştim,—şu anda ise iblisten çok ondan korkuyorum.—Başka bir yerde—(şimdi neresi olduğunu hatırlamıyorum)—kitabımdan bir *makine* olarak söz etmiş ve, ona daha fazla inandırıcılık kazandırmak için, kalemimi ve cetvelimi masanın üzerine çaprazlamasına bırakıp, eğer hayat çeşmesi bana sağlık ve neşe bahşederse daha kırk yıl bu hızda yoluma devam edeceğime yemin etmiştim.

Neşe konusunda diyebileceğim pek bir şey yok—hatta hiçbir şey yok (eğer ki beni bir uzun bir sopaya bindirip yirmi dört saatin on dokuzu dalgasını geçmesi suç sayılmayacaksa),—tam tersine, neşe konusunda müteşekkirim: Beni hayatın dikenli yollarına, tüm yüklerini sırtıma vurarak (sorumluluklar hariç) öyle bir koyverdin ki, varoluşumun tek bir anında, hatırlayabildiğim kadarıyla, beni bir an olsun terk etmedin, ya da önüme çıkan nesneleri matem siyahına ya da hastalık yeşiline boyamadın; tehlike belirdiğinde ufkuma umutlar serptin ve ÖLÜM kapımı çaldığında—ona şimdi değil, bir daha sefere dedin; ve bunu öyle bir aldırmaz sevecenlikle söyledin ki, o an ölüm bile kuşkuya düştü görevinden—

—"Bu işte mutlaka bir yanlışlık var" dedi.

Bakın, hayatta en dayanamadığım şey, hikâye anlatırken sözümün kesilmesidir—ve ben o sırada Eugenius'a kendini istiridye sanan bir rahibe ile midye yediği için lanetlenmiş bir keşişe ilişkin, bence çok pespaye bir hikâye anlatmakta ve ona bu davranışın kaynaklarını ve haklılığını kanıtlamaya çalışmaktaydım—

"Böylesine ciddi bir adamın böylesine rezilce kalem oynat-

tığı görülmüş müdür hiç?" dedi Ölüm. Az kalsın paçayı kaptırıyordun, Tristram, dedi Eugenius, ben hikâyemi bitirirken elimi tuttu—

Lakin böyle giderse, Eugenius, dedim, bana *yaşam* hakkı yok, şu *orospu evladı* benim nerede oturduğumu öğrendi—

—Ona hak ettiği sıfatla hitap ediyorsun, dedi Eugenius,—zira dediklerine göre, dünyaya günah yoluyla girmiş—Hangi yoldan girdiği umurumda değil, dedim, yeter ki beni de peşi sıra sürükleyip bu dünyadan çıkmakta acele etmesin—çünkü daha yazmam gereken kırk cilt var ve söylemem ve yapmam gereken kırk bin şey, bunları dünyada benden başka hiçbir kimse yapamaz, söyleyemez, sen hariç; gırtlağıma nasıl yapıştığını gördün (Eugenius masanın öteki ucunda oturmakta olduğu için beni duymakta güçlük çekiyordu), eh, onunla açıktan açığa savaşacak güçte olmadığıma göre de, hazır şu bir iki neşe kırpıntısı hâlâ çevremde dolaşırken, ve şu iki örümcek bacağım (biri ötekine destek oluyor) beni hâlâ taşırken,—Eugenius, canımı kurtarmak üzere fırlayıp gitsem iyi olmaz mı? sana diyeceğim şu, sevgili Tristram, dedi Eugenius, cennete kadar yolun var! Ona benden beklediğinin çok ötesinde bir oyun oynayacağım—şaha kalkıp dört nala süreceğim atımı, bir kez olsun ardıma bakmaksızın Garonne kıyılarına, ve arkamda onun kemiklerinin takırtısını duyacak olursam eğer—Vezüv Dağı'na kaçacağım, oradan Joppa'ya, Joppa'dan dünyanın sonuna ve eğer beni oraya dek izlerse, Tanrıdan niyaz eylerim ki, boynu altında kalsın—

—*Orada,* dedi Eugenius, onun durumu seninkinden kötü.

Eugenius'un şirinliği ve muhabbeti yanaklarıma aylardır kaybettikleri rengi geri getirdi—elveda demek için kötü bir andı; beni koltuğuma taşıdı—*Allons!* Arabacı kamçısını şaklattı ve top mermisi gibi fırladık yerimizden—altı hamlede Dover'deydik.

II. Bölüm

BAK sen şu işe! dedim Fransa kıyılarını seyrederken—insan denizaşırı yola gitmeden önce kendi ülkesi hakkında bir şeyler öğrenmeli—benimse ne Rochester Kilisesi'ne göz atmışlığım

var, ne Chatham[1] rıhtımını farketmişliğim ne de Canterbury'deki Aziz Thomas'ın[2] türbesini gezmişliğim—oysa üçü de yolumun üzerindeydiler—

—Ama benimki, gerçekten, özel bir durum—

İşte bu yüzden de konuyu Thomas O'Becket'le de bir başkasıyla da daha fazla tartışmadan—gemiye atlayıverdim, beş dakika sonra yelken açmış, rüzgâra koyvermiştik kendimizi.

İzninizle kaptan, dedim, kamarama giderken, bu yolculukta kimse *Ölüm* tarafından alt edildi mi şimdiye dek?

Bu gibi yolculuklarda hastalanmaya zamanı olmaz kimsenin, diye yanıtladı beni—Adi yalancı! hasta bir beygir gibi hastayım, dedim, daha şimdiden!—ne kafa!—beynim çorba oldu! hele hele! hücreler birbirine karıştı, kan, lenf, sinir suları, uçucu ve kalıcı tuzlarıyla, bir bulamaç oldular ki—hey t.....m!—içimde binlerce girdap dönüyor—olup biteni daha açıkça nasıl yazabileceğimi bana söyleyene bir şilin—

Bulanıyor! bulanıyor! midem bulanıyor!

—Karaya ne zaman çıkarız, kaptan?—bunların hepsi taş kalpli!—Ay, ölüyorum, hastayım—bana şu şeyi uzat hele, çocuk—bundan daha beter bir hastalık düşünemiyorum—bir sonuna varabilsek—Madam! siz nasılsınız? Bittim! bittim! Bit—Bitmişim, Efendim!—İlk kez mi?—Yok, hayır, ikinci, üçüncü, altıncı, onuncu kez, efendim—kıyamet günü—yukarıdaki gürültü de ne?—hey, kamarot, neler oluyor?

Rüzgâr döndü! Ölüm bu!—Demek ki onunla yüzleşeceğim.

Ne şans ama!—Yine döndü, Efendim—Şeytan döndüresice—

Kaptan, dedi hanım, Tanrı aşkına bizi kıyıya ulaştırın.

III. Bölüm

CALAİS'DEN Paris'e üç ayrı yoldan gidilebilmesi acelesi olan birisi için gerçekten bela. Bu yolların her biri konusunda, yolların geçtiği şehirlerin sorumluları öyle farklı şeyler söylüyorlar ki, hangisini seçeceğinize karar vermek en az yarım gününüzü alıyor.

Birincisi, Lisle ve Arras üzerinden Paris'e varan, en uzun— ama en ilginç ve eğitici olanı.

İkincisi Amiens üzerinden geçeni; Chantilly'yi görmek istiyorsanız, bu yolu izlemeniz gerek—

Bir de Beauvais üzerinden gidebilirsiniz, eğer isterseniz.

Bu yüzden de çoğunluk Beauvais üzerinden gitmeyi yeğler.

IV. Bölüm

"CALAİS'DEN ayrılmadan önce" diye yazabilir bir gezi yazarı, "şehir konusundaki izlenimlerimi kısaca özetlemek doğru olabilir."—Şimdi, bence, bu çok yanlış, yani bence bir adam bir şehirden niye sessizce geçip gitmesin, hele ki şehir onunla uğraşmıyorken onu rahat bırakmasın; neden gördüğü her köpek kulübesinin önünde derhal kalemine davransın, sadece vicdanının sesi gereği, ve sadece resmetmiş olmak için?—Çünkü eğer bu konuda yazılagelmişlerden yola çıkarsak, bu yolda *yazıp da dörtnala atını sürmüşler* içinde, ya da atını *dörtnala sürüp de yazmışlar* içinde; bu ikisi birbirinden farklıdır; ya da ötekilerden daha fazla yol alabilmek için *dörtnala yazanlar* içinde;—ben şu anda aynen bunu yapmaktayım—k–çına bir torba okul kitabı asılı ve her sıçrayışta atının sağrısına sıkıca yapışan yüce Addison'dan[1] bu yana bizler arasında kendi topraklarında (eğer böyle bir şeyi varsa) rahvan dolaşıp da yazması gerekenleri yazan tek bir kişi yoktu; eh, n'apalım öyle olsun.

Bana gelince, beni yargılayacak olan Tanrı olduğuna ve son hesabımı bu yüce makama vereceğime göre, Calais hakkında, *Muhteşem Kahire* hakkında bildiklerimden fazla bir bilgim (berberimin usturasını bilerken bana anlattığı bir iki ayrıntı dışında) yok; zira oraya ayak bastığımda hava kararmak üzereydi; ayrıldığımda ise güneş henüz doğmamıştı, ama neyin ne olduğunu bildiğim için ve şehrin bir bölümünde şunu bundan ayırabildiğimden ve bu bildiklerimi heceleyip yeniden bir araya getirebildiğimden; her türlü seyahatine bahse girerim ki, hemen şu anda Calais üzerine kolum uzunluğunda bir bölüm yazabilirim—hem de öyle ayrıntılı ve ikna edici bir biçimde yazarım ki, rastgele bir

yabancı bu şehre yakın ilgi duyabilir—beni Calais'nin sicil kâtibi sanırsınız.—Bunun sırrını mı merak ettiniz, Efendim? Democritus, hani benden on kat daha fazla kahkaha atan adam, *Abdera* şehrinin sicil kâtibi değil miydi? Sonra o (adı neydi, unuttum) hani ikimizden de daha ünlü olan, o da Ephesus'un sicil kâtibi[2] değil miydi?—Dahası Efendim, yazılmalı, daha bilgili, dirayetli, hakiki, kesin bir dille yazılmalı—

—Yok—bana inanmıyorsanız eğer, bir sonraki bölümü okumak zahmetine katlanacaksınız.

V. Bölüm

CALAİS, Calatium, Calusium, Calesium.

Bu şehir, arşivlerindeki bilgilere göre, ki bence bu konuda kuşkulu davranmanın sırası değil şimdi,—*bir zamanlar* ilk Guines kontlarından birine ait küçük bir köymüş. Halen nüfusu, *basse ville*'de ya da banliyösünde oturan dört yüz yirmi seçkin aileyi saymazsak, on dört bin kişi olduğuna göre—yavaş yavaş büyüyüp bugünkü durumuna gelmiş olmalı.

Şehirde dört manastır olduğu halde, tek bir cemaat kilisesi bulunuyor; boyutlarını ölçmeye fırsatım olmadı, ama bir tahminde bulunmak oldukça kolay—şehirde on dört bin kişi yaşadığına göre, kilisenin tüm halkı barındırabilmesi için bir hayli büyük olması gerekir—yok, eğer herkesi barındırabilecek boyutlarda değilse, ne yazık ki bir ikinci kilisleri yok.—Haç biçiminde ve Bakire Meryem adına inşa edilmiş, ortasındaki çan kulesinin tepesi sivri, bina zarif, hafif ama aynı zamanda sağlam dört sütun üzerinde yükseliyor—harikulade denilemezse de hoş on bir mihrabı var. En büyük mihrap bir başyapıt sayılabilir, beyaz mermerden ve bana söylendiğine göre altmış ayak yüksekliğinde—biraz daha yüksek olsa Calvary Dağı'nı bulacakmış boyu—o yüzden muhtemelen vicdanlarda yüksek bir yer tuttuğunu söylemekle yetinelim.

Beni en çok etkileyen büyük *Meydan* oldu; projesi ya da mimarisi iyi olduğu için değil; şehrin ortasında yer aldığı ve en azından o mahalledeki tüm sokaklar bu meydana açıldığı için.

Calais'de bir çeşme olsaydı eğer, anlaşılan olamamış, halkın tümü eminim ki böyle bir anıtın bu meydanın tam orta yerinde bulunmasını isterlerdi,—gerçi meydan tam bir kare biçiminde değil; doğu-batı yönünde, kuzey-güney yönüne oranla kırk ayak daha uzun; bu yüzden de Fransızlar'a, meydanlardan söz ederken bizim gibi *Square* değil, *Place* sözcüğünü kullandıkları için hak vermek gerekiyor, çünkü doğru konuşursak, meydanları gerçekten de kare değil.[1]

Belediye konağı pek zavallı bir yapı, üstelik de bakımsız; yoksa bu meydanı güzel süslerdi; ancak amacına uygun ve burada zaman zaman toplanan yargıçlara iyi hizmet veriyor; bundan da anlaşılıyor ki, adalet gerektiği biçimde dağıtılmaktadır.

Hakkında pek çok şey duydumsa da *Courgain* hiç de ilginç bir yer değil; burası yalnızca balıkçıların ve denizcilerin yaşadığı bir mahalle; çoğu tuğladan muntazam yapılardan oluşan birkaç sokak; çok kalabalık; ama başlıca yiyeceklerinin ne olduğu düşünülürse, bunda şaşılacak pek bir yan yok.—Seyyah merakını gidermek için gezebilir—ama *La Tour de Guet*'yi[2] mutlaka görmelidir; adını inşa edilme amacından alır, zira savaş zamanında karadan ya da denizden yaklaşmakta olan düşmanı gözlemek için yapılmıştır,—öyle inanılmaz yükseklikte bir kule ki, insan gözünü ayıramıyor, nerede olursanız olun, görmezden gelemiyorsunuz.

Surları gezmek için izin alamamak beni hayal kırıklığına uğrattı; bu surlar dünyanın en sağlam surları ve baştan sona, yani Boulogne Kontu Fransalı Philip tarafından ilk kez yaptırıldıklarından şu son savaşa dek, pek çok kez yinelenen onarımlarla birlikte—yüz milyon livre'den fazlaya mal olmuş (bunu daha sonra Gaskonya'da bir mühendisten öğrendim). *Tête de Gravelenes*'de,[3] şehrin topografik açıdan en zayıf olduğu yerde en fazla para harcamış olmaları çok ilginç; burada tabyalar kırlara doğru uzanıyor ve çok geniş bir alana yayılıyorlar.—Ne var ki, *eninde sonunda*, şunu kabul etmek gerekir: Calais hiçbir zaman kendisi için değil, konumu nedeniyle, atalarımızın her fırsatta Fransa'ya en kolay girebildikleri noktada yer aldığı için önemli olmuştur. Ama sakıncaları da yok değil; bizim için Dunkirk ne ise, İngilizler için Calais aynı oranda belalı bir yer olmuş o zamanlar; bu yüzden de

her iki krallığın anahtarı telakki edilmiş, kim elinde tutacak diye sık sık çatışmalara yol açmıştır: Bunlardan biri olan Calais kuşatması, ya da, daha doğrusu ablukası (çünkü hem karadan hem de denizden sarılmıştı şehir) en iyi bilinenidir; şehir üçüncü Edward'ın saldırılarına bir yıl boyunca direnmiş ve sonunda açlık ve hastalık yüzünden teslim olmuştur; halkı için kendini kurban etmek üzere düşmana ilk teslim olan *St. Pierre'li Eustace*'ın[4] adı bu jestinden ötürü kahramanlar mertebesine yükselmiştir. Sadece elli sayfa tutacağı için, bu romantik olayın, aynı zamanda da kuşatmanın kendisinin kısa bir hikâyesini, Rapin'in kendi ağzından[5] nakletmeden geçmek, okura haksızlık olacak:

VI. Bölüm

—AMA biraz cesaret nazlı okur!—Üzerinde iktidar kurmuşken—bu yetmezmiş gibi,—bir de kalemimin sana el koymuş olmasından yararlanmaya kalkışmak biraz fazla olmaz mıydı—buna yeltenmem bile—Hayır!—Hayal gücüne sahip beyinleri ısıtan ve ruhları uhrevi yollarda aydınlatan o güçlü ateş adına! Senin gibi çaresiz bir yaratığı böyle zor bir işe koşmaktansa zavallı adam, satmaya hakkım olmayan bu elli sayfanın bedelini sana ödetmektense,—ben kendim çulsuz kalırım da, dağlara dalar gider gözlerim, bana ne bir çadır ne de yemek getirmese de kuzey rüzgârına gülümsemeyi yeğlerim.

—Hadi bakalım, aferin cesur çocuk! bir an önce Boulogne'a sür arabanı!

VII. Bölüm

BOULOGNE!—Hah!—İşte hepimiz nihayet bir araya geldik—Tanrı huzurunda tüm borçlular ve günahkârlar; aman ne hoş bir takım—ama burada kalıp da sizlerle kafa çekemem—arkamdan yüzlerce şeytan kovalıyor, at değiştirip yeniden yola koyulamadan yetişecekler bana:—Tanrı aşkına, acele edin—Vatana ihanet suçundan diye fısıldadı ufak tefek bir adam yanında

duran uzun boyluya—Ya da cinayet, dedi uzun boylu—Altı-Bir attı! dedim ben. Hayır, dedi bir üçüncüsü, beyefendinin suçu.—

Ah! ma chère fille![1] dedim, sabah duasından dönerken, yanımdan sekerek geçen kıza, sabah kadar gül benizlisiniz (güneş tam o sırada doğmakta olduğundan, iltifatını daha da zarifleşmişti)—Hayır, olamaz, dedi dördüncüsü—(kız diz kırarak beni selamladı; ben elimi öptüm); borç yüzünden, diye sözünü sürdürdü. Kesinlikle borç yüzünden, dedi beşincisi; Bin sterlin de verseler, beyefendinin borçlarını ödemeyi üstlenmem, dedi *Bir;* Ben de, dedi *Altı*, altı katını verseler ödemem.—Yine Altı-Bir attınız! dedim; DOĞA'dan başka kimseye borcum yok benim, ondan istediğim tek şey biraz sabır; borcumu meteliğine kadar ödeyeceğim sonunda.—Nasıl bu kadar kalpsiz olursunuz. MADAM, kimseye zarar vermeden, yasal hakları uyarınca yoluna devam eden zavallı bir yolcuyu nasıl alıkoyarsınız? İzimi süren o ölüm bakışlı, uzun bacaklı rezil günahkârı durdurun—o zaten sizin yüzünüzden peşime takıldı—Bir iki merhale için olsun, izin verin ondan önde olayım, istirham ediyorum, Madam— —lütfen, sevgili hanımefendi—.

—Gerçekten de çok yazık, dedi İrlandalı hancım,[2] güzel bir flörtün başlangıcıydı; ama genç hanım çoktan sizi duyamayacak kadar uzaklaştı.

—Ahmak! dedim.

—Demek ki Boulogne'da görülmeye değer başka bir şey yok.

—İsa aşkına! Dünyanın en ünlü İNSAN BİLİMLERİ OKULU var—.

—İşte bu çok âlâ, dedim.

VIII. Bölüm

BİR adamın arzuları onu üzerinde yolculuk ettiği araçtan doksan kat daha hızlı gitmeye zorlarsa—yazıklar olsun hakikate ve de yazıklar olsun altındaki araca ve onun teçhizatına (hangi malzemeden yapılmış olursa olsun)—adamcağız hayal kırıklıklarını o borulardan üflüyor!

Kızgınlık halindeki insanların ya da nesnelerin genel özelliklerinden bahsetmek âdetim olmadığı için, ilk kez başıma geldiğinde, "*acele eden bir yere varamaz*" dışında bir şey düşünme-

dim;—ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci seferlerde, olup biteni sırasıyla o durumlarda yaşanan özel olaylara yordum; böylelikle de suçu ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci posta arabası sürücülerine yüklemekle yetindim; üzerinde daha fazla kafa yormadım; ama altıncı, yedinci, sekizinci, dokuzuncu ve onuncu kez aynı şey hiç şaşmaksızın başıma gelince şöyle bir milli düşünce öne sürmekten kendimi alıkoyamadım:

Fransız posta arabaları ilk yola çıktıklarında, mutlaka bir arızaları vardır.

Ya da şöyle:

Fransız posta arabaları yola çıktıktan üç yüz yarda sonra mutlaka bir yerleri bozulur.

Gene ne oldu?—Diable!—Halat koptu!—Düğüm çözüldü!—Kanca sıkıştı!—Civata gevşedi!—Halat, düğüm, çaput, kayış, kanca, ya da kancanın dili—değiştirilmeli.—

Şimdi, bunlar olduğunda, hemen oracıkta posta arabasını ya da sürücüsünü derhal aforoz edecek gücü nedense hiç bulamam kendimde—ne de ulu Ί— adına yaya gitsem bin kat daha iyi olurdu—ne de bir daha binersem diye lanet okumak gelir aklıma,—bunun yerine meseleye serinkanlılıkla yaklaşırım hep, halat mıdır, çaput mudur, kanca mıdır, kancanın dili midir, her neyse, yolculuk ettiğim sürece şöyle veya böyle bozulabilir, değiştirilmesi gerekebilir diye düşünürüm ve başıma gelenlere, iyi ya da kötü katlanıp yoluma devam ederim:—Peki, öyle yap, evladım, dedim, zaten beş dakikadır, arabanın çantasına sıkıştırdığı kara ekmekten ibaret öğlen yemeğini tıkınmakla meşguldu ve keyfini çıkarabilmek için yavaş yavaş çiğnemekteydi—Devam et, dedim, kısaca, ama çok inandırıcı bir sesle, çünkü cama elimdeki yirmi dört sou'luk[1] bir sikkeyle vurdum, iyice görebilsin diye de paranın yüzünü yatay olarak ona çevirdim; dönüp baktı; köpeğin yüzü bir kulağından ötekine zekâyla ışıldadı ve pis burnunun altında öyle bir sıra inci diş sergiledi ki *Majesteleri* onları alabilmek için bütün ziynet eşyalarını rehine verebilirlerdi.—

Ί'anrı aşkına! { Ama ne azı dişleri!—
Ama ne ekmek!—

ve işte böyle, son lokmasını da çiğneyip yuttuktan sonra Montreuil şehrine vasıl olduk.

IX. Bölüm

FİKRİMCE, Fransa haritasında MONTREUİL'den daha güzel görünen bir başka şehir daha yoktur;—kabul ediyorum, posta arabaları rehberinde o kadar iyi görünmüyor; ama bir de kendi gözlerinizle gördünüz mü—ondan daha acınası bir şehir olamaz.

Filvaki şu sıralar bu şehirde hoş bir şey var: Hancının kızı: On sekiz ay Amiens'de, altı ay Paris'te kalmış; eğitimi gereği; örgü örüyor, dikiş dikiyor, dans ediyor, biraz da fingirdiyor.

Ah sürtük! Onu izlemekte olduğum şu beş dakika içinde en azından bir düzine ilmek kaçırdı—Evet, evet,—görüyorum, seni gidi hınzır çingene!—Uzun ve biçimli—dizine bastıra bastıra ölçmen gerekmez çorabı—kendine ördüğün belli—tastamam da oturmuş üstüne.

—Doğa şu yaratığa bir *heykelin baş parmağı* nedir anlatmış olabilir mi!—

—Ama gözlerimin önündeki şu örnek onların tüm baş parmaklarına değer—dahası onun da tüm parmakları ve baş parmakları adına bahse girerim: yeter ki bana yol gösterici olsunlar—karşıma resim gibi durup duran *Janatone*'u (onun adı bu) ıslak bir örtüye sarınmışçasına çıplak resmedemezsem şu kararlı kalemimle, bundan böyle hiçbir şey çizemeyeyim, daha doğrusu yaşamımın geri kalan günleri boyunca bir dolap beygiri gibi dönsün dursun kalemim.—

—Ama benim Efendim, büyük kilisenin uzunluğunu, genişliğini ve yüksekliğini belirtmemi istiyorlar; ya da St. Austreberte[1] Manastırı'nın ön görünümünü resmetmemi—hani şu Artois' dan buraya nakledilmiş olan—umarım her şey taş işçilerinin ve marangozların bıraktıkları gibidir—İsa'ya duyulan inanç bugünlere vardığına göre, bir elli yıl daha süreceğinden emin olabilirsiniz—bu yüzden de Saygıdeğer Efendilerim diledikleri zaman dilediklerince ölçüp biçebilirler orayı—sana gelince, Janatone, seni ölçecek olan hemen şimdi ölçmeli—zira sen kendi çerçevenin içinde değişimin ilkelerini taşımaktasın ve geçici bir yaşamın taşıdığı olasılıklar göz önüne alındığında senin adına asla söz veremem; on iki aya kalmaz tüm endamın altüst olabilir; bir balkabağına dönüşebilirsin—ya da bir çiçek misali yok olup gider tüm

güzelliğin—ah, ya da cadalozun teki olup—kendini yitirebilirsin.—Halam Dinah hayatta olsaydı, onun için de kesin konuşamazdım—hele de, resmi olmasaydı—şu Reynolds'un yaptığı.

—Şimdi burada o Apollo evladının adını andıktan sonra, resmetmeye devam edersem, vursunlar beni.—

Bu durumda aslını görmüş olmakla yetinmelisiniz; eğer siz de ılık bir akşam Montreuil'den geçerken, arabanın penceresinden, atlarınız değiştirilirken, görürseniz onu; ama sizin de benim gibi aceleniz varsa;—durmasanız iyi edersiniz:—Sadakat beklemeyin ondan efendim, kendisi üçkâğıda bir dokuzlu çıkarır.—

—T—rım! Yardım et bana! Tek sayı alamadım, bir piket, bir piket daha ve kaput, şeytana yenildim.

X. Bölüm

HER ŞEYİ göz önüne aldıkta ve Ölüm'ün bana sandığımdan daha da yakın olduğunu düşündükte,—keşke Abbeville'de olsaydım, dedim, hiç olmazsa iskambilcilerle ruletçileri seyrederdik—yola koyulduk.

de Montreuil a Nampont - poste et demi de Nampont a Bernay - - - - poste
de Bernay a Nouvion poste
de Nouvion a ABBEVİLLE poste•
—ama iskambilcilerle ruletçiler çoktan yatmışlardı.

XI. Bölüm

SEYAHAT etmek ne büyük bir fırsat! Tek sakıncası insan sıcaklıyor; ama onun da bir çaresi var: Sonraki bölümde göreceksiniz.

XII. Bölüm

EĞER ölümle de, şu anda eczacımla yapmakta olduğum gi-

• Vid. Fransız Posta Arabası Yolları Rehberi, s. 36, 1762 baskısı. [*Sterne'in dipnotu.*]

bi, tenkıyeyi nerede ve nasıl uygulayacağım konusunda tartışmak durumunda olsaydım—dostlarımın gözleri önünde asla, derdim; bu yüzden beynimi sürekli meşgul eden, düşüncelerimi birbirine karıştıran şey bu felaketin kendisinden çok, nerede ve nasıl başıma geleceği olmuştur, ama her zaman bu konuyu tek bir dilekle, her şeyin Büyük İmhacı'nın bunun kendi evim dışında bir yerde gelmesini sağlaması dileğiyle kapatmışımdır,—mesela temiz bir han odasında—çünkü evdeysem eğer, biliyorum,—dostlarımın gösterecekleri ilgi, alnımdaki soğuk terleri silmek, yastığımı düzeltmek gibi titreyen elleriyle bana yöneltecekleri son sevgi gösterileri ruhumu da çarmıha gerecek, ve doktorumun henüz farkında olmadığı üzere tepem atarak öleceğim: Oysa bir handa, ihtiyacım olan birkaç duyarsız hizmetçiyi üç beş altın karşılığı satın alabilirim; bunları beni tedirgin etmeden, gerektiği gibi yerine getirirler—ama bir şartla. Bu han Abbeville'deki han olmamalı—kâinatta bu handan başka tek bir han olmadığını bilsem bile onu hizmet dışı ilan ederdim: bu yüzden

Atlar ve araba sabah saat tam dörtte hazır olsun—Evet, dörtte, Efendim,—Aksi halde, Genevieve aşkına! Öyle bir şamata çıkarırım ki, bütün ölüler ayağa kalkar.

XIII. Bölüm

"TANRI sizi tekerlek etsin,"[1] sözü bütün bilgili kişilerin bildikleri gibi, *grand tour*[2] ve ona kalkışan yerinde duramazları acı bir alayla anmak için söylenmiştir, Davud Peygamber gelecekte insanoğullarının böyle bir hevese kapılacaklarını öngörmüştür, ve, bu yüzden de büyük piskopos Hall'ın da fark etmiş olduğu gibi, bu Davud'un Tanrının düşmanlarına okuduğu en haşin beddualardandır—sanki "hayatları boyunca dönüp durmaktan başka bir şey yapamasınlar" demiştir.—Bu kadar çok hareket, diye sürdürür sözünü (zira kendisi oldukça şişmandı)—pek çok kargaşa gerektirir; tersinden bakılacak olursa, bir o kadar da dinlenme gerektirir ki, bir benzetmeye başvuracak olursak, bu cennetin ta kendisi demektir.

Şimdi ben (çok sıska biri olduğum için) farklı düşünüyorum:

o denli hareketlilik, o denli hayat ve bir o kadar neşe demektir ki,—durmak, ya da yavaş yavaş ilerlemek,—ölümdür, Şeytanın ta kendisidir.—

Hey! Oradakiler—bütün dünya uyumuş!—Atları getirin—tekerlekleri yağlayın—posta çantasını bağlayın—o pervaza bir çivi çakın—kaybedecek bir dakikam bile yok—

Sözünü etmekte olduğumuz ve Davud'un düşmanlarına *içinden (üstünden* değil, çünkü o durumda Ixion'un tekerleğiyle[3] karışır) lanet okuduğu tekerlek, piskoposun bedensel alışkanlıkları göz önüne alındığında posta arabasının tekerleği olmalıdır—o zamanlar Filistin'de olup olmadığını bilemem ama benimki, çok farklı nedenlerle ancak bir asırda inildeye inildeye bir devir tamamlayabilen bir kağnı arabası tekeri, hem de eğer tefsirci olsaydım, hiç tereddüt etmeden o dağlık ülkede bunlardan pek çok bulunduğunu derhal açıklardım.

Pythagoras'çıları[4] "*χωρισμὸν ἀπὸ τοῦ Σώματος, εἰς το Καλῶς Φιλοσοφεῖν*"lerinden ötürü—*daha iyi düşünebilmek için bedenlerinin dışına çıktıkları* için seviyorum (hem de sevgili Jenny'me itiraf ettiğimden çok daha fazla seviyorum). Hiç kimse bedeninin içindeyken doğru dürüst düşünemez; doğal salgılar tarafından kör edilmiş, bir o yana bir bu yana çekilirken, tıpkı benimle piskopos gibi, ya çok gevşek ya da gergin liflerinin kurbanı olur—AKIL'ın yarısı DUYU; ve cennetin ölçüsü de bizim bugünkü heves ve beklentilerimizin terkibinden başka bir şey değil—

—Ama şu durumda bu ikisinden hangisi, daha yanlıştır sizce?

Siz kendiniz, dedi hanım, sabahın köründe bütün evi ayağa kaldırdığınız için.

XIV. Bölüm

—Ama Paris'e varana dek sakalımı kesmeyeceğim diye yemin ettiğimi bilmiyordu ki;—oysa laf olsun diye esrarengiz davranmaktan nefret ederim;—*Lessius*[1] (*kit. 13. de moribus divinis, böl. 24*) yaptığı tahmini o küçücük adamlardan birinin soğukkan-

lı temkinliliğine dayandırır. Bir *Hollanda* mili,[2] der, karesiyle çarpıldığında sekiz yüz bin milyon kişiyi rahat rahat barındıracak bir alan verir; (*Âdem*'in cennetten kovulmasından bu yana) kıyamet gününe dek lanetlenecek insan sayısının bundan fazla olamayacağını varsaymıştır.

İkinci tahmini neye dayandırdığını—Tanrının inayeti dışında herhangi bir şeye dayandırıp dayandırmadığını—bilmiyorum—Franciscus Ribbera'nın[3] iki yüz İtalyan mili[4] birbiriyle çarpılırsa aşağı yukarı aynı sayıda adamı barındıran bir alan elde edilir, derken aklından neler geçtiğine ise hiç akıl erdiremiyorum—herhalde haklarında bir şeyler okuduğu bazı eski Romalılar'ın eniyle boyundan yola çıkmış olmalı ve bin sekiz yüz yıl içinde, yavaş yavaş, erircesine bir tükenişle nasıl küçülüp büzüştükleri, kendisi yazmaya başladığında artık bir hiç oldukları üzerinde pek düşünmemiş.

Daha serinkanlı bir adam olduğunu sandığım Lessius'un zamanında, hayal edilebilecek en küçük boyutlara varmışlardı—

—*Şimdi* daha da küçükler—

Gelecek kış daha da küçülecekler, ve böyle azdan daha aza, daha azdan hiçe doğru ilerlersek, yarım yüzyıla kalmaz, ortalıkta adam kalmayacak ki, o zamana kadar Hıristiyanlık inancının da sonu geleceğinden hiç şüphem yok; eh, bu durumda ikisinin birden aynı zamanda yok olması hiç de fena değil—

Ey Kutsal Jüpiter! Ve ey diğer bütün kâfir tanrı ve tanrıçalar! İşte o zaman hepiniz yeniden oyuna gireceksiniz, peşinizden kovalayan Priapus'la[5]—aman ne eğlence!—Neresi burası yahu? Hangi keyifli ayaklanmaya doğru koşturmaktayım?—Hayatımın ortalık yerinde yolu kesilen ben—hayal gücümden ödünç aldıklarım dışında başka hiçbir yerden beslenemeyerek mi tat almaya çalışacağım bütün bunlardan—Tanrı senden razı olsun, cömert budala! Evet, şimdi bırak da devam edeyim.

XV. Bölüm

—"*Laf olsun diye* esrarengiz davranmaktan nefret ederim"—demiştim—Taşla döşeli yoldan kurtulur kurtulmaz posta araba-

sını arabacıya teslim ettim; iltifatıma karşılık kamçısını bir kez şaklattı; oklu at[1] bir tırıs tutturmuş, öteki de bir aşağı bir yukarı, güle oynaya giderken eski günlerde dünyanın en ünlü çanlarına sahip olan *Ailly au clochers*'e vardık; ama şehrin içinden hiçbir müzik duymaksızın geçtik—çanlar arızalıydı—(ama zaten *Fransa*'nın bütün çanları arızalıydı)

Olanca hızımızla,
Ailly au clochers'den Hixcourt'a vardık,
Hixcourt'dan Pequignay'ye, ve
Pequignay'den AMİENS'e;
size daha önce verdiğim bilgiler dışında—yani Janatone'un burada okula gitmiş olduğu dışında—bu şehir konusunda söyleyebileceğim başka bir şey yok.

XVI. Bölüm

TASARILARIMIZA ve tasavvurlarımıza engel olan terslikler arasında şimdi size tasvir edeceklerimden daha alaycı ve kahredici bir ikincisi daha yoktur—ve (bir avance-courier[1] ile yolculuk etmekte değilseniz, ki tedbir olarak pek çokları bunu yapmaktadır) bundan kurtulmanın yolu da yoktur: Anlatacağım.

Diyelim ki fena halde uykunuz geldi—tam o sırada çok hoş bir manzara olabilir dışarıda—ya da en düzgün yollardan birinden geçmektesinizdir—ya da dünyanın en rahat arabasında bulunabilirsiniz—ama gene de elli millik bir merhale boyunca gözünüzü bir kez olsun açmaksızın uyuyabileceğinizden eminsiniz—dahası Euclid'in hakikatları denli kesin bir biçimde, ne olursa olsun, uyurken de uyanık olduğunuz zamanki kadar—hatta belki daha fazla—her şeyden haberdar olacağınız konusunda size teminat verilmiş olsun—Ama her merhalede at değiştirirken ödemenin geri kalanı için size başvurulacak—bu durumda elinizi cebinize sokmanız ve paraları saymanız, üç livre, on beş sou (her bir sikke tek tek sayılacak) gerekecektir; bu yüzden de aklınıza koyduğunuzu yapamazsınız; altı milden uzun bir yol boyunca (diyelim ki, bir buçuk posta mesafesi, o zaman da dokuz

mil eder)—ruhunuzun elden gittiğini bilseniz bile düşündüğünüzü yapamazsınız.

—Onlara gösteririm, dedim, gereken parayı tamı tamına hesaplayıp bir kâğıda saracağım ve yol boyunca avcumda tutacağım: "Yok, hayır hiçbir şeyle ilgilenmeyeceğim", dedim (dinlenmeye hazırlanarak) "bunu sürücünün şapkasına yavaşça bırakacağım ve hiçbir şey söylemeyeceğim."—Ama o zaman da bir içki içmek için iki sou daha gerekiyor—ya da artık tedavülden kalkmış[2] XIV. Louis'den kalma on iki sou'luk bir sikke—ya da bir önceki merhalede Monsieur'nün unuttuğu bir livre ya da birkaç liard[3] sorun oluyor; bu gibi durumlarda da insan uyanıyor (uyurken tartışamayacağına göre); ama gene de tatlı tatlı uyku bastırıyor; gene de beden ruha baskın çıkıyor ve bu sadmelerle kendine geliyor—ve birden, aman Tanrım! Yalnızca bir posta için ödeme yaptınız siz, oysa bu bir buçuk postalık yol; o zaman kalkıp posta arabası yolları rehberini çıkarmanız gerekir, rehberin de hurufatı o kadar küçüktür ki gözlerinizi ister istemez açarsınız: Sonra Monsieur Rahip size bir tutam enfiye ikram eder—ya da zavallı bir asker yaralı bacağını gösterir—ya da bir dazlak[4] bağış kutusunu uzatır—ayazmanın rahibesi tekerleklerinize su serper—tekerleklerin suya falan ihtiyacı yoktur, fakat ayazmanın rahibesi *pelerini* üzerine yemin ederek (bu arada onu hışımla savurarak) ihtiyaç olduğunu söyler:—Bu durumda bütün bu konuları tartışmanız gerekir, en azından bu konuları kendi zihninizde tartmanız gerekir; böyle olunca da, zihinsel güçleriniz öyle bir uyanır ki, onları bir daha mümkünü yok uyutamazsınız.

İşte bu talihsizliklerden biri başıma gelmemiş olsaydı, Chantilly[5] ahırlarından kolayca geçip yoluma devam edebilecektim—

—Ama arabacı önce kendisi ikna olup ardından göreyim diye burnuma soktuğunda, iki sou'luk sikkenin üzerinde hiçbir damga olmadığına ikna olabilmek için gözlerimi açmam gerekti—ve üzerindeki damgayı burnum kadar net bir biçimde görünce—hırsla arabadan dışarı attım kendimi, böylelikle de ister istemez Chantilly'de ne varsa hepsini gördüm.—Üç buçuk posta merhalesi boyunca bir kez daha denedim, ama inanın bana hızlı seyahat etmek en iyisidir; zira böyle bir ruh hali içindeyken pek

az şey davetkâr görünür size—durmanızı gerektiren hemen hiçbir şey yoktur; işte St. Dennis'ten bu haleti ruhiye içinde geçtim, başımı çevirip de Manastır'a bakamadım bile—

—Kiliseleri pek zenginmiş, öyle mi! Saçmalık!—Mücevherleri üzerine bahse girerim ki, zaten hepsi sahte, hiçbiri üç sou etmez, olsa olsa bir tek *Jaidas'ın feneri* eder[6]—hatta o bile etmez ama, hava kararmakta olduğuna göre belki bir işe yarar.

XVII. Bölüm

ŞAK, şak—şak, şak,—şak, şak—demek Paris bu! dedim (aynı ruh hali içinde)—demek bu Paris!—Hıh!—Paris, diye haykırdım, aynı adı üçüncü kez ünleyerek—

En birinci, en zarif, en parlak—

—Sokaklar leş gibi;

Ama, herhalde, kokusu görünüşünden iyidir—şak, şak—şak, şak—Ne kadar da çok gürültü çıkarıyorsun!—sanki iyi kalpli insanlar, solgun yüzlü, siyahlara bürünmüş bir adamın gece saat dokuzda, kırmızı çuhayla çevrelenmiş taba deriden bir posta arabası içinde Paris'e varmış olmasını umursarlarmış gibi—şak şak da şak şak—şak, şak—şak, şak—şak, şak—kamçına da, sana da—

—Ama bu sizin milletinizin ruhu: Pekâlâ, öyleyse şaklat dur kamçıyı bakalım.

Ha!—Kimse önümden kaçıp, gidip duvarın dibine yapışmıyor! Bu MEDENİYET MEKTEBİ'nin göbeğinde bütün duvar dipleri b-k içindeyse neden gitsinler ki?

Kuzum, lambaları ne zaman yakacaklar? Ne?—Yazın asla yakmazlar mı?—Ha! İşte size salata saati!—Alın bakalım! Salata ve çorba—çorba ve salata—*encore*[1] salata ve çorba.

—Bir günahkâr için *dayanılır gibi değil.*

Bak, bu hunharlığa dayanamam. O vicdansız arabacı o sıska ata nasıl da böyle yakası açılmadık laflar edebilir? Görüyor musunuz dostum, sokaklar ne kadar dar; Paris sokaklarında el arabası bile sürülemez. Dünyanın bu en muhteşem şehrinde birazcık daha geniş tutabilirlerdi sokakları, insanlar hiç olmazsa sokağın hangi tarafında yürüdüklerini bilirlerdi.

Bir—iki—üç—dört—beş—altı—yedi—sekiz—dokuz—on—On tane aşevi! Ve bunun iki katı berber dükkânı! Ve bütün bunlar üç dakikalık bir yol boyunca! Sanki dünyanın bütün aşçılarıyla berberleri bir araya gelmiş de demişler ki:—Biz hep birlikte Paris'te yaşayalım, Fransızlar iyi yemeğe bayılırlar—hepsi de *oburdurlar*—Tanrıları midelerinde olduğu için de bizi el üstünde tutarlar—aşçılara beyefendi muamelesi ederler: ve eğer *insanı insan yapan perukalar* ise, perukaları yapanlar da perukacılardır, ergo,[2] demiş olmalı berberler, bize daha da fazla değer vereceklerdir—en azından birer Capitoul* olacağız—*pardi*! hepimiz kılıç kuşanacağız[3]—

—İnsan yemin edebilir ki (yani mum ışığında, ama mum ışığına da güven olmaz ki) bu âdetlerini böylece bugüne dek sürdürüp durmaktalar.

XVIII. Bölüm

FRANSIZLAR, hiç kuşkusuz yanlış anlaşılmışlardır:—Ama bu onların suçu mudur; kendilerini yeterince anlatamamışlar mıdır; ya da böyle önemli bir konuda çok kısıtlayıcı ve kesin konuştukları, dolayısıyla da bizler onlarla tartışmaya girdiğimizden midir—yoksa onların dilini "ne demek istediklerini" anlayabilecek kadar öğrenmemiş olduğumuz için suç bizde midir—bilemeyeceğim, ama "*Paris'i gören her şeyi görmüş demektir*" dediklerinde, eminim ki *Paris*'i sadece gün ışığında görmüş olanları[1] kastetmektedirler.

Mum ışığına gelince—bana sormayın—daha önce de belirtmiştim—mum ışığına güvenilmez—işte gene tekrarlıyorum—yok hayır ışık ve gölge çok kesin ya da renklerin tonları akıl karıştırıcı—ya da güzelliği ve hoşluğu gizlediği için değil—- çünkü öyle değil—sadece, müteredditbir ışık olduğu için, çünkü *Paris*'teki beş yüz grand Hôtel'de—Paris'e gittiğinizde size tek tek sayarlar—mütevazı bir hesapla Paris'teki en iyi beş yüz şeyi—çünkü Hôtel[2] başına bir iyi şey düşmektedir ki, bunlar en iyi mum ışığında *görülür, duyulur, anlaşılabilirler* (bunun Lilly'den[3]

* Toulouse vs. vs.'de yargıç. [*Sterne'in dipnotu.*]

bir alıntı olduğunu belirteyim) ama ne yazık ki ancak ellide birimiz bunları görebiliriz, çünkü ancak bu kadarımız kafamızı bu Hôtel'lerden içeri uzatıp da olup bitene bakabiliriz.

Fransızlar'ın hesabı bununla da bitmez: Şöyle:

Bin yedi yüz on altı yılında yapılan sayıma göre, ve o yıldan bu yana önemli değişiklikler olmuş olmakla birlikte, Paris'te dokuz yüz sokak bulunmaktadır:

City diye bilinen mahallede—elli üç sokak.
Mezbahanın bulunduğu St. *James*'te elli beş sokak.
St. Oportune'de otuz dört sokak.
Louvre mahallesinde yirmi beş sokak.
Palace Royal ya da St. *Honorius*'de kırk dokuz sokak.
Mont. Martyr'de kırk bir sokak.
St. *Eustace*'ta yirmi dokuz sokak.
Halles'de yirmi yedi sokak.
St. *Dennis*'de elli beş sokak.
St. *Martin*'de elli dört sokak.
St. *Paul* ya da *Mortellerie*'de yirmi yedi sokak.
Greve'de otuz sekiz sokak.
St. *Avoy* ya da *Verrerie*'de on dokuz sokak.
Marais ya da *Temple*'da elli iki sokak.
St. *Antony*'de altmış sekiz sokak.
Place Maubert'de seksen bir sokak.
St. *Bennet*'de altmış dört sokak.
St. *Andrews de Arcs*'da elli bir sokak.
Luxembourg mahallesinde altmış iki sokak.
Ve St. Germain'de dilediğiniz zaman girebileceğiniz elli beş sokak.—Hepsinin kendine özgü özelliklerini—kapılarını, köprülerini, meydanlarını ve heykellerini—tercihan gün ışığında görüp—dahası her türlü kiliselerini ziyaret ettikten sonra, bu arada St. *Roche* ve St. *Sulplice*'i asla ihmal etmeksizin—ve dahi dört sarayı da heykelleri ve resimleri ile birlikte, ya da onlarsız, dilediğinizce ziyaret ettikten sonra—

—Göreceksiniz ki—

—ama bunu size birilerinin söylemesi gerekmez, çünkü Louvre'un avlusunda okuyacaksınız ki

NE DÜNYA BÖYLE BİR HALK GÖRDÜ!—NE DE BİR HALK PARİS GİBİ BİR ŞEHİR!—LAY LAY LAY LAY LOM!*

Fransızlar Büyük olan her şeye *şen* bir biçimde yaklaşıyorlar; bu konuda başka bir şey söylenemez.

XIX. Bölüm

ŞEN der demez (son bölümün sonunda demiştim) insanın (yani yazarın) aklına *kasvet* sözcüğü geliyor—özellikle de bu konuda söyleyeceği bir şeyler varsa: Bir çözümleme falan yapmak istemiyorum, ya da ortak ilgi alanları yahut köken benzerliği nedeniyle bir arada bulunmaları gerektiğini öne sürecek değilim; doğadaki en uyuşmaz zıtlar kadar, ışıkla karanlık kadar birbirine karşıttırlar aslında—yalnızca yazarlar sözcükler arasında, tıpkı politikacıların insanlar arasında karşılıklı anlayış oluşturmak gibi bir yan uğraşa merak salmış oldukları için—ve tıpkı onları yanyana getirmek gerektiği zaman ne kadar yakınlaştırmalarının uygun olacağını bilmedikleri gibi—şimdi bu konuyu yeterince açıklığa kavuşturduğumuza göre sanırım ben de kendi konumu kafama güzelce yerleştirip yazıyorum işte—

KASVET.

Chantilly'den ayrılırken dünyada hızla yol alabilmek için en iyi ilke olduğunu beyan etmiş olmakla birlikte, doğrusu üzerinde fazla düşünmemiştim; hâlâ aynı duyguları taşımaktayım—ancak o zamanlar insanı nasıl etkilediği konusunda henüz yeterince tecrübe sahibi değildim, şimdiyse size menzile varmak konusunda çok hızlı bir tempo tutturduğu halde, menzil kendiniz olunca ona ulaşmak çabanızı da aynı oranda zorlaştırdığını eklemek isterim; bu nedenle burada ve bundan böyle ondan tümüyle vazgeçmiş olduğumu belirtirim; dilediğiniz zaman dilediğiniz biçimde kullanabilirsiniz—benim güç bir yemeği sindirmemi

* Non Orbis gentem, non urbem gens habet ullam
——————— ulla parem. [*Sterne'in dipnotu.*]
Çevirisi: "Ne dünya böyle bir halk gördü, ne de herhangi bir halk böyle bir kent."

her zaman engellemiş, hemen ardından ishal olmuşumdur. Böylece de başlangıçtaki ilkeme geri dönmüşümdür—ben de şimdi onu bu ilke doğrultusunda Garonne kıyılarına kadar sürüp başımdan defedeceğim—

—Hayır;—bir an için olsun durup size buradaki insanların karakterlerini—zekâlarını—davranışlarını—geleneklerini—kanunlarını—dinlerini—devletlerini—sanayilerini—ticaretlerini—maliyelerini, tüm akarlarını ve gizli kaynaklarını anlatamam; her ne kadar onlarla üç gün ve iki gece boyunca birlikte olmuş olsam ve bütün bu süre içinde tüm düşüncelerimi yalnızca bu konulara yöneltmiş olsam da—bunu yapamam—

Ama—gene de yola koyulmalı—yollar taşlı dikenli—merhaleler kısa—günler uzun—neredeyse öğlen oluyor—Fontainbleau'da[1] kralın huzuruna çıkacağım—

—Oraya mı gidiyormuş? bir şey bildiğimden değil—

XX. Bölüm

ŞİMDİ bakın, birisinin, özellikle de bir yolcunun, Fransa'da İngiltere'deki kadar hızlı yol alamadığından şikâyet ettiğini duyduğumda cinlerim tepeme çıkıyor; çünkü ben burada çok daha hızlı yol almaktayım, *consideratis, considerandis*;[1] yani arabalarına bavullarınızı öne ve arkaya dağlar gibi yığdıktan sonra—atlarının ne kadar cılız olduğunu düşünün, onlara ayakta durabilecek kadar bile yem vermezler—nasıl yol aldıklarına her zaman hayret etmişimdir; gâvur eziyetidir bu hayvanlara yaşatılan ve bence şu iki sözcük ****** ve ******, olmasaydı bir Fransız posta arabası atı ne yapacağını asla bilemezdi bu dünyada, zira bu sözcüklerde bir heybe dolusu arpa kadar besin gücü vardır; ve bu sözcükler de düpedüz bedavaya geldiğinden; ne olduklarını okura söylemek için sabırsızlanıyorum ama bir sorun var—onların açıkça, anlaşılır bir biçimde telaffuz edilmesi gerekiyor, aksi halde hiçbir işe yaramıyorlar—oysa—böyle açıkça söylendiklerinde—her ne kadar Saygıdeğer Efendim yatak odalarında canü yürekten bir kahkaha patlatabilirlerse de bu sözcükleri kütüphanede duydukları takdirde canları fena halde sıkılacaktır—bu yüzden

de onları telaffuz etmemeyi yeğliyorum:—Dolayısıyla hayal gücümü bir süredir bir ileri bir geri çalıştırmaktayım ama nafile, onları doğru düzgün, ağza alınabilir ve okurumun bana *uzatmaya* niyetli olduğu *kulağını* doyurabilecek—kendine ayırdığı öteki kulağını ise doyurmayacak bir biçimde söylemeyi başaramadım—

—Bir kez olsun deneyeyim arzusuyla mürekkebim parmağımı yakıyor—ama eğer denersem, çok daha kötü olacak—korkarım denersem kâğıdım yanacak—

—Yok—hayır;—cesaret edemiyorum—

Ama eğer Andoüillets Manastırı[2] *başrahibesinin* ve manastırındaki bir rahibe adayının bu sorunu nasıl çözdüklerini anlatmamı isterseniz size (kendime başarılar dileyerek başlamam koşuluyla) fütursuzca, tüm ayrıntılarıyla ve de keyifle anlatırım—

XXI. Bölüm

ŞİMDİLERDE Paris'te yayınlanmakta olan eyalet haritası takımlarına bir göz atacak olursanız, *Andoüillets* başrahibesinin Burgundy'yi Savoy'dan ayıran tepeler arasında oturduğunu görürsünüz. Kendisi *Anchylosis* ya da eklem kireçlenmesi tehlikesiyle karşı karşıya olduğundan (dizinin *sinovia*'sı[1] uzun sabah duaları yüzünden sertleşmekteydi) ve her türlü tedaviyi denemiş bulunduğundan—önce dualar ve şükranlar, sonra cennetteki tüm azizlere bol bol yakarmalar—ardından kendisinden önce şurası burası kireçlenmiş azizlere tek tek seslenerek—ve sonra manastırdaki kutsal eşyalara, özellikle de gençliğinden beri iktidarsız olan Lystra'lının[2] uyluk kemiğine dokunarak—sonra onu yatarken peçesine sararak—sonra tespihine düğümleyerek—sonra kırık çıkıkçıların yardımına sığınıp dizlerini hayvanların donyağlarıyla ovalayarak—sonra hatmiçiçeği, ebegümeci, bonus Henricus ve çemen lapalarına sararak—sonra hamayılını dertop edip kendini ormanlara vurarak, yani kendini onların buğusuna teslim ederek—yabani hindibalar, sutereleri, frenkmaydanozları ve turp otları kaynatıp özünü alarak—işte bütün bunlardan deva bulamadıkta, Bourbon[3] ılıcalarında şifa aramaya karar vermişti.

Manastır müfettişinden bedenini iyileştirmek için izin aldı, sonra—herkese yola çıkmak için gerekli hazırlıkların yapılmasını buyurdu—Bourbon kaplıcalarına gidip hiç dönmese belki de daha iyi olacak siyatikli bir yaşlı rahibe atlanarak, orta parmağı başrahibenin lapasına vs. sık sık daldırılmaktan dolama olmuş on yedi yaşlarındaki küçük rahibe adayı Margarita, başrahibeye refakatçi tayin edildi.

Manastırın hizmetine verilmiş yeşil tenteli eski yaylı günışığına çıkartıldı. Aynı zamanda katırlardan da sorumlu olan bahçıvan kuyruklarını kırpmak üzere iki yaşlı katırı bahçeye saldı; bu arada iki rahibe arabanın eprimiş tentesinin astarını onarmak ve onlara sarı şeritler dikmekle görevlendirildiler—bahçıvan yamağı katırcının şapkasını şerbetçiotlarıyla bezedi—terziyse dört düzine çıngırak seçip bunları teker teker koşumlara düğümlemek gibi müzikal bir görevle görevlendirildi.

Andoüillets marangozu ve demircisi derhal tekerlekler konusunda bir toplantı yaptılar ve ertesi sabah saat yedide tekerleklerin her biri pırıl pırıl Bourbon kaplıcalarına doğru yola çıkmak üzere manastırın kapısında hazırdılar—iki sıra dilenci daha bir saat öncesinden dizilmiş bekliyorlardı.

Andoüillets başrahibesi, rahibe adayı Margarita eşliğinde yavaş yavaş yaylıya doğru ilerledi; her ikisi de beyazlar giymişlerdi; siyah tespihleri boyunlarından aşağı upuzun sallanmaktaydı—

—Bu karşıtlıkta sade bir ciddiyet vardı: Yaylıya bindiler. Her biri birer masumiyet simgesi olan, bir örnek üniformalar giymiş rahibeler teker teker pencerelere yanaştılar: Başrahibeyle Margarita başlarını kaldırıp da baktıklarında hepsi de (zavallı siyatikli rahibe hariç) pencerelerden başörtülerinin uçlarını hep birlikte koyverip onları havalandıran akzambak ellerini öptüler: Sevgili başrahibeyle Margarita ise ellerini azizler misali göğüslerine kavuşturup önce gökyüzüne sonra onlara, "Tanrı sizleri korusun sevgili kardeşlerim" der gibi baktılar.

Bu hikâye ilgimi çekiyor, keşke orada olabilseydim.

—Bahçıvan, bundan böyle ondan katırcı diye söz edeceğim, ufak tefek, kırmızı yanaklı, geniş omuzlu, iyi huylu, lafazan, vurdumduymaz bir adamdı; hayatın *nasıl*'larına *ne zaman*'larına pek kafa yormazdı; manastırdan aldığı aylığı, bir borrachio'ya yani bir

tulum şaraba yatırırdı. İşte bu tulum şimdi yolculuk sırasında güneşten korunsun diye kırmızı bir kılıf içinde arabanın arkasına bağlanmıştı; hava sıcak olduğundan ve arabacı yürümekten hiç gocunmadığından doğanın gerektirdiğinden çok daha sık bahaneler bularak arabanın arkasına gidip durmaktaydı: böylece de boracchio'sunu daha yolun yarısına gelmeden tüketmişti.

İnsan alışkanlıklarıyla doğar. Gün şöyle ya da böyle geçmişti—oysa akşam tatlı, şarap âlicenaptı.—Üretildiği Burgundy tepelerinin eteklerinde bazı serin köy evlerinin kapısında akşam saatlerinde ılık rüzgârlarla hışırdayan kışkırtıcı bir çalı asılı olurdu[4]—"Gel, gel içeri, susamış katırcı, içeri gel" derlerdi:

—Katırcı da bir Âdem evladıydı. Bu konuda başka bir şey söylemek istemiyorum. Katırlara esaslı birer kamçı indirdikten sonra rahibeyle Margarita'nın suratlarına "işte buradayım" der gibi baktı, katırlara "hadi yürüyün" der gibi kamçısını bir kez daha şaklattı—ve tepenin eteğindeki handan içeri girdi.

Katırcı, size daha önce de söylediğim gibi, ufak tefek, şen şakrak, lafazan bir adamdı, ne dünü ne yarını düşünürdü, onun için önemli olan bir yudum şarapla biraz sohbetti; bu yüzden de Andoüillets Manastırı'na nasıl bahçıvanbaşı olduğundan başlayıp başrahibe ve küçük bir rahibe adayı olan Matmazel Margarita ile olan dostluğu üzerinden devam edip onlarla birlikte Savoy'dan buraya nasıl geldiklerine, başrahibenin uzun sabah duaları yüzünden dizlerinin nasıl şiştiğine ilişkin bir konuşmaya daldı—ardından başrahibenin rahatsızlığını gidermek için topladığı otları, eğer Bourbon'daki sıcak sulardan da şifa bulamayacak olursa her iki bacağını da kaybedebileceğini anlattı. Kendini, anlattığı hikâyeye öyle kaptırmıştı ki, hikâyenin kahramanını ve onunla birlikte küçük rahibe adayını çoktan unutmuştu, daha da önemlisi—başıboş bıraktığı katırları, dünya nimetlerinden tıpkı ebeveynlerinin yararlandığı gibi yararlanmaya meyyal olduklarından, ancak bu görevi (erkekler, kadınlar ve diğer yaratıklar gibi) *aşağı doğru*[5] yerine getiremediklerinden—yanlamasına, uzunlamasına, arkadan—yokuş aşağı, yokuş yukarı, velhasıl becerebildikleri her biçimde yapmaktaydılar.—Feylesoflar, tüm ahlaki kaygılarına rağmen, bu meseleyi doğru değerlendirememişken—zavallı bir katırcıdan bunu açıklamasını beklemek haksız-

lık değil mi? o da böyle bir açıklama yapmadı zaten—ve iş gene bize düştü;—o halde ölümlülerin en sorumsuzu ve en mutlusu olan bu adamı şarabının girdabında bırakalım—ve birlikte katırlara, başrahibeye ve Margarita'ya dönelim.

Katırcının vurduğu son iki kamçı darbesinin etkisiyle katırlar yollarına uslu uslu devam edip, sezgilerini izleyerek yokuş yukarı yürümeyi sürdürdüler. Ancak yokuşu yarıladıklarında daha yaşlı olanı—hınzır şeytanın tekiydi,—bir köşeyi dönerlerken arkaya bir göz attı ve katırcının artları sıra gelmediğini fark etti—

Oh ne âlâ! dedi küfrederek, bir adım bile atmam—Ben de bir adım atarsam derimden davul yapsınlar—dedi öteki.—

Böylelikle de anlaşmaya varıp durdular—

XXII. Bölüm

—HADİ, deh, dedi başrahibe.

—Hışşş—hışşş—diye haykırdı Margarita.

—Şuuu, şuuu, şuuu! diye şuu'ladı başrahibe.

—Vuuu, vuuu, vuuu! diye vuu'ladı Margarita, o güzelim dudaklarını büzüp ıslık çalmaya çalışarak.

—Şak, şak, şak! diye gürültü etti Andoüillets başrahibesi, elindeki altın tokmaklı bastonunu yaylının tabanına vurarak.

—Yaşlı katır bir os—k koyverdi.

XXIII. Bölüm

MAHVOLDUK, bittik, yavrum! dedi başrahibe *Margarita*'ya—bütün geceyi burada geçireceğiz—soyacaklar bizi—ırzımıza geçecekler—

—Irzımıza geçecekler, dedi Margarita, yaylım ateşi gibi patlayarak.

Sancta Maria! diye haykırdı başrahibe (Ey! demeyi unutarak)—neden bu eklem ağrılarını sardım başıma? Neden Andoüillets Manastırı'ndan uzaklara düştüm böyle ben? Neden bu naçiz kulunun el değmemiş olarak mezara girmesine izin vermedin?

—Ah, parmağım! parmağım! diye haykırdı rahibe adayı, *kul* sözcüğü yüreğine alevler salmıştı—neden seni oraya buraya şuraya değil de o deliğe soktum ki?

—Delik ha, dedi başrahibe. Delik—dedi rahibe adayı; duydukları korku anlaşmalarını engelliyordu—biri ne dediğini bilmiyordu—öteki ne cevap verdiğini—

—Bekâretim! Ah, bekâretim! diye ünledi başrahibe.

—etim!—etim! diye hıçkırdı rahibe adayı.

XXIV. Bölüm

ANACIĞIM, dedi rahibe adayı biraz kendine geldiğinde—bana söylendiğine göre iki sözcük vardır ki hiçbir at, eşek ya da katır bunu duyduğunda, istediği kadar inatçı ya da kötü huylu olsun ve yokuş ne denli dik olursa olsun, boyun eğmezlik etmez. Bunlar sihirli sözcükler olmalı! diye haykırdı başrahibe dehşet içinde—Hayır, dedi Margarita sakin bir sesle—ama günahkâr sözcükler—Nedir, diye onun sözünü kesti başrahibe—Birinci dereceden günahkâr sözcükler, dedi Margarita—onlar ölümlülere özgü—ve eğer ırzımıza geçilir de o sözcüklerden arınmadan ölürsek her ikimiz de—Bana telaffuz edebilirsin, dedi Andöuillets başrahibesi—telaffuz edilmeleri mümkün değil anacığım, dedi rahibe adayı; insanın yüzünü al basar—O halde kulağıma fısılda, dedi başrahibe.

Tanrım! şu tepenin eteğindeki lanet olası hana meleklerinden birini gönderemez miydin?—iyi kalpli, dost, tek bir ruh yok muydu doğada, şu ara işi olmayan—ya da katırcıyı eğlentisinden kaldırıp getirecek, duruma el koyabilecek herhangi bir ulağın? Katırcının aklına başrahibeyle Margarita'yı ve onların kara tespihlerini düşürecek herhangi bir iyi kalpli elçi?

Uyan! Uyan!—heyhat, artık çok geç—o korkunç sözcükler telaffuz edildi bile—

—onları nasıl söylemeli—sen ki var olan her şeyden kirlenmemiş dudaklarla söz edebilirsin—beni eğit—bana yol göster—

XXV. Bölüm

TÜM günahlar, dedi başrahibe içinde bulundukları zor durum yüzünden birden ahlakçı kesilerek,—bizim manastırımızda günah çıkarmakla görevli rahibe tarafından ya bağışlanamaz ya da bağışlanabilir olarak değerlendirilirler; başka bir ayırım yoktur. Bağışlanabilir bir günah günahları içinde en hafifi olduğundan—ya yarısı üstlenilir gerisi bırakılır—ya da hepsi üstlenilir ve bir başkasıyla dostça bölüşülür—zaman içinde de erir giderler, hemen hiç günah işlememiş gibi olursun.

Şimdi, mesela, *bou bou bou bou*[1] diyebilirim; ya da sabah duasından akşam duasına dek *ger ger ger ger* hecesini tekrarlamamda herhangi bir habislik olduğu varsayılamaz. Bu yüzden sevgili kızım, diye sözünü sürdürdü Andoüillets başrahibesi—ben *bou* diyeceğim sen *ger*—sen *fou* diyeceksin, çünkü *fou* demek de *bou* kadar masum bir hecenin tekrarıdır—sen *fou* diyeceksin ve ben de (fa, sol, la, re, mi, ut, der gibi) *ter*'le söze gireceğim. Böylece, başrahibenin buyruğu doğrultusunda ve seslerini akortladıktan sonra söyleşmeye koyuldular:

Başrahibe, Margarita, } Bou--bou--bou-- ——ger,--ger,--ger

Margarita, Başrahibe, } Fou--fou--fou-- ——ter,--ter,--ter.

İki katır söylenen müzikal sözcükleri kaydettiklerini kuyruklarını birlikte sallayarak belirttilerse de daha fazla bir ilerleme görülmedi.—Zamanla anlayacaklar, dedi rahibe adayı.

Başrahibe, *Margarita*, } Bou-bou-bou-bou-bou-bou- —ger, ger, ger, ger, ger, ger.

Daha hızlı, diye haykırdı Margarita.

Fou, fou, fou, fou, fou, fou, fou, fou, fou.

Daha hızlı, daha hızlı diye haykırdı Margarita.

Bou, bou, bou, bou, bou, bou, bou, bou, bou.

Daha hızlı—Tanrı beni korusun! dedi başrahibe—Bizi anla-

mıyorlar, diye haykırdı *Margarita*—Ama Şeytan işin farkında, dedi Andoüillets başrahibesi.

XXVI. Bölüm

NE kadar da yol katettim!—Güneşin ısıttığı yerlere ne kadar da yaklaştım, nice güzel, nice hoş şehir gördüm, siz Madam, oturduğunuz yerde bu hikâyeyi okuyup üzerinde düşünürken,—FONTAİNBLEAU ve SENS ve JOİGNY ve AUXERRE, Burgundy'nin başşehri DİJON, ve CHALON, sonra Mâconese'in başşehri Mâcon ve LYONS'a kadar bir sürü şehir daha—ve işte şimdi onları ardımda bırakmış olduğuma göre—artık size Ay'daki çeşitli pazaryerlerinden söz edebilir, onlar hakkındaki görüşlerimi aktarabilirim: En azından bu bölüm, ya da bu ve bir sonraki bölüm tümüyle yok olup gitmesin diye bunu yapacağım—

—Ama ne garip bir hikâye! Tristram.

—Ah! Madam, şayet ıstavroza ilişkin herhangi bir hüzünlü söylev çekmiş olsaydım—alçakgönüllülüğün ya da teslimiyetin insana verdiği huzur üzerine,—kılınız kıpırdamayacaktı: Ya da daha arı-duru ruh soyutlamaları ve bilgeliğin neyle beslendiği üzerine veya kutsallık veya tefekkür veya insanın iç dünyası (bedeninden ayrıldığı zamanki hali) üzerine yazıyor olsaydım ebediyete dek geçerli olurdu sözlerim—ve siz Madam iştahla okurdunuz yazdıklarımı—

—Keşke hiç yazmasaydım yazdıklarımı: Ama yazdığım hiçbir şeyi kaldırıp atmak gibi bir huyum olmadığından—yazdıklarımı beyninizden silmek için, hadi gelin daha namuslu yollar arayalım.

—Bana şuradan soytarı takkemi uzatır mısınız lütfen—korkarım üzerinde oturmaktasınız Madam—yastığın altında—verin hele, takayım—

Tanrı beni korusun! Yarım saattir başınızda zaten—bırakın orada kalsın—

Ha ha ha gıy gıy—gıy
ve de ha hi gıyy—g
ve de ham—hım—day dım
gıy gıy dank—k.

Ve artık, Madam, umarım biraz daha ilerlemeyi deneyebiliriz.

XXVII. Bölüm

—*Fontainbleau* konusunda söylemeniz gereken tek şey (eğer bu konuda birisi bir şey soracak olursa), *Paris*'ten kırk mil kadar uzak (güney *bir şey* doğrultusunda) uzağındaki büyük bir ormanın ortasında yer aldığıdır—bir de orada çok önemli bir şeyin olduğunu, kralın iki ya da üç yılda bir, maiyetiyle birlikte, avlanmak için oraya gittiğini—ve, av şenlikleri sırasında kibar bir İngiliz centilmeninin (bu arada kendinizden de söz edebilirsiniz) kendisine tedarik edilen bir ya da iki beygirle şenliklere katılabileceğini, ancak kralın önüne geçecek hızda at sürmemeye dikkat etmesi gerektiğini de belirtebilirsiniz—

Ama gene de bunu birilerine açık açık söylememeniz (iki nedenden ötürü) doğru olur.

Birincisi, Sözünü ettiğim düldülleri elde etme şansınız azalabilir; ve

İkincisi, Bu söylediklerimin hepsi yalan.—*Allons!*

SENS'a gelince—bir kalemde geçebilirsiniz—"*Başpiskoposluk topraklarıdır.*"

—JOIGNY—bence, ne kadar az sözü edilse o kadar iyidir.

Oysa AUXERRE'e gelince—bu konuda sonsuza dek konuşabilirim; zira Avrupa'daki *grand tour*'um süresince, (babam beni kimselere emanet edemediğinden) kendisi, amcam Toby, Trim ve Obadiah ile, yani ailenin hemen hemen tümüyle, annem hariç, zira o sıralar kendini fena halde, babama kocaman bir yün iç donu örmeye kaptırmıştı—(aslında sağduyulu bir seçimdi)—ve gezimiz sırasında SHANDY MALİKÂNESİ'nde işlerin yürümesini sağlamak için evde kalmayı yeğlemişti.—Evet, annem hariç ailecek yola çıktığımız bu gezide, babam iki gün Auxerre'de kalmamıza karar vermiş ve araştırmaları, doğası gereği çölde çiçek açtırabilecek türden olduğu için,—bana AUXERRE konusunda söylenmeye değer bazı şeyler bırakmıştı: Kısacası, babam nereye giderse gitsin—ama özellikle de bu Fransa ve İtalya gezisi sırasında—kendisinden önce bu yollara düşmüş gezginlerden farklı bir yol izlerdi—kralları ve sarayları ve rengârenk ipeklileri farklı bir açıdan değerlendirirdi—ve kişilikler, mahalli gelenek ve görenekler üzerine yorumları ve görüşleri diğer ölümlülerin yorum ve görüşlerinden, özellikle de amcam Toby ve Trim'inkiler-

den—(kendimi hesaba bile katmıyorum)—o denli farklıydı ki, —ve hepsinden de öte—babamın sistemleri ve fikirleri nedeniyle sürekli olarak karşılaştığımız, hepsi de birbirinden garip, karmaşık ve trajikomik durumlar bir araya konulduğunda, gezimiz, Avrupa'da yapılmış ve yapılacak bütün gezilerden farklı bir renk ve ton kazanmaktaydı—söylemeye çekiniyorum—tüm gezginler ve tüm gezi yazısı okurları, yazılanları okumamak suretiyle, gezi denilen şeyi dünya yüzünden sildiklerinde,—ya da dünya, sonunda, artık dönmekten vazgeçmeyi aklına koyduğunda,—ikisi de aynı kapıya çıkar ya, neyse,—bütün bunlar daha henüz okunmamışsa,—suç sadece ve yalnızca benimdir.

—Ama bu zengin heybe hemen şimdi açılmayacak; babamın AUXERRE'deki günlerinin gizemini açıklayacak birkaç ilmeği çözmekle yetineceğiz şimdilik.

—Daha önce de belirttiğim gibi,—ertelenmesi gerekmeyecek denli önemsiz,—ve ilmekler birbirine eklendiğinde biter gider.

Hadi gidelim, kardeşim Toby, dedi babam, yemek pişene kadar, gidelim de St. Germain Manastırı'na bir bakalım; göreceğimiz tek şey mösyö Sequier'nin[1] o öve öve bitiremediği kadavralar olsa bile.—Ne olsa görürüm ben, dedi Toby amcam; gezi boyunca olağanüstü bir uyumluluk sergilemişti—Beni koru! dedi babam—hepsi de mumya bunların—O halde tıraş olmaya gerek yok, dedi amcam Toby—Tıraş mı! hayır! diye haykırdı babam—tıraşsız gidersek aileden biri gibi davranırlar bize.—Böylece yola koyulduk, Onbaşı refakat etmek üzere kolunu efendisine uzattı, biz de ardı sıra Saint Germain Manastırı'nın yolunu tuttuk.

Her şey çok zevkli, görkemli, harikulade, mükemmel, dedi babam Benedikten tarikatı biraderlerinden genç kilise hizmetlisine dönerek—fakat bizim asıl amacımız mösyö Sequier'nin hayranlık uyandıran bir kesinlikle betimlediği o kadavraları görmek.—Kilise hizmetlisi genç önce saygıyla eğildi, sonra böyle bir talep olması ihtimaline karşı alet edevat dolabında bulundurduğu meşaleyi yaktı ve bizi Aziz Heribald'ın[2] mezarına yönlendirdi—Bu, dedi hizmetli, elini mezarın üzerine koyarak, Bavyera hanedanının ünlü bir prensiydi; Charlemagne[3] hükümranlık-

ları boyunca, Louis le Debonair ve Kel Charles'ın yönetimleri sırasında hükümette büyük bir değişim dalgası estirdi, ve her şeyi yeniden düzenledi—

O halde, dedi amcam, savaş alanında olduğu kadar hükümette de önemli işler yapmış olmalı: Çok cesur bir askerdi demek ki—Keşişti—dedi hizmetli.

Amcam Toby ve Trim birbirlerini teselli etmek ister gibi bakıştılar—ama başaramadılar: Zira babam iki eliyle birden apışarasına yapıştı; bir şey onu fazlasıyla gıdıkladığında böyle yapardı hep; zira babam keşişlerden nefret ederdi; ona göre keşişler cehennemdeki tüm şeytanlardan daha kötü kokarlardı.—Ama indirilen darbe kendisinden çok amcam Toby ile Trim'i sarstığı için bunu izafi bir zafer sayabilirdi; bu yüzden de babam birdenbire şen şakrak kesildi.

—Peki bu beyefendinin adı neydi, söyler misiniz? dedi babam neşeyle. Bu mezarda, dedi Benedikten, o bedene dokunabilmek için Ravenna'dan buraya gelmiş olan Azize MAXİMA'nın[4] kemikleri bulunmaktadır.—

—Aziz MAXİMUS'un, dedi babam, kendini azizinin önüne atarak—azizler tarihinin en büyük iki aziziydi onlar—Özür dilerim, dedi hizmetli,—kendisi sadece bu katedrali yaptıran *Aziz Germain*'in kemiklerine dokunmak için buraya gelmişti—Bunu yapmakla ne elde etti ki? dedi amcam Toby—Herhangi bir kadın ne elde edebilir ki bunu yapmakla, dedi babam—AZİZLİK, diye yanıtladı genç Benedikten—yerlere kadar eğilerek ve telaffuz ettiği sözcüğün altını büyük bir alçakgönüllülük ve aynı zamanda kararlılıkla çizerek;—babam bir an için kendini fevkalade âciz hissetti; Denilir ki, diye sözünü sürdürdü Benedikten, Azize Maxima bu mezarda dört yüz yıldır yatıyor ve azizlik mertebesine de ancak iki yüz yıl önce kavuştu—Bu, azizler ordusu içinde oldukça yavaş bir terfi olmalı, dedi amcam Toby.—Hem de çok yavaş, izninizle Efendim, dedi Trim, anlaşılan o zamanlarda mertebe satın almak mümkün değildi—Ben satın almaktansa satmayı yeğlerdim, dedi amcam Toby,—Bu konuda sana katılıyorum, kardeşim Toby, dedi babam.

—Zavallı Azize Maxima! dedi amcam Toby onun mezarından uzaklaşırken, kendi kendine.—İtalya ve Fransa'nın en alım-

lı, en güzel hanımlarından biriydi, diye sözü sürdürdü kilise hizmetlilisi,—Peki yanında yatan bu herif de kim? dedi babam, bastonuyla yanından geçmekte olduğumuz mezarı işaret ederek,—Aziz *Optat*,[5] Efendim, diye yanıtladı hizmetli—Aziz Optat da bayan yanını kapmış hani, dedi babam; Nedir bu Aziz Optat'ın hikâyesi, öğrenebilir miyim? diye sürdürdü sözünü. Aziz *Optat* piskoposdu, dedi hizmetli—

—Tahmin etmeliydim! diye onun sözünü kesti babam haykırarak—Aziz Optat!—Tabii ki Aziz *Optat*! Nasıl atlamışım! dedi, cebinden not defterini çıkardı;—bu arada genç Benedikten babam daha iyi görebilsin diye elindeki meşaleyi ona yaklaştırmıştı;—vaftiz adları listesine yeni bir ekleme yaptı; geri kalan onu öylesine ilgilendirmiyordu ki, Aziz Optat'ın mezarında bir hazine bulmuş olsa daha mutlu olamazdı—bu keşfi yüzünden ölüler diyarına yaptığımız bu kısa gezintinin olağanüstü bir zaferle sonuçlandığı kanısındaydı; olup bitenler hayal gücünü öylesine kamçılamıştı ki, Auxerre'de bir gün daha kalmaya karar verdi.

Bu efendilerin geri kalanını yarın ziyaret ederim, dedi babam, şehir meydanını geçerken,—Siz o ziyareti yaparken, ağabeyciğim, dedi amcam Toby,—Onbaşı ve ben de surları teftiş ederiz.

XXVIII. Bölüm

—ŞİMDİ bu en çetrefil sahne—çünkü yazdığım son bölümde, en azından benim *Auxerre*'den kazasız belasız geçip gitmemi sağlaması açısından, iki farklı günlükten yararlanmaktayım, hem de aynı kalem darbesiyle—zira şimdi yazmakta olduğum günlükte Auxerre'in iyice dışına çıktım;—bundan sonra yapacağım yolculukta da hemen hemen Auxerre'in yarısını katettim bile—Hiçbir şey mükemmel değildir, ama biraz zorlamayla ben başımı şimdiye dek hiçbir gezginin başına gelmedik bir duruma soktum işte: Şu anda Auxerre'de pazaryerinde babam ve amcam Toby ile dolaşmaktayız; birazdan akşam yemeğimizi yemek üzere geri döneceğiz,—ve aynı zamanda bindiğim posta arabası da pa-

ramparça olmuş ve ben yürüyerek Lyons'a girmekteyim—gene aynı zamanda Garonne kıyılarında Pringello'nun* yaptığı ve Monsenyör Sligniac'ın bana tahsis ettiği görkemli pavyonda oturmuş bütün bu olup bitenleri kâğıda dökmekteyim.

—Kendimi toparlayayım da hele, yolculuğuma devam edeyim.

XXIX. Bölüm

Çok da iyi oldu, dedim kendi kendime, Lyons şehrine yürüyerek girerken—posta arabası iyi ki—bütün bavullarım üzerine karmakarışık yığılmış olarak önüm sıra ağır ağır ilerliyordu;—Çok da iyi oldu, dedim, iyi ki parçalandı şu araba; böylece Avignon'a nehir yoluyla gidebilirim ve gezimin yüz yirmi millik bu merhalesi bana yedi livre'e bile mal olmaz—oradan da, diye sürdürdüm kendi kendimle konuşmayı, bütçemi yeniden gözden geçirerek iki katır—ya da eşek (nasıl olsa kimseler tanımıyor beni buralarda) kiralar Languedoc ovasını—neredeyse bedavaya katederim.—Bir talihsizlik yüzünden hem dört yüz livre tasarruf ettim, hem de keyif! bu paranın iki katına değer. Nasıl da hızla seyredeceğim Rhône'dan aşağı, diye el çırptım, VIVARES sağımda, DAUPHINY solumda;—arada VIENNE, *Valence*, Vivieres gibi eski şehirler yanımsıra akıp giderken. Hermitages'dan geçip Côte roti'nin[1] eteklerine vardığımda, al yanaklı bir üzüm salkımı çalmak onlardan, nasıl da yeniden alevlendirecek kandilimi! Taze kan sürecek damarlarıma! Romansların geçtiği şatolar boyunca, nice şövalyenin nice bahtsızı kahramanca kurtardıkları o kıyılar boyunca ilerleyeceğim,—ve o baş döndürücü kayalara, dağlara, yarlara, Doğanın tüm yüce yapıtlarını hızla inşa edişine tanık olacağım—

Böyle kaptırmış giderken birden aklıma arabam geldi gene;

* Kuzenim Antony'nin adına ithaf ettiği Masal'a ilişkin yazıda büyük saygıyla sözünü ettiği ünlü İspanyol mimar Don Pringello'nun ta kendisi.

Vid. s. 129, küçük baskı. [*Sterne'in dipnotu.*]

John Hall-Stevenson (bkz. 1. Kitap, XII. Bölüm, Not 1), ünlü Medenham Manastırı "Keşişleri"ne öykünerek oluşturduğu Demoniacs adlı klübün üyeleri arasında Antony olarak bilinirdi. *Çılgın Masallar*'ından (1762) birini Pringello'ya adamıştır.

başlangıçta ne de görkemliydi; sonra, yavaş yavaş küçülmüş, boyası dökülmüş, yaldızı solmuştu—ve her şeyiyle bana acınası bir pejmürdelik gibi göründü birden! ne acıklı!—ne hüzünlü!—tek kelimeyle, Andoüillet Manastırı başrahibesininkinden de kötü—tam ağzımı açıp da canı cehenneme diyecektim ki—yılışık bir araba ölüsü kaldırıcısı sokağın ortalık yerinde beliriverdi—acaba mösyöleri arabalarının onarılmasını isterler miydi? Hayır, hayır, diye kafamı sağdan sola salladım.—Peki mösyö satmak isterler miydi arabalarını, diye üsteledi ölü kaldırıcı—Hem de seve seve, dedim—demir aksamı kırk livre eder—camları da bir o kadar—meşinine de para istemiyorum.

—Ne müthiş bir kazanç sağladı bu araba bana! dedim, ölü kaldırıcı paraları avcuma sayarken. Benim hesap anlayışım da budur işte; en azından başıma gelen felaketlerle böyle hesaplaşırım; her bir felaketi kuruşu kuruşuna geri alarak—

—Lütfen, sevgili Jenny'm, bunlardan birine, bir adamın başına gelebilecek en bunaltıcı felakete, erkekliğinden gurur duyan bir erkek olarak nasıl göğüs gerdiğimi dünyaya anlatır mısın?—

Yeter, dedin, bana yaklaştın, dizbağım elimde, orada öyle duruyordum, aramızda *nelerin* yaşanmadığını düşünerek—Yeter Tristram, dedin; bana bu kadarı yeter, ve kulağıma şu sözleri fısıldadın: **** ** **** *** ******;—**** ** ****—başka bir erkek olsa, yer yarılır, içine girerdi—

—Her işte bir hayır vardır, dedim.

—Galler'e gideceğim, altı hafta kalacağım, keçi kesmiği içeceğim, bu kaza sayesinde ömrüme yedi yıl daha ömür katacağım. Kaderi acımasız bir düşes olarak adlandırdığım için, beni hayatım boyunca yerden yere çalmakla suçladığım için kendimi affedilmez buluyorum: Eğer ona kızmamı gerektiren bir neden varsa o da başıma sürekli olarak ufak tefek belalar saracak yerde şöyle esaslı bir bela göndermemiş olmasındandır—bana şöyle bir dizi okkalı kayıp ihsan etmiş olsaydı, emekli aylığına bağlanmış kadar sevindirirdi beni.

—Yılda yaklaşık yüz sterlin getirecek kadarı yeter—daha fazlası bağışlanacak olursa da, arazi vergisi bile veririm doğrusu.

XXX. Bölüm

ÜZÜNTÜNÜN ne demek olduğunu iyi bilenler, Fransa'nın en görkemli, en gelişmiş ve de antikçağın en önemli eserlerinden parçalarla bezenmiş Lyons şehrinde bir gün geçirip de bütün bunları görememenin ne kadar büyük bir ÜZÜNTÜ yaratabileceğini anlarlar. *Herhangi* bir nedenle engellenmek bir üzüntü nedeni olabilir, ama üzüntü *nedeniyle* engellenmek kuşkusuz feylesofların

ÜZÜNTÜ

üstüne

ÜZÜNTÜ.

diye adlandırdıkları durum olmalı.

İki fincan sütlü kahvemi bitirmiştim (bu arada belirteyim, pek leziz bir içecektir, ince hastalığa birebirdir, ancak kahve ile sütü birlikte kaynatın,—aksi halde sadece kahve ve süt içmiş olursunuz) saat sabahın sekiziydi; tekne öğleden önce yola çıkmayacaktı; demek ki dünyadaki tüm dostlarımın sabrını tüketecek denli zamanım vardı Lyons'u gezmek için. Katedrale kadar yürürüm, dedim, görülecek yerler listeme bakarak, ilk önce Basil'li Lippius'un[1] şu dünya harikası saatinin mekanizmasına bir göz atarım—

Dünyada aklımın ermediği bir şey varsa o da makinelerin nasıl işledikleridir—bu nesneler konusunda ne bir dehayım, ne de böyle şeylere meraküm var—beynim bu konulara asla yatkın değil, sincap kafesinin[2] ya da bilecilerin çarklarının hareket ilkelerini hiçbir zaman öğrenemediğimi itiraf etmeliyim:—Her ne kadar ilkini hayatımın bir saati boyunca pür dikkat, ikincisiniyse bir mümin sabrıyla izlediysem de—

Bu önemli saatin heyecan verici hareketlerini görmeye gideceğim, dedim, sonra da Cizvitlerin büyük kitaplığına[3] uğrayacağım; ve eğer kabil olursa Çin'in genel tarihi üzerine (Tatarca değil de) Çince, hem de Çin alfabesiyle yazılmış olan otuz cilde göz atmak istiyorum.

Çince konusundaki bilgim Lippius'un saatinin mekanizması konusundaki bilgimden daha fazla olmadığına göre, bu ikisinin, görülecek şeyler listemin neden ilk iki sırasında yer aldıkları sorusu-

nun yanıtını bir Doğa sorunu olarak okurlarıma bırakıyorum. İhtimal, doğa tanrıçasının bilinmezliklerinden biridir; ve hayranları tanrıçanın mizacını sanırım en az benim kadar merak ederler.

Bu ilginç eserler görüldükten sonra, dedim biraz kendime biraz da arkamda duran *valet de place*'ıma[4] hitaben—BİZ Azize Ireneus Kilisesi'ne[5] gidebilir ve İsa'yı bağladıkları sütunu görebiliriz—ardından da Pontius Pilate'nin evini[6] ziyaret edebiliriz,—O bir sonraki şehirde, Vienne'de, dedi *valet de place*—Memnun oldum, dedim, koltuğumdan hızla kalkarak ve odayı çevik adımlarla katederek—"böylece *İki âşığın mezarı*'na[7] daha çabuk ulaşmış olurum."

Bu ani davranışımın anlamı neydi, neden böyle uzun adımlar atmıştım bu tümceyi söylerken—bu bilmeceyi çözmeyi de meraklısına bırakıyorum;—ancak işin içinde herhangi bir saat mekanizması ilkesi bulunmadığından—ben kendim açıklasam sanırım okur için daha iyi olur.

XXXI. Bölüm

AH! İnsanın yaşamında mutlu bir dönem vardır (beynin yumuşak ve lif lif olduğu, her şeyden çok bir lapaya benzediği)—acımasız ana babaların ve onlardan da hain kaderin birbirinden ayırdığı âşıkların hikâyesi okunur—

Amandus—Oğlan
Amanda—Kız—

ikisi de birbirinden habersiz yollara düşerler,

Oğlan—doğuya
Kız—batıya

Amandus Türkler'e esir düşer, Fas imparatorunun sarayına götürülür ve orada kendisine âşık olan Fas prensesi tarafından Amanda'sına olan aşkı yüzünden yirmi yıl mahpus tutulur.

Kız—(Amanda) yalınayak, saç baş dağınık, dağ tepe gezmekte, Amandus'unu aramaktadır—Amandus! Amandus!—diye yankılanır sesi tepelerde, vadilerde—

Amandus! Amandus!

kapısına çöktüğü her kasabada, her şehirde—Amandus!—Amandus'um geçti mi buradan!—sonunda, döne döne dünyayı nice kez dolaştıktan sonra—kader onları bir gece bambaşka yollardan dolaştırarak doğdukları şehir Lyons'un kapısında birleştirir; ikisi de o çok iyi tanıdıkları sesleriyle

Amandus
Amanda'm } yaşıyor mu hâlâ?

diye haykırarak, birbirlerinin kollarına atılırlar ve sevinçten hemen oracıkta ölüverirler.

Her faninin yaşamında bir dönem vardır ki, böyle bir hikâye, gezginlerin pişirip pişirip önümüze sürdüğü antik çağların tüm efsanelerinden, menkıbelerinden, kıssalarından çok daha fazla gıda sağlar beyne.

—Benim beyin süzgecimin sağ tarafına takılıp kalanlar Spon[1] ve ötekiler tarafından Lyons'la ilgili anlatılanlar vesilesiyle pek de güzel beynime *işlemişlerdi*; ve bir başka yol izleyip—hangi yolsa—Amandus ile Amanda'nın birbirlerine sadakatları adına inşa edilmiş ve bugüne dek nice âşığın ziyaret edip kendi aşkını kanıtladığı kapısız türbeye varmışlardı. Ben şahsen hayatım boyunca böyle bir aşka nail olamadım, ama bu *âşıklar mezarı* sayesinde, hayatımın sonuna doğru şöyle ya da böyle, belki de—ah öyle etkilemişti ki benliğimi, ne zaman Lyons düşse aklıma ya da bu şehrin adını ansam—hatta bir *Lyons yeleği* görsem birinin sırtında—eski çağların bu kalıntısı derhal muhayyileme üşüşür ve nice zaman, saygısızlık ettiğimi bile bile, çılgın gibi söylenirdim kendi kendime: "Bu kutsal mekân (her ne kadar kendi kaderine bırakılmışsa da) bana göre Mekke kadar değerlidir, ve hatta, zenginliği bir yana bırakılırsa, Santa Casa[2] kadar azizdir; Lyons'da yapacak başka bir işim olmasa bile salt onu ziyaret etmek için bir gün oralara gitmek isterim."

Bu yüzden de Lyons'daki *Videnda*[3] listemin en sonunda yeraldığı için (önem sırasında sonda olduğundan değil) ve odamda voltaya çıktığımda attığım adımlardan bir, hadi bilemediniz iki düzine adım daha uzakta olduğu için, o anda birdenbire aklıma gelince, büyük bir sükûnetle *Basse Cour*'a[4] yürüdüm; hesabımı çıkarmalarını söylemiştim zaten, zira hana dönüp dönmeyeceğinden emin değildim,—bu yüzden de hesabı ödemiş, üstelik

oda hizmetçisine on sou bahşiş bırakmıştım ve tam Mösyö Le Blanc, Rhône vadisine doğru güzel bir yolculuk yapmamı dilemekteydi ki—yolum kesiliverdi—

XXXII. Bölüm

—YOLUMU kesen, sadaka olarak turp ve lahana yaprakları toplamak üzere sırtına bir çift koca küfe vurulmuş zavallı bir eşekti; ön ayakları kapıdan içeride, arka ayakları dışarıda, içeri girsem mi, girmesem mi, der gibi duruyordu orada.

Bakın, sorun karşıma bir hayvanın çıkmış olması değil, (her ne kadar acelem olsa da)—görünüşlerinde ve duruşlarında öyle bir sabırlı boyun eğiş yazılıdır ki, hiçbir zaman el kaldıramam onlara;—ve bir hayvana kötü davranmamak için de, onunla nerede, nasıl karşılaşırsam karşılaşayım—ister şehirde, ister kırda—ister arabaya sürülmüş, ister sırtına küfe vurulmuş olarak,—ister bağlı, ister özgür olsun, her zaman bir çift uygarca sözüm vardır ona söyleyecek; laf lafı açtığı için de (hele hayvancağızın da benim kadar az yapacak işi varsa)—genellikle bir konuşma başlar aramızda. Bana verdiği cevapları hayal gücüm elverdiğince yüz ifadelerindeki değişikliklerden çıkarmaya—elvermediği zaman da—kalbimi onunkinin yerine koymaya çalışırım—ve bir eşek—ya da bir insan, böyle bir durumda doğal olarak nasıl düşünebilir diye düşünmeye başlarım. Aslında, benim altımda yer alan hayvan türleri arasında bir tek eşekle yapabilirim bunu, örneğin, papağanlar, kargalar vs. vs. ile tek bir sözcük paylaşamam, ya da maymunlarla, nedeni aynı: kurallara uygun davranırlar, tıpkı papağanların kurallara uygun konuştukları gibi; bu da bende konuşma isteğini yok eder. Çok sevdiğim köpeğim ve kedim için de aynı şeyi söyleyebilirim—(hele köpeğim, konuşabilseydi eğer, mutlaka konuşurdu)—ama nedense her ikisi de böyle bir yeteneğe sahip değiller—Onlarla *önerme*, *cevap* ve *onay* dışında (babamın annemle adalet yataklarında yaptığı gibi) konuşmayı sürdüremiyorum—ve böylece aramızdaki konuşma sona eriyor—

—Oysa bir eşekle ömür boyu konuşabilirim.

Lütfen buyrun, saygıdeğer efendim, dedim—o orada durdukça kapıdan geçmemin mümkün olmadığını anladığımdan—giriyor musunuz, çıkıyor musunuz?

Eşek arkasına dönüp sokağa baktı—

Peki—dedim—sahibiniz gelene kadar bekleriz.

—Bu kez başını çevirdi ve düşünceli düşünceli öteki tarafa baktı—

—Sizi çok iyi anlıyorum, dedim—eğer yanlış bir adım atarsanız, sizi öldüresiye kırbaçlayacak—eh, bir dakika bir dakikadır ve eğer zavallı bir yaratığı kötekten kurtaracaksa, beklemekte beis yok.

Bu konuşma sürerken eşek bir enginar sapı kemirmekteydi ve doğasının açlık ile tatsızlık arasında gidip gelen küçük hırçın kararsızlıkları nedeniyle, onu en az altı kez ağzından düşürüp yine geri almıştı.—Tanrı yardımcın olsun, Eşek!—dedim, acı bir kahvaltı olmalı—ve ardından da acı bir işgünü bekliyor seni—ve korkarım nice acı darbeler—hepsi bu kadar—sana acılar, ötekilere hayatın geri kalanı.—ve şimdi ağzının içinde kekre, kurum gibi bir tat (artık enginar sapından tümüyle vazgeçmişti) ve korkarım dünya yüzünde sana bir şekerleme verecek tek bir dostun bile yok.—Bunu söyler söylemez yeni satın almış olduklarımdan bir tabaka çekip çıkardım, ona verdim—bunu anlatırken, kalbim pişmanlıkla çarpıyor; bir eşek şekerlemeyi *nasıl* yer diye merak ettiğimden mi, yoksa ona şekerleme ikram etmenin lütufkârlığını yaşamanın keyfine varmak için mi yaptım bunu diye.

Eşek şekerlemeyi bitirince, onu ısrarla içeriye buyur ettim—zavallı hayvanın sırtı öylesine yüklüydü ki, ayakları titriyordu—yularından çektim, yular elimde kaldı—eşek bana baktı—"Bana vurma—ama vuracaksan elimden bir şey gelmez" Böyle bir şey yaparsam dedim, Tanrı b—mı versin.

Daha sözcüğü tam olarak telaffuz etmemiştim (dolayısıyla, tıpkı *Andoüillet* başrahibesi gibi, bir günah işlemiş sayılmazdım)—ki zavallı hayvancığın sağrısına amansız bir bastinado indiverdi ve bizim tören suya düştü.

Onu bırak!

diye haykırdım—ama faydasız—hem sanırım vurgu da yanlıştı—

zira eşeğin küfelerinin birinden dışarı uğramış bir söğüt sapı pantolonumun paçasına takıldı ve çok biçimsiz bir yerine doğru yırtılmaya koyuldu pantolonum.

Onu bırak! bağırtısını o zaman değil asıl şimdi koyvermeliydim, diye düşünüyordum ki—bu görevi

PANTOLON
ELEŞTİRMECİLERİME

bırakmaya karar verdim, zira kendilerini bu nedenle beraberimde getirmiştim.

XXXIII. Bölüm[1]

HER ŞEY yoluna girdiğinde iki âşığın mezarını vs. görmek üzere valet de place'ım eşliğinde yeniden *basse cour*'a indim—ve ikinci kez kapıda durduruldum—yok, bu kez eşek tarafından değil—ona vuran adam tarafından; tam da eşeğin durduğu yerde ayaklarını iki yana açmış duruyordu—ağır yenilgilerin ertesinde genellikle böyle bir pozisyona geçilir nedense.

Ulağın elinde postaneden adıma gönderilmiş altı livre ve birkaç sou'luk bir ödeme emri vardı—

Ne münasebetle? dedim.—Kralın emirleri, dedi ulak diklenerek—

—Sevgili dostum, dedim—ben ne kadar kim olduğumdan eminsem—sizin de kim olduğunuzdan o kadar—

—Peki kimsin sen? dedi—Aklımı karıştırma, dedim.

XXXIV. Bölüm

—Ama bu tartışılamaz bir gerçek, dedim ulağa iddiamın yönünü değiştirerek—Fransa Kralı'na iyiniyet dışında hiçbir borcum yok; kendisi iyi yürekli bir kişidir, lütfen sağlık ve mutluluk dileklerimi iletiniz kendisine—

Pardonnez moi, diye yanıtladı ulak, *Avignion*'a gitmek için buradan St. Fons'a kadar olan posta yolu karşılığı kendilerine altı livre dört sou borcunuz var,—bu merhale kraliyet postası oldu-

ğundan iki katı ödeme yapmak zorundasınız,—aksi halde aynı yolu üç livre iki sou'ya katedebilirdiniz.

—Ama ben kara yoluyla gitmiyorum ki, dedim.

—Dilerseniz gidebilirsiniz, dedi ulak—

En hürmetkâr hizmetkârınızım—dedim ve eğilerek selamladım kendisini—

Ulak, iyi eğitilmişliğin bütün içtenliği ve ciddiyetiyle aynı biçimde eğilerek iade etti selamımı—hayatımda beni bu kadar mutsuz eden bir selam daha hatırlamıyorum.

—Bu insanların ağırbaşlılığının Tanrı belasını versin! dedim kendi kendime,—İRONİ'den işte bu kadar anlıyorlar—

Onu benzeteceğim şey sırtında küfeleri karşımda duruyordu—ama bir şey dudaklarımı kenetledi—adını söyleyemedim—

Efendim, dedim kendimi toparlayarak, posta arabası ile gitmek niyetinde değilim.

—Ama gidebilirsiniz, dedi ısrarla—eğer isterseniz posta arabasıyla gidebilirsiniz.

—Ama istemiyorum—

—Gitseniz de gitmeseniz de bedelini ödemeniz gerekiyor.

—Ah! Evet! Tuz için de öyle değil mi, dedim (biliyordum)—

—Posta için de, diye ekledi. Yetişin imdadıma diye haykırdım—

Nehir yoluyla gidiyorum, bu akşamüstü, Rhône üzerinden—bavullarım tekneye yüklendi bile—yolculuk bedeli olan dokuz livre'i de ödemiş bulunuyorum—

C'est tout égal—fark etmez, dedi.

Bon Dieu! Hem gideceğim yolun parasını ödeyeceğim, hem de gitmeyeceğim yolun! Öyle mi?

—*C'est tout égal*;—diye yineledi ulak—

—Bu ne biçim iştir! dedim, Bastille'e giderim daha iyi—

İngiltere, ah İngiltere! özgürlükler ülkesi, sağduyu iklimi, anaların en yumuşağı—ve de dadıların en tatlısı! diye haykırdım, bir dizim üzerine çöküp övgüme başlarken—

Madam Le Blanc'ın vicdanının sesi işte tam o sırada belirdi ve siyahlar giymiş, yüzü külrengi bir adamı diz çökmüş dua eder-

ken görünce—o giysiler içinde yüzü daha da solgun görünüyordu—kilisenin yardımına ihtiyacınız var mı, diye sordu.

Ben SU yoluyla gidiyorum—dedim—oysa şu adam benden YOL üzerinden gittiğim gerekçesiyle para istiyor.

XXXV. Bölüm

POSTANEDEN gönderilen ulağın altı livre dört sou'sunu almadan gitmeyeceğini fark ettiğimden, bana bu paranın karşılığı zekice bir şeyler söylemek dışında yapacak pek bir şey kalmadığını düşündüm:

Ve söze şöyle girdim—

—Öğrenebilir miyim sayın ulak, acaba ne gibi bir nezaket yasası uyarınca bir Fransız'a davranmanız gerektiğinin tam tersine bir tavır içindesiniz savunmasız bir yabancıya karşı?

Böyle bir şey söz konusu değil, dedi.

Kusura bakmayın ama, dedim, işe pantolonumu paralamakla başladınız—ve hemen ardından cebime el attınız—

Oysa, önce keseme davransaydınız—kendi halkınıza yaptığınız gibi—sonra da beni kı–çı açık bıraksaydınız—şikâyet edemezdim doğrusu—

Durum gereğince—

—Bu *doğa yasası*'na aykırı.

—*Akla* aykırı.

—İNCİL'e aykırı.

Ama buna aykırı değil, dedi, ve elime basılı bir kâğıt sıkıştırdı.

PAR LE ROY[1]

— —Etkileyici bir prolegomenon, dedim—ve okumaya koyuldum—— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —

—Anlaşılan, dedim,—elimdeki vesikayı hızla okumuştum,— eğer birisi Paris'ten bir posta arabası ile yola çıkarsa—ha-

yatının sonuna dek onunla yolculuk etmek zorunda—ya da en azından bedelini ödemek zorunda.—Özür dilerim, Efendim, dedi ulak, bu kararnamenin esasında—sizin, Paris'ten Avignion'a vs. vs., ya da başka bir yere doğru posta arabası ile yola çıkmaya niyetlenmeniz ve yarı yolda yolculuğunuzun hedef ya da biçimini değiştirmeye karar vermeniz halinde, size yardımcı olmak ilkesi yatar; daha doğrusu, amaçladığınız merhaleye varmaktan vazgeçtiğiniz noktadan iki önceki merhale ötesindeki fermier'lere[2] gereken bedeli ödemeniz koşuluyla, buna olanak sağlanması amaçlanmıştır.—Bu maddenin esas amacı, diye sözünü sürdürdü ulak, sizin *kararsızlığınız* yüzünden GELİRLER'in düşmesini engellemektir.—

—Ulu Tanrım! diye ünledim—eğer kararsızlık Fransa'da vergiye tabi ise—sizinle bir an önce barış anlaşması imzalamaktan daha yerinde bir şey olamaz—

BÖYLELİKLE BARIŞ ANLAŞMASI İMZALANMIŞ OLDU;[3]

—Eğer kötü bir barış ise—temelleri Tristram Shandy tarafından atıldığı için—asılması gereken de Tristram Shandy'den başkası değildir.

XXXVI. Bölüm

HER NE KADAR ulağa altı livre dört sou karşılığı yeterince zeki sözler ettiğimden emin olsam da, sözlerimin yaptığı etkiyi ölçmek konusunda kararlıydım; işte bu nedenle, yani sözlerimin etkisini ölçmek amacıyla, elimi cebime soktuğumda (bu arada gezginleri sarf ettikleri sözlerin onlara neye mal olabileceği konusunda uyarmak isterim)—sözlerim orada yoktular; "sözlerim *çalınmışlardı*"—o güne dek hiçbir gezgin benim o gün sözlerim konusunda kopattığım gürültüyü koparmamıştır.

Gökler! dünya! denizler! ateşler! diye yaygarayı bastım—bildiğim her şeyi yardıma çağırarak—Sözlerim çalınmış! Ne yapacağım şimdi!—Sayın ulak! Sakın ayağınızın dibine düşürmüş olmayayım sözlerimi?—

Hem de esaslısından birkaç tane—dedi—Hıh! dedim, birkaç taneymiş, onlar altı livre dört sou etmez—ben bir tomar söz-

den söz ediyorum—başını salladı—Mösyö Le Blanc! Madam Le Blanc! Benim kâğıtlarımı gördünüz mü?—Hizmetçi, koş yukarı—François, sen de onun peşinden git!—

—Sözlerimi bulmalıyım—onlar benim en güzel sözlerimdi, diye haykırdım, en hoş—en esprili—en ustaca sözlerimdi—Ne yaparım ben şimdi?—nerelere giderim?

Sancho Pança, eşeğinin avadanlığını[1] yitirdiğinde bundan daha acı çığırmamıştı.

XXXVII. Bölüm

İLK aktarma yapıldığında ve beynin kaydetme merkezleri bu üst üste gelen kazaların karmaşasından kendini kurtarmaya başladığında—sözlerimi posta arabasının cebinde bıraktığım aklıma geldi, eh, arabayı da sattığıma göre sözlerimi onunla birlikte posta arabası tamircisine satmış olmam gerek, diye düşündüm. Bu boşluğu, okur en alışık olduğu küfrü dilediği gibi etsin diye bırakıyorum.—Bana gelince, savurabileceğim *en sunturlu* küfür—**** **** **'dur dedim ve böylece her biri dolgun bir yumurta kadar etli sözlerim—en azından dört yüz altın ederlerdi—beş para etmez yumurtalar misali Fransa'nın dört bir yanına yuvarlanıverdiler.—Şimdi ben burada bir posta arabası tamircisine dört Louis d'Ors karşılığı, hem de kendisine fazladan bir posta arabası vererek (en azından altı eder)—Dodsley'e, Becket'e[1] ya da herhangi bir başka kitapçıya, işini tasfiye etmekte olan ya da bir posta arabası almak isteyen herhangi bir kitapçıya—ya da iş kurmak isteyen birine—sözlerimin tümünü hatta üstüne de iki, üç İngiliz altını—verebilirdim—ama onları bir araba tamircisine hediye etmek!—İşte buna dayanamam! Beni derhal ona götür François, dedim—valet de place şapkasını giyip bana yol gösterdi—ben de ulağın yanından geçerken şapkamı çıkarıp onu selamladım ve François'yı izledim.

XXXVIII. Bölüm

TAMİRCİNİN evine vardığımızda, hem ev hem de dükkân kapalıydı; Eylül'ün sekiziydi: Tanrının anası Kutsal Bakire Meryem'in doğum günü—

Tattara—tattara—tam—dünya davul zurna eğleniyor—Mayıs sırığının etrafında hoplayıp zıplıyorlar—benim kayıp sözlerim kimsenin umurunda değil.—Kapının dibindeki peykeye çöküp halimi tefekküre koyuldum: Ve, gençlikle böyle bir şansım yoktur ama, yarım saat geçmemişti ki, araba tamircisinin hanımı saçındaki papilliotte'ları[1] çıkarıp Mayıs sırığına geri dönmek üzere eve geldi.

Bu arada belirteyim, Fransa'da kadınlar, Mayıs sırığına *à la folie*[2] tutkundurlar, yani, demek istediğim, sabah duaları kadar severler.—Onlara bir Mayıs sırığı verin, aylardan ister Mayıs olsun, isterse de Haziran, Temmuz ve hatta Eylül—birbiri ardınca yutarlar—sayısını da tutmazlar—et, şarap, yemek içmek, yatıp kalkmak gibidir onlar için; diyorum ki,—eğer şöyle bir siyaset geliştirseydik—diye düşünüyorum, izninizle Efendim—Fransa'da pek fazla ağaç olmadığından, onlara bol bol Mayıs sırığı göndersek—

—Kadınlar bunları hemen diker, diktikten sonra da etrafında raksedip oynamaya başlarlardı (tabii erkekler de onlara eşlik ederdi)—başları dönüp gözleri kararıncaya dek—

Araba tamircisinin hanımı, daha önce de belirttiğim gibi, saçındaki papilliotte'ları çıkarmak üzere içeri girdi—hiçbir erkek bir kadının süslenme tutkusundan daha önemli değildir—işte o yüzden hanım da kapıdan içeri girer girmez işine başlamıştı ve şapkasını çıkarırken papilliotte'larından biri yere düştü—bir de ne göreyim, üzerinde benim el yazım—

—Ah, Seignieur! diye haykırdım—bütün sözlerim başınızda, Madam!—*J'en suis bien mortifiée*,[3] dedi Madam—iyi ki de orada, diye düşündüm kendi kendime—daha derinlere inip bir Fransız kadınının kafasında ciddi karışıklıklara yol açabilirlerdi—saçımı hayatımda bir kez olsun kıvırtmasaydım keşke diye düşünürdü—

Tenez[4]—dedi—benim çekmekte olduğum azaptan tamamıy-

la bihaber, sözlerimi buklelerinden bir bir çıkararak şapkama koydu—biri şu yana bükülmüştü, biri bu yana—Ah! dedim, basıldıkları zaman—

Daha da kötü eğilip bükülecekler.

XXXIX. Bölüm

ŞİMDİ doğruca Lippius'un saatine, dedim, tüm sorunlarını halletmiş bir adam edasıyla.—Bizi onu görmekten, Çin tarihi dahil her şeyi izlemekten engelleyecek hiç bir şey yok artık, dedi François, ancak zaman kısıtlı—saat on bir oldu bile—o halde acele edelim, dedim, katedrale doğru kararlı adımlarla ilerleyerek.

Batı kapısından içeri girdiğimizde, kilise sorumlularının ufaklıklarından biri bize Lippius'un büyük saatinin işlemez durumda olduğunu, birkaç yıldır çalışmadığını söylediğinde, itiraf edeyim, fazla üzülmedim.—Böylelikle, diye düşündüm, Çin tarihine ayıracak daha çok zamanımız olur; üstelik dünyaya bu saatin yükseliş değil de çöküş döneminin hali konusunda ayrıntılı bilgi verebilirim—

—Böylece Cizvitler okuluna yöneldik.

Çin alfabesiyle yazılmış Çin tarihine göz atmak gibi bir fikir—sözünü edebileceğim benzeri pek çok fikirden belli bir mesafeden bakıldığı sürece insanın muhayyilesini kamçılıyor; ama yaklaştıkça—daha da yaklaştıkça—kalp atışlarım normale döndü—heyecanım yavaşladı, azaldı ve sonunda yok oldu—incir çekirdeğini dahi doldurmazdı—aslında sorun zamanın kısıtlı olmasıydı, zira kalbimde Âşıkların Mezarı yatıyordu.—Tanrım, dedim, kapı tokmağı elimde, ah, şu kitaplığın anahtarı kaybolmuş olsa şimdi; o da oldu—

—*Çünkü* CİZVİTLER*'in tümünün tepesi atmıştı*[1]—hem de öyle bir atmıştı ki, en yaşlıları bile böylesini hatırlamıyordu.

XL. Bölüm

ÂŞIKLARIN MEZARI'nın yerini sanki kırk yıldır Lyons'da yaşıyormuşum gibi iyi bildiğim için, yani sağa döndüğümde, ka-

pıdan çıkar çıkmaz Fauxbourg de Vaise'e varacağımı bildiğim için—çoktandır düşlerimde yaşadığım bu ziyareti kendi başıma, zaafımı bir başkası tanık olmaksızın gerçekleştireyim diye François'yı tekneye gönderdim.—Büyük bir neşeyle o yöne yürüdüm—mezarın kapısı göründüğünde, kalbim artık yerinde duramaz olmuştu—

—Âliccnap ve sadakat timsali ruhlar! diye haykırdım, *Amandus* ve *Amanda*'ya hitaben—nice—nice zamandır mezarınızı gözyaşlarımla ıslatmayı düşledim ben—geliyorum——işte geliyorum——nihayet——

Ama oraya vardığımda—gözyaşlarıyla sulayacak mezar falan yoktu.

Ah, amcam Toby' nin ıslıkla Lilla bullero'yu çaldığını duymak için neler vermezdim o an!

XLI. Bölüm

NASIL bir ruh hali içinde olduğumu tasvir edemeyeceğim—ama Âşıkların Mezarı'ndan uçarak—ya da uçamayarak (çünkü uçup gidecck bir mevki yoktu görünürde) tekneye ancak yetişebildim; henüz kıyıdan yüz yarda açılmıştık ki, Rhône ve Saôn birleştiler ve beni birlikte kucaklayıp aşağılara taşıdılar.

Ama Rhône Nehri'nden aşağı yaptığım bu geziyi daha yapmadan anlatmıştım ben—

—İştc Avignion'dayım—Ormond Dükü'nün[1] oturmuş olduğu eski ev dışında, görülecek pek bir şey olmadığından,[2] ve bu şehir üzerine düşülecek kısa bir nottan başka bir şey bulunmadığından, bizi köprüden geçerken görebilirsiniz: Üç dakikaya kalmaz ben bir eşek sırtında, François yükümle birlikte at binmiş olarak (ve önümüzde her ikisinin sahibi omzuna bir tüfek vurmuş, koltuğunun altına bir kılıç kıstırmış davarını çalıp da kaçmayalım diye), çıkmış gidiyoruz; Avignon'a geldiğimde pantolonumun halini,—hele de ben eşeğe binerkenki halini görseydiniz, adama tedbirli davrandığı için kesinlikle hak verirdiniz, ya da yüreğinizin bir yerlerinde ona içerlemiş olabilirsiniz: Oysa ben onun bu tavrını anlayışla karşıladım ve yolculuğumuz sona

erdiğinde, kendisine onu böyle gereksizce kaygılandıran pantolonumu hediye etmeye karar verdim.

Daha ileri gitmeden Avignon hakkındaki görüşlerimi belirteyim: Şöyle: Bence, Avignion'a geldiği ilk gece bir şans eseri başındaki şapka uçarsa eğer, insan, "Avignion Fransa'daki tüm şehirlerinden daha rüzgârlıdır" diye ahkâm kesmemeli. İşte ben de bu nedenle hancıya sorup gerçekten de öyle olduğunu öğrenmeden, dahası, Avignion'un rüzgârlarından bu ülkede neredeyse bir atasözü gibi söz edildiğini öğrenmeden bu kazayı fazla önemsemedim—nedenini öğrenmek için bilirkişilere başvurayım dedim—gördüm ki: buradaki herkes dük, markiz ve kont olduğundan[3]—Avignion'da tek bir barona rastlanmıyor—esintili günlerde bu kişilerle konuşmak mümkün değil.

Lütfen arkadaş, dedim, katırımın yularını tutar mısınız biraz—çizmemi çıkarmalıydım, ayağımı vurmuştu, topuğum fena halde acıyordu—adam hanın kapısında öylece dikilmiş duruyordu, ve her nedense onun handa ya da ahırlarda görevli olduğuna karar vermiştim kendi kendime, yuları eline verdim ve çizmemle ilgilendim:—işim bittiğinde, adama teşekkür etmek ve yularını geri almak için arkama döndüğümde—

—*Mösyö le Marquis* içeri girmekteydiler—

XLII. Bölüm

İŞTE artık Güney Fransa ayaklarımın altındaydı; katırımın sırtında Rhône kıyılarından Garonne kıyılarına doğru dilediğimce—*dilediğimce*—gidebilirdim—diyorum size; Ölüm'ü geride bırakmıştım—tanrı biliyor—ve yalnızca O biliyor—hem de ne kadar gerilerde—Fransa'yı gezmiş nice adamı izlemişimdir, dedi ölüm—hiçbiri bu hızda yol almıyordu—ama peşimi bırakmadı—ben gene de ondan kaçtım—keyifle kaçtım—o ise izlemeyi sürdürdü—ama avını umutsuzca izleyen avcı misali—geri kaldıkça, aramız açıldıkça, bakışları yumuşadı—peki ama ben neden ondan böyle nefes nefese kaçmaktayım?

Postaneden gönderilen ulağın uyarılarına rağmen yolculuk acelesi ve koşturmacalıydı, ve bunca telaşlı ve gürültücü koştur-

macadan sonra, yolculuk *biçimimi* bir kez daha değiştirdim; katırımı ve verimli Languedoc düzlüklerinden onun sırtında sessizce ağır aksak katedeceğimi düşünerek hayal gücümü avuttum.

Bir gezgin için uçsuz bucaksız verimli bir ovada yolculuk etmek ne kadar keyif vericiyse, bir gezi yazarı için o kadar belalı bir iştir; özellikle de orta yerinden geniş ırmaklar akmıyor, görkemli köprüler geçmiyorsa, ve görünürde bolluktan başka bir şey yoksa sözü edilebilecek; zira harika! ya da muhteşem! (artık durum hangisini gerektiriyorsa) dedikten sonra bir kez,—toprağın mümbit, tabiatın gümrah olduğunu vs., vs., söyledikten sonra... geriye kala kala koskoca bir ova kalıyor, onunla da ne yapacaklarını pek bilemezler gezi yazarları.—Bir ova, onları olsa olsa bir şehre götürecektir, ve o şehir de çok muhtemeldir ki yeni bir düzlüğün başlangıcı olacaktır—aynı şeyi yaşamak üzere bir başka şehre varıncaya dek katedecekleri bir düzlük daha.

—Belalı iş; ben bu düzlükleri aşabilecek miyim bakalım, siz karar verin.

XLIII. Bölüm

DAHA iki buçuk fersah gitmemiştim ki, eli silahlı adam namlusunu doğrulttu.

Üç kez *fena halde* gerisinde kalmıştım onun; her seferinde de en azından bir mil gerisinde: Bir keresinde *Baucaire* ve *Tarascone* panayırları için davul germekte olan davulcuyla derin bir sohbete dalmıştım—doğrusu işin ilkelerinin ne olduğunu da pek anlamamıştım—

İkincisinde, durdum diyemesem de, benden de az zamanları olan bir çift Fransisken tarafından durduruldum ve neyin peşinde koştuğumdan pek emin olamadığım için onlarla birlikte geri döndüm—

Üçüncüsü, gevezenin biriyle yaptığım alışveriş yüzündendi; sorun bir sepet Provence incirinin dört sou edip etmeyeceğiydi; ve her ne kadar başlangıçta anında halledilebilir gibi göründüyse de, işin içinde bir vicdan hesaplaşması vardı, zira incirlerin bedeli ödendiğinde sepetin dibinde incir yaprakları altına gizlen-

miş bir iki düzine yumurta olduğu ortaya çıktı; yumurta satın almak gibi bir niyetim olmadığı için, onlar üzerinde herhangi bir hak iddia etmedim—sepetin içinde olmalarına gelince—ne anlamı vardı ki? Paramın karşılığında gereğinden fazla incire sahip olmuştum zaten——

—Benim derdim sepetti—gevezenin derdi ise sepeti bana verirse yumurtaları nereye koyacağıydı—ama sepeti vermezse ben incirlerimi nereye koyacaktım? Zaten yeterince olgundular, çoğu çatlamıştı bile: Ve bu kısa bir tartışma da sonunda kim ne yapmalı biçimini alan bir karşılıklı teklifler zincirine dönüştü—

—Yumurtalarımız ve incirlerimizden kurtuluşumuzu, sorarım size, ya da bizzat Şeytana, böyle olmadık durumlar yaratmak için orada olmasaydı (ki eminim oradaydı): Hepsini bir bir okuyacaksınız—hayır, bu yıl değil, bu yıl amcam Toby'nin aşklarını yetiştirmek zorundayım—ama gene de bu düzlüğü aşarken başıma gelenler babında okuyacaksınız—ve bu nedenle onlara

-im diyorum.

Kalemim nasıl da yorulmuş bu ıssız yolda—buna dünya karar vermeli aslında—tıpkı onu daha önce aşan yolcular gibi—ama şu anda izlerinin beynimde uyandırdıkları titreşimler, o yolun yaşamımın en verimli ve en hengâmeli dönemi olduğunu söylüyorlar bana; eli silahlı adamımla henüz zaman konusunda bir anlaşma yapmış değildim—yol boyunca dörtnala at sürenler dışında herkesle bir süre durup konuşmayı—beni aralarına alan her topluluğa karışmayı—ve arkada kalanları durup beklemeyi—dörtyol ağzına varanlara seslenerek onları uyarmayı—her türlü dilenci, hacı, kemancı ve keşişin yolunu kesmeyi—böğürtlen dibine çökmüş bilumum kadınlara bacaklarınız ne de güzel deyip bir çekimlik enfiye ikram etmeyi—kısacası, önüme çıkan her biçim ve her boyda dala iyice askıntı olmayı âdet haline getirmiş olduğumdan—ben bu *düzlüğü* düpedüz mamur bir *yer*'e dönüştürdüm.—Her zaman birileri vardı yanımda yöremde, hem de her çeşidinden—üstelik katırım da en az benim kadar eş dost canlısı olduğundan, o da önüne çıkan her türlü yaratığa çeşitli tekliflerde bulunmaktaydı—eminim ki, birlikte Pall-Mall'dan ya

da St. James sokağından geçiyor olsak ne daha az macera yaşardık ne de daha az insana rastlardık.

Ah, fakat! bir Languedoc'lunun entarisinin her bir kıvrımını anında çözüveren öyle şen bir açıksözlülük var ki—altındaki ne olursa olsun, tıpkı eski şairlerin o güzel zamanlarda üzerine şiirler düzdükleri saflığı çağrıştırır—hayal gücümü kandıracağım ve kendimi gerçekten de öyle olduğuna inandıracağım.

Fransa'daki en mükemmel Muscatto[1] şarabı Nismes[2] ile Lunel arasındaki yolun üzerindeki bağlardan çıkar: Bu arada belirteyim, MONTPELLİER'nin namuslu kilise erbabının tasarrufundadırlar ve her kim ki bu şaraptan sofrasında bir yudum alıp da onlara haset ederse, dilerim başı beladan kurtulmasın.

—Güneş battı—işlerini bitirmişlerdi su perileri, saçlarını salıp yeniden ördüler—ve kırların genç âşıkları şenliği başlatmak üzereydiler ki—katırım ayak direyiverdi. Davul zurna, korkma, dedim.—Ödüm patlıyor, diye yanıtladı—Sadece neşe bulmak için böyle yapıyorlar deyip bir kez daha dehledim onu—Aziz Boogar ve Araf'm kapısının dış kenarına dizilmiş duran tüm azizler adına, dedi—(Andoüillets başrahibesinin vardığı yargıya vararak)—bir adım bile atmam—Pekâlâ Efendim, dedim—sizlerin soyundan biriyle böyle bir tartışmaya asla girmem, ve kendimi bir sıçrayışta yere attığım gibi, pabucumun tekini bir hendeğe, ötekini öbürüne fırlattım ve—Ben dans etmeye gidiyorum, dedim, siz burada böylece dikilip durabilirsiniz.

Onlara doğru ilerlediğimde Emek Tanrısı'nın güneşte esmerleşmiş kızlarından biri ayağa kalktı: Kestane kızılına çalan siyah saçları tek bir örgüyle tepesine toplamıştı.

Bir kavalyeye ihtiyacımız var, dedi. İki elini birden uzatarak, sanki onları bana sunarmış gibi—İşte size bir kavalye, dedim, ikisini birden tutarak.

Ah, Nannette, sen de bir düşeş gibi giyinmiş olsaydın!

—Bir de iç eteğindeki o lanetli yırtık olmasa!

Nannette'in umuru mu!

Siz olmasanız olmazdı, dedi, doğuştan bir nezaketle bir elimi bırakıp beni öteki eliyle yönlendirerek.

Topal bir genç—Apollo onu eline bir düdük vererek avutmaya çalışmış, kendisi de buna bir davul eklemişti,—nehir kıyı-

sına çökmüş, peşrev çekmekteydi—Derhal şu örgümü bağlayın dedi Nannette, elime bir kurdele sıkıştırarak—yabancı olduğumu unuttum o an—topuz çözülüverdi—Biz yedi yıldır tanışıyorduk.

Genç, davulunu gümletti—düdüğü onu izledi ve birlikte coşuverdik—"kahrolsundu o yırtık!"

Gencin kız kardeşi—sesini cennetten çalıp da getirmiş olmalıydı,—ağabeyine eşlik ediyordu—bir Gascoigne rondosuydu bu.

VIVA LA JOIA!
FIDON LA TRISTESSA![13]

Periler hep birlikte katıldılar, gençler onlara bir oktav aşağıdan eşlik ettiler—

Bir altın verirdim diktirmek için—Nannette bir sou'luk bile umursamıyordu—*Viva la joia!* dudaklarından düşmüyordu—*Viva la joia!* gözlerindeydi. Aramızda geçici bir sevgi kıvılcımı parlayıverdi—Öyle sevimliydi ki!—Neden yaşamımı böyle sürdürüp böylece ölemiyordum ben! Sevinçlerimizin ve kederlerimizin adil dağıtıcısı, diye haykırdım, neden bir adam burada huzurun kucağına çöküp de—dans edip şarkı söyleyerek ve dualarını birlikte ederek fındık kurdu bir kızla birlikte cennete gidemez. Nannette başını çapkınca yana eğerek haince dans etmeyi sürdürdü—Bu dansa bir son vermeli, dedim, ve eş ve ayak değiştirmek dışında aynı dansı sürdürerek Luncl'den Montpellier'e vardım—oradan Pesçnas'a, Beziers'e—ve Narbonne ile Carcasson ve Naudairy Kalesi üzerinden de dans ederek geçip, kendimi dans ede ede Perdrillo'nun pavyonuna[14] girerken buluverdim bir gün. İşte burada bundan böyle herhangi bir sapma yapmaksızın ya da parantez açmaksızın yoluma dümdüz devam edip amcam *Toby*'nin aşk maceralarını anlatmaya söz verdiğimin beyanı olarak kendime dümdüz bir çizgi çizdim—

Başlıyorum—

YEDİNCİ KİTABIN SONU.

VII. KİTAP'IN NOTLARI

BAŞLIK SAYFASI

1 *Non enim... Epistola sexta*: Deyiş, Oğul Plinius'un (bkz. I. Kitap, XX. Bölüm, Not 1) *Mektuplar*'ından alınmadır. Çevirisi: "Çünkü bu bir sapına değil, yapıtın kendisidir."

II. BÖLÜM

1 *Chatham rıhtımı*: VIII. Henry tarafından kurulmuş donanma tersanesi. 18. yüzyıl İngiltere'sinin en önemli tersanelerinden biriydi.

2 *Aziz Thomas*: Becket'li Aziz Thomas'ın, öldürüldüğü yer olan Canterbury'de bir mezarı vardır.

IV. BÖLÜM

1 *Addison*: Joseph Addison (1672-1719). *Remarks on Several Parts of Italy* (İtalya'nın Çeşitli Yöreleri Üzerine Mütalaalar) adlı yapıtında, yolculuğa çıkmadan önce gezmeyi düşündüğü yerler konusunda klasik çağ yazarlarının yazdıklarından bölümler derlediğinden ve gezisi sırasında bunları güncel gerçekliklerle kıyaslandığından sözeder.

2 *Ephesus'un* [Ephesos; Efes] *sicil kâtibi*: Herakleitos (İ.Ö. yak. 540-480). Sokrates öncesi filozoflardandır. "Ağlayan Filozof" olarak ünlenmiştir, bu nedenle "gülen filozof" Demokritos'un (bkz. VI. Kitap, V. Bölüm, Not 4) karşıtı sayılır.

V. BÖLÜM

1 *Fransızlar'a, Square değil, Place... Square*, hem "meydan; alan", hem de "kare" demektir.

2 *La Tour de Guet*: İzleme kulesi.

3 *Tête de Gravelenes*: Gravelenes doğrultusunda doğuya bakan surların bir bölümü.

4 *St. Pierre'li Eustace*: Eustache de Saint Pierre (yak. 1287-1371), Calais'yi kurtarmak için kendilerini İngiltere Kralı III. Edward'a ayakları ve başları çıplak, boyunlarına birer ip geçirmiş olarak tutuklanmak üzere sunan altı

kentsoylunun önderi. Kraliçe Philippa tarafından hemen orada affedilmişlerdir.

5 *Rapin'in kendi ağzından*: Rapin'in anlatısı aslında yalnızca 25 satır sürer.

VII. BÖLÜM

1 *ma chère fille*: Sevgili kızım.

2 *İrlandalı hanımı*: Manş Denizi'nin Fransa kıyılarındaki liman şehirlerinde İngilizlerin kaldıkları hanların çoğu İrlanda ya da İskoçya kökenli, ülkelerinden sürülmüş Jakobenler tarafından işletilmekteydi.

VIII. BÖLÜM

1 *sou*: Eski Fransız para sisteminde 1 frankın yirmide birine eşit tunç veya bakır akçe.

IX. BÖLÜM

1 *St. Austreberte manastırı*: Azize Austreberte ya da Eustreberte (ölümü İ.S. 704). Artois'da Therouanne yakınlarında doğmuş, önce Port sur Somme, ardından Abbeville'de başrahibelik yapmıştır.

XIII. BÖLÜM

1 *TANRI sizi tekerlek etsin*: *Kitab-ı Mukaddes*, Mezmurlar 83:13.

2 *grand tour*: Grand Tour, on sekizinci yüzyılda zengin İngiliz gençlerinin eğitmenleriyle birlikte bir ya da iki yıl boyunca Fransa ve İtalya'nın başlıca şehirlerini gezerken izledikleri yola verilen addı.

3 *Ixion'un tekerleği*: Ixion (İksion), Hera'ya tecavüz etme teşebbüsünde bulunduğu için, bir tekerleğe bağlanarak ebediyen dönmeye mahkûm edilmişti.

4 *Pythagoras'çılar*: Pythagoras (bkz. IV. Kitap, XVII. Bölüm, Not 1), ruhun bir mezar olan bedene hapsedilmiş ve bir bedenden bedene geçişler silsilesine lanetlenmiş bir ilah olduğuna, ve bundan ancak Appollonvari bir saflığa varılarak kurtulabileceğine inanmıştı.

XIV. BÖLÜM

1 *Lessius*: Leendert Leys (1554-1623), Flaman Cizvit din bilgini, Sterne burada *Anatomy of Melancholy* (2.2.3) aracılığıyla onun *De perfectionibus moribusque divinis* (1620) adlı yapıtından alıntı yapmaktadır.

2 *Hollanda mili*: Chambers'in *Cyclopaedia*'sına göre 24.000 foot'a tekabül eder, ancak farklı değerler de verilmiştir.

3 *Franciscus Ribbera*: Francisco de Ribera (1537-1591), İspanyol Cizvit din adamı. Sterne burada yine Burton üzerinden (2.2.3) onun *In Sacram b. Johannis Apostoli et Evangelistae Apocalypsim commentarii* (1591) adlı yapıtından alıntı yapıyor.

4 *İtalyan mili*: Chambers'in *Cydopaedia*'sına göre 5.000 foot'a tekabül eder, bu konuda da farklı değerler verilmiştir.

5 *Priapus*: (Priapos) Bereket tanrısı, simgesi fallustur.

XV. BÖLÜM

1 *oklu at*: Tek atlı, çift oklu arabaya bağlanmış at.

XVI. BÖLÜM

1 *avance-courier*: öncü.

2 *tedavülden kalkmış*: Kral XV. Louis döneminde Fransa'da para sistemi değiştirilmişti.

3 *liard*: Bir liard çeyrek sou değerindeydi.

4 *dazlak*: Saçı kazınmış bir keşişi nitelemek için kullanılan aşağılayıcı deyim; burada geçimini dilenerek sağlayan din adamı anlamına kullanılmaktadır.

5 *Chantilly*: Jean Aubert tarafından yapılan ünlü Chantilly ahırları 1735'te tamamlanmıştır.

6 *Jaidas'ın feneri*: Joseph Hall (bkz. I. Kitap, XXII. Bölüm, Not 1) *Quo Vadis* (1617; Nereye Gidiyorsun) adlı yapıtında, manastırın *Judas İskariot*'un (İskaryotlu Yahuda) fenerinin sahibi olduğu iddiasından söz eder. "Jaidas" bir yazım hatası olabilir, ancak 18. yüzyıl baskılarının hepsinde aynen yinelendiği için, olduğu gibi alınmıştır.

XVII. BÖLÜM

1 *encore*: Hâlâ; genç.

2 *ergo*: O halde; demek ki; öyleyse.

3 *hepimiz kılıç kuşanacağız*: Kılıç kuşanmak beyefendilere özgü bir ayrıcalıktı.

XVIII. BÖLÜM

1 *gün ışığında görmüş olanlar*: 1760'larda Londra belki de dünyanın en iyi ışıklandırılmış şehriydi; bu yüzden Paris yazara geceleri karanlık görünmüş olmalı.

2 *Hôtel*: Büyük ev ya da konak.

3 *Lilly*: William Lily (?1468-1522), 18. yüzyıla kadar yenilenerek kullanılan bir gramer kitabının yazarı.

XIX. BÖLÜM

1 *Fontainbleau*: Fontainbleau, Paris'in güneydoğusunda, şehirden yaklaşık 40 mil uzaklıkta yer alan bir kraliyet şatosudur; yapımına 1527'de başlanmış, zamanla Le Nôtre'un üslendiği ve özellikle av için kullanılan korular eklenerek genişletilmiştir.

XX. BÖLÜM

1 *consideratis, considerandis*: Gerekenler düşünüldüğünde.

2 *Andoüillets*: *Andouillette* bir tür küçük sosistir.

XXI. BÖLÜM

1 *sinovia*: Eklem ağrıları için kullanılan bir tür yağlı merhem.

2 *Lystra'lı*: *Kitab-ı Mukaddes*'te Resullerin İşleri 14: 8'de Aziz Pavlus'un iyileştirdiği Lystra'lı bir adamın öyküsü anlatılır.
3 *Bourbon kaplıcaları*: Bourbonne-les-Bains'deki kaplıcalar Romalılar döneminden beri ünlüdür.
4 *kışkırtıcı bir çalı*: Çalı genellikle orada bir meyhanenin bulunduğunun işaretiydi.
5 *ancak bu görevi ... yerine getiremediklerinden*: Erkek bir eşekle bir kısrağın yavrusu olan katırlar genellikle kısır olur.

XXV. BÖLÜM

1 *bou, bou, bou*: *Bouger* sözcüğünün karşılığı "kımıldamak, hareket etmek"tir, ancak Sterne burada eskiden çok daha güçlü bir anlam yükü olan (örn. Rabelais, *Gargantua ve Pantagruel*, I. xx) *bougre*, *bugger* (arkadan yapmak) sözcüğüne gönderme yapmaktadır. *Fouter* ya da *foutre* (s..mek) ise açıkça edep dışıdır.

XXVII. BÖLÜM

1 *mösyö Sequier*: Dominique Séquier (1593-1659), Auxerre piskoposu. 1636'da altmış kadar azizin mezarını açtırmış ve bedenlerinin ne durumda olduğuna dair bir rapor hazırlatmıştır. Sterne burada VII. kitabın pek çok yerinde olduğu gibi Jean-Aimar Piganiol de la Force'un (1673-1753) *Nouveau Voyage de France* adlı yapıtından yararlanmaktadır.
2 *Aziz Heribald*: St. Héribald (öl. yak. İ.S. 1753), St. Germanus Manastırı başrahibi ve Auxerre piskoposu.
3 *Charlemagne*: Charlemagne (Şarlman; İ.S. yak. 742-814), oğlu Güler Yüzlü ya da Sofu Louis (İ.S. 778-840), ve Louis'nin oğlu Kel Charles (İ.S. 823-77) Fransa'nın önemli bir bölümünde birbiri ardına hükümranlık sürmüşlerdir.
4 *Azize Maxima*: Birkaç Azize Maxima ve çok sayıda Aziz Maximus vardır, ancak Walter Shandy burada bu adların Latince anlamı ("yüce") üzerine kelime oyunu yapmaktadır.
5 *Aziz Optat*: St. Optatus (öl. İ.S. yak. 530), kısa bir süre Auxerre'de piskoposluk yapmıştır; adının anlamı "umulan" ya da "seçilmiş"tir.

XXIX. BÖLÜM

1 *Hermitages ve Côte roti*: Rhône havzasında üzüm bağları.

XXX. BÖLÜM

1 *Basil'li Lippius*: Lyons'daki St. Jean Katedrali'ndeki bir saatin yapımcısı (1598) olan Nicholas Lippius'tan hem Jacop Spon (bkz. bu kitapta XXXI. Bölüm, Not 1) *Recherche des antiquités de curiosités de la ville de Lyon* (1683) adlı yapıtında, hem de Piganiol de la Force, *Nouveau Voyage*'da söz ederler.
2 *sincap kafesi*: Sincapların içine kapatıldığı ve hareket ettikleri zaman dönen silindir biçiminde kafes.
3 *Cizvitlerin büyük kitaplığı*: 18. yüzyıl Fransa'sının 40.000'i aşkın cilt barındıran en önemli kitaplıklarından.

4 *valet de place*: rehber.
5 *Azize Ireneus Kilisesi*: St. Irenée Kilisesi'nin İsa kırbaçlanırken bağlandığı sütunun bulunduğu yerde inşa edildiği rivayet olunur.
6 *Pontius Pilate'nin evi*: Spon, *Recherches curieuses d'antiquité*'de "Pilate'nin" [Pilatus'un] diye adlandırılan çeşitli yapılardan söz eder ve bunların veliaht Humbert'in özel kalemi olan Pilati adlı bir İtalyanın anısına adlandırıldıklarını kaydeder.
7 *İki âşığın mezarı*: Faubourg de Vaise'de bulunan bu ünlü mezar, Piganiol de la Force'a göre 1707 Haziranında yıkılmıştır.

XXXI. BÖLÜM

1 *Spon*: Jacop Spon (1647-1685), Fransız gezgin ve eski eser uzmanı.
2 *Santa Casa*: Sözlük anlamı Kutsal Ev'dir. Kutsal Meryem'e ait olan bu ev 1291'de Türkler tarafından yıkılacakken melekler onu Avrupa'ya taşımışlar ve sonunda 1295'te Marche'de Loreto'da yerine yerleşerek huzur bulmuştur.
3 *Videnda*: Görülmesi gerekenler; görülecek şeyler.
4 *Basse Cour*: Ahırın önündeki avlu.

XXXIII. BÖLÜM

1 *XXXIII. Bölüm*: İlk baskıda XXXIV. Bölüm olarak geçer; ikinci baskıda numaralama düzeltilmiştir, ancak bu gene de bilinçli bir atlama olabilir.

XXXV. BÖLÜM

1 *PAR LE ROY*: Kralın emirleriyle.
2 *fermiers*: Vergi ödemekle yükümlü çiftçiler.
3 *BÖYLELİKLE BARIŞ ANLAŞMASI İMZALANMIŞ OLDU*: 1763 Şubatında imzalanan ve 7 Yıl Savaşı'na son veren koşulları İngiltere'de uzun süre tartışılan Paris Barışına gönderme yapılmaktadır.

XXXVI. BÖLÜM

1 *Eşeğinin AVADANLIĞI*: Aslında Sancho'yu üzen şey, eşeğini kaybetmiş olmasıdır (*Don Quixote*, I, iii, 9).

XXXVII. BÖLÜM

1 *Dodsley ya da Becket*: Robert ve James Dodsley, *Tristram Shandy*'nin I. ve II. Kitaplarının ilk Londra baskılarını ve III. ve IV. Kitaplarının ilk baskılarını yapmışlardır. T. Becket ve P. A. Dehondt ise V. ve IV. Kitapları basmışlardır.

XXXVIII. BÖLÜM

1 *papilliote'lar*: *Papillotes*. kâğıt bigudiler, saç kıvırmak için kullanılan kâğıtlar.
2 *a la folie*: Deliresine.
3 *J'en suis bien mortifiée!*: O kadar da eziyet çektim!
4 *Tenez*: Alınız.

XXXIX. BÖLÜM

1 *Cizvitler'in tümünün tepesi atmıştı*: Cizvit Cemiyeti, 1764'te Fransa'da ve tüm sömürgelerinde yasadışı ilan edilmiştir.

XLI. BÖLÜM

1 *Ormond Dükü*: Ormonde (bkz. IV. Kitap, XXII. Bölüm, Not 2) bir süre Avignon'da sürgün olarak yaşamış ve 1745'te orada ölmüştür.

2 *görülecek pek bir şey olmadığından*: Tristram, Avignon'daki görülmeye değer başlıca anıt olan papalık sarayını kasten görmezden geliyor.

3 *herkes dük, markiz, kont olduğundan*: 18. yüzyılda Fransızların lakap ve unvan bolluğu İngiliz gezginleri arasında sık sık alay konusu olurdu.

XLIII. BÖLÜM

1 *Muscatto*: Muskat üzümünden yapılan bir tür tatlı şarap.

2 *Nismes*: Nîmes.

3 *Viva la joia! Fidon la tristessa!*: "Çok yaşa Sevinç! Kaybol Hüzün!" Sterne Fransızca "fi donc" sözünü "fidon" olarak yazmaktadır.

4 *Perdrillo'nun pavyonu*: Büyük bir olasılıkla Pringello yerine Perdrillo yazılmış (bkz. bu kitapta XXVIII. Bölüm, s. 515, Sterne'in dipnotu).

TRISTRAM SHANDY

Beyefendi'nin Hayatı ve Görüşleri

Non enim excursus hic ejus, sed opus ipsum est.
PLİN. Lib. quintus Epistola sexta.

VIII. KİTAP

LONDRA:
Strand'da, T. BECKET ve P. A. DEHONDT
tarafından basılmıştır. MDCCLXV.

I. Bölüm

—AMAN yavaş—çünkü bu güler yüzlü güneş altında, bu şenlikli ovada, kanımız-canımızla kaval çalıp hora teperek hasadı kutlamakta olduğumuz ve atılan her adımda hayal gücünün mantığı ketempereye getirdiği şu anda, kitabımın çeşitli sayfalarında *düz çizgiler** üzerine söylenenlere rağmen, dünyada var olmuş ve var olabilecek her bir lahana ekicisinin—ister ilerleyerek ister geri geri giderek eksin onları, hikâyem açısından fark etmez (ancak bir durumda diğerine oranla daha fazla hesap vermek zorunda kalacaktır)—her ne hal ise, her bir lahana ekicisinin serinkanlılıkla, sağduyuyla ve salim kafayla lahanalarını düz çizgiler üzerinde, tek tek ve şaşmaz aralıklarla,—özellikle de eteklerdeki yırtmaçların dikilmemiş oldukları durumlarda—çizginin dışına çıkmadan ve hiçbir Tanrıtanımaz bozguncunun onu yolundan çıkartmasına izin vermeksizin—lahanalarını böylece ekmeye devam edemeyeceğini iddia ediyorum;—ola ki, *Buz-istan* ya da *Sis-istan* gibi bir yerlerde, onu bilemem, belki oralarda olabilir—

Ama yalnızca hayal kurduran ve terleten bu aydınlık göklerin altında, şimdi yaşamakta olduğum ve ister akla uygun ister saçma olsun her fikrin anında açığa vurulabildiği bu iklimde—bu ülkede, sevgili Eugenius,—şövalyeliği ve romansı döllemiş bu verimli topraklarda, amcam Toby'nin aşkını, JULİA'nın DİEGO'sunun peşinde bir o yana bir bu yana kıvrıla büküle gidişlerini çalışma odamın penceresinden tüm manzaraya hâkim olarak yazmak için kalemimi mürekkep hokkasına batırmak üzereyken ben—ah bir gelebilsen, bir elimi tutabilseydin—

* Vid. VI. Kitap, s. 152. [*Sterne'in dipnotu.*]
Bu baskıda, s. 469-470.

Ne de güzel bir eser çıkardı ortaya!
Hadi başlayalım.

II. Bölüm

AŞKTA olduğu gibi BOYNUZLANMAKTA da—

—Ama ben şimdi yeni bir kitaba başlamaktayım ve çoktandır okura aktarmayı düşündüğüm bir şeyler geziniyor kafamda;—bunu eğer şimdi söylemezsem, belki de asla söyleyemem (oysa bir BENZERİNİ ona her an bir başkası anlatabilir)—şöyle bir çıtlatayım ve iyi niyetle başlayalım.

Mesele şu:

Bugün dünya yüzünde bir kitaba başlamak için bilinen birkaç yol vardır ve ben kendi seçtiğim yolun bunlardan en iyisi olduğuna eminim.—En azından dine en uygun yol bu—çünkü ben işe ilk cümleyi yazmakla başlar—ve ikincisini Kadir Tanrı'nın yol göstericiliğine bırakırım.

Bu yöntem her şeyden önce yazarı, kapıyı açıp da konu komşuyu, eş dost akraba taallukatı yardıma çağırmak, şeytandan ve bütün cinlerinden ve çekiçlerinden ve bilumum makinelerinden vs. medet ummaktan kurtarır; ona sadece bir cümlenin ardından diğerinin gelmesini beklemek ve önceden tasarlanmış olanla uyum içinde ilerleyişini izlemek kalır.

Keşke koltuğumda nasıl birden olağanüstü bir özgüvenle dikiliverdiğimi görseydiniz; düşünceyi tek bir bakışla, o daha henüz bana doğru yarı yolu bile katetmemişken dirseğinden yakalayıverişimi izleyebilseydiniz.

Tanrının bir başkası için icat etmiş olduğu nice düşüncenin yolunu kesmeyi becerdiğime canü yürekten inanıyorum.

Pope ve Portresi* benim için birer salaklık nümunesi—hiçbir din şehidi bu denli sadakat ya da şevk yüklü olmamıştır—keşke bazı iyi yapıtlar için de aynı şeyi söyleyebilseydim—ama ne

Şevk ne de Kızgınlık—ya da ne
Kızgınlık ne de Şevk—

duymaktayım bu konuda. Ve Tanrılarla insanlar onu aynı adla

* Vid. Pope'un Portresi. [*Sterne'in dipnotu.*]
Muhtemelen, Pope'u Esin Perilerinden ilham alırken gösteren, William Warburton'un ünlü Pope'un Toplu Eserleri derlemesindeki resimlerden birine atıf yapılıyor.

anmak konusunda anlaşıncaya dek—maceracı şövalyelerin şahı TARTUFFE[1] bilimde—siyasette—ya da dinde—benim içimde tek bir kıvılcım uyandırmayacak ve bir sonraki bölümde okuyacağından ne daha kötü söz duyacak ne de daha kötü bir muamele görecektir.

III. Bölüm

—Bon jour!—iyi günler!—paltonuzu giymişsiniz bile, ama haklısınız, hava soğuk bu sabah—yürümektense at sırtında gitmeli—bezeleriniz şişer sonra, tehlikeli olabilir—Metresiniz nasıl—ya karınız?—Her ikisinden olma çocuklarınız—yaşlı beyefendi ile hanımefendiden en son ne zaman haber aldınız—ya kız kardeşiniz, halanız, dayınız, yeğenleriniz?—Umarım nezleleri, öksürükleri, diş ağrıları, belsoğuklukları, ateşleri, idrar zorlukları, siyatikleri ve romatizmaları geçmiştir.
—Ne hain bir eczacı! Ne de çok kan aldı—ne de çok söktürücü—kusturucu—yara lapası—yakı—gece hapı—tenkiye verdi!—Hem sonra neden o kadar çok sülümen? santa Maria!—Ve afyon! Son derece tehlikeli, pardi! Ailenizin tümünü götürür baştan aşağı—büyükhalam Dinah'nın siyah maskesi adına yemin ederim!—Hiç gerek yoktu bunlara.

Evet, çene kısmı sık sık takıp çıkarmaktan hayli aşınmıştı,—bu arabacıdan gebe kalmasından *önceydi*—daha sonra da aileden hiç kimse bir kez olsun takmadı maskeyi—MASKEYİ yeniden kaplatmak maskenin kendisinden pahalıya gelirdi—aşınmış bir maske takmak, yani içi yarı yarıya görünen bir maske takmak ise hiç takmamakla aynı kapıya çıkardı.

Bu yüzden de umarım saygıdeğer efendilerim bu konuda bilgilendirilmekten hoşnut kalacaklardır: Ailemizden dört kuşaktan beri topu topu bir başpiskopos, Galler'de bir yargıç, birkaç belediye meclisi üyesi ve tek bir şarlatan çıkmıştır—

Oysa on altıncı yüzyılda bir düzine simyacı çıkarmıştık.

IV. Bölüm

"AŞKTA olduğu gibi Boynuzlanmakta da"—olup biteni evde en son öğrenen değilse de ancak *üçüncü* olarak öğrenen kişi, başına bu iş gelenin kendisidir: Bunun nedeni, bütün dünyanın çok iyi bildiği gibi, aynı şeyi nitelemek için altı farklı sözcük kullanılmasıdır; şu insan bedeninde, *Aşk* olarak bilinen şeyden—burada *Nefret*—iki yarda ötede *Duyarlılık*—ve *Saçma*,———hayır Madam,–orada değil—işaretparmağımla gösterdiğim yerde—diye söz edilirse, nasıl çıkarız işin içinden?

Bu gizemli konu üzerinde söylev çekmiş tüm ölümlüler içinde, dilerseniz bunlara ölümsüzleri de katabiliriz—amcam Toby duygular alanında araştırmalar yapmak konusunda en yetersiz olanıydı; tüm duygularını, bakalım ne olacak diye, hani çaresiz kaldığımızda yaparız ya, işte öyle, alabildiğine salıvermişti—Bridget olup biteni daha olup bitmeden Susannah'ya iletmemiş ve Susannah da bunu dünyaya ilan etmemiş olsaydı, eminim ki amcam Toby bu meseleyle böyle yakından ilgilenmek zorunda kalmayacaktı.

V. Bölüm

DOKUMACILARIN, bahçıvanların ve gladyatörlerin—ya da bacağı kurumuş kalmış bir adamın (*ayağındaki* bir sakatlık yüzünden)—güzel bir peri kızının onlar için gizliden gizliye gözyaşı dökmesi gibi bir iltifata mazhar olabilmelerinin nedeni eski yeni tüm fizyologlar tarafından ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Sudan başka bir şey içmeyen kişi de, bunu itiraf etmiş olması ve hiçbir art niyetle yapmaması koşuluyla, onlarla aynı sınıftan sayılabilir: Her ne kadar ilk bakışta arada zırnık alaka ya da mantık görünmese de, "İçerlerimde bir yerlerde akan soğuk bir derecik, *Jenny*'mde bir ateş yakabilse—

—Bu önerme hiç de çarpıcı değil; tam tersine, sebepler ve sonuçların doğal çizgisine tamamıyla aykırı—

Ama insan aklının zavallılığını ve aczini gösteriyor.

—"Hem de tamamıyla sağlıklıyken, öyle mi?"

—Evet, tamamıyla Madam, bir dostun dileyebileceği kadar sağlıklıyken—

—"Hem de sudan başka bir şey içmeyerek, öyle mi?"

—Ah tez canlı sıvı! beynin sel kapılarını zorlar zorlamaz—nasıl da önünde açılıveriyorlar!—

Ve MERAK süzülüp giriyor içeri, cariyelerine el ediyor, onlar da akıntının orta yerine atıveriyorlar kendilerini—

HAYAL, suyun kıyısına oturmuş gözlerini akıntıya kaptırmış, kamışlardan, sazlardan gemi direkleri, yaylar dokuyor—ARZU, bir eliyle eteklerini dizlerine kadar kaldırmış, öteki eliyle ona doğru yüzüp gelenleri tutmaya çalışıyor—

Ey, sudan başka bir şey içmeyenler! yoksa siz bu aldatıcı çeşme başından mı yönetiyorsunuz bu dünyayı ve onu bir değirmen misali döndürüyorsunuz—iktidarsızların yüzlerini öğütüp—kemiklerini unufak edip—burunlarını karabiber gibi ezip—ve bazen doğanın yarattığı bedeni ve yüzü değiştiriyorsunuz—

Senin yerinde olsaydım Eugenius, dedi Yorick, biraz daha su içerdim—Ben de senin yerinde olsam Yorick, diye yanıtladı Eugenius, öyle yapardım.

Demek ki her ikisi de Longinus'u[1] okumuşlardı.

Bana gelince, hayatım boyunca kendiminkinden başka kitap okumamaya kararlıyım.

VI. Bölüm

KEŞKE amcam Toby de sudan başka bir şey içmeseydi; o zaman mesele açıklığa kavuşurdu; yani dul bayan Wadman'ın onu ilk gördüğünde neden içinde bir şeylerin kıpırdadığı—Bir şey!—bir şeyler.

—Dostluktan fazla bir şey belki—aşktan az—ne olduğu—nerede olduğu ilgilendirmiyor beni—öğrenmek için katırımın kuyruğundan bir kıl bile vermem—hele zatıâlileriniz bana bu sırrı açıklasınlar diye o kılı kendim koparmaya hiç yanaşmam (zira fazla kılı kalmadı serserinin ve böyle bir iddiada kıllarının öne sürülmesi hiç de hoşuna gitmeyecektir)—

Gerçek şu ki, amcam *Toby* sadece su içenlerden değildi; ne saf su ne de suyla karıştırılmış bir şeyler içerdi, ne orada ne burada; ancak, olsa olsa, ileri hatlarda içecek daha iyi bir şeyler bulamadığı zaman, o da belki,—ya da bir tedavi sırasında, doktor eğer liflerinin uzamasına ve kaynamasına yarar diye ikna etmeye çalışırsa—amcam Toby, tartışma uzamasın diye su içerdi.

Bütün dünya bilir ki, doğadaki her sonucun bir sebebi vardır ve yine bilinir ki amcam Toby ne dokumacı, ne bahçıvan, ne de gladyatördü—evet, bir yüzbaşı olarak bir sebebi olabilirdi, ama nihayet bir piyade yüzbaşısıydı—üstelik bütün bunlar çift anlamlı olduğundan—geriye ancak şöyle bir faraziye kalıyor: Amcam Toby'nin bacağı—ama o da, eğer *ayağındaki* bir sakatlıktan kaynaklanmadıysa, şu anda öne sürmekte olduğumuz varsayıma bir katkısı olmayacaktır—zira amcam Toby'nin bacağı da, ayağındaki herhangi bir bozukluktan ötürü kurumuş kalmış değildi—hiç de değildi. Uzun süre kullanılmamış olduğundan,—babamın şehir evindeki üç yıl boyunca istirahatı yüzünden—biraz tutuk ve yavaştı;—ama diğer bakımlardan herhangi bir bacak kadar dolgun ve kaslıydı.

İtiraf edeyim ki, hayatımın hiçbir döneminde, idrak kabiliyetimi bu denli iki ucu bir araya getirilemeyecek kadar yitirmedim: Yazmakta olduğum bölümü bir sonraki bölüm uğruna bu denli harcamadım: Kendimi böyle bir sıkıntıya sokmamın nedeninin bu sıkıntıdan kurtulmanın keyfini yaşamak olduğunu düşünebilirsiniz—Ah! Ne kadar da acımasızsınız! Ah, Tristram, bir yazar ve bir erkek olarak seni dört bir yandan sarmış kaçınılmaz üzüntüler, evet Tristram, bütün bunlar yetmezmiş gibi bir de yenilerini mi arıyorsun?

Gırtlağına kadar borç içinde olman, beşinci ve altıncı ciltlerinden henüz on araba dolusu kitabın satılmamış olması,[1] onlardan nasıl kurtulacağım diye aklını kaçıracak hale gelmiş olman,—bütün bunlar yetmiyor mu?

Flanders'da rüzgâra karşı kayarken edindiğin ve bugüne dek kurtulamadığın astım belası yetmiyor mu?—Ya da iki ay önce kardinalin biri kilise korosundan bir çocuk gibi (hem de iki eliyle) su dökerken, bir gülme krizine tutulup, ciğerlerinde bir damar çatlatıp iki saat içinde galonlarca kan kaybetmen yetmedi mi?——

VII. Bölüm

—AMA Tanrı aşkına, litrelerden, galonlardan söz etmeyi bir kenara bırakalım da;—hikâyemize dümdüz geri dönelim; öyle hoş, öyle karmaşık bir hikâye ki; mümkünü yok tek bir başlık altında anlatılamaz—ve beni her nasılsa orta yerine itiverdiniz işte—

—Biraz daha nazik davranalım lütfen.

VIII. Bölüm

AMCAM Toby ve Onbaşı sözünü sık sık ettiğimiz toprak parçasını ele geçirmek için ve böylelikle de harekâtı müttefikleriyle aynı zamanda başlatabilmek için kan ter içinde çalışmakta olduklarından en gerekli şeyi unutmuşlardı; bu ne bir öncü beli, ne kazma, ne de kürekti—

—Yatılacak bir yataktı unuttukları. Shandy Malikânesi o zaman daha henüz döşenmemişti ve zavallı Le Fever'in öldüğü han da inşa edilmemişti; bu yüzdende amcam Toby, (harika bir oda hizmetçisi, aşçı, terzi, doktor, makinist ve de hepsinin ötesinde döşemeci olan) Onbaşı Trim bir marangozla bir çift terzi eşliğinde evini yaşanılır hale getirinceye kadar, Bayan Wadman'ın evinde bir iki gece kalmak zorunda kaldı.

Dul Bayan Wadman bir Havva kızıydı—karakteri hakkında tek söylemek istediğim, onun—

—"*Mükemmel bir kadın*" olduğu; aman! Uzak dursundu—sıcak yatağında— ya da mutfağında, aşında olsundu—ne isterse onu yapsındı bahçesiyle—yeter ki göz koyduğu erkeği rahat bıraksındı; hele de ev ve içindeki bütün eşyalar kendisine aitken.

Açık havada ve gün ışığında, bir kadın fiziksel anlamda güç sahibi olduğu sürece, bir erkeği çeşitli açılardan değerlendirebilir, sakıncası yok—ama bu vakada, söz konusu kadının onu kendi malları ve davarları ile karıştırmaksızın görmesi düşünülemezdi—yani bu tür hesapların sonunda erkeği kendi varidat hanesine yazmaksızın—

—O halde iyi geceler.

Ama bu SİSTEM'den kaynaklanan bir şey değil, yukarıda belirttim—DUA etme biçimiyle de ilgili değil—kendi inancım dışında hiçbir şey bağlamaz beni—bir OLGU da değil—en azından bildiğim kadarıyla; bu sadece ardından geleceklerle birleşecek bir mukaddime.

IX. Bölüm

KABA dokunmuş ya da temiz olup olmadıkları—ya da peşlerinin sağlamlığı değil sözünü ettiğim—ama lütfen şu kadarını teslim edin ki gece entarilerini gündüz entarilerinden ayıran bir özellik vardır; gecelikler yattığımız zaman ayaklarımızı örter, oysa gündüz entarileri ayaklarımızı açıkta bırakır, öyle değil mi?

Dul Bayan Wadman'ın gecelikleri (herhalde Kral William ve Kraliçe Anne dönemi modasına uygun biçimde) işte böyle biçilmişlerdi ve bu arada moda değişmişse (mesela İtalya'da artık geçerli değil)—bunu halk düşünsündü; yani, iki buçuk Felemenk arşını[1] uzunluğundaydılar. Bir kadının boyunun aşağı yukarı iki Felemenk arşını olduğu düşünülürse, geri kalanıyla da dilediğini yapabilirdi.

Bayan Wadman'ın yedi yıllık dulluk hayatının pek çok alışkanlıklarından biri de son iki yıldır uygulanmakta olan bir yatak odası ayiniydi—Bayan Wadman her gece yatağına girer girmez bacaklarını uzatır, Bridget'e hazır olduğunu işaret ederdi—Bridget de münasip bir biçimde ayakucundaki örtüyü kaldırır, sözünü ettiğimiz yarım Hollanda mili uzunluğundaki kumaşı, yavaşça iki eliyle aşağı çektikten sonra uzunlamasına dört ya da beş eşit parçaya katlar ve kolunun yenindeki çengelli iğneyi çıkarır, iğnenin ucunu kendine doğru çevirir, katları tek tek ve güzelce iğneledikten sonra hanımefendisinin ayaklarının altına güzelce sıkıştırıp, ona iyi geceler dilerdi.

Bu ayin her zaman aynı biçimde uygulanırdı. Ancak bazı soğuk ve fırtınalı gecelerde Bridget ayakları sarmalamak vs. vs. üzere yorganı açtığında—ısıyı ölçmek için kendi hissi dışında bir termometreye başvurmazdı—bu ayini ayakta, diz çökerek ya da eğilerek yerine getirirdi; ayindeki bu küçük farklılıkları

Bridget'in o geceki inanç, umut ve şefkat duygularının derecesi ve hanımına o anda beslediği bağlılık belirlerdi. Bunun dışında *etiquette* tümüyle kutsaldı ve Hıristiyan dünyasının en katı kurallı yatak odalarından birinde rastlanabilecek en sıradan uygulamalardan biriydi.

İlk gece, Onbaşı amcam Toby'yi üst kata çıkarttığında,—saat on sularındaydı—Bayan Wadman kendini koltuğuna attı, sol dizini sağ dizi üstüne atıp dirseğine bir destek sağladıktan sonra çenesini avcuna yasladı ve öne doğru eğilerek gece yarısına kadar sorunu her iki açıdan da ayrıntılı olarak gözden geçirdi.

İkinci gece Bayan Wadman, çalışma odasına geçti; Bridget'e bir çift yeni mum getirip masanın üzerine bırakmasını söyledi, evlilik anlaşmasını çıkardı; büyük bir sadakatle okudu: Ve üçüncü gece (amcam Toby'nin son gecesiydi bu) Bridget geceliği aşağı çekip de tam iğnelemek üzereydi ki—her iki topuğuyla birden, bir tekme attığı gibi—ama çok doğal bir tekme—çünkü ***** ****'nın güneşin zirvedeki durumu olduğu düşünülürse bu kuzeydoğu doğrultusunda bir tekmeydi—iğneyi bir tekmeyle savurduğu gibi, iğneyle birlikte *etiquette*'i de—düştü ve tuzla buz oldu.

Bütün bunlar dul Wadman'ın amcam Toby'ye âşık olduğunu açıkça ortaya koymaktaydı.

X. Bölüm

AMCAM Toby'nin aklı o sırada çok farklı meselelerle meşguldü; bu yüzden de Dunkirk düşmeden ve Avrupa'nın diğer bütün toplulukları yerli yerine oturtulmadan, bu konuyla ilgilenemedi.

Amcam Toby açısından bu bir ateşkes durumuydu—(ama Bayan Wadman açısından düpedüz bir boşluktu)—ve yaklaşık on bir yıl sürdü. Ama bu tür olaylarda, asıl kavgayı başlatan, aradan ne kadar zaman geçerse geçsin, ikinci darbe olduğu için—ben bu hikâyeden Bayan Wadman'ın amcam Toby'yle yaşadığı aşk macerası değil de, amcam Toby'nin Bayan Wadman'la yaşadığı aşk macerası olarak söz etmeyi yeğliyorum.

Bu önemsiz bir fark değildir.

Mesele, zatıâlilerinizi sık sık birbirine düşüren *eskimiş şapkanın kenarını kıvırmak*'la *kenarı kıvrık eskimiş şapka* gibi bir mesele değildir—burada konunun doğası gereği bir fark vardır—

Ve, izninizle belirteyim, beyefendilerim, hem de geniş bir fark.

XI. Bölüm

DUL BAYAN Wadman amcam Toby'ye âşık olduğu için—ve amcam Toby de dul Bayan Wadman'a âşık olmadığı için—dul Bayan Wadman ya amcam Toby'ye âşık olmaya devam edecek ya da bu işten tümüyle vazgeçecekti.

Ama dul Bayan Wadman ne birini yaptı, ne ötekini—

—Aman Tanrım!—Nasıl da unuttum, ben de biraz onun gibi değil miyim, bazan bana da olur, özellikle de gündönümlerinde; insan kılığında bir afetin, ah şurası şöyle, burası böyle diye düşünür durur, onun yüzünden kahvaltı bile edemez olurum—sanki kahvaltım onun umurundaymış gibi—

—Lanet olsun! der ve onu anında Tataristan'a gönderirim, Tataristan'dan *Terra del Fuogo*'ya,[1] oradan da Şeytanın memleketine: Kısacası o afet-i devranı cehennemin her bir dibine batırıp çıkarırım.

Ama yürek yufkadır ve tutkuların gelgitleri dakikada en az on kez yön değiştirir ve ben de o afet-i devranı hemen geri çağırıverir, üstelik, tabiatım aşırılıklardan ibaret olduğundan, bu kez de onu samanyolunun ortasına oturtuveririm—

Ey yıldızların en göz alıcısı! öyle etkileyeceksin ki birini—

—Etkisinin de kendisinin de canı cehenneme—birden sabrım taşıverir—o etkilediği de sürünsün dilerim!—Kıllı ve büzük ne varsa uğrunda sürünsünler! diye haykırırım, kürklü takkemi başımdan çıkarıp parmağımda döndürerek—böylelerinin düzinesine altı metelik vermem!

—Ama takkem çok da güzeldir (onu yeniden giyer, kulaklarıma kadar indiririm)—ve sıcaktır—hem de yumuşak; özellikle de doğru yönde okşarsanız—ama heyhat! bana düşmeye-

cek böylesi—(ve felsefem bir kez daha bindirir, oturur kayalara)

—Hayır; bir daha asla parmağımı pastaya daldırmayacağım (ve işte şimdi ilk mecazı açıyorum)

Kıtır kabuğundan da kırıntısından da

İçinden de dışından da

Altından da üstünden de—hepsinden nefret ediyorum, iğreniyorum—görmek bile istemiyorum—

Sanki karabiber,

sarımsak

tarhun

tuz ve

şeytan pisliği—aşçıların şahı, bence sabahtan akşama dek ocak başında oturup içimizi alev alev yakacak yemekler uydurmaktan başka bir şey yapmıyor, elimi bile sürmem, asla—

—Ah Tristram! Tristram, diye haykırdı Jenny.

Ah Jenny, Jenny! diye yanıtladım onu ve on ikinci bölüme başladım.

XII. Bölüm

—"Elimi bile sürmem, asla" dedim, öyle mi—

Tanrım, bu mecaz, hayal gücümü nasıl da kamçıladı!

XIII. Bölüm

BU da gösteriyor ki (Saygıdeğer Efendilerim dilediklerini söyleyebilirler, dilediklerini *düşünmeye* gelince—*gerçekten* düşünenlerin hepsi—bu konuda ve diğer konularda hemen hemen aynı düşüncededirler)—Aşk gerçekten de, yaşamın en

A zap verici

B üyüleyici

C oşturucu

D eli edici işlerinden biridir—insani tutkuların en

E sinleyici

F evkalade
G ayri kabili islah
H arcıâlem
İ nsafsız (K'lısı yoktur) ve
L irik olanıdır: aynı zamanda en
M üstesna
N afile
O portünist
P ratik
S açmasapan
R ezilane olanıdır—R'yi daha önce yazmam gerekirdi—Ama aşk, doğası gereği öyle bir şeydir ki, bir zamanlar babamın amcam Toby'ye bu konu üzerine çektiği uzun bir söylevin sonunda söylediği gibi—"Hemen hiçbir zaman, kardeşim Toby," demişti, "ifadeler arasındaki ilişkiyi altüst etmeksizin aşk konusunda iki fikri bir araya getiremezsin"—O da ne demek? diye haykırmış amcam Toby.

Yani arabayı atın önüne koymadan, diye yanıtlamış babam—

—Ama atın burada işi ne? diye bir kez daha haykırmış amcam Toby—

Hiç, demiş babam, ya binersin, ya da gitmekten vazgeçersin.

Dul bayan Wadman'a gelince, size daha önce de söylemiştim, o ne binmiş ne de gitmekten vazgeçmişti.

Ancak, herhangi bir kaza ihtimaline karşı, koşumları donanmış, hazır beklemekteydi.

XIV. Bölüm

DUL bayan Wadman'la amcam Toby'nin bu aşkından hiç kuşkusuz çok önceden haberdar olan kader perileri, maddenin ve hareketin yaradılışından bu yana (ve bu gibi konularda genellikle izlediklerinden çok daha duyarlı bir davranışla) sebep-sonuç zincirini öyle bir hızla örüvermişlerdi ki, amcam Toby'nin dünyada ve tüm Hıristiyan âleminde Bayan Wadman'ın komşusu olmaması ve eviyle bahçesinin Bayan Wad-

man'ın evine ve bahçesine bitişik olmaması mümkün değildi. Bu düzenleme sonucu Bayan Wadman'ın mazı kümeleriyle çevrili kameriyesi amcam Toby'nin bahçe çitine bitişik olduğu için, Aşk Neferlerine her türlü manevra olanağı sağlanmıştı; böylelikle dul bayan, amcam Toby'nin her hareketini rahatlıkla izleyebilmekte, kurduğu savaş meclislerine tanık olabilmekte, ve hiçbir şeyden kuşkulanmayan amcam, Onbaşı'ya (Bridget'in aracılığı sonucu) hanımefendinin daha uzun gezintilere çıkabilmesini sağlamak için kamıştan bir haberleşme kapısı açma izni verdiğinden, dul bayan Wadman zaman zaman nöbetçi kulübesinin kapısına dek gelebilmekte ve bazen, şükran duygularını ifade etmek amacıyla amcam Toby'yi nöbetçi kulübesinde aniden bastırabilmekteydi.

XV. Bölüm

NE YAZIK—ama aynı zamanda gündelik yaşamın müşahedesinden çıkarılmış bir gerçektir ki, insan tutuşup mum gibi yanabilir, hem de her iki ucundan—yeter ki fitili elversin—yok, elvermiyorsa macera sona ermiş demektir ve eğer alt tarafından ateşe verildiyse—ki bu durumda alev maalesef kendi kendine söner—macera bir kez daha sona ermiştir.

Bana sorarsanız, mumun ne taraftan yakılacağı konusunda söz hakkım olsaydı,—bir eşya gibi yakılıvermek düşüncesine dayanamıyorum—bir ev kadını tarafından sürekli olarak üstten yakılıyor olmayı yeğlerdim; zira bu durumda sonuma dek, yani kafamdan kalbime, kalbimden karaciğerime, karaciğerimden bağırsaklarıma ve böylece mesenter atar ve toplardamarlarımdan[1] barsaklarımın bilumum kıvrımlarını aşaraktan körbağırsağıma dek yanıp tükenebilirim—

Lütfen Doktor Slop, dedi amcam Toby, Doktor Slop *körbağırsak* sözünü eder etmez, annemin beni doğurmak üzere olduğu gece, Doktor Slop'un babamla sürdürmekte olduğu konuşmayı keserek—Lütfen doktor, bana hangi bağırsağın kör olduğunu söyler misiniz, zira bu yaşıma geldim, henüz hangisinin kör olduğunu biliyor değilim.

Körbağırsak, dedi Doktor Slop, *İllion*[2] ile *Kolon* arasındaki bağırsaktır—

—Erkekte mi? dedi babam.

—Aynı şey, diye haykırdı Doktor Slop, kadında da erkekte de.

İşte bunu bilmiyordum, dedi babam.

XVI. Bölüm

—VE böylece her iki sistemden de emin olabilmek için, Bayan Wadman amcam Toby'yi ne bir uçtan ne de öteki uçtan yakmamayı, ama bir müsrifin mumu gibi (eğer mümkünse) kendi kendini her iki ucundan da tutuşturmasına olanak hazırlamayı seçti.

Eğer Bayan Wadman askeri teçhizatın gerek piyade gerek atlı her türlü ayrıntısını barındıran depoların tümünü, Venedik'teki tophaneden Londra Kulesi'ne dek (özellikle de Londra Kulesi'ndekini) yedi yıl boyunca didik didik etse, üstelik Bridget'i de yanma yedek katsa, amcam Toby'nin işlerinin amacına bu denli uygun bir *siper perdesi* ya da *topçu kalkanı* mümkünü yok bulamazdı.

Sanırım size söylemedim—emin değilim—belki de söylemişimdir—her neyse, üzerinde tartışmaktansa yeni baştan anlatmayı yeğliyorum—Harekâtları boyunca Onbaşı hangi şehir ya da kale üzerinde çalışıyor olursa olsun, amcam Toby nöbetçi kulübesinin içinde, sol eli doğrultusunda, kuşatılacak yerin bir haritasını bulundururdu; bu harita üst tarafından iki üç toplu iğne ile duvara iliştirilmiş, ancak kaldırılıp göz hizasına getirilmesi gerekebilir diye alt tarafı serbest bırakılmış olurdu, böylece de bir taarruz kararı kesinleştiğinde, Bayan Wadman'ın nöbetçi kulübesine yaklaşıp sağ elini uzatması, sol ayağıyla bu hareketi dengelemesi ve boynunu yarıya kadar uzatması,—plana ya da haritaya ulaşması için yeterliydi ve böylece amcam Toby'nin tutkularını alevlendirmesi kaçınılmazdı—çünkü amcam her zaman sol eliyle haritanın öbür ucuna yapışmış olur ve piposunu öteki eline alıp derhal durumu açıklamaya girişirdi.

Saldırı bu aşamaya vardığında,—dünya Bayan *Wadman*'ın bir sonraki başkumandanlık manevrasının nedenleri konusunda aydınlatılacaktır.—Bayan Wadman derhal amcam Toby'nin piposunu ele geçirmeyi hedefler ve bunu gerçekleştirmek için de genellikle dikkatini harita üzerindeki bir tabya ya da göğüs siperine çekecek biçimde amcam Toby'nin (zavallıcık!) piposunu göz göre göre en azından altı fersah ötelere uçuruverirdi.

—Bu da genellikle amcam Toby'yi işaret parmağını kullanmaya zorlardı.

Harekâtın taarruz açısından sağladığı avantaj, Bayan Wadman bu hamleyi yaptığında—yani—ilk seferinde böyle olmuştu—baş parmağının ucunu amcam Toby'nin piposunun ucuna dayadığında, ta bilmem nereye kadar—tabii eğer amcam Toby'nin askerleri oralara ulaşabilmişse—onlarla birlikte ilerleyebilmesiydi; ama bu girişimden bir sonuç alamamıştı, zira piponun ucunda herhangi bir atardamarsal ya da hayati ısı bulunmadığından, bir duygu ateşlemesi olanaksızdı—ne nabız yoklayarak bir kıvılcımlanmaya yol açabilir—ne de böyle bir kıvılcımlanmanın karşılığını bekleyebilirdi—görünürde dumandan başka bir şey olmazdı.

Oysa işaret parmağıyla amcam Toby'nin işaret parmağını, tüm kıvrımları ve çukurları boyunca yakından ve dikkatle izleyerek—zaman zaman yanlamasına değerek—sonra tırnağına hafifçe bastırıp onu yukarı doğru kanırtarak—sonra orasına burasına şurasına dokunarak—bazı şeyleri az da olsa harekete geçirebilmekteydi.

Bu manevra, ana gövdeden belli bir uzaklıkta cereyan eden bir müfreze çatışması olsa da, geri kalan kuvvetleri devreye sokmaktaydı; çünkü bu noktada harita genellikle nöbetçi kulübesinin yan tarafına kayar, ters tarafa düşer ve amcam Toby kalbinin tüm safiyetiyle açıklamalarını sürdürebilmek uğruna haritayı yerinde tutabilmek için elini üzerine bastırırdı; Bayan Wadman ise düşünce hızında bir ikinci manevrayla kendi elini derhal onun hemen yanına yerleştirirdi; böylece her türlü duygusal iletişime uygun bir zemin hazırlamaktaydı, sevişmenin ilk adımlarında ve pratiğinde tecrübe sahibi biri gibi bu fırsattan yararlanıyordu—işaret parmağını bir kez daha amcam Toby'ninkiyle paralel du-

ruma getirmesi sonucu—bu pozisyon kaçınılmaz olarak baş parmağı da hareketlendirmiş ve işaret parmakları ve baş parmaklar kaynaştıktan sonra elin tümünün harekete geçmesi en doğal davranış olmaktaydı. Seninki, sevgili Toby amcam! artık hiçbir zaman olması gereken yerde olamayacak—Bayan Wadman dilerse onu avcunun içine alabilir ya da kendi elini hafifçe iterek, çekerek, farklı noktalarda eşağırlıklı baskılar uygulayarak, onu istediği yakınlığa getirebilir.

Bir yandan bunlar sürüp giderken, Bayan *Wadman* nöbetçi kulübesinin dibinde duran bacağın kendisinin (ve yalnızca kendisinin) bacağı olduğunu hatırlatma gereğini duyduğunda baldırını amcamın baldırına yavaşça bastırmayı da unutmuyordu—Böylece de her kanattan saldırıya uğrayan amcam Toby'nin—ara sıra orta saftaki askerlerine hâkim olamamasına şaşmamak gerekir, öyle değil mi?—

—Hay canına yandığımın! dedi amcam Toby.

XVII. Bölüm

BAYAN Wadman'ın bu çok yönlü saldırıları, sizin de kolayca teşhis edebileceğiniz gibi, tarihte aynı nedenlerle girişilmiş nice saldırıdan pek farklı değildi. Sıradan bir izleyici onların saldırı olduğunu bile düşünmeyecektir—düşünse bile hepsini aynı kefeye koyacaktır—ama ben onları yazmıyorum—onlara sıra geldiğinde merak etmeyin, her birini daha ayrıntılı biçimde betimleyecek zamanım olacak, hem de bir sürü bölüm sonra değil; zira babamın dürüp sakladığı birkaç yazı ve çizim dışında bu bölüme ekleyeceğim pek bir şey kalmadı; Bouchain'in[1] çok iyi korunmuş bir planı var (bu plan ben var oldukça aynen korunacaktır); sağ alt köşesinde Bayan Wadman'a ait olması fevkalade muhtemel bir parmak ve baş parmak izi bulunuyor; öteki köşede amcam Toby'ye ait olduğundan kesinlikle emin olduğum bir çift parmak izi daha var: İşte bu saldırıların en şaşmaz kanıtı: Zira haritanın her iki köşesinde hayli ilerlemiş ama başlangıcı gene de belirli iki yırtık izi bulunuyor; bunlar kuşkusuz nöbetçi kulübesinde delinmiş delikler—

Kutsal olan her şey adına! Bu paha biçilmez kutsal kalıtlar, *çivi izleri* ve *dikenleri* ile, benim için Roma Kilisesindeki kalıtların tümünden daha değerli—ve, eminim, ben bu konularda kalem oynatırken, Azize *Radagunda*'nın[2] etine giren dikenleri, aynı adı taşıyan rahibeler, FESSE'den CLUNY'ye giderken yolda size Tanrı aşkına göstereceklerdir.

XVIII. Bölüm

SANIYORUM Kİ, saygıdeğer Efendim, dedi Trim, surların hemen hemen tümü yıkıldı—ve rampa, mendirek ile aynı hizaya geldi. Bence de öyle, diye yanıtladı amcam Toby, bastırmaya çalıştığı kırık bir iç çekişle—ama içeri gel Trim ve barış görüşmelerini başlat; her şey masanın üzerinde serili duruyor.

Altı haftadır duruyorlardı, dedi Onbaşı ama bu sabah ihtiyar kadın onlarla ocak tutuşturdu—

—O halde, dedi amcam Toby, bundan böyle verdiğimiz hizmetin bir anlamı yok. Dahası, dedi Onbaşı, bunca çabamıza yazık, ve bunu söylerken de elindeki küreği yanında duran el arabasına akla gelebilecek en tesellı kabul etmez keder ifadesiyle sapladı; kazmasını, öncü küreğini, çitin çevresindeki kazıkları, diğer askeri teçhizatı, manevra alanından dışarı taşımak üzere toparlanmaktaydı ki—birden, o da ne! nöbetçi kulübesinden gelen bir ses—zira kulübe ince sandık tahtalarından yapılmıştı—bunu yapmaması gerektiğini fısıldadı kulağına.

—Hayır; dedi Onbaşı kendi kendine, yarın sabah efendim uyanmadan yaparım; ve küreğini el arabasından geri çekip aldı; sahra şevinin ayağında bir şeyleri düzleyecekmiş gibi yaparak el arabasından biraz toprak aktardı—asıl amacı, efendisine biraz daha yaklaşabilmek, onun dikkatini çekmekti—birkaç kürek toprak döktü yere—küreğin ucuyla döktüğü toprağı düzledi ve amcam Toby'nin ayaklarının dibine çöküp şöyle dedi:

XIX. Bölüm

BİNLERCE kez eyvah—izninizle Efendim—bir askerin böyle aptalca konuşmasını ayıplayabilirsiniz, ama şunu diyeceğim ki—

Bir asker de, diye haykırdı amcam Toby, Onbaşı'nın sözünü keserek, en az bir edebiyatçı kadar aptalca şeyler söyleyebilir, Trim—Ama aynı sıklıkta değil, izninizle Efendim, dedi Onbaşı—Amcam Toby başını sallayarak onu onayladı.

O halde binlerce kez eyvah ki, dedi Onbaşı gözünü Dunkirk'e dikerek, ve mendireğe, tıpkı *Servius Sulpicius*'un Asya'dan dönerken (Ægina'dan Megara'ya gelirken) Corinth ve Pyreus'a baktığı gibi bakarak—

"Binlerce kere yazıklar olsun, izninizle Efendim—bu istihkâmları yıkanlara—ve binlerce kere yazık olsun onları ayakta tutanlara."—

"Haklısın, Trim, her iki açıdan da haklısın, dedi amcam Toby—İşte bu, diye sözünü sürdürdü Onbaşı, onların yıkımının başlangıcının nedenidir—ben efendime bir kez olsun eskilerde olup bitmişler konusunda ne tek bir söz etmiş, ne ıslık çalmış, ne şarkı söylemiş, ne gülmüş, ne ağlamışımdır, ne de efendime bu konuda iyi ya da kötü bir hikâye anlatmışımdır—

—Senin kendine özgü pek çok meziyetin vardır, Trim, dedi amcam Toby, ve bunların arasında iyi bir anlatıcı olmanı da sayabilirim. Acı çektiğim sıralarda ya da mutsuz olduğum zamanlar beni avutmak için anlattıklarını düşününce, bana hemen hiçbir zaman kötü bir hikâye anlattığını söyleyemem—

—Çünkü, izninizle Efendim, *Bohemya kralı ve yedi şatosu* dışında,—size anlattıklarımın hepsi de gerçektir; çünkü benim başımdan geçmiştir—

Ama bu anlattıklarına daha az ilgi duymamı gerektirmez Trim, dedi amcam Toby, kuzum nedir bu sözünü ettiğin hikâyenin özelliği? Doğrusu gerçekten meraklandım.

Söyleyeceğim Efendim, dedi Onbaşı—Yeter ki, dedi amcam Toby, Dunkirk'e ve mendireğe safiyane bakarak—Yeter ki, şenlikli bir hikâye olmasın anlatacağın, çünkü Trim, böyle hikâyeler dinlemek için eğlentinin yarısını da dinleyicinin kendisi

beraberinde getirmelidir; oysa ben Trim, içinde bulunduğum ruh hali yüzünden hem sana hem de hikâyene haksızlık edebilirim—Hiç de neşeli bir hikâye değil, diye onu yanıtladı Trim—Umarım çok iç kapayıcı da değildir, diye ekledi amcam Toby—Ne biri ne öbürü, dedi Onbaşı, ama gene de zatıâlilerinize pek uygun—Sana canü gönülden teşekkür ederim, diye haykırdı amcam Toby, lütfen başla Trim.

Onbaşı amcamı selamladı—montero şapkasını öylesine zarif bir hareketle başından çıkarması hiç de sanıldığı kadar kolay bir iş değildi ve bence Onbaşı gibi efendisine böylesine bağlı bir adamın çimenler üzerine bağdaş kurmuş otururken yerlere kadar eğilerek amcamı selamlayabilmek için gövdesini geriye vermesi ve aynı zamanda şapkasını, hiç zorlanmaksızın, sol elinin iki parmağı ile baş parmağı arasına kıstırıp, hafifçe bastırdıktan sonra bir flatus[1] ile çekip çıkartması da doğrusu aynı oranda zordu—ama Onbaşı her ikisini, hem de o pozisyondayken başarıyla gerçekleştirdi ve hikâyesine, efendisinin ruh haline en uygun ses tonunu bulabilmek için bir iki kez öhö'leyerek sesini akort ettikten ve efendisine sevecen bir bakış fırlattıktan sonra, şöyle başladı:

Bohemya kralının
ve yedi şatosunun Hikâye'si.

BİR ZAMANLAR Bo--he—

Onbaşı daha Bohemya'ya giremeden amcam onu durdurdu; Montero-şapkasını bir önceki bölümün sonunda başından çıkarıp, yere, yanına koymuş olduğu için başı açıktı Onbaşı'nın.

—İyilik'in her yerde gözü olduğundan, Onbaşı daha hikâyesinin beşinci sözcüğüne varamadan amcam Toby onun Montero-şapkasına bastonuyla sorgular bir biçimde dokunmuştu—sanki, Neden şapkanı takmıyorsun, Trim? der gibi—Trim şapkasını saygıyla, ağır ağır yerden aldı ve ön tarafındaki işlemeye utançla baktıktan sonra—zira işlemenin yaprakları ve en belirgin desenleri iyice yıpranmış, lime lime olmuştu—konu hakkındaki fikirlerini beyan etmek üzere ayaklarının arasına yerleştirdi—

Birazdan söyleyeceklerimin, diye haykırdı amcam *Toby*—her bir kelimesi gerçek—

"*Bu dünyadaki hiçbir şey Trim, sonsuza dek sürmez.*"

—Ama, sevgili Tom, sevginin ve anılarının yadigârı böyle yıpranıp eskidiği zaman, ne diyeceğiz?

Başka bir şey söylemen gerekmez, Trim, dedi amcam Toby; insan kıyamet gününe dek bunlarla uğraşsa bile Trim, inanıyorum ki bir yere varamaz.

Amcam Toby'nin haklı olduğuna ve şapkasından daha has bir öğüt çıkarmaya hiçbir insanın aklı yetmeyeceğine kani olan Trim, ısrar etmekten vazgeçip şapkasını başına geçirdi; elini, bu hissenin ve kıssanın alnında oluşturduğu düşünceli kırışığın üzerinden, onu silmek istercesine geçirdi, önceki sesine ve bakışına dönerek Bohemya kralının ve yedi şatosunun hikâyesine yeni baştan başladı:

Bohemya kralının
ve yedi şatosunun hikâyesine devam.

BİR ZAMANLAR Bohemya'da bir kral yaşardı, ama bu kralın kimin hükümranlığı altında yaşadığı konusunda, korkarım efendimi aydınlatamayacağım—

Gerekmez, Trim, diye haykırdı amcam Toby, senden böyle bir şey beklemiyorum.

—O zamanlar, izninizle Efendim, devlerin nesli tükenmek üzereydi;—ama bu İsa efendimizin doğumundan sonraki hangi yıla tekabül eder, onu—

—Beni hiç ilgilendirmiyor, dedi amcam Toby.

—Ancak, izninizle Efendim, bunlar bir hikâyeyi daha dinlenir kılan ayrıntılardır—

—Bu senin hikâyen, Trim, onu dilediğince söyleyebilirsin ve dilediğin zamanda anlatabilirsin, dedi amcam Onbaşı'ya sevecenlikle bakarak—dünyada istediğin zamanı seç ve hikâyeni o zamanda anlat—dilediğini yapmakta özgürsün—

Onbaşı eğilerek selamladı amcamı, çünkü amcam Toby şimdiye dek yaşanmış tüm yüzyılları, ve o yüzyılların her bir yılını, dünyanın yaradılışından Nuh tufanına, Nuh tufanından İbrahim'in doğumuna; ilk Hıristiyanların hac yolculuklarından İsrailoğullarının Mısır'dan ayrılışına—ve Tiranların, Olympos tanrılarının ve Urbecondita'ların[2] ve dünyanın çeşitli uluslarının ya-

şadığı nice nice çağ üzerinden İsa'ya dek ve oradan da Onbaşı'nın hikâyesini anlatmakta olduğu ana kadar olan tüm zamanları Onbaşı'nın ayakları dibine sermekteydi; ama ÖZGÜRLÜK ne zaman avuç dolusu bir şeyler sunsa ve İFFET nasıl parmağını bile kaldırmazsa onlara dokunmak için,—Onbaşı da kendisine sunulanlar arasından en *berbat yılı* seçti; bunun ne olduğunu siz Ekseriyet ve Ekalliyet Efendilerim, "o yıl her zaman son oy verme takviminin son oy verme yılıdır, öyledir, yok değildir" diye birbirinize düşmeyesiniz diye, ama sizin sandığınızdan çok farklı bir nedenle, açıklayacağım—

—Yıl, Onbaşı'nın en yakınındaki yıldı—İsa efendimizin doğumunun bin yedi yüz on ikinci yılı—Ormond Dükü'nün Flanders'da şeytani işler yaptığı yıl.—Onbaşı işte o yılı seçti ve Bohemya'ya baştan kara daldı.

Bohemya kralının
ve yedi şatosunun hikâyesine devam.

İSA efendimizin bin yedi yüz on ikinci yılında, Efendim—

—Açıkça söylemem gerekirse, Trim, dedi amcam Toby, o yıl dışında herhangi bir yıl beni mutlu edebilirdi; yalnızca o yıl tarihimizde bir leke olduğu için,—Fagel[3] var gücüyle tahkimatı savunurken askerlerimizi geri çekip Quesnoi kuşatmasına katılmayı reddettiğimiz için değil, ama senin kendi hikâyen açısından da; eğer gerçekten de—çünkü sanırım ki vazgeçmenin bir nedeni de buydu—eğer devler söz konusu ise—

Tek bir dev, izninizle Efendim—

—Bir ya da yirmi, fark etmez, dedi amcam Toby—bence sen gerek eleştirmenlerin gerekse halkın geri kalanının şerrinden korunmak için hikâyeni en azından yedi sekiz yüzyıl gerilere götürmeliydin; bu yüzden de sana tavsiyem, hikâyeni daha sonra, bir daha anlatırsan—

—İzninizle Efendim, hayatta olduğum sürece, hikâyemi bir kez olsun anlatabilirsem eğer, onu bir daha adam, kadın, çocuk, asla kimseye anlatmayacağım, dedi Trim———Ha—ha—ha dedi amcam Toby, ama gülüşünde öyle yüreklendirici bir tonlama vardı ki, Onbaşı hikâyesini daha da şevkle anlatmaya koyuldu.

Bohemya kralının
ve yedi şatosunun hikâyesine devam.

BİR ZAMANLAR, izninizle Efendim, dedi Onbaşı, sesini yükseltip ellerini neşeyle ovuşturarak, Bohemya'da bir kral yaşardı—

—Ne zaman yaşadığını atla, dedi amcam Toby öne eğilerek ve sözünü kestiğine kızmaması için eliyle Onbaşı'nın omzuna hafifçe dokunarak; zamanı tümüyle bir yana bırak, Trim; bir hikâye bu tür ince ayrıntılara girmeksizin de pek güzel anlatılabilir—eğer onlardan kesinlikle emin değilsen—Emin değilim! dedi Onbaşı başını sallayarak—

Elbette değilsin, diye yanıtladı amcam Toby, senin ve benim gibi asker olmak için yetiştirilmiş, tüfeğinden ötesini ya da sırt çantasından berisini görmeyi pek bilmeyen bizlerin bu gibi konularda yeterli bilgimiz olması kolay değil, Trim,—Tanrı sizden razı olsun Efendim! dedi amcam Toby'nin akıl yürütmesinden olduğu kadar akıl yürütme *biçiminden* de etkilenen Onbaşı; bizlerin yapacak başka işlerimiz var; sefer halinde, yürüyüşte ya da karargâhta görevimizin başında olmasak bile—fişekliğimizi yağlamamız gerekir, izninizle Efendim—teçhizatımızın bakımını yapmamız—üniformalarınızı onarmamız—tıraş olup temizlenmemiz—her an teftişe hazır olmamız gerekir; bir askerin, izninizle Efendim, diye coşkuyla ekledi Onbaşı, *coğrafya*'yla ne ilgisi olabilir?

—Sanırım, *tarih*'le demek istedin, Trim, dedi amcam Toby; zira coğrafya bir asker için fevkalade elzemdir; mesleği gereği gittiği her ülkeyi ve onun sınırlarını iyice bilmesi gerekir; her şehri, her kasabayı, her köyü ve her köycüğü, onlara giden tüm kanalları, yolları ve patikaları bilmelidir; geçtiği her ırmağı, her dereyi Trim, bir bakışta tanıyabilmelidir—hangi dağlardan kaynaklandıklarını—hangi yolu izlediklerini—üzerinde nerelere kadar tekneyle yolculuk edilebileceğini—hangi noktaların istihkâma elverişli olduğunu—hangilerinin olmadığını; her bir ovanın verimlilik durumunu ve de kimlerce ekilip biçildiğini bilmelidir; ayrıca ordunun geçeceği tüm düzlükleri ve geçitleri, kaleleri, bayırları, ormanları ve bataklıkları tarif edebilmeli, kendisinden talep edildiğinde haritasını çıkarıp gösterebilmelidir; bütün bu yö-

relerin ürünlerini, çiftliklerini, madenlerini, sularını, iklimlerini, mevsimlerini, soğuklarını, sıcaklarını, halklarını, geleneklerini, göreneklerini, dillerini, izledikleri siyaseti ve hatta dinlerini bilebilmelidir.

Aksi halde Onbaşı, diye sözünü sürdürdü amcam Toby, söylevinin bu bölümü hoşuna gitmeye başladığından—nöbetçi kulübesindeki yerini terk edip ayağa kalkmıştı—Marlborough ordularını Maes kıyılarından, Belburg'a, Belburg'dan Kerpenord'a (artık Onbaşı da ayağa kalkmıştı) ve Kerpenord'dan Trim, Kalsaken'e, Kalsaken'den Newdorf'a, Newdorf'tan Landenbourg'a, Landenbourg'dan Mildenheim'a, Mildenheim'dan Elchingen'e, Elchingen'den Gingen'e, Gingen'den Balmerchoffen'a, Balmerchoffen'dan düşmanın istihkâmını yerle bir ettiği Skellenburg'a nasıl yürütebilirdi; ve nasıl *Tuna*'yı aşıp, *Lech*'i geçip askerini imparatorluğun ta kalbine kadar, kendisi en önde yürüyerek Friburg, Hokenwert ve Schonevelt üzerinden Blenheim ve Hochstet'in düzlüklerine varabilirdi?—Ne denli yaman bir asker olursa olsun, Marlborough *Coğrafya*'nın yardımı olmaksızın bir adım bile atamazdı.—*Tarih*'e gelince Trim, diye sözünü sürdürdü amcam Toby, nöbetçi kulübesine dönüp her zamanki yerine yeniden soğukkanlılıkla oturarak, eğer bu bilim dalının ışıkları barutun keşfini tayin etmemiş olsaydı, bir askerin bu konuyla fazla ilgilenmesi gerekmez diyebilirdim; oysa bu buluş ve onun daha önceki bilgileri altüst eden duymalara seza uygulamaları askeri gelişmeler açısından yepyeni bir dönem açmış, gerek denizde gerek karadaki saldırı ve savunma anlayışını tümüyle değiştirmiş ve bunu öyle bir beceriyle başarmıştır ki, dünya artık onun ne keşfedildiği tarihi kesinlikle saptayabilmekte, ne bu önemli kâşifin kim olduğunu açıkça sorgulayabilmekte, ne de bu keşfe yol açan koşulları irdeleyebilmektedir.

Amacım, diye sözünü sürdürdü amcam Toby, tarihçilerin üzerinde fikir birliğine vardıkları, İsa efendimizin doğumunun 1380nci yılında, dördüncü Charles'ın oğlu Wencelaus[4] döneminde, Schwartz[5] adında bir rahibin Cenevizliler'le savaşmakta oldukları sırada, Venedikliler'e barutun nasıl kullanıldığını öğretmiş olduğunu inkâr etmek değil; ama eminim ki ilk kez olmuyordu bu, zira Leon Piskoposu Don Pedro'ya[6] bakılacak olur-

sa,—Ama neden, izninizle Efendim, rahipler ve piskoposlar barut konusunda kafa yoruyorlar ki? Tanrı bilir, dedi amcam Toby—Tanrı her şeyin içinden güzel ve iyi olanı bulur çıkarır—evet, Don Pedro, Toledo'yu yerle bir eden Kral Alphonsus[7] vakayinamesinde der ki, 1343 yılında, yani o tarihten otuz yedi yıl önce, barutun esrarı bilinmekte ve hem Mağribiler hem de Hıristiyanlar tarafından başarıyla kullanılmaktaydı; üstelik yalnızca deniz savaşlarında da değil, İspanya ve Berberistan'daki hafızalardan silinmeyen pek çok kayda değer kuşatma sırasında—ve bütün dünya bilir ki Keşiş Bacon[8] bu konuda derhal yazılar yazmış ve Schwartz daha doğmamışken, ondan yüz elli yıl önce, dünyaya barutun terkibini bildirmiştir—Kaldı ki, Çinliler, diye ekledi amcam Toby, onun bu açıklamasından da yüzlerce yıl önce barutu bulmuş olduklarını bütün müspiteleriyle ortaya koyarak bizi utandırmaktadırlar—

—Yalancı güruhu, diye haykırdı Trim—

—Bu konuda şöyle ya da böyle yanılıyorlar, dedi amcam Toby, istihkâmlarının halihazırdaki sefil durumuna da yansıyor bu; tuğla bir duvardan ibaret ve tabya koltukları olmayan bir hendek—ve bize her zaviyesinde tabya olarak gösterdikleri şeyler öyle barbarca inşa edilmişler ki———Dünyanın gözünc şu benim yedi şatodan biri gibi görünmekteler, izninizle Efendim, dedi Trim.

Amcam Toby, karşılaştırılabilecek bir örnek bulamamanın sıkıntısı içinde de olsa, Trim'in önerisini nazikçe geri çevirdi—ama Trim Bohemya'da bunlardan yarım düzine daha bulunduğunu ve kimlere hediye edeceğini bilemediğini söyleyince Onbaşı'nın eli açıklığı amcam Toby'yi öylesine etkiledi ki, barut konusundaki söylevinden derhal vazgeçip Onbaşı'dan Bohemya Kralı ve yedi şatosunun hikâyesini lütfen sürdürmesini rica etti.

Bohemya Kralı'nın ve yedi şatosunun hikâyesine devam.

Bohemya'nın bu *bahtsız* kralı, dedi *Trim*—Bahtsızdı demek! diye haykırdı amcam Toby, kendini barut ve diğer askeri konulara iyice kaptırdığından ve bu nedenle Onbaşı'nın sözünü sık

sık kestiğinden, kralın özelliği aklında kalmamıştı—Demek kral *bahtsızdı* Trim, dedi amcam Toby, üzüntülü bir sesle—Onbaşı, önce kullandığı *sözcüğe* ve eşanlamlılarına içinden bela okudu, ardından Bohemya Kralı'nın hikâyesinin temel alanlarını zihninde tek tek geri sardı; her birinden çıkardığı sonuç kralın dünyadaki en bahtiyar adam olduğuydu—Onbaşı duraladı: Kullandığı sıfatı geri almak hiç işine gelmiyordu—bir açıklama yapmak daha da işine gelmiyordu—hikâyesini duruma uydurmak amacıyla (eskinin bilge insanları gibi) çarpıtmak da istemiyordu—yardım dileyen gözlerle amcam Toby'ye baktı—ve amcam Toby'nin aynı bekleyişle ona bakmakta olduğunu gördü—boğazını temizledi ve devam etti—

Bohemya Kralı, izninizle Efendim, diye yanıtladı Onbaşı, evet, *bahtsızdı*, şöyle:—Denizcilikten ve denize ilişkin her türlü işten fevkalade hoşlandığı halde, *aksiliğe bakın ki*, Bohemya Krallığı'nda denize açılan tek bir liman yoktu—

Nasıl olabilir ki—Trim! diye haykırdı amcam; Bohemya toprakları denize falan açılmaz ki, nasıl olabilir yani—Olabilir; dedi Trim, eğer Tanrı isteseydi olabilirdi—

Amcam Toby, Tanrının adından ve sıfatından her zaman çekinerek, saygıyla söz ederdi—

—Sanmıyorum, dedi amcam Toby, bir süre duraladıktan sonra—zira, dediğim gibi, doğuda Silezya ve Moravya, kuzeyde Lusatya ve Yukarı Saksonya, batıda Frankonya ve güneyde Bavyera ile sınırlanmış olduğundan Bohemya, Bohemya olmaktan vazgeçmeden denize ulaşamazdı—öte yandan, denizin Bohemya'ya kadar gelebilmesi için Almanya'nın büyük bir bölümünü basıp milyonlarca savunmasız ve bahtsız insanı sular altında bırakması gerekirdi—Rezalet! diye haykırdı Trim—Böyle bir şey, diye sakin bir sesle ekledi amcam Toby, onun babasının merhametten yoksun olduğunu gösterir ki Trim, kanımca bu asla mümkün değildir.

Onbaşı canü yürekten hak verdiğini ifade eder bir biçimde amcamı eğilerek selamladı ve sözünü sürdürdü.

Bohemya Kralı güzel bir yaz akşamı kraliçesi ve maiyetiyle birlikte, *tesadüf bu ya*, yürüyüşe çıkmış—Hah!—bak, *tesadüf* burada doğru işte, Trim, diye haykırdı amcam Toby, çünkü

Bohemya Kralı, kraliçesi ile birlikte—neyse bunu bir yana bırakalım—burada gerçekten bir olasılık söz konusu, yürüyüşe çıkabilirdi de, çıkmayabilirdi de.

Bohemya Kralı, izninizle Efendim, dedi Trim, dünyada olup biten her şeyin kader tarafından önceden belirlenmiş olduğunu düşünürdü; o kadar ki, askerlerine sık sık "top varsa menzili de vardır" derdi. Büyük adammış, dedi amcam Toby.—Ve şuna her zaman inanmışımdır ki, diye sözünü sürdürdü Trim, Landen savaşında beni sakat bırakan top mermisinin dizime isabet etmesinin, beni kralın hizmetinden alıp siz saygıdeğer efendimin hizmetine vermekten ve böylece yaşlılık günlerimi huzur içinde geçirmemi sağlamaktan başka bir amacı olamazdı—Başka türlüsü zaten düşünülemezdi Trim, dedi Toby amcam.

Gerek Onbaşı'nın gerekse efendisinin yürekleri aynı anda taşkın bir duygusallıkla doldu;—bunu kısa bir sessizlik izledi.

Dahası, diye sözü yeniden aldı Onbaşı—sesine şen bir eda gelmişti—o atış sayesinde, hayatımda ilk ve son kez, izninizle Efendim, âşık oldum—

Demek âşık oldun Trim! dedi amcam Toby gülümseyerek—

Hem de delicesine! dedi Onbaşı—sırılsıklam! İzninizle Efendim. Ne zaman? Nerede? Sonunda ne oldu?—Bu konuda şimdiye dek bana tek kelime söylemedin, dedi amcam Toby.—Sanırım, dedi Trim, alaydaki her bir davulcu ve her bir çavuşun oğlu biliyorlardı, diye yanıtladı Trim—Eh, artık ben de bilsem iyi olur—dedi amcam Toby.

Landen macerası sırasında karargâhımızın ve ordumuzun nasıl bir karmaşa ve panik içine düştüğünü efendim üzüntüyle de olsa hatırlayacaklardır, dedi Onbaşı; herkes kendi başının çaresine bakmak zorundaydı; eğer Wyndham, Lumley ve Galway'in alayları[9] Neerspeeken Köprüsü'ndeki ricatı perdelemeselerdi, kralın kendisi bile zor kazanırdı savaşı—her bir yandan, zatıâlilerinin de çok iyi bildikleri gibi, öylesine sıkıştırılmıştık ki—

Yiğit ölümlü! diye haykırdı amcam Toby, coşarak. Şimdi, her şey kaybedildikten sonra, onun sol cenahta bana doğru at sürdüğünü görür gibi oluyorum Onbaşı; geri kalan İngiliz atları-

nı sağ cenahı birlikte savunmak ve, eğer hâlâ mümkünse, Luxembourg'un[10] başından zafer tacını çekip alabilmek için,—onu boyunbağı çözülmüş, zavallı Galway'in alayını yüreklendirmek umuduyla debelenirken görür gibiyim—safların önüne geçmiş at koşturuyor—sonra geri dönüp Conti'ye[11] saldırıyor—Aslanlar gibi! evet aslanlar gibi! diye haykırdı amcam—tacı hak etmişti—Bir hırsızın idam ipini hak ettiği kadar, diye bağırdı Trim.

Amcam Toby, Onbaşı'nın sadakat duygusunu bilirdi;—yoksa bu benzetme hiç de uygun değildi—Onbaşı'nın kendisi de neden böyle bir benzetme yaptığını çıkaramadı—herhalde söylerken bir şeyler düşünmüş olmalıydı ama hatırlayamadı—hikâyesine devam etmek dışında yapabileceği bir şey yoktu.

Yaralıların sayısı çok fazlaydı, ve herkes kendi canının derdine düşmüştü—Gene de Talmash,[12] dedi amcam Toby, büyük bir basiret göstererek piyadeyi savaş alanından geri çekmeyi başardı—Ama ben orada kalmıştım, dedi Onbaşı—Evet, öyle, zavallı Onbaşı! dedi amcam Toby—Ertesi gün öğlene kadar da, diye sözünü sürdürdü Onbaşı—beni gelip toplayan olmadı; sonra bizi,—on üç-on dört kişiydik—bir arabaya koyup hastaneye götürdüler.

Bedenin hiçbir yerindeki yara, izninizle Efendim, dizdeki yara kadar dayanılmaz bir acı vermiyor insana—

Kasıktaki dışında, dedi amcam Toby. İzninizle efendim, diye yanıtladı Onbaşı, bence dizdeki yaralar çok daha ciddi; oradaki bağları ve her neyse adları bütün onları düşünürseniz—

İşte tam bu nedenle, dedi amcam Toby kasık çok daha duyarlıdır—çünkü kasıkta, sadece bağlar ve adları her neyse (ben de bilmiyorum)—onlar yok— ayrıca * * *—

Bütün bu konuşmayı çardağından dinleyen Bayan Wadman—nefesini tuttu—başlığının bağcığını çözdü ve bir ayağı üzerine dikildi, alesta durdu—

Amcam Toby ile Trim'in sürdürdükleri konuşma aynı dostane ve heyecanlı minval üzre bir süre daha devam etti; sonra Trim, efendisinin acılarından ötürü nice gözyaşları döktüğünü, oysa kendisinin çektiği acıları hiç dile getirmediğini anımsadığından tam vazgeçecekti ki, amcam Toby izin vermedi—Bu, senin âlicenap oluşundan başka bir şeyi ispatlamaz ki, Trim, dedi amcam—

Böylelikle de, kasıktaki bir yaranın acısı (cæteris paribus[13]) dizdeki bir yaranın acısından daha mı dayanılmazdır—yoksa

Dizdeki bir yaranın acısı kasıktaki yaranın acısından daha dayanılmaz değil midir—sorunu bugüne dek çözümlenemedi.

XX. Bölüm

DİZİMDEKİ sancı zaten fazlasıyla acı vermekteydi, diye sözünü sürdürdü Onbaşı, ama arabanın içindeki durum ve köstebek yuvasına dönmüş yolların neden olduğu sarsıntı yüzünden duyduğum acı ölüm kadar kötüydü: Kan kaybetmekteydim, bakıma ihtiyacım vardı, ateşim yükselmeye başlamıştı—(Zavallı adam! dedi amcam Toby) bütün bunlar, izninizle Efendim, dayanılır şeyler değildi.

Arabamız, kafilenin en sonundaki arabaydı; bir köylünün evinde mola verip de beni içeri aldıklarında çektiğim acıları genç bir kadına anlattım; genç kadın cebinden yatıştırıcı bir ilaç çıkardı, onu bir şekerin üzerine serpti ve beni yatıştırdığını fark edince, ikinci ve üçüncü kez verdi—İşte ona orada, izninizle Efendim, çektiğim ıstırabı anlatmakta, benim için ne denli dayanılmaz olduğunu söylemekte—odanın bir köşesinde duran yatağa bakıp, keşke yatsam da hiç kalkmasam, ölsem demekteydim ki—genç kadın yatağa gidebilmem için bana yardım etmeye davrandı: Kolları arasında bayılıp kalıvermişim. Ne de iyi yürekli kadınmış, birazdan dinleyeceksiniz Efendim, dedi Onbaşı gözyaşlarını silerek.

Ben *aşk*'ın neşeli bir şey olduğunu sanırdım, dedi amcam *Toby*.

Dünyadaki en ciddi iştir (bazen), izninizle Efendim.

Genç kadının ısrarı üzerine, diye sözünü sürdürdü Onbaşı, yaralı askerleri taşıyan araba köyden bensiz ayrıldı: Genç kadın eğer arabaya yeniden bindirilirsem yolda öleceğim konusunda onları ikna etmeyi başarmıştı—böylece ayıldığımda kendimi ıssız bir köy evinde, yaşlı köylü, karısı ve genç kadın dışında yapayalnız buldum. Beni odanın köşesindeki yatağa yatırmışlardı, yaralı bacağım bir iskemleye uzatılmıştı, genç kadın bir eliyle ucu

sirkeye batırılmış bir mendili burnuma tutmakta, öteki eliyle şakaklarımı ovmaktaydı.

Onu önce köylünün kızı sandım (çünkü bir han değildi burası)—ve ona zavallı kardeşim Tom'un bana Lizbon'a gitmeden önce (tam burada Trim gözyaşlarını sildi) bir neferle yolladığı, içinde on sekiz florin olan keseyi vermek istedim—

—Size bu acıklı hikâyeyi hiç anlatmamıştım Efendim—dedi Trim ve gözyaşlarını üçüncü kez sildi.

Genç kadın yaşlı adamı ve karısını odaya çağırdı, benim hastaneye gidebilecek hale gelinceye dek yatak ve diğer ufak tefek ihtiyaçlarımı karşılayabileceğimi kanıtlamak için onlara parayı gösterdi—Bakın! dedi, kesenin ağzını yeniden düğümleyerek—ben sizin bankanız olacağım—ama bankanız olmanın ötesinde, çünkü bu farklı bir görev, hastabakıcınız olacağım.

Bunları söyleyiş tarzından, ve şimdi daha dikkatle incelediğim giysilerinden, genç kadının köylünün kızı olamayacağı sonucunu çıkardım

Ayak parmaklarına dek siyahlar içindeydi, saçlarına alnının yarısını örten keten bir çevre dolamıştı: Hani o siz efendimin çok iyi bildikleri gibi, Flanders'da sokağa koyverdikleri pek çok rahibeden biriydi genç kadın, izninizle Efendim—Tarifine bakılırsa, Trim, dedi amcam Toby, sanırım İspanyol Hollandası dışında—Amsterdam hariç—pek rastlanılmayan genç Beguine'lerden biri olmalı—bunlar rahibelerden farklıdır, evlenmek istedikleri takdirde manastırdan ayrılabilir, profesyonel olarak hastaları ziyaret edip onların bakımını üstlenebilirler—ama bence bunu bir meslek olarak değil, iyi yürekli oldukları için yapıyorlar.

—Sık sık bana derdi ki, dedi Trim, İsa efendimize olan aşkından ötürü yapıyormuş—Bu hoşuma gitmiyordu.—Kanımca, Trim, her ikimiz de yanılıyoruz, dedi amcam Toby—bu akşam ağabeyim Shandy'ye gittiğimizde Bay Yorick'e sorarız—bana hatırlat; diye ekledi amcam Toby.

Genç Beguine, bana "hastabakıcım olacağını" söyler söylemez, diye sözünü sürdürdü Onbaşı, bir şeyler hazırlamaya başlamıştı bile—ve kısa bir süre sonra—oysa bana çok uzun süre gibi gelmişti—elinde fanila kumaşından sargılar, vs. vs. ile geri geldi, dizimi, yeniden hayata döndürmek için en az iki saat uğraştıktan

ve bana bir kap yağsız un çorbası içirdikten sonra—iyi geceler dileyerek ertesi sabah erkenden geleceğini söyledi ve gitti. Benim için diledikleri, izninizle Efendim, ne yazık ki gerçekleşmedi. O gece ateşim çıktı—genç kadının hayali gözümün önünden gitmiyordu—dünya sürekli ikiye yarılıyordu—yarısını ona vermek istiyordum—sürekli kendimi kahrediyordum—onunla paylaşabileceğim, bir sırt çantasıyla on sekiz florinden başka bir şeyim yok diye—bütün gece boyunca güzel Beguine bir melek gibi başucumu bekledi, perdeyi geri çekti, bana yatıştırıcılar verdi—görmekte olduğum rüyadan onun söz vermiş olduğu saatte geri gelişiyle uyandım, ve her şey gerçeğe döndü. Aslında hemen her an benimleydi ve hayata onun ellerinde geri dönmeye o denli alışmıştım ki, ne zaman odadan dışarı çıksa, yüreğim kanar, rengim solardı; ama gene de, diye sözünü sürdürdü Onbaşı, (dünyada düşünülebilecek en garip düşüncelerden birini öne sürerek)—

—"*Aşk değildi*"—zira benimle her an birlikte olduğu üç hafta boyunca, dizimi eliyle gece gündüz demeden sıcak pansumanlarla ovup iyileştirirken—açıkça ifade edebilirim ki, izninizle Efendim, bir kez olsun * madı.

Bu çok garip Trim, dedi amcam Toby—

Bence de—dedi Bayan Wadman.

Evet, bir kez bile olmadı, dedi Onbaşı.

XXI. Bölüm

—AMA bunda şaşılacak bir şey yok, diye sözünü sürdürdü Onbaşı—amcamın derin düşüncelere daldığını görünce—çünkü Aşk, izninizle Efendim, tıpkı savaş gibidir; bir asker, son Cumartesi gecesi de dahil olmak üzere, üç haftayı kazasız belasız atlatmış olsa da—Pazar sabahı kalbinden vurulabilir—*Bu hikâyede de öyle oldu*—ama izninizle Efendim, küçük bir farkla—Pazar sabahı değil, öğleden sonra—ona birdenbire dehşetli bir sisserara[1] ile âşık oldum. İçimde, izninizle Efendim, bir bomba gibi patladı—"Tanrı yardımcın olsun" diyecek zamanım bile olmadı.

Kanımca, Trim, dedi amcam Toby, insan böyle aniden âşık olamaz.

Olur Efendim, izninizle, eğer böyle bir niyeti varsa,—diye yanıtladı Trim.

Lütfen, dedi amcam Toby, beni bunun nasıl olduğu konusunda iyice aydınlatır mısın?

—Büyük bir zevkle, dedi Onbaşı, ve eğilerek selamladı amcamı.

XXII. Bölüm

BÜTÜN bu süre zarfında, diye sözünü sürdürdü Onbaşı, âşık olmaktan yakayı kurtarmıştım ve eğer kader yazımı farklı yazmış olsaydı bölümün sonuna varacaktım—ama kadere karşı durulmaz.

Bir Pazar günüydü, öğleden sonra, efendime arz etmiştim—

Yaşlı adam ve karısı dışarı çıkmışlardı—

Evin çevresine tam bir gece yarısı sessizliği çökmüştü—

Bahçede bir ördek veya ördek yavrusu bile yoktu—

—Ve güzel Beguine beni görmeye geldi.

Yaram yavaş yavaş da olsa iyileşmekteydi—şiş inmişti, ama dizimin hem üstünde hem de altında dayanılmaz bir kaşıntı vardı; bütün gece boyunca gözümü kırpmamıştım.

İzin verin bir bakayım, dedi Beguine yere diz çöküp elini dizimin altına destek yaparak—Biraz ovulması gerekiyor, hepsi o kadar, dedi; ve dizimi yatak çarşaflarıyla örterek sağ elinin işaret parmağı ile bir aşağı bir yukarı ovmaya koyuldu.

Beş altı dakika sonra, ikinci parmağını da hisseder gibi oldum—başlangıçta ötekinin yanında öylece duruyor gibiydi ve uzunca süre ovmaya devam etti; işte o zaman, birden, âşık olmam gerekir, diye düşündüm—eli ne kadar da beyaz, dedim ve yüzüm kızardı—ömrüm boyunca, izninizle Efendim, bu kadar beyaz bir el göremem—

—Orada asla, dedi amcam Toby—

Onbaşı için bu her ne kadar acı verici bir açıklama olsa da—elinde olmayarak gülümsedi.

Genç Beguine, diye sözünü sürdürdü Onbaşı, bana yararlı olduğunu fark ettiğinden—iki parmakla ovmayı bir süre daha sürdürdükten sonra üç parmağa geçti—ve biraz sonra dördüncüsüyle ve sonunda elinin tümüyle işe girişti: İzninizle Efendim, eller konusunda tek bir söz daha etmeyeceğim, ama inanın—ipekten de yumuşaktı—

—Lütfen Trim, dilediğince söz edebilirsin ellerden, dedi amcam Toby; hikâyeni daha da keyifle dinlerim—Onbaşı efendisine içtenlikle teşekkür etti; ama Beguine'in eli konusunda daha önce söylediklerine ekleyeceği bir şey yoktu—o yüzden elin temasının yarattığı etkileri anlatmaya koyuldu.

Güzel Beguine, dedi Onbaşı, elinin her bir yanıyla dizimin altını ovmayı sürdürdü—bu şevk onu yoracak diye korkmaya başladım—"Daha binlerce kez yapabilirim" dedi, "İsa aşkına"—Bunu söylerken elini sargının üzerinden geçirip, dizimin üst tarafına ulaşmıştı, orası da ağrıyordu, ve orayı da ovdu.

İşte o zaman, âşık olmaya başladığımı fark ettim—

O ov-ov-ovdukça—elinin altında, izninizle Efendim—bu duygunun bütün bedenime dağıldığını duydum—

O ovdukça ve her bir seferinde uzattıkça ovuşlarını—damarlarımdaki kan daha da alevlendi—ve sonunda, daha da uzun süren üç beş ovuştan sonra—dayanamadım—arzum dayanılır gibi değildi—elini tutuverdim—

—Ve sonra da dudaklarına götürüp, dedi amcam Toby—bir tirad attırdın Trim.

Onbaşı'nın aşkının amcam Toby'nin izah ettiği biçimde bitip bitmediği önemli değil; önemli olan, bu hikâyenin özünün dünyanın başlangıcından bu yana yazılmış tüm aşk hikâyelerini içeriyor olmasıdır.

XXIII. Bölüm

ONBAŞI aşk hikâyesini anlatmayı bitirir bitirmez—daha doğrusu hikâye amcam Toby tarafından bitirilir bitirilmez—Bayan Wadman sessizce çardağından çıktı, başlığını yeniden düğümledi, hasır kapıdan geçti ve yavaş yavaş amcam Toby'nin nö-

betçi kulübesine doğru ilerledi: Trim'in anlattıklarının amcam Toby'nin zihninde yol açtığı durum, dul bayan için kaçırılmaması gereken bir fırsat yaratmıştı—

—Taarruz kararı alındı: Bu kararın alınışına amcam Toby'nin Onbaşı'ya öncü küreğini, kazmayı ve diğer askeri levazımatı Dunkirk'in durduğu yerden kaldırıp götürmesini emretmesinin de katkısı oldu—Onbaşı emri yerine getirmiş—savaş alanı temizlenmişti.

Düşünün Efendim, savaşırken olsun, yazarken olsun, ya da insanın (kafiyeli ya da kafiyesiz) yapacağı herhangi bir şey için—belli bir plana bağlı kalması ne kadar anlamsız: eğer bir plan, bütün koşullardan bağımsız olarak altın harflerle nakşedilmeyi hak etmiş bir plan varsa dünyada, (Gotham'ın[1] arşivlerinde demek istiyorum) o da Bayan Wadman'ın amcam Toby'ye nöbetçi kulübesinde PLAN aracılığıyla saldırma PLANI'dır—bu kesişme noktasında asılı duran plan, Dunkirk'in planı olduğundan—Dunkirk'in hikâyesi ise keyifli bir hikâye olduğundan—Bayan Wadman'ın uyandırması gereken her türlü izlenime aykırı düşmekteydi: Dahası, eğer üstüne gitse—nöbetçi kulübesinde uygulayacağı saldırıdaki parmaklar ve eller manevrası Trim'in hikâyesindeki güzel Beguine'inkilerin yanında öylesine anlamsız kalmaktaydı ki, artık böyle bir manevrayla saldırıya kalkışmak, her ne kadar daha önceleri başarılı olmuşsa da—artık uygulanabilecek en acımasız saldırı yöntemi gibi görünmekteydi—

Ah! kadını rahat bırakın, bildiği gibi halletsin. Bayan Wadman sazdan yapılmış kapıyı açarken dehasının önüne yepyeni olanaklar seriliverdi.

—Anında yepyeni bir saldırı yöntemi geliştirdi.

XXIV. Bölüm

—İYİ göremiyorum, yüzbaşı Shandy, dedi Bayan Wadman, amcam Toby'nin nöbetçi kulübesine yaklaşırken, keten mendilini sol gözüne götürerek—toz—ya da kum—ya da başka bir şey—bilemiyorum—gözüme kaçtı—bir bakar mısınız—hayır, gözümün akında değil—

Bayan Wadman bunu söylerken, amcam Toby'nin yanına iyice yaklaşmış, onun üzerinde oturmakta olduğu sıranın kenarına ilişivermişti bile—bu yüzden de Bayan Wadman'ın gözünü incelemek için amcamın ayağa kalkmasına gerek kalmamıştı—Bakar mısınız lütfen, dedi Bayan Wadman.

Ey iyi yürekli adam! o gözün içine kukla seyreden bir çocuk masumiyetiyle baktın; ve senin canını acıtmak düpedüz günah sayılmalıydı.

—Bir adam kendi iradesiyle bu türden şeylerin içine bakmayı seçmişse—söyleyecek lafım yok—

Ama amcam Toby'nin böyle bir niyeti yoktu: Onun için de şahadet ederim ki, Haziran'dan Ocak ayına dek (yani havanın hem sıcak hem de soğuk olduğu zamanlarda) bir kanepede, Trakyalı Rodope'ninki* kadar keskin bir gözün yanında oturur, gene de bu gözün siyah mı yoksa mavi mi olduğunu bilemezdi.

Mesele, amcam Toby'nin o gözün içine bakmasını, her nasılsa, sağlamaktı.

Bu mesele halloldu. Ve

Onun elinde piposu, küllerini oraya buraya saçaraktan—baktığını—ve baktığını—sonra gözlerini ovaladığını—sonra bir kez daha, Gallileo'nun güneşin yüzeyinde bir leke[1] ararken baktığından daha dikkatle ve iyi niyetle bir kez daha baktığını adım gibi biliyorum.

—Nafile! bir uzvu harekete geçiren bütün güçler adına—Dul Bayan Wadman'ın sol gözü, sağ gözü kadar parlak ve ışıltılı—o gözde ne bir toz, ne kum, ne çöp, ne de bir başka nesne görebildi—orada hiçbir şey yok, babamın sevgili kardeşi! Orada alev alev yanan ve her bir yandan senin gözünde aynı ateşi yakmaya çalışan lezzetli bir ateşten başka hiçbir şey yok.

—Eğer şu toz zerreciğini görebilmek umuduyla bir kez daha bakarsan, sevgili Toby amca—hapı yutarsın.

* Rodope Thracia tam inevitabili fascino instructa, tam exacte oculis intuens attraxit, ut si in illam quis incidesset, fieri non posset, quin caperetur.—Kim söylemiş bilmiyorum. [*Sterne'in dipnotu.*]
Rhodopis (yak. İ.Ö. 600'de tanınmıştır) Ünlü Grek fahişe. Kullandığı atfın çevirisi Burton'un *Anatomy of Melancholy*'sinin 3.2.3.3.bölümünde yer aldığı için Sterne'in de gayet iyi bildiği gibi, atıf Heliodoros'a aittir: "Trakyalı Rhodopis [gözlerin] bu sessiz Retorik[in]de öylesine ustaydı ki, herhangi birine (der Kalisiris) bir bakış atsa, o kişi neredeyse büyülenir ve imkânı yok ondan kaçamazdı."

XXV. Bölüm

GÖZ, bu açıdan ele alındığında, bütün dünyanın gözünde tıpkı bir top gibidir; Yani gözün ya da topun kendisi, bu ikisinin görevlerini yerine getirmelerini sağlayan, gözün taşıyıcısı ya da top arabası kadar önemli değildir. Hiç de fena bir benzetme değil bence: Ancak bölümün girişinde yer aldığı ve bir süs mahiyetinde olduğu için karşılığında bir talebim olacak. Ne zaman Bayan Wadman'ın gözlerinden söz açsam (bir sonraki parantez hariç), lütfen bu teşbihi hayalinizde canlandırın.

Hayır, Madam, dedi amcam Toby, gözünüzde hiçbir şey göremiyorum.

Gözün akında değil; dedi Bayan Wadman: amcam Toby var gücüyle gözbebeği üzerinde yoğunlaştırdı bakışını.

Yaratılmış tüm gözler içinde—sizin gözlerinizden, Madam, dünyanın en cazip bir çift gözü olan Venüs'ün gözlerine kadar—amcam Toby'yi altüst edebilecek tek bir göz varsa o da o anda içine bakmakta olduğu gözdü—hayır Madam, oynak bir göz—şımarık ya da hafifmeşrep bir göz—değildi—ışıltılı—huysuz ya da emredici bir göz, hani o insanın kanını donduran, iddialı, ürkütücü gözlerden de değildi—zarif selamlar gönderen—yumuşacık, yanıtlayan—konuştuğunda—pek çok kez rastladığım, hani kötü orglar gibi kaba sesler çıkaran gözlerden de değildi—aksine—ölüm döşeğinde son sözlerini söyleyen bir aziz gibi yavaşça fısıldayan bir gözdü—"Nasıl böyle, her türlü hizmetten, başınızı yaslayacak bir bağırdan yoksun—size güvenen, sizi seven biri olmaksızın—nasıl böyle yaşayabiliyorsunuz?"

Bunu söyleyen bir gözdü—

Ama tek bir bir söz daha edersem, ona ben âşık olabilirim.

—Amcam Toby'nin işini bitirmişti o göz.

XXVI. Bölüm

HİÇBİR şey, babamla amcam Toby'nin kişilikleri arasındaki farkı, aynı kaza başlarına geldiğinde takındıkları farklı tavırlar kadar hoş bir biçimde sergileyemez—yanlış anlaşılmasın, kaza

derken aşkın insanın hak etmediği bir bedbahtlık olduğunu söylemek istemiyorum!—Tanrı korusun! Amcam Toby'nin âşık olmadan önce zaten baştan aşağı şefkat dolu olan yüreği âşık olduktan sonra kim bilir ne hale gelmiştir.

Babam da, geride bıraktığı pek çok evraktan anlaşıldığı kadarıyla, evlenmeden önce bu tutkuyu sık sık yaşamıştı—ama mizacındaki biraz mayhoş ve gülünç sabırsızlıktan ötürü, her seferinde, gerçek bir Hıristiyan gibi direnir; ama bir yandan da ahlar, oflar, zıplar, tepinir—şeytanlaşır ve göz üzerine dünyada duyulmuş en acı söylevlerini döktürürdü; bunlardan birine—hem de kafiyeliydi—onu iki üç gece uyutmamış bir çift göz üzerine, kırgınlığı geçer geçmez kalemi eline alıp, şöyle başlamıştı:

> "Şeytan'ın işi bu—düpedüz hınzırlık,
> Böylesini yapamaz ne Yahudi, ne Türk, ne zındık."*

Kısacası, bütün hezeyanı boyunca babam baştan aşağı hakaret ve küfür kesilir, zaman zaman işi beddua okumaya vardırırdı—ancak bunu Ernulphus gibi yöntemli bir biçimde yapmazdı—hükmedici bir tavır içindeydi;—Ernulphus'un siyasetini de izlemezdi—zira babam her ne kadar tahammülsüz de olsa, bu gökler altında aşkına yararı ya da zararı dokunan her şeye sövüp saysa da, bu dünyaya salınmış en iflah olmaz, en şaklaban soytarı benim derdi ve küfür bölümünü kendine de sövmeden asla kapamazdı.

Oysa amcam Toby, tam tersine kuzu gibi kabullenirdi aşkı—zehrin damla damla kanma akmasına karşı koymaz, öylece otururdu—yarasının en şiddetli zonklamaları sırasında (tıpkı kasığındaki yarada olduğu gibi) ağzından tek bir şikâyet sözcüğü çıkmaz, asla serzenişte bulunmazdı—ne dünyayı ne Tanrıyı suçlardı—ne de bir kimse ya da nesne hakkında kötü bir şey düşünürdü; orada öylece yalnız başına oturur—piposunu içer—ara sıra sakat bacağına bakar—derin bir iç çeker, bu ah! ah! sesleri piposunun dumanına karışır, hiçbir faniyi zedelemeden uçar giderdi.

* Bu şiir babamın yazdığı Socrates'in yaşamı vs. vs. ile birlikte yayımlanacaktır. [*Sterne'in dipnotu.*]
Beyit, R[obert] H[ofte] adına izafe edilerek *Anatomy of Melancholy*'de (3.2.5.1) yer alır.

Kuzu gibi kabullendi—demiştim ya.

Aslına bakarsanız başlangıçta yanlış anlamıştı; zira o sabah, başpapaz ile ruhani meclisin yoksullara dağıtmak için* ağaçlarını kesmeye giriştikleri[1] güzel bir koruyu kurtarmak üzere babamla birlikte yola çıkmışlardı; bu koru amcam Toby'nin evinden bakıldığında pek güzel görünmekteydi, ayrıca Wynnendale[2] savaşını betimlerken bu görüntüden özellikle yararlanmıştı—şimdi onu kurtarmak için hızla at sürerken—rahatsız bir eyerin üzerinde—kötü bir atın sırtında vs. vs.... nasıl olmuşsa olmuş amcam Toby'nin bedeninin en alt taraflarında bir yerlerde kanının sulu maddesi iki deri parçası arasına sıkışıvermişti—ilk fışkırmayı tutkunun bir parçası sanmıştı (amcam Toby aşk konusunda tecrübesizdi) ama çıbanın biri patlayınca—öteki öylece kalmıştı—amcam Toby yarasının yüzeysel bir deri yarası olmadığını, içine, ta kalbinin derinliklerine işlemiş olduğunu anlamıştı.

XXVII. Bölüm

DÜNYA iffetli olmaktan utanır—amcam Toby dünyayı pek tanımazdı; bu yüzden de dul Bayan Wadman'a âşık olduğunda, bunu gizlemeyi Bayan Wadman onun parmağını mutfak bıçağıyla kesse kimselere duyurmamak derecesinde anlamsız buluyordu: Eğer aksi varit olsaydı—ama gene de Trim'e olup biteni açıklamakta hiç sakınca görmezdi—Trim'i her zaman basit ama yakın bir dostu bilmişti—

"Ben âşık oldum, Onbaşı!" dedi amcam Toby.

XXVIII. Bölüm

ÂŞIK MI!—dedi Onbaşı—ama saygıdeğer efendim henüz evvelki gün, ben kendilerine Bohemya Kralı'nın hikâyesini anlatırken, fevkalade sağlıklıydılar—Bohemya, dedi amcam Toby

* Parayı aralarında paylaştıklarına göre, Bay Shandy *ruhsal* açıdan yoksul olanları kastediyor olmalı. [*Sterne'in dipnotu.*]

----uzun uzun düşüncelere dalarak---sahi, ne oldu o hikâyenin sonunda, Trim?

—Kaybettik, izninizle Efendim, ikimizin arasında bir yerde kayboldu gitti;—ama efendim o zaman aşktan benim kadar azadeydiler—sen el arabasını alıp gittiğinde—Bayan Wadman—dedi amcam Toby—burada—diye ekledi amcam Toby—elini böğrüne götürdü—bir gülle yarası bıraktı—

—Olamaz, izninizle Efendim, Bayan Wadman asla bir kuşatmaya dayanamaz, hemencecik çöker—diye haykırdı Onbaşı—

—Ama biz komşuyuz, Trim,—sanırım en iyisi bunu ilk önce kendisine medeni bir biçimde bildirmek—dedi amcam Toby.

Eğer, dedi Onbaşı, farklı düşündüğümü açıklamama izin verilirse—

—Seninle neden konuşuyorum ki, Trim, dedi amcam yumuşacık bir sesle—

—O halde, dedi Trim, ben olsam, izninizle Efendim, amansız bir saldırıyla karşılık verir—medeni açıklamayı daha sonra yapardım—eğer sizin kendisine âşık olduğunuzu daha önceden biliyor idiyse—T—ı yardımcısı olsun! Henüz bir şey bilmiyor, Trim, dedi amcam Toby,—ya da henüz doğmamış bir çocuk kadar biliyor—

Ah, masum, iffetli ruhlar!——

Bayan Wadman olup biteni hem de tüm ayrıntılarıyla yirmi dört saat önce Bayan Bridget'e anlatmıştı; ve bu konuşma cereyan ettiği sırada onunla istişare halindeydi; yaşanan maceraya ilişkin bazı yanlış anlamaları tartışıyordu Bridget'le; kahrolası Şeytanın aklına soktuğu—haftaym düdüğünü çalıp da onu sessizce *te Deum*'a[1] taşıyacağı zamana dek ona tanıdığı oyun hakkını kullanmaktaydı—

Endişeleniyorum, Bridget, dedi dul Bayan Wadman—eğer onunla evlenirsem—zavallı Yüzbaşı, kasığındaki o korkunç yara yüzünden, sağlığından olabilir—

Belki de, Madam, dedi Bridget, sizin sandığınız kadar büyük bir yara değildir—hem sonra, diye ekledi—sanırım kabuk bağlamıştır artık—

—Bilmek isterdim—tabii onun iyiliği için, dedi Bayan Wadman.

—On güne kalmaz enini de boyunu da iyice öğreniriz, dedi Bayan Bridget, eminim ki Yüzbaşı sizinle ilgilenirken—Bay Trim de benimle oynaşmanın yollarını aramaya koyulacaktır—ondan her şeyi alabilmek için—diye ekledi Bridget—istediğini veririm ben de—

Gereken tedbirler alınmıştı; amcam Toby ile Trim kendilerininkini tartışmayı sürdürdüler.

Şimdi, dedi Onbaşı, sol elini böğrüne götürüp, sağ elini zaferden kesinlikle emin bir biçimde havaya kaldırarak—eğer efendim bu saldırının planını hazırlamama izin verirlerse—

—Beni mutlu edersin Trim, dedi amcam Toby, hem de fazlasıyla—görebildiğim kadarıyla bu kuşatma sırasında benim yaverim olacaksın, işte bir altın Onbaşı, hizmetlerine mahsuben.

O halde, izninizle Efendim, dedi Onbaşı (önce bu ödeme için amcamı selamlayarak)—işe sefer sandığından efendimin kordonlu, şeritli üniformalarını çıkartmakla başlayacağız, iyice havalandırıp yenlerindeki sırmalı mavili kordonları onarmalıyız; sonra bendeniz beyaz bukleli perukanıza çubuklar[2] saracağım—sonra bir terzi çağırtıp ince dokuma kırmızı pantolonunuzu tersyüz ettireceğiz—

—Kırmızı kadifeyi tercih ederdim—dedi amcam Toby—O sizi çok hantal gösterir, dedi Onbaşı.

XXIX. Bölüm

—Kılıcımı fırçala ve tebeşirle ov biraz—Benim için şereftir, diye yanıtladı Trim.

XXX. Bölüm

—Ama efendimin usturalarını da elden geçirmek gerekir—Ben de Montero şapkamı onartacağım ve zavallı teğmen Le Fever'in askeri ceketini giyeceğim—ve Efendim güzelce tıraş olduktan—temiz bir gömlek giydikten—bunun üzerine de sırmalı, mavili—ya da ince dokuma kırmızı üniformalarını geçirdik-

ten sonra—saldırı için hazırlıklar tamam olmuş demektir—kahramanca ilerleyeceğiz, bir tabyaya karşı yürür gibi—ve Efendim salonda, sağ kanatta Bayan Wadman'la ilgilenirken ben mutfakta, sol kanatta Bayan Bridget'e saldıracağım; bu geçidi ele geçirince, gerisi benden sorulur, dedi Onbaşı, parmaklarını başının üzerinde şaklatarak—zafer bizimdir.

Umarım bir yanlışlık yapmam, dedi amcam Toby—itiraf etmem gerekirse Onbaşı, bu işe girişmektense bir siperin en uç noktasına kadar yürümeyi—

—Kadın tamamen farklı bir şeydir—dedi Onbaşı.

—Öyle olmalı, dedi amcam Toby.

XXXI. Bölüm

AMCAM Toby'yi âşık olduğu süre boyunca babamın söyledikleri içinde galeyana getiren tek bir şey varsa o da babamın keşiş Hilarion'a[1] atfen, ama onun sözlerini kendi amacı doğrultusunda kullanarak (keşiş, perhiz, gece nöbeti, dövünme gibi dininin işlevsel vasıtalarını bir keşişe yakışmayacak denli mizahi bir biçimde dillendirirdi) söylediği sözlerdi: "*Eşşeğini* (bedenini demek istiyordu) debelenmekten alıkoymak için başvurduğu yollardı bunlar."

Babamın hoşuna gidiyordu bu; çünkü alt taraflarımızın arzu ve iştahlarını yalnızca hikmet biçiminde ifade etmekle kalmayıp aynı zamanda sorguya açmaktaydı; bu yüzden de babamın yaşamında uzun yıllar bir ifade biçimi olarak yerini korudu—bir kez olsun *tutku* sözcüğünü kullanmadı—ama *eşşek* onun her zaman başvurduğu sözcüktü—Doğrusunu söylemek gerekirse, bütün bu süre boyunca kendisinin ya da bir başkasının eşeğinin sırtına binmiş ırgalayıp duruyor olmalıydı.

Burada size bir ayrımı hatırlatmam gerekiyor.

Babamın eşşeği ile

benim boşzaman beygirim arasındaki fark önemlidir—ikisinin kişilik yapılarındaki farkı hayalimizde her zaman canlı tutmalıyız—birlikte ilerlerken.

Benim boşzaman beygirim—hatırlarsanız, hiç de kötü niyet-

li bir yaratık değildir; eşeğe benzer tek bir kılı ya da çizgisi yoktur—sizi şimdiki zamandan dışarılara taşıyan, biraz fingirdek bir kısraktır—bir sürfe, bir kelebek, bir resim, bir mızrap—bir Toby amca kuşatması—ya da insanı yaşamın sıkıntılarından, yalnızlıklarından biraz olsun uzaklaştırabilen *herhangi bir şey*—Kâinattaki herhangi bir yaratık kadar kullanışlıdır—dünya onsuz ne yapardı bilemiyorum—

—Ama babamın eşşeği—ah! ona binmek—ona binmek—ona binmek—(üç kere söyledim, değil mi?)—ona binmemek;—şehvetengiz bir hayvandır o—onu tepişmekten alıkoyamayan adama yazıklar olsun derim ben.

XXXII. Bölüm

EH! sevgili kardeşim Toby, dedi babam, amcam âşık olduktan sonra ilk karşılaştıklarında—senin EŞŞEK ne âlemde?

Amcam Toby, Hilarion'un mecazından ziyade *orasındaki* çıbanı düşünmekte olduğundan—ve de önyargılarımız (bilirsiniz) nesnelerin biçimlerini belirledikleri gibi sözcüklerin seslerine de egemen oldukları için, sözcük seçiminde pek de özen göstermeyen babamın açıkça kıçındaki[1] çıbanın hatırını sormakta olduğunu sandı; ve böylece de annem, Doktor Slop ve Bay Yorick'in huzurunda, babamın sorusunu onun kullandığı sözcükle yanıtlamanın daha medeni bir davranış olacağını düşündü. Efendim, insan iki edepsizlik arasına kıstırılıp, bunlardan birini ya da ötekini seçmek zorunda kaldığında—en azından benim müşahedelerim dahilinde bu hep böyle olmuştur—hangisini seçerse seçsin, dünya onu kınayacaktır—bu yüzden de, amcam Toby'yi kınarlarsa eğer, hiç şaşmam.

Benim Eşş-im, dedi amcam Toby, çok daha iyi—sağ olun ağabey.—Bu aşamada babamın amcam Toby'nin Eşşeğine ilişkin beklentileri hayli yüksekti ve ondan daha fazla bilgi almayı yeğlerdi, amma velakin Doktor Slop huzursuz bir kahkahayla sözün arasına girdi—ardından annem T- bizi korusun! diye çığırdı—ve babamın Eşşeği oyun dışı kaldı—ardından kahkahalar birbirini kovaladı—ve babamın hayvanına yeniden hâkim olabilmesi için aradan hayli uzun bir süre geçmesi gerekti.

Söyleşi onsuz devam etti.

Herkes, dedi annem, senin âşık olduğundan söz ediyor, kardeşim Toby, umarız ki doğrudur.

Sanıyorum öyle, hemşire, diye yanıtladı amcam Toby, bir insanın âşık olabileceği kadar âşığım—Hıh! dedi babam—ne zaman farkına vardın? dedi annem.

—Çıban patladığında, diye yanıtladı amcam Toby.

Amcam Toby'nin bu yanıtı babamı keyiflendirmişti—piyade adımıyla yola koyuldu.

XXXIII. Bölüm

ESKİLERİN de hemfikir oldukları gibi, kardeşim Toby, dedi babam, iki tür ve de birbirinden tamamıyla farklı *aşk* vardır; bunları, nereyi—beyni mi yoksa karaciğeri mi—etkilediklerine bakarak, birbirinden ayırmak lazımdır—insan âşık olduğunda—bu aşklardan hangisinin eline düştüğü üzerinde düşünmelidir bence.

Aralarındaki fark, ağabey, diye yanıtladı amcam Toby, hangisinin insanın evlenmesine, karısını sevmesine ve birkaç çocuk edinmesine imkân tanıdığıdır.

—Birkaç çocuk ha! diye haykırarak yerinden fırladı babam ve annemle Doktor Slop arasından geçerken annemin yüzüne dik dik baktı—birkaç çocuk! diye haykırdı babam amcam Toby'nin sözlerini tekrarlayıp odanın içinde bir aşağı bir yukarı yürümeye başladığında—

—Eğer sevgili kardeşim Toby, diye haykırdı babam, kendini derhal toparlayarak amcam Toby'nin oturduğu koltuğun arkasına yanaşıp—eğer bir düzine çocuğun olsaydı hiç de üzülmezdim—aksine mutlu olurdum—ve Toby, her birine bir baba şefkati duyardım, inan—

Amcam Toby'nin eli, babamın elini sıkmak için usulca koltuğun arkasına uzandı—

—Dahası, diye sözünü sürdürdü babam, eli amcamın elinde,—sen insan doğasının özüne ilişkin öyle değerli niteliklere sahipsin ki, sevgili Toby, insani hiddetlerden öyle azadesin ki,—

ne yazıktır ki dünyada senin gibi yaratıkların sayısı çok az; ben Asyalı bir hükümdar olsaydım eğer, diye ekledi babam—bu yeni fikir onu heyecanlandırmıştı—sana kardeşim—tabii ki gücünü tüketmemesi ya da esas nemini kurutmaması, ya da hafızanı ya da hayalhaneni çürütmemesi koşuluyla, sevgili kardeşim Toby, zira bu tür jimnastikte aşırıya varıldığında maalesef böyle sonuçlar görülebilir—evet, bütün bu ihtimaller garantiye alınabilseydi, sevgili Toby, sana imparatorluğumdaki en güzel kadınları temin eder ve seni *nolens*, *volens*, her *ay* tebama bir yeni kul katmakla görevlendirirdim—

Babam *her ay* der demez—annem bir tutam enfiye çekti burnuna.

Ama ben, dedi amcam Toby, *nolens*, *volens*, yani istesem de istemesem de, dünyanın en yüce hükümdarının gönlünü hoş etmek için çocuk peydahlamam—

—Zaten benim de seni böyle bir şeye zorlamam, kardeşim Toby, acımasızlık olurdu—ben sadece bir noktaya dikkatini çekmek istedim: Bir çocuk peydahlaman—eğer peydahlayabilirsen—önemli değil; amacım içine girmek üzere olduğun Aşk ve evlilik düzeni konusunda seni yönlendirmek—

Yüzbaşı Shandy'nin aşk konusuna, dedi Yorick, en azından akıl ve sağduyu ile yaklaştığı söylenebilir; günümüzün pek çok kayda değer şairinin ve retorikçisinin bu konudaki fikirlerini okumak için hayatımın pek çok saatini boşuna harcamışım; hiçbirinden Yüzbaşı Shandy'nin görüşleri kadar yararlanmadım doğrusu—

Keşke Yorick, dedi babam, Plato'yu[1] okusaydın;—zira o zaman iki tür Aşk olduğunu öğrenirdin—Eskilerin iki Din'den söz ettiklerini biliyorum—biri—avam için, öteki okumuşlar için; ama bence tek Aşk her ikisine de mükemmelen uyar—

Uymaz; dedi babam—hem de aynı nedenden: Ficinus'un Velasius[2] yorumuna bakılırsa, bu Aşklar'ın biri *akli*—

—diğeri *şehevi*'dir—

birincisi kadim—anasız—olanıdır—Venüs'ün hiçbir dahli olmayan; ikincisi Jüpiter'le Dione'den peydahlanmıştır—

—Ama izninizle, ağabey, dedi amcam *Toby*, Tanrıya inanmış bir adam için bütün bunların anlamı ne olabilir ki? Babam, dü-

şüncesi karışır korkusuyla durup onu yanıtlamadı ve sözünü sürdürdü—

Bunlardan ikincisi, diye devam etti babam, tümüyle Venüs'ten kaynaklanır.

Birincisi, göklerden uzanıp gelen altın zincirdir ve felsefe ile hakikat arzusunu da içeren yiğit aşkı uyandırır insanda; ikincisiyse *arzu*, sadece *arzu*—

—Bence, dedi Yorick, çocuk sahibi olmanın dünyaya sağladığı yarar, boylamın tespitinin[3] sağladığı yarar kadar—

—*Aşk* bence dünyada barışı sağlar, dedi annem—

—*Ev*'de—sevgilim, evet, sağlayabilir—Dünyayı zenginleştirir, dedi annem—

Ama yedi kat gökleri bomboş bırakır—sevgilim, dedi babam.

—Bekâret'tir, diye birden bir zafer çığlığı attı Slop, cenneti dolduran.

Aman, rahibe bozuntusu sen de! dedi babam.

XXXIV. Bölüm

BABAM tartışırken, kırıcı dökücü bir tavır içinde olurdu hep; şaklattığı kamçıdan herkesin payını almasına özen gösterirdi—yani eğer yirmi dinleyicisi varsa—yarım saate kalmaz her birini kendine düşman etmeyi başarırdı.

Babamın böyle tek bir yandaşı olmaksızın ortada kalmasının nedenlerinden biri de nerede ele geçirilmesi zor bir mevki varsa ona hemen talip olmasıydı; ve, hakkını teslim etmek gerekir, ele geçirdikten sonra da, öylesine bir savunmaya geçerdi ki, herhangi gözüpek ya da iyi niyetli bir adamı onu oradan attırmaya ahdettirirdi.

Bu nedenle, Yorick her ne kadar babama sık sık saldırsa da, onunla kıyasıya savaşmaya yüreği elvermezdi.

Doktor Slop'un bir önceki bölümün sonundaki BEKÂRET'i onu bir kez olsun surların korunaklı tarafına çekmişti; ve babam tam Hıristiyanlık dünyasının tüm manastırlarına atıp tutmaya başlayarak Slop'un kulaklarını sağır edecekti ki, Onbaşı Trim sa-

lona girdi ve amcam Toby'ye Bayan Wadman'a karşı düzenlenecek saldırıda ince dokumadan kırmızı pantolonunu kullanamayacağını, zira terzinin onları tersyüz etmek için söktüğünde, daha önce tersyüz edildiğini gördüğünü söyledi—Öyleyse bir kez daha tersyüz etsin, kardeşim—dedi babam aceleyle, bu macera bitmeden nasıl olsa daha pek çok kez tersyüz edilmesi gerekecek—Eskilikten paçavraya dönmüş, dedi Onbaşı—O halde, dedi babam, yeni bir pantolon almalısın, kardeşim, zira diye sözünü sürdürdü diğer dinleyicilerine dönerek, her ne kadar dul Bayan Wadman yıllardır kardeşim Toby'ye delicesine âşıksa da ve elindeki tüm olanakları ve yetenekleri onu da kendisine âşık etmek için kullanmışsa da, şimdi muradına erdiğine göre—tutkusunun ateşi iyice alevlenecektir—

—İstediğini elde etti.

Bu durumda, diye sözünü sürdürdü babam, eminim Plato'nun aklına hiç gelmemiştir—görüyorsunuz ki aşk bir DUYGU değil, birazdan kardeşim Toby'nin de—hoşlansa da hoşlanmasa da; içine gireceği bir DURUM—bir *kolordu*—bir kez içine girdiğinde sanki hoşlanmış gibi yapacağı, attığı her adımda kendini yiğit bir erkek gibi sunabileceği bir DURUM olmaktadır.

Bu önerme, babamın tüm önermeleri gibi, ilk anda makul görünüyordu; ancak amcam Toby'nin tek bir sözcüğe itirazı vardı—Trim de bu konuda amcamı desteklemekteydi—ama babam henüz sözünü bitirmemişti—

Bu yüzden, diye sözünü sürdürdü babam, (savını yeni baştan ortaya koyarak) her ne kadar bütün dünya Bayan Wadman'ın kardeşim Toby'den *etkilendiğini* ve kardeşim Toby'nin de Bayan Wadman'ın duygularını *cevapsız bırakmadığını* bilse de ve doğada hiçbir şeyin bu gece başlayan musikiyi engelleyemeyeceği bilinse de, bu melodinin şu önümüzdeki yılı çıkaramayacağına ben şahsen kefilim.

Korkarım gereken tedbirleri alamadık, dedi amcam Toby, Trim'e sorgulayıcı bakışlarla bakarak.

Montero şapkam adına bahse girerim, dedi Trim—Size daha önce de söylemiştim, Trim her zaman Montero-şapkasını pey sürerdi; ve şapkasını saldırıya hazırlık olsun diye daha yeni kalıplatmış olduğundan, öne sürdüğü pey daha da anlamlıydı—izni-

nizle Efendim, Montero-şapkama karşı bir şiline bahse girerim ki—eğer, tabii, diye sözünü sürdürdü Trim (eğilip selamlayarak) efendilerimi bir bahse davet etme cüretim bağışlanırsa—

—Aykırı değil, dedi babam—bu bir ifade tarzı; zira sen Montero-şapkama karşılık bir şiline bahse girerim derken—söylemek istediğin—

—Söyle bakalım, Nedir söylemek istediğin?

Bayan Wadman'ın, izninizle Efendim, on gün bile direnemeyeceği—

Ne zamandan beri, diye haykırdı Slop, kadınlar hakkında bu kadar malumatlısın, dostum?

Katolik Kilisesi'nden bir kadına âşık olduğumdan beri; dedi Trim.

Bir Beguine rahibesi, dedi amcam Toby.

Doktor Slop bu ayrımı kaydedemeyecek kadar kızmıştı; babamsa fırsat fırsattır diyerek rahibelerin de Beguine'lerin de topuna sövmek üzere işe girişti—Slop buna katlanamazdı—amcam Toby pantolon konusunu halletmek zorundaydı—Yorick ise ertesi gün girişeceği çeşitli saldırılara hazırlanabilmek için dördüncü fasla[1] vermişti aklını.—Böylece topluluk dağıldı; babam yalnız kaldığında, yatma saatine daha yarım saat olduğundan kalem, kâğıt ve mürekkep istedi; amcama hitaben aşağıdaki talimatları haiz mektubu yazdı.

Sevgili kardeşim Toby,

SANA kadınların doğası ve onlarla âşıkdaşlık üzerine bazı şeyler söylemek istiyorum; belki de bu başlık altında bir talimat mektubu almak, bunu da benim sana yazıyor olmam—benim için olmasa da—senin için iyi bir fırsat.

Kaderimizi biçenin keyfi başka türlü isteseydi—sen de bu iradenin kulu olmasaydın—ve şu anda kalemi mürekkebe batıran ben değil de sen olsaydın, doğrusu çok mutlu olurdum; ama ne yazık ki durum farklı—Bayan Shandy yanı başımda, yatmaya hazırlanıyor—aklıma gelenleri aklıma geldikleri gibi, bir düzene koymaksızın yazmaktayım; sana yararlı olacağını umduğum, bu ipuçlarını ve bilgileri, sana olan sevgimin bir nişanesi olarak kabul edeceğinden kuşkum yok sevgili Toby.

Her şeyden önce meselcyi din açısından ele almak istiyorum—ve her ne kadar bu konuda konuşmaya başlarken yanaklarımın kızarmaya başladığını fark etsem ve senin masum suskunluğuna rağmen, pek çok görevi ihmal ettiğini bilsem de—sana bir noktada dikkatli davranmanı öğütlemek isterim (flört dönemin süresince): İster sabah olsun ister öğleden sonra işe girişmeden önce mutlaka Kadir Tanrı'dan seni şerden korumasını dile.

Başını en azından dört beş günde bir, eğer mümkünse daha sık tertemiz tıraş ettir; bir dalgınlık eseri perukanı onun önünde başından çıkaracak olursan, saçlarının ne kadarını zaman—ne kadarını Trim alıp götürmüş fark etmemeli.

—Onun hayalhanesinde kellik fikirlerinin dolaşmaması daha iyidir.

Şunu asla aklından çıkarma, bir düstur olarak benimse, Toby—

"*Kadın ürkektir.*" İyi ki de öyledirler—yoksa onlarla asla baş edemezdik.

Pantolonların ne çok sıkı olsun, ne de atalarımızın poturları gibi çok bol.

—Orta karar her zaman en iyi sonucu verir.

Her ne söylüyor olursan ol, kesinlikle değil yaklaşık olarak ifade et ve alçak bir ses tonuyla konuşmayı asla ihmal etme. Suskunluk, ya da suskunluğa yakın bir tutum gece yarısı gizeminde beyinde rüyalar dokur: Bu yüzden, kabil olduğunca gürültü etmemeye çalış.

Onunla konuşurken espri yapmaktan, olur olmaz şakalaşmaktan kaçın, ayrıca onu her tür şakacı kitap ve yazıdan uzak tutmak için elinden geleni ardına koyma: Bazı dini risaleler okumasını önerebilirsin, ama asla Rabelais, Scarron[2] ya da Don Quixote'yi okumamalı—

Bunlar insanı gülmeye teşvik eden kitaplardır; ve sen de çok iyi bilirsin ki sevgili Toby, şehvet kadar ciddi bir tutku yoktur yeryüzünde.

Onun odasına girmeden önce gömleğinin göğsüne bir iğne tak.

Eğer aynı kanepede yan yana oturmanıza izin verirse ve sana elini tutma fırsatı tanırsa, dikkatli ol—elini eline değdirir değ-

dirmez ruh halini anlayacaktır. Bu ve bunun gibi şeylerde mümkün olduğunca belirsiz davran; böylece sana ilişkin merakı daha da artacaktır; onu bu taktikle fethedemezsen ve EŞŞEĞİN tepinmekte devam etmekteyse—ki muhtemelen öyle olacaktır—kulaklarının hemen altından bir miktar kan aldırmalısın; kadim İskitler'in bu uygulaması en doyumsuz iştah krizlerini bile anında tedavi eder.

Avicenna,[4] bunun ardından, bedenin malum bölümünün çöpleme otu şurubuyla ovulup gerekli boşalımın sağlanmasını önerir ki—bence de çok doğrudur. Ancak bu arada keçi ya da kızıl geyik etini ya çok az yemeli ya da hiç yememelisin—hatta hiçbir av etine—tavuskuşu, turna, sakarmeke ve sutavuğuna mümkün olduğunca el sürmemelisin.

İçeceklere gelince—sanırım söylemeye hiç gerek yok, Ælian'ın[3] işaret ettiği gibi VERVAİN[5] ve HANEA[6] otu demlemek bu arazların en iyi ilacıdır—tabii miden kaldırırsa—zaman zaman bu perhize ara verip—salatalık, kavun, semizotu, nilüfer, frenkasması ve yeşil salata yiyebilirsin bir süre.

Şimdilik sana söyleyeceklerim galiba bu kadar—

Yeni bir savaş çıkarsa bilemem—her şeyin senin hayrına olması dileklerimle, sevgili Toby,

Seni seven ağabeyin,

WALTER SHANDY.

XXXV. Bölüm

BABAM bu talimat mektubunu yazarken amcam *Toby*'yle onbaşı saldırı için son hazırlıklarını tamamlamaktaydılar. İnce dokumadan kırmızı pantolonun tersyüz edilme işi (en azından şimdilik) bir yana bırakıldığından, saldırının ertesi sabah başlatılmasını engelleyecek bir şey kalmamıştı; saat on birde yapılması kararlaştırıldı.

Gel sevgilim, dedi babam anneme—birlikte kardeşimiz Toby'ye gidelim—ve bu saldırısında başarılı olması dileklerimizi iletelim.

Babam ve annem içeri girdiklerinde amcam Toby ve Onba-

şı teçhizatlarını kuşanmışlar, harekâtı başlatmak için saatin on biri vurmasını bekliyorlardı—ama bunun hikâyesini bunun gibi bir yapıtın sekizinci kitabına sığdırmak mümkün değil—babam da zaten ancak talimat mektubunu amcam Toby'nin ceket cebine sıkıştırıp annemle birlikte hayırlı savaşlar dileyecek kadar zaman bulabilmişti.

Anahtar deliğinden gözetleyebilseydim keşke, dedi annem, sadece *meraktan*—Adını doğru koy, sevgilim, dedi babam—

Ondan sonra dilediğin kadar gözetle *anahtar deliğinden.*

SEKİZİNCİ KİTABIN SONU.

VIII. KİTAP'IN NOTLARI

II. BÖLÜM

1 *Tartuffe*: Bkz. V. Kitap, I. Bölüm, Not 6.

V. BÖLÜM

1 *Longinus*: Sterne'in atıfta bulunduğu hikâyenin Longinus versiyonu aslında kayıptır; ancak, John Rooke tarafından çevrilmiş olan (1729) Arrhianos'un (Latince adı Flavius Arrianus) *İskender'in Seferleri Tarihi*'nde, Büyük İskender ile Parmenio arasında Darius'un Sur kuşatmasında önce sürdüğü koşullar üzerine geçen tartışmada bu öyküye yer verilir: "Parmenio'nun ona, eğer ben İskender olsaydım, koşulları kabul ederdim; böylece savaş kazanılınca tartışmaya mahal kalmazdı, dediği söylenir. Buna karşılık diğeri de, eğer ben de Parmenio olsaydım aynısını yapardım; ancak İskender olduğuma göre İskender gibi davranmalıyım diye yanıt vermiş." (II. xxv, s. 126-127).

VI. BÖLÜM

1 *on araba dolusu kitap*: Sterne, mektuplarında sık sık V. ve VI. Kitapların satışının ağır gitmesinden söz eder; bkz. *Letters of Laurence Sterne*, haz. Lewis Perry Curtis (Oxford: Clarendon Press, 1935), s. 166-167, 191-192, 203-204, 211, 288.

IX. BÖLÜM

1 *Felemenk arşını*: Bir Felemenk arşını 27 inçtir.

XI. BÖLÜM

1 *Terra del Fuogo*: Tierra del Fuego, Güney Amerika'nın güneydeki en uç noktası.

XV. BÖLÜM

1 *mesenter damarlar*: Bağırsakları karnın duvarına bağlayan zardaki damarlar.
2 *Illion*: İncebağırsakların üçüncü ve sonuncu boğumu.

XVII. BÖLÜM

1 *Bouchain*: Fransa'nın kuzeyinde, bir zamanlar kalesi olan küçük bir kasaba.
2 *Azize Radagunda*: Bkz. IV. Kitap, Slawkenbergii Fabella / Slawkenbergius'un Hikâyesi, Not 1.

XIX. BÖLÜM

1 *flatus*: Hissedilebilir bir hava akımı.
2 *Urbecondita'lar*: Bkz. III. Kitap, XXXVI. Bölüm, Not 4.
3 *Fagel*: François Nicolaas Fagel (1655-1718). İspanya Halefdan Savaşları'nda çarpışmış Hollandalı Mareşal.
4 *Wencelaus*: IV. Wenceslaus (1361-1419). Bohemya Kralı, Germen Kralı, Kutsal Roma İmparatoru.
5 *Schwartz*: Berthold Schwartz. Muhtemelen, bir zamanlar 1313 tarihlerinde barutu icat ettiği sanılan varlığı belirsiz Alman Fransiskeni; Sterne'in bu ve devamındaki bilgiler için kaynağı olan Chambers'ın *Cyclopaedia*'sı 1380 tarihini verir.
6 *Leon Piskoposu Don Pedro*: Sterne, bu bilgiye kaynak olarak Peter Mexia'nın *Various Readings*'ini (Çeşitli Okumalar) gösteren Chambers'ı yanlış yorumlamaktadır.
7 *Kral Alphonsus*: XI. Alfonso (1311-1350); Kastilya ve Leon Kralı.
8 *Keşiş Bacon*: Roger Bacon (yak. 1220-1292); ürettiği nitrat, kömür ve sülfür karışımı bir patlayıcıyla ünlenmiş İngiliz Fransiskeni.
9 *Wyndham, Lumley ve Galway'in alayları*: Hugh Wyndham (ö. 1708) 1692'de albay olmuştu; Richard Lumley (ö. 1721), I. Scarborough Earl'ü, Flanders'da önce binbaşı (1692) daha sonra yarbay (1694) olarak çarpışmıştı; Henri de Massue de Ruvigny (1648-1720), Galway Baron'u, Landen'da İngiliz ve Huguenot süvarilerinin kumandanı olarak çarpışmış, III. William'ın geri çekilmesini engellemek için büyük bir cesaret göstermişti.
10 *Luxembourg*: François-Henri de Montmorency-Bouteville, Luxembourg Dükü (1628-95); Fransız Generali; Yüce İttifak Savaşı'nın önde gelen komutanlarından.
11 *Conti*: François-Louis de Bourbon, Conti Prensi (1664-1709); Büyük İttifak Savaşı'nda çarpışmıştı.
12 *Talmash*: Thomas Talmash ya da Tollemache (?1651-1694); Landen'da merkeze kumanda eden binbaşı; daha sonra piyadelerin ricadını düzenlemişti.
13 *cæteris paribus*: Diğer koşulların eşit olması halinde.

XXI. BÖLÜM

1 *sisserara ile*: Şiddetle.

XXIII. BÖLÜM

1 *Gotham*: Efsaneye göre, Gotham köylüleri, Kral John'un bir ziyaretinin külfetinden kurtulmak için, kraliyet görevlileri köylerine geldiğinde suda yı-

lanbalığı boğmak gibi işlerle meşgul görünmüşler, kral da bunun üzerine köye uğramamak için yolunu değiştirmiştir.

XXIV. BÖLÜM

1 *güneşin yüzeyinde bir leke*: Galileo'nun güneşin yüzeyinde saptadığı lekelere ilişkin, Copernicus kuramını destekler nitelikteki eseri 1613'te *Istoria e dimostrazioni intorno alle macchie solari* adıyla yayımlanmıştı.

XXVI. BÖLÜM

1 *başpapaz ile ruhani meclisin ağaçlarını kesmeye giriştikleri*: York Kilisesi'nin başpapazı ve ruhani meclisi, benzer şekilde, York yakınlarındaki Langwith Korusu'nu 1752'de satmıştı.

2 *Wynnendale*: Wyendael Korusu 1708'deki savaşta uygulanan taktik bakımından büyük öneme sahipti.

XXVIII. BÖLÜM

1 *te Deum*: *Te Deum laudamus* (Latince: Tanrım, sana övgüler olsun). Hıristiyanlıkta dinsel törenlerde Tanrı ve Hz. İsa için söylenen ilahi.

2 *çubuklar*: Perukaların buklelerini düzeltmek için kullanılan kilden yapılma küçük borucuklar.

XXXI. BÖLÜM

1 *Hilarion*: Aziz Hilarion (İ.S. yak. 291-yak. 371). Anekdot, Sterne'in Burton'un *Anatomy of Melancholy*'sinden (3.2.6.1) aldığı, Aziz Jerome (Hieronymus) tarafından yazılmış Hilarion'un biyografisinden kaynaklanmaktadır.

XXXII. BÖLÜM

1 Sterne, *ass* kelimesiyle söz oyunu yapıyor: İngilizcede *ass*, hem "kız" hem de "eşek" demektir.

XXXIII. BÖLÜM

1 *Plato*: Walter Shandy, *Şölen* 180D'ye atıfta bulunuyor; ancak Sterne'in kaynağı *Anatomy*'nin, Pausanias'ın çevirisinin yer aldığı 3.1.1.2 bölümüdür: "Venus'lardan biri eski dönemlerden olup, annesi yoktur. Cennetten gelmiştir ve onu ilahi olarak nitelendiririz. Genç olanı Jupiter ve Dione'den olmadır, genellikle Venus diye adlandırdığımız odur."

2 *Velasius*: Francisco Vallés (1524-1592) İspanyol tabip. Ficino (bkz. VI. Kitap, XXXVI. Bölüm, Not 2) onun hakkında fikir beyan etmiş olamaz; Sterne'in hatası, her ikisinin de Platon'un yorumcuları olarak anıldıkları *Anatomy of Melancholy*'yi yanlış okumaktan kaynaklanmaktadır.

3 *boylamın tespiti*: Denizlerdeki çeşitli felaketlerden sonra İngiliz hükümeti, ilk dakik deniz kronometresini yapana 20000 sterlin ödül vermeyi vaat eden bir Boylam Meclisi kurdu; John Harrison (1693-1776) 1735'ten itibaren birtakım kronometre tasarımları sundu. Bu tasarımlardan dördüncüsü 1762'de

ona 5000 sterlinlik bir ödül kazandırmış; 1773'te yeniden ödüllendirilmesiyle vaat edilenin tümü kendisine verilmiştir.

XXXIV. BÖLÜM

1 *dördüncü fasla*: Vaazının dördüncü faslına.

2 *Scarron*: Paul Scarron (1610-1660), Fransız yazar; İngiltere'de, *Roman comique* (1651, 1657) adlı yapıtın yazarı olarak tanınır.

3 *Ælian*: Claudius Aelianus (İ.S. yak. 170-235) retorik hocası ve *De Natura Animalium*'un yazarı. Sterne'in kaynağı doğrudan *Anatomy of Melancholy* 3.2.6.1'dir.

4 *Avicenna*: İbn Sina. Bkz. IV. Kitap, X. Bölüm, Not 4.

5 *Vervain*: *Verbena* diye bilinen tıbbi ot.

6 *Hanea*: Bkz. VI. Kitap, XXXVI. Bölüm, Not 9.

TRISTRAM SHANDY

Beyefendi'nin Hayatı ve Görüşleri

Si quid urbaniusculè lusum a nobis, per Musas et Charitas et omnium poetarum Numina, Oro te, ne me malè capias.[1]

IX. KİTAP

LONDRA:
Strand'da, T. BECKET ve P. A. DEHONDT tarafından basılmıştır. MDCCLXVII.

BÜYÜK
BİR ADAM'A
İTHAF.[1]

AMCAM Toby'nin Aşk Maceraları'nı *a priori* Bay ***'e ithaf etmeye niyetlenmiş olmam, bu yapıtı *a posteriori* Lord *******'e ithaf etmemi daha da anlamlı kılıyor.

Eğer zatıâlileri bu nedenle kıskançlık duyacak olurlarsa, canü gönülden üzülürüm; zira *a posteriori*, saray Latince'sinde iltimas görmek için—ya da herhangi başka bir şey için—el öpmek anlamında kullanılır.

Lord ******* hakkındaki düşüncelerim Bay *** hakkında düşündüklerimden ne daha iyi ne de daha kötüdür. Şan şeref, bir sikke üzerindeki işaretler misali, sıradan bir madene ideal ve yerel değerleri temsil eden anlamlar kazandırabilirler; ama altın ve gümüş dünyanın dört bir yanında herhangi bir başka tavsiye mektubuna gerek olmaksızın ağırlıkları oranında geçerlidirler.

Bay ***'e yarım saatlik bir eğlence sağlamak konusunda duyduğum iyi niyet, şimdi daha da güç kazandı; zira kanımca yarım saatlik bir eğlence felsefi bir sohbet yemeğinin ardından değil de, nice uğraş ve üzüntü ertesinde sunulursa çok daha yararlı ve ferahlatıcı olur.

Fikirleri tümüyle değiştirivermek kadar büyük *Eğlence* olamaz; hiçbir fikir Nazırlarla masum Âşıkların fikirleri kadar birbirinden farklı değildir: Bu nedenle, Devlet adamlarından ve Vatanseverlerden söz ettiğimde ve onların gelecekte yanlış anlaşılmalarına ya da hiç anlaşılmamalarına yol açmamak için—o Kitabı iyi kalpli bir Çobana ithaf ediyorum, onun

Düşüncelerini asla çelemezdi kibirli Bilim,
Uzaktı ondan Devlet Adamlığı ve Vatansever iklim;
Ama genç de onun umutlarına
Başı bulutlu bir gök germişti *halis Doğa*;
Ehlileştirilmemiş bir Dünyaydı ormanın derinlerinde—
Mutlu bir Ada, suların serinliğinde—
Ölüp de herkesi bir kılan göğe gitti mi
Eşlik edecektir ona *dost Köpekleri*.[2]

Tek sözcükle ifade etmek gerekirse, onun hayal gücünü bir dizi yepyeni nesneyle tanıştırmakla kendisine tutkulu ve aşk sürgünü tefekkürlerinden *Sapma* olanağı sağlamayı umuyorum. Bu arada,

bendeniz

YAZAR.

I. Bölüm

ZAMANI ve kaderi yaratan güçler (aynı zamanda dünyadaki gidişatımızı denetlerler) şahidimdir ki, amcam Toby'nin aşk maceralarında şu ana kadar, annemin, kendisinin ifade ettiği gibi, *merak* saikiyle,– –ya da, babamın ifade ettiği gibi, bir başka saikle—anahtar deliğinden onları gözetlemeye kalkışmasından ileri gidemedim.

"Adını doğru koy sevgilim, dedi babam, ondan sonra dilediğin kadar gözetle anahtar deliğinden."

Babamın mayhoş mizacının mayalanmasından başka hiçbir şey asla bir hakareti böyle dillendiremezdi, size daha önce de söz etmiştim, babamın âdeti değildi,—babam aslında tabiatı gereği açık yürekli, cömert, kolaylıkla ikna edilir bir adamdı; bu yüzden de sarf ettiği bu acımasız cümlenin henüz sonuna gelmeden vicdanı bir darbe vurdu ve onu durdurdu.

O sırada annem karı kocalık ilişkisine pek uygun bir biçimde sağa sola sallanmaktaydı; sol kolunu babamın sağ kolunun altından geçirmiş ve avcunu onun elinin tersine dayamıştı—parmaklarını indirip kaldırmaktaydı—bunu tempo tutmak olarak yorumlamak biraz zordu, ya da tempo tutuyor bile olsa, hiçbir ahlakbilimci bunun bir protesto gösterisi olarak mı, yoksa bir itiraf olarak mı değerlendirilmesi gerektiğine kolay kolay karar veremezdi: Ama babam tepeden tırnağa bir duyarlılık abidesi olduğundan, derhal doğru yargıya vardı—Vicdan annemin vurduğu darbeyi ikiye katladı—babam birden başını çevirdi; babamın bedenini de başıyla birlikte öteki yöne çevirebileceğini düşünen annem sol ayağı merkezde kalmak üzere sağ ayağıyla öne çıkarak, başını çevirdiğinde babamın onunla göz göze gelmesini sağ-

ladı—İşte yine karışıklık! babam bu kınayıcı bakışları silip yok etmek için binlerce neden buluyordu—kendisi de binlerce kınayıcı bakış fırlatabilirdi pekâlâ—kısılmış, soğuk, yarı şeffaf, tüm salgıları endişeden azade mavi bir kristal; en derinlerinde bir yerlerde küçük bir arzu menevişi ya da pırıltısı olsa—ama yoktu—ne kadar da şehvet düşkünü oluyorum ben, özellikle ilkyazın ve güzün gündönümleri öncesinde—Tanrı bilir ya—annem—Madam—hiçbir zaman—ne doğası—ne alışkanlıkları itibariyle—ne de görenek icabı—benim gibi olmamıştır.

Annemin damarlarındaki kan, yılın on iki ayı boyunca ve gecenin ve gündüzün en kritik anlarında bile uygun bir ısıda akardı; dahası, annem, tek başlarına bir anlam taşımasalar bile doğanın çoğu zaman bir anlam katmak zorunda kaldığı, dinsel farzların uygulamasından kaynaklanan el işlerinin getirdiği heyecanların yol açtığı herhangi bir ateşi de mizacına katmazdı—Babama gelince! bütün bunları ne güçlendiren ne de karşı koyan bir tutum benimsemişti; aslında işi gücü annemin aklını bu tür hayaller işgal etmesin diye elinden geleni yapmaktı—doğa da babama bu uğraşında yardımcı olmak için, biraz istikrarsız olmakla birlikte, elhak elinden geleni yaptı—ve işte ben şimdi burada, 1766 yılının Ağustos ayının şu 12nci gününde, sırtımda mor bir ceket, ayağımda bir çift sarı pantufla, ama başımda ne peruka ne de takke, babamın öngörüsünün en trajikomik örneği olarak, "Asla bir başka adamın oğlu gibi düşünmeyen ve davranmayan" ben olarak, öylece oturmaktayım.

Babamın yanlışı, saldırısını annemin davranışına değil; o davranışa neden olan saike yöneltmiş olmasındaydı: çünkü kuşkusuz, anahtar delikleri başka amaçlarla imal edilmişlerdi; ve annemin davranışı anahtar deliğinin varoluş nedenine bir başkaldırı niteliğindeydi—doğayı ihlaldi, yani gördüğünüz gibi, düpedüz bir suçtu.

İşte bu yüzdendir ki, izninizle Saygıdeğer Efendilerim, Anahtar delikleri dünyadaki tüm delikler içinde en muzır ve de en günahkâr fırsatlara yol açan deliklerdir.

—bu da bizi amcam Toby'nin aşk maceralarına götürür.

II. Bölüm

ONBAŞI her ne kadar bütün iyi niyetiyle amcam Toby'nin ramallie perukasını çubuklarla sarıp kıvırmayı önerdiyse de, zaman yoktu: Peruka, eski askeri harekât sandığının bir köşesinde yıllardır tıkıştırılmış duruyordu; biçimsizleşmiş nesneleri düzeltmek pek kolay olmadığından, ve de mumların hangi ucundan yakılması gerektiği konusu da pek iyi anlaşılamadığından, bu sorun hiç de öyle kolayca üstesinden gelinebilir bir sorun değildi. Onbaşı biraz havalandırayım derken gözleri çakmak çakmak ve iki kolu iki yana açılmış olarak birkaç kez kıç üstü yere düşmüştü;—KASVET duruma bir göz atmış olsa, eminim o hanımefendi bile kaçınılmaz olarak gülümserdi gördükleri karşısında—Onbaşı'nın olmasını dilediği her yer dışında kıvır kıvırdı peruka ve bir iki kıvrım da şurada olsaydı diye düşündüğü hiçbir yeri ayağa kaldırması mümkün değildi.

İşte böyleydi—daha doğrusu bir başkasının başına oturtulduğunda böyle görünebilirdi; ama amcam Toby'nin üzerine çökmüş olan yumuşakbaşlılık, çevresindeki her şeyi öylesine mutlak bir biçimde kendisine benzetmişti ki, üstelik doğa, BEYEFENDİ sözcüğünü yüzünün her bir çizgisine öyle zarif harflerle yazmıştı ki, sırması dökülmüş işlemeli şapkası ve eprimiş taftadan o kocaman rozet bile yakışıyordu amcama; kendi başına beş para etmeseler bile, amcam Toby onları giydiğinde kayda değer nesnelere dönüşmekteydiler; sanki birileri amcamın yolunu açık etmek için onları özenmiş de eliyle tek tek seçmişti.

Amcam Toby'nin mavi ve altın sırmalısı bu yolda son derece güçlü bir yardımcıydı—*eğer Zarafet biraz da Nicelik demekse:* amcamın mavi ve altın sırmalısı dikildi dikileli, yani on beş-on altı yıldır—amcam Toby'nin fevkalade hareketsiz yaşamı göz önüne alınırsa—zira çayırdan öteye adım attığı pek görülmemişti—öylesine küçülmüştü ki, giymesine yardım ederken Onbaşı bile zorlanmaktaydı: Yenlerine yapışıp da çekmek sorunu halletmiyordu—arkası boydan boya kordonlu, yan dikişleri de öyle, Kral William dönemi modası gereği—neyse, tasviri uzatmamak için, o sabah güneşin altında pırıltılar saçmakta ve etrafa yiğit bir hava estirmekteydi amcam Toby; bu yüzden de saldırıya düpe-

düz zırh kuşanıp öyle başlamayı düşündü; hiçbir şey hayal gücüne daha uygun düşemezdi.

İnce dokumadan kırmızı pantolona gelince, terzi zaten tümünü boydan boya sökmüş, öyle bırakmamış mıydı—

—Evet, Madam,—ama lütfen hayal gücümüze hâkim olalım. Bu pantolonun giyilebilir durumda olmadığını bir akşam öncesinden biliyoruz; amcam Toby de başka bir seçeneği olmadığından, kırmızı kadifelerini kuşanıp girişti işe.

Onbaşı, zavallı Le Fevre'in asker ceketini giymişti; saçını bu önemli olay için onarttığı Montero şapkasının altına tıkıştırmış, efendisini üç adım geriden izlemekteydi: Ceketinin kol ağzından bir taşımlık askeri gurur görünmekte ve sopasının ucundaki meşin tutamaktan bir püskül sallanmaktaydı—Amcam Toby ise bastonunu bir mızrak gibi taşıyordu.

—En azından manzara fena değil, dedi babam kendi kendine.

III. Bölüm

AMCAM Toby, Onbaşı'nın ardı sıra geldiğinden emin olabilmek için birkaç kez arkasına dönüp baktı; Onbaşı ise âdeti olduğu üzere efendisini sopasıyla hafifçe selamladı—ama abartılı bir biçimde değil; saygılı bir teşvik vurgusu taşıyan tatlı bir sesle efendisine "korkacak bir şey yok" dercesine.

Amcam Toby korkuyordu doğrusu, hem de fena korkuyordu: Bir Kadının doğru ucuyla yanlış ucunu birbirinden ayırt edemiyordu (babam onu uyarmıştı); o yüzden de ne bir yanıyla ne de öteki yanıyla ne yapacağını kestiremiyordu—zora düşmüş ya da azap içinde kıvranan bir kadın olsa, o başka—öylesi amcamın acıma duygusunu doruğa çıkarır, o durumda en yürekli şövalyeler gibi, tek bacakla da olsa, koşardı kadının gözyaşlarını silmeye; gelgelelim Bayan Wadman'ın onu kandırıp da gözlerine bakmaya zorladığı an dışında, hiçbir zaman bir kadının gözbebeğinin içine bu denli dikkatle bakmamıştı ve bakarken de, babama en safiyane hislerle sık sık anlattığı gibi, kendini (çok değilse de) müstehcen sözler edermişçesine kötü hissetmişti.

—Say ki öyle, ne olacak, dedi babam.

IV. Bölüm

OLAMAZ, dedi amcam Toby, Bayan Wadman'ın kapısına yirmi adım kala birden durarak, hayır Onbaşı, mümkün değil, yanlış yerden isabet almayacaktır.—

—Doğru yerden isabet alacaktır, izninizle Efendim, dedi Onbaşı, aynen Yahudi'nin dul karısının Lizbon'da kardeşim Tom'dan aldığı gibi—tam isabet.

—O nasıl olmuştu? dedi amcam Toby, Onbaşı'ya dönerek.

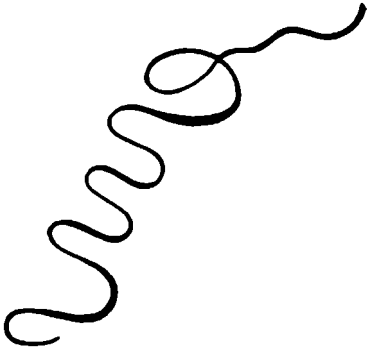
Tom'un başına gelenleri efendim hatırlayacaklardır, diye yanıtladı Onbaşı; ve sizin bu maceranızın Tom'un bedbaht öyküsüyle tek bir bağlantısı olabilir: Eğer Tom dul kadınla evlenmeseydi—ya da Tanrı bu evlilikten sonra sosislerin içine domuz eti karıştırmalarını tasvip etmiş olsaydı, zavallı Tom asla sıcak yatağından alınıp Engizisyon yargıçlarının önüne sürüklenmezdi—Lanet olası mahkeme—dedi Onbaşı başını sallayarak,—zavallının biri paçayı kaptırmayagörsün, izninizle Efendim, mümkünü yok, kurtulamaz.

Çok doğru, dedi amcam Toby, bunları söylerken bezgin bezgin Bayan Wadman'ın evine doğru bakmaktaydı.

Hiçbir şey, diye sözünü sürdürdü Onbaşı, hayat boyu mahkûmiyet kadar kötü,—ve hiçbir şey, özgürlük kadar tatlı olamaz.

Hiçbir şey, Trim—dedi amcam Toby, düşünceli—

İnsan özgürse eğer—diye haykırdı Onbaşı, sopasını havada şöyle çevirip—

Babamın binlerce incelikli kıyaslamalı mantık yürütmelerinden hiçbiri bekârlığın nimetlerini bundan daha iyi ifade edemezdi.

Amcam Toby döndü ve derin bir özlemle kendi evine ve çayıra baktı.

Onbaşı, sopasıyla yaptığı bu ihtiyatsız hareketle düşünmeyi ve kıyaslamayı gündeme getirmişti; şimdiyse yapabileceği tek şey amcam Toby'yi yeniden öyküsüne geri çekmekti; ve Onbaşı bunu, yani bu şeytan kovma işini en gayri-kilise-vari biçimde yapmayı başardı.

V. Bölüm

TOM'UN görevli bulunduğu yerde hayat, izninizle Efendim—kolaydı—üstelik iklim sıcaktı—bu yüzden oraya yerleşmeyi ciddi olarak düşünmekteydi; ve tam o sıralar aynı sokakta sosis dükkânı olan bir Yahudi, idrar zorluğu sonucu ölmek bahtsızlığına uğrayıp da istikbal vaat eden işini tümüyle karısına bırakınca—Tom da dul kadına yardımcı olmayı teklif etmekte bir sakınca görmedi (o da Lizbon'daki herkes gibi başının çaresine bakmanın bir yolunu aramaktaydı); böylece Tom tanıştırılmak için araya bir aracı koymak gereğini duymaksızın, dulun dükkânına uğrayıp yarım kilo sosis almaya karar verdi—yola koyuldu—yürürken kendi kendine, bu işten hiçbir şey çıkmasa bile parasını verip yarım kilo sosis almış olurum, diye düşünüyordu;—ama işler yolunda gidersc yalnızca yarım kilo sosis değil—bir karıya—ve de bir sosis dükkânına sahip olacaktı, izninizle Efendim.

Ailenin her bir kulu Tom'a şans diledi; izninizle Efendim, onu gözümün önüne getirebiliyorum: Beyaz pamuklu yeleğini ve pantolonunu giymiş, şapkasını hafifçe bir yana kaykıltmış, bastonunu neşeli neşeli sallayarak ve rastladığı herkesi gülümseyip selamlayarak yürüyor, işte:—Ama heyhat! İlk ve son gülümseyişin olacaktı bu Tom, diye haykırdı Onbaşı, gözlerini yere eğerek: Sanki zindanın dibindeki Tom'a seslenmekteydi.

Zavallı adam! dedi amcam Toby, duygu yüklü bir sesle.

Namuslu, şen şakrak bir çocuktu, izninizle Efendim, hem de pek sıcakkanlı—

—Demek sana benziyormuş, Trim, dedi amcam Toby.

Onbaşı tırnaklarının içine dek kızardı—önce bir utangaçlık gözyaşı—ardından amcam Toby'ye duyduğu şükrandan ve sonra kardeşinin bahtsızlığının onu gark ettiği kederden kaynaklanan iki gözyaşı daha—yanaklarından aşağı süzülüverdiler; amcam Toby bir lambanın ötekini ateşlemesi misali havaya girdi ve Trim'in ceketinin yakasına yapıştı (yani Le Fevre'in yakasına)— topal bacağına destek bulmak kisvesi

altında çok daha ince duygularını onaylatmak peşindeydi aslında amcam—tam bir buçuk dakika suskun durduktan sonra elini Onbaşı'nın yakasından çekti; Onbaşı eğilerek amcamı selamladı ve kardeşi Tom'la Yahudi'nin dul karısının öyküsüne devam etti.

VI. Bölüm

TOM dükkâna vardığında, izninizle Efendim, zavallı bir zenci kızdan başka kimse yoktu ortada—kızcağız bir sopanın ucuna bağlanmış bir avuç kaz tüyüyle sinekleri savmaya—öldürmeye değil, savmaya—uğraşmaktaydı var gücüyle.—Ne acıklı bir tablo! dedi amcam Toby—eminim, kendisi eziyet gördüğü için merhametin anlamını öğrenmiş olmalı kızcağız—

Doğanın ona bahşettiklerinin yanı sıra, izninizle Efendim, hayatın güçlüklerinden de ders almıştı; iyi bir kızdı, zavallıcığın yapayalnız yaşamında taş yüreklileri bile ağlatacak nice öyküler vardı, dedi Trim; soğuk bir kış gecesi, efendilerimin ruh hali de müsaitse eğer, Tom'un öyküsünün geri kalanıyla birlikte onunkini de anlatırım, zira Tom'un öyküsünün bir parçası—

Mutlaka anlatmalısın, Trim, dedi amcam Toby.

Bir zencinin ruhu olabilir mi, izninizle Efendim, dedi Onbaşı (kuşkuyla).

Bu konularda fazla bilgi sahibi değilim Onbaşı, dedi amcam Toby; ama sanırım Tanrı ona da bir ruh ihsan etmiştir, tıpkı sana ya da bana ettiği gibi—

—Aksi halde birini öbürüne ezdirmiş olurdu, dedi Onbaşı.

Evet, öyle olurdu, dedi amcam Toby. O halde, neden, izninizle Efendim, kara derili bir kızcağıza beyaz deriliden daha kötü davranılır?

Hiçbir nedeni yok, dedi amcam Toby—

—Tek bir nedeni var, diye haykırdı Onbaşı, başını sallayarak, çünkü ona arka çıkan yok—

İşte tam da bu yüzden Trim, dedi amcam Toby, onun ve tüm din kardeşlerinin—savunulması gerekir;—savaşın cilvesi kamçıyı *şimdilik* bizim elimize verdi; ama sonra ne olur, bilinmez!—Ancak şurası muhakkak ki Trim, yiğit kişi elindeki kamçıyı asla acımasızca kullanmaz.

—Tanrı korusun, dedi Onbaşı.

Amin, diye yanıtladı amcam Toby, elini göğsüne götürerek.

Onbaşı hikâyesine geri döndü ve sözünü sürdürdü—ama hayli mahcuptu, zira okur pek kolay fark edemese de, hikâyesi boyunca sık sık bir ruh durumundan ötekine geçip durduğu için,

hikâyesinin anlamını ve esprisini belirleyen ses tonunu kaybetmişti: İki kez yakalamaya uğraştıysa da başaramadı; sonunda onu yenilgiye uğratmaya çalışan geriletici ruhları savuşturmak için derin bir hımm! çektikten ve Doğaya yardım amacıyla sol elini böğrüne yaslayıp sağ elini biraz ileri uzattıktan sonra —aradığı ses tonuna mümkün olduğunca yaklaşabildi; ve Onbaşı bu duruşta hikâyesine devam etti.

VII. Bölüm

TOM, izninizle Efendim, o zamanlar, Mağribi kızla henüz aşinalığı olmadığından, Yahudi'nin dul karısıyla aşk—ve yarım kilo sosis—konusunu görüşmek üzere doğruca dükkânın arkasındaki odaya geçti; efendime daha önce de söylemiş olduğum gibi açık yürekli, güleç bir çocuktu Tom; kişiliği görünüşünden, yürüyüşünden kolayca okunurdu; bir iskemle aldı ve uzun boylu özür falan dilemeden ama aynı zamanda gayet medeni bir biçimde iskemleyi masanın kenarına, kadına oldukça yakın bir yere yerleştirdi ve oturdu.

Bir kadına, izninizle Efendim, sosis yaparken ilan-ı aşk etmek kadar zor bir şey olamaz—Bu yüzden Tom da söze sosisten girdi—önce ciddi ciddi—"nasıl yapılıyor—ne tür et ve baharat konuyor" gibi sorular sordu, ardından biraz şakacı—"Kılıfları neden yapılır—hiç patlamaz mı—en iyisi en büyüğü müdür" diye sürdürdü konuşmayı—ama bu arada sosisler üzerine söylediklerini gerçğinden fazla çeşnilendirip—asıl harekât alanını daraltmamaya özen gösterdi—

Böyle bir tedbir almadığı içindir ki, dedi amcam Toby, elini Trim'in omuzuna koyarak, Kont de la Motte, Wynendale Savaşı'nı kaybetti: askerini alelacele ormana sürdü; yoksa ne Lisle elimize geçebilirdi, ne de ardından Ghent ve Bruges; kış yaklaşmaktaydı, diye sözünü sürdürdü amcam Toby, ve iyice bastırdığında, eğer olaylar farklı biçimde cereyan etmiş olsaydı, askerlerimiz savaş meydanında telef olur giderlerdi.

—O halde neden, izninizle Efendim, savaşlar da evlilikler gibi cennet katında yapılmaz?—Amcam Toby düşündü.

İmanı onu bir şey söylemeye, askeri beceriye verdiği değer ise başka bir şey söylemeye zorluyordu—uygun bir cevap bulamadığından sustu amcam Toby; ve Onbaşı hikâyesini tamamladı.

Tom, izninizle Efendim, hayli bir ilerleme kaydettiğinden ve sosisler konusunda söylediklerinin olumlu karşılandığından emin olunca, bu kez onların yapımında kadına yardım etmeye koyuldu.—Önce sosisin ucunu halka biçiminde açık tutup kadının onları eliyle doldurmasını sağladı—sonra ipleri belli uzun-

luklarda kesti ve kadına tek tek uzattı; kadın onları gerektiğinde kullanmak üzere ağzına aldı—ve böyle böyle sonunda iş sosisi bağlamaya geldi; kadın her bir sosisi boğumundan tuttu, Tom düğümledi.—

—Efendim, dul bir kadın, ikinci kocasının mümkün olduğunca birincisine benzememesine özen gösterir: Bu yüzden de Tom daha teklifini yapmadan sorun yarı yarıya çözümlenmişti.

Ama kadın gene de, bir sosis kaparak savunmaya geçecek oldu:—Tom da derhal başka bir sosise el attı—

Tom'un sosisinde daha fazla kıkırdak olduğunu görünce—

Kadın teslim şartnamesini imzaladı,—Tom da mühürledi; mesele böylece kapandı.

VIII. Bölüm

KADIN kısmı, diye sözünü sürdürdü Trim (hikâyesini yorumlayarak), en değerlisinden en seviyesizine kadar, şakaya bayılır; mesele onların şakayı nerede kesmemizi beklediklerini bilmektedir; bunu bilmek mümkün olmadığına göre, tıpkı savaş alanında yaptığımız gibi topun ağzını bir indirip bir kaldırarak hedefi bulana dek denememiz gerekir.—

—Bu benzetmeyi, dedi amcam Toby, işin kendisinden daha çok sevdim—

—Çünkü Efendim siz, dedi Onbaşı, her zaman zaferi zevke tercih etmişsinizdir.

Sanırım Trim, diye yanıtladı amcam Toby, insanlığı her ikisinden de daha fazla seviyorum; ateşli silahlar konusunda bilgi sahibi olmanın dünyanın iyiliği ve barış adına hizmet anlamına geldiği aşikâr olduğuna göre ve özellikle de bizim seninle çayırlıkta sürdürdüğümüz türden temrinler HIRS'ı dizginlemek ve *azınlığın* hayatının ve servetinin *çoğunluk* tarafından yağmalanmasını engellemek dışında bir amaç taşımadığına göre—biz ne zaman davulların çalınmaya başladığını duysak Onbaşı, eminim ki insanlığın ve kardeşçe duyguların çağrısına kulak vereceğiz ve derhal hazırola geçip yürüyeceğiz.

Amcam Toby bunları söyler söylemez hazırol vaziyeti aldı ve alayının başına geçmişçesine yürüdü—sadık kulu Onbaşı da sopasını omzuna vurup ilk adımda ceketinin eteğine sertçe bir şaplak çektikten sonra efendisinin ardı sıra yola koyuldu ve böylece birlikte ilerlediler.

—Bu iki kafadar neler karıştırıyorlar böyle? diye haykırdı babam anneme dönerek—çok garip, Bayan Wadman'ı fethetmek üzere yola çıkmışken, kadının evi çevresinde siper kazmaya hazırlanır gibi dolanıp duruyorlar.

Korkarım, dedi annem—Ama durun hele, sevgili Efendim,—zira annemin durum hakkında korkarak belirttiği görüşleri—ve babamın bu görüşler üzerine beyanı—ve annemin buna verdiği yanıtlar ve onaylar başka bir bölümde gelecek nesiller tarafından okunacak, tetkik, şerh ve tefsir edilecek, kısacası, bu sayfalar gelecek nesiller tarafından karıştırılıp geçilecektir —ge-

lecek nesiller diyorum ve bu deyimi tekrar ederken, bu kitabın da onlara Musa'nın Öğretisi ya da Bir Küvet Masalı'ndan[1] fazla yararı dokunmaksızın zamanın sularına kapılıp gitmesi umurumda mı?

Bu konuyu daha fazla tartışmak istemiyorum: Zaman çok hızlı geçiyor: Yazdığım her bir harf yaşamın kalemimi nasıl da yakından izlediğini anlatıyor bana; yaşamın, sevgili Jenny'm! Boynunda asılı duran o yakutlardan da değerli günleri ve saatleri, rüzgârlı bir günde başımızın üzerinden asla geri dönmemek üzere geçip giden bulutlar gibi—geçiyorlar işte—her şeyin acelesi var—seṇ saçının kıvrımlarıyla oynarken orada—bak, işte! ağarmaya başladı bile ve senin elini adieu diyerek öpüşüm ve onu izleyen her ayrılık, yakında hepimizin başına gelecek ebedi ayrılığın birer başlangıcı sadece.

—Tanrı ikimize de merhamet eyleye!

IX. Bölüm

BAKIN şimdi, bu ani fışkırma konusunda dünyanın ne düşündüğü—umurumda bile değil.

X. Bölüm

ANNEMİN sol kolu babamın sağ kolunda, Obadiah'nın Doktor Slop'u atından alaşağı ettiği dönemece gelinceye dek yürüdüler; bu köşe Bayan Wadman'ın evinin tam karşısına isabet ettiğinden, babam oraya vardıklarında karşıya baktı ve amcam Toby ile Onbaşı'nın Bayan Wadman'ın kapısından on adım beride olduklarını görünce, anneme döndü– –"Biraz duralım, dedi babam, bakalım kardeşim ve adamı Trim içeri girerken ne gibi bir merasim uygulayacaklar—bir dakikamızı bile almaz:"—On dakika da olsa beklerim, dedi annem.

—Yarım dakikamızı bile almaz, dedi babam.

Onbaşı, kardeşi Tom ile Yahudi'nin dul karısı hikâyesine dönmüştü yeniden: Hikâye bitmiyordu—içinde bir sürü hikâyecik vardı—geri dönüyor—devam ediyor—sürüp gidiyordu—sonu yoktu—okur gereğinden uzun bulmuştu hikâyeyi—

—T— babamın yardımcısı olsun! her bir yeni durum ortaya çıktığında elli kere homurdanmakta, Onbaşı'nın sopasını bütün püsküllleri ve alayişiyle birlikte hangi şeytan alırsa alsın götürsün demekteydi.

Babam gibiler bu gibi olayların kaderin terazisinde sallanıp duran sonucunu beklerken, zihin, önündeki beklenti ilkesini üç kez gerekçelendirmek gibi bir avantaja sahiptir—zaten böyle olmasa işi nihayetine vardıramazdı.

İlk anda merak galebe çalar; ikincisi birincinin müsrifliğini dengelemek için baştan aşağı tasarruf kesilir—üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı ve kıyamet gününe dek sürecek ötekilerse—ONUR meselesidir.

Ahlak üzerine yazanların bütün bunları Sabır'a havale ettiklerini biliyorum; ama bence FAZİLET'in de kendine göre önemli bir rolü var ve bence bunu ONUR'un dünyada yakıp yıkmayıp ona bıraktığı birkaç kaleyi fethetmeden de pekâlâ başarabilir.

Babam, bu üç yardımcı kuvvetin desteğiyle Trim'in hikâyesinin sonuna dek ve oradan da, bir sonraki bölümde yer alan amcam Toby'nin silahlar üstüne methiyesine kadar dayandı;

ama Bayan Wadman'ın kapısına asker adımıyla yürüyecek yerde her ikisinin de geri dönüp ters yönde yola koyulduklarını görünce— belli durumlarda ortaya çıkan ve kişiliğinin en ayırt edici özelliklerinden olan limoni meşrep tavrını takınarak isyan etti.

XI. Bölüm

—BU iki kafadar ne karıştırıyorlar acaba? diye haykırdı babam--vs. vs.----

Korkarım, dedi annem, bir istihkâm inşa edecekler—

—Bayan Wadman'ın topraklarında mı! Olamaz! diye haykırdı babam, bir adım geri çekilerek—

Herhalde olamaz; dedi annem.

Bu istihkâm ilmi denen şeyin ve bütün o hendekmiş, sıçanyoluymuş, perdeymiş, tabya, metris sepeti, fausse-bray'ler[1] ve küvetlerin canı cehenneme, dedi babam sesini yükselterek.

—Saçma şeyler—dedi annem.

Bu arada belirteyim, annemin bir özelliği de babamın ileri sürdüğü her önermeyi derhal kabul edip onaylamasıydı—eğer siz efendilerimden biri de annem gibi yapacak olursanız, mor ceketimi, üstüne de sarı terliklerimi veririm—onaylardı, çünkü anlamazdı; söz konusu önerme ya da ilkenin üzerine kurulu olduğu temel sözcük ya da söz sanatı terimleri konusunda hiçbir fikri yoktu, bilmezdi. Vaftiz babalarının ve vaftiz analarının ondan beklediklerini yerine getirmekle yetinirdi; ne fazla, ne de eksik;—böylece de yirmi yıl boyunca aynı sözcüğü kullanabilir; eğer bu sözcük bir fiilse, çekimlerini, kiplerini, tek bir kez sorgulamaksızın, gerektiği gibi uygulardı.

Annemin bu özelliği babam için sonsuz üzüntü kaynağıydı ve daha en başından, aralarında geçebilecek nice güzel konuşmanın boynunu en acımasız muhalefetten bile daha acı bir biçimde koparıvermişti—geriye kalmayı başarabilen birkaçıysa kaçıp kurtulmalarını *küvetlere* borçluydular—

—Saçma şeyler, dedi annem.

—Özellikle de *küvetler*, dedi babam.

Bu kadarı yeterdi—zaferin tadı damağına yayılmıştı babamın—sözünü sürdürdü.

—Doğrusu Bayan Wadman'ın toprakları üzerinde oldukları da pek söylenemez, dedi babam, kendi sözlerini kısmen düzelterek—çünkü Bayan Wadman bu topraklar üzerinde sadece ömür boyu tasarruf hakkına sahip—

—Bu çok şeyi değiştirir—dedi annem—

—Evet, bir aptal için—dedi babam—

Ama çocuğu olursa—dedi annem—

—Önce kardeşim Toby'yi ikna etmesi gerekir—

—Hiç kuşkusuz öyle, Bay Shandy, dedi annem.

—Ama ikna edecek olursa da—dedi babam—Tanrı yardımcıları olsun.

Amin: dedi annem, *piano.*

Amin: dedi babam, *fortissimè.*

Amin: dedi annem bir daha—ama bu kez babamın sinirlerinin her bir telini yerinden oynatan derin bir iç çekişle noktalayarak duasını—babam derhal takvimini çıkardı cebinden; ama henüz kapağını açamamıştı ki Yorick'in kilisesinden çıkan cemaat babamın takvimle olan işinin yarısını cevapladı—annem de o günün kutsal bir gün[2] olduğunu hatırlatınca işinin ikinci yarısı da tamamlanmış oldu—babam takvimi cebine koydu.

Maliye Nazırı *iki yakayı nasıl bir araya getireceğim* diye düşüne düşüne eve dönerken, yüzünde babamınkinden daha sıkıntılı bir ifade olamazdı.

XII. Bölüm

BİR önceki bölümün sonuna bakılıp yazılanların niteliği gözden geçirildiğinde bu ve bunu izleyen beş sayfaya türlü çeşitli malzemenin girmesi gerektiği anlaşılıyor; aksi halde bir kitabı bütün bir yıl boyu ayakta tutmak için gerekli olan bilgelik/saçmalık dengesi asla korunamaz: Üstelik küçük bir kaçamak sapma yapmak da yeterli olmayacak (böyle bir şeye kalkışmaktansa anayolu dümdüz izleyip giderim, daha iyi)—hayır, bir sapma söz konusu olacaksa, esaslı, şen şakrak bir sapma olmalı bu; konusu da neşeli olmalı ki, at da binicisi de, bir yere bindirip telef olmadıkları sürece, yakalanamamalı.

Tek sorun, bu işin üstesinden gelmek için uygun güçleri harekete geçirmek: HAYAL GÜCÜ çok kaprislidir—NÜKTE öyle aranınca bulunan bir şey değildir—ŞAKACILIK, ona gelince (iyi huylu küçük bir şıllıktır ama), ayaklarının altına bir imparatorluk bile serseniz, bir çağrışta asla kalkıp gelmez.

—İyisi, oturup dua etmek—

Etmeli de, dua etmek insana hem bedeni hem de ruhi eksikliklerini hatırlatıyorsa eğer—amaç bu olduğunda kişi dua ettikten sonra kendini daha kötü hissedecektir—ama başka amaçlarla dua ediyorsanız, kendinizi daha iyi hissedebilirsiniz.

Bana gelince, şu yeryüzünde, içinde bulunduğum durumda bana yardımı dokunabilecek, ister ruhsal isterse mekanik, denemediğim tek yol kalmadı: Gün geldi Ruh'un kendisine doğrudan başvurdum, hanımefendiyle uzun uzadıya tartıştık yeteneklerini—

—Bir inç olsun genişletemedim onları—

Sonra yöntemimi değiştirdim ve bedenle ilgili olarak, itidal, ağırbaşlılık, iffet açısından, nereye varabilirim diye baktım: Hepsi de iyi hoş, dedim, kendi içlerinde—hepsi de mutlak olarak çok iyi—hepsi de görece olarak çok iyi—sağlığa iyi gelirler;—bu dünyada—ve öteki dünyada—mutlu olmamızı sağlarlar.

Kısacası, bir yarar sağlamaları umulan konu dışında her şeye iyi gelirler; yani bir işe yaramazlar, Ruh aynen yaratıldığı haliyle, öylesine kalakalır. İnanç ve umut gibi dinbilimsel erdemlere gelince, yüreklendirici oldukları söylenebilir, ama o durumda da

Alçakgönüllülük denen mızmız erdem (babam onu hep böyle adlandırırdı) sağlanan yararı derhal geri alacağından, başladığınız noktaya dönmüş olursunuz.

Gündelik, sıradan sorunlar içinde en rahat cevaplandırabildiğim şudur—

—Mantıklı olmak diye bir şey varsa ve özbenliğime olan sevgim gözlerimi kör etmemişse, görünüşe bakılacak olursa, gerçek bir dâhiyim ben: Çünkü, haset nedir bilmem: Ne zaman güzel yazı yazma sanatını ilerletecek bir şey keşfetsem derhal açıklarım;—herkes benim kadar iyi yazabilsin diye.

—Benim düşündüğüm kadar, şu kadarcık düşünebilseler, eminim yazacaklar da.

XIII. Bölüm

ŞİMDİ, sıradan durumlar söz konusu olduğunda, yani ben aptal aptal yazarken ve fikirler ağır ağır gelişip kalemimden sakız gibi uzaya uzaya sarktığı zamanlar—

Ya da, nasıl olduğunu hiç anlayamadım ama soğuk, teşbihsiz, rezilane bir yazma havasına girdiğim ve *kendimi* bu havadan bir türlü hoplatıp çıkaramadığım, Hollandalı yorumcular misali, bölümün sonuna dek öylece yazıp durmak zorunda kaldığım zamanlar—

Kalemle mürekkeple asla kavgaya girmem; eğer bir tutam enfiye ya da odada voltaya çıkmak da işe yaramamışsa—derhal elime usturayı alır, keskinliğini elimin ayasında denedikten sonra, sakalımı iyice sabunlar ve kökünden tıraş ederim; tıraşlanmadık tek bir kıl kalmışsa eğer, bunun beyazlamış bir kıl olmamasına özen gösteririm: Bu iş bittiğinde gömleğimi değiştiririm—daha iyi bir ceket giyer—en yeni perukamı getirtirim—topaz yüzüğümü de[1] parmağıma takar; yani kısacası, tepeden tırnağa bir güzel giyinip kuşanırım.

Bu da işe yaramazsa, mutlaka şeytan karışmıştır içine: Çünkü, Efendim, teslim etmelisiniz ki (her ne kadar istisnasız bir kaide olmasa da) herkes kendi tıraşı sırasında orada bulunur ve bu işlem boyunca kaçınılmaz olarak kendisiyle yüz yüze olmak zorundadır, kendi kendisini tıraş ettiği sürece—Bu Durum, bütün diğerlerinde olduğu gibi, tam o sırada insanın aklına bazı fikirler getirir.—

—Sakalı uzamış bir adamın kendini beğenmişliklerinin tek bir seferde kazınamayacak kadar hırçın ve delikanlı olduğunu iddia ediyorum; ve eğer bir seferde tıraş edilemiyorsa, bu işlem mükemmeliyetin doruğuna varılıncaya dek tekrarlanmalıdır—Homer o kadar uzun bir sakalla nasıl yazabilmiş, bilemiyorum—benim iddiamı çürütüyor olması da umurumda değil—gelin biz şu Tuvalet[2] işine dönelim.

Ludovicus Sorbonensis[3] bunun tümüyle bedene ilişkin bir mesele olduğunu söyler, kendi deyimiyle (*εξωτερικη πραξις*)[4] —ama yanılmaktadır: Beden ve ruh her şeyde ortaktırlar: İnsan giyinirken, fikirleri de giyinir ve eğer beyefendi gibi giyinirse fi-

kirleri de hayalhanesine kibarlaşarak girerler—o zaman da geriye bir tek kalemi ele alıp kendisi gibi yazmak kalır.

İşte bu nedenle, siz Saygıdeğer Efendilerim, temiz ve düzgün yazıp yazamadığıma bakarak, kitabım hakkında olduğu kadar Çamaşırcımın faturaları konusunda da bir yargıya varabilirsiniz: Özellikle bir ay vardı ki, temiz yazacağım diye otuz bir gömlek kirletmiştim ve bütün yıl boyunca o ayki kadar hakarete uğradığımı, alaya alındığımı, eleştirildiğimi, onca ruhani başın aleyhimde sallandığını hatırlamıyorum.

—Ama Saygıdeğer Efendilerim *faturalarımı* görmemişlerdi.

XIV. Bölüm

SAPMAYA girişmek gibi bir niyetim olmadığından bütün bu hazırlıkları on beşinci bölüme varmak için yapıyorum—bu bölümü ise uygun gördüğüm biçimde kullanacağım—daha şimdiden aklıma en az yirmi konu geliyor—İlikler bölümümü yazabilirim—

Ya da *Öff!'ler* bölümümü, ki onu izlemesi gerekir—

Ya da *Düğümler* bölümümü, tabii saygıdeğer efendilerim çözüp bitirdilerse—düğümler beni yaramazlığa teşvik edebilir: En güvenilir yol bilgili kişilerin izinden gitmek ve şimdiye dek yazmış olduklarıma itiraz etmek—her ne kadar bu itirazları nasıl cevaplayacağımı bilemesem de.

Her şeyden önce, yazdığımın kırıcı, ağzı bozuk, *Thersites*'vari,[1] yazdığım mürekkep kadar kara bir mizah olduğu söylenebilir—(bu arada, her kim bunu söylerse bilsin ki, *Thersites* gibi çirkin ve küfürbaz bir adamın adını, onu Grek ordusunun defterine kaydeden generalin marifetine borçluyuz)—bütün bu uydurmalarıyla, dehasını kaybetmeye başlamış birinin kişisel yıkanmalar ve arınmalarla bir yere varamayacağını öne sürecektir —fakat tam tersine, adam ne kadar kirliyse, başarı şansı o kadar artar.

Buna verilecek tek cevabım—en azından şimdilik—Başpiskopos *Benevento*'nun o *ahlaksız* Galatea'nın Romansı'nı[2] bütün dünyanın da bildiği gibi, sırtında mor bir ceket, yelek ve mor bir pantolonla kaleme aldığıdır; ve de duyduğu nedamet yüzünden Vahiyler kitabı üzerine bir risale yazdığında, dünyanın bir yarısı tarafından pek ciddiye alınırken, öteki yarısının bu *Yatırımı* çok farklı değerlendirdiğidir.

Bütün bu düzeltme çabalarına karşı öne sürülebilecek bir başka itiraz, herkese uygulanamayacak oluşudur; çünkü bu kadar önemsenen tıraş meselesi, karşı çıkılmaz bir tabiat kanunu gereği insan türünün yarısı tarafından kullanılamaz hale gelmiştir: Önerebileceğim tek şey, gerek İngiltere'deki gerekse Fransa'daki kadın yazarların traştan bütün bütün vazgeçmeleridir—

İspanyol hanımlara gelince—onlar için hiç kaygılanmıyorum—

XV. Bölüm

NİHAYET on beşinci bölüm geldi; ve beraberinde ne yazık ki "Şu dünyada zevkler nasıl da elimizin altından kayıp gidiyor" diye kederli bir nottan başka bir şey getirmiyor;

Sözünü ettiğim konudan sapmaya gelince—itiraf ediyorum, yaptım işte! İnsan ne garip bir mahluk! dedi Bayan.

Evet, çok doğru, dedim—ama, Toby amcaya dönmeden önce bütün bunları kafamızdan silip atmamız iyi oldu.

XVI. Bölüm

TOBY amcam ve Onbaşı sokağın sonuna dek uygun adım yürüdüklerinde, işlerinin yolun öbür ucunda olduğunu hatırlayıp çark ettiler ve doğruca Bayan Wadman'ın kapısına dayandılar.

Sizi temin ederim efendim, dedi Onbaşı, elini Montero-şapkasına götürerek, kapıyı çalmak üzere amcamın önüne geçtiğinde—amcam Toby, sadık uşağına karşı olan her zamanki davranışının aksine, ne iyi ne de kötü bir şey söyledi: Aslında düşüncelerine dilediğince hâkim değildi; bir kez daha oturup konuşmayı yeğlerdi ve Onbaşı kapının eşiğindeki üç basamağı çıkarken—öhö-öhö'ledi—her bir seferde amcamın ruhunun en mütevazı nefesleri Onbaşı'ya ulaştı; Onbaşı kapının tokmağını eline aldı, ve tam bir dakika nedenini bilmeksizin öylece kaldı. Kapının iç tarafında beklentinin taşlaştırdığı Bridget'in eli tokmağın üzerinde duruyordu; ve Bayan Wadman bekâretinin bir kez daha bozulmasına hazır gözüyle yatak odasının perdesi ardında nefesini tutmuş onların gelişini gözlüyordu.

Trim! dedi amcam Toby—ama bu sözcük ağzından çıktığında bir dakika dolmuştu ve Trim kapıyı çaldı.

Bu vuruşla konuyu son bir kez görüşme şansının da elden gittiğini anlayan amcam Toby—ıslıkla Lillabullero çalmaya koyuldu.

XVII. Bölüm

BAYAN Bridget'in parmağı zaten tokmağın üzerinde durduğundan Onbaşı'nın kapıyı siz efendimin terzisi gibi uzun uzun çalması gerekmedi—aslında kendi terzimi de örnek verebilirdim, zira terzime en azından yirmi üç sterlin borcum var ve adamın sabrına hayranım—

—Dünyaya vız geliyor ama borçlu olmak belalı bir iş; ve bazı yoksul hükümdarların, özellikle de bizim hanedandan olanların hazinesinin kaderi bu gibi görünüyor, ama hiçbir iktisat onları parmaklıklar arasına atamaz: Bana gelince, eminim ki hiçbir prens, papaz, piskopos ya da papa, ne denli güçlü olursa olsun, bu dünyada benim kadar canü yürekten düzgün bir yaşam sürmeye hevesli olamaz—ya da bunun için elinden geleni yapmaz. Cebimde yarım altından fazlasıyla sokağa çıkmam—çizmeyle gezmem—kürdan eskitmem—ya da terzi elinden çıkma bir esvaba bir şilin vermem; zaten yılın altı ayını taşrada geçirdiğimden o kadar azla idare ederim ki Rousseau'yu[1] bile geçerim, küçük bir farkla—zira ne uşak ne de yamak tutarım, ne atım, ne ineğim, ne kedim, ne köpeğim ne de yiyip içen başka bir şeyim var, sadece incecik bir Vesta bakirem[2] var (ateşimi içinde tutsun diye) ama o da benim kadar iştahsızdır—bütün bunlardan ötürü benim bir feylesof olduğuma kanaat getirirseniz eğer—sizin takdiriniz beni pek de ırgalamıyor.

Aslında felsefe—ama amcam Toby orada durmuş ıslıkla Lillabullero çalarken bu konuya giremeyiz.

—Biz en iyisi içeri girelim.

XVIII. Bölüm

XIX. Bölüm

XX. Bölüm

—* * * * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * *

* * * * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * * * * * * *
* * * * *—

—Tam yerini göreceksiniz, Madam; dedi amcam *Toby*.

Bayan Wadman'ın yüzü kızardı—kapıya doğru baktı—benzi attı—yüzü yeniden kızardı—doğal rengine döndü—daha da kötü kızardı; bütün bunları bilgisiz okur için şöyle tercüme edebilirim—

"*T——m! Bakamam—*
Bakarsam elalem ne der?
Düşüp bayılabilirim bakarsam—
Keşke bakabilsem—
Bakmakta bir günah yok ki.
—Bakacağım."

Bütün bunlar Bayan Wadman'ın aklından büyük bir hızla geçerken, amcam Toby kanepeden kalkmış, Trim'e bu konuda bir emir vermek üzere oturma odasının kapısının öte yanma geçmişti—

* * * * * * * * * * * * * *
* * * *—Tavan arasında olmalı, dedi amcam Toby. Oradaydı, izninizle Efendim, bu sabah gördüm, diye yanıtladı Trim—O halde, lütfen Trim, dedi amcam Toby, derhal git ve onu buraya getir.

Onbaşı aldığı emirden hiç hoşlanmamıştı, ama söyleneni neşeyle yerine getirdi. Birincisini istemeye istemeye yapmıştı—ikincisini isteyerek: Montero şapkasını başına geçirdi ve topal bacağının izin verdiği bir hızla yola koyuldu. Amcam Toby oturma odasına geri döndü ve yeniden kanepeye oturdu.

—Parmağınızı tam üzerine koyacaksınız—dedi amcam Toby.—Dokunmayacağım ama, dedi Bayan Wadman kendi kendine.

Burada ikinci bir tercüme gerekiyor:—Sadece sözcüklerle ne kadar az bilgi aktarılabildiğini görüyoruz—kaynağına inmeliyiz.

Bu üç sayfa üzerine çöken pusu dağıtmak için, elimden geldiğince açık olmalıyım.

Ellerinizi üç kez alnınızdan geçirin—sümkürün—temizlenin—hapşırın, ey millet!——Tanrı sizden razı olsun—

Şimdi bana elinizden geldiğince yardım edin.

XXI. Bölüm

BİR kadın bir erkeği kocalığa kabul etmek için elli farklı amaç gözetebileceğinden (dini ve medeni tüm amaçlar göz önüne alındıkta), kadın önce kafasında bunlardan hangisinin kendisininki olduğunu ölçer, biçer, tartar, ayrıştırır, hesaplar; ardından konuşarak, soruşturarak, tartışarak doğru olanı ele geçirip geçirmediğine karar verir—eğer geçirmişse—onu hafif hafif bir o yana bir bu yana çekiştirir; bu çekiştirme sırasında kopup kopmadığı konusunda fikir edinir.

Slawkenbergius'un üçüncü Onluk'unun başında okurunun ilgisini çekmek için kullandığı imge düzeni öyle gülünçtür ki, kadın cinsine duyduğum saygı, beni burada bunu tekrar etmekten alıkoyuyor, ama espriden yoksun olmadığını da teslim etmeliyim.

"Kadın eşeği önce bir durdurur, der *Slawkenbergius*, ve yularını sol eline alır (kaçmasın diye) sağ elini küfesinin tam dibine daldırıp iyice bir arar—Neyi?—sözümü kesmekle, der *Slawkenbergius*, bir an önce öğrenemezsiniz—

"Boş şişelerden başka bir şey yok orada, benim güzel hanımım," der eşek.

"Benimkiler işkembe yüklü," der ikincisi.

—Sen biraz daha işe yararsın, der kadın üçüncüsüne; küfelerinde iç donu ve pantufla var hiç olmazsa—böylece dördüncüsü, beşincisi derken sıranın sonuna varır ve aradığını bulduğu eşeğin küfesini tersyüz edip, bakar—değerlendirir—ölçer—uzatır—kısaltır—ıslar—kurutur—sonra atkısına da çözgüsüne de dişlerini geçiriverir—

—Neyin? ne diyorsunuz siz Tanrı aşkına!

Dünyada hiçbir güç o sırrı bağrımdan söküp alamaz, diye yanıtlar *Slawkenbergius*.

XXII. Bölüm

HER BİR yandan gizlerle, bilmecelcrle kuşatılmış bir dünyada yaşıyoruz—o yüzden önemli değil—aksi halde her şeyi amacına ulaştıran ve eğlence olsun diye arada sırada uyguladığı şakalar dışında, ender olarak yanılan doğanın; yoğurduğu her şeye,—ister saban, ister karavan, isterse de araba—çeşitli biçimler ve yetenekler veren—ya da tasarladığı tüm yaratıkları, bir eşek sıpasını bile—sizin tam istediğiniz gibi yaratan doğa, iş evli bir adam yaratmaya gelince, öyle bir çuvallar ki doğrusu çok gariptir.

Çamurun seçimindeki bir hatadan mıdır—yoksa pişirilme sırasında sık sık bozulduğundan mıdır bilmcm, ama fazla pişmiş bir koca (bildiğiniz gibi) sert kabuklu olabilir.—Yeterince pişmemişse, yani ateş harlı değilse, tam tersi kabuksuz olabilir—ya da bu Yüce Zanaatkâr insan türünün *o bölümünün* küçük platonik ihtiyaçlarına özen mi göstermektedir (oysa *bunu* onlar için üretiyor)—yoksa hanımlar en uygun kocanın nasıl bir şey olması gerektiğini bilmemektc midirler—bilemeyeceğim: Bunu akşam yemeğinden sonra konuşuruz.

Şu kadarını söyleyeyim, ne bu gözlemin kendisi, ne de ona ilişkin akıl yürütmeler bizim amacımıza uygun değil—tam tersine aykırı: Zira amcam Toby'nin evlilik durumuna uygunsuz hiçbir yanı yoktu. Doğa onu en iyi ve en yumuşak çamurdan yoğurmuş—kendi sütüyle mayalamış, ona en tatlısından bir ruh üflemişti—onu sevecen, cömert, insancıl yapmıştı—kalbini güven ve inançla doldurmuş, her şeyin en iyisine ulaşabilecek biçimde donatmıştı—dahası evlilik kurumunun scbeb-i vücudu olan diğer meseleleri de unutmamıştı.—

O yüzden de * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * * * * * * *
* * * * * * *

Bu İHSAN, amcam *Toby*'nin almış olduğu yara nedeniyle hasara uğramamıştı.

Şimdi, bu son madde biraz belirsiz gibi gelebilir; bu dünyada inancımızın baş düşmanı olan Şeytan, Bayan Wadman'ın ak-

lına bu doğrultuda bazı kuşkular düşürmüş bulunuyordu; ayrıca bu şeytan tam bir şeytan olduğundan, bu işi becerirken de amcam Toby'nin faziletinden geriye *boş şişeler, işkembeler, iç donları* ve *pantuflalardan* başka bir şey kalmamasına özen göstermişti.

XXIII. Bölüm

BAYAN Bridget bir oda hizmetçisi olarak sahip olduğu onurun tümünü bu işi on günde bitireceği iddiasına karşılık pey sürmüştü; ayrıca bu iddia doğadaki en kolay teslim edilebilir *postula*'lardan biri üzerine, yani amcam Toby hanımefendisine aşkını ilan ederken Onbaşı'nın da yapacak daha iyi bir şey bulamayıp Bridget'e aşk ilan edeceği üzerine kuruluydu—*"Ona istediği kadar vereceğim"* dedi Bridget, *"istediğimi ondan alabilmek için."*

Dostluğun iki kılığı vardır, bir dışa kuşanılan, bir de içe giyilen. Bridget hanımının çıkarlarına hizmet ederken birini kuşanmakta—ötekisi üzerindeyken ise dilediğini yapmaktaydı; bu yüzden de kazanması ya da kaybetmesi Şeytanın kendisi kadar amcamın kasığındaki yaraya da bağlıydı—Bayan Wadman'ın ise tek bir şansı vardı—ve büyük bir olasılıkla bu son şansı olacağından (her ne kadar Bridget'in yeteneklerini küçümsemese de) elindeki kartları kendi bildiğince oynamakta kararlıydı.

Yüreklendirilmeye de ihtiyacı yoktu Bayan Wadman'ın: *asonlu*'nun[1] ne olduğunu bilmeyen bir çocuk bile amcam Toby'nin eline baktığında—elindeki kozların ne olduğunu açık seçik görebilirdi—amcam Toby öylesine çırılçıplak ve savunmasız oturmaktaydı ki dul Bayan Wadman'la kanepede yan yana, iyi kalpli herhangi bir kul, ah, ne olur oyunu kazansa, diye gözyaşlarını koyverebilirdi.

Benzetmelerle bezeli bu anlatımı burada keselim.

XXIV. Bölüm

ONUNLA birlikte bu hikâyeyi de—izninizle; çünkü her ne kadar bu kısmını anlatmak için bütün iyi niyetimle koşuşturuyor idiysem de, (zira dünyaya sunabileceğim en seçkin parçaydı bu) şimdi menzile vardığımda görüyorum ki, isteyen kalemi elimden alabilir ve hikâyeye benim yerime istediğince devam edebilir—betimleyeceklerimin önüme çıkaracağı zorlukların farkındayım—gücüm azalıyor, hissediyorum.

Çok şükür ki bölüme başladığım sırada önemsiz bir ateş nedeniyle seksen ons kan kaybetmiş olmak gibi bir tesellim var; bu yüzden umutluyum; belki de daha sulu yerlerdendi kaybettiğim kan; yani beynin nazik dokusundan değil—her halükârda bir Niyaz'da bulunmanın zararı olmaz—artık işi tümüyle duamın kabulüne, onun beni uygun gördüğü biçimde esinlemesine ya da beslemesine bırakıyorum.

NİYAZ.

EY benim sevgili CERVANTES'imin işlek kalemi üzerine oturmuş tatlı mizaçlı iyi ruh; her gün onun pencere parmaklıklarından içeri sızıp hapishanesinin alacakaranlığına öğlen güneşi gibi vuran sen—küçük su kabını cennetten çıkma Nektarla dolduran ve o Sancho ile efendisinin maceralarını yazarken, gizemli pelerininle onun kurumuş elini* sarmalayıp—sonra da peleriniyle yaşamın tüm kötülüklerini örten sen—

—Bu tarafa yönel, sana yalvarıyorum!—şu pantolonuma bak—hayattaki biricik pantolonum—Lyons'da yırtıldı böyle—

Gömleklerim! bak nasıl yakası bir tarafta—etekleri Lombardiya'da, gerisi burada—topu topu altı gömleğim var; Milano'da uyanık bir çingene çamaşırcı beşinin *ön*-eteklerini kesivermişti—hakkını yemeyeyim, düşünceli bir davranıştı doğrusu—çünkü İtalya'dan *dışarı* çıkıyordum.

Bütün bunlar bir yana, Sienna'da tabancamın kav kutusunu çarptılar ve iki kez, bir sefer Raddicoffini'de, bir sefer de Capua'da, iki katı yumurta için beş Paul[1] ödemek zorunda kaldım—Bence Fransa ve İtalya'ya yapılan bir gezi;[2] insan sinirlerine hâkim olabiliyorsa eğer; dedikleri kadar da kötü bir şey değil: *inişi* de var, *çıkışı* da; eh, zaten Doğanın önümüze masalar dolusu lezzetli yiyecek serdiği bu vadilere başka nasıl ulaşabiliriz ki.—Arabalarını paralayalım diye niye bilaücret emrimize versinler;—eğer tekerlekleri yağlamak için on iki sou'yu gözden çıkarmamışsak, zavallı köylüler karınlarını doyuracak parayı nereden kazanacaklar?—Gerçekten de çok fazla şey bekliyoruz onlardan; yemek ve yatak karşılığı bir iki livre—en kaba hesapla bir şilin dokuz buçuk peni eder—şimdi değer mi bunun için düzenlerini altüst etmeye? Tanrı aşkına!—Ve kendiniz adına—ödeyin ve unutun—üstelik de içinizden gelerek ödeyin; ayrılırken han kapısında güzel evsahibenizin ve hizmetkârlarınızın gözlerine *hayal kırıklığının* çökmesine değmez—hem zaten, sevgili Efendim, her ikisi de size bir sterlin değerinde kardeşçe birer öpücük vereceklerdir—en azından bana verdiler—

—Amcam Toby'nin aşk macerası bütün bu süre boyunca

* Elini Lepanto savaşında kaybetmişti. [*Sterne'in dipnotu.*]

aklımdan çıkmadığından kendi başıma gelmişçesine etkilendim—cömertlik ve iyi niyet duygularıyla kuşatılmıştım; posta arabamın sallantısı ile tam bir ahenk içindeydim; yol ister inişli yokuşlu, ister dümdüz olsun fark etmiyordu; gördüğüm ya da ilgilendiğim her şey içimde gizli bir duygu ya da haz kaynağını harekete geçirmekteydi.

—O güne dek duymadığım denli tatlı ezgiler duydum birden; daha iyi işitebilmek için derhal ön camı açtım—Maria bu, dedi benim dikkat kesildiğimi fark eden arabacı—zavallı Maria, diye ekledi (onu daha iyi görebilmem için bedenini yana devirerek), suyun başına oturmuş kavalıyla akşam dualarını okuyor, küçük keçisi de yanı başında.

Genç adam bu sözleri duyarlı bir yüreği derhal etkileyecek bir tonda ve bir bakışla söylemişti; kendi kendime *Moulins*'e varınca ona yirmi dört sou vereceğim dedim.—

—Peki kim bu *zavallı Maria*? dedim.

Bu çevredeki tüm köylülerin gözbebeği, dedi arabacı—bundan üç yıl önce bu güneşin altında ondan daha güzel, daha zeki, daha sevimli bir kız bulamazdınız; köy papazının çevirdiği entrikayla nikâh kâğıtlarının askıya çıkarılması yasaklandı; çok daha iyi bir yazgıya layıktı *Maria*.—

Arabacı sözüne devam edecekti ki, Maria bir süredir bıraktığı kavalını eline alıp yeniden çalmaya koyuldu—çaldığı aynı ezgiydi; ama sanki on kez daha tatlı geliyordu kulağa: Bakire Meryem'e akşam duası, dedi genç adam—ona bunu çalmayı kim öğretmiş—ya da kavalı nereden bulmuş, bilenimiz yok; Tanrının bir lütfu olmalı diye düşünüyoruz; kendini oyalıyor böylece—kavalı elinden hiç düşmez, gece gündüz bu *ilahiyi* çalar.

Arabacı bütün bunları öyle zarif, öyle doğal anlatıvermişti ki, Maria beni böylesine etkilemiş olmasa, arabacının yüzünde onun konumundaki birinden umulmayacak bir şeyler okur, ve geçmişini öğrenmek için bir girişimde bulunurdum kuşkusuz.

Bu arada Maria'nın oturduğu su kıyısına varmıştık: Üzerinde beyaz, ince bir ceket vardı; saçının iki örgüsünü ipek bir ağ ile tepesine tutturmuş, bir yanına birkaç zeytin dalı iliştirmişti—çok güzeldi; onu gördüğüm an yüreğim derininden sızladı.

—Tanrı yardımcısı olsun! Zavallı kız! Nice dualar okundu

onun için, dedi arabacı, çevredeki tüm köy kiliselerinde ve manastırlarda;—ama bir yararı olmadı; gene de umudumuzu yitirmedik; ara sıra aklı başına geliyor; Bakire Meryem er geç düzelmesini sağlayacaktır; ama anasıyla babası, ki onu en iyi tanıyan kişiler onlar olmalı, artık iflah olmaz diyorlar.

Arabacı bunları söylerken, MARİA öyle hüzünlü, öyle yumuşacık, öyle acıklı bir nağme çaldı ki, dayanamayıp ona yardım etmek üzere arabadan aşağı atlayıverdim ve kendimi keçisiyle onun arasında yere oturmuş buldum.

MARİA bana bir süre düşünceli gözlerle baktı—sonra keçisine baktı—sonra yeniden bana—sonra keçisine—yine bana—

—Ee, Maria, dedim yavaşça,—nasıl bir benzerlik var aramızda?

Samimi okurdan bana inanmasını rica ediyorum, bu soruyu sadece insanoğlunun düpedüz bir *Hayvan* olduğuna inandığım için sormuştum; Bedbahtlığın bu acınası görünümüne yakışıksız bir alaycılıkla yaklaşmak, Rabelais'nin etrafa saçtığı tüm zekâ bana ihsan edilmiş olsa bile asla yapamayacağım bir şeydi—ama gene de, itiraf etmeliyim ki, yüreğimi çelmedi değil ve bu fikrin aklıma düşmüş olması bile bana acı verdi ve kendimi irfana teslim edeceğime, ömrümün sonuna dek yalnızca ciddi sözler söyleyeceğime, ve asla—ama asla—hayatımın en uzun gününde bile, bir adam, bir kadın ya da bir çocukla alay etmeyeceğime ant içtim.

Onlar adına saçmalıklar yazmaya gelince—sanırım bu farklı bir şey—ama gene de kararı dünya verecektir.

Adieu Maria!—adieu, zavallı bahtsız kız!—*Bugün* olmasa da belki bir gün, çektiğin acıları kendi ağzından dinleyeceğim— yanılmışım; çünkü hemen o anda kavalını ağzına götürdü ve onunla bana öyle kederli bir masal söyledi ki, derhal ayağa kalktım ve aksak adımlarla, adımlarım birbirine dolaşarak ağır ağır posta arabama döndüm.

—Moulins'de harika bir han var!

XXV. Bölüm

BU bölümün sonuna vardığımızda (daha önce değil), boş bırakılmış o iki bölüme geri dönmeliyiz—onlar yüzünden yarım saattir onurum kan ağlıyor—durdurmak için sarı pantuflalarımdan birini çıkarıp var gücümle odanın öbür ucuna fırlatıyorum, topuğunda şöyle bir açıklama:

—O boş sayfalı bölümlerle bu dünyada şimdiye kadar yazılmış bölümlerin yarısı arasında, ya da bilebildiğim kadarıyla, şu anda yazılmakta olanlar arasında herhangi bir benzerlik varsa—Zeuxis'in atının[1] ağzındaki köpük kadar rastlantısal bir benzerliktir bu: Hem zaten ben *içinde yalnızca bir hiç* olan bir bölüme ancak saygı duyarım; ve dünyada çok daha kötü şeylerin var olduğu düşünülürse—Hay aksi, hiç de hicve uygun bir konu değil.

—O halde neden öyle boş bırakıldı? İşte şimdi benim vereceğim cevap beklenmeksizin, mankafa, ahmak, budala, kakavan, kazkafa, sersem, sarsak, donuna dolduran gibi, Lernè'nin pastacılarının[2] Kral Gargantua'nın çobanlarının dişleri arasına sokuşturdukları nice lezzetsiz sıfata layık görüleceğimi biliyorum—Bırakacağım, Bridget'in dediği gibi, dilediklerini yapsınlar; benim kitabımın 25nci bölümünü 18nci vs. bölümlerden önce yazmamın gerekliliğini önceden tahmin edememişlerdi ki.

—Ama, onlara gücenmiş değilim—yeter ki bu, dünyaya ders olsun: "*Bırakın herkes hikâyesini kendi bildiğince anlatsın.*"

On Sekizinci Bölüm.

BAYAN Bridget kapıyı Onbaşı daha henüz tokmağı tıklatmadan açtığı için, bununla amcam Toby'nin salona buyur edilmesi arasında o denli kısa bir süre geçmişti ki, Bayan Wadman perdenin arkasından çekilip—masanın üzerine bir Kitab-ı Mukaddes koyup amcamı karşılamak üzere kapıya doğru bir iki adım atacak zamanı ancak bulabildi.

Amcam Toby Bayan Wadman'ı, İsa'mızın doğumunun bin yedi yüz on üçüncü yılında erkeklerin kadınları selamladıkları biçimde selamladı—sonra döndü, onunla yan yana kanepeye doğru uygun adım yürüdü ve—üç basit sözcükle—ama ne oturmadan önce—ne de oturduktan sonra—tam otururken—kendisine *"âşık olduğunu"* söyledi—ve böylelikle de amcam Toby bu açıklamayı yaparken kendini gereğinden fazla yormuş oldu.

Bayan Wadman, amcam Toby'nin sözüne devam edeceği umuduyla uzun süre önlüğündeki bir yamaya gözlerini dikip öylece oturdu; ama mübalağa yeteneği olmayan—dahası Aşk konusunda hiçbir ustalığı bulunmayan amcam Bayan Wadman'a olan aşkını söylemekle yetinmiş, gerisini oluruna bırakmayı seçmişti.

Babam amcam *Toby*'nin bu yöntemi (babamın kullandığı yanlış deyimle) karşısında her zaman kendinden geçerdi ve kardeşim Toby eğer girişimine bir de dolu pipo katsaydı, derdi babam, ne yapar eder, eğer İspanyol atasözü[3] doğruysa, dünyadaki tüm kadınların kalbini anında fethederdi.

Amcam Toby babamın ne demek istediğini hiçbir zaman anlayamamış;—ben de anladığımı söyleyemeyeceğim, burada ancak dünyanın çoğunluğunun içine düşmüş olduğu bir hatayı lanetle anma fırsatı buluyorum—bir tek Fransızlar bu konuya son ferdine kadar takılmışlar ve kendi düsturlarına Hakiki Mevcudiyet[4] meselesine inanırcasına inanmış olarak hâlâ iddia ederler ki, *"Aşkını söyleyen aşk yapmış kadar olur."*

—Böyle bir tarifle aşure yapılır ancak.

Neyse, devam edelim; Bayan Wadman da amcam Toby'nin öyle yapacağını bekleyerek oturdu yerinde; o anın verdiği ilk nabız zonklamasının, her iki tarafın suskunluğunun da neredeyse

edepsizlik halini aldığı o dakikanın ilk yürek çarpıntısına dek öylece oturdu: Sonra ona biraz yaklaşarak, gözlerini kaldırdı, hafifçe kızardı ve önüne sürülen meydan okumayı kabul ederek—ya da dilerseniz, konuşmayı ele alarak amcam Toby'ye şunları söyledi:

Evlilik hayatının sorunları ve sıkıntıları, dedi Bayan Wadman, pek çoktur. Öyledirler herhalde—dedi amcam Toby: o yüzden de, diye sözünü sürdürdü Bayan Wadman, eğer kişi sizin kadar rahat—sizin kadar, Yüzbaşı Shandy, arkadaşlarıyla, meşguliyetleriyle ve kendisiyle barışık biriyse—böyle bir işe kalkışmasının gerekçesi ne olabilir—

—Gündelik Dua Kitabı'nda[5] yazılı, dedi amcam Toby.

Amcam Toby buraya kadar ihtiyatla ilerlemiş, mevkiini korumuş, darboğazı geçmek için dümen tutma işini, onun isteğine uyarak, Bayan Wadman'a bırakmıştı.

—Çocuklara gelince—dedi Bayan Wadman—her ne kadar müessesenin belki de temel amacı olsalar da ve ana baba olmak çok doğal bir arzu ise de—hepimiz biliyoruz ki, pek çok ıstırap ve çeşitli rahatsızlıklara yol açarlar, öyle değil mi? O kalp acılarının, Efendim, onları acılar içinde dünyaya getiren zavallı korumasız annenin yaşadığı sevecen kaygıların karşılığı nasıl ödenir? Hiçbir şekilde, dedi acıma duygularına gark olmuş amcam Toby; Tanrıyı hoşnut etmiş olmanın vereceği haz dışında—

—Saçma! dedi Bayan Wadman.

Bölümlerin On Dokuzuncusu.

BAKIN şimdi, bunun gibi durumlarda *saçma* sözcüğü öyle bir sesle, tonla, vurguyla, tavırla, bakışla söylenebilir ki, her biriyle *pislik*'ten *temizlik*'e kadar pek çok farklı şey ifade edilebilir—Öyle ki Malumatfuruşlar kendinizi doğru ya da yanlış tam on dört bin farklı biçimde ifade edebileceğinizi söylerler (zira bu bir vicdan meselesidir).

Bayan Wadman *saçma* sözcüğünü amcam *Toby*'nin tüm masum kanını yanaklarına yürütecek biçimde vurgulamıştı—o yüzden de amcam gereğinden fazla ileri gittiğini düşündü ve durdu; evliliğin acıları ve zevkleri üzerine daha fazla ahkâm kesmek yerine elini kalbine götürdü ve onları olduğu gibi kabul edip birlikte paylaşmayı teklif etti.

Amcam Toby bunu bir kez söylemişti; tekrarlamayı hiç düşünmüyordu; gözü Bayan Wadman'ın masanın üzerine koymuş olduğu Kitab-ı Mukaddes'e takıldı; eline aldı, ve,—ah, canım amcacığım benim!—açtı; açar açmaz karşısına Jericho kuşatması gibi en ilgisini çeken bölümlerden biri gelince de—evlenme teklifini, tıpkı aşkını açıkladığında yaptığı gibi, oluruna bırakıp—okumaya koyuldu. Ama ne pekiştirici ne de gevşetici bir etkisi oldu bunun; ne de afyon, ya da kınakına ya da cıva, ya da cehri, ya da doğanın dünyaya ihsan ettiği bir başka ilaç etkisi gösterdi okuduğu bölüm—kısacası, Bayan Wadman'ı harekete geçirmedi, çünkü orada daha önceden başka bir şeyler harekete geçmişti—çenem düştü! Bunun böyle olacağını biliyordum zaten; ama konu hararetini koruyor gene de—allons.

XXVI. Bölüm

LONDRA'dan Edinburg'a ilk kez giden bir yabancının yola çıkmadan önce, York'a kadar kaç mil yapacağını, ki yolun yarısıdır, sorması kadar doğal bir şey olamaz—daha da ileri gidip Şirket, vs. hakkında bazı sorular sorması kimseyi şaşırtmaz--

İşte ilk kocası oldum olası siyatikten mustarip olan Bayan Wadman'ın da kalça ile kasık arasındaki mesafeyi öğrenmek istemesi, bir öncekine oranla duygularının ne kadar incineceğini bilmek istemesi aynı oranda doğaldı.

Drake'in anatomisini[1] bu nedenle baştan sona okumuştu. Beyinle ilgili olarak *Wharton*'u[2] karıştırmış, kemik ve kaslar konusunda *Graaf*'a*,[3] bakmıştı ama pek bir şey anlamamıştı.

Ayrıca kendi yetenekleri çerçevesinde de bu konuya kafa yormuş—belli kuramlar geliştirmiş—sonuçlar çıkarmıştı—ama gene bir yere varamamıştı.

Olup biteni anlayabilmek için, Doktor Slop'a iki kez "zavallı Yüzbaşı Shandy'nin yarası iyileşebilir mi?" diye sormuştu.

—İyileşti, demişti Doktor Slop—

Ne! tamamen mi?

—Evet tamamen, Madam—

Ama iyileşmekten neyi kastediyorsunuz? diye sormuştu Bayan Wadman.

Doktor Slop izahat verme konusunda dünyadaki en yeteneksiz adamlardan biri olduğundan, Bayan Wadman ondan da bir şeyler öğrenememişti; kısacası, bu konuda amcam Toby dışında bilgi edinebileceği bir kaynak yoktu.

Bu tür bir araştırmada öyle insani bir yön vardır ki, KUŞKU'yu uyuşturur—yılanın Havva ile konuşması sırasında bu noktaya hayli yaklaştığından hemen hemen eminim; zira aksi halde kandırılacak olan cinsin eğilimi, Şeytanla muhavereye girecek denli ağır basamaz—ama insani bir yön var bu işte—nasıl anlatsam ki—bir yanını bir kumaş parçasıyla örterken, öte yandan araştırıcıya aile doktorunuzmuşçasına yaklaşma hakkı tanıyan.

* Bay Shandy'nin bir hatası olmalı; çünkü Graaf pankreas salgısı ve üremenin bölümleri üzerine yazmıştır. [*Sterne'in dipnotu.*]

"—Eksiksiz midir?

—Yatakta daha katlanılabilir bir durumda olur mu?

—Her iki yanına da rahatça dönebilir mi yatarken?

—At binebilir mi?

—Hareket etmek kötü gelir mi?" vesaire vesaire, bunlar öyle tatlı bir dille sorulmakta ve amcam Toby'nin ta kalbine öylesine saplanmaktaydılar ki, her biri çektiği sancılardan kat kat daha derinlere işlemekteydi—ama Bayan Wadman amcam Toby'nin kasığına varabilmek için Namur üzerinden bir manevra geliştirince, ve de onu ileri istihkâmın dış meylinden saldırıya zorlayınca, Hollandalılar'la *paldır küldür* Aziz Roch'un karşı tabya siperini ele geçirmek üzere yalın kılıç ilerledikleri sırada—kulağına fısıldanmakta olan o tatlı sözcükler, onu kanayan yarasıyla siperinden dışarı uğrattı; tam çadırına yönlendirilirken uzanıp (Bayan Wadman'ın) gözyaşlarını sildi—Gökler! Yer! ve Deniz!—hepsi yükseldiler—doğanın tüm kaynakları yataklarından taştı—kanepede, yanı başında demek böyle bir iyilik meleği oturmaktaydı—Kalbini ateşler dağladı—bin kalbi olsaydı eğer, o anda her birini Bayan Wadman'a kaptırabilirdi.

—Bu yara, Efendim, dedi Bayan Wadman, biraz sıradan bir soru sorarmışçasına, aşağı yukarı nerelerde?—Bu soruyu sorarken, amcam Toby'nin kızıl kadife pelüş pantolonuna bir göz atmış ve en kısa cevap olarak amcam Toby'nin yaranın yerini eliyle göstereceğini ummuştu—Ama öyle olmadı—çünkü amcam Toby Aziz Nicolas kapısı önünde, Aziz Roch yarım-tabyasının dış açısının karşısındaki siperin koltuk siperlerinden birindeyken yaralanmıştı: Taş isabet ettiğinde durmakta olduğu yeri, tam üzerine bir pünez saplayarak gösterebilirdi: Bu fikir amcam Toby'nin beyninin gri tabakasına aniden saplandı ve bu fikirle birlikte satın almış olduğu Namur şehrini ve çevresini gösteren harita geldi aklına; uzun nekahat dönemi sırasında Onbaşı'nın da yardımıyla onu bir levhaya yapıştırmışlardı; pek çok askeri teçhizatla birlikte tavan arasında duruyor olmalıydı: Onbaşı haritayı bulup getirmek üzere eve gönderildi.

Amcam Toby, eline Bayan Wadman'ın makasını alıp Aziz Nicolas kapısının önündeki geri dönüş açısını ölçtü; Bayan Wadman bu noktaya öyle bir bakir bir iffetle parmağını bastı ki,

Edep Tanrıçası—kendisi değilse, gölgesi—başını sallayarak ve parmağını dudaklarına götürerek—Bayan Wadman'ın ortada bir yanlış anlama olduğunu açıklamasını engelledi.

Ah bahtsız Bayan Wadman!—

—Zira bu bölüm ancak şahsınıza yöneltilmiş bir seslenişle sona ererse manalı bir biçimde son bulmuş olacaktır—ancak, kalbimin sesini dinlersem eğer, böyle bir buhran anında size özel bir sesleniş ancak üstü örtülü bir hakaret olabilir; o yüzden de dara düşmüş bir kadına böyle bir sunuda bulunmaktansa bölümün canı cehennme demeyi yeğlerim—tabii şu *maaşlı* eleştirmen makulesinden birinin de onunla birlikte cehennemi boylaması şartıyla.

XXVII. Bölüm

AMCAM Toby'nin haritası aşağıya mutfağa getirilir.

XXVIII. Bölüm

İŞTE *Maes* burada—bu da *Sambre*, dedi Onbaşı, sağ elini haritaya uzatarak, sol eli Bayan Bridget'in omzunda—hayır yakınındakinde değil, öteki omzunda—ve bu da, dedi Namur şehri—bu kale—Fransızlar şurada—buradaysa efendim ve ben—şu cenabet hendeğin içindeyiz, Bayan Bridget, dedi Onbaşı, Bayan Bridget'in elini tutarak, efendim o kahredici yarayı tam *şuradan* aldı—Ve bunu söylerken Bayan Bridget'in elinin tersini yavaşça o noktaya yönlendirdi—sonra bıraktı.

Oysa biz, Bay Trim—daha ortalarda bir yerde olduğunu sanıyorduk—dedi Bayan Bridget—

Öyle bir şey olsa topyekûn mahvolurduk,—dedi Onbaşı.

—Benim sevgili hanımımı da mahvederdi,—dedi Bridget.

Onbaşı cevaben onu öptü sadece.

Hadi—hadi—dedi Bridget—sol elinin ayasını ufuk çizgisine paralel tutup öteki elinin parmaklarını onun üzerinden geçirerek (elinin üzerinde tek bir siğil ya da çıban yoktu, olsa bu hareketi yapamazdı asla). Ne münasebet, düpedüz yalan, diye haykırdı Onbaşı, Bridget'in sözünü bitirmesine izin vermeden—

—Doğru olduğunu biliyorum, dedi Bridget, hem de en güvenilir tanıkların ağzından duydum.

—Size şerefim üzerine yemin ederim, dedi Onbaşı, elini kalbine götürerek,—yüzünü al basmıştı—baştan aşağı yalan, Bayan Bridget—Hanımım için ya da benim için, dedi Bridget, öyle ya da böyle, hiç fark etmez,—ama insan evlenecekse eğer, eksik gedik olmadığından emin olmalı—

Bayan Bridget karşı saldırıya maalesef el hareketlerinin yardımıyla girişmişti ve bu da Onbaşı'nın birdenbire * * * *
* * * * * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * * * * * *
* * * * *

XXIX. Bölüm

BİR Nisan sabahının mahmur gözlerindeki anlık tereddüt gibi bir şeydi: "Bridget ağlasın mıydı, gülsün müydü?"

Bir firkete kaptı—bire on bahse girebilirdiniz: Gülecekti—

Firketeyi bıraktı—ve ağladı; gözyaşlarından tek bir tanesinde acı bir tad olsaydı, Onbaşı'nın kalbi yanlış bir iddia ortaya attığı için kederle dolardı; ama Onbaşı karşı cinsin dilinden anlardı; en azından amcam Toby'ye oranla *büyük dörtlüyle üçlü*[1] arasındaki fark kadar iyi anlardı; bu yüzden de Bayan Bridget'e şöyle bir hamleyle yaklaştı:

Biliyorum, Bayan Bridget, dedi Onbaşı, onu fevkalade saygın bir biçimde öperek, doğanız gereği iyi kalpli ve alçakgönüllüsünüz, üstelik de çok âlicenap bir kızsınız; eğer ben sizi biraz olsun tanıyabilmişsem, bir sineği incitmekten sakınırsınız; efendim gibi şerefli ve değerli bir kişiye, size kontes olacağınız vaat edilse bile, zararınız dokunsun asla istemezsiniz—ama, sanırım, sevgili Bridget, ki kadınlar hep böyledirler, "başkalarının davalarına onlardan fazla sahip çıkıyorsunuz"—

Bridget Onbaşı'nın uyandırdığı duygularla ağırlaşan gözlerini indirdi.

—Söyle bana—sevgili Bridget, diye sözünü sürdürdü Onbaşı, elini eline alıp onu ikinci kez öperek—kimin kuşkuları sizi böyle yanılttı?

Bridget bir iki kez hıçkırdı—sonra gözlerini açtı—Onbaşı onun gözyaşlarını önlüğünün eteğiyle kuruladı—o zaman Bridget kalbini Onbaşı'ya açtı ve her şeyi anlattı.

XXX. Bölüm

AMCAM Toby ve Onbaşı seferin büyük bir bölümünde harekâtlarını kendi başlarına yürütmüşlerdi; aralarındaki haberleşme sanki *Maes* ya da *Sambre* onları ayırmış gibi topyekûn kesilmişti.

Amcam Toby her akşamüstü kırmızı ve gümüş sırmalılarını ya da mavi ve altın sırmalılarını çekerek, bir gün biri, bir gün öteki, boy göstermişti; ve bu giysileri içinde her birinin birer saldırı olduğunu bilmeksizin pek çok saldırı gerçekleştirmişti—bu yüzden de haberleşmeye gerek duymamıştı—

Onbaşı'ya gelince, Bridget'i ele geçirme girişiminde hayli yol almıştı—bu yüzden de iletilecek epey haberi vardı—ama neleri kazandığını—buraları nasıl ele geçirdiğini anlatabilmek için öyle iyi bir anlatıcı olmak gerekiyordu ki, Onbaşı buna asla cüret edemezdi; zafer kazanmaktan ne kadar hoşlanırsa hoşlansın, efendisinin iffetini incitecek bir şey yapmaktansa, ömür boyu zafer tacını takmadan başı açık gezmeyi yeğlerdi.

—Ey dürüst ve yürekli uşakların en iyisi! Sana daha önce de böyle seslenmiştim Trim!—Ve seni iyi dostların mertebesine de yükseltebilirim—bir sonraki sayfada *teşrifata girmeden* yapacağım bunu.

XXXI. Bölüm

BİR akşam amcam Toby piposunu masaya bırakmış ve parmak hesabıyla (baş parmağından başlamıştı) Bayan Wadman'ın meziyetlerini bir bir saymaktaydı; ama ya birini unuttuğundan ya da ötekini iki kez üst üste saydığından bir türlü orta parmaktan öteye geçemiyordu.—Lütfen Trim! dedi piposunu yeniden eline alarak—bana bir kalemle mürekkep getirir misin: Trim kâğıt da getirdi.

Eline boş bir kâğıt al—Trim! dedi amcam Toby, ve bir iskemle çekip yanma oturması için ona piposuyla işaret etti. Onbaşı bu emre uydu—kâğıdı önüne koydu—kalemi aldı, mürekkebe batırdı.

—Binlerce erdemi var, Trim! dedi amcam Toby.

Onları mı yazacağım, izninizle Efendim, dedi Onbaşı.

—Ama sırasıyla, diye yanıtladı amcam Toby; çünkü aralarında beni en etkileyen ve ötekilerin bir tür garantisi olanı Trim, onun merhametli oluşu, yani kişiliğinin insan yanı.—Eminim ki, diye sözünü sürdürdü amcam Toby, emin olduğunu kanıtlamak için yukarıya, tavana bakarak—eğer onun ağabeyi olsaydım Trim, çektiğim acılar konusunda—artık çekmiyorum çok şükür—daha canü yürekten, daha ısrarlı bir biçimde sorgulayamazdı beni.

Onbaşı, amcam Toby'nin bu iddiasını yalnızca hafif bir öksürükle yanıtladı—ve kalemi ikinci kez hokkaya daldırdı; amcam Toby ise piposunun ucuyla kâğıdın sol üst köşesini işaret etti—Onbaşı da

İNSANLIK sözcüğünü yazdı - - - - işte böyle.

Söyler misin Onbaşı, dedi amcam Toby, Trim sözcüğü yazmayı bitirdiğinde—Landen Savaşı'nda dizinden aldığın yara konusunda Bayan Bridget seni sık sık sorguluyor mu?

Asla, izninizle Efendim, hiçbir zaman.

İşte bu, Onbaşı, dedi amcam Toby, iyi yürekliliği elverdiğince kazandığı zaferin tadını çıkararak—İşte bu, hanımıyla hizmetçisi arasındaki kişilik farkını açıkça ortaya koyuyor—benim başıma seninki gibi bir kaza gelmiş olsaydı eğer, Bayan Wadman o kazaya ilişkin her türlü ayrıntıyı öğrenmek için yüzlerce soru

sorardı şimdiye dek—Bence efendimin kasığı konusunda on katı daha fazla soru sorardı, izninizle Efendim—Duyulan acı Trim, aynı oranda azap verici—ve her ikisinde de aynı ölçüde Merhamet söz konusu—

—Tanrı sizi korusun! diye haykırdı Onbaşı—bir kadının duyacağı merhametin bir adamın dizkapağındaki yarayla ne ilgisi olabilir? Eğer efendimin dizi Landen Savaşı'nda paramparça olmuş olsaydı, Bayan Wadman bu konuya en fazla Bridget kadar kafa yorardı—çünkü, diye sözünü sürdürdü Onbaşı, sesini alçaltıp, sözcükleri tek tek vurgulayarak—

"Diz ana gövdeden belli bir uzaklıktadır—oysa kasık, efendimin de çok iyi bildikleri gibi, *hedefin* tam *perdesinin* üzerindedir."

Amcam Toby uzun bir ıslık çaldı—ama masasının öteki ucundan duyulamayacak kadar pes perdeden.

Onbaşı artık ricat edemeyecek kadar ileri gitmişti—geri kalanını üç sözcükle anlattı.—

Amcam Toby piposunu sanki örümcek ağından örülmüş bir nesneymiş gibi, usulca şöminenin paravanının üzerine bırakmıştı—

—Ağabeyim Shandy'ye gidelim, dedi.

XXXII. Bölüm

AMCAM Toby ile Trim babamlara doğru yürürlerken, benim de ancak sizlere Bayan Wadman'ın bu olaylardan birkaç ay önce anneme sırrını açtığını ve bir de kendi yükünün yanı sıra hanımın sırrının yükünü de üstlenmiş olan Bayan Bridget'in bunları bahçe duvarı üzerinden Susannah'ya boca ederek her ikisinden de kurtulduğunu söyleyecek kadar vaktim olacak.

Annem bütün bunlarda gürültü koparmaya değecek bir şey görememekteydi—ama Susannah bir aile sırrını tek başına yaymak gibi bir yeteneğe sahip olduğundan, duyduklarını derhal Jonathan'a anlatmıştı—Jonathan da kendisine anlatılanları o sırada bir kuzu buduyla cebelleşmekte olan ahçıya nakletmiş, ahçı bu bilgiyi posta arabacısına mutfaktaki kuyrukyağı artıklarıyla birlikte dört peni karşılığında satmış, arabacıysa bütün bunları aşağı yukarı aynı değerde bir bedel karşılığı sütçü kıza devretmişti—ve her ne kadar samanlıkta fısıldaşılırken söylenmiş de olsa, ŞÖHRET duyduklarını yüzsüz borazanı ile evin en üst katından işitilecek biçimde ilan edivermişti—Kısacası, köyde ve köyün yaklaşık beş millik çevresinde amcam Toby'nin sürdürmekte olduğu kuşatma sırasında karşılaştığı güçlükleri ve teslimin gecikmesine neden olan gizli maddelerin neler olduğunu bilmeyen tek bir kocakarı kalmamıştı.—

Doğada cereyan eden her bir olayı bir varsayıma dönüştürmeyi âdet edinmiş olan ve bu yüzden de HAKİKAT'i başka hiçbir kula nasip olmayacak çabuklukla katletmeyi her zaman başaran babam, amcam Toby yola koyulduğunda olup bitenlerden henüz haberdar olmuştu; kardeşinin haklarına tecavüz edilmiş olması onu aniden hiddetlendirmiş, annemin de orada olmasına aldırmaksızın Yorick'e—"Şeytan kadının içindedir ve olayın temelinde şehvet yatmaktadır"ı anlatmakta ve buna dünyadaki her türlü şer ve düzenbozuculuğun, Âdem'in kovuluşundan amcam Toby'nin başına gelenlere dek hep bu dizginlenemez iştahın neden olduğunu söylemekteydi.

Yorick tam babamın varsayımını daha ılımlı bir yöne yönelt-

mekteydi ki, amcam Toby gözlerinde sonsuz bir iyilik ve bağışlama ifadesiyle odadan içeri girdi ve babamın hitabet gücünü yeniden ateşledi—kızgın olduğu zamanlar sözcük seçimine fazla özen göstermeyen babam—amcam Toby şöminenin başına oturup piposunu yakar yakmaz—söze şöyle girdi.

XXXIII. Bölüm

—İNSAN gibi muhteşem, yüce, tanrısal bir varlığın soyunu sürdürebilmek için hazırlıklı olması gerektiğini asla inkâr etmiyorum—ne var ki felsefe dilediği konuda özgürce konuşur. Bu yüzden de soyun sürdürülmesi işinin bütün melekeleri boyunduruğu altına alan, dirayeti, tefekkürü ve ruhumuzun tüm amellerini sekteye uğratan bu tutku aracılığıyla yapılması bence çok yazık—bir tutku ki, sevgilim, diye sözünü sürdürdü babam anneme dönerek, akıllı adamları budala mertebesine indiren ve bizleri birer satir, dört ayaklı birer yaratık gibi inlerimizden, kovuklarımızdan dışarı uğratan cinsinden—

Biliyorum, denilecektir ki, diye devam etti babam (sanki birileri itiraz etmiş de cevap veriyormuş gibi), kendi başına ele alındığında,—tıpkı açlık, susuzluk ya da uyku gibi—iyi ya da kötü—ayıp ya da başka bir şey addedilemez—O halde neden *Diogenes*'in ya da *Plato*'nun[1] duyarlılığı direnmiştir karşısında? ve neden bizler bir insan yapmaya ve yaratmaya her kalkıştığımızda lambayı püfleriz? Ve neden bu amaca hizmet eden tüm malzemenin, hazırlıkların, araç gereç vesairin temiz tutulmuş bir akla hiç bir dil, tercüme ya da tefsir aracılığıyla aktarılamayacağı kabul olunagelmiştir?

—Bir insanı öldürme ve yok etme eylemi, diye devam etti babam—sesini yükseltip amcam Toby'ye dönerek—şerefli bir iş—bunun için kullandığımız silahlar da muteberdir—Onları omzumuza vurup uygun adım yürürüz—Onlar yanımız sıra salınırken, kurumlanarak ilerleriz—Onları süsleriz—Bezeriz—Değerli taşlar kakarız—Değerlerine değer katarız—*Aşağılık* bir topun üzerine bile, küçücük de olsa bir süs koyarız.

—Amcam Toby savunmaya geçebilmek için piposunu elinden bırakmış—Yorick ise babamın tezini tümüyle yerle bir etmek üzere ayağa kalkmıştı ki—

—Obadiah derhal çözülmesi gereken bir sorunla birlikte odanın ortasında bitiverdi.

Mesele şuydu:

Babam, malikânenin geleneklerini sürdürmek adına ya da önemli bir vergi toplayıcısı olmak sıfatıyla Cemaat adına bir Bo-

ğa beslemekle yükümlüydü; Obadiah da geçen yaz, günlerden bir gün, ineğini *kısa bir ziyaret* için boğanın yanına salmıştı—günlerden bir gün diyorum, zira, o gün, tesadüf bu ya, babamın orta hizmetçisiyle evlenmişti Obadiah—yani birinden yola çıkıp ötekinin gününü kolayca hesaplayabilirdi—bu yüzden de karısı lohusa yatağına getirildiğinde—Obadiah Tanrıya şükretti.

—Şimdi, dedi Obadiah, bir buzağım olacak, ve bu nedenle her gün ineğini ziyaret etti.

Pazartesi—Salı—bilemedin Çarşamba'ya yavrular—

İnek yavrulamadı—hayır—ertesi hafta da yavrulamadı—inek uzattıkça uzattı—ve altıncı haftanın sonunda Obadiah kuşkularını (her iyi insan gibi) Boğaya yöneltti.

Kilise toprakları hayli geniş olduğundan, babamın Boğası, doğruyu söylemek gerekirse, bu görevin üstesinden gelecek nitelikte değildi; ama bir yolunu bulmuş, kendini bu makama tayin ettirmişti—yüzünde her zaman ciddi bir ifadeyle işini sürdürür, babam da onun bu halini pek beğenirdi.

—Kasaba sakinlerinden çoğu, izninizle Efendim, dedi Obadiah, bunun Boğanın hatası olduğu görüşündeler.

—Ama bir inek kısır olamaz mı? diye yanıtladı babam Doktor Slop'a dönerek.

Asla, dedi Dr. Slop; ama adamın karısı miadı dolmadan doğurabilir—Çocuğun başında saç var mı?—diye ekledi Dr. Slop—

—Benim kadar kıllı, dedi Obadiah.—Obadiah üç haftadır tıraş olmamıştı—Hüü--üü----yt--------diye bir ıslıkla başladı sözüne babam—demek ki kardeşim Toby, benim şu zavallı Boğam, herhangi bir sidikli Boğa kadar işe yarar olduğu halde, ve daha masum çağlarda Europa'yı[2] bile halledebilecekken—iki ayağı eksik olsa, Boşanma Mahkemesi'ne verilebilir ve hayatı sönerdi—bu da bir Kasaba Boğası için, kardeşim Toby—ölüm demektir.

T--m! dedi annem, nedir bu hikâye?—

Aman Efendim, BOĞA İNEK MUHABBETİ, dedi Yorick—Hem de şimdiye dek dinlediklerimin en iyilerinden.

DOKUZUNCU KİTABIN SONU.

IX. KİTAP'IN NOTLARI

BAŞLIK SAYFASI

1 *Si quid ... malè capias*: Deyiş Burton'un *Anatomy of Melancholy*'sinden alınmadır (3.1.1.1.); burada Julius Caesar Scaliger'in Cardan'a şöyle rica ettiği nakledilir: "Eğer bir şeyleri fazlasıyla alaya aldıksa, senden esinler, ilham perileri ve tüm şairler adına, bunu benim kötülüğüme yormamanı niyaz ederim."

İTHAF

1 *BÜYÜK BİR ADAM'A İTHAF*: ***, Sterne'in *Tristram Shandy*'nin I. ve II. kitaplarının Londra baskısını da ithaf etmiş olduğu ve 1761'den sonra politik hayattan çekilmiş olan Bay William Pit[t]'tir; Lord ******* ise, Pitt 1766'da asalet unvanı ile taltif edildiğinde kendisine verilen Lord Chatham unvanıdır. Bu ithafın ilk yayımlanmış halindeki *posteririori* yanlışı burada *posteriori* olarak düzeltilmiştir.

2 *Eşlik edecektir ona dost Köpekleri*: Bu dizeler Alexander Pope'un *An Essay on Man*'inden (İnsan Üzerine Bir Deneme) (I, 101-102) uyarlanmıştır.

VIII. BÖLÜM

1 *Musa'nın Öğretisi ya da Bir Küvet Masalı*'ndan: *The Divine Legation of Moses demonstrated* (1738, 1741) William Warburton'un (Bkz. IV. Kitap, XX. Bölüm, Not 1) en ünlü ve tartışmalı eseridir. *Bir Küvet Masalı* ise Jonathan Swift'in (1667-1715) ironik bir tavırla Geleceğin Prensi'ne ithaf ettiği yapıtı *A Tale of Tub*'dır (1704, 5. Baskı 1710).

XI. BÖLÜM

1 *Fausse-bray'ler*: Ana rampanın önüne yerleştirilen yapay engebeler.

2 *kutsal bir gün*: Her ayın ilk Pazar günü Aşai Rabbani ayini yapılırdı; Walter'ın sıkıntısının nedeni için bkz. s. 33.

XIII. BÖLÜM

1 *topaz yüzük*: Bkz. VI. Kitap, XXXVI. Bölüm, Not 10.

2 *Tuvalet*: Giyim kuşam; bakım; süslenme.
3 *Ludovicus Sorbonensis*: Büyük bir olasılıkla "Sorbonne" sözcüğünden türetilmiş kurgusal bir kişi.
4 *(εξωτερικη πραξις)*: Harici bir mesele.

XIV. BÖLÜM

1 *Thersites*: Thersites, Troya önündeki Akha ordusunda bir askerdir. Kral Agamemnon'a karşı orduda hemen herkesin düşündüğünü hakaretamiz bir ifadeyle dile getirince Odysseus'un hışmına uğrar.
2 *o ahlaksız Galatea'nın Romanı*: Sterne burada Galatea'ya (Bkz. V. Kitap, XVI. Bölüm, Not 2) değil, della Casa'nın *Capitolo del Forno, de'Bacci* ya da *Sopra il name di Giovanni* gibi erken müstehcen yapıtlarına gönderme yapmaktadır.

XVII. BÖLÜM

1 *Rousseau*: Jean Jacques Rousseau (1712-1778) *Discours sur l'origine et les fondemens de l'inegalité parmi des hommes* (1755) adlı yapıtında, insanın ihtiyaçlarının basit olduğu, kişilerin birbirine tahakküm etmediği doğal yaşam çağını betimlemiştir.
2 *Vesta bakirem*: Vesta Bakirelerinin görevi, Roma mitolojisinin Ocak Tanrıçası Vesta'nın yakmış olduğu kutsal ateşe gözcülük etmek, sönmemesini sağlamaktı.

XXIII. BÖLÜM

1 *as-onlu*: Kâğıt oyunlarında karşı tarafın elindeki kâğıtların en değerlisinden bir üstün ve bir aşağı kâğıtların oluşturduğu ikili.

XXIV. BÖLÜM

1 *Paul*: *Paolo*, yürürlükten kalkmış İtalyan para birimi.
2 *Fransa ve İtalya'ya yapılan bir gezi*: Sterne, Tobias Smollett'in (Bkz. VI. Kitap, XI. Bölüm, Not 16) *Travels through France and Italy* (1766; Fransa ve İtalya'ya Seyahatler) adlı yapıtına gönderme yapmaktadır. Smollett, bu yapıtında kıta Avrupa'sında bir yolculuk yapacakların karşılaşabilecekleri muhtemel sıkıntıları oldukça erken bir tarihte saptamıştır. Sterne, *A Sentimental Journey*'de (1768) "okumuş bir SMELFUNGUS" olarak nitelediği meslektaşını hicveder.

XXV. BÖLÜM

1 *Zeuxis'in atı*: Zeuksis (yak. İ.Ö. 413-399 arasında tanınmıştır). Ünlü Grek ressam. Sterne onu Plinius'un bir atın ağzındaki köpüğü resmetmek için yapıtına sünger fırlatan ressam olarak söz ettiği Nealkes (İ.Ö. 245'te tanınmıştır) ile karıştırıyor olmalı (*Doğal Tarih*, XXXV, I).
2 *Lerne'nin pastacıları*: *Gargantua ve Pantagruel*, I, XXV.

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

3 *İspanyol atasözü*: Bu duyguları dile getiren yaygın bir İspanyol atasözü yoktur, ancak edebi kaynakların söz ettiği Calderón de la Barca'nın "En las venturas de amor / dice más el que más calla" sözü için *Ni amor se libra de amor* (III, iii) adlı yapıtına bakılabilir.

4 *HAKİKİ MEVCUDİYET*: Roma Katolik Kilisesi'nde kabul edilen, ancak Anglikan Kilisesi'nce reddedilen Aşai Rabbani'nin skolastik yorumuna göre, dört unsur, kutsanmakla İsa'nın gerçek bedenine ve kanına dönüşürken, kazaen ya da olgusal olarak var oldukları gösterilebilen biçimler oldukları gibi kalırlar.

5 *Gündelik Dua Kitabı*: Anglikan Kilisesi'nin Gündelik Dua Kitabı'nda *(Common Prayer Book)* "Evliliğin uygun görülmesinin nedenleri", "çocuk sahibi olmak" "günaha ve zinaya karşı bir tedbir" ve "gerek iyi gerekse kötü günde cemaatin birbirine destek olması, yardım ve teselli etmesi"dir.

XXVII. BÖLÜM

1 *Drake'in anatomisini*: James Drake (1667-1707). *Anthropologia Nova, or a new system of Anatomy*'nin (1707) yazarı.

2 *Wharton*: Thomas Wharton (1614-1673). *Adenographia; sive glandularum totius corporis descriptio*'nun (1656) yazarı.

3 Graaf: Reinier de Graaf (1641-1673). Hollandalı hekim, *Tractatus anatomico-medicus de succi pancreati natura & usu* (1671) ve *De virorum organis generationi inservientibus*'un (1668) yazarı.

XXIX. BÖLÜM

1 *büyük dörtlüyle üçlü*: Piket oyununda, "büyük dörtlü" as, papaz, kız ve valeden; "üçlü" ise herhangi bir dizinin sıralı üç kâğıdından oluşur.

XXXIII. BÖLÜM

1 *Diogenes'in ya da Plato'nun*: Sterne olasılıkla *Anatomy of Melancholy*'de (3.2.1.2 ve 3.2.2.2) insanın cinsel tutkuları konusunda Diogenes ve Platon'a gönderme yapan Burton'u düşünüyordu.

2 *Europa*: Yunan mitolojisinde Europa, boğa biçimine bürünmüş olan Zeus tarafından Girit'e götürülmüştü.

Okumamış olan var mı Tristram Shandy *'yi?*
Böyle kötü yetişmiş ölümlü olabilir mi?

James Boswell, 1760 baharında böyle yazıyordu: Sterne'in komik romanı *Tristram Shandy*, çıkar çıkmaz muazzam bir övgü ve biraz da şaşkınlıkla karşılanmış, yirmi yıl önce Samuel Richardson'ın *Pamela*'sının doğurduğundan daha ateşli bir edebiyat tartışmasına yol açmıştı. Sterne de bir yıl sonra şunları yazacaktı: *"Şehrin bir yarısı kitabıma ağır hakaretler ediyor, öteki yarısı göklere çıkarıyor; işin hoş yanı, hem hakaret ediyor hem satın alıyorlar."* Gerçekten de, ilk iki cildinde kahraman-anlatıcının kendini dünyaya getirmeyi bile başaramadığı bir romana ne denebilir? Öyle bir anlatıcı ki bu, kendini bahçede savaş oyunları oynamaya adamış amcası Toby ve yazarın bir otoportresi olan Vaiz Yorick gibi karakterler dururken, ilgimizi "okumayı güneş gibi aydınlatır" dediği bir dizi sapmay(l)a, konu dışına çıkış(l)a çekiyor.

Tristram Shandy'nin özgünlüğü –ve tabii ki "edepsiz"liği– hayranları gibi "muarız"larını da hemen buldu karşısında: Orhan Pamuk'un, Nuran Yavuz'un yoğun emeğinin ürünü bu çeviri için yazdığı sunuşta belirttiği gibi, *"Sezgileri, nükteleri, vecizeleri, taşı gediğine koymasıyla İngiliz edebiyatının en zeki yazarlarından biri olan Samuel Johnson bile o kuralcı öğretmen yanıyla elimizdeki bu romana sabırsız bir anlayışsızlıkla yaklaşmış ve 'Tuhaf olan hiçbir şey kalıcı olmaz,' demişti,* "Tristram Shandy *kalıcı olmayacak.*

Ama *Tristram Shandy*, Johnson'ın bu kasvetli hükmünü yalancı çıkardı: İki yüz kırk yıldır pek çok dilde okunuyor. Artık Türkçede de okunacak:

Okumayacak olan var mı Tristram Shandy*'yi?*
Böyle kötü yetişmiş ölümlü olabilir mi?

ISBN 975-363-143-X

